MIRCEA NEDELCIU

ADRIANA BABEȚI   MIRCEA MIHĂIEȘ

FEMEIA ÎN ROȘU

roman retro

(versiune)

CARTEA ROMÂNEASCĂ

1990

Coperta de DAN STANCIU

ISBN 973—23—0280—4

AUTOPSIE

„*La început se deschid ochii, urechile și se închide gura.* Cu alte cuvinte, ascultă, privește și taci! Asta e tot ce ți se cere, aprecieri în legătură cu starea generală a locului. În casă sau afară într-o pădure sau în cîmp deschis, pe malul unei ape, lîngă un puț etc. Vei cerceta dacă a tunat, dacă a fulgerat, pentru a putea aprecia distanța de la care poate vedea și auzi cineva. Poate că în momentul în care a fulgerat, martorul a văzut pe criminal fugind. O schiță topografică a locului n-ar fi inutilă, dacă ești bun desenator, și chiar dacă nu ești. Cînd vei fi chemat la jurați să faci o depoziție orală, domnii avocați îți pot pune o mulțime de întrebări. *Trebuie să nu te contrazici, pentru a nu da ocaziune acestor domni de a stabili alibiuri de contrazicere.* Trebuie să observi, cu mare atenție, și starea ușilor și a ferestrelor. Pentru că dacă vei găsi un geam spart și ți se va spune că «a murit prin oxid de carbon», vei zice că nu se poate. Vei ține socoteală și de modul în care locul este iluminat. Dacă nu cumva lumina unui felinar din stradă sau a lunii erau suficiente pentru ca să nu mai fie nevoie să se aprindă lumina și la locul faptei. Apoi, toate obiectele dimprejur trebuie examinate cu atenție, starea lor, distanța pînă la ele, dacă sînt intacte sau stricate și în ce fel sînt stricate. Vei nota fiecare pată sau urmă, de sînge sau de alte materii organice și, de asemenea, dacă urmele sînt sub formă de stropituri, țîșnituri sau impresiuni. Hainele vor fi examinate cu multă atenție: dacă sînt noi sau vechi, încheiate sau descheiate, dacă lipsesc nasturi, dacă sînt pătate și cu ce substanțe. Vei cerceta conținutul buzunarelor, locul rupturilor și ra-

portul ce poate exista între ruptura de pe haină și leziunile de pe trup. Abia apoi se trece la examinarea atentă a corpului. Aspectul general, situația și poziția, integritatea sau mutilarea, absența sau prezența rigidității, semnele de putrefacție, de violență și așa mai departe. Vei nota dacă e întins pe spate, pe laturi sau pe față și, după aceea, vei studia petele livide și vei înțelege dacă a fost mutat sau nu respectivul corp, pentru că lividitățile ocupă totdeauna părțile declive. Acest examen al corpului se va face într-o anumită ordine, sistematic, începînd cu capul, fața, ochii, gura, toracele, organele genitale etc. Pozițiunea joacă un mare rol în căutarea semnelor de violență. O rană făcută cu un stilet sub mamela unei femei poate să nu fie observată la prima vedere și, uneori, dificultățile cresc și datorită relei intenții a unor persoane, dintre rude, mai ales, care vor să ascundă adevărata cauză a morții.

După ce tot faci acest îndelung examen, treci la constatarea morții. Dacă este reală, de cît timp datează și dacă este sau nu violentă. Tot ce nu e moarte naturală, vreau să spun, cea subită și cele violente, se supun unui examen medico-legal complet *autopsia*. Dar înainte de a începe acest examen foarte complex și nu tocmai simplu, trebuie să te gîndești la anumite precauțiuni și reguli ce nu pot fi încălcate decît cu mari riscuri pentru medic. Să nu ai răni pe mînă, pentru că dacă individul a murit de o boală contagioasă există posibilitatea îmbolnăvirii tale. *Dar nici să lucrezi cu mănuși nu e bine, pentru că atunci adevărul pe care îl cauți cu ocazia autopsiei poate să se oprească în cauciucul lor.* Și în plus, poți căpăta o rană în timpul expertizei și să nu-ți dai seama de ea din cauza mănușii, decît după ce ai stat două ore cu mîna în cadavru și te-ai contaminat. E inutil să mai adaug că nu trebuie să lucrezi cu hainele de toată ziua, că trebuie să fii îmbrăcat în haine speciale și foarte curate. Pentru că, dacă autopsia, prin felul ei, e operația cea mai murdară din cîte există, nu trebuie ca prin îmbrăcămintea ta să o faci și mai urîtă. *Să fii îmbrăcat, cu această ocazie, mai curat decît oricînd în viața ta, nu atît pentru a arăta contrastul dintre hidoșenia morții și curățenia spiritului care o cercetează, cît pentru că autopsia e căutare de adevăr, iar adevărul trebuie primit în haine sărbătorești!* Trebuie să

încrezi la lumina zilei și, numai în cazuri excepționale, sub altă lumină. Luarea notelor în timpul operației este de mare importanță. Unele lucruri pe care le vezi în acel moment le poți uita, iar adevărul depinde adesea de fiecare dintre aceste amănunte. Așadar, e recomandabil ca în timp ce unul dintre voi lucrează direct asupra obiectului cercetării, celălalt medic sau o a treia persoană, poate să fie și magistratul, să noteze tot ceea ce îi dictați. *Cel care scrie poate, dacă este cît de cît priceput, să observe el lucruri și relații pe care tu, în timp ce ești cufundat în operație, să nu le observi, deși sînt evidente.*

Înlăturați, pe cît posibil, spectatorii inutili din jurul operației, mai ales dacă aceștia sînt membri ai familiei: zgomotele produse de ferestruire sau de loviturile de ciocan, foarte necesare, produc o impresie urîtă acestora. Ei vor afla numai la sfîrșit rezultatul căutării voastre și, dacă acesta e adevărul, voi nu mai sînteți responsabili de faptul că impresia lor e bună sau rea. Totul e să nu te apuci de o autopsie fără o bună cunoaștere a anatomiei; *trebuie să știi în fiecare moment unde să tai și de ce. Și să ai la îndemînă cele mai bune instrumente de lucru, să nu ezițí în a folosi creanul, dacă el îți poate dezvălui adevărul.* O autopsie rău făcută nu se mai poate îndrepta niciodată. Iar între autopsie și operația chirurgicală pe viu nu trebuie făcute diferențieri. E drept, operația poate salva viața unui individ, dar autopsia, prin faptul că aduce la lumină adevărul, este utilă tuturor indivizilor, deci speciei. După toate acestea poți să începi.

Cînd se știe unde se află leziunea care a produs moartea, atunci începem de acolo. Cînd nu se știe, începem cu capul. Dar, de vreme ce orice autopsie trebuie să fie completă, e recomandabil să se înceapă totdeauna cu capul. Deschiderea lui e foarte grea și această muncă poate fi făcută mai ușor la început cînd sîntem odihniți. *În general, individualitatea cazului trebuie să hotărască metoda de examinare.* Poate, *în cazul ei*, ar fi fost nimerit să se înceapă cu inima, să se vadă întîi ce se află acolo, flăcări, sloiuri de gheață sau nimic. Dar nu, mai bine să păstrăm regulile. *Mergeți numai pe drum, nu vă abateți!«*

ITER SPECTRORUM

(stricto sensu)

Pot să o numească oricum, dar nu o plecare veselă. Îi vor găsi, la scurtă vreme, și un nume: *Iter criminis* (pe care-l vor reitera, ba chiar schimba, la nevoie). Un drum spre Mid-West. De fapt, spre vestul apropiat.

La Lunga! La Lunga!

De-a latul Pustei, de-a lungul istoriei. În toate sensurile, în lung și-n lat. Spre graniță. În deplină legalitate. Cu acte în regulă.

„*NESECRET*

Tovarășului Mircea Nedelciu — scriitor, București, str. Dionisie Lupu, nr. 65, et. III, ap. 18, sectorul 1,

Vă informăm că la cererea dumneavoastră CR775 din 29.07.1986 vi se aprobă accesul în zona de frontieră Comloșul Mare, sat Lunga, în perioada 05.08 — 10.09.1986".

Ceilalți doi au și ei acte în regulă. Fiecare cîte o „carte de ziarist". EA este personajul A. (din volumul lui C.G., *Imediata noastră apropiere*) și, în același timp, personajul A. din propria ei carte (încă neîncredințată tiparului) despre Roland Barthes. EL (soldat neinstruit, inapt serviciu militar pe timp de pace, apt necombatant pe timp de război) este autorul studiului *The Demonology of Faulkner*, publicat în „New Literary History", The John Hopkins University Press.

Nu poate fi vorba, cum s-a mai spus deja (sau poate se va scrie mai încolo), de o desprindere definitivă. Oricum, e o plecare necesară, o atingere cu lumea din care vin și spre care se îndreaptă. Nu se gîndesc deocamdată la nimic, cu-și

prin întrebări. Nu melancolizează. Nu ironizează. Nu se interiorizează. Nu se exteriorizează.

Cumpără trei bilete cl.I. Urcă în Cursa de persoane nr. 2663 (Timişoara-Nerău via Periam). Plecarea — 8,01. Nu ştiu în ce cursă sînt atroşi. Pe biletele lor scrie clar via Biled. Dar ei nu văd. Nu-şi închipuie. Nu au răbdare pînă la 8,20. Pînă la trenul pers. 2683. Urcă deci neştiutori în prima cursă. Şterg banchetele cu bucăţi de ziar. Le e somn, foame şi sete. Nu pot aţipi, nu mănîncă, nu beau. În curînd plătesc şefului de tren — fără să opună prea mare rezistenţă — amenda. 35 lei/pers. Trenul îşi continuă drumul spre graniţă. Ei sînt zdruncinaţi, cu mici întreruperi. Atunci, unul bea apă. Ceilalţi doi mănîncă două felii de pîine cu margarină, salam şi ardei. Nu discută nimic. Tac. Poate se gîndesc la ceva. Dar cine să mai ştie acum la ce se gîndesc cei trei în cursa nr. 2663?

În chiar momentul cînd bate la maşină rîndurile de mai sus, A. se gîndeşte că ar fi bine să-i întrebe pe ceilalţi doi la ce se gîndeau atunci. Sau, şi mai eficient, să-i pună să scrie la ce se gîndeau. Dacă îşi aduc aminte că nu se gîndeau la nimic, să inventeze! Dar nu aiurea! Să nu bată cîmpii în fabulări inutile! Să trateze la obiect! Ceva care să dea bine în compoziţie, să lege planuri, să pună în abis, să enerveze cititorul, să facă deliciile criticii de întîmpinare şi ea, critica (nu-i aşa?), tot un fel de frontieră, cu vameşii, grănicerii şi traficanţii ei.

Onest, *Emunu* comunică lapidar că, „pe bune", nu se gîndea la nimic. Chiar scrie acest lucru, iar A. îl transcrie după cum urmează: „Nu m-am gîndit la nimic." *Fiudoi* răspunde prompt comenzii şi îi predă lui A. acest scurt raport: „Gîndul la punctul acela de pe terea în care linia stabilită prin tratate şi convenţii se materializează, ba chiar o simţi în aer de la mare distanţă. Mi-am amintit cele cîteva ocazii pe care le-am avut pîn acum de a trece peste o frontieră, le-am enumerat. Borş (cînd mi-am notat în jurnal ultimul cuvînt românesc auzit întîmplător înainte de a ieşi din ţară — clistăa), apoi cea dintre Ungaria şi Iugoslavia — i-am uitat numele — înainte de Zagreb, Villa Opicina, Tervisio, Hegyeshalom — între Austria şi Ungaria, deci pe Leitha; Curtici. Apoi la acele ciudate zone de graniţă dintre sala de

așteptare și pista de decolare a unui avion, la Otopeni și la Domodedovo (Moscova), deci în interiorul țării, și nu la marginea ei. Îmi închipui diverse reacții ale milițianului din Comloș și ale soldaților care-și fac datoria la pichetul din Lunga. Hîrtia de la Comandamentul grănicerilor, care certifică scopul „profesional" al deplasării mele în zonă, mai puțin obișnuită pentru ei — probabil — nu cumva le va trezi suspiciuni? Nu vor crede că și eu sînt unul dintre tenacii și ingenioșii „frontieriști" care mai tintesc și azi America și nu vor să încerce pe drumul legal? Cum atît, în tren."

După ce îi copiază pe cei doi, A. își dă seama că în cursa de persoane — așa cum bănuia — cel mai mult s-a gîndit ea. Dar îi e greu să-și transcrie avalanșa de trăiri. Încearcă, pentru început, o descriere a peisajului, deși e clar că nu se gîndea atunci la ce va trebui să scrie că vede pe geam. În ciuda sforțărilor memoriei, nu își aduce aminte decît de un lan cultivat cu gălbenele pentru export. *Calendula officinalis*. „Drogul se bucură de proprietăți: emenagoge, antispasmodice, depurative, sudorifice, tonice, topice, vulnerare, antiricatrizante, stimulente" *(pentru Anglia și America* — informație autorizată: ing. agronom Helmuth S., vecin de compartiment).

Pentru că nu are încotro și trebuie, totuși, să scrie și ea ceva, își amintește de doamna Cora, ale cărei *Scrisori bănățene* se află într-una din sacoșe, dar nu le-a putut citi în tren din cauza zdruncinăturilor și a gîndurilor năvalnice. Le răsfoiește acum. De altfel, poate chiar s-a gîndit o clipă (acum e de-a dreptul sigură; da, s-a gîndit!) la această femeie care descoperă Banatul precum Columbus America. *Ea călătorește în Banat așa cum ar călători în America, așa cum ar căuta Eldorado-ul. Așa cum ar descoperi, în această călătorie, o civilizație feerică gata, în orice moment, a adăposti fapte care pot hrăni cele mai fastuoase dintre legende... În Banat, Cora Irineu găsește o țară de basm.* Aceste rînduri culese cu cursive sînt însă ale lui G.U. Dar ea cum să scrie? Așa! Ca doamna Cora: „Mi-s ochii obosiți, mi-e sufletul copleșit de emoții." Sînt rînduri compuse (în frumoase scrisori de dragoste cu destinația București) lîngă granița de vest a țării, cu o neliniște înfiorată. Chiar așa scrie delicata doamnă,

pe drumul — parcă fără sfîrșit — toropitor, prăfos, spre Lunga. Îi e teamă de primejdia închipuirii unei granițe adevărate (deși a trecut, probabil, nenumărate altele). Simte totuși o exaltare ciudată, sporită de soarele amiezii de vară. Vede, în adevăr, paradisul. Case bogate, cu pridvoare și curți largi, livezi și lanuri îmbelșugate, cirezi de vite, turme de porci, giște, multe giște grase. Ca și vitele, ca și porcii. Oameni primitori o găzduiesc. Atunci ea începe să scrie, cu neascunsă plăcere, în grai. Povestește cum paorii îi pun pe masă o măsăriță d-ale albe, un tănier cu cucuruz, admiră ștafiru fetelor de măritat, ponevile, sobile de teracotă cît cetatea, soarbe, o dată cu svarțul, farmecul căsinei, unde adună în jurul ei „intelijența" (un profesor, un doctor tînăr, un tînăr notar, un al doilea notar). Lasă o amintire de neșters și junilor paori, feciori frumoși, veseli, puși pe șotii. În semn de admirație și omagiu, ei îi comunică strigături specifice zonei, pe care — fără urmă de pudoare, semn și acesta a ceva (numit în epocă „emancipațiunea femeii") — ea le transcrie: „Lelea-i albă ca și cașu'/ Dar am prins-o cu nănașu". Sau: „Lelea-i albă peste tot/ Dar e-o pricină de-un loc". Sau: „Lelea-i albă și-i duc doru/ Și-aș plăci să-i văd izvoru." Umblă sat după sat prin Timiș-Torontal, cu trenul, în brișcă, pe jos, în coșie. Oricum, tot timpul prin praf, prin soare bolnăvitor. Își pierde părăzolu, dar continuă să înainteze spre Comloș și Lunga, cu un singur țel: să trăiască *starea de graniță*. Dar mai ales s-o vadă.

Seara, trece prin parc, pe lîngă faimosul castel al contelui Nacu. Nu are caturi, balcoane, portaluri, foișoare romantice. O clasică, demnă simplitate, care nu sperie pe nimeni. O taină totuși plutește deasupra. În gară se mișcă umbre. Parcă s-a mai răcorit. Se pregătește de plecare și încheie scrisoarea din august 1922 exact cum le-ar plăcea să înceapă acest *Iter spectrorum*: „Privesc lacom pe linia fatidică ce-i zicem graniță, de unde grănicerii noștri se salută cu patrola sîrbească și lacul cu pădurea de la douăzeci de pași din marginea satului e o lume de primejdii spre care roiește miraculosul și toate poveștile, zvon fără formă."

Pentru cei trei nu se întrevede deocamdată nici o lume de primejdii, nici o lăcomie a senzaționalului. Coboară deja obosiți din tren. O dată cu ei revine în Comloșul de baștină o tînără familie.

Mama, tata și copilu. Blonzi, proaspăt bronzați la Cap Aurora. Al treilea dintre ei, deci copilul Ciprian, cîntă (în timp ce coboară) *„moia lepa, mala lepa"*. Al doilea, deci tatăl, rîde mîndru și-l ia în brațe. Cu gîndul la Lepa Brena, *Emunu* șoptește: „nema nișta". *Emdoi* întreabă ce-a zis. A. îi explică prompt: nimic. Apoi o iau toți pe aleea de băgrini.

Cu spirit de prevedere, A. și-a consultat la plecare *Atlasul dialectal*, ca să vadă ce sînt *băgrinii*. Sînt „salcîmi". Pot fi văzuți pe drumul de la gară, deși nu lasă nici cea mai mică impresie de alee. Un drum lat și lung, pietriș mărunt și praf, lume puțină. Cîte un biciclist. Case bine îngrijite. Pancarte de-a lungul drumului. „Decît multe calități ascunse, mai bine una vizibilă!" Cei trei corei* — o, Muze!, ce n-ar da, pe acest drum, să fie corifei, să înalțe flamura unui nou stil, să urce sus pe piscuri, dar nu! — coboară în subsol, cu picioarele pe pămînt. Pietriș mărunt și praf. Deja căldură mare. Grijă să nu lasă tot timpul drumului din spiritul și litera pancartelor de tablă. Decît multe calități ascunse, mai bine...

Din nou case îngrijite, cu șolocaturile trase. „Ça veut dire quoi, *chulocatte?!*", se nedumerește cu voce tare *Emdoi*. În Sud, la Fundulea, deși mereu în preajma conacului matein cu drapelul „jaune et vert" arborat în chiar anii cînd se petrece acțiunea romanului pe care se pregătesc să-l scrie, el nu a auzit acest plin de lievide sugestii cuvînt. Oblon, stor, batant, jaluzea, rulou, roletă, transperant, — încearcă ceilalți doi în zadar să-i traducă această realitate lingvistică, fără să poată acoperi însă realul. Ei sînt din Ardeal. Au venit — coloniști tîrzii, ai anilor '50 (A.) și '80 (*Emunu*) — în Banat, ca să-l descopere, întîi de toate ca pe un Eldorado

* Termen juridic. *Coautori (corei)*. Doi sau mai mulți participanți cu contribuții de autor la săvîrșirea infracțiunii. /.../ Contribuția coreilor poate fi simultană sau succesivă, esențial fiind ca actele de executare săvîrșite de ei să se înlănțuie în complexul activității... Cînd toți coreii au lucrat cu același fel de vinovăție, adică toți cu intenție sau toți în culpă, participația va fi propriu-zisă.

al limbii, al limbajelor (vor învăța mai tîrziu). L-au cucerit, l-au cotropit cu tandra lor ironie. Așa cum se cucerește, pe drumul dinspre gară, un simplu cuvînt — *șolocat*.

Înăuntru trebuie să fie răcoare și întuneric. Pe dinafară, închise ermetic, cu storurile trase, cu ușile de tablă ferecate, casele par mici bastimente neprimitoare. Oamenii nu se prea zăresc. Arareori o bătrînă gata să intre în vorbă. Nici livezile bogate, nici frumoasele curți nu se întrevăd din cauza porților și zidurilor înalte. Ei s-ar opri puțin în gostie la profesorul de română, măcar pentru un pahar cu apă rece, pentru monografia comunei și a revistei „Suflet nou", pentru o informație, două. Ar avea un scurt răgaz, o mică oprire, un punct de plecare spre centru, apoi spre margine.

„Profiesoru' Traian îi dus la Jimbolia cu mașina, nu-i acasă."

Îi strecoară pe sub poartă un bilet. Dacă vine, să-i aștepte. Dar el nu va veni nici la prînz, nici după-amiază, nici seara. Deși nu bănuie încă nimic, cei trei nu descurajează. Sînt hotărîți să înfrunte necunoscutul și fără însoțitor. „Ei, astă-i acuma, domnule, vorba lu' conu Iancu, ce-i, amice, ești idiot, doar n-o să ne rătăcim în pustietatea asta fără profesor de română", îi încurajează *Emdoi*. Întreabă o bătrînă unde e miliția. Unde e librăria. Unde e cofetăria. Unde e primăria.

„Pracolo-s maichii, prin parc, pră supt băgrini."

Acuma știu. Văd în zare un pîlc compact de salcîmi. Aha. Pornesc. Librăria și cofetăria sînt închise. Primăria și miliția sînt deschise. Se îndreaptă spre ultimele două. Străbat un parc. Băgrinii — în floare. Florile s-au scuturat pe jos. „Cum dracu', domnule, salcîmi înfloriți în august! Om fi mai în nord ca la noi." *Emuna* și A. aprobă. Căldura s-a mai micșorat pe sub frunziș. E șase august. Din biserica ortodoxă se aude slujba și un cor. Schimbarea la față. Ies din parc. Trec pe lîngă statuia poetului aleptator Grozescu. *Emdoi* ordonă ruperea rîndurilor. El — la miliție, pentru prezentat onor., A. — la primărie, să cerceteze terenul, *Emuna* — pe loc repaus, de strajă în fața incintei. A. intră într-un fel de curte interioară. Totul stă să se prăvale. Arcade, bolți în ruină. Își închipuie ce-o fi fost pe vremuri. Un han. Un conac. Simte în aer o boare romanescă. Melancolizează. Rămîne prostită

de atîta căldură și imaginație. Un titlu exaltat! „Căldură și imaginație!" De după un colț ies trei giște, două găini, un cîine jigărit. „Ce faci, dragă?" Nu scrii? Nu te uiți pe listă? Nu copiezi ceva?" Ah, da! Iată ceva chiar în față pe un perete scorojit. *Tabel.* Persoanele din Comloșul Mare, Comloșul Mic și Lunga, cu drept de mic trafic prin punctul vamal Lunga. Zeci de nume. Idei buluc! Copiază (după un cod secret) nume cunoscute. Numele și numărul casei. Ceva detectivistic. Pe urme. Amușinind, amușinind. Altă briză romanescă o bîntuie. Stă idiotizată cu pixul Pentel SUPER BALL U.S.A. în mînă. Cel mai mult îi place numele Boran. „Ce faci, dragă? Ai înțepenit acolo, cu tabelu-n ochi?" „Hai, mă, ce naiba. Îi deja aproape unșpe și n-am făcut nimic, n-am scris un rînd. Nu prindem nici trenu' de patru douăzeci." Se smulge cu greu din fața tabelului. Se gîndește mult la ideea de mic trafic. Cum ar putea ea pune în abis chiar drumul lor, chiar ce fac ei ca să scrie o carte, da' cumva subtil, să nu se vadă, să se simtă doar în planul de adîncime, la grand. În fond, totul e un fel de mic trafic. O să se intereseze la Direcția generală a Vămilor ce înseamnă exact termenul. Ce acoperă, cît descoperă. O să consulte vreun Dicționar juridic (dacă s-a gîndit cineva să-l tipărească!). O să încerce mai încolo (unde?) chiar un transfer. O comparație. Și ele, transferul, comparația — forme ale traficării, ale transportului. Un drum dus-întors între literatură și viață. Între ce vor scrie și ceea ce trăiesc atunci cînd scriu. De fapt, o cale fără întoarcere.

Emunu stă plictisit, cu vădită lehamite în priviri, de strajă, în fața primăriei. Nu face priză la real, nu gustă încă această expediție la Comloș. În general, se gîndește la America, la cum va scrie zece pagini pe zi despre Dilly boy, la cum va pluti peste mări și oceane alături de Anne și de alții, pînă la New York și chiar mai departe. Citește ziarul „Sportul" apărut cu o zi înainte la București. De fapt (mărturisește), abia s-a trezit.

În același timp, *Emdoi* vorbește puțin, dar concentrat cu milițianul. Îi explică cine este și ce vrea. Mai e cu niște indivizi din Timișoara. Să vină cu toții, să fie trecuți în registru. „Veniți, bre, odată!" strigă agale *Emdoi*. Timișorenii intră și ei la șeful de post. Îl recunosc de îndată, după accent. „Așa-i că sînteți ardeleani?" „Da, nu-s dă lîngă

Cluj." A. remarcă, în afara privirilor albastre și a părului blond, intruziunea unui element dialectal bănățean în graiul tînărului plutonier. Comunică observația celor doi. *Emdoi* nu înțelege. Răspunde ascultător. Numele. Așa. Prenumele. Așa. Data și locul nașterii. Adresa. Numărul de buletin. Apoi răspunde și A. Numele, așa, prenumele, așa. Data nașterii. „Nu mă faceți să greșesc." Nu e nici o greșeală. Printr-un joc bine chibzuit al astrelor, *Emdoi* și A. sînt născuți în aceeași lună și zi. „Ecce, sînteți d'odată." Exact. Îl înregistrează și pe *Emuna* cu adresa din Arad, nu cu flotantu' de Timișoara. Promite un telefon urgent la pichetul din Lunga. Face o comandă cu centrala din Jimbolia. În curînd va vorbi cu grănicerii de la Lunga, să-i anunțe că sosesc trei scriitori în zonă. Un fel special de alarmă? Cei trei scriitori sînt puși să promită că vor fi cuminți, că nu vor încerca să treacă granița și nici alte „ghidușii" nu vor face. Toată lumea rîde! Șeful de post, locțiitorul de șef de post, doi localnici cu micul trafic, un paznic contractual.

Cei trei intră la primărie. Îi primește amabil primarul însuși. Își dau seama că e foarte grăbit, că satul e în plină campanie, că ora e nepotrivită. Nu îl rețin mult. Îi mulțumesc pentru cele cîteva informații. Surse noi. Martori vechi. Bătrîni care s-au întors din America. Tatăl unui domn respectabil, de față la discuție, a fost și el în America.

— Mai trăiește? *(Emdoi)*

— Cine? Tata? (Domnul)

— Da. (A.)

— Nuu. A murit.

— Dar cînd s-a întors, v-a povestit ceva despre America *(Emdoi)*

— Vă mai aduceți aminte ce spunea? (A.)

— Ce să-mi aduc aminte, dom'le! Pă dracu-mi aduc! Că m-a lăsat cu mama cînd am avut șase săptămîni și el tulco-n America, la mama dracului, și noi aicea. Și cînd s-a-ntors acasă era bătrîn și a venit numa să moară. A și murit repede. Ce să-mi mai povestească?! De povestit ne ardea nouă cînd l-am văzut?!

— Ahă... (A.)

În acest moment al scrierii, se simte imperios nevoia unei mici, dar consistente teoretizări, din simplul motiv că, analizînd pînă aici tot ce s-a povestit, apar, totuşi, cîteva probleme dificile de naratologie. Naratologii americani susţin că întrebarea fundamentală a analizei narative ar fi aceasta: cum putem relaţiona ordinea propoziţiilor cu ordinea evenimentelor sugerată de naraţiune? Pe A. întrebarea o plesneşte în moalele capului. Le-o şi spune celorlalţi doi, franc: NU ŞTIU! Francamente, habar nu are de orientările actuale în poetica americană. Ea se descurcă numai cu orientările actuale în poetica franceză. Iar pe moment, dacă vor să afle, fostul „Tel Quel" (care a atins, în fine, infinitul, prin revista cu acelaşi nume) ignoră naratologia. În schimb, americanii iau chestiunea foarte în serios şi, la capitolul *Cadrul de bază al naraţiunii*, disting *succesiunea temporală*. Cele mai interesante sînt exemplele analizate:

a) Ei bine, persoana bănuise un pic cam mult
b) şi m-a atacat
c) şi prietena intră
d) şi o opri

sau:

0a 18 Mă, eram la Boy Scouts pe vremea aia
1b 17 şi făceam 50 de iarzi viteză
2c 16 concurs
3d 15 iar noi eram la debarcader în poziţia de start
4e 14 şi aşa că făceam 50 de iarzi
5f 13 eram vreo opt sau nouă, înţelegeţi, care mergeam şi ceream

şi tot aşa, pînă la 17p 2, scheme şi ecuaţii cu două necunoscute, ba chiar cu trei, grafice, seturi de permutări, ceva de computer, de coşmar, din care rezultă în final că naraţiunea ar fi o metodă de recapitulare a experienţei trecute prin potrivirea succesiunii verbale a propoziţiilor la succesiunea evenimentelor care s-au petrecut efectiv.

Efectiv, lucrurile s-au petrecut aşa. Acest *iter speculorum* (stricto sensu) a început în 1985 cînd, independent unul de celălalt, cei trei corei au citit un articol de magazin al lui Willy Tolok. Titlul: „Un personaj enigmatic". Subtitlul: „Acum 50 de ani, o tînără din Comloşul Mare l-a denunţat pe faimosul gangster american Dillinger."

L-au citit și n-au avut nici o reacție imediată. Acel articol se numește acum *Sursa 1*. Apoi, în biroul redacției în care lucrează A. și *Emunu*, a apărut *Sursa 2*, o rudă îndepărtată a personajului enigmatic, care susține că în articol s-au strecurat inexactități. Spre a dovedi cele spuse, prezintă cîteva documente: *Foaia de deces* a femeii Cumpănaș Ana Persida, casnică, în etate de 55 ani, de confesiune ortodoxă; locul nașterii — Lunga, Jud. Timiș-Torontal; domiciliul din urmă — Timișoara III, P-ța Mărzescu, 2. Se va nota eventual (e tipărit în formular) cetățenia străină. În dreptul rubricii nu e trecut nimic. Locul, ziua și ora decedării: Timișoara, la 20 aprilie 1947, ora 18. Încă un act (de la Pompele funebre și administrația cimitirului mixt). Sînt dovedite astfel cheltuielile de înmormîntare și locul din cimitir unde e îngropată Ana C. Deci nu aruncată la „cimitirul săracilor", cum scrie *Sursa 1*, ci cu mormînt și cruce în regulă. Încă un act. Un răspuns la o cerere.

„România. Ministerul Afacerilor Interne
Direcțiunea Serviciului Special pentru Repatrlații Aliați
Domniei Sale
Doamnei Persida Cumpănaș
Timișoara, P-ța Mărzescu nr. 2 003338/27.XI.1944

Ca urmare cererii Dvs. înregistrată de noi la nr. 3338/1944, avem onoare să vă aducem la cunoștință că nu vă puteți repatria în Statele Unite ale Americii potrivit art. 5. al. 2 din Convenția de Armistițiu, întru cît nu vă puteți încadra în categoriile acelora prevăzuți în Convenție, adică: a) aduși cu sila în România; b) refugiați sau c) acei care se găseau la declararea războiului în România și au fost internați.

Colonel magistrat
Hagi Stoica

Secretar
C. Iacob"

Cîteva fotografii cu o femeie frumoasă. O frumusețe a anilor '30. Cîteva povești. Aer de mister. Imaginație înfierbîntată. Senzaționalul plutind pretutindeni. Toate o fac pe A. să ia legătura cu *Emunu* și *Emdoi* și să le propună colaborarea la cartea de față. Pentru că nu toți trei locuiesc în același oraș, a mai trecut o vreme pînă ce acțiunea s-a urnit în sfîrșit. Oricum, pînă la întrevedere o singură temă de

meditație (teoretică): senzaționalul. Scriu toți trei (de fapt, mai mult *Emunu* și *Emdoi*), ca un fel de „temă pentru acasă" cîte un eseu despre senzațional. Cad de acord (telefonic) asupra titlului: „Nuda cogitatio". Adică „simplă cugetare". Un termen juridic totuși de puțin simplu: „expresie care denumește simpla intenție a infractorului de a săvîrși o faptă penală". Aha. Deci vor comite *un fel de* infracțiune. Ceva „infractus". Mda. De neînfrînt. De nefrînt. Neabătut. Ca un drum. O urmă. O metaforă a urmei scrise. Freiajul. „... un drum trasat, ce deschide o cale și presupune o anumită rezistență și chiar violență în fața «*fracției*». Calea e ruptă spartă, *fracta*, freiată". Așa da! Ceva la altitudine, care să deschidă tocmai acel traseu (al memoriei, se înțelege), să forțeze neliniștitoarea întrebare despre senzațional. Căci vor a experimenta chiar asta: un roman (despre) senzațional. Își trimit (prin poștă) truditele încercări. *Emdoi* o ia mai direct, pieptiș, ca un prozator: „A existat într-adevăr o femeie născută în Comloșul-Mare (sat Lunga), la sfîrșitul secolului trecut și emigrată în America înainte de primul război mondial. În Chicago-ul prohibiției și al jazz-ului, al lui Al Capone și al primarului Thompson, adică între anii 1920 1934, a fost amestecată în numeroase afaceri, dar gloria ei probabil nedorită ia naștere din rolul ingrat și important pe care-l joacă în seara zilei de 22 iulie 1934 cînd, în fața cinematografului *Biograph* din Chicago, este ucis de poliție John Dillinger, «inamicul public nr. 1» al Americii acelor vremuri. Obligată apoi să se întoarcă în România și să trăiască ascunsă, eroina noastră moare în aprilie 1947 la Timișoara, în condiții suspecte. Toate aceste fapte sînt reale, iar adevărul lor este atestat de documente, de presa vremii și, probabil de mărturiile unor persoane care au cunoscut-o pe «femeia în roșu». Pentru romanul nostru, însă, faptele enumerate mai sus nu au nici măcar rolul unui pretext. Tot ce va urma nu este nici fals, și nici adevărat, așa cum, în romane, nu veți întîlni decît informații care sînt, în același timp, și false, și adevărate. «Senzaționalul», care este adevăratul obiect al experimentului nostru, se naște pare-se, atît din prea marea apropiere de evenimente neobișnuite, cît și din îndepărtarea (în timp sau spațiu) de întîmplări comune. [...] Ei bine, din acest joc al distanțelor, din firescul sau nefirescul unor evenimente percepute prin ecrane impro-

prii, apare senzaţionalul. Aţi observat probabil că, imediat ce este tulburată ceaţa păstoasă a plictiselii cotidiene de o întîmplare mai puţin obişnuită, apar şi «martorii oculari», cei care spun cu voce tare «*eu* am fost acolo, am văzut *eu* cum s-a întîmplat», ca şi cum această întîmplătoare atingere cu «senzaţionalul» le-ar da dreptul la o nemăsurată mîndrie. Se bat cu pumnul în piept, se înfumurează, ba chiar unii, mai perverşi, o fac şi pe modeştii, povestind „totul" pe un ton normal, dar fiind şi foarte mulţumiţi în sinea lor că lumea îi ascultă cu gura căscată. De obicei, moartea accidentală provoacă astfel de reacţii, iar crima deţine un loc foarte bun în top. Oare sensul «mîndriei» acesteia nu trebuie căutat în propoziţia: «şi eu am fost acolo, dar altcineva a murit în locul meu!»? Nu cumva «mîndria» martorului la senzaţional provine din gîndul ascuns că moartea a fost păcălită?"

Bun! Pentru început, merge. Se va rescrie, evident, *după*. *Emana* scrie şi el. „Se încearcă" în senzaţional cu un text pe care — mărturiseşte — l-ar vrea foarte intelectual. O ia, ca un critic ce e, nu pieptiş, ci pieziş: „Senzaţionalul, adevăratul senzaţional, proliferează întotdeauna monstruos, asemenea unei bombe cu explozie întîrziată. El ia naştere din *aproape nimicul*, din dîra insesizabilă, din abuzul dorinţei de raportare la o certitudine. O certitudine adeseori... inexistentă, creată pe măsură ce vicioşii ei martori îi garantează o identitate. Senzaţionalul e unda de şoc a unei aspiraţii pe care doar tu, ca martor adevărat sau închipuit, te crezi în stare s-o materializezi. Nu numai pentru tine, pentru cei care, oricum, lucrurile sînt limpezi, ci pentru altul. Pentru cel absent, pentru cel care trebuie, cu orice mijloace, convins. El, al treilea personaj al acestui triunghi, în care eu, povestitorul, şi tu, faptul senzaţional, formăm o linie fixă, o linie fermă. Fireşte, senzaţionalul e proiecţia unei dorinţe nu întotdeauna inocente. El instaurează o relaţie de dependenţă, dacă nu una de subjugare totală. Producătorul de senzaţional, o specie care, în literatură, nu beneficiază de un statut clar şi nici de o ideologie convingătoare, e mult mai activ în ceea ce am obişnuit a numi *realitate* [...] Producătorul de senzaţional este *mediatorul*, dacă nu chiar misionarul dorinţei secrete de a convinge: acrobatul inconştient care se descrie pe sine (ca mentalitate, imaginaţie, dorinţă), cînd deasupra

liniei care-l leagă și de subiect (senzaționalul), și de obiect (ascultătorul, cititorul), cînd dedesubtul ei. Două faze corespunzătoare amplitudinii minime și maxime a imaginarului. Legarea acestuia de senzațional, o racordare în urma căreia amplificatorul de senzațional devine parte a acestui scenariu, pe cît de greu creditabil pe atît de rezistent la încercările de dezintegrare, îi conferă o identitate pe care altfel n-o avea deloc. «Dorința triunghiulară» (R. Girard, *Minciună romantică și adevăr romanesc*) care produce și, în același timp, desface legătura, crește în fiecare din cazurile imaginabile — vertiginos. Cu cît rezistența obiectului este mai mare, cu atît mediatorul va furniza mai multe (și din ce în ce mai puțin credibile) argumente. Însă tehnica producătorului de senzațional nu este logica. Nu ordinea și nu înălțimea argumentării îl interesează, ci aglomerarea de dovezi. Contradicțiile, coincidențele, aberațiile sociale, naționale, geografice, politice formează pasta acestui conglomerat pe care-l însoțește dorința de a convinge, de a depune mărturie asupra unei întîmplări al cărei drept de proprietate absolută îl deține."

Bună și asta! Oricum, se va rescrie. Tot *după*. Cele două texte s-ar putea contopi, la o adică, într-o adevărată prefață. Da, da: *Nuda cogitatio*. E de acord și A. cu ideea. Dar nu prea poate așterne în scris, coerent, tot ce a fișat cu zel, dînd tîrcoale senzaționalului: teorii ale receptării, ale percepției, ceva aiuritor, de la pragmatică la psihanaliză, trecînd prin povestea cu mentalitățile. Și tot degeaba. E strivită de vigoarea eseistică a celor doi. Încearcă să încredințeze mașinii de scris o etimologie. Leagă senzaționalul de senzație. Iar pe această cale dreaptă, spre origini, ajunge drept la *sens*. Sensum. Care-i mult mai mult decît s-ar fi putut crede: simțire, sensibilitate, simț, conștiință, sentiment, fel de a gîndi, pricepere, inteligență, idee, sens (înțeles), propoziție, frază. Și tot așa, înaintînd pe firul verbului *sentio*, ajunge la *consens*, dar și *disensiune*. Iar în final "senzația senzațiilor! — însăși *sentința*. Ca o sentență." Hotărîre prin care instanța de judecată soluționează o cauză în primă instanță ori prin care dezinvestește fără a soluționa cauza." Care instanță? Care dezinvestire? Ce soluție și cauză? Nimeni nu poate ști încă nimic.

Pînă să dea un întreit răspuns (la unison). În decembrie '85, *Emdoi* soseşte la Timişoara. Vrea să urnească acţiunea. Acţiunea se lasă urnită. Încep cercetările. Luările de urme. Interogarea martorilor. E adusă, pentru început, la discuţii în patru *Sursa 2.* Îşi aminteşte cîteva lucruri (nu lipsite de interes literar) despre existenţa „personajului enigmatic", pe care îl va numi de acum înainte, — ce, de altfel, toate rudele îndepărtate ori cunoscuţii apropiaţi —, nu fără afecţiune, *tuşa Ana.*

Succesiune temporală:

1. Tuşa Ana a fost o femeie foarte frumoasă, şi la faţă, şi la corp.
2. Ea s-a născut la Comloş, s-a măritat cu unu' Ciolac şi au plecat înainte de 1914 în America.
3. Acolo, înţelegeţi ce vreau să spun, după ce a rămas văduvă, a fost foarte solicitată.
4. Deşi a fost şi tătîne-su în America, el nu s-a descurcat şi s-a întors acasă. Tuşa, în schimb, a reuşit singură singurică să facă aşa avere,
5. că a ajuns cea mai bogată femeie româncă din America, căci
6. cînd a fost în vizită în America, regina Maria la unul din hotelurile lu' tuşa a tras, fiindcă
7. tuşa Ana a deschis la Chicago, pe cînd avea numai 35 de ani, un mare hotel cu cafebar, restaurant şi, cum să zic acuma, bordel. Totuşi
8. chiar singură nu putea răzbi, aşa că
9. mult a ajutat-o banditul Dillinger.

10. Apăăăăi, cîte n-aş putea povesti eu despre Dillinger ăsta! Cîte mi-o povestit tuşa cînd eram copil! căci eram un copil cînd a venit ea la Timişoara, aveam douăzeci şi ceva de ani (mirare a lui *Emdoi* care nu ştie că în Banat copil = burlac), lucram în comerţul de textile şi ea povestea cum se întîlnea cu Dillinger prin parole, el fiind tot timpul mascat. Asta, zicea tuşa, îi plăcea lui cel mai mult: să se mascheze în permanenţă. Un ţircusant! Cînd era preot, cînd cerşetor, cînd infirm, cînd general, cînd bandit. Nici ea, care trăia, cum să zic, cu el, nu-l putea recunoaşte decît din pa-

rele, deşi trăiau bine, fiindcă el o ajuta, el o subvenţiona. Unde să se descurce o femeie singură în America chiar în balul acela! Întrucît mai era o localitate lîngă Chicago, Doben, sigur Doben îi spunea, unde tuşa iar avea un restaurant, hotel şi cafebar, unde vindea băutură adusă cu două camioane de la Chicago şi invers, deşi nu ere voie. Nu ştiu dacă ştiţi, atunci în America a fost prohibiţie, dar toate, şi hotelurile, şi camioanele erau pe numele ei. Aşa a ajuns ea cea mai bogată româncă din America, încît chiar şi regina Maria a stat la ea, fără să ştie că tocma' atunci banditul Dillinger furase un copil. Era copilul unui preşedinte de stat. Nu. Al unui guvernator. A oprit maşina guvernatorului şi a furat copilul. A cerut 200.000 de dolari depuşi într-o casetă în holul vilei guvernatorului şi atunci o să-i aducă înapoi copilul. Cum ar fi mîine zi, guvernatorul a avut o mare serbare, cu mulţi invitaţi, deşi era necăjit. Cine credeţi că apare deodată între invitaţi mascat în general? Dillinger! Stă de vorbă cu ăilanţi generali, cu doamnele, cu domnii, cu guvernatoru'. Îl întreabă de ce-i necăjit, face bancuri pe socoteala banditului Dillinger, bea o şampanie, se strecoară în hol, ia cutia cu 200.000 de dolari şi pleacă. Ştiţi cum spun bănăţenii la un aşa om? Becher! Un becher cred că a fost şi Dillinger, iar în vremea asta, copilu' era ascuns în munţi, într-o casă mare a lui Dillinger. Ceva lux, cu cinci camere şi aer condiţionat. Era o casă *în* munte, repet, în munte, săpată în piatră şi se deschidea numai cînd Dillinger sau cine trebuie apăsa pe un buton şi se dădea deoparte un bloc masiv de granit. Acolo era copilu'. Cînd a luat banii, l-a eliberat şi pe copil, fiindcă era un om de cuvînt. Dar să nu uit de tuşa. Ea a devenit, la un moment dat, amanta chestorului din Chicago, care voia să se căsătorească cu ea, pentru avere. Aşa i-a şi spus. Că o ia de nevastă dacă trece pe numele lui jumătate din avere. Ea nu a vrut. Avea doar un copil, pe Ştiv a lu' Ciolac. Cum să treacă averea pe alt bărbat! Vezi numai că chestorul nu ştia de unde provine averea. Bănuia doar ceva şi cînd a văzut că ea nu trece jumătate din bani pe numele lui, a denunţat-o. Atunci a fost tuşa arestată şi condamnată la 14 luni închisoare, plus confiscarea întregii averi. Ea a vrut să lase ceva după ea pentru copil. Să salveze averea cu gînduri

nobile. Și atunci îl vinde pe Dillinger. Cere neconfiscarea averii, plus un avion, acte false, banii și bijuteriile pentru plecarea din America. Poliția este de acord. Tușa mai păstra în tot acest timp legături strînse cu Dillinger, pînă în clipa trădării. Convine cu el la o întîlnire pentru un film. El acceptă. Se întîlnesc și se duc la film, nu mai știu ce juca, dar consemnul era clar. Cînd ies dinăuntru, bărbatul care va fi la brațul său e Dillinger. Poliția poate fi și mai sigură ca să tragă, în momentul cînd ea va arunca pe jos o batistă și se va apleca să o ridice. Chestiunea cu femeia în roșu, în rochie roșie e o poveste! Semnalul era ca ea să se aplece după batistă. A făcut acest semn pe treptele cinematografului, chiar în fața amantului său, chestorul, care se îndrepta spre ei. Chestorul a ridicat pistolul către Dillinger. Dillinger l-a lovit peste mînă. Atunci a fost ciuruit așa de tare că nici creierul nu i l-au putut scoate pentru analize. Căci toată zona a fost evacuată și era plin de polițiști ascunși în jur. Dillinger zăcea însîngerat la pămînt. Tușa a fost dusă de poliție, apoi eliberată și imediat a plecat din America.

11. Un an a circulat prin lume să i se piardă urma, cu pașaporte false. Dumnezeu știe pe unde n-a umblat, pînă cînd,

12. în '35 sau '36 intră în țară, pe la Constanța și îi apare poza în „Realitatea ilustrată", pe care am văzut-o și eu, cu tușa pe prima pagină, purtînd o mască de catifea. Putea fi ea, putea să nu fie. Dar ea a fost, dovadă că

13. la numai o lună după ce vine ea acasă, e prins un individ trecînd frontiera română în drum spre Polonia, cu o sută de mii de dolari asupra sa. Nu. O sută de milioane. Tot în „Realitatea ilustrată" parcă scria cum el a declarat autorităților române că a venit special s-o lichideze pe tușa, fiind din banda lui Dillinger. Lasă toți banii la ai noștri și e eliberat. Atunci m-am gîndit și am făcut legătura cu o întîmplare la Lunga, cu o lună înainte, cînd

14. a murit mama vitregă a lu' tușa și eu m-am dus cu tata la înmormîntare. Eram copil atunci. Am venit de la cimitir acasă, în sat. Stăteam în stradă, în fața casei, cu tata și bunicu', care

15. erau foarte supărați pe tușa, nefiind de acord cu viața pe care o ducea ea, cînd deodată a apărut un domn

înalt, solid, în costum maro, parcă-l văd și azi, era maro închis, dintr-o stofă scumpă, fină, ceva foarte elegant. A întrebat de doamna Sage. De doamna Ana Sage. Era nume fals! Tușa se ascundea sub acest nume, iar domnul acela era din America. Vorbea românește. Bunicul i-a spus, și azi îmi amintesc, că tușa e în America și că n-are ce să caute la Lunga. Atuncea tipul s-a dus. Venise cu ea pînă la Londra și știa că trebuie să intre în țară, da' numai după aceea mi-am dat seama ce voia și cine era, cînd am citit „Realitatea ilustrată".

16. Tușa, de la Constanța, a venit drept la Lunga. A stat ce-a stat, apoi

17. s-a mutat la Timișoara, la o familie pe fosta stradă *Baader*. A trăit multă vreme cu acel bărbat, G.P., mai tînăr decît ea, funcționar la Uzina de gaz.

18. apoi s-au mutat pe aleea C.F.R. într-o vilă,

19. apoi în Piața Mărzescu, la domnul comisar de poliție Rusu, în gazdă

20. unde am fost și eu de multe ori. Ea avea bijuterii și bani. Era foarte bogată. A purtat pistol tot timpul războiului. A avut permis de port-armă tot timpul. Deci autoritățile au tolerat-o bine și după 23 August. Între bijuterii, pe care le-am văzut cu ochii mei într-o casetă, era un colier de platină cu atîtea briliante, că în '45 sau '46 cînd nu mai avea bani și l-a oferit Casei regale să-l cumpere, casa regală nu și-a putut permite acest lux, atita era de scump. Atunci

21. ea a trimis colierul cu briliante în America, băiatului său, printr-un avocat foarte bogat, originar din Cenad și plecat în America. El învîrtea, cred, afaceri mari, că toată ziua venea în țară. La Chicago era proprietar peste șapte frizerii, hotel, restaurant. La Timișoara a construit o vilă extraordinară lîngă podul mic de pe Bega, chiar la colț. A trimis prin el colierul la Chicago, dar băiatul nu l-a primit niciodată. Cum bani parcă nu mai avea și bijuteriile nu voia să le vîndă,

22. a părăsit-o și acel bărbat mai tînăr pentru care ea a făcut multe.

23. Eu personal am văzut-o pe tușa Ana înainte de a muri, cum ar fi într-o vineri seara. Mi-a spus că a doua zi

tot seara, sîmbătă, cum ar veni, urma să-i facă o vizită cineva din America. O stevardeză sau așa ceva, cu care tușa era de multă vreme în legătură pentru actele de repatriere. Căci am uitat că vă spun,

24. tușa voia tare mult să se întoarcă în America și umbla mereu după acte. A făcut mai multe demersuri și persoana asta i-a promis rezolvarea. Ne-am înțeles că luni între nouă și zece să vină la mine la prăvălie să-și cumpere niște materiale ușoare de rochii, căci am uitat să vă spun;

25. era deja aprilie, și tușa voia să-și facă niște rochii de mătase, ceva ușor, de primăvară. Am rămas bun înțeleși, numai că

26. luni dimineața, primul telefon l-am primit de la domnul comisar Rusu, să vin repede că

27. tușa Ana e moartă.

28. Cînd am ajuns, erau deja acolo. Ghiță și un prieten de-al lui, unu' A.L., care stă aici, pe strada dumneavoastră, într-un subsol. Domnul Rusu a povestit cum a fost. Duminică dimineața a observat că tușa nu mai iese din camera ei. Ușa era dublă, cu un cîrlig de fier care o ținea închisă pe dinăuntru. A bătut. A strigat. A sunat la sonerie. A dat telefon. Nimic. Atunci l-a sunat pe Ghiță. Acesta a venit. Au pus o scară lungă pînă la geam, fiind parter înalt, și au intrat pe geamul întredeschis. Era ea moartă în cameră, pe recamieu, în furou, fardată, cu genunchii la gură, cumva crispată. Ceva anormal. Gheara morții se așternuse pe chipul său. Cînd am ajuns eu, am făcut inventarul lucrurilor și am cerut autopsie. S-a făcut undeva în Cetate, cred că unde-i acuma Clinica de dermatologie, dar eram copil și nu știam prea multe, iar ei au spus că a murit de moarte naturală, de inimă, iar eu ce știam pe vremea aia. N-am insistat. Am făcut inventarul lucrurilor, dar caseta cu bijuterii nu mai era. Nici bani nu s-au găsit, dar eu zic că avea ceva bani, din moment ce se pregătea să-și cumpere rochii de vară, nu? Atunci am îngropat-o în cimitirul din Calea Buziașului, unde și-acum puteți, dacă vreți, să-i vedeți mormîntul. În orice caz, era o femeie analfabetă, fiindcă o femeie singuratică venea să-i facă toată corespondența. Cu siguranță că acea femeie nu mai trăiește. Nici dintre prietenele sale nu mai trăiește nimeni. Doar fata lu' doamna Völker, bună

prietenă din America și de aici. Ea mai trăiește. Fata ei, adică. Dar ce știe ea? Tot ce pot să vă spun în încheiere este că doamna Ana Persida C. a fost o femeie plină, robustă chiar, blîndă din fire, calmă, deși tot timpul îi era frică de urmăritori, îi era frică să nu vină după ea cei din banda lui Dillinger, pe care, să știți, ea nu-l condamna. Pe ea doar banii o interesau, era materialistă. Deși era supărată pe americani că nu s-au ținut de cuvînt și nu i-au dat lui Știv nici un dolar, și nici hotelul, cafebarul, restaurantele nu le-au transcris pe numele lui, cum i-au promis contra lui Dillinger, totuși după America îi părea rău. De multe ori mi-a spus chiar mie acest lucru. Dacă vreți să-i vedeți mormîntul, puteți merge pe Calea Buziașului cum intri pe stînga.

*

Nu s-au dus. N-au vrut s-o vadă în Calea Buziașului pe Ana C. Aveau nevoie de surse *vii*. Furnizorii de informații. Traficanții de senzațional. Mai toate categoriile socio-profesionale (de la gospodine, la profesor universitar). Fără discriminări. După un model celebru, dar redus la scară în mic. Mult mai mic. Nu două mii șase sute de interviuri, cum au adunat socio-poeticienii de la *Johns Hopkins University Press*, ca să aleagă în final 14 și să le analizeze *funcțional*. Nu. Ei n-au de ales. Merg la fix pe urme dinainte hotărîte, stau de vorbă, trag de limbă. Notează tot. Nu au timp de analize lingvistice, deși, chiar în acest moment, disting cu ochiul liber: precaritatea informațiilor din *Sursa 1*, tratamentul fabulator la care supune subiectul *Sursa 2* (subiectul este Ana C., misteriosul personaj), clișeele de limbă ale aceleiași surse, interferența de stiluri, intensificanții lexicali, vîrfurile narative (care, la repovestit, nu se mai suprapun), tonul asertiv, dilatarea imaginației, intertextualitatea subtilă (fragmente senzaționale din presa anilor '35, dialoguri din filmele americane interbelice, inflexiunile dialectale etc., etc.). Într-adevăr, nu au timp.

În decembrie 1985 nu au prea avut timp. Doar trei zile de documentare, de luare a urmelor pe teren, de prindere a noii fir. Un epic coerent, scos la iveală, precum crestele papilare. Amprentări. Dactiloscopii. Acum, dactilografii.

Atunci, în decembrie, punctul de „vîrf", cel mai fierbinte — un subsol rece. Dedesubturile Spitalului județean. Morga.

Coridoare lungi, joase. Faianță albastră, curată. Miros de formol. Autopsieri. Aparținători. Borcane mari cu spirt. Organe prelevate pentru analize. Arhiva Institutului Medico-Legal. Acolo coboară (prin amabilitatea profesorului T.C.). Caută cîteva ore în vechea arhivă. Maldăre de hîrtii îngălbenite, de-a valma. Anii aiurea: '35 cu '48, '49 cu '38. Dosare pline de praf. „N-o să găsiți, dragii mei: nimic din 47 în haosul de jos". Profesorul nu vrea totuși să-i descurajeze. Trimite o asistentă tînără cu ei în subsol, să-i ajute. În curînd trimite altă asistentă cu ness-uri fierbinți. Vine o dată sau de două ori să vadă ce fac, dacă au dat de vreun semn. Sînt plini de praf, cocoșați de atîta aplecare peste hîrțoage. Nu au dat peste nici o urmă. „Îmi place de voi că sînteți tineri și optimiști. Căutați, căutați calm. Poate aveți noroc." Au un noroc incredibil. Nu le vine să creadă nici lor, nici distinsului profesor, chiar și atunci cînd se vor revedea, în vara lui 1986. Da, au avut mult noroc — deși nu le va servi la mai nimic. Au găsit, chiar cînd se pregăteau să abandoneze, un dosar legat cu sîrmă subțire. 1947. Din nou hîrtii de-a valma. Totuși, unul după altul, buletinele de analiză, una după alta, concluziile autopsiilor din ianuarie, februarie, martie, aprilie 1947. Apoi, haosul. Cazuri după cazuri. Concluziuni ample, pagini întregi. Un bărbat mort prin asfixiere, alt bărbat lovit de un automobil, o femeie tăiată de tren, alta otrăvită. Amănunte gîrlă. Despre ficat. Despre stomac. Inimă. Creier. Plămîni. Ziua: 17, 18, 19... Luna: aprilie. Anul 1947. 20 aprilie 1947! Aproape că își smulg hîrtiile din mînă. *Ea e!*

„Parchetul Tribunalului

Timiș-Torontal

Dosar no. 4649/1947

Către

Medicul Legist al Trib. Timișoara

Avem onoarea a vă face cunoscut că *v'am* delegat prin prezenta de a face autopsia cadavrului Cumpănaș Ana care se află în Timișoara, str. Piața Mârzescu no. 2. Timișoara III. După care vă rugăm a ne înainta actul medico legal.

Prim Procuror — Secretar"

Dr. F.

Amîndoi, şi prim-procurorul, şi secretarul (al cărui nume nu e dactilografiat) semnează indescifrabil. Imediat, în locul unui act medico-legal complet, pe două-trei file (aşa cum au văzut la celelalte cazuri), găsesc *Concluziunile*. O coală de hîrtie ministerială, galbenă, pe care cine ştie ce arhivar plictisit a scris cu un creion roşu 27. Apoi o ştampilă mare, în stînga sus, cu tuş violet.

„ROMÂNIA
Serviciul medico-legal
de pe lîngă Trib. Timiş-Torontal
Timişoara
No. 254
1947, luna IV... ziua 21

CONCLUZIUNI

....

....

....

....

Medic legist

....

În stînga jos, o altă ştampilă rotundă, tuş violet, SERVICIUL MEDICO-LEGAL TIMIŞOARA ROMÂNIA. Nici o semnătură de mînă.

Urcă la Profesor.

— Aiurea! Poveşti de adormit copiii! Asta-i concluzie, cum sînt eu popă. Dragii mei, nu vă văd bine de-acum 'nainte. Ca medic legist, vă mai spun o dată: poveşti! Apă chioară. Încrîncenală, ameţeală de cap, spălare pe mîini. Clar ca lumina zilei. Nu vă văd bine.

Acuma ce să facă? Află că medicul legist a murit. Era un om singur. Deci n-are urmaşi, rude care-ar putea povesti ceva? Nu. Atunci prim-procurorul? Da. El trăieşte. Stă foarte aproape. Şi-ar putea aminti unele lucruri? Bineînţeles. E singurul care poate să le spună ceva cît de cît adevărat din toată povestea asta, din ce în ce mai cusută cu aţă albă.

Cei trei corci nu vor putea ajunge însă niciodată la fostul prim-procuror. (Și nici nu dezvăluie cititorului din ce cauză.)

Lasă baltă acest fir și pleacă mai departe.

„Mai departe" sînt exact cuvintele potrivite pentru a începe cumva descrierea drumului celor trei (tot atunci, în decembrie 1985) spre seară, orbecăind, undeva, într-un cartier mărginaș. Da, exact așa: „mai departe". Un stil ce nu poate fi confundat. O casă pe care localnicii o numesc „tip familial". Destul de joasă, curte foarte îngrijită, pari cu globuri de sticlă colorată în vîrf (printre viitorii trandafiri), garaj cu grijă improvizat (pe sub bolta viitoarei vițe). totul cu maximă prevedere gospodărească. Pe treptele de la intrare cîrpe și covorașe pentru șters noroiul (și viitorul praf). O casă așezată. Oameni așezați. Cuviincioși și bună dispoziție în aer. Destindere. Dulceață, bere și cafele pentru toată lumea. Bibelouri, cuverturi orientale catifelate pe dormeză, pereți, pe masă, perne decorative, tablouri de gen în rame aurite. Într-una din rame un cuplu. Soții V. (vor afla). Doamna — extraordinar de frumoasă. „Mama? A fost foarte frumoasă. Ca o artistă de film era." Cea care a vorbit este *Sursa nr.* 3, Doamna P. Intră în conflict de competență de la primele fraze cu *Sursa* 2. După ce se uită la fotografia din supliment-magazin a femeii în roșu, nu ezită să afirme că persoana fotografiată este tușa Ana. „Da' parcă de pe vremea cînd era mai tînără. Ea-i, n-am nici o îndoială." În timp ce *Sursa* 2 avea ezitări de identificare. „O pot recunoaște după ochi și gură că ea-i". Apoi nu prea mai știe ce să povestească. Dacă ar trăi, mama ei ar putea spune multe, fiindcă au fost prietene bune, și în America, și aici, la Timișoara. N-a avut altă prietenă mai bună, dar cînd voiau să povestească întîmplări din America sau cine știe ce alte lucruri tainice, vorbeau englezește, iar *Sursa* 3, fiind domnișoară, fie că era poftită afară, fie că nu înțelegea un cuvînt. Pe tușa o chema Ana Sage, susține *Sursa* 3. Pronunță cuvîntul Sage — ca și *Sursa* 2 — așa cum e scris S—A—G—E. Era numele ei adevărat, de femeie măritată. „Cu cine-a fost măritată în America, exclus fiind Ciolac?" întreabă cu uimire *Sursa* 2. „Cu avocatul Sage. Un bărbat foarte bogat. Asta știu sigur, de la mama", confirmă *Sursa* 3. Deci Ana Sage a fost foarte bogată în America. Așa și semna: *Ana C. Sage*, deși n-a păs-

trat nici o fotografie cu Sage ăsta. „Știa să semneze?" se miră instantaneu cei trei cu interogatoriul. „Cum să nu știe? Ce, credeți că a fost analfabetă!? Cum să nu știe? Românește precis știa să scrie și să citească. Îi plăcea mult să se uite prin revistele de film." Chiar ea, *Sursa 3*, a fost pentru tușa un izvor nesecat de reviste, almanahuri, cărți — romane de dragoste mai ales, căci îi plăcea viața actorilor de film. Pe mulți de la Hollywood îi cunoștea. Despre ăștia îi povestea domnișoarei P., cînd avea răgaz. Chestia cu Dillinger, care circula prin cartier (cînd locuia și ea în Elisabetin) a crezut multă vreme că-i o poveste. Tușa nu se putea amesteca în asemenea afaceri. Era o femeie foarte cumsecade, așezată, gospodină. Făcea cornulețe cu marmeladă și croafne. Era pedantă, blîndă. O femeie foarte cumsecade și foarte frumoasă. Înaltă, cu un ten alb, păr deschis la culoare, ochii verzi. Îi plăceau cărțile cu actori americani, fiindcă îi era dor de America. Voia să plece înapoi. Îi era dor și de băiat. Parcă a spus odată că a găsit pe cineva la Ambasadă, o persoană care trebuia să vină să-i aranjeze întoarcerea. Făcea mereu cereri, scria multe scrisori în America. Dar astea i le compunea o femeie. Venea la ea o femeie singură și îi făcea corespondența în engleză. „Căci românește, susține *Sursa 3*, știa citi și scrie". Cînd deodată, într-o luni parcă, sau marți, vine doamna V. — mama domnișoarei P., femeia frumoasă, căsătorită cu un olandez, reprezentant al unei mari firme americane la Abatoarele din Timișoara — și-i spune *Sursei 3* că tușa a murit, parcă strangulată, cu urme de mîini pe gît. Sau așa ceva. Dar *Sursa 3* era tînără domnișoară pe vremea aceea și nu prea ține minte multe amănunte, fiindcă nu prea discutau în fața ei lucruri necuvenite. Totuși își amintește că tușa era căsătorită aici cu un domn mai tînăr decît ea cu mult, pentru care a făcut numai Dumnezeu știe cîte. I-a luat vilă, primul automobil *Ford* din Timișoara, cîini de vînătoare și, cînd n-a mai avut bani, acela a părăsit-o. „Păcat, mare păcat de ea, fiindcă era o femeie bună la suflet și povestea așa frumos, ceva de vis, despre viața ei din America".

Ceva de vis, halucinant aproape, trăiesc și cei trei în a doua zi a expediției din decembrie 1985. Merg să vadă *locul crimei*. Casa cu pricina, Mărzescu 2. Nici un [illegible]. Nici o

groază. Nici un strigoi. Deși se înserează, iar părul și niște meri desfrunziți, precum și țipetele lugubre ale unor păsări de pe crengi, din boschete și cotețe ar putea crea un cadru adecvat. Un bătrîn de la parter — care nu poate fi trecut ca sursă din motive obiective — le retează elanul. A citit toată povestea într-o carte. O carte care se chema *Femeia în roșu*. Cu ochii lui a citit-o rînd de rînd, așa că nu mai are rost să se zbată nimeni cu problema asta. El personal nu știe mare lucru; poate fata domnului comisar Rusu, vecinul de sus. El n-a văzut nimic. L-au întrebat și alți ziariști și nu mai are ce să povestească despre o femeie care nu ieșea deloc din casă. Doar la geam a văzut-o. Cu moartea, a fost simplu. Au găsit-o moartă și gata. El nu poate declara ceva ce nu știe.

Cei trei nu descurajează. Vor să vadă cu ochii lor camera. Urcă pe un fel de terasă. Ușă dublă, cîrlig de fier. Se închide pe dinăuntru. Sună. Apare o tînără femeie în capot, brunetă, plinuță, atrăgătoare, ochi căprui, buze roșii. Parcă și seamănă! Nu e ea. E doamna K.G. În cîteva clipe apare și soțul. Știu amîndoi toată povestea cu „femeia în roșu". Au citit prin reviste, au aflat amănunte de la unii, de la alții. Care unii? care alții? Doamne în vîrstă din vecini. Cum ar fi tanti T., care știe multe întîmplări de pe vremea cînd s-a întîmplat ce s-a întîmplat. Ce s-a întîmplat? Cum ce?! O crimă! Aici, în camera asta a fost omorîtă „femeia în roșu". Chestia pe care a scris-o cineva, cum că ar fi murit gîdilată, e o tîmpenie crasă. E drept că vecinii își amintesc cum povestea fostul vecin (domnul comisar Rusu, care nu mai trăiește) că parcă a auzit rîsete.

Cei trei intră în cameră. Mobilă obișnuită, nimic senzațional. Cameră îngrijită a unei familii tinere. Fac măsurători (din ochi), află cum erau dispuse inițial ușile. Nu pot reconstitui nimic. Nici o atmosferă. Nici un mister. Nici un chef. Le-a pierit parcă pofta de investigat. Nu dau de nici o urmă. Îi scoate din impas soțul tinerei doamne. Se oferă să-i ducă la tanti T., cu al cărei băiat e prieten. Doamna T. însă nu se simte bine. Deci nu pot afla nimic.

În luna mai, A. îi face o vizită doamnei T. (*Sursa 4*). E acolo și istoricul Thomas B. (*Sursa 5*), prieten cu băiatul distinsei doamne.

— Aţi cunoscut-o pe Ana C.?

— Da. În' 47, ţin minte că o cunoştinţă de-a mea, Lory B., pe care tocmai o conduceam la tramvai, a văzut în staţie o doamnă elegantă, cu blană, şi ne-a făcut cunoştinţă. După ce doamna aceea a plecat (deşi eram vecine, nu o prea văzusem pe stradă), Lory mi-a spus: „Ai cunoscut-o pe iubita lui Dillinger." Ceva poveşti auzisem şi eu. Parcă am văzut şi un film la „Capitol" cu povestea lor. Pare ceva fantastic. Nu mi-a venit să cred — şi nici acuma nu-mi prea vine, dar dacă insistaţi, vă povestesc ce s-a auzit. Deci această femeie a fost iubita lui Dillinger, cu care a avut şi un copil. Cînd ea a plecat din America, după trădarea banditului, băiatul avea opt ani şi bandiţii, care o urmăreau, au răpit chiar de pe vapor, la New York, băiatul. Se zice că era foarte bogată. Avea localuri de noapte, mă rog, nişte fete drăguţe şi mult alcool. Poliţia a rugat-o să-l trădeze pe Dillinger pentru suma de cinci mii de dolari.

În acest moment intervine istoricul Thomas B., care a cercetat şi el cazul acum cîţiva ani. S-a documentat. A citit multe în cartea lui Prödhol Gustav, *Kriminalgeschichte* (trei volume) şi prin ziare:

Nu, dragă. Dillinger a părăsit-o pentru o prietenă de-a ei şi atunci a vrut să se răzbune şi l-a vîndut poliţiei contra cinci sute de mii dolari. Ea voia să-l predea viu şi i-a spus şefului de poliţie aceste cuvinte: „Să nu-l omorîţi în faţa mea. Nu vreau să fiu complice la crimă." Ei au zis: bine. Ea a cerut plecarea în Europa şi drept de port-armă. Asta a fost!

Doamna T. continuă:

Eu spun ce-am auzit de la alţii. Deci din gelozie l-a vîndut pe Dillinger. L-a luat la un film. Purta o rochie roşie. Consemnul era să arunce, la picioarele lui, atunci cînd vor ieşi, poşeta. L-au împuşcat.

În acest moment intervine din nou Thomas B.

Nu. A aruncat o batistă jos. Atunci băieţii de la poliţie l-au făcut ciur. Dar şi el era cu banda, păzit de 35 de gangsteri. Deci a fost ceva!

Doamna T. continuă:

Atunci femeia a intrat sub protecţie politică. A trebuit să-şi facă mai multe operaţii estetice. Una la New York şi alta la Paris.

Intervine prompt Thomas B.:

Nu. A făcut două operații estetice în America, una la New York și alta la Los Angeles, și a intrat sub protecție politică.

Doamna T. continuă:

După ce i-au răpit copilul pe vapor — copilul făcut cu Dillinger — ea a venit totuși acasă. A ajuns la Constanța și apoi la București, cînd s-a scris și în presă.

Thomas B. intervine:

Nu. A intrat pe la Hamburg și a venit direct la Timișoara.

Doamna T. continuă:

Aici, la Timișoara, se zice că a fost căsătorită cu un domn mai tînăr, pe care l-a susținut material. La un moment dat el a părăsit-o, iar pe ea au găsit-o moartă de stop cardiac într-o duminică. Atunci el a putut să moștenească tot.

Thomas B.:

A moștenit pe dracu. Femeia aceasta a murit de moarte naturală și săracă. Ascultați ce vă spun eu!

Doamna T.:

În orice caz nu a părut suspect nimănui. În scurtă vreme a și fost uitată. Era micuță, grăsuță, cu un ten alb, fardată, rujată puternic, cu părul vopsit cînd negru, cînd șaten, cînd blond, cînd roșcat. Cred că era totuși foarte bogată.

Thomas B.:

— Adevărul este acesta. A venit prin Hamburg. Cînd a venit, escortată de șase agenți ai *Efbiai*-ului, era bogată. Americanii au predat-o poliției germane. Poliția germană a predat-o la cehi. Poliția cehă — la unguri. Așa a ajuns ea în România, din poliție în poliție, dar mai întîi la București. Acolo a cerut, pe lîngă protecția poliției, și protecția Siguranței. Așa erau instrucțiunile de la *Efbiai*. Pe urmă a fost escortată la Timișoara, unde a fost predată șefului Siguranței, care răspundea cu capul de ea. Nici nu a ajuns bine la noi, cînd au apărut gangsterii. Abia a avut timp să fugă undeva pe o străduță din spatele Abatorului, să se ascundă într-o pivniță. Știu și casa. A patra de la blocuri, cum stai cu spatele la Abator. Abia a apucat șeful Siguranței locale să o anunțe

că e urmărită. Precis că banditii americani au mituit pe cineva de undeva, înțelegi, dragă, așa că repede au aflat unde se ascunde „tușa voastră". Întîi cred că au mituit poliția americană, și după aia pe-ai noștri. Așa i-au dat de urmă. Pînă la sfîrșit a murit de moarte naturală. N-a mai urmărit-o nici dracu în'47. Cine avea timp de ea după război! A murit în mizerie, într-o biată cămăruță. În 1966 am fost s-o văd în Calea Buziașului, cum intri pe stînga, a patra alee, tocmai la capăt. Totul era neîngrijit. Pe cruce se mai vedea scris ANA SAGE. O cruce de lemn și numele. Atît. Dar asta a fost în 1966. Acum nu știu ce mai e pe-acolo. Puteți să mergeți cu toții să vedeți dacă a mai rămas ceva.

Nu s-au dus nici atunci. Nici nu se vor duce vreodată. Ei au nevoie de *ceva viu*. Cărți, ziare și reviste. Tot mai clar se decupează o presupunere. Ana Persida C. — tușa Ana — nici nu e de fapt femeia care l-a vîndut pe Dillinger. Totul nu e decît produsul unei mitomane și al unei mitomanii generalizate. Atunci cum să scrie cartea? Dacă personajul principal e fals? Are o identitate (reală) falsificată? Cu-atît mai bine literaturii! Vor scrie — pînă la proba contrară — un roman despre mărirea și decăderea unei mitomane. Pînă nu le va sosi cea mai serioasă monografie consacrată lui Dillinger de către un mare istoric american, nu au ce face. Așteaptă și se bazează deocamdată pe tot ce au aflat de la sursele 1,2,3,4,5. Dar mai ales, *Sursa 1*. Articolul din „Orizont magazin". Acest fragment care lasă loc liber unei imaginații aiuritoare:

„În România s-au aflat mult mai tîrziu amănuntele despre adevărata identitate a Annei Sage, care era cunoscută publicului autohton din relatările presei și din fotografiile publicate. Unui funcționar ceferist din Iași, originar din Comloș, văzînd fotografiile, i s-a părut că recunoaște în Anna Sage pe ruda sa emigrată înainte de 1914. S-a adresat unui birou de informații din Chicago, care i-a confirmat bănuiala. Anna Sage nu era altcineva decît Anna Cumpănaș. Știrea a trecut prin mai toate publicațiile țării.

În SUA, Anna Sage a fost nevoită să se ascundă de banda lui Dillinger, care voia să-și răzbune șeful ucis. Un an mai tîrziu, Ana C. se reîntoarce, bogată, în România. O vreme locuiește la Lunga. Apoi se stabilește în București, terori-

zată de gîndul că ar putea fi găsită de complicii lui Dillinger. În ajunul celui de-al doilea război mondial se stabilește la Timișoara. S-a recăsătorit cu un geambaș din Comloș (Toate aceste informații provin de la Ioan Crofșoreanu). Dar și noua căsătorie este sortită eșecului. În data de 29 aprilie 1947,[1] cotidianul *Temesvarer Zeitung* publică știrea despre «decesul Femeii în Roșu» «Acum cîteva zile a decedat în locuința ei din cartierul Elizabetin Ana Cumpănaș, în vîrstă de 58 de ani» (sic). Moartea ei n-ar fi stîrnit nici cea mai mică vîlvă, dacă n-ar fi murit însingurată și părăsită, așa că vecinii au trebuit să anunțe poliția care a spart ușa.

Nu numai viața lui Dillinger a devenit o legendă, despre care s-au scris nenumărate cărți și s-a turnat un film, dar și cea a Anei Cumpănaș, care a fost înmormîntată în cimitirul săracilor din Timișoara. Moartea acestei femei le-a părut foștilor ei concetățeni oarecum misterioasă. În Comloș se povestește că oamenii lui Dillinger ar fi găsit-o totuși pe trădătoarea Anna Sage. Au răzbunat uciderea șefului lor, omorînd-o pe Ana Cumpănaș, fără a lăsa urme. Se pare că ar fi gîtuit-o pînă ce a murit. Vecinii, se mai spune, au auzit țipetele Femeii în Roșu".

*

Pînă va sosi cartea mult așteptată din America, nu prea au ce face. Își dau din cînd în cînd telefoane. *Emdoi* informează că a găsit interviul dat de tușa lui Bronca Fox, plus alte nenumărate povești palpitante, care ar putea să le fie de folos. Se pare totuși că tușa e chiar Anna Sage. Caută și A. în presa timișoreană dintre războaie. Chiar ea el. Totuși, nu fac nici o mișcare pînă la sosirea monografiei lui Toland. *Emdoi* se ocupă de corectura la șpalturile cărții care stă să-i apară. *Emunu* încheie o carte, despre jurnalul intim, o predă la „Cartea Românească" și începe lucrul la o teză despre moraliști. A. scrie și ea, una alta. Nu uită de îndatoririle ce-i incumbă în problema găsirii „surselor" și începe să-l caute în subsolurile Bulevardului Victoriei, casă de casă, pe un domn bătrîn, A.L. Cel mai bun prieten al lui Ghiță. Factorul poștal e un factor decisiv în această anchetă. Suspendă cercetările: A.L. a murit acum patru-cinci ani, exact, într-un subsol, în mare mizerie. Subsolul era plin

de hîrțoage vechi, ziare mai ales, pe care să nu-și facă nimeni vreo iluzie! le-au dus copiii la școală. Deci nimic. Pistă închisă. Ca și în continuare — aceea spre fostul prim-procuror (la care încearcă în zadar să ajungă).

Între timp, sosesc din America niște cărți. *Ultimele 100 de zile*, scrisă de Toland. Se aruncă asupra ei. Își închipuie că sînt ultimele 100 de zile ale lui Dillinger. Aș! Ale celui de-al doilea război mondial, (cu Stalin ca personaj principal și nu cu Dilly boy). Răsare și o carte despre prohibiție (necomandată), dar la țanc. Cei trei se mai animă, deși problema rămîne în continuare una și aceeași: identitatea *reală* a „femeii în roșu". *Emdoi* face totuși un plan provizoriu al viitorului roman, intitulat (pentru uz intern) „Dillinger și tușa Ana", compus în 23 de puncte. Îl expediază celorlalți doi prin poștă. Unele puncte îi interesează, le înfierbîntă imaginația. De exemplu, punctul 4. „Nașterea lui Steve și începutul primului război. Contextul trebuie valorificat hiperbolic: o femeie care iubește pe altcineva și este totuși obligată să-i nască un prunc celui pe care nu-l iubește, dar îi este soț, poate să declanșeze și un război mondial! (atentatorul de la Sarajevo are urmași — nepoți de frate care au trăit pînă nu demult în România!) etc". Dar și Punctul 5. „Atitudinea celor din Comloș față de războiul mondial. Prilej de incursiune în epoca din romanul *Tobit*: cînd oltenii de sub stăpînire austriacă se stabilesc în Banat — cazul comloșenilor care au și obiceiul să sărbătorească aniversările de 200 de ani de la eveniment (1934). Într-un fel, ei sînt încă de atunci dizlocați, așa cum va fi mai tîrziu Ana (și toți emigranții români de care ne vom ocupa)". Alte puncte, în schimb, nu le prea stîrnesc entuziasmul. Oricum, timp mai e. Să vină cartea despre Dillinger! Într-un tîrziu, prin iunie '86 ea vine. Dadadadada! Anna Sage e tușa Ana! „O femeie originară din România". Fotografia. Ea e!

Din acest moment, soarta cărții e pecetluită. Nici o mitomanie, nici o fabulație! Totul s-a întîmplat în realitate! Deci un roman-document. Un roman realist, în sensul „nețărmurit" al cuvîntului. Peste două luni se vor răzgîndi. Nici-nici. Și-și.

Pînă atunci își trimit grabnic, tot prin poștă, eseuri, nude cogitări. De data asta strategice. Planuri de atacat cu succes un roman sau-sau / nici-nici. Aici se simt toți trei mai în largul lor. Scriu mult. De fapt, *mai* mult. *Emuna* și *Emdoi*. A. îi susține cu fișe bibliografice pe tema „cum se poate scrie un roman senzațional, în 1986". Deci în avanpost.

Emuna opinează într-un fragment teoretic: „Orice act de instituire a literaturii senzaționale (pentru că pe aceasta o avem în vedere) implică o strategie a permanenței și una a modei. Inconștiente, desigur, și una, și alta. În primul caz, difuz, ambiguu, instabil, contradictoriu, filonul permanenței se reporteazǎ la nostalgia *întoarcerii*, la tentația întemeierii mitice. În cel de-al doilea, pe care post-modernismul îl numește *après-coup*, moda ordonează, ca într-un veritabil «retour du refoulé» freudian, logica ilogică a acestei lumi de aer, de fum sau hîrtie. Desigur, identitatea lumii nou create e dată de perfecta ignorare a legilor ce constituie «universuri». Planurile se năruie, distanțele dispar, diferențele se estompează. Totul trece în avanscenă, ordonîndu-se și desfăcîndu-se după necesitățile spectacolului /.../ Confuzia valorilor ajunge la paroxism, iar semnificațiile se irosesc într-un *hedonism facil* (Guy Scarpetta, *L'Impureté*). În acest sistem, aberantul și absurdul își adjudecă rolul de liber arbitru, un sinonim a ceea ce Broch numea «vesela apocalipsă»/.../ Scrierile senzaționale propun o tehnică a *nedeterminatului*, căci senzaționalul nu se epuizează niciodată într-o singură «reprezentație». Voioasa apocalipsă devine, aici, un haos riguros".

La fix! Iaca și post-modernismul. Iată-i (cu un pas) în avanpost. *Emdoi* susține, ba chiar dezvoltă tema, o prelungește pînă în America. Remarcă și el că toate semnificațiile de adîncime se risipesc în acel hedonism facil. Îi place formula lui Scarpetta. Și adaugă: „Cît de mult seamănă aceste trăsături cu cele decelabile în postmodernismul practicat de artiștii sfîrșitului de imperiu, pe de o parte, și postmodernismul prozatorilor americani din societatea post-industrială, pe de altă parte? În ambele, într-un fel sau altul, cîte o «voioasă apocalipsă». Întîmplarea a făcut ca subiectul

nostru să pună față în față chiar aceste două lumi: imperiul care se destramă (cu Musil, Broch, Roth etc.) și germenii societății superindustriale americane (cu Vonnegut, Barth, Gardner, Brautigan și alții). Ei, bine, am evitat capcana de a scrie un roman postmodernist și de a ne raporta la vreunul din cele două sensuri ale termenului. Așa credeam".

A. e mută de surpriză, admirație și mai ales spaimă. Presimte că vor trebui să scrie ceva între Musil și Barth, între Broch și Vonnegut. Are brusc o nostalgie a „marii forme". Se gîndește cu jind la ceva fluent, de tip cauză-efect, cu personaje-personaje („avea o tristețe, o neliniște mocnită"; „în ochii de culoarea alunei i se citea" cutare și cutare), cu perfect simplu în coada frazei spuse de naratorul omnipotent și omniscient („o.k. zise John sigur pe sine și ieși"). Da' de unde atîta siguranță de sine? De unde mediocritatea (întreită) de a putea face fără mustrări de conștiință (teoretică) așa ceva? Și încă foarte bine! Spaima crește. Nu vor putea scrie niciodată un roman serios, beton armat, fără fărimițări, autobruieri, puneri în abis la tot pasul. Deși presimt că de mult s-au fumat și aceste trucuri. Deci cum? Pînă la urmă cum o să facă? Ce o să scrie? Calm-calmcalm. *Emunu* și *Emdoi* n-au nici cea mai mică îndoială că pînă la urmă o să iasă bine. Siguranța lor (susținută la fiecare în parte de un temperament adecvat) mai stăvilește agitația ostentativă și cam isterică a lui A. Îi înăbușă (din fașă) spaima de necunoscut. De romanul pe care-l vor scrie, oricum asta au decis : nici-nici; și-și.

Deci pînă atunci, pînă la ora fatală a începerii, o ia fiecare pe cont propriu. Deocamdată, lecturile. *Emunu* — poveștile cu America. *Emdoi* poveștile cu ziariștii interbelici. A. poveștile cu Timișoara și Comloș. Adună cărți vechi. Hărți vechi. Reviste. Almanahuri de film. Tratate de istorie. Ilustrate. Jurnale de front din prima conflagrație. Caiete de suveniruri ale unor domnișoare de dinainte de prima conflagrație. Scrisori interbelice. Rochii vechi din anii '35, pălării, poșete, pudriere, ochelari, cutii de medicamente, cafea și ceai din aceeași perioadă. O întreagă recuzită pentru marele spectacol. Se pregătesc. Au trac. Așteaptă vara fierbinte. Într-un tîrziu, sosește.

Luna august, 1980. Cei trei sînt acum, în sfîrșit, împreună, aici la Comloș, în apropierea graniței, cu gîndul la Lunga. La Lunga! Căldură mare. Sleială în picioare. În schimb, „cu o minte mai tăioasă și rece decît lama unui stilet“, au descoperit, în timp ce se fîțîiau printre băgrini, cum vor scrie.

Fiecare în cîte o cameră. Trei camere. Trei mașini de scris, după cum urmează: 1. *Olivetti STUDIO 46* car mare (*Emdoi*); 2. *Consul* — car mic (A); 3. *Olivetti Lettera 32*, car mic (*Emanu*). Trei topuri de hîrtie ministerială, cîte două indigouri, trei mese de lucru, trei fluiere (în formă de vapor — o formă simbolică, desigur, deoarece *Emdoi* a sosit de la București tocmai cînd pe Bega se sărbătorea, ca la Mangalia, „Ziua Marinei“). Fluierele — pentru comunicări importante (sistem morse, cod secret). Chestiunea e rezolvată, deci, cu bine.

O altă problemă care se ridică spinos (tot în timpul fîțîielii fără scop prin parc, printre tufele de trandafiri) e cum vor semna. Poate cu pseudonime. Poate cu numele adevărate. Depinde. Cine poate ști de pe acum? Chestiune foarte delicată. Fiecare cu identitatea lui. Dar și cu diferența! Cu o personalitate. Cu un temperament (artistic). Cu o Weltanschauung. Dar mai ales cu un stil! Cu un limbaj, cu o-vorba ceea — scriitură *proprie*. Un Ilf și Petrov în trei. Ceva de groază! Pe A. o apucă din nou spaima. Parcă și vede coperta. Cu ce titlu? Cu ce nume? Pînă la urmă, cu același calm atoatebinefăcător, cei doi o liniștesc. Mai e timp. O să vadă *după*.

După ce? După ce vor termina de scris. Să vadă cum iese pînă la urmă. Da' oare cum o să iasă, așa, la șase mîini? intră iar în alertă A. Calmeazăl-o. Și tot așa, cu blînde persuadări și încurajări, după principiul fie ce-o fi, ajung (toți) la concluzia că fiecare nume de pe copertă va fi, de fapt, pseudonimul celuilalt. Așa: prin permutări. Deocamdată nu contează nici cum vor semna, nici ce titlu vor alege.

Se plimbă aiurea prin parc și își spun franc, dar cu prietenie blîndă, ce cred unul despre altul. Se grupează, tot prin permutări, doi cîte doi, și-i aruncă celui de-al treilea, cu tandrețe, adevărul (despre cum scrie — căci numai asta contează) în față. În ciuda tuturor sposelor, continuă să se

simță toți trei foarte bine. Parcă ar fi vorba despre alții, nu chiar despre ei. Parcă ar sta la o divăneală, cum se spune aici, la Comloș, unde tocmai au fost trecuți în registru la miliție și au terminat discuția de la primărie.

Ar givăni puțin de-adevărat cu *Sursa 6* (pe care o indică drept sursă principală de informații *Sursa 1*). Domnul G. de la sucursala C.E.C., specialistul local în problema *Dittinger și tușa Ana*.

Ies în fine din parc și pătrund în sucursală cu sentimentul că trebuie să dea, dintr-o clipă în alta, atacul la o mare bancă americană. Casa de bani e deschisă. Cîteva zeci de lei. Dar ea, *Cassa*, ar putea fi mîndria oricărei bănci adevărate din Chicago.

În încăpere — nimeni. Doar domnul G. Distins, impozant. Cămașă albă cu mîneci scurte. Din cînd în cînd, la intervale neregulate de timp, apare un bătrîn, parcă de pe altă lume. Are probleme locomotorii, de auz, văz și dicție. Poate paznicul (își transmit telepatic cei trei). Mda. Cine să știe? Oricum, ca să nimbeze cu mister descinderea la banca din Comloș, nici unul nu are curajul să întrebe cine e, de fapt, bătrînul cu pricina. De fapt, nu e singurul personaj care-i lasă perplecși pe vizitatori. Presupusul paznic se intersectează, la aceleași intervale aiuritoare, cu o bătrînă. Și ea, parcă din altă lume. *Sursa 6* scoate din CASSA un carnet. Va da informații. Va fi sursa cea mai autorizată, după siguranța din voce și cursivitatea cu care citește ce e însemnat în carnet. Deci:

„Întîi rudele. Tata — Ioan. — Mama Maria. Ana s-a născut la Comloș la 1891. S-a căsătorit cu Mihai Ciolac din Lunga. Au emigrat în 1914 în America. Acolo s-a născut Steve. Soția lui Steve e prietenă bună cu Maria lui Lonte, care-i în Sua, dar vine des pe la Comloș. Deci să continui: în 1924 Ana se căsătorește cu un sîrb. Unu Martin. Vine cu acest Martin aici, la Comloș, prin 24—25. Apoi îl lasă și pe ăsta și se căsătorește cu un ardelean, de pe lîngă Cluj, Suciu. Ei, acolo, îi mergea foarte bine. Știți povestea cu fetele. Avea o casă plină cu de-alea. Între ele — fata unui bogătaș din Chicago. Ea frecventa casa fără știrea părinților. Văzînd aceștia că fata vine tîrziu acasă,

au pus-o sub urmărire. În fine, poliția îi dă de urme și vede cu ce treburi se ocupa fata. Cu aceeași ocazie se descoperă că tușa Ana era proxenetă. Legea americană ordonă în asemenea împrejurări expulzarea. Au vrut s-o expulzeze. Ea — nu și nu. Încearcă prin orice mijloace să rămînă. Găsește chiar mijlocul cel mai bun. Să-l toarne pe Dillinger, care trăia și cu ea, și cu o prietenă a ei. Deci îl toarnă. Povestea cu cinematograful o cunoașteți desigur din presă. Corect e că trebuia să se aplece să-și ridice batista și să se șteargă cu ea la nas. Atunci poliția putea să tragă. S-a suflat la nas și polițiștii l-au împușcat pe bandit. Ea primește cei 10.000 de dolari premiu și pleacă imediat din America, prin lume. Un an și mai bine a stat la Cairo. De-acolo vine drept la Comloș, în '36. Se întîlnește cu G.P., un bărbat foarte frumos, care trăiește cu ea pentru bani, fiindcă era mai tînăr. Trăiește cu ea pînă o sărăcește. Ea se amărește foarte tare. Se îmbolnăvește grav de inimă și moare subit la familia Rusu, în 1946. (Cum? Nu în '46? În '47? Știți sigur? Bine, stați să corectez atunci anul în carnet. Buuun.) Deci decepționată, moare în '47, subit, de inimă, la familia Rusu. Este adevărat, unii vecini susțin că a fost asasinată, pentru că au auzit atunci seara niște voci. Ca și cum ar fi vorbit tușa cu cineva. Dar autopsie precis nu i s-a făcut. De asta sînt sigur! Și de înmormîntat, au înmormîntat-o în colțul săracilor. Despre Ana aș mai putea afirma că a fost analfabetă. Faptul este dovedit de următoarele. În '24, cînd a venit odată în țară, aici la Comloș avea o prietenă, pe Maria Ardelean, care-i moartă. O ia pe această Maria și pe încă una, Ana Cotoară care-i moartă și ea, ca să meargă împreună la București, la ambasada americană. Acolo trebuia să ridice niște bani. Fiindcă nu știa nici măcar să semneze, a pus-o pe Ana Cotoară să iscălească ceva în locul ei, zicînd că nu vrea să-și dea jos mănușile, așa doamnă mare se simțea! O analfabetă! Dar aici în sat era foarte bine văzută, pentru că l-a trădat pe inamicul public numărul unu al Americii și a scăpat lumea de un asasin.

Dacă a făcut o faptă bună. Vezi numa' că satul nu prea știa de chestia cu prostituția și prohibiția. Deci puteți reține că era bine văzută".

Cei trei rețin. *Sursa 6*, deosebit de amabilă, furnizează cîteva informații prețioase. Oameni din sat care mai trăiesc și mai știu povești cu America. Le mai dă împrumut și un caiet în piele de vițel, un fel de jurnal, în care au notat, unii peste alții, strămoșii săi, de la sfîrșitul veacului trecut pînă între războaie. Acest caiet va juca un rol important în scrierea cărții.

Dar pînă atunci, în Comloș continuă să fie 6 august, la prînz. Căldură foarte mare. Presimțirea furtunii. Nimeni și nimic nu-i poate însă întoarce din drum. La Lunga! La Lunga!

Satul Lunga e de fapt o continuare a centrului de comună o stradă lungă și largă, pînă la graniță. Înainte de a intra în satul ce a devenit un fel de simbol al țelului lor, Comloșul se desparte de ei prin cîteva priveliști. Prima e o moară cam veche. Are două etaje. Seamănă cu toate morile din Banat. Doi bătrîni stau la gura unui fel de jgheab cu saci. Deocamdată nu curge nimic. Bătrînii așteaptă. Dinăuntru se aud angrenajele, mașinăria. Bănuie roți, curele, jgheaburi, praf alb, munți de saci.

– Merge moara? Merge?

Întreabă toți trei deodată. Uită să salute. Reno.

– Bună ziua.

Ziua bună.

Merge moara? Mai merge?

– D-apăi!

Aiii. Parcă ar fi o moară părăsită, deși se aude clar că mai merge. E moara dintr-o fotografie. Reclama din „Suflet nou". Foaia sătească a Comloșului face reclamă pentru prima Moară cilindrică-Adolf Birtler cu prilejul Anului Nou 1935. Au cîteva numere din „Suflet nou" cu ei. Se așază pe marginea șanțului din fața morii și răsfoiesc acest număr 1 din 1935. Moara e cea din fotografie. *Pare* că e cea din fotografie. Unde ar putea fi însă cea mai bine asortată băcănie și cel mai confortabil restaurant – amîndouă, zice revista – ale d-lui Romulus Stanciu din Comloș. „Clienților

le stă la dispoziţie: radio, cărţi literare, precum şi toate ziarele şi revistele din ţară." În acelaşi număr li se mai face reclamă lui Sinberger — manufactură (Jimbolia), Anton Michal, sticlărie (Jimbolia), Szerelmy din Jimbolia, cu librărie, papetărie, dar cel mai insistent — după corpul de literă — lui „Ioan Ureche din Comloş. Măcelar şi cîrnăţar român. Serveşte curat, conştiincios — marfă de prima calitate".

Li se face brusc foame. Hotărăse să mănînce mai încolo, pe drum, după discuţia cu *Sursa 7*, doamna T. (pe care le-a recomandat-o *Sursa 6*). Nu se pot ridica de pe marginea şanţului. Foame, sete, căldură, sfîrşeală. Senzaţie de sfîrşit. De fapt, n-au stat pe nici o margine de şanţ atunci, lîngă moară. Îşi închipuie abia acum că au stat atunci pe marginea şanţului să se odihnească, dar mai ales ca să poată răsfoi „Suflet nou", să inspire aerul vechi, de acum 50 de ani, prin pagini, prin toţi porii, ca în curtea Dispensarului, la cîţiva paşi de moară, un fost mic conac, un fost mic palat, totul redus la scară, turnurile, vitraliile, arcadele, coloanele, terasa, treptele roase, Trandafiri sălbatici, flori de cîmp prin fostul parc, ierburi, mărăcini. Senzaţie de sfîrşeală, de sfîrşit, cînd răsfoiesc revista la început de 1935, „*Externe* Dl. Titulescu a repurtat de curînd un strălucit succes / Restaurarea habsburgilor? / mare manifestaţie antirevizionistă la Timişoara / plebiscitul din Sarrenbruck / Zinowiew a fost arestat? Anglia şi asigurarea păcii / atentate contra lui Hitler. Şi *Interne*: cronici la romanul lui Gh. Atanasiu, *Adelina* apariţia primului volum din *Estetica*, a domnului Vianu la Fundaţiile Regale Mircea Eliade, unul dintre creierele cele mai pătrunzătoare şi mai bine dotate ale tinerei generaţii sub treizeci de ani, suflet frămîntat mereu de probleme superioare şi în veşnică goană după perfecţiune, a trecut cu numele graniţele ţării. Revista italiană *Occidente* s-a ocupat de el, nu de mult. Domnişoara Doina Peteanu, o tînără şi talentată scriitoare lugojană, a scos de curînd, sub pseudonimul Anişoara Odeanu, un roman intitulat «Într-un cămin de domnişoare» / Congresul studenţesc, singurul în avalanşa de congrese cari se ţin în decursul unui an, cu o importanţă vitală pentru echilibrarea angrenajului nostru politic şi social / Doi comloşeni în echipa naţională de *football* — gata pentru Balcaniada de la Atena. Internaţionalii Ghiţă Ciolac şi Vasile Chiroiu. Care sat din ţară

se poate lăuda cu aşa ceva? / Colinda gospodinei: cozonacul / Idealul frumuseţei femenine la început de cu / Axiome: «Ceea ce vorbim trebuie închinat prezentului momentului. Ceea ce scriem trebuie închinat viitorului, posterităţii» (Goethe) / *Redacţionale*: Numărul de faţă trebuia să fie în 12 pagini. Din cauze tipografice am fost nevoiţi să-l scoatem în 10 pag. Citiţi şi răspîndiţi «Suflet nou». «Suflet nou» urează tuturor sărbători frumoase şi an nou fericit!"

Apoi din nou drum prăfuit. O stradă perpendiculară pe drumul spre Lunga. Sosee în creştet. Case cu obloanele trase. Nu mai au poftă de glumit, de explicat cuvinte parcă exotice. Nici un şoloeat. Obloane şi chiar la cîteva case mai arătoase dar parcă în părăsire veşnică, cu zidurile coşcovite, mîncate de lepră esfinguri. Găsesc destul de repede casa *Sursei 7*. O poartă masivă de tablă. Din curte – un cîine. Încep să bată, să strige. Cînele latră. E amiaza. Bat din ce în ce mai tare. Poarta sună ca o tobă uriaşă. Sparge cu bubuiturile ei valurile de aer fierbinte şi lumina prea grea. Au chiar un impuls: să sară gardul. Poate doamna e foarte în vîrstă, poate e la moşă şi nu aude, poate e în grădină, poate nu-i acasă. Toate presupunerile se spulberă într-o clipă. De undeva, din fundul curţii, o voce tună: „Intraţi! Ce naiba! Nu se vede că-i deschisă! Îi des-chi-să! Intraţi odată!" Cei trei intră cu teamă. Încă nu se vede nimeni. Doar vocea le mai răsună în urechi. Se opresc pe cărarea pietruită. De-o parte şi de alta, flori, viţă, copaci. Împietresc şi ei. Apare *Sursa 7*. Pe feţe le înfloreşte un zîmbet, dar devin brusc serioşi: se prezintă cu gravitate — „trei scriitori". „Aaaa! Cazul Ana Sago! Cunosc! S-a făcut! Poftiţi înăuntru. Poftiţi-poftiţi pînă îi cotonogesc pe ăştia doi". Ăia doi sînt probabil doi nepoţi veniţi de la oraş la ţară. Şi doamna T. e aici în vilegiatură. Băieţii nu se vor arăta la faţă nici un minut, dar vor pîndi după uşa sufrageriei. Vor trage cu urechea la ce povesteşte tanti despre America. Unul din băieţi îl strigă pe celălalt destul de tare, ca scriitorii să îl audă: „Mirce! Vino, mă, aicea, să ne bage şi pe noi în carte!" Cel care trebuie să răspundă la apelativul „Mirce!" tace chitic, dar se supune ordinului. Se va ascunde după uşa de sticlă, se va tupila şi va trage tot timpul cu urechea la ce povesteşte tanti. Celălalt a avut, într-adevăr, intuiţii

corecte. Au intrat amîndouă — iată! — în carte, printre aceste fraze pline de energie ale *Sursei 1*:

„Da, cunosc! Cazul Ana Sage! Nici o problemă! S-a mai scris! Parcă poți să-i oprești pe ăștia să scrie? In orice caz, femeia în chestiune, tot ce pot să spun e că am destule amintiri despre ea de la bunica. Bunica mea a fost și ea în America. Era prietenă intimă cu tușa asta Ana, fiind din același sat și ajungînd în același oraș, la Chicago. Da' asta a fost demult, chiar la început, imediat după ce au ajuns, vai de mama lor, că nici una nu mai avea mamă și era mare mizerie și sărăcie. Aia, americanii, dracu să-i pieptene, s-au pus pe grevă. Nu știu exact ce și cum. Numa' că deodată au zis halt! și s-au băgat în grevă, la o fabrică. Ana asta, cum era săracă — da' v-am spus că numa' la început a fost așa — și cam proastă, hop, să cîștige un ban, se bagă peste āia în grevă și glonț la patron că ea vrea să lucreze. Apăi nici ăia cu greva nu erau de azi, de ieri. Cînd au luat-o pe tușa la o fugăritură, s-o omoare, nu altceva, că le stricase, vezi doamne, ștraicu. Și cum credeți că s-a salvat? La bună-mea. Care ședea afară într-o curte și făcea tăiețel. Era o casă din Chicago, undeva la margine, cu mulți d-ai noștri, și bunica, drăguța de ea, își cîștiga pîinea făcînd tăiețel, chiar pîine, colaci, mîncare pe bani. Avea o masă și un cazan în curte. Acolo un fumărai, și-o mizerie! Și cum stătea și făcea tăiețel, hop prietena ei, Anișoara, fugărită de greviști. De ștraicheri, cum se zice pe-acolo, dracu să-i ștricuie-n patru. S-o omoare, nu altceva! Pînă bunica, scumpa de ea, a pus mîna pe sucitor și dă-i pe greviști pînă ăia s-au speriat și au lăsat-o pe tanti Ana în pace. Așa a salvat-o bunica și de-atunci au fost prietene și mai bune. După aia, n-a mai avut nevoie de bunica. Ea, cu fetele, cu hotelurile, alcoolurile, cafebarurile. Așa a făcut avere. Avea o prietenă bună, fata unui preot din Ardeal. Aia era amanta lui Dillinger. Poate că și tușa era. Ce nu știu, nu pot să spun! L-a turnat pe Dili și a' dracu să fie ei de americani, un leu nu i-au dat pe turnătorie!

Pînă atunci însă cînd au dat-o afară din America, i-a mers bine cu fetele și toate chestiile. Au zburat-o

afară și a umblat teleleu prin lume, dumnezeu știe pe unde și cîtă vreme. Am uitat să spun că pînă la război a mai fost aici, la Cambuș. Avea o prietenă, una Ardeleanu și pe bunica mea, femei cu carte, care veneau și ele acasă din cînd în cînd. Odată s-a dus la București la ambasada americană să ia niște bani sau niște hîrtii, naiba știe ce trebuia să ia ea de-acolo, – și a pus-o pe bunica să semneze în locul ei, zicînd că nu vrea să-și dea jos mănușile. Uăi așa doamnă se credea, cînd ea era de fapt analfabetă. Ce ziceți? Cîtea cărți și reviste de film? Te cred și eu! Se uita la poze! Că toată ziua altceva n-a făcut de cînd a venit la Timișoara. I-a furat unu, dracu-l mai știe cu cîți ani mai tînăr ca ea, toți banii, că avea ceva avere cînd a venit. Bani și bijuterii. Era foarte pedantă. Fiecare batistuță o călca. Numa' una era șifonată, aia în care ținea niște bijuterii. Da' nu multe. Eu am văzut un inel cu piatră roz, un colier de perle și poate încă două trei inele. Deci avea ceva, de i-a putut cumpăra lu' ăla o cameră combinată la modă, o vilă, o mașină ultra și cîini de vînătoare. Da' cînd s-au gătat banii, s-a gătat și dragostea. Biata femeie a ajuns să stea într-o cameră cu chirie la un comisar, unu' Rusu. Dar chiria i-o plătea fostul dragul, pilaru' de cai, Chiță. El îi mai aducea una, alta. El s-a ocupat de lucruri, de autopsie, de toate. Nu știu cu ce l-a avut ea pe acest om la mînă dar adevărul este că el s-a ocupat de ea și după moarte. De murit, a murit de inimă. Vă dați seama cît a putut suferi femeia asta! Mie, vă spun sincer, și acum mi-e milă de soarta ei, căci era o femeie foarte cumsecade. Am auzit că ăia de la poliție, cînd au spart ușa să vadă ce-i cu Ana Sege, au găsit pe masă două cești de ceai. Exclus! Ea era foarte pedantă și curată. Normal ar fi fost să fie spălate. Ea nu le-ar fi lăsat acolo. Deci m-am gîndit eu cu mintea mea de atunci și cu aia de acum, ori că i s-a făcut rău de la inimă brusc, și n-a mai apucat să le spele, ori că a omorît-o persoana cu care a băut ceaiul, cumva prin otravă sau sugrumare, și tot n-a apucat să le spele. Am auzit că era îmbrăcată ca vai de lume, într-o cămașă de noapte zdren-

ţuită. Bine. Accept: era săracă! Dar ea, o femeie atîta de pedantă... V-am spus, fiecare şervet era apretat şi călcat, fiecare batistă. Nu înţeleg nici azi ce şi cum a fost atunci în '47. În orice caz, mie personal, toată povestea nu mi-a mirosit a bine: Prea era cusută cu aţă albă, nu? Ce părere aveţi?"

Cei trei au exact aceeaşi părere. Nici lor nu le miroase a bine, nici unul nu-i chior să nu vadă aţa albă din cusătură. Aprobă. Mulţumesc de informaţii şi părăsesc *Sursa 7*. Secătuiţi de foame şi sete. Ies din nou la drumul mare. E ora 13 şi ceva. În aer, presimţirea furtunii. Timpanele vîjîie. Gîturile sînt uscate. Picioarele moi. Prin mijlocul drumului. Apoi, cînd încep primele case din Lunga, pe lîngă gard, pe lîngă zid. La scurtă vreme după ce au lăsat în urmă Comloşul, moara; o baltă cu gîşte şi raţe, îi ajung două femei. Au rochii de mătase înflorată, părul permanent şi o sacoşă mare de vinilin maroniu pe care o ţin împreună, de cîte o toartă. „Ştastekupili". Au înţeles toţi trei. *Amîndoi* şi A. de la orele de rusă din liceu, printr-o mică analogie, *Emanu* de la programul televiziunii Beograd şi Novi Sad. Răspund pe trei voci: „Nema ništa". Cele două mic-traficante se întorc acasă la Kikinda pe jos. Au vîndut. Au cumpărat. Deşi sacoşa nu pare plină, femeile sînt totuşi bine dispuse. Au chef de vorbă. Mai întreabă ceva. Nici unul nu înţelege nimic. Abia atunci îşi dau seama cele două că cei trei nu sînt nici sîrbi, nici comloşeni, nici măcar hingani, că trafichează cel mult aer cald. Nu duc. Nu aduc. Nu cumpără. Nu vînd. Merg aşa, a prostia, spre graniţă. „Doviđenja": *Tanti auguri, ciao, je vous salue, good bye*; să ne vedem cu bine, hă, hă, alea o să fie peste o jumătate de oră dincolo, şi ei umblă ca bezmeticii după o urmă, amuşinînd, amuşinînd, prin praf. Prin praf şi pulbere! Asta o să se aleagă şi de cartea lor, dacă tot au visat să o pună în abis cu drumul spre graniţă care nu duce de fapt nicăieri. Case scunde. Grădini părăginite. Garduri surpate. Cartofi pe marginea şanţului. Puradei şi copii blonzi prin praf. *Aro*-ul kaki al grănicerilor tur-retur. Patrulare. Pruni cu prune acre. Meri cu mere verzi. Scorojeală. Scînduri bătute în cruciş peste ferestre. Soare în creştetul capului. Un geam jos, la înălţimea pieptului. Se uită, din stradă, pe geam. Se vede cerul,

o mică mlaştină cu papură în camera mare, da, da, în prînzitor, unde se mănîncă, porumb și floarea soarelui, în dormitor bălării uriașe, deasupra cerul înnorat. Casa în care s-a născut Ana. Senzație de film polonez. Wajda. Nooo. Nici o școală poloneză. Mai bine Stalkerul. O călăuză prin zonă. Doamne: ce film ar ieși de aici! Da, da, Doamne Dumnezeule, și curtea asta, lîngă un fel de dărăpănătură, printre bălării, păsări jumulite și cîini costelivi, o masă *biedermeier*. Furnirul plesnit. Un picior fără curbură — un par noduros. Ziare deasupra. Borcane rîncede. Muşte. Un țigan bătrîn, cărunt, într-un lighestul. *Liegestuhl*. *Chaise-longue*. Ațipit. Muşte multe. Bîzîit. Aşa. Un vuiet surd în timpane. O presiune în cap. Țestele gata să plesnească. Parcă au halucinații. Da, da, tratament halucinatoriu. *Aro*-ul kaki un nou tur. Simplă patrulare. Norii tot mai jos. Spre 30 de grade. Gata. Halt. O baltă. Pauză de prînz.

Aici, în fața unei lavițe pe care stau două bătrîne, drumurile se despart. A. se duce cu una din ele, cea mai tînără totuși, mai în puteri, după roșii și ardei. Cei doi stau cu bătrîna foarte bătrînă în negru. De fapt, ea i-a oprit. De cum au zis „bună ziua", ea a răspuns „bună maică, bună. Mergeți dincolo?" Nu, nu merg nicăiunde. Atunci au timp de vorbă. „Stați, maică, să vă întreb ceva dă copiii mei dă la oraș, din Timișoara." Pronunță Timișoara, nu Cimișoara. Spune „maică", nu „maichii". Un amestec ciudat de accente: cînd sudul, cînd vestul. Sud-vestul. „Am, maică, niște copii la oraș, poate îi cunoașteți, stau pă lîngă spitalu ăl mare, unde-i o clinică, poate i-ați văzut odată să-mi spuneți ceva dă ei, că nimica nu mai știu ce s-a ales de biata viețișoara lor. Doamne maică, îi rău să fii bătrîn."

A. pleacă repede cu bătrîna cealaltă. Culeg roșii, ardei iuți, ardei grași dintr-o grădină. „D-apoi, grădina noastră. Am ținut-o că mai scoatem o bunceță vara din é." Casa, în schimb, n-au mai ținut-o. Stă să se prăvale. Ei, proprietarii, au venit după război din Ardeal. De unde din Ardeal? De lîngă Satu Mare. Și, cum e? „Cum să fie? Ca păstă tăt." Mda. Face un fel de pungă, un ștanițlu din ziare și înghesuie o grămadă de roșii, ardei iuți, ardei grași. Cît face? „Doamne, apără-mă și mă ferește! Îi pomană dă sufletu lui bărbatu' mieu." Dacă ar fi în Oltenia, ar răspunde bogdaproste. Așa, spune „mulțumesc frumos".

Între timp, cei doi o ascultă pe bătrîna în negru. Încearcă să-i pună întrebări. De cînd e în sat, dacă a fost în America, dacă are rude care au fost în America și s-au întors, cum era înainte de război. A. îi întreabă ce au vorbit. Cu greu, ei reproduc următorul schimb de replici:

Și, spune, maică, de cînd ești aici, la Langa?

Iaca, maică, apăi dă multă vreme, dinainte dă cînd s-or auzit dobiii cum or bătut în nouă sute patrusprăzece. În mijlocul satului or bătut dobili și i-or scos pă români din căsile lor și i-or dus la margine. Pă mulți i-or dus jandarmii și i-o pușcat în mlaștină.

Cînd a fost asta?

După ce am fost io venită cu părinții și eram mică și or început să bată dobili în sat.

Deci, cînd o fi intrat România în război!

— Poate, maică, da' eu am auzit tare dă tot cum băteau dobili...

Bine, dar în America ați fost?

Io n-am fost, maică, n-am fost, păcatele mele, că băteau dobili și i-or scos pă ai noștri cîțiva afară la mlaștină și i-or pușcat jandarmii. Iară pă cer a trecut, maică, o stea mare cu coadă. Sfîrșitu' lumii am crezut că vine cînd or început să bată dobili.

Mulțumesc. Salută. *Bunăziua / ziuabună.* Mai fac vreo două sute de metri. *BUFET.* Scot un ziar. Îl întind pe una din mesele de tablă verde. Bufetul închis. Nici o fîntînă prin preajmă. Pete de vin, de grăsime pe tabla cu vopseaua scorojită. Ceva lipicios. Muște. Viespi. A. se duce peste drum, la un gospodar, să spele roșiile și ardeii. E poftită în casă. Ordine. Curățenie. Bucătăria faianțată. Mobilă albă. Congelator. Frigider. Boiler. Apă caldă! Spală roșiile și ardeii cu apă rece. Se înfiripă un dialog.

— Ce faceți pă la noi? Mergeți la Kikinda?

— Nu. Scriem o carte. Am venit să ne documentăm.

— Ăăăăă... Despre Ana aia, femeia în roșu?

— Da.

— Da' ce să mai scrieți, că s-a scris tot! Ce s-ar mai putea scrie? Stau și mă-ntreb.

— Păi, nu știm nici noi. De-aia am venit. Să ne documentăm. Să căutăm martori. Urme.

— Hă! Da' și ăștia știu că-s proști! Io nu-s de-aicea dă loc. Am venit mai dă curînd și mă mir cu ce dracu' se mîndresc ăștia d-aici. Auzi! Cu femeia în roșu! Da' barăm ați găsit pe cineva?

Da. Acuma căutăm o bătrînă care a fost în America. Tușa Lena.

Ecce. Da. O știu. Vine la ea mereu cineva de la Timișoara în mașină cu număr mic. Ați știut?

Nu?

— Să știți! Da' ea nu stă mai sus cum te duci. Fix invers are casa. Aici e numărătoarea altfel decît la oraș. Așa că trebuie s-o luați înapoi.

Deocamdată, cum s-a văzut, stau pe loc. S-au așezat toți trei la masa din fața bufetului. Viespi și muște. Tabla murdară, lipicioasă. Pun un ziar. Mănîncă sanviciuri cu ardei și roșii. Beau apă. Discută aproape o oră. Fac planuri. Mai întîi, cum să ajungă la pichet. Să se prezinte, să vadă cum e o graniță. Apoi să dea o raită pe la tușa Lena. Dacă o fi. Dacă nu   nu. Au destul material. Destule documente. Surse berechet. Deși ceva lipsește. Sînt tot mai clar că ar avea nevoie de încă vreo trei-patru martori. Cumva mai ciudați. Care să le poată povesti cum se vede de aici, de la Comloș, toată nebunia lui Dilli boy. Mai bine zis, cum se vedea atunci, în jurul lui '34 și după. Judecă logic. Cum să se vadă? La cinematograf și prin reviste! Deci le-ar trebui niște bătrîni loviți de damblaua cu Dillinger. Care să fi văzut filme, să fi citit reviste, almanahuri. Poate chiar cărți. Da' de unde să-i ia? Unde să-i găsească? Iar stau și iar cugetă logic.

Deci, teoretic și practic, ar trebui să dea de urma unui bătrîn care să fi văzut la viața lui zeci, sute de filme. Un proiecționist! Asta e! Un proiecționist pensionar din Comloș. Perfect plauzibil! Dacă se poate, un tip fanatizat de film. De filmele americane dintre războaie. Ideal ar fi (dacă nu cer prea mult de la viață), să aibă chiar un fel de manie. O dillingeromanie. Să adune, adică, tot ce se poate aduna în materie. Un adevărat dosar. Cu tăieturi din reviste. Cu transcrieri de dialoguri. Dar mai ales, o memorie vecină cu nebunia. „Aha, un fel de sonat, ca la Breban", se luminează fericit. *Ennuna*. Păi, da. „Da! da' de unde dracu-l mai scoa-

tem și pă ăsta tot d-aici, din Comloș?", se cam neliniștește *Emdoi*. Acum e — în fine! — rîndul lui A. să le-o spună, plină de agitație: *calmcalmcalm!* „Îl găsim și p-ăsta! Nici o problemă! Și dacă nu-l găsim, îl inventăm."

Toți se relaxează. Ar mînca mai cu spor. Beau apă. Ideile gîlgîie. Un proiecționost. Un tip care vasăzică, proiectează la propriu și la figurat. Un biograf au oricum. Pe Toland și chiar cinematograful „Biograf", cu *ph*, din Chicago. Totul se leagă! Așa. Și încă unu'. Tot un fel de „sursă". Tot sonat. Caprios de morb. De același morb. Le-ar trebui un tip mai tînăr, care să știe bine engleza, să moară după filmele americane cu gangsteri, să citească, dacă se poate — pentru stil — Raoul Chandler, să traducă bine din engleză în română. Care, prea multe calități vizibile, pe umerii acestui rîvnit traducător. Dacă n-o să-l găsească pe undeva, pe la Timișoara, n-are decît să se proiecteze în el, cu dibăcie, *Emunu* însuși. Totul le place la nebunie pînă aici.

Chestiunea e, dacă tot stau și croiesc planuri, cum să deseze cartea. În ce capitole s-o taie, s-o împartă. Ce nume să le dea. Ideea de acasă, dinaintea plecării la Comloș, nu li se pare nici acum de lepădat. O structură de dicționar juridic-penal. Cu termeni bine aleși, ambivalenți. Cum ar veni, cu dublă bătaie. Drumul lor de pildă, chiar drumul pe care-l fac, s-ar putea numi, stricto sensu, *iter criminis*. Dar e cam prea violent. Îl vor înlocui cu *iter spectrorum*. Oricum, părțile mari, narațiunea făcută „pe bune", serioasă, artileria grea, se va numi *animus narrandi*. Dacă vreun cititor va crede că e vorba de un suflet care povestește, cu-atît mai bine! Dar se va înșela. Căci *animus narrandi* înseamnă în latină „intenția de a reproduce ceea ce a aflat de la alții", iar pentru juriști, expresia denumește mobilul cu care a acționat făptuitorul. După cum, de pildă, celelalte trei „animusuri", pe care le aleg fără să clipească pentru ghidușiile lui Dillinger și ale contemporanilor lui, au următoarele înțelesuri. *Animus corrigendi* („dorința de a îndrepta") e, de fapt, tot un fel de delict. O îndreptare spre săvîrșirea unei fapte ce intră sub incidență penală. *Animus jocandi*, deși pare mai zglobiu („intenție de a glumi"), se dovedește la fel de grav. Făptuitorul — zice la Dicționar — acționează din intenția de a se distra pe seama cuiva. Ceea ce nu-l scutește de judecare și condamnare. La fel și cu „dorința de a sfătui", de a da înțe-

lepte povețe. *Animus consolendi*. Care tot după zăbrele duce, în cele din urmă.

Și tot așa, delict (literar) după delict, pînă la *perturbatio animi*, care-i clar o „tulburare sufletească" și poate, uneori, un fel de circumstanță atenuantă pentru făptuitor.

Ar mai avea nevoie de niște elemente de bruiere. Niște scurte fragmente cînd, în ciuda armoniei care plutește deja deasupra autorilor, unul sau altul ar avea ceva de obiectat. O părere proprie. O încontrare de forțe. O subminare a competenței celorlalți. Chiar așa. *Conflict de competență*. Termen juridic. Deci o situație în care două sau mai multe instanțe se declară competente să judece aceeași cauză (conflict pozitiv) sau își declină toate competența de a o judeca (conflict negativ). Se înțelege că toți trei visează numai la conflicte pozitive.

Au obosit de-atîta cogitare. Mda. Nude cogitări și astea. Cu ultimele puteri, trag concluzia că, oricum, romanul trebuie să fie, pînă la urmă, vandabil. Să se bată toate categoriile socio-profesionale și de vîrstă. Să nu-l lase din mînă nici gospodinele, nici profesorii de română, nici Nicolae Manolescu sau Angelo Rinaldi. Ceva brici de deștept! Dar și pentru larg consum! Un roman popular subminat. Nu chiar la tot pasul, să enerveze, ci exact unde trebuie, cît să se vadă. Un text tăiat. Întretăiat. Da. Dar cît? Cum? Unde?

*

La Lunga! La Lunga! Pe graniță. La graniță. Acolo. Atît. Așa.

Din nou pe drum. Un „mic traficant" din Comloșul mic stă pe marginea șanțului. S-a întors de la Kikinda. Îi sfătuiește să meargă acuma, pînă mai e deschis Robna kuča, magazinul, magazinele. E cel mai bun moment. Ziua cea mai potrivită. El le arată o servietă jerpelită cu tot ce a cumpărat. O sticlă mare de Pepsi, guma za zvakane, patru pachete de Super-Filter, o veghetă de 1 kg, niște napolitane pentru copii. Acum e momentul să treacă și ei dincolo să cumpere. Dar ei nu vor să treacă. Nu au permis de mic trafic. Ei vor doar să ajungă la pichet, să vadă granița, grănicerii. Dar mai ales să trăiască starea de frontieră.

Casele încep să arate parcă mai bine. Praful și pulberea — aceleași. În dreapta, nu prea departe, foișoare. Norii tot

mai jos. Presimțirea furtunii. În zare o barieră vărgată. Alb-roșu. Au ajuns! Dincolo de barieră alte case. PCTF. Punct-control-trecere-frontieră. Un grănicer ține în brațe un copil de vreo trei ani. Copilul e blond. A mîncat lubeniță. E în maiou și chiloți. Grănicerul e tînăr. Ține copilul în brațe și-i spune ceva zîmbind. Scenă dintr-un film rusesc. Ceva foarte omenesc. O duioșie în aer, sub cerul înnourat. „Copilul e a lu' tov. locotenent. A mîncat lubeniță și l-am spălat." Cei trei se prezintă. Au venit. Bine. Bine au venit. Și? Și ce? De fapt, ce vor? Nimic. De fapt, chiar! Ce vor? Să vadă granița. Asta nu se poate. Pînă aici, da. Pînă la PCTF. Sosește și tov. locotenent. Nu au fost anunțați? Nu! Arată actele. S-au prezentat la postul de miliție local pentru luarea în evidență și la subunitatea de grăniceri pentru precizări privind respectarea regimului frontierei de stat. Iată-i! Bine. Și? Cu ce pot fi ajutați? Nu știu nici ei. Poate niște precizări privind... Mmmmda.

Atunci precizez că aveți datoria să nu vă abateți din drum, nici la stînga, nici la dreapta. Mergeți înapoi numai așa pe mijlocul drumului. Nu vă abateți.

Salută. Mai stau cîteva clipe. Fac stînga-mprejur. Înapoi. Merg numai pe drum. Nu se abat. Dar o iau pe cealaltă parte a străzii Lunga. Praf. Pietriș mărunt. Scorojeală. Cerul direct prin geamuri. Obosealä. Căldură fără cruțare. Giște. Cîte un cîine cu limba scoasă, jigărit. Muște. Pere tari. Nici o bătrînă pe stradă. Nici un copil.

*

Orele 15 trecute. Senzație de sfîrșit.

Ajung la Doamna Anghelina. Tușa Lena. *Sursa S.* Casă mică, veche. Curte cu pomi și flori. O farfurie cu mîncare pentru pisici. Un coridor închis. Geamuri mici de sticlă. Pisicile printre picioare. Maldăre de ziare și reviste „Cinema". Borcane cu dulceață și compot pe pervaz. Pereții coridorului. Fotografii color în rame. Decupaje din reviste străine. Color. O plajă. Un centru de oraș mare, cu zgirie-nori. Un parc uriaș. O cascadă. Fotografia președintelui Nixon. Color. Tavanul jos. Puțină igrasie. O laviță. Un fel de divan vechi. Spătar înalt. Pluș stins.

— Poftiți, poftiți în casă.

Nu știe cine sînt. Îi poftește cu bucurie. Se bucură că au intrat în curte trei oameni. E o femeie în vîrstă. E slabă. Ușor adusă de spate. Mîini uscate, aspre. Venele pronunțate. Lucrează mult. Acum e cu o vecină. Stau în coridor și gîvănese. Îi vede prin geam pe cei trei cum intră în curte, încet, parcă temători. Poate-i un cîine. Nu are cîine, dar bănuiește că se tem. Atunci le iese înainte. Zîmbește și spune „poftiți, poftiți în casă". Pisicile printre picioare. Stau toți în coridor. Vecina înțelege. Se ridică și pleacă. Tușa Lena își cere iertare, și de la unii, și de la alții.

Intră în cameră. În prinzitori. Mobilă de sufragerie frumoasă, dintre războaie. În stare bună. Vitrină. Bibelouri din ceramică vopsită. Tavan jos. Puțină igrasie. Fotografii color înrămate. Pe pereți. Sprijinite de o vază, de o ceașcă, de un bibelou. Se așază la masă. Aduce repede o cană cu apă și pahare.

— V-o fi foame, v-o fi sete. Io n-am știut că veniți. M-ați fi găsit cîte' pregătită. Așa, n-am numa' prăjitura asta.
Scoate imediat din bufet o farfurie mare, rotundă, cu prăjitură. Un fel de chec cu cacao (surogat).

— Îi cu cacauă. Ce putem și noi în ziua de azi. Vă rog, luați! Cum îi?

Apoi îi întreabă cine sînt, cum au ajuns la ea, aha, Viorel, ce mai face Viorel de la București, cînd o să vină s-o vadă? E gata să răspundă la orice întrebări. Dacă îi poate ajuta cu ceva, o să-i ajute. Ține minte multe lucruri.

Atunci să le povestească despre America. Despre cum a fost ea în America.

— Și cum a fost în America, tușă?

— Oh, *it was a dream*...

După aceste trei puncte (...), fluxul epic, respirația, filmul, imaginația celor trei se rup. Rămîn trăsniți. Poate n-au auzit bine. În timp ce bătrîna spune aceste cuvinte în cea mai curată engleză americană, își înnoadă baticul sub bărbie, își sprijină capul pe palma mîinii stîngi, îi privește blînd, și zîmbește. Îi privește pe ei și parcă undeva *peste*. *Over*. Într-un timp pe care ei n-au cum să-l vadă.

Din acest moment, se desfășoară cea mai incredibilă dintre discuții. În fața celor trei se află *Sursa* tuturor surselor. Izvorul fermecat. Apa vie. Mina de aur. Eldorado-ul imaginației. Cel mai fascinant personaj din cîte au întîlnit. Ar scrie

deja un alt roman. Despre ea. Despre această femeie bătrînă din satul Lunga, comuna Comloşul Mare, judeţul Timiş. Despre cît de senină poate o fi o femeie singură, la 80 de ani, într-un sat de la marginea ţării. Adevărul e că atunci, după ce au auzit cuvîntul *dream*, cei trei au amuţit. Nu le-a venit să creadă. N-au mai ştiut cum să întrebe. Ce să întrebe. În ce limbă. *Emuna* preia conducerea:

— O mai întreb încă o dată pe doamna cum a fost în America. *And what about America? How did you enjoy living there?*

— Doară v-am spus. *It was a dream.*

— Spune că a fost ca un vis.

— Asta am înţeles şi noi. Întreab-o mai bine pe doamna cum de vorbeşte atît de bine englezeşte? Unde a învăţat?

— Bine. *Where did you learn English? Your pronunciation is perfect. It is really amazing. Where did you go to school?*

— *I went in a Cincinati school. It was called Laffitte College.*

— Spune că a fost la o şcoală în Cincinati. La Colegiul Laffitte.

— Ce colegiu?

— Staţi, dragii mei, să vă spun pe litere: el, ei, dabl ef, ai, dabl ti, ei.

Cei trei au amuţit. Aha. Colegiul Laffitte. Dau năvală cu întrebări în româneşte.

— Cînd aţi plecat în America?

— Cînd am avut cinci ani. În nouă sute unsprezece. Ne-am dus cu trenu pînă la Triest, cu mama, tata şi fraţii mei. De-acolo ne-am suit pă un vapor şi ne-am tăt dus pînă-n America. După zece ani ne-am întors. Ţin minte ca acuma, cum ne-am întors pe vaporul „Regele Italiei". O lună dă zile am tăt venit pă ocean. La 26 februarie 1921 am plecat din New York, şi am ajuns la sfîrşitul lui martie. Atunci am avut deja 15 ani. Ţin minte vaporu' cum m-am uitat cu binoclu, cu cucheru şi am văzut pietrele ăle mari dă la Gibraltar, cum am văzut Africa, Turcia, Italia. Cît stătea un pic vaporu' în porturi, noi n-am coborît. Numa' ne-am uitat cu cucheru. Au, Doamne, cît dă frumos o putut fi!

— Dar cel mai mult ce v-a impresionat în călătoria asta?

— Să vă spun drept, oceanu'. Cum' să vedea oceanu' în sus. Dacă aţi crezut v'odat' că îi drept, puteţi şti că i greşit.

Oceanu' să vede ca un deal. Şi vaporu' parcă urcă pă el. Cînd ieşam pă punte, aşa să vedea. Noi eram la clasa a treia. Puntea dă jos. Da' mîncarea era bună. Ne-or dat şi vin roşu cît am vrut. Numa că sus, la categoria lux n-am avut voie să urcăm niciodată să vedem cum îi oceanu' dă pe puntea lor.

De ce v-aţi întors?

— Din cauză că tata a avut năcaz. Lucra la o curăţătorie chimică din Cincinnati.

Aici o paranteză. Cînd vorbeşte în engleză despre copilăria din America, tuşa Lena pronunţă toate numele proprii ca americanii. *Sinsinati. Clivlăud. Şicagău. Ohaio.* Cînd îşi aduce aminte în româneşte, le pronunţă ca pe la noi. Cum se scriu. Cei trei vor cădea de acord, în drum spre casă, în tren (şi multă vreme după aceea), că dedublarea instantanee era — pe lîngă alte probe socio-lingvistice — şi proba unui uluitor bun simţ.

— Muncea acolo. Într-o bună zi, o maşină i-o prins mîna şi s-o gătat cu lucru! Atunci ce să facem? Ne-am întors acasă. Ailanţi fraţi s-or întors înapoi în America, înainte dă război. Or ajuns mari domni. Copiii lor îs domni şi mai mari.

Scoate fotografii color dintr-o cutie cu sute de scrisori *air mail*. Bărbaţi tineri, frumoşi. Femei frumoase. Copii. Toţi zîmbesc. Fotografii lîngă un monument, lîngă o maşină de lux, lîngă o cascadă, în faţa unei biserici, a unei case. Multe instantanee cu nunţi. „Îs nepoţi." Da, se vede. I-au scris pe spatele fiecărei fotografii. „Aicia îi Eva şi Tudor citindu-se la Certificatul de cununie"/ „Eva molărită în Casa noastră de cununie"/ „Cununia alu Eva şi Teodor în biserica noastră Românească, strana dintîi înapoia a lui Naşu, îi Măria, Milca alu doda Veta din Chicago, şi Sida, alu doda Fema şi capu meu să vede intră umeri alu Eva şi alu Tudor"/ „Asta-i Eva. Casa noastră nu să vede toată, numa de trei furtare"/ „Ai voşti copii George şi Maria şi nepoata Dominica"/ „Asta îi crucea alu uica Gheorghe Băbău. Tuşa Sanda îi lîngă cruce."

Apoi scoate din altă cutie, mai veche, alte fotografii. Mai vechi. De cînd a fost ea în America. Iat-o. Fetiţă blondă. Bucle. Panglici. În picioare, cu mîna sprijinită pe spătarul unui scaun. Ghete înalte, cu şireturi. Rochie albă sau roz

sau albastru deschis din mătase sau organdi sau tul. Volane. Pliuri. Mîna cealaltă lăsată moale, pe lingă volanele rochiei. Un zimbet speriat.

— Asta mi-s io. Cînd am avut șase ani ne-am dus la un studio. La molărit, cum zîcem noi. Aicea-i mama și tata. Aicea-s frații mei.

Frații s-au fotografiat o dată în costume naționale, călușari cu tricolorul peste piept, cîntînd — unul la vioară, celălalt la acordeon. Altă dată — în costume „dă domni", americănești. Se țin de după gît. În fundal — natură frumos aranjată pe carton și stuc. Culori palide. Coloane. Un lac cu lebede. Chiparoși. Cei doi își scot pălăriile de pe cap și salută cu ele, simetric. Helăăău!

— Apăi... toți or murit. Numa io am rămas.

— Dar de ce nu v-ați întors și dumneavoastră cu frații înapoi în America?

— Domnule dragă, la așa ceva nici nu m-aș fi putut gîndi, că am fost singura fată la părinți. Cine să steie cu ei? Cine să lucre? Să le deie un pahar cu apă? Vă rog, mai serviți. Îi cu cacaua. Ce-am știut și io face.

— Mai povestiți-ne de America. Ce vă mai aduceți aminte?

— Oh. multe îmi aduc aminte. Cum eram fată și mă duceam la școală. Era un negru care mă aștepta și mă ducea pînă acolo. Cînd ieșeam, iară mă aștepta și mă ducea pînă acasă. Nu știu de ce tare mult mă gîndesc la negru' ăla. Ce suflet bun avea! Dă el parcă mi-o părut mai rău cînd am plecat.

— Cum vă striga la școală?

— Cum să mă strige? Iencău Engi. Ianeu Anghelina, adică

Dar se jucau ceilalți copii, americanii mai vechi, cu ăștia noi veniți? Cum erați priviți?

—Ău, nău. Hancs.

— Ce spune?

— Hunks! Gunoi! Vai și-amar!

— Da, așa ne priveau. Noi gîndeam că acuma sîntem și noi americani, da' păntru ei tot vinituri eram. Noi mai mult

cu negrii, cu indienii și chinezii. Vai dă mama noastră. Ei, ce să-i faci? Astea așa or fost! Așa o fost lumea atunci. N-ai putut-o schimba.

— Dar la Chicago ați fost?

— Da, o dată. Da ceva sărbători. Numa că am fost mică și nu țin minte.

— Acuma, să vă spunem de ce am venit la dumneavoastră. Ne-a spus Viorel de la București că ați cunoscut-o bine pe tușa Ana.

— Ei, pe Ana Sage.

(Altă paranteză. *Sursa 8* e singura care, pe tot parcursul drumului, a pronunțat corect numele: Seigi)

— Da, „femeia în roșu".

— Așa i-or spus în ziare. Sigur că am cunoscut-o. Încă în America am cunoscut-o. Da, eram tare mică. Când o venit la Timișoara, după ce s-o petrecut povestea cu Dillinger, ne-am văzut iară. Eram foarte apropiate. Io îi scriam toate scrisorile către băiat, în America. Și orice avea nevoie să scrie.

— Nu știa să scrie nici românește?

— Nu. Nu știa. Veneam eu la ea și scriam. Pă vremea d-atunci io lucram la fabrica dă conzerve din Timișoara. Ana era foarte retrasă. Avea numai doi prieteni cu neveste nemțoaice, care veneau la ea în vizită și, sigur ați aflat, domnu acela cu 15—16 ani mai tînăr ca ea. Tot ce a avut a cheltuit pentru el. Mașină, cîini, casă. Așa s-a dus toată averea pe care-o putut-o scăpa din America. Io nu m-am amestecat. Atîta am întrebat-o o dată: „*Ann, what are you making out of your life? What is in your mind?*". Adică, Ană, ce vrei să faci cu viața ta? Ce-i în mintea ta? Am văzut că nu răspunde și de atunci nu am mai întrebat-o nimic. Înainte de moarte să știți că a avut o presimțire. În vecini, lîngă ea, ședea o femeie, Florica. Și aia tot la fabrica dă conzerve a lucrat. Într-o seară, cu o zi-două înainte de moarte, am fost la ea să-i scriu niște scrisori, niște acte și mi-o spus că a auzit seara și toată noaptea o cucuveauă în brad la Florica. Ce să fie asta, Lenă? m-o întrebat. Io iar n-am știut ce să-i spun.

Și iacă: dă paștele mie, duminica, mă cheamă vecinu' ei, domnu comisar Rusu, pă mine, pă Florica și pe încă o prietenă a ei, una Ardelean, să venim, că Ana-i moartă. O pus o scară pă geam și o văzut că-i moartă. Am crezut că visez! Cum așa! Că n-o fost bolnavă niciodată! M-am dus repede. Între timp, domnu Rusu l-o chemat pă un medic din cartier, unu dă ochi, nu mai știu cum îl chema. Ăla o fost tare nervos, că l-or deranjat. O mai fost adus un polițist, un lăcătuș și domnu' Bugariu, avocat. Bărbați or spart ușa, care era închisă pă dinlontru cu cîrligu'. Geamu era puțin deschis. Ana era pă recamieu, într-o pijamaua dă mătasă, roșu cu negru. Avea în cap bigudiuri și o cîrpă legată păstă ele. Unghiile le avea făcute. Stătea cumva tare curios. Mie mi s-o părut suspect. I-am și spus lu' Aurel Bugariu: Aurele, ce-i cu flecurile; cu petele adică, ale vînăte dă pă gît, la mîini și picioare. Aurel numa stătea și scria. El s-o dus după aia la autopsie și o spus că la concluzii or spus că avea piatră la ficat și inima tare mare. Atunci cînd am intrat noi, doctoru dă circă o spus că-i moartă dă vreo șapte ore. Florica și prietena aia, Ardelean, s-or pus imediat s-o îmbrace. Era foarte moale. Io m-am dus în bucătărie. Eram două feluri dă prăjituri pă masă, proaspete, dă seara: crofne și cornulețe cu marmeladă. Nu s-o pregătit ca să moară, precis nu s-o pregătit. Dar astea or fost toate cum or fost. Ce să-i faci? Ce mai poți schimba acuma? Americanii or făcut imediat după ce o murit, ca un film, chiar cu numele ăsta: Anne Sage, cu Gloria Swanson. Și semăna parcă puțin cu Ana noastră. Eu am lucrat ce am lucrat la Timișoara, și la urmă am venit aici, unde m-ați găsit.

— Și ce faceți toată ziua?

— Ce poate face o femeie singură? Stau. Îmi fac treburile prin casă, apoi grijesc dă nuțe, dă pui. Apoi stau și citesc scrisorile care mi le-or trimis nepoții, mă uit prin reviste, vorbesc cu femeile. Mult stau și-mi aduc aminte dă cum o fost trecute toate. Ce să-i faci? Asta-i viața.

Aici, la Lunga, mai aveți cunoștințe care au fost în America? Mai vorbiți cu ele?

— Da, îi una, Ana. Și ea o fost în America și s-o întors. Apăi cînd ne întîlnim și cînd mă-s ăielalte muieri dă față,

mai aleș duminica, la biserică. Ieșim afară și ne tragem la o parte. Atuncea io îi spun, da' încet să nu ne audă lumea: *„Hello Anne! How are you?"* Și ea-mi răspunde: *„I'm fine."* Da, tare-i fain. Sau ne mai întîlnim pe stradă, cînd vin dă undeva și ea-i în fața căsii. Îi zic: *„Hello Anne! How do you feel?"* Și ea-mi răspunde: *„I'm sweeping! What else could I do?"*

— Ce spune că face?

— Mătură. Ce să facă?

Ar mai sta. N-ar mai pleca. Ar veni încă o dată. Să stea mult, să le povestească tot.

— Apăi, puteți veni cînd vreți. Aicea mi-s. *I'm here.*

ANIMUS NARRANDI

Un caiet foarte vechi, produs probabil de o papetărie din Europa în jurul anului 1900, cu coperți groase, de carton învelit într-o piele subțire, de vițel. Pe prima pagină și pe coperta interioară (ca și în tot caietul) sînt făcute cu tuș, creion negru, creion colorat ori pix însemnări databile între 1905 și 1958.

Iată-le pe cele de la începutul caietului:

Adresa lui Gaeu? George I. N.2258 Ch. [illegible] Chicago Ill. N. America (cu tuș)

R. Iulian / a murit în 4 Ian. 1935;

Ana P. murit merz. 7 1937 / 1. Nuora căsătorit/ cu Valere 16 sept. 1926 / Cununia sa făcut [illegible] la 7 Novembarz

Eapa au fătat / în 19 April 1924 (creion negru)

Area sa gonit 24 Iulî 1928 (creion albastru)

Amintire / Eu Ioan I. mum Născut okt. 5 1881 / Eufrozin I.

Năs Apr. 1 18 1887 / Căsătorit Febr. 28 1905/

Familien / Anghelina Nov. 25 1906 / Wichente Năs. Nov. 10

1907 / Rapos. Ian. 10 1908 / A 2. fiică Ana Năs. 23 Dez. 1908

(adăugat cu creionul: Căsătorită Ianuarie 1925) / Walerî

Năs. Nove. 18 1909 / Aducere aminte Ioan I (cu tuș, cerneală violetă)

Ear în Anul 1922 / au nins din 24 Ioaner pînă în / 29. zâua şi noaptea. (toc, cerneală albastră)

$$\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{a^2} = \frac{a^2}{a} = 1$$

$x^2 + y^2 = a^2$ (cu pix, rezolvarea începe aici şi continuă pe diverse pagini) dar e, din start, greşită.

Apoi o fotografie la fel de veche pe spatele căreia scrie: „Aici so molărit toţi români din Soc. Bănăţiană cari au fost în oraşul Cleveland 15 feb. 1911 împotriva lu contele Aponi care o venit în America şi atunci or făcut o icoană mare pusă întron ram şi iconile mici mia rămas vo 5 şi vam trimies şi vouă. Ioan“ Deşi explicaţia de pe spatele fotografiei este cît se poate de clară (pentru cei care ştiu că molărit înseamnă fotografiat), conţinutul ei nu este mai puţin compozit decît al însemnărilor din caietul amintit mai sus.

Aşadar, o fotografie făcută în februarie 1911, la Cleveland. Ohio, unde pentru a protesta împotriva vizitei pe care o întreprinde ministrul austro-ungar, Appony, în S.U.A., s-au adunat alături de slovaci, sîrbi, croaţi, şi vreo 600 de emigranţi români, cu 8 drapele tricolore şi 8 americane. Ministrul Appony era cunoscut de către foştii locuitori ai imperiului habsburgic ca autor al unor legi şcolare (ce-i purtau numele). Acestea vizau deznaţionalizarea şi maghiarizarea forţată, prin şcoală, a tuturor minorităţilor de pe teritoriul de atunci al Ungariei. „Cînd românii au intrat în sala de întrunire — spune un cronicar — asistenţa a izbucnit în aplauze furtunoase, iar muzica a intonat *Deşteaptă-te române*, care a fost ascultat de toţi în picioare. Toţi vorbitorii au combătut acţiunea contelui Appony, prezentîndu-l ca pe cel mai mare duşman al naţionalităţilor asuprite din imperiul austro-ungar. Ziarul american *Cleveland Learder* a descris această manifestare în care aprecia foarte mult atitudinea curajoasă şi de muncă a românilor, din partea cărora au vorbit V. Moldovan, redactorul ziarului *Românul din America* şi Ion Aldea, în numele *Uniunii*.“

Bineînţeles că nu toţi cei 600 de români au pătruns în sala întrunirii, ci mulţi dintre ei au rămas afară. În fotografie, făcută probabil la sfîrşitul demonstraţiei, se văd vreo

cincizeci de persoane și mai multe steaguri. Atrage atenția, undeva în partea stîngă a imaginii, un grup de patru persoane, care nu privesc spre obiectiv, ci par a continua o discuție. De fapt, sînt cinci persoane și jumătate, pentru că femeia tînără îmbrăcată într-un palton de culoare deschisă este gravidă și ține în brațe o fetiță de vreo cinci ani. În stînga și în dreapta femeii se află un preot în sutană și un bărbat cu pălărie de culoare deschisă, îmbrăcat într-un palton elegant, cu gulere largi și răsfrînte. Bărbatul ține degetul mare de la mîna stîngă în buzunarul paltonului și privește întrebător spre preot pe deasupra capului femeii. Prin deschizătura de la gît a paltonului se poate observa că poartă cămașă albă și papion. Are urechile ușor clăpăuge și un aer bolnav (de altfel, va și muri peste vreo 2-3 ani). Lîngă preot se află un bărbat în haine sărăcăcioase a cărui atenție este îndreptată, ca și a femeii, spre fetiță.

Felul în care aceste persoane s-au întîlnit în acel loc justifică afirmația că în fotografie lumea este de o diversitate la fel de mare ca a grupului de note din caietul cu scoarțe învelite în piele de vițel. Preotul este domnul Ion Podea de la biserica Sf. Andrei din Youngstown, Ohio, unul dintre organizatorii manifestației (mai tîrziu, în 1918, el „va convoca și prezida congresul care hotărăște înființarea Episcopiei Române Ortodoxe din Statele Unite, supunînd-o autorității Mitropoliei din București"). Femeia însărcinată are 19 ani, poartă un palton de culoare roșie, se numește Ana și, cu toate că își dorește o fetiță, va da naștere peste cîteva luni unui băiețel ce va primi numele de Steve. Mihail, domnul elegant și cu față de om bolnav, este soțul Anei, lucrează ca funcționar la căile ferate și a fost trimis de muncitorii români din Chicago pentru a-l întîlni pe preotul Podea și a discuta în vederea înființării unui club muncitoresc în orașul lor. (Clubul se va înființa abia în 1914, cînd Mihail va fi murit deja, iar sediul va fi în Clybourn Avenue, 2250.) Bărbatul în haine sărăcăcioase este tatăl fetiței și autorul însemnării făcute cu cerneală violetă pe prima pagină a caietului amintit. Se numește Ioan I., se află în America de două săptămîni și este în căutare de lucru. Speranța lui este la preotul Podea. Pe fetiță o cheamă Anghelina și, cînd este întrebată, spune că o cheamă Lena. În afară de preot, toți ceilalți din micul grup de cinci și jumătate sînt comloșeni.

Cînd un comloşean ajunge în Cleveland, Ohio, el se opreşte la pensiunea „Bănatul" ţinută de comloşeanul V. Bucă. Acesta este unul dintre puţinii români care vorbesc bine engleză şi îi ajută pe bănăţeni să se angajeze ca salahori la turnătoriile Hill Clutch Co. El practică deci sistemul „tătîne" (un echivalent al sistemului „padrone" al emigranţilor din sudul Italiei). „Tătînele" este un fel de antreprenor, care se obligă să furnizeze braţele de muncă în schimbul anumitor avantaje din partea companiei ce-l angajează (concesiunea cantinelor, a barăcilor în care locuiesc muncitorii etc.) Bineînţeles că de la fiecare lucrător angajat de el, tătînele reţine în medie 1-2 dolari pe săptămînă. Ioan I. a avut însă ghinionul de a se certa cu V. Bucă în prima zi după coborîrea din trenul care l-a adus la Cleveland de la Ellis Island. A umblat disperat să-şi caute singur de lucru timp de vreo două săptămîni — fără nici un succes, fireşte, pentru că nu ştia nici un cuvînt în engleză, iar în cele din urmă, sfătuit de alţi bănăţeni de la pensiunea „Bănatul", a venit la această întrunire în căutarea preotului Ion Podea, un om cu faima de luptător dezinteresat pentru drepturile emigranţilor români.

În mulţimea de oameni care forfotea în ziua de 15 februarie 1911, la locul întrunirii împotriva lui Appony, printre vorbitori de sîrbă, cehă, croată, slovacă şi engleză—cu fetiţa în braţe pentru că Eofrosina a rămas la baracă să spele rufele şi nu poate avea grijă şi de Lena; ceilalţi copii au rămas în ţară, la bunici — Ioan I. a simţit mai întîi că-l cuprinde disperarea. Cînd a auzit în spatele lui vorbă românească („Uite la ea ce frumoasă e!" — spunea o femeie, vorbind probabil de fetiţa lui) a început să-i mai vină inima la loc. S-a întors şi a văzut o femeie gravidă şi un domn foarte elegant, cu faţa palidă şi cam ogrăsit.

— Ană şi Mihaile, voi sînteţi, mă! a strigat el din toţi rărunchii după un scurt moment de încremenire. În clipa următoare toţi trei au simţit cum le ţîşnesc lacrimile din ochi. Doar fetiţa şi-a păstrat calmul.

Ana fusese cea mai frumoasă fată din Comloş şi Lunga de cînd începuse Ioan să se uite mai cu atenţie la această importantă trăsătură a lumii în care trăia şi pînă atunci. La nunta ei, cam silită, cu Mihail, Ioan îşi aminteşte că a pus căciula pe o masă de pe care răsturnase şi pahare şi farfurii şi tot şi

a juoat pe acea masă, în jurul căciulii, mai bine de un ceas. Ast joc se numește Clăbăcelul și-i place cel mai mult lui Ioan.

Acum, gravidă și îmbrăcată într-un platon roșu, Ana părea și mai frumoasă. Ea a luat-o în brațe pe fetiță și a întrebat-o:

— Cum te cheamă?

— Lena! a spus fetița, bucuroasă că, în sfîrșit, după mai bine de o lună (trei săptămîni pe vapor, două în Cleveland) mai vorbește și cu ea cineva în afară de mamă-sa.

— Aaa, Hellen! a zis Ana, neștiind că numele fetei vine de la Anghelina.

— Ba nu, Lena! a protestat copila.

— Da, dar aici, în America, așa se zice: Hellen. Ia zi și tu Hellen. I'm Hellen!

— Hellen. I'm Hellen! zise Lena.

— Bravo! Vezi că știi englezește? Îți place în America?

— Nu.

— De ce?

— Pentru că n-am cu cine să mă joc.

Cei doi tineri viitori părinți riseră. Ioan I. doar zîmbi trist. Era încă foarte preocupat de cum va face el să-l găsească pe popa Podea în mulțimea aia de oameni. Cînd în sfîrșit putu să le spună celor doi consăteni pe cine caută, lucrurile începură să se lumineze. Părintele Ioan, îl lămuri Mihail, se afla înăuntru, la tribună, așa că aveau să-l aștepte pînă la sfîrșit, cînd va ieși afară și atunci el, Mihail, are să-l ducă să vorbească cu el.

Și, într-adevăr, la sfîrșitul întrunirii toate s-au aranjat cum nu se poate mai bine pentru Ioan I. Preotul Podea și alți fruntași au ieșit din sală și s-au fotografiat cu diferite grupuri în fața clădirii. Apoi mulțimea aia de oameni s-a împărțit în vreo cinci grupuri și fiecare grup, cu steaguri și fanfare, a plecat spre cîte un loc din oraș, restaurant sau bar, unde aveau pregătit pentru chermeză. Cînd a avut un moment de liniște, părintele Ioan l-a cercetat pe Ioan I. că de unde vine, dacă-i știutor de carte, ce știe lucra, dacă-i căsătorit legal sau concubinează, cîți copii are și unde se află ei și așa mai departe. Cînd a crezut el că toate întrebările au fost puse, a scos dintr-un buzunar de sub sutană un cartonaș cam de mărimea unei cărți poștale și a scris pe el numele lui

Ioan I., dar nu cu I., ci cu Y. În continuare, pe același carton, a mai scris și adresa fabricii de săpun Proctor & Gamble Co. din Cincinnati, Ohio și s-a semnat. I-a recomandat lui Ioan Y. să-și pună acel cartonaș la cheutoarea hainei și să nu-l scoată pînă ce nu ajunge în Cincinnati, apoi i-a dat niște bani de drum și l-a trimis la barăcile care alcătuiau pensiunea „Bănatul" să-și ia bagajele și să plece, de acolo, la gară.

Din acea zi norocoasă, Ioan și-a scris numele de familie numai cu inițiala Y. — cînd s-a aflat pe teritoriul Americii, și cu I. — de cîte ori s-a găsit în România. Caietul legat în piele de vițel e o dovadă.

*

În ziua de cincisprezece februarie 1911, în trenul care pleacă de la Timișoara, dimineața la orele 8.00 a.m., trece prin Lovrin — Gotlob — Comloșul Mare — Teremia-Mare — Nerău și apoi, prin pustă, pînă la Szegedin, pe Tisza, se afla un tînăr cu aparențe de student în capitala imperiului pe a cărui stemă scrie, în latină și cine știe în a cui atenție, *indivisibiliter ac inseparabiliter*. Pe măsuța din fața lui se odihneau țilindrul și o revistă, „Familia", care apare la Oradea-Mare. Cine ar fi privit cu mai multă atenție cele două obiecte ar fi observat că țilindrul e foarte nou (cumpărat abia cu două zile în urmă de la o prăvălie de lux de pe Ring), iar revista foarte veche, mai precis — apărută la 1/14 februarie 1904, adică cu 7 ani în urmă. Cine, însă, l-ar cunoaște pe tînărul Octavian Cristofor Nacu mai îndeaproape, nu s-ar mira nici de una, și nici de cealaltă. Eleganța tînărului nobil de origine, totuși, valahă, eleganță vizibilă și în restul hainelor cu care este îmbrăcat în această mohorîtă dimineață de iarnă, a devenit celebră de mai multă vreme prin mediile studențești de la Viena, în fastuoasele cafenele și săli de dans ale Capitalei. Nici recenta lui pasiune pentru originea neamului din care se trage și, în consecință, pentru orice document, mai vechi sau mai nou, care ar putea să-i înlesnească această cercetare, nu e secretă pentru prieteni. Așa că, judecînd din aproape în aproape, un astfel de prieten apropiat ar ști că revista veche a fost cumpărată la Oradea, după îndelungi răsfoiri ale colecțiilor din librăria *Concordia*, pentru următoarea informație din cuprinsul său: „*Armîna* (Românca). Sub titlul acesta dl Petru Vulcan a publicat în mai multe

fascicole ale *Revistei Idealiste* din București un roman social din epoca de renaşcere a poporului român de la Pind. Acum autorul ş-a retipărit lucrarea într'un volum la Constanţa. Romanul acesta atrage în deosebi atenţiunea prin tendinţa d'a face cunoscut întregului neam pînă unde se estinde românismul. Subiectul acesta se desfăşoară în firul unei naraţiuni interesante care ne atrage până'n finit. De vêndare la autorul în Constanţa. Preţul 2 lei."

Pentru că, într-adevăr, originea atestată a tînărului nostru este aromână. Strămoşul îndepărtat al cărui nume îl poartă, Cristofor Nacu, ar fi venit după bătălia de la Moscopole în Austro-Ungaria şi ar fi cumpărat moşia Comloşului cu sat cu tot şi cu titlu de conte pe la 1781.

Găsise, printre supuşii săi de atunci, tot felul de obraze fioroase, care ascunse sub bărbi negre, nici pieptănate, nici spălate prea des, care împodobite cu cîte o mustaţă cu vîrfuri răsucite în sus sau pleoştită ca o mierlă sătulă, care brăzdate de hanger sau de sabie, olteni din Cara-Vlaşca, unguri cu pometi proeminenţi şi ochii încă oblici, sîrbi cu înjurătura colorată, ocolitoare şi sfichiuitoare ca un bici, mai toţi iubitori de cai, crescători de cai şi hoţi de cai, apoi şvabii aduşi din graniţa Luxemburgului, tăcuţi şi muncitori, gata să-şi facă zid în jurul casei chiar şi aici, unde terenul e doar mlaştină şi pustă, iar piatra trebuie adusă cu carele de la zeci de poşte. Pe scurt, se vedeau încă de atunci urmele încercărilor nereuşite ale imperiului de a coloniza pusta aşa cum, aiurea, peste Atlantic, şi mai de capul lor, nişte oameni la fel de „blînzi" colonizau Westul. Cînd se gîndeşte la toate aceste date adunate cu greu din documente vechi şi din mărturii ale bătrînilor locului, Cristofor Octavian Nacu are o tresărire de mîndrie şi un zîmbet. E doar urmaşul eroului civilizator! Al celui care a ştiut şi să-i domolească pe pustălăi, şi să-i scoată din muţenia lor robace pe şvabi, să se înţeleagă pe româneşte (pe ţinţăreasca lui de macedonean) şi cu haiducii slătineni, şi cu pandurii de dinspre Craiova, care încă mai purtau în memorie, de trei-patru generaţii, cine ştie ce duşmănii vechi iscate pe lungul drum de strămutare, cît şi cu sîrbii marcaţi de un fel de voioşie agresivă după primele înghiţituri de rachiu. Asta înseamnă, de fapt, un nobil al acestui imperiu, spune Octavian Cristofor Nacu, cîteodată, prin

cafenelele simandicoase, la Magerl sau alta, unde nobili sastisiți, studenți sau rentieri, tineri cu toții, cu o poftă nebună de a se distra ca în preajma unei morți ce plutește în aer, se apucă să discute și politica imperiului, și pe „timpiții din guvern", și alte bizarerii ale monarhiei K. und K., *indivisibiliter ac inseparabiliter*.

Singura legătură cît de cît directă cu acel strămoș de care Cristofor Octavian se simțea mîndru i se părea a fi această bătrînă ducesă de San Marco, născută Nacu, uitată de familie în casa de la Comloș și pe care, o dată sau de două ori pe an, se ducea s-o vadă. Odinioară frumusețe trăsnitoare, acceptată la curte în ciuda rangului încă proaspăt numai datorită acestei calități, măritată, se pare chiar de către împărăteasă, cu acel duce care nu se gîndise niciodată, pînă la înaintata vîrstă la care l-a prins ordinul sau sugestia suveranei, la acest omenesc obicei la care săracii se gîndesc foarte devreme, acum bătrînă înțeleaptă, energică și misterioasă, izolată în conacul de pustă, nici măcar citind, stînd zile în șir pe terasa din spatele conacului și privind spre o linie a orizontului la fel de îndepărtată ca și Moscopole, în timp!

Dar, dacă de obicei venea pînă la Comloș în fiecare an pentru a-și face o datorie de moștenitor față de ducesă, dacă mai apoi începuse chiar să-l delecteze conversația acră și beștelitoare a bătrînei, ca și felul în care mai scotea ea cîte o prețioasă informație despre străbunicul venit de la Moscopole, acum, în dimineața zilei de 15 februarie a anului 1911, scopul drumului său era altul, unul ascuns, intim, pe care nu l-ar fi mărturisit nimănui.

Trenul trecuse de Lovrin, așa că Octavian Cristofor Nacu își desprinse ochii de pe peisajul de cîmpie viscolită ce se vedea prin fereastra compartimentului, răsfoi din nou revista, întîrziind cîteva clipe cu privirea asupra unui portret al lui Tolstoi și asupra primelor rînduri din traducerea din *Trei femei* de H. Sienkiewicz. Apoi se ridică și puse revista în valijoara de voiaj ce o avea cu el, hoh-țilinderul pe cap și se pregăti să coboare.

Gara mică a comunei, în spatele căreia începea drumul drept spre centrul ei și totodată spre conacul familiei Nacu, era pustie în acea dimineață, doar cîteva lăzi mari lăsate pe peron și doi oameni care apărură cu o alta pe care tocmai o

dăduseră jos dintr-o căruță erau semnul că totuși în această neînsemnată gară se găsea uneori, o dată pe săptămînă sau chiar mai des, punctul de plecare în marile și adevăratele călătorii, acelea de o viață, chiar dintr-o viață în alta, nu în sensul mistic. Oamenii din Comloș și Lunga făceau parte din categoria săracilor care tot la o sută de ani pornesc din nou la drum să caute un trai mai bun, ca și cînd locul pe care poposesc ar fi de vină că se găsește mereu cîte cineva care să profite de munca lor și să-i lase tot săraci după ce au muncit din greu, au asanat mlaștini, au înălțat case și biserici, au dat vamă de carne de tun pentru cine știe ce putere care le-a spus că au de luptat pentru acel pămînt, au început un cimitir și așa mai departe. Veniseră din diverse direcții în urmă cu aproape două sute de ani și acum începeau să plece, poate pentru altă sută, în America, dincolo de ocean, spre alt „pămînt al tuturor posibilităților", cum ziceau vorbăreții agenți ai companiilor de navigație care-și făceau drum și pînă aici, în nesfîrșita lor luptă pentru un comision ce semăna cu al plutașului de pe Styx. Acestea două erau doar ultimele mișcări de pe un pămînt pe altul, cele vizibile, se gîndi Octavian, dar șirul lor e probabil nesfîrșit, de la coloniștii lui Traian pînă cine știe unde în viitorul îndepărtat. Ceea ce-l neliniștea, dar îi și plăcea pe de altă parte, era acest simț al lor neobișnuit de fin pentru alura troglodită pe care o aveau: de unde simțeau ei ceea ce inteligenții tineri aristocrați din lojile Operei și din plimbările prin jurul roții uriașe din Prater nu bănuiau? Cum simțeau ei, înaintea acelora, aerul de moarte apropiată care plutea deasupra întregului imperiu și de ce aveau la îndemînă și o soluție practică — plecarea spre ceea ce va fi, cu siguranță, una din marile puteri ale viitorului? Probabil că ei n-aveau să se rafineze niciodată, acești soldați ai Romei, cum n-au făcut-o nici atunci — pe vremea lui Claudius, Caligula, Nero etc. și iată, n-o fac nici acum, sub bătrînul împărat Franz Iosef, cînd sute de tineri aristocrați, sub aripa morții, se țin de chefuri, baluri, fete, mese prelungite, escapade, ironii mușcătoare, mai ales autoironii, carnavaluri, balet, teatru de marionete.

— Bine ați venit, conașule! strigă lîngă el birjarul trimis de ducesă.

Cuvîntul de la urmă îl surprinse. Un cuvînt din româneasca regatului, poate adus de atunci, de demult, din Cara-

Vlașca, un cuvînt mai degrabă ironic decît respectuos, cum e echivalentul lui mai polizat, la românii de dincoace de munți — domnișorule! Poate și din cauza acestei surprize își reproșă, urcîndu-se în birjă, gîndul obsedat de moarte pe care îl rumegase pînă acum el, un om tînăr, în timp ce bătrînul servitor venit să-l aștepte era de o vioiciune molipsitoare.

— Cîți ani ai, moș Pătrule? întrebă Octavian.

Bătrînul întoarse spre el chipul bărbos și albit, parcă înconjurat de o zăpadă veșnică.

— E-he, păi, merg pă op'zășdoi! și rîse, lăsînd să i se vadă singurul dinte, îngălbenit de tutun.

În fața clădirii, zăpada fusese curățată de dimineață, așa că trăsura făcu un ocol larg și trase la scară. Valijoara fu luată de cineva și dusă cu multă grijă, ușa se deschise neauzit, pașii îl purtară pe scară pînă în salonul de la etaj; fereastra era deschisă, iar înăuntru foarte frig, paltonul îi fu luat și dus undeva, hoh-țilindorul la fel, scîndurelele parchetului scîrțîiră sub picioarele lui cînd se apropie de fereastră. Contemplarea pustei, mai bine zis a liniei îndepărtate care separa două nuanțe de alb, unul strălucitor — al zăpezii —, celălalt fumuriu, cețos — al cerului — dură mai bine de un sfert de ceas. Ușa se deschise și făcu loc unui bocănit de baston și de pantofi cu toc de lemn. El rămase nemișcat, cu fața spre fereastra deschisă, fascinat de ceva și neștiind de ce, poate de ceea ce în tren numise în gînd aripa morții, care probabil că plutea deasupra întregului imperiu, de la Capodistria și Trieste pînă la Lemberg și Cernăuți, de la Brașov pînă în Tirol și în Boemia, la Marienbad.

— Viniși? întrebă ducesa.

El continua să tacă și să privească acel orizont inexistent. O ceață albă, fumurie. Nici nu-i trecuse prin cap să fie nepoliticos cu bătrîna, dar mușchii nu-l ascultau, era prins, nu se putea desprinde.

— Zburăște! îi porunci vocea croncănită. Uneori o apuca vorbitul în armânește.

Și, în fine, reuși cu un ultim efort să se întoarcă spre ea.

— Săru'mîna, mătușă! îi zise — ca un burghez de mahala — voind chiar să îngenunche și să-i sărute mîna.

— Ai înnebunit? îl mai întrebă ducesa și ridică bastonul spre el în chip amenințător.

Purta o blană mițoasă pe umeri, ceva care-l făcu pe Octavian să pufnească în rîs. Se așeză la măsuța de joc, dar avu grijă să stea cumva cu spatele spre fereastra deschisă, să nu fie și ea pradă aceleiași inexplicabile fascinații — îi fulgeră prin mintea tînărului —, și-și puse bastonul pe jos, îl aruncă mai degrabă.

Atunci intră o tînără servitoare cu tava pe care se aflau toate bunătățile unui mic dejun vienez și, privindu-i cu atenție chipul de adolescentă necizelată, Octavian își aduse aminte brusc cu o ușoară durere în suflet, neașteptată nici aceasta, de ce venise la Comloș.

Se așeză la masă, se comportă normal, întreținu curiozitatea bătrînei răspunzîndu-i în doi peri, cum știa că-i place, la cele cîteva zeci de întrebări despre Viena pe care i le puse ea. În gînd își zise că aproape nimic nu se mai potrivește, că astfel de întrebări nici n-ar mai trebui puse. Cînd termină cu dejunul și fata veni să strîngă își aminti din nou rostul vizitei și o privi pe furiș pe bătrînă, de parcă s-ar fi temut ca ea să nu-i ghicească gîndul. Numai că privirea ducesei alunecase pe fereastra deschisă spre cîmpul cel plat și alb și cețos și de acum, gata, nu se mai putea vorbi cu ea nimic pînă seara tîrziu.

Se ridică, se plimbă puțin prin cameră, sună să i se aducă paltonul și țilindrul, examină plictisit cele cîteva imagini de pe pereți. Totul, de parcă ar fi fost singur în încăpere sau în prezența unui cadavru. Ieși în amiaza albă a zilei fumurii de februarie și porni pe aleile curățate de zăpadă ale parcului — probabil în așteptarea lui curățate sau doar pentru că așa era obiceiul; ca-ntr-o cazarmă unde trebuie să fie mereu activitate, și împrejurul casei mătușii se făceau tot felul de lucruri inutile. Ieși din parc, la stînga, spre Lunga și porni hotărît spre vest, făcîndu-i semn bătrînului birjar să nu-l mai urmeze.

În apropierea casei spre care se îndrepta văzu un copil de vreo doisprezece ani, cu chipul strivit de o uriașă căciulă și trăgînd după el o sanie. Un copil singuratic, probabil, un copil ciudat, pentru că toți ceilalți erau duși pe Dealul Miresii sau în alt loc cu o pantă cît de mică pentru derdeluș. Îl ajunse din urmă. Copilul privi sumbru pe sub căciulă la domnișorul sau „conașul" elegant și-și văzu de drum fără să spună bună ziua sau săru mîna, cum erau învățați toți copiii de aici să facă.

— Guten Tag! îi zise Octavian, amuzat.
— Guten Tag! răspunse ţîncul.
— Eşti şvab? îl întrebă.
— Nu.
— Sîrb?
— Nu.
— Ungur atunci!
Clătină doar din căciula-i uriaşă în semn că nu.
— Atunci?
— Ce-a mai rămas?
— Cum te cheamă?
— Tit Liviu. Dar pe tine?
— Cristofor Octavian.
— Ihi! zise copilul după o pauză, părînd să se gîndească la altceva sau doar preocupat de locul unde calcă pe zăpadă.
— Unde stai? întrebă Octavian.
Tit Liviu arătă cu mîna o casă.
— Vecina ta o fi acasă, nu ştii?
— Care vecină? tresări el, dar lui Octavian nu-i spuse nimic respectiva tresărire.
— Ana.
— Nu.
— Dar unde e?
— S-a măritat şi aşteaptă.
— Ce aşteaptă? se miră Octavian.
— Nu ştiu, dar eu i-am spus să aştepte şi ea a zis da.
— Deci e acasă, aşteaptă!
— Nu. E în America.
Octavian se opri în mijlocul drumului. Tit Liviu se opri şi el şi se aşeză pe sanie. Apoi îi făcu loc lîngă el tînărului aristocrat pentru că şi acesta voia să se aşeze.

Ce au vorbit ei acolo, nu ştie nimeni. Octavian a scos dintr-un buzunar mai multe fotografii făcute la o serbare dată la conac cu vreo doi ani în urmă. Printre fetele îmbrăcate în costum românesc, în două dintre poze, o recunoscură pe Ana. O fotografie rămase la Tit Liviu.

La cîteva minute după ce se ridică de pe acea sanie şi mergînd înapoi spre parcul ducesei, Cristofor Octavian Nacu jură în gînd să grăbească moartea acelui imperiu care, în

îndelunga-i agonie, voia să aducă puțină moarte în sufletul fiecăruia dintre cetățenii lui. Era prima dată cînd simțea cu adevărat că are un scop.

*

Câștigul în America/ din anul 1914 pînă în anul 1919/ constă din 4532, 61 Dolari/ es -- indescifrabil/ (cu cerneală neagră, cu toc)
În anul 1928 în 2 maii au/ înghețat viile/ (creion negru)
Eár în 12 Mai/au bătut peatra 1935/ și grâu asemenea au fost slab 6,8 chil (creion albastru)
Adoecre aminte mare răutate în anul 1908 /nau ploust până cum au fost/ primăvara inainte de ispas alta nu/grâu puțân cucuruz nimik (toc, cerneală violetă)
În Anul 1878 au fost bătaie în Bosnea/Anul 1830 Franz Iosif născut Pe tron în 1848/ 18 August/Iiapa au fătat mânz/ la Sfântul Gheorghe /24/6 Mai 1922 (creion negru) eu am fost acest an/în trei Martie și/am rămas cătană/ la Infanterie,1923 (creion maroniu)
În Anul 1929 au fost ger/nemaipomenit din /20 Dez. pân la 25 Feb. mare frig (creion negru, gros)
George D. au Picat în Galizia 10 Merz. 1915/ Pe ferdinanth și soția împușcat/ în Sara Eva 28 Iuni 1914/ în anul 1914 28 Iulii Bătaia cu Sârbiea și Rusiea/Munte Negru sau predat 25 Dez 1915/Împăratul austriei Ferenz Iozef murit Nov 22/1916

Sublocotenentul Hermann K. Lamm, ultimul ofițer, mutat disciplinar la compania grănicerească de la Timișoara, provenea dintr-o familie nobilă de la granița sudică a Prusiei, stabilită la Viena doar cu puțini ani înainte de 1900.

În drum spre cetatea de la marginea imperiului, tînărul se simțise și el înghițit încet-încet de disperarea care-i cuprinde pe toți proaspeții exilați. Avea ce să regrete. Nu știa cînd ar fi putut să mai revadă mulțimea de trăsuri și de tramvaie care, spre prînz, cînd el abia se scula din somn, după nopțile dedicate mesei de joc, păreau să transforme Neuermarkt-ul în locul de întîlnire al tuturor zgomotelor și culorilor din lume. O forfoteală totuși discretă, își zicea. Însoțită de bun gust, ca și firma marelui magazin de confecții franțuzești, *Robes*.

Nu va mai revedea, cine știe pînă cînd, nici dantelele suspendate de piatră din Schauflergasse, locul din care, spre dimineață, luă trăsura, sub privirile dezaprobatoare ale citorva domni bătrîni pe care insomnia, regretele și presimțirea sfîrșitului îi scoteau în stradă cu cîteva minute înainte de a se dezlănțui acel du-te vino fără sens al trăsurilor și al tramvaielor. Și cine știe ce amplitudine vor lua în mintea lui înserările din Prater, drumul de la restaurantul Prohaska, pitit alături de Iantsch-Theater, pînă peste drum, în cochetul pavilion care avea pe fronstispiciu înscris cu litere mari, *Zum Eisvogel*, iar dincolo de gardul jos se întindea o întreagă lume a meselor de joc, a băuturilor fine și a femeilor frumoase pe care, cu siguranță, nu le va mai revedea niciodată. Nu e locul să nostalgizăm, deși în intervalul în care tînărul ofițer privește din tren peisajul s-ar găsi suficient spațiu pentru descrierea unei Viene crepusculare. Să-l urmărim îndeaproape, să-l observăm, mai degrabă, refăcînd, cu febrilitate, cu o încordare absolut motivată, ultimele drumuri prin memorie pe străzile Vienei care acum, în 1914, e în așteptarea unor zile care îi vor schimba pentru totdeauna destinul. Nici măreția rece a pieții Maria Theresien, nici somnolența studiată din Karlsplatz și nici atmosfera de cazarmă fără comandant din Stuben-Ring nu-l pot opri. Toate stau închise împreună cu bastonul de mareșal pe care-l visează, în ranița pe care o păzește, consternată, ordonanța.

Lungul drum prin pustă, pe o vreme ploioasă, nu-i spune mare lucru. Podurile Budapestei nu-l impresionează prea mult. E încă incapabil să se desprindă de farmecul violent al capitalei imperiului. Abia la intrarea în Transilvania, cînd peisajul se încarcă, încet încet, de o indescriptibilă frementare a aerului, pare să-și revină. Trece prin locuri cu denumiri bizare, pe care parcă le-ar fi auzit undeva. Sau poate că nu le-a auzit niciodată, însă provin dintr-o experiență prin care, cu siguranță, trecuse, poate o lectură, poate o denumire istorică sau biblică.

Înainte de a traversa apa cea mai importantă din această parte a imperiului, vechiul Maris, sau Maros, cum îl stilceau cei din prtea locului, opri într-un oraș, al cărui nume îi atrase atenția de îndată. Se numea Arad, iar în mijlocul său se găsea un splendid hotel, „Crucea Albă", unde

și poposi două zile. Orașul îl cuceri și speranța înmuguri în el. Dacă Aradul arăta atît de bine, atunci erau șanse ca Timișoara să nu fie chiar purgatoriul pe care-l crezuse. Îl surprinse atmosfera de tensiune și dezinvoltură pe care o părăsise cu atîta regret, la Viena, și care e atît de caracteristică locurilor în care se întîlnesc mai multe drumuri importante. În Arad, totul parcă ducea spre faleza Marosului, unde conflictele și tensiunile se rezolvau în verdele intens al pantei line care străjuia cursul leneș al apei.

De la Arad o luă spre Vinga, un alt nume curios, și apoi, pe un drum agreabil, cu mici dealuri acoperite cu viță de vie, dar și cu mile întregi de cîmpie grasă, își continuă călătoria spre ținta finală. Erau întrecuți, din cînd în cînd, de birje ușoare, care se pierdeau în lanurile de porumb încă foarte mic, sau în cele de grîu, verzi, bine îngrijite, iar călătorii își ridicau în semn de salut pălăriile ușoare de paie sau din pînză subțire, apucîndu-le cu mîna în care țineau și biciul, dînd acestui banal gest un aer de solemnitate. I se păru din nou că s-ar afla în plină inimă a imperiului, și nu undeva într-unul din cele mai îndepărtate colțuri ale acestuia, într-atît peisajul era marcat de ordinea și spiritul care făcuseră faima măreţului edificiu chezaro-crăiesc. Zări orașul de foarte departe. Clădirile înalte, turnurile fabricilor, o anumită știință a celor care construiseră orașul de a bloca în fața călătorului, fără agresivitate, orizontul, toate acestea îl anunțară că sosise la Timișoara.

Conflict de competență: fortăreața Timișoarei

La începutul veacului, își mai păstra poate intactă ciudata frumusețe austeră și gravă. Celui ce înainta prin cîmpie și mlaștini, ea îi dezvăluia treptat, cu o tăcută pudoare, întîi un val uriaș de pămînt, apoi cele trei rînduri de ziduri și șanțuri adînci, urmînd — așa cum arătau hărțile vechi — conturul unei stele gigante, cu 37 de colțuri. Nici între bastioane, năpădite de mușchi și licheni, nici în afara lor, unde pe valul de apărare crescuse o iarbă aspră, nu se mai auzea de mult zvon de arme. O împresura doar un abur sonor, o aproape imperceptibilă cadență, care se strecura prin galeriile pustii, cu ambrazuri păienjenite, prin șanțurile umplute cu pămînt. Deasupra celor nouă bastioane începuseră să crească salcîmii. Orașul mai păstra totuși, în rigoarea carteziană a străzilor și piețelor, într-o anume vibratilitate cazonă a cuvintelor și gesturilor, în rigiditatea emfatică a ritualurilor cotidiene, în toată austera sa civilitate acel aer inefabil al fostelor mari fortărețe. Expusă privirii, văzută din afară, printr-o lentă înaintare dinspre cîmpie — cum i se părea atunci

chiar la 1914, primăvara, oricărui călător străin — Cetatea era încă, în tulburătorul ei anacronism, un simbol. Fortăreața. *Construcție abstrasă parcă dintr-un timp și spațiu anume, incintă protectoare și, deopotrivă, spațiu al rezistenței. Spălată însă de priviri indiferente, încremenită — de peste 150 de ani — în incertă așteptare și-n contemplarea nostalgică a propriei gratuități, una din cele mai mari și mai frumoase fortărețe ale Europei avea să dispară, învinsă de singurul ei asediator, nevăzut, implacabil. Timpul. Dar cine-ar fi putut pricepe dinainte (din toamna lui 1716, cînd zidurile uriașei cetăți se ridicau doar în închipuirea trufașă a unei Curți imperiale) că acest destin avea să o supună? Împăratul îl sărbătorea atunci la Viena pe eliberatorul Timișoarei, principele Eugen de Savoya, cel căruia Leibniz îi închinase* Monadologia. *Imperatorul îi închina și el, în aclamațiile Curții — pe o tavă de aur —, însăși Timișoara (așa cum avea să fie plănuită, spre a rezista atacurilor otomane). Cetatea din zahăr candel. Bastioanele din doboș tort. Turnurile și crenelurile din griliaș. Șanțurile de apărare din cozonac cu nuci. Cîmpia din pișcoturi. Copacii și iarba din fistic. Creștinii din bezele. Turcii și arapii din ciocolată. Turbanele din frișcă. Fesurile din jeleuri. Prințului eliberator i se dă marea spatulă de argint. Retează trei turnuri, un pîlc de copaci și mai toată ceata păgînă. Nobilimea asediază discret. În cîteva minute, din falnica Timișoară rămîn șanțurile de apărare, cîmpia, două turbane rătăcite. Și tava de aur.*

Într-un spațiu de iremediabil exil, undeva la margine de imperii, mereu asediate și vremelnic cucerite, surpîndu-se și renăscînd fără încetare, zidurile de piatră care apăraseră cetatea se vedeau încă și atunci, în martie-aprilie 1914. În curînd ele aveau să dispară aproape de tot. Ca și celelalte întărituri din pămînt, lemn sau piatră, care vegheaseră de veacuri această așezare. Doar un palimpsest imaginar le-ar mai putea scoate la iveală, din subsoluri, urmele. Ele s-ar dezvălui treptat, într-un lent și răbdător asediu al citirii, unele prin transparența celorlalte, întrețesute de-a valma, într-o imensă, verticală pînză, printre osuarii, ape freatice, canale în dedalice dispuneri și păduri subpămîntene de stejari, deasupra cărora pulsează, ca o membrană vie, orașul în martie-aprilie nouăsutepaișpe.

Se vede clar în această carte poștală expediată chiar în 1914 domnișoarei Milu Angyolka de către prietena ei Lotte Stillmer. Domnișoara Angy e timișoreancă de baștină, dar în această primăvară se află, pentru cîteva săptămîni, la o mătușă din Jimbolia. St. Georgs-Platz. Szent-Györgytér Temesvar, 1914. În prim plan o clădire destul de impunătoare, cu trei etaje, Sparkassa. *O bancă. Prima bancă din Timișoara. Ce se întîmplă în birouri, nu poate ști nimeni. De văzut se vede în schimb parterul. În întregime, un loc al plăcerii și desfătării gastronomice. Lipite una de alta (poate chiar comunicînd în interior), o berărie, o cafenea și* Restauration. *Se poate citi una din firme.* Kava, Caffé, Caffa Klakner *(sau* Flaxner*). Cu o lupă s-ar putea descifra greu un afiș lipit pe cristalul ușii centrale, prin care firma își anunță onorata clientelă că poate servi brînză Emmenthal și milaneză, Pasillages, sardine din Sardinia, șuncă din Westfalia, vermuth de Kerlovac, caviar, vinuri de Madera, struguri din Cipru. La sfîrșit (pentru că afișul e foarte mare) sînt anunțate cele două senzații tari din Cetate. Cum ar fi, poate: „Femeia fără trup! Cea mai senzațională senzație din secolul nostru! După ce au văzut-o toate*

marile orașe din Europa, iat-o și la Timișoara la hotelul Cerbul *de aur. Acolo poate fi văzută de la opt dimineața la zece seara cu aparatul fizico-optic!" Sau: „Cel mai mare muzeu mecanic mișcător din istoria lumii a sosit și la Timișoara, în Fabric, peste drum de* Regina Angliei. *Mii de figuri omenești, vapoare, baloane de zburat, trenuri, calești, diligențe, tunuri, cai, alte animale, păduri, femei frumoase, păsări de pradă, toate se mișcă tot timpul. Napoleon al treilea din ceară, în mărime naturală, își mișcă mîinile și picioarele în timp ce doi doctori îl operează pe o masă. Muzeul e deschis de la nouă la nouă. Operele de artă sînt tot timpul în mișcare!" Un afișier de piatră, ca un turn cilindric, face reclamă celorlalte firme serioase:* „La cocoșu negru" *(delicatese)*, „Konrad spiridușul" *(bile de biliard)*, „Reduta", „La crap", „Regele englez", „La pomul verde" *(săli de bal)* „Două lebede" *(pensiune)*, „Trompeta" „Mînzul de aur", „Cerbul de aur", „Steaua de aur", „Omul sălbatic" „Trei iepuri", „Trei ciocîrlii", „Trei broaște", „Trei regi" *(restaurante)*, „Boul roșu" *(mezeluri și afumături)*.

Într-adevăr, o mică Vienă. Incredibil, dar adevărat. Și scorțoșenia, și sobrietatea, și senzația de conglomerat străbătut de un curent electric, de amalgam de limbi și accente, de competențe și incompetențe, le regăsea intacte. Puse totul pe seama oboselii, dar a doua zi, dis de dimineață, cînd coborî să ia masa într-un mic birt, *La palaha harnică*, pe care locotenentul Rein, penultimul ofițer exilat aici, i-l recomandase cu entuziasm, se convinse că impresia nu-l înșelase. Străzi întregi — dar ce zice el străzi — tot orașul părea o replică uluitoare a Vienei. Chiar această piațetă, în plin centru al orașului, piața Sfîntul Gheorghe, părea decupată de o nevăzută, uriașă mînă, din piața nouă a Vienei. Birje, căruțe, faetoane, cupeuri, biciclete, firme, tramvaie, ucenici, doamne cu copii purtînd pălării de paie, comercianți, vînzători de dulciuri, totul îi amintea de centrul Vienei la orele de vîrf. Doar că totul părea aici mai scund cu un etaj sau două. O Vienă micșorată de presiunea vremurilor, de presiunea evenimentelor, care, ca într-o adevărată vîrtelniță, cuprindeau mai întîi marginile, pe care le devorau cu o poftă nebună de distrugere, pentru a se apropia, cu sporită băgare de seamă, de centru.

Baronul bănui că trimiterea sa aici nu era străină de anumite rațiuni superioare de stat. La urma urmelor, nu era singurul ofițer prins trișînd și, în ce-l privește, nu pentru prima dată. Însă acum parcă lumea înnebunise. Nu mai avea cui să explice, cum să se apere, cum să motiveze acea

regretabilă neînțelegere. Superiorii săi erau preocupați de lucruri mult mai importante, decît de cariera acestui ofițer fără vocație, fie el și obscur baron fără avere. Îl anunțară că îi fac o mare favoare și că, date fiind vremurile, ar fi trebuit trimis în fața curții marțiale, pentru dezonoarea pe care o aruncase, în mod repetat, asupra corpului ofițeresc. În schimbul acestei clemențe, nu i se cerea decît un singur lucru, un *minim favor*, după cum se exprimase comandantul garnizoanei, un lucru aproape neînsemnat pentru o persoană care dăduse dovadă de calități atît de remarcabile. Chiar dacă excelența acestor calități nu se traducea neapărat într-un sens pozitiv.

— Vin vremuri noi, domnule Lamm, și nu sîntem siguri că vor fi vremuri ușoare. Locul în care te trimitem poate deveni foarte important pentru evoluția viitoare a evenimentelor, și, cine știe, chiar pentru soarta măreței noastre monarhii. Noi te rugăm doar să fii foarte atent la ce se vorbește și, de cîte ori vei avea prilejul să ne comunici ceva, nu te sfii s-o faci. E inutil să te anunț că discuția dintre noi are un caracter confidențial și că ea nu ne obligă la nimic. Pe dumneata, însă, te obligă la foarte multe.

Își aminti aceste cuvinte în vreme ce privea ordonanța desfăcîndu-i cuferele și aranjînd cizmele și costumele militare în cele două camere pe care le închiriase într-un cartier liniștit al orașului, Elisabetinul, de la o văduvă. Femeie încă tînără, abia trecută de patruzeci de ani, doamna Gross era ceea ce se numește o gazdă ideală. În scurtă vreme își abandonă întreaga locuință în grija celor doi chiriași, a chipeșului ofițer și a ordonanței sale, plecînd pentru cîteva luni cu iubitul ei, un muzician de origine rusă, se pare, într-o stațiune balneară din apropierea Timișoarei, unde violonistul avea contract la un mare local.

Acomodarea cu orașul fu surprinzător de ușoară. Tinerimea nu se arăta străină de anumite rafinamente pe care le credea uitate în locurile de fereală ale Vienei. Rafinamente pe care prezența cîtorva cîntărețe de operă, a actrițelor și a doamnelor din societatea înaltă a orașului le încărcau de o culoare locală, de un farmec de care s-au învrednicit cronicari și rapsozi din alte vremi.

Un singur neajuns: banii de la Viena soseau foarte greu. Semn sigur că în această Danemarcă e a Mitteleuropei ceva era putred. Frînturile de cuvinte surprinse pe stradă, micile zvîrcoleli sociale care deranjau siesta cetățenilor onorabili, veștile din ce în ce mai îngrijorătoare strecurate tot mai aproape de prima pagină a ziarelor pe care le răsfoia distrat cînd mergea la poștă să-și ridice corespondența nu erau împrejurări care să-l liniștească. Odată, într-un cerc de tineri ofițeri care se întinseseră mai mult cu palavrele sub copertina alb-portocalie din fața Lloydului se zvoni că foarte curînd (era la sfîrșitul lui mai 1914), undeva, foarte aproape, avea să se întîmple un eveniment care va schimba în mod decisiv destinele imperiului. Cel care aduse vorba despre iminentul eveniment, un accident, o tragedie, o răsturnare senzațională a cursului istoric, nu știa sau nu voia să spună mai mult.

— Hai, zburăște, îl îndemnă cu o veselie suspectă unul din cei de la masă. Vă știu eu pe voi, ăștia, domnișorii care susțineți că n-ați ieșit niciodată dincolo de bastioanele cetății. Pe cîți dintre voi nu v-am văzut rătăcind în cele mai ascunse locuri pînă departe, pe vremea cînd stăteam la mătușă-mea la un pas de Serbia. Ei, cîte mustăți de complotiști n-au trecut pe sub geamul castelului de care biata mea mătușă e atît de mîndră.

Bineînțeles, n-a putut afla nimic mai mult, însă pentru un nou sosit ca tînărul baron asta însemna deja un început. Fu convins că, luați cu grijă, acești fanfaroni de provincie ar fi putut să-i dezvăluie mult mai multe lucruri importante decît ar fi bănuit el la început că știu. Seara se sfîrși cu tradiționala partidă de cărți, însă un șir întreg de ghinioane au concurat nu numai la distrugerea timpurie a unei promițătoare cariere de spion imperial, dar și la deteriorarea iremediabilă a unui nume. Chiar tînărul negricios, care i se păruse atît de simpatic, poate pentru că, dintr-o curiozitate înnăscută, acela pusese tocmai întrebările pe care, din sfială și prudență, el ezita să le pună, fu martorul unui deznodămînt dramatic. Spilcuitul baron fu demascat, chiar cînd de undeva, din depărtare, dinspre cartierul muncitoresc al orașului, se auzi al treilea cîntat al cocoșilor, ca un ordinar trișor. Brusc deșteptați din aburii beției, tovarășii

săi de masă puseră mîna pe pistoale. Doar intervenţia tînărului negricios îl salvă pe baron de la o soartă tragică.

— Confiscaţi tot ce a luat de la voi, şi predaţi-mi-l, a spus el cu o voce calmă. Ştiu eu unde să-l duc.

Ceilalţi nu se împotriviră, aşa că, la răsăritul soarelui, rarii drumeţi de pe drumul Baziaşului ar fi putut vedea doi călăreţi gonind din toate puterile. Şi cine ar fi avut destulă vreme şi curiozitate să afle ţinta spre care galopau la o oră atît de matinală, i-ar fi putut urmări pînă la Beograd şi, mai departe, pe căi ocolite, pînă spre Sarajevo.

Abia peste mai bine de o lună baronul Lamm, singur, continuă drumul pînă la Trieste, de unde se îmbarcă pentru o destinaţie necunoscută.

*

Să treci din Bosnia în Serbia şi apoi în Ungaria nu era o treabă foarte simplă în vara anului 1914. Mai ales dacă aveai treabă la Belgrad sau chiar şi mai departe, în Banat, spre exemplu. Tînărul preot în sutană care trecuse Drina pe la Zvornik în dimineaţa zilei de douăzeci şi cinci iunie a acelui an ştia şi el acel lucru. Din acest motiv, nu se zgîrci deloc la galbenii pe care-i îndesă în mîna jegoasă a luntraşului care-l trecuse. Petrecu apoi două zile pe drumurile prăfuite ale Serbiei de nord, mai pe jos, mai în căruţă, şi intră surîzător şi obosit în Belgrad, într-o altă senină dimineaţă de vară. Cutreieră mai bine de o oră prin cartierul portului şi , cînd fu sigur că nu-l urmăreşte nimeni, îşi scoase sutana, împachetă în ea un bolovan de vreo trei kilograme, iar pe acesta îl aruncă în apa murdară a Dunării. Plescăitul acela, ca şi mirosul de fum pe care îl răspîndeau deasupra întregului oraş cele cîteva vapoare aflate atunci în port avură darul să-l îmbărbăteze. Cu noua lui ţinută, de tînăr domn elegant, deşi cam prăfuit, poate abia coborît de pe vreun vas, de negustor balcanic venit să ridice grîul arvunit de cu toamna ca să-l însoţească apoi pînă la Sulina, se aventură în centru şi aproape că se prăbuşi pe terasa unei cafenele. Stătu acolo, într-un fel de reverie, mai mult de o oră, răsfoind alene jurnalele sîrbeşti. Un bărbat cu mustaţă, îmbrăcat pe jumătate în haine nemţeşti, dar cu urme de port naţional îşi făcu loc prin mulţimea forfotitoare şi veni la masa lui cînd se bătea de amiazi. Mai băură împreună o

cafea turcească, fără să schimbe prea multe cuvinte şi, în cele din urmă, sîrbul cu mustăţi uriaşe îl conduse pe fostul preot la cel mai bun hotel din centrul oraşului, unde îl instală la primul etaj, într-o cameră luxoasă cu fereastră mare spre grădină, şi făcu astfel încît să nu fie înregistrat. Tînărul călător dormi aproape fără întrerupere patru zile. Putea fi văzut doar în jurul prînzului coborînd să ia masa şi citind ziare sîrbeşti la cafea, mereu cu un zîmbet misterios pe buze. Într-a cincea zi se trezi dis-de-dimineaţă şi coborî la ora cînd micilor vînzători de ziare li se smulgeau din mîini foile care anunţau atentatul de la Sarajevo. Tînărul domn era acum cu totul altul, un adevărat aristocrat vienez, proaspăt ras, purtînd cămaşă cu guler tare şi lavalieră, jiletcă de culoare gris şi redingotă neagră, hoh-ţilinder şi monoclu, batistă în buzunarul de la piept al redingotei şi o mînă în buzunar.

Cumpără un ziar şi nici măcar nu-l deschise. Vestea era pe buzele tuturor, dar nu s-ar putea spune dacă efectul ei pe faţa tînărului cetăţean al imperiului era de întristare sau de bucurie. El doar coborî în pas de promenadă spre port şi ceru unui luntraş autorizat să-l ducă pe malul celălalt, în uriaşa şi multinaţionala sa patrie, adică, deocamdată, la Panciova. Din nou, fără să facă economie, închirie cea mai rapidă birjă din oraş şi ajunse cu ea la Nagybecskerek în jurul prînzului. O altă birjă, cu cai negri, odihniţi şi roţi de cauciuc îl lăsă spre seară la Kikinda . Aici fu recunoscut imediat după ce puse piciorul pe pietrişul pieţei din centrul orăşelului. Era, desigur, tînărul conte Octavian Cristofor Nacu, nepotul ducesei de San Marco, stăpîna moşiilor de la estul Kikindei. Primarul localităţii apăru în cîteva minute cu o figură mai mult decît speriată, încurcînd cuvinte maghiare, sîrbeşti şi româneşti în încîlcita lui urare de bun venit. Cristofor îi mulţumi în româneşte şi-i ceru o birjă care să-l ducă pînă la conacul mătuşii sale. În lumina stranie a amurgului din pustă, cît aşteptară să vină vehiculul, primarul îşi tot freca mîinile şi întreba cu voce tare (dar fără să se adreseze cuiva anume):

— Doamne, Dumnezeule, şi acum ce are să se întîmple?

Cînd roţile birjei se auziră în apropiere, tînărul Cristofor îi dădu în sfîrşit un răspuns:

Eşti un prost, Duşan!

Urcă și plecă. După el căzu întunericul. Birja străbătu în mai puțin de o jumătate de oră Nacova, Lunga și intră în Comloș.

Cristofor coborî, plăti surugiului și urcă scara spre ușa principală a conacului. Îi deschise o servitoare buimacă și cu șorțul alb pus de-a-ndoaselea. El urcă scara pînă în salonul de la etaj și acolo îi spuse fetei să-și vadă de treabă. În salon era întuneric. Prin fereastra deschisă larg se vedea cornul lunii noi. Pe sub ușa care dădea în biblioteca ducesei pătrundea o rază de lumină strălucitoare, mai puternică decît a lămpilor cu gaz. Cristofor Ocatvian își aminti că mătușa instalase curent electric în conac cu peste trei ani în urmă. Rămase un sfert de oră cu privirea ațintită spre cerul întunecat, dar și spre pusta pe care i se părea că deslușește mișcări de umbre misterioase. Apoi intră în bibliotecă.

— Viniși? croncăni ducesa.

Bătrîna citea un roman franțuzesc. La o măsuță de lîngă raftul cel mare, cu spatele spre ușă și concentrat asupra unei cărți groase, legate în piele, fără să întoarcă măcar capul și să-l salute peste umăr pe vizitator, stătea un băiețandru de vreo cincisprezece ani și citea. În ciuda căldurii de peste zi, încă nepotolite, copilul era îmbrăcat într-un costum de culoare închisă, cu pantaloni bufanți și încheiați cu nasture sub genunchi, cu ciorapi negri în ghete închise. Doar bluza, al cărei guler larg, răsfrînt peste spate ca la costumele „marinărești", era dungat negru cu alb, dădea un aer de vacanță înfățișării micului savant.

— Zburăște! insistă ducesa.

— Are să fie război, mătușă! spuse Cristofor Octavian și se duse spre ea s-o îmbrățișeze.

La auzul cuvîntului război, copilul tresărise neașteptat de puternic și se întorsese cu fața spre musafir. Acestuia i se păru că-l vede tremurînd și recunoscu o spaimă adevărată în privirea lui. Abia apoi îl recunoscu și pe el: era Titu Liviu, un prieten, deci, unul dintre puținii prieteni adevărați. După ce lăsă ziarul sîrbesc în mîinile ducesei, Cristofor se îndreptă spre puști, zîmbindu-i.

— Aaa, domnul Tito...!

— V-am mai spus că nu sînt sîrb! zise Tit Liviu ridicîndu-se în picioare. Tînărul îi strînse mîna cu acelaşi zîmbet care îi stăruise pe figură toată ziua.

Bătrîna se apropie şi puse ziarul pe cartea deschisă din faţa băiatului. Era un lexicon franţuzesc de medicină. Vocea răstită a mătuşii (nu cumva începuse să surzească — îi trecu prin minte lui Cristofor), tună în aerul încălzit al bibliotecii:

— Întîi să te-nsori şi pe urmă să pleci la război!

Se-ntoarse apoi pe călcîie şi plecă, bocănind cu bastonul, în salon. După zgomot, Cristofor ghici că s-a dus în faţa ferestrei deschise şi că va rămîne acolo ore în şir, urmărind cine ştie ce umbre mişcîndu-se prin pustă sub lumina slabă a roşiaticei semiluni.

— Vecina ta s-a-ntors din America? îl întrebă contele pe Tit Liviu.

— Nu.

— Eşti sigur?

— Da.

Frica ce-l cuprinsese brusc la auzul cuvîntului război părea să-i fi dispărut, dar Cristofor nu putea să nu se întrebe dacă puştiul avea într-adevăr o reprezentare legată de acel cuvînt sau cauza sperieturii lui era alta.

— Am auzit că are un copil şi a rămas văduvă, adăugă Tit Liviu.

— De unde ştii?

— Au povestit oameni care au venit de curînd din Chicago.

Tînărul nobil se aşeză în sfîrşit pe un scaun, de parcă abia atunci l-ar fi ajuns oboseala unei zile de vară petrecute în hurducăturile birjelor. După un timp spuse:

— Văduvă tînără şi frumoasă!

Contele era sublocotenent de rezervă, şi dacă războiul ar fi început cu adevărat, lucru de care el era sigur, ceea ce ar fi urmat să-l preocupe în viitor era alegerea unei morţi cît mai interesante. Sigur că şi lui, ca mai tuturor oamenilor, îi era frică de moarte şi n-ar fi vrut să moară în război, dar, dacă tot spunea de cîţiva ani prietenilor că „viaţa în imperiul nostru binecuvîntat e atît de rafinată încît se com-

pune mai mult din moarte", s-ar fi cuvenit, în condițiile care se iviseră, să nu se mai teamă de nimic. Poate brava, dar o reacție de frică la fel de acută ca aceea a copilului din fața lui el nu avusese niciodată. Poate doar ăsta era semnul că unul aparținea aristocrației, imperiului muribund, iar celălalt era un pui de țăran care simțea de departe orice agonizare a unei ființe, fie aceasta chiar și puterea chezaro-crăiască, și avea din instinct reacția de a fugi cît mai repede din preajma ei.

Dimineața zilei următoare a fost răcoroasă și umedă. Un nor negru venit dinspre nord traversase cîmpia Banatului în cursul nopții și, cu uriașa-i cantitate de apă în stare de vapori, își continuă călătoria amenințătoare spre sud. La micul dejun pe care îl luară în trei, Cristofor Octavian Nacu lăsase să-i scape de sub zîmbetul misterios ceva mai multă satisfacție cînd, în sfîrșit, deschisese și el ziarul sîrbesc cumpărat la Belgrad și citise cele cîteva detalii despre atentat. Ducesa se încruntase brusc și-i reamintise:

— Ai grijă, Cristofor Octavian Nacu, ai jurat credință Kaizerului!

Apoi sărise drept în picioare, cu neașteptată vioiciune și furie, ca să adauge:

— La noi jurămîntul e...!

Făcuse gestul acela cu bărbia ridicată mult înspre cer și cu vîrful degetului mare purtat ca un vîrf de cuțit în dreptul mărului lui Adam, gest care la macedonenii săraci, la păstorii din Pind, înseamnă „cine e sperjur, moare!" Privindu-i pielea grumazului întinsă ca un elastic, nepotul pufnise în rîs.

— Franz Iosef al dumitale e o canalie prea bătrînă ca să nu știe încă de pe acum că nu mai are nimeni nici un motiv să nu-l trădeze. Nu fi naivă, iubită mătușă!

— Cum vorbești? Nu ți-e rușine? strigase ducesa.

Însă Cristofor nu-i răspunse, iar furia ei se domolise ca prin minune. Chemase birjarul și-l grăbise pe nepot să ia drumul Vienei cît mai repede, să-i promită înainte de asta că se însoară imediat ce ajunge în Capitală și că-și petrece luna de miere într-una din stațiunile din Boemia.

Cristofor promisese. Promisese chiar că nici pe Kaiser nu-l va trăda și făcuse toate astea cu un zîmbet elocvent

din care probabil că şi martorul inocent, Tit Liviu, înţelesese totul.

Apoi se urcase în trăsură şi aceasta îl purtă prin burniţa ca de toamnă, care tocmai începuse, pînă la micuţa gară din Comloş. În drum află cu durere că bătrînul surugiu al conacului, moş Pătru, murise cu doar trei săptămîni mai înainte, la vîrsta de 86 de ani.

*

În mare, Cristofor Octavian s-a dovedit un bun arnin şi a făcut totul aşa cum promisese. S-a dus, mai întîi cu trenul, prin Timişoara, Arad şi Oradea pînă la Budapesta, unde petrecu ceva asemănător cu luna de miere a unui poligam. La 28 iulie, cînd începu şi pentru el, ca şi pentru mulţi alţii, Primul Război Mondial, se urcă în trenul de Viena şi se duse să se întîlnească cu camarazii din Regimentul nouă dragoni. Chefuiră straşnic la Cazino. Pe străzi erau lipite afişele cu titlul „Către popoarele mele" şi semnate de Franz Iozef. Aşa că în dimineaţa de după cheful de la Cazino, Cristofor se duse la pălărierul înnobilat Kecskemét, căruia i-o ceru de soţie pe fiica sa, Eva. Acesta trăia un moment de bucurie ciudată — tocmai aflase că putea să devină furnizor al armatei imperiale şi n-avea timp de pierdut cu nimicuri. Le dădu binecuvîntarea. După ce stătu cu Eva la Baden aproape trei săptămîni, Cristofor plecă în Galiţia pentru că se trezise mutat disciplinar la un regiment ce apucase deja să fie înjumătăţit de ruşi în chiar timpul acelei luni de miere nu tocmai cu acte în regulă. Regimentul acela s-a tot retras apoi pînă cînd nu mai rămaseră din el decît vreo opt soldaţi şi doi ofiţeri, dintre care unul rănit — Cristofor. Din toamna lui 1915 pînă în aceea a lui 1916, tînărul conte îşi pierdu vremea prin spitale şi astfel nici promisiunea de a nu îl trăda pe Franz Iozef nu şi-a călcat-o. Trimis după însănătoşire să lupte în Krain, locotenentul, nerăbdător să treacă la italieni, şi-a ales o grupă de soldaţi de origine română şi a reuşit să dispară cu ea în timpul atacului de la Reiffenberg din noaptea de 12 spre 13 noiembrie 1916. Din cauza ploilor şi a marşului greu prin teren necunoscut, ei nu au reuşit să traverseze rîul Isonzo şi să se predea decît în 23 noiembrie, adică la o zi după moartea împă-

ratului. Se mai poate spune că acesta a fost trădat de Octavian Cristofor Nacu?

Ultimele semne materiale de la contele Nacu sînt: o carte poştală ilustrată din Tarvisio, scrisă în noiembrie 1916, trimisă din Roma la 1 decembrie 1918, ajunsă la Timişoara la 15 februarie 1919 (data poştei) şi intrată în Comloş o dată cu plutonul de grăniceri români şi cu sublocotenentul care devenea şef de pichet, adică la 8 august 1919; apoi caietelul albastru pe a cărui copertă scrie WEIHNACHTEN IM FELDE 1916,

Zicin, la 2 Sept. 1916

În 2 Sept. am plecat cu marşul XXIII din Jicin.

În 5 Sept. am ajuns la Verbova, St. Peter

În 22. Aeroplane italiene atacă pe Adelsberg

În 23 Sept. Mergem la escursiune la Adelsberg, unde vedem Grota.

În 1 Okt. ne mutăm de la I komp. la III komp..

În 1 Oct. pleacă voluntari de la Reg 31 şi 2 la front

În 22 Okt. Mare execir cu scharf pe muntele Primos în onoarea lui Erzherzog Friedrich, unde au fost şi Borvevics.

În 23 Oct. am avut slujbă, părintele Boldea au ţinut.

În 28 Oct. am fost la Laibach, la excursiune.

În 29 Okt. au venit Giuri la front, atunci m-am întîlnit cu el.

În 30 Oct. au fost petrecere comună.

În 31 Oct. mergem (Dr. L şi B.) la Koce, la Marsbarn, noaptea am ajuns la Reg. în Kraina Vas.

În 1 Nov. d.a. au venit porunca de Alarm spre plecare la front. La 8 seara am plecat şi la 4 ceasuri dim am ajuns într-o pădure la vreo 6 km de front.

În 2 Nov. plecăm din pădure mai aproape de front şi iarăşi într-o pădure facem lager.

În 3 Nov. mergem în Rez. Stelling unde stăm de la amiazi pînă seara. La 8 seara ne scot afară de acolo şi mergem într-o dolină.

La 4 Nov. mergem într-o cavernă unde stăm 2 zile.

De aici în Rez. Stelling 2 zile.

În 9 Nov. mergem în linia primă de foc. Stăm pînă la 13 Nov.

Pe ce căi anume a ajuns acest caieţel în podul unei case din Lunga nu ştie nimeni, dar poate că între semnele rămase aici de la contele Nacu ar mai trebui trecută şi amintirea frumoasă ce i-o poartă încă tînărul său prieten, singurul de altfel: Tit Liviu.

*

În vara anului 1914, prin iunie, Ana nu era numai o „văduvă tînără şi frumoasă", ci şi proprietara unui *bort* (Siokk-Board din East-Chicago, Indiana) o pensiune pentru emigranţii români care munceau la Standard Oil Co., la American Bridge Co. sau la oţelăriile din Gary ale lui Illinois Steel Corporation. *Bort*-ul fusese înfiinţat de Mihail încă din 1910, cînd lucra la căile ferate şi la American Bridge, dar nu pentru că ar fi cîştigat acolo foarte mulţi bani, ci pentru că adusese cu el mai multe mii de coroane pe care reuşise să le transforme în dolari, iar cu aceştia închiriase o casă cu două etaje şi cu 14 camere în total, o mobilase cu mobilă de ocazie — mai mult paturi suprapuse, ligheane de tablă pe spălătoare de lemn, dulapuri şi mese — şi aranjase la parter o bucătărie destul de mare cu maşină de gătit care funcţiona cu gaz aerian. În scurt timp, casa se umpluse de români veniţi din barăcile de lîngă oţelării, unde, pentru că existau şi fabrici de cocs, în zilele cînd nu bătea vîntul dinspre sau spre lacul Michigan, fumul era atît de gros, încît colonia părea scufundată în întuneric, iar funinginea se aduna în ciucuri. Ana se apucase să gătească mîncare caldă pe plita de gaz aerian şi, probabil datorită unui talent special, pînă atunci nepus în valoare sau datorită lipsei de pretenţii a clienţilor, ospătăria ei devenise cunoscută printre români. Veneau aici la masă sau pentru un pahar de bere ori vin, muncitori imigranţi care nu mai încăpeau în pensiune şi locuiau în continuare în barăcile uzinelor sau la case de închiriat unde nu se servea şi masa. Mihail, deşi învăţase repede englezeşte, nu era propriu-zis un „tătîne", unul care să ia contact cu conducerea companiilor în numele muncitorilor şi să obţină în schimb concesiunea cantinelor şi a altor servicii. Era chiar împotriva acestui sistem prin care muncitorii emigranţi erau exploataţi şi, în urma cîtorva conflicte directe cu astfel de şefi de echipă care vedeau în el un concurent, se gîndi să înfiinţeze un club al muncitorilor, ceva care să ţină piept

escrocheriilor „tătînilor“ și nerușinării lor. La început fu ajutat de Tony Grecul, proprietarul unei distilerii și al altor mici întreprinderi, omul care îi furniza, la preț de *en-gros*, vinul, berea, țigările, ciocolata, plicurile și hîrtia de scris. Tony știa cîteva cuvinte românești dintr-o îndepărtată ședere la Brăila, în copilărie, și era foarte sentimental. Îi tot îndemna pe Mihail și Ana să facă un copil sau mai mulți și manifesta un deosebit zel în a asista comercial mica întreprindere Siolak-Board. Uneori, seara, cînd se întorcea obosit de la muncă, Mihail îl găsea pe Tony în bucătăria de la parter, așezat pe patul improvizat lîngă mașina de gătit și controlînd registrul de casă. Ana, singură, s-ar fi încurcat în socoteli și, de altfel, ea nici nu făcea încasări directe — doar ținea minte ce a dat în plus peste zi și cui dintre abonații casei.

Spre toamnă, cînd Mihail află că tînăra lui soție a rămas grea, se bucură, dar se și nedumeri: concepțiunea să fi avut loc datorită străduințelor lui sporadice sau, printr-o minune, datorită limbii ascuțite a grecului care nu mai contenea să spună ce mare bucurie este un prunc la casa omului?

Se pare că grecoaica lui era stearpă și mult mai bătrînă decît el, bătînd spre patruzeci și cinci.

Tot în acea toamnă, sala de mese de lîngă bucătărie fu amenajată în așa fel încît să încapă în ea tot mai mulți oameni, fură mărite stocurile de bere, vin, spirtoase și, pe cheltuiala lui Tony, care voia să fie nașul copilului, fu instalată și o tejghea de zinc. Mihai se gîndi să renunțe la slujba lui de la American Bridge și să se ocupe numai de *bort* și de ospătărie, ba chiar să închirieze un local din apropiere, ca să deschidă și un *saloon*. Deși ideea îi fusese sugerată mai demult de Tony, acesta se arătă sceptic la început, dar o îmbrățișă cu totul cînd semnele de gravitate ale Anei deveniră evidente, adică pe la Christmas Day.

În februarie, Mihail se hotărî să plece pînă la Cleveland unde avea loc o mare întrunire a emigranților români din America și să obțină de la unii din preoții parohi care conduceau mici colonii credite și sfaturi, pentru o organizare mai eficientă a comunității, pentru ieșirea de sub sistemul de exploatare al „tătînilor“. Cu puțin înainte de plecare, Ana spuse că ar vrea să meargă și ea, să vadă lumea, să vadă oameni și locuri

noi, se săturase de mirosul bucătăriei și de muncitorii din bort-ul lor. Tony trimise o tînără de la un magazin al lui să țină locul Anei la Siolak-Board pentru trei zile, așa că cei doi tineri plecară împreună cu trenul.

Din punctul de vedere al afacerilor, călătoria nu aduse nici un profit. Preotul Podea de la Youngstown era darnic în sfaturi dar nu deținea sau nu voia să avanseze nici un fel de ban din casa asociației, a bisericii sau cea proprie. Ceilalți erau chiar și mai reținuți sau de-a dreptul suspicioși. Totuși, la întoarcerea de la Cleveland, Mihail scoase de la bancă 200 de dolari pentru patenta de *saloon* și închirie un hotel cu două etaje și un frumos restaurant la parter în Gary, Indiana. Avînd în vedere clientela deja formată printre emigranți și seriozitatea lui Mihail, direcțiunea distileriei lui Tony Grecul își asumă sarcina să mobilizeze și să echipeze *saloon*-ul și hotelul care se deschideau în Gary păstrînd denumirea de Siolak-Board.

Era perioada în care emigranții, adunîndu-se în *bort* la sfat sau ca să scrie acasă (nu toți știau să facă acest lucru cu propria mînă), se apucau să croiască tot felul de planuri după cîte o bere sau un vin, apoi cîntau în cor „Deșteaptă-te române" și alte cîntece. La Siolak-Board li se vindea hîrtie de scrisori cu tricolor românesc. Pe Ana o durea capul, avea grețuri și, în general, nu-i plăceau aceste chefuri de săraci cu gîndul acasă. Ea începuse să viseze lux, bani, voluptăți, la care nici o femeie de emigrant român nu se gîndise pînă atunci, și asta tot datorită limbii ascuțite a grecului Tony, care se pare că avea asupra ei efecte miraculoase. Mihail era însă tot mai alb la față și mai slab la trup, iar după nașterea copilului botezat Stephanos în amintirea unui bunic de-al nașului Tony, la cîteva luni, căzu la pat și nu se mai sculă niciodată. Mihai fu înmormîntat la cimitirul din Gary, iar copilului începură să îi spună Steve.

Așadar, vara anului 1914 o găsi pe Ana într-o înfloritoare situație. Era proprietara lui Siolak-Board și a unei case din East-Chicago, era „văduvă tînără și frumoasă" și avea și un copil de trei ani, un copil care împrumutase, nu se știe de ce, tiparul antropometric

umflat şi bondoc al lui Tony Grecul. Dacă ar fi să se intre în detalii, s-ar vedea că lucrurile sînt puţin mai complicate. Proprietarul adevărat al hotelului din Gary este, de fapt, Tony, care însă nu-i atît de prost să îmbogăţească prin munca lui fiscul american şi trece proprietatea pe numele Anei, pentru că ea oricum moştenise patenta de la fostul ei soţ. Tot grecul angajează şi personalul hotelului, băieţi şi fete care ştiu englezeşte, ştiu să adune cifrele, să ţină singuri un registru de casă şi, în general, au un viitor straşnic în faţă. De mulţi dintre ei se va mai auzi prin Chicago în deceniile următoare. Ana figurează aşadar ca patroană. Mai vine cîteodată pe acolo ca să le spună muncitorilor români cît au de plătit, să le traducă, mai bine zis, notele de plată pe care i le citeşte în engleză tînărul recepţioner angajat de Tony. În restul timpului, stă mai mult în casa ei din East-Chicago, fosta Siolak-Board casa aceea cu 14 camere din care au fost scoase paturile suprapuse. Această casă este, desigur, cam mare pentru a fi locuită de o văduvă tînără cu un copil de trei ani, oricît ar fi ea de frumoasă şi bogată. Numai că proprietarul real este şi aici tot grecul Tony. Din camerele de sus au fost scoase, ce-i drept, paturile suprapuse, dar în fiecare dintre ele a rămas cîte un pat obişnuit, a fost instalat un lavabou racordat la canalizarea oraşului şi un mic dulăpior cu oglindă. Camerele continuă să fie închiriate, dar nu cu săptămîna, ci cu ora. La parter, unde fusese sala de mese în care se strîngeau imigranţii seara să scrie acasă, funcţionează un bar de toată frumuseţea, cu separeuri şi lumini discrete, cu instalaţii de jocuri mecanice şi chiar cu un mic *band* care vine să cînte aici sîmbăta şi duminica. În spatele tejghelei de zinc, stă un italian tînăr şi voios care este tot un angajat al lui Tony Grecul. Peste uşa care altădată dădea spre bucătăria pensiunii, a fost instalată o cabină telefonică. Numai că telefonul acela nu funcţionează, iar sub el se deschide uneori un ghişeu prin care o mînă grasă cu inele înhaţă banii acelor clienţi care ar mai dori şi altceva decît băutură şi muzică. Mîna aceea este a doamnei Penelopi, soţia lui Tony, o femeie

lăltie și păroasă care se apropie de cincizeci de ani. Peste zi, în fosta bucătărie doarme Ana, care figurează în acte drept proprietara acestei frumoase case particulare, iar noaptea, în același spațiu se odihnește micuțul Steve și face calcule complicate la o măsuță cu veioză doamna Penelopi. În această cameră doar se poate spune că mobilierul a rămas neschimbat, dacă nu punem la socoteală pătuțul lui Steve. Ca să nu mai lungim vorba, în fosta pensiune Siolak funcționează, cu acoperirea vechii patente de pensiune, una din casele de toleranță ale lui Tony. Desigur că, în afara Anei, mai știe de situația reală a acestei case și polițistul care se ocupă de sector. Dar și el a fost învățat să tacă.

Printre angajatele Anei, luînd în serios calitatea ei de patroană a casei, se află și fata aceea care-i ținuse locul la bucătărie în iarna lui 1911, cînd călătorise la Cleveland cu soțul. E o blondă zglobie și veselă, uneori cu crize de plîns isteric, alteori doar excentrică și fantastă, ciudată oricum, dacă ne gîndim că abia a împlinit 19 ani. Se numește Polly și e una dintre puținele prietene ale Anei.

Tînăra și bogata și frumoasa văduvă Anne C. a ieșit deci la plimbare împreună cu prietena ei Polly într-o dimineață de august a anului 1914, după program. Erau cam obosite, dar aveau chef de o scurtă raită pe lacul Michigan cu vaporul, așa că au pornit-o pe jos spre cel mai apropiat loc de îmbarcare. În drum, Polly, care avea totdeauna idei neașteptate, s-a oprit la un chioșc și a cumpărat toate ziarele din acea dimineață, precum și două trabucuri. S-au îmbarcat și vaporașul a pornit-o spre Jackson Park. De cum se instalară pe punte, Polly își puse un picior peste altul, un trabuc neaprins între dinți și, cu aerul unui *businessman* de pe Wall Street, începu să răsfoiască jurnalele. Tot acest circ o făcea pe Anne să rîdă tare și să atragă spre ele privirile celorlalți pasageri de pe vapor. Nu toată lumea le adresa priviri îngăduitoare sau zîmbete, dar lor prea puțin le păsa de asta. La un moment dat, Anne, care tot refuza trabucul oferit cu seriozitate mută de Polly, văzu pe pagina unuia dintre ziare o mutră cunoscută.

— Cine-i ăsta? o întrebă ea pe Polly. Erau destul de bune prietene, așa că Polly știa foarte bine că Anne habar n-are să scrie și să citească. După o scurtă silabisire, blonda zglobie rosti numele împăratului Austriei.

— Și ce-i cu el, a murit? mai întrebă Anne.

— Nu. A declarat război Rusiei și Serbiei.

— Aha! zise Anne și deveni dintr-o dată foarte tăcută. Deci țara ei, țara din care plecase, era în război. Ce avea să se întîmple cu tatăl său și cu celelalte rude lăsate acolo? Își aminti brusc de Liviuț, copilul vecinilor lor de la Lunga, băiețelul care-i spusese cîndva că tot ce ai de făcut cînd ești în suferință este așteptarea. Să știi să aștepți! Iată, ea îl ascultase atunci cînd fusese silită să se mărite cu Mihail, iar acum totul se aranjase cum nu se poate mai bine. Acel copil e un înțelept — își zise ea. I se făcu deodată un dor nebun după el. Își aminti mîngîierea lui. Se întristă. Plimbarea lor din acea dimineață era deja o plimbare ratată. Toate glumele lui Polly n-o mai înveseliră.

Dar în timp ce ele se întorceau mohorîte acasă pentru a se odihni, o perioadă de și mai importante cîștiguri li se pregătea. Președintele Thomas Woodrow Wilson aduse la cunoștința lumii întregi, în 4 august 1914, neutralitatea Americii și declară, în schimb, că, în conformitate cu convenția de la Haga din 1907, neutrii pot livra arme beligeranților. Marii industriași de pe malul lacului Michigan se transformară în nebuni frenetici și dublară producția oțelăriilor, coxeriilor și a tuturor celorlalte uzine care puteau produce pentru război. Spori cifra muncitorilor și, într-o măsură mai mică, salariile. Creșterea numărului de bărbați singuri și a numărului dolarilor de care aceștia dispuneau făcu să crească și cîștigurile Anei. Avea abia 22 de ani, dar era o văduvă tînără, frumoasă și din ce în ce mai bogată.

*

Martorul inocent, Tit Liviu, înțelesese totul din zîmbetul prietenului său, deocamdată singurul, cînd acela promisese ducesei că nu-l va trăda pe Kaiser. Încă în timp ce birja care urma să-l ducă pe Octavian Cristofor Nacu la gară nu pornise, Tit Liviu înțelesese că nu-l va mai vedea multă vreme pe prietenul lui (încins în chefurile și orgiile din preajma morții unui mare imperiu mai întîi, preocupat apoi să găsească

o moarte interesantă pentru el însuşi ori o şi mai bună modalitate de a-l trăda pe Franz Iozef) sau poate nu-l va mai revedea niciodată.

În timpul pe care-l petrecu în continuare în biblioteca ducesei avu chef să se tot gîndească la acest om şi la neînsemnata moştenire pe care i-o lăsase: o fotografie a Anei în chip de jună dansatoare în costum popular la o serbare dată la conac şi ura împotriva imperiului. În toamna lui 1914, Tit Liviu era un copil matur. Mai bine zis, un matur pur şi simplu, un om care ştia bine ce vrea să facă în următorii ani şi devenise chiar, lucru neobişnuit pentru un copil, puţin cinic. În toamnă îşi anunţă tatăl că s-a hotărît să treacă la papistaşi. Bătrînul se duse în grajdul vitelor să ia o funie, s-o ude şi să-i tragă unicului său copil o bătaie soră cu moartea. Între timp, Liviu îi spuse şi mamei sale ticăloasa erezie care-i trecuse prin cap. Mama lui îl scuipă ca pe diavol, se închină la icoană şi începu să se tînguie ca la mort. Pe cînd tatăl se întorcea cu funia udă să readucă oaia rătăcită pe calea cea bună şi să îndepărteze ruşinea de casa familiei sale, copilul cel matur se aşeză pe un scaun, picior peste picior, ca un nobil. Inchizitorul o găsi pe mamă plîngînd şi pe copil stînd nepăsător pe scaun. Se opri în uşă pentru ca furia să i se adune năvalnic din tot trupul şi să i se urce la cap. În acel moment Liviuţ spuse:

— Tată, dar o fac pentru ca Şpăiniţa să mă înscrie şi să mă întreţină la Liceul Piariştilor din Timişoara.

Vestea îl nedumeri puţin pe părinte şi el rămase nemişcat, cu gura căscată şi cu funia cea udă în mînă. Băiatul aduse lămuriri şi înşiră tot felul de date cu privire la viitorul lui, la resursele pe care tatăl, dacă ar fi vrut să-l dea la şcoli, nu le-ar fi avut nici în vremuri normale, cu atît mai puţin în vremurile de război care abia începuseră. Îi reaminti tatălui de numeroasele umilinţe pe care le îndurase ca sărac creştin ortodox, îi vorbi de pămîntul lui puţin şi sterp, de bani, de muncă, din nou de bogăţia Şpăiniţei şi de bunăvoinţa pe care aceasta i-o arătase mai ales în vremea din urmă, cînd nepotul ei, unic moştenitor, plecase pe front şi cine ştia dacă se va mai întoarce vreodată? Pe măsură ce vorbele copilului se înşirau ca din carte sau ca la o predică frumoasă ţinută de părintele Mehadiu, furia tatălui scădea, iar tînguirea mamei

era întreruptă de răgazuri în care ea ciulea urechea să audă mai bine. În cele din urmă, bătrînul oftă și zise doar:

— Ia mai tacă-ți gura, măi femeie!

Și plecă să arunce capătul de funie udă la loc, în grajd. Copilul lui avea să fie domn mare, avea să aibă bani și cinste, avea să scape de truda chinuitoare și de nesiguranța zilei de mîine în care se zbate de totdeauna țăranul cu prea puțin pămînt. La urma urmelor, se mai gîndea tatăl lui Liviu în timp ce-și făcea de lucru prin grajd ca să mai amîne cîteva clipe hotărîrea ce-o avea de luat, Dumnezeu nu ține seama de pămînturile papistașilor și ale ortodocșilor, nici cînd dă piatră cît oul de porumbel, și nici cînd face să înghețe în aprilie viile muncite cu sudoare. Dacă pentru Dumnezeu, cîți ar fi ei, săracii sînt toți la fel, atunci ei, săracii, de ce să facă diferență între un Dumnezeu și altul?

Convertirea avu loc la numai cîteva zile după întîmplarea aceasta și ea trecu aproape neobservată în sat. Tit Liviu P. deveni elev imediat la Liceul Piariștilor din Timișoara și gîndirea lui de adult cinic avu numeroase ocazii să se maturizeze și mai mult în următorii ani.

Românii nu erau nici mulți și nici puțini printre elevii acelui liceu, dar erau uniți între ei și curajoși în eventualele dispute ce se mai încingeau uneori în dormitoare. Liviu știa, o aflase mai demult de la tînărul conte și citise apoi el însuși că la acest liceu învățase și Slavici, așa că recenta lui convertire din interes nu-l mai durea ca o trădare de neam. Dacă era nevoie, simțea, pentru atingerea acelor idealuri legate de românii de dincolo de Carpați și de pretutindeni și pentru anularea oricărui drept al K *und* K-ului asupra lor, el putea să mai facă încă multe mișcări de felul acesta, surprinzătoare și condamnabile la prima vedere.

În clădirea impunătoare și ciudată, de fapt trei clădiri dispuse în triunghi echilateral cu un vîrf în bisericuța dinspre parc, i se părea adesea că e un fel de ucenic al diavolului. Îi învăța mijloacele ca să-l alunge apoi mai ușor. Fără îndoială că o astfel de imagine, dacă ar fi fost aflată de vreunul dintre slujitorii Dumnezeului papistaș dintre acele ziduri, i-ar fi adus imediat excomunicarea. Numai că lui nici de asta nu i-ar fi păsat foarte mult. Devenise ateu, un ateu lucid care se pregătea să devină un luptător eficace.

Pe fereastra corpului de clădire care se afla în dreapta bisericii se puteau vedea parcul şi o linie de cale ferată. Liviu stătea cu privirea pierdută pe acele linii paralele — pe care treceau din cînd în cînd trenuri „amestecate" spre Baziaş sau trenuri militare în manevră — şi aştepta de fapt să plece într-o călătorie prin România Mare. Ştia deja că în Timişoara apăruse această expresie care i-ar fi plăcut contelui şi că pentru pronunţarea ei oamenii erau trimişi să moară pe linia întîi a frontului rusesc. Anii aceia au trecut foarte greu pentru el, iar amintirea contelui Nacu începea să pălească în memoria lui, nu atît pentru că nu ştia unde luptă şi de ce, că nu-l putea urmări cu gîndul cînd citea în ziare nemţeşti comunicate de front, cît pentru că singurele lor amintiri comune se depărtau foarte mult una de alta. Poza ce începea să se îngălbenească, ascunsă bine devenea tot mai mult o frivolitate inutilă, nedemnă de un adevărat luptător, iar ura pentru uriaşa alcătuire de legi şi corupţii pe care o reprezenta imperiul bifecal, *K und K*, inseparabiliter etc. trebuia să ia acum alte forme decît aceea pasională şi făţişă a contelui Nacu. Ea trebuia să mocnească tot timpul şi în cît mai multe suflete, iar nu să fie aţiţată în focuri mici şi strălucitoare, uşor de stins.

În august 1916, cînd şi regatul român intră în război împotriva puterilor centrale, cînd se dovedi că aşa numita alianţă a Habsburgilor cu Hohenzolernii nu se putea face şi că adevăratele sentimente populare de care aerul întregului imperiu era încărcat nu puteau fi ignorate la nesfîrşit, el se bucură doar că e în vacanţă, la Comloş, că nu poate fi văzut cum jubilează de către colegii şi superiorii de la Piarişti. Se dusese doar pînă la bătrîna ducesă, care acum stătea toată ziua într-un scaun şi privea pe fereastră, se mişca tot mai greu şi aproape că nici nu mai scotea vreo vorbă. „Vinişi?" — îl întrebase fără să-şi întoarcă privirile spre el, aşa cum altădată îşi întîmpina nepotul, poate chiar credea că Octavian a venit de cine ştie unde, şi nu Liviu. „Zburăşte!" — îi ordonase apoi, iar el, cu voce deja bărbătească acum, avea 17 ani, o informase pe un ton stăpînit că şi România intrase în război. Apoi o îmbrăţişase pe bătrînă şi se dusese din nou în bibliotecă. Doar acolo bucuriile puteau fi trăite pe deplin, ca într-o fortăreaţă inexpugnabilă.

Contrar obiceiurilor lui de pînă atunci, Liviu nu se duse direct la Lexicoanele și tratatele de medicină, ci se apropie de raftul cu cărți vechi de biserică. Dăduse deoparte mulțimea de fluturași, un fel de cărți poștale ilustrate cu chipuri de sfinți și cu dantelării pe margine, cu cîte o rugăciune în limba italiană tipărită pe spate (Indulgenza din 100 giorni una volta al giorno!) și începu să caute singura carte necatolică din acea bibliotecă, Biblia lui Șerban Cantacuzino. Pînă și în aceasta găsise o *Indulgenza*, pusă probabil de ducesă ca semn și, după ce o examinase cu o oarecare indiferență (Ah! Venite sovente a godere di Gesú nella Comunione, se volete veramente comprenderlo. — Pasqua 1914), o puse deoparte și rămăsese să răsfoiască acea Biblie unică pînă seara tîrziu. Era, într-un fel, în aceeași stare ca a bătrînei care stătea ore în șir cu ochii îndreptați spre cîmpia nesfîrșită. Nu citea, doar răsfoia și lăsa gîndul să-i umble aiurea, în cea mai laică neorînduială.

Cînd ieșise din castel avusese surpriza să vadă că tot satul e un vaier și o tînguire deznădăjduită. Numeroși bărbați români, de la tineri la bătrîni, fuseseră adunați de soldații de la garnizoana din Sânicolau și duși undeva în afara satului, pe cîmp sau în pădure. Se auziseră apoi împușcături îndepărtate și nimeni nu îndrăznise încă, deși disperarea alungă de obicei luciditatea, să pornească într-acolo și să vadă ce s-a întîmplat.

Își găsise tatăl acasă. Stătea pe întuneric în curtea casei, cu capul în mîini și oftînd. Se gîndi că îl cruțaseră numai pentru că se știa de convertirea fiului său la catolicism și poate pentru a încuraja pe viitor astfel de „trădări". Simțise că ura lui sporește și primul impuls fusese acela de a-și lua o bocceluță și de a încerca să fugă în regat ca să se înroleze voluntar. Înțelepciunea prematură îl salvase însă și de la această acțiune care s-ar fi dovedit pripită și sortită eșecului.

În zilele următoare asistase tăcut la înmormîntări de români ortodocși, fără să se teamă prea mult de eventuale răbufniri ale conaționalilor împotriva unui „vîndut papistașilor" și, în ciuda faptului că avea o sensibilitate exagerată, că nu suporta violența de nici un fel, privi cu ochii larg deschiși cadavrele mutilate și căută să-și impregneze memoria cu acele semne, să le păstreze pentru a le prezenta cîndva intacte, științific, ca într-un raport, în fața cine știe cărui

tribunal, nu divin, ci pămîntesc, care trebuia să vină și să facă dreptate și românilor. Se poate spune azi că acele zile au fost hotărîtoare pentru întreg destinul său.

Tot anul școlar următor, 1916-1917, s-a simțit umilit în Liceul Piariștilor din Timișoara. Umilit de voioșia colegilor, de culorile totuși vesele ale orașului, de tarafurile de țigani care umblau noapte de noapte în urma ofițerilor și a pensionarelor din casele de toleranță, de larma nocturnă și chiar diurnă ce venea dinspre cafenele precum „Împăratul turcesc", „Trei ciocîrlii" și atîtea altele. Umilit de retragerea armatelor române pînă la linia Mărășești-Nămoloasa, de mutarea instituțiilor românești tocmai la Iași, de neseriozitatea aliaților care promiseseră ajutor României și uitaseră sau nu putuseră să-l acorde la timp, de contraofensivele lor de la Verdun, din Galați și de pe Frontul din Sud pe care le tot amînaseră pînă ce România se restrînsese într-o regiune cît Banatul. Umilit de elevii din ultimul an care se înrolau în armata imperială doar pentru că se gîndeau la fete, la infirmiere de bună condiție ce puteau fi tăvălite, după cum se auzea, de oricine prin trenurile sanitare, umilit de faptul că e încă prea tînăr și că nu îndrăznește să facă nimic de unul singur și nici prieteni de încredere nu are. Prefera să se închidă în biblioteca Liceului Piariștilor sau să cutreiere fără știrea călugărilor de la administrație prin podurile pline de vampiri.

Conflict de competență:

Vampirul (numit uneori și liliac) semnifică aici (spune magia) crepusculul, misterul. Teama și fascinația în fața misterului unui crepuscul. Dar și setea compensatorie a sangvisugerii forței proprii din corpurile defuncte ale altora. Resturi pămîntești, materiale ale trecerii celorlalți prin lume. Urme scrise. Cărți. Tradiția spune că victimele vampirilor devin la rîndul lor vampiri. Spectrul lor îi înspăimîntă pe cei vii, îi ucide și supraviețuiește hrănindu-se cu însăși substanța acestora. Interpretarea s-ar baza aici pe dialectica persecutor/persecutat înghițitor/înghițit. Vampirul simbolizează pofta de a trăi. În realitate, el transferă asupra celuilalt *această foame devoratoare, cînd ea e — de fapt — un fenomen de auto-distrucție. O ființă (asemeni celor născuți în Scorpion) care se auto-devoră. Nu-și recunoaște propriile eșecuri, nu se face răspunzător de ele. Îi acuză, indirect, pe alții. Acestea sînt însă interpretări mai aproape de zilele noastre.*

Cele mai multe sensuri ce împresoară ciudatele imaginări pot fi descoperite însă în vechile biblioteci. Tomuri întregi (tratate, dizertații,

rapoarte medicale, pamflete, decrete imperiale, frumoase pagini de proză) năpădesc rafturile în plin veac al XVIII-lea. Zelul iluminaţilor (şi luminiştilor deopotrivă) e stîrnit totuşi — susţin documentele vremii — de un lanţ de întîmplări senzaţionale care-au făcut vîlvă în imperiu. Boemia, Serbia, Ungaria, Galiţia, chiar ţinutul Timişoarei sînt zguduite în jurul lui 1750 de miraculoase poveşti cu vampiri şi strigoi. Rousseau nu pregetă să scrie cîteva pagini. Aşijderi Voltaire — un întreg articol (Vampirii), *în* Dicţionarul filosofic. *Gérard van Swieten, doctorul de curte al Mariei Theresa, întocmeşte, la cererea imperială un* Raport medical asupra vampirilor. *Papa Lambertini descrie* Vampirii în lumina ştiinţei. *Caraccioli trimite, în 1771,* Scrisori unei ilustre defuncte.

Dar din toată biblioteca vampirologică, cel care-ar fi putut interesa cu adevărat un tînăr sortit, la începutul veacului nostru, disciplinei medicale, e abatele Augustin Calmet, cu a sa Disertaţie asupra apariţiei duhurilor, asupra vampirilor şi strigoilor *(1749). Tînărul studios ar fi trebuit totuşi să ştie că blîndul abate îşi cîştigase faima prin uluitoarea bibliotecă asupra căreia era stăpîn, şi nu prin această nefericită* Disertaţie..., *de unde aveau să i se tragă toate relele, dar mai ales dispreţul clericilor. Nu mai puţin zeflemeaua luminaţilor fraţi. Între ei, cel mai aprig e însuşi înveninatul Voltaire, după ani buni de sangvisugere a sevei literaturii şi ştiinţei, pagină de pagină, carte de carte, raft de raft, din fabuloasa bibliotecă a prea-încrezătorului prieten Calmet.*

Din sutele de file ale Disertaţiei..., *cîteva ar fi putut tăia uşor respiraţia unui tînăr cititor din Banat la o mie nouă sute şi. O scrisoare.*

„Scrisoarea unui prea-cinstit bărbat, nespus de priceput în cele privitoare la vampiri

Dragă vere,

Precum înţeleg, vrei să-ţi descriu întocmai ce se întîmplă prin partea locului cu vampirii care-au adus moartea multor oameni de pe aici. Ţi-aş putea vorbi cu destulă ştiinţă despre cele petrecute, deoarece am hălăduit vreme-ndelungată prin acest ţinut, dovedindu-mă, prin firea ce-o am, dornic a le desluşi pe toate. De cînd mă ştiu, am auzit povestindu-se zeci de întîmplări, plăsmuite sau poate petrecute aevea, cu duhuri şi vrăjitorii, dar cu greu m-am încrezut în vreuna, căci le ştiam ca foarte-nşelătoare. Şi totuşi, unele s-au adeverit într-atîta, încît n-am putut să nu le dau crezare. Iată cum s-au petrecut lucrurile cu strigoii sau vampirii din Banat.

Azi unul, mîine altul, cînd nici nu te-aşteptai, oamenii începeau să pălească de lingoare, îşi pierdeau plăcerea de a mînca, slăbeau văzînd cu ochii, iar la capătul celor şase sau zece zile, uneori chiar cincisprezece mureau fără fierbinţeală sau alt semn, în afară doar de slăbire şi uscăciune. Cei din partea locului ziceau că s-a lipit un strigoi de ei şi le suge sîngele. Unii vedeau parcă un spectru alb, care-i urma pretutindeni, ca o umbră. Pe cînd eram încartiruiţi la valahii din Banatul Timişoarei într-un loc din pustă, doi cavaleri din compania unde eram trompet muriră de această boală. Şi ar mai fi murit şi alţii, atinşi deja de morb, dacă un caporal de-al nostru n-ar fi aflat leacul de la nişte ţărani. E un leac

din cale-afară de ciudat, care tămăduieşte fără greş. Nu l-am întîlnit în nici o carte despre obiceiurile vechi. Iată-l.

E ales un fecior cu trupul nededat la cele lumeşti. E pus să încalece fără şa pe un armăsar negru şi în acest fel se preumblă prin cimitir, trecînd peste toate mormintele. Dacă armăsarul se împotriveşte nevrînd să treacă peste unul din ele, chiar îndemnat cu biciuşca, înseamnă că acolo zace un vampir. Mormîntul e atunci deschis, iar în groapă poţi vedea un hoit rumen şi frumos, de parcă ar fi un om ce doarme fericit în pace. Cu un hîrleţ i se taie degrabă gîtul, din care ţîşneşte pe dată, îmbelşugat, un sînge grozav de lucitor şi roşu, ca al unui om viu. Treaba odată făcută, groapa e astupată la loc şi poţi fi încredinţat că molima se stinge şi că toţi cei atinşi de ea îşi vor recăpăta încetul cu încetul puterile, ca nişte oameni scăpaţi dintr-o boală lungă şi istovitoare. Aşa s-au însănătoşit şi cavalerii noştri. În zilele acelea căpitanul şi locotenentul fiind plecaţi eu le ţineam locul şi conduceam compania. M-am supărat amarnic că acel caporal nu m-a chemat să văd întîmplarea din cimitir. Abia ce m-am înfrînat să nu-l biciuiesc, cum s-ar fi cuvenit într-o asemenea împrejurare. Căci sîntem în Armata Împăratului!"

În urma acestei întîmplări e trimis în ţinutul Timişoarei însuşi arhiatrul împărătesei. Ilustrissimul doctor van Swieten interoghează, citeşte rapoarte militare, asistă la exhumările şi „execuţările" vampirilor, ciopîrţeşte hoituri, le studiază temeinic, organ de organ, consultă fizicieni şi chimişti, preoţi şi judecători. Concluzie: *toată povestea e „rodul pur al unei imaginaţii exaltate şi lugubre". Vampirii care zac rumeni în sicrie putrede nu sînt decît „nişte biete hoituri păstrate atît de bine din cauza unui soi aparte de pămînt, iar în ce priveşte victimele, boala e rară, dar naturală: Colica pictonum". În consecinţă, Papa Benedict al XIV-lea decretează: „Singurele vinovate de această renaştere a vampirilor şi a faptelor ce li se pun pe seamă sînt imaginaţia, teama şi teroarea".* (Vampirii în lumina ştiinţei).

*

De lilieci adică, sau prin pivniţele cu şobolani. De atunci datează o mohoreală a chipului său, un gust amar în faţa tuturor întîmplărilor lumii, obişnuinţa de a apuca lucrurile de partea lor cea mai urîtă şi de a le critica fără milă, de a condamna prostie, violenţă, laşitate, meschinărie, inconştienţă cu o singură privire ascuţită şi, rareori, cu un singur cuvînt.

Apoi venise marea veste de la Mărăşeşti, în vara lui 1917. Nu mai avea nici un fel de întîlniri, nici măcar cu bătrîna ducesă, se ducea doar în bibliotecă, morocănos, fără să o salute pe fata care venea să-i deschidă la intrare. Alergase la Timişoara la începutul lui septembrie să afle cît mai multe despre Mărăşeşti şi Oituz, despre ce ar fi spus Berthelot, Clemenceau, ziarul *Times* şi generalul american Pershing. Începuse să meargă la cercurile muncitoreşti, pe ascuns, la

metalurgişti, textilişti, pentru că aici apăreau oameni simpli şi vorbeau despre mişcări de mare importanţă în celălalt imperiu cu gust de cenuşă, ţarismul. În ultimul său an de liceu aproape că nu se mai temea de o eventuală excludere din cetatea Piariştilor şi chiar era capabil să-şi arate pe faţă dispreţul faţă de toate mofturile lor, de aparentul lor neamestec. Liceul devenise înghesuit şi murdar, mai toate celelalte clădiri fuseseră transformate în spitale, ordinea era din ce în ce mai greu de păstrat, iar nesiguranţa generală care plutea în aer, foametea şi corupţia făceau ca totul să înceapă a mirosi a libertate. Deocamdată o libertate datorată mizeriei generale şi imposibilităţii stăpînilor de a mai controla situaţia. Dar libertate.

Veni Brest-Litovsk-ul pe care nu-l înţelese, zvonurile despre Revoluţia Roşie care se colportau atît la cozile pentru alimente care începeau de cu noapte, cît şi la mitinguri făcute de muncitori. Colinda oraşul din zori şi pînă noaptea tîrziu, curios să afle ce se întîmplă şi din ce în ce mai atras de o eventuală trecere în regat pe cont propriu. În primăvara lui 1918, nimic nu se clarificase, iar armistiţiul de la Bucureşti, o altă mică piedică pusă de marii aliaţi, îl făcu să se retragă iarăşi în bibliotecă şi să muncească din greu pentru viitoare examene, să studieze şi să uite. Să se desprindă. Hotărît lucru, în acei ani sufletul lui a fost torturat în fel şi chip de istorie şi numai un inconştient ar fi trăit după aceea o viaţă senină şi fără coşmaruri. El se hotărîse în schimb să urmeze medicina, să lupte adică împotriva violenţei pe acel tărîm etern care se numeşte trupul uman, să-şi înfrîngă teama şi scîrba. Să fie, în singurul chip posibil pentru el, un lucid eficient cum îşi propusese de mult.

*

Petrecerea wiezi mele din anul 1900 / Mare fok de căldură de mureau oameni pre / hotar vara la seceră — 1900 / Ear în zâua de Sânziene la 3 ore D. amea / venind mare viscol şi ploaje — 1900 / Eu în acestan mutat în satt Kinez — 1903 ss Ghe Y. / nimik kucuruz Seceta mare de primăvara pînă la Rusali 1905 / În acest an Am vint napoi din Knez, 1906 / Ear spre Filadelfia 1. oară Dez. 8 1906 / Din Piladelfia Acas în 15 Merz 1908 / Călătoria a 2 în Chi-

cego Dez. în 3 America 1908 / Wenire a 2 oară din America Chicago 1912 / Merz 10 Acas. fostau ploii mari 1912 / Călătoriea mea spre Detroit Nov. 7 19 13 şi în acest an Ploii mari 1913 / Lucrînd car şop Dez. 13 1913 pînă Feb 22 / Merz din 12 la Edison 1914 / La Edison 1915 / La Edison pînă în Mai 20 1916 La Pecard din 20 Mai / La Pecard pînă April 25 1917 / La fişer bodi din 14 Apr La dipa 1. Iunie p = Sept 4. şi Kedlak / La Daici Pruder d. 11 Nove 1917 pân 18 Fe 1918 / La Daici Pruder 16 April 1918 / La Daici Pruder 1919 / Plecarea mea din Detroit 10 Iulie / Ear în 4 August am plecat cu vaporu / de la Boston prin Paris / Sosând acas în 28 August 1919 / Vaca a fătat în 7 dez. 1919 / ss Ghe. Y. (probabil un frate mai mare al lui Ioan Y, — totul e notat pe această pagină cu toc şi cu cerneală violetă — scris lăbărţat)]

Pînă la urmă America a intrat şi ea în război. „209 vieţi americane au pierit pe mare de acţiune germană. Atlanticul nu trebuie controlat de nici o altă putere decît America şi, în sfîrşit cu un simţ profund al pasului solemn şi tragic pe care îl fac şi al gravelor răspunderi ce cuprinde, dar fără ezitare faţă de ceea ce consider datoria mea" — preşedintele Wilson la 2 Aprilie 1917 în faţa Congresului — „sînt de părere ca Congresul să declare faptele recente ale guvernului imperial german ca o declaraţie de război împotriva guvernului şi cetăţenilor Statelor Unite. Dreptul este mai preţios decît pacea şi avem să luptăm pentru lucrurile care ne-au fost întotdeauna mai scumpe, pentru democraţie, pentru ca cei ce sînt supuşi unei autorităţi să aibă un vot în propriile lor guverne, pentru drepturile şi libertăţile naţiunilor mari, pentru stăpînirea universală a dreptului de către o asociaţie de popoare libere care să aducă pace şi siguranţă tuturor naţiunilor şi să facă omenirea în sfîrşit liberă." Industria şi mîna de lucru mobilizate, Ludendorff, factorul decisiv, naivităţi, două milioane de americani în Franţa, o Ligă a Naţiunilor, convenţii de pace, mări libere pentru navigaţie, fără frontiere economice, garanţii că armamentele vor fi reduse, reajustarea pretenţiilor coloniale, evacuarea teritoriului rusesc cu „simpatie generoasă", Belgia — „întreaga omenire va admite

— trebuie evacuată și refăcută" (1), Alsacia și Lorena redate Franței, frontiera Italiei reajustată pe linii de naționalitate, locuitorilor Austro-Ungariei posibilități libere de dezvoltare autohtonă, România, Serbia și Montenegro independente întregite, iar teritoriile ocupate restituite, Dardanelele în permanență deschise, un stat polonez independent, naivități, naivități și *dreptul mai important decît pacea!* America a intrat în război.

*

Iar cînd America e în război și industria americană pusă pe treabă, atunci cu siguranță Chicago o duce foarte bine. Totul uruie, șuieră, păcăne, zdrăngăne, scoate fum, merge, într-un cuvînt și merge cum e cel mai bine și mai rapid. Pînă și Old-Siolak-Board din East-Chicago, Indiana, își reînnoiește mobilierul și achiziționează două noi jocuri mecanice. Proprietara de drept comandă, prin grija proprietarului real, respectivele instalații la trustul lui Big Jim Colosimo. Acesta era omul cel mai cunoscut în Chicago-ul din timpul războiului, mai ales în lumea din care făceau parte cei doi proprietari, Ana și Tony. Proprietarul lui Café Colosimo, se spunea, are tot timpul buzunarele pline de diamante și le frămîntă în timp ce vorbește, cum se joacă un copil cu mărgelele de sticlă sau un grec ortodox cu mătăniile înșirate pe o sfoară. Desigur Tony nu era un om destul de bine cotat într-un anume domeniu de afaceri pentru a lua legătura direct cu Colosimo, prea ocupat deja cu cîntăreața Dale Winters, dar reușise să ia contact cu Torrio, un fel de aghiotant și paznic al lui Big Jim, care-i promisese să trimită un băiat cu camionul, într-o dimineață, să-i instaleze modernele și prea puțin onestele jocuri noi.

Dimineața aceea se nimeri să fie în ziua de 11 iunie 1917, o zi călduroasă. Disputa *Wet-Dry* era tot mai furtunoasă, mai ales de cînd și America intrase în război: soldații și muncitorii care nu beau alcool ar fi mai buni decît cei cărora le strălucesc ochii din cauza lui; grîul e mai necesar pentru pîine decît pentru whisky; proprietarii de berării și distilerii sînt mai toți germani, adică *bosh*, adică dușmani ai Americii etc. Toate acestea erau scrise în ziar și Ana, care aștepta singură în fosta bucătărie a *bort*-ului sosirea mecanicului despre

care Tony îi spusese că vine, le-ar fi putut citi în ziarul lăsat la îndemînă pe masă de către patroana de fapt, Madame Penelopi. Ana nu le citi pentru că... găsi în interiorul ziarului registrul de casă al pensiunii și se apucă să-l citească pe acesta. Mirarea cea mare o avu însă Tony, care se strecurase pe furiș în salon și, din spatele tejghelei barului, printr-o ferestruică ingenioasă, tocmai o spiona pe Ana. El știa că Ana e analfabetă și, la început, nu putu să-și creadă ochilor. Apoi se auzi bing-bang-ul soneriei de la intrare și un instinct de care era foarte mîndru îl făcu pe Tony să se lase pe vine după tejgheaua barului. De acolo, el o văzu pe Ana ieșind din cabina telefonică și îndreptîndu-se spre holul de la intrare. Nu se obosise nici măcar să-și arunce un halat pe umeri, era doar în furoul-chilot negru cu dantelută, iar de acesta, cu jartiere lungi, erau prinși niște ciorapi, tot negri, care abia treceau de genunchi. Picioarele ei albe și grăsuțe păreau astfel foarte lungi, iar lui Tony îi trecu prin minte că frumusețea de acum a Anei este, într-un fel, opera lui. Era alt gen de frumusețe decît cel pe care-l avea ea în urmă cu 5-6 ani. Apoi o văzu reintrînd însoțită de un tînăr cu o cicatrice pe obraz și cu priviri ca de oțel. Se opriră față în față chiar lîngă cabina telefonică.

— Sînt trimis de Franckie Yale! zise brăzdatul, examinînd-o fără jenă pe Ana din cap pînă-n picioare.

Ea ridică nedumerită din umeri.

— Nu ești în Uniunea siciliană? întrebă el.

— Nu — zise Ana — eu sînt română.

Urmă o tăcere scurtă în care Tony, neavînd posibilitatea să vadă decît un picior al Anei cocoțat pe pantoful cu toc înalt și carnea albă dintre ciorap și furou, tremurîndu-i ușor nu știu ce se întîmplă. Apoi Ana zise:

— Așteptam pe cineva cu niște automate de jocuri.

— Aha! — zise brăzdatul. Și aici ce e?

Tînărul trecu prin cabina telefonică și pătrunse în cămăruța Anei. Aceasta fu nevoită să-l urmeze. Steve dormea încă în patul lui cu margini înalte. Tony crezu că tînărul este vreun G-man în civil și se gîndi ce ar fi mai bine să facă: s-o șteargă englezește sau să încerce să rămînă și să-l mituiască pe copoi. Curiozitatea fu mai puternică decît frica. Se ridică și-și ocupă

din nou postul de observaţie de la ingenioasa ferestruică din spatele barului. Cum tînărul cu faţa brăzdată o plăcuse la prima vedere pe Ana, Tony asistă la o scurtă partidă de lupte libere în care Ana, jucătorul ce părea dinainte învins, nu se lăsa cu nici un chip să ajungă în poziţia „tuş". Grecul devenise în ultima vreme ceea ce pe franţuzeşte se spune *voyeur* şi chiar avea în cap planul unui restaurant cu separeuri complete — masă, pat şi lavabou — în care totul să poată fi privit prin astfel de fante discrete. De data asta, atît satisfacţia lui, cît şi lupta celor doi se întrerupseră brusc datorită trezirii lui Steve.

— Fetiţo, eşti formidabilă! zise brăzdatul. Măcar scrie-mi pe ceva numărul de telefon de la şandramaua asta a voastră. Vreau să mai trec pe aici.

Ana se ridicase de pe pat şi-şi aranja părul uitîndu-se în oglinda de pe dulăpiorul cu acte al *bort*-ului. Apoi luă de pe măsuţă registrul de casă, rupse o bucată de hîrtie de la sfîrşitul lui şi se apucă să scrie. „Vipera asta ştie carte şi s-a prefăcut pînă acum că habar n-are!", îşi zise Tony în gînd cu o furie abia stăpînită. Întrevăzu pericolul de a rămîne fără proprietăţile lui cu numele de Old şi New Siolak-Board în momentul în care Ana ar fi luat legătura cu un avocat cît de cît deştept. Tînărul se juca acum cu Steve peste marginea pătuţului.

— What's your name? întrebă tînărul.

— My name is Steven, spuse Steve.

— O.K. I'm Al! zise brăzdatul.

Tony alese tocmai acest moment pentru a trece prin cabina telefonică şi a pătrunde şi el în cămăruţa care fusese bucătăria primei Siolak-Board. Nu suporta ca un altul decît el să fie aşa de „mare iubitor de copii". Cînd intră, Ana aruncase creionul şi strîngea în pumn peticul de hîrtie pe care scrisese numele „pensiunii" şi telefonul. Încercă să se îndrepte spre ea şi să-i smulgă dovada minciunii prin care voia probabil să-i deposedeze de două pensiuni foarte rentabile. Se opri însă. Pe deasupra pătuţului de copil, un revolver de toată frumuseţea îl ţintea.

— Good morning! spuse Al. Tu eşti Tony Grecu?

— Da! confirmă Tony cu voce moale şi-şi ridică mîinile grăsane spre tavanul cămăruţei.

— Hai afară să dăm jos drăciile alea din camion și să le aducem înăuntru.

Tony oftă, oarecum ușurat. Deci nu era un G-man, ci omul trimis de Torrio cu automatele de făcut bani.

Așa că s-au muncit să dea jos din camion dulapurile alea și să le aducă în salon. Pe urmă Al, care se grăbea foarte tare, i-a explicat lui Tony că n-are decît să și le monteze singur și l-a rugat frumos să-l însoțească pînă la Gary. El nu prea știa cum să iasă apoi în drumul spre Indianapolis și avea de mers cu camionul acela pînă spre N.Y. Deja Tony nu-i mai putea refuza nimic tînărului și-l respecta pentru cît era el de iubitor de copii. Așa că acceptă să se urce în camion alături de acest om al lui Torrio. Al se duse din nou prin cabina telefonică în cămăruța Anei să-i spună la revedere și întîrzie cam mult. În cabina camionului, Tony spumega și se gîndea cum să facă să-i vină de hac mai repede acestei cățele cu gusturi de cultură. Auzi la ea, s-a alfabetizat și controlează pe ascuns registrul de casă! În plus, îl mai deranja și această posibilă legătură a ei cu un om de-al lui Torrio. Cu ăștia nu se putea glumi.

În cele din urmă, camionul se urni spre Gary, iar Tony decise să lase deocamdată în suspensie reglarea conturilor cu Ana.

Tînăra, frumoasa și bogata văduvă, proprietara în acte a celor două Siolak-Board, se gîndi că nu e bine să stea degeaba în acea dimineață care debutase atît de interesant, mai ales că i se părea că Tony aflase despre calitățile ei de persoană alfabetizată, atît de bine ascunse în ultimii trei ani.

Se îmbrăcă în grabă cu cea mai frumoasă fustă a ei, una lungă, în clini, din mătase roșie și încinsă cu cordon de piele neagră, își mai puse și bluza albă cu guler micuț, pe gît, și cu mînecile bufante brodate pe manșetă, adăugă o broșă ovală de email și-și înălță părul într-un fel de coc. Turnă apă de colonie și-și desenă gura cu *rouge à lèvres* franțuzesc, îi spuse lui Steve să fie cuminte că mămica se întoarce imediat și porni în oraș. Steve era într-adevăr un băiat cuminte și adormi înainte ca mămica să ajungă să se urce în tramvai.

Ana merse doar cîteva stații cu tramvaiul, coborî la colțul cu Calumet Avenue și intră într-o cafenea foarte

drăguță cu nume italienesc, care abia se deschisese. Ochise cu vreo săptămînă în urmă că aici își bea halba de bere, imediat ce-și începea rondul zilnic, un tînăr și frumos polițist, apărut de curînd în sector. Îl auzise, într-o anume împrejurare, scăpînd o înjurătură în sîrbește și spera să intre în vorbă cu el. Ana știa bine această limbă a slavilor de sud.

Cît dură traversarea salonului, Ana avu un fel anume de emoții, emoții ce nu mai fuseseră încercate de mult. Mai mulți bărbați de la mese întoarseră capul după ea, însă ei nu-i scăpă mai ales felul în care privirea polițistului se lipi de mătasea roșie a fustei. Voia neapărat să-l cucerească pe acest om. Își cumpără o înghețată și se întoarse spre locul în care sîrbul cel mustăcios stătea proptit în cot de tejgheaua de zinc, prefăcîndu-se că nu o ia în seamă și că privește prin fereastră norișorii, albi și mărunți care stăteau neclintiți undeva departe, spre nord, deasupra lacului Michigan. În local plutea un aer răcoros de cafenea în care tocmai s-a făcut curățenie și nici fum prea mult nu s-a strîns deasupra meselor. Gustă din înghețată cu un aer absent, apoi o lăsă să se topească pe contoarul din fața ei. Atacul începuse. Își scoase o țigaretă din geantă și se apucă să caute după ceea ce știa cu siguranță că nu are — chibrituri. Nu trecură nici zece secunde și se trezi cu mîna polițistului întinzînd spre ea o brichetă. Îl privi drept în ochii lui negri și i se păru că din ei țîșnește tristețea cuiva care ar vrea să mulțumească pentru că e luat în seamă. O privire de om singur, de tînăr care tînjește după ceva ce încă nu are și între timp o face pe durul. După ce își aprinse țigara și înainte să se înece cu fumul, pentru că nu e fumătoare și i se întîmplă foarte rar să fie nevoită să aprindă cîte o țigară, Ana apucă să-i spună tînărului copoi:

— Hvala lepo!

Sprincenele lui stufoase făcură un salt iute în sus, ochii i se luminară, mustața i se lăți într-un fel de zîmbet și de sub ea ieșiră cuvinte. Uimire, întrebare, speranță, dor de casă, duioșie și patimă conțineau aceste cuvinte:

— Ti si sîrbskinia?

— Da! zise Ana.

Vestea păru să-l dezechilibreze puțin pe tînăr. Își trase halba mai aproape și abia după asta o privi lung, în tăcere, cu neîncredere.

— Where are you from? întrebă el.

Ea nu voi să răspundă imediat. Se jucă cu vîrful de jar al țigării în cristalul scrumierei. Rîse scurt, senzual. Îl țintui din nou cu privirea:

— What about you?

— Kikinda, Austria-Hungary! zise el serios, cu severitate în priviri chiar.

Ea începu să rîdă, ceva mai tare acum, mai strident, ironic. Își prelungi acest rîs mai mult decît ar fi fost normal. Își lăsă mai întîi capul pe spate, apoi îl apleacă înainte, privind fix într-un punct de pe tabla de zinc din fața ei. Ca și cînd ar fi rîs de o amintire de care numai ea avea dreptul să rîdă. Cînd se opri, în sfîrșit, mai trase un fum din țigară și abia apoi spuse:

— I'm from Loonga, Austria-Hungary! apoi continuă să rîdă, reținut și calm, ca și el. Pe bătrînul continent cele două localități se aflau la numai cîțiva kilometri distanță. E drept că, după război, ele aveau să cadă de o parte și de alta a unei noi granițe, dar deocamdată, ei nu aveau de unde bănui acest lucru.

Pe tînărul copoi îl chema Zarcovitch Martin și era în vîrstă de numai 22 de ani. În după-amiaza acelei zile de iunie, în cămăruța polițistului cei doi își povestiră viața unul altuia. Nici unul nu stărui prea mult asupra locului de baștină iar Martin nu insistă nici asupra activității lui, din cauza secretului de serviciu, așa că el nu vorbi mai deloc. Ana, în schimb, îi mărturisi aproape totul.

Ea îl plînse mai întîi pe Mihail, care murise așa de tînăr și o lăsase singură în această lume rea și murdară și plină de capcane și vicioasă și crudă și nemiloasă dar, totuși, atît de frumoasă. Dădu apoi detalii despre cele două *bort*-uri care îi aparțineau și nu-i aparțineau totodată și-i explică lui Martin în ce fel se ajunsese la o astfel de situație încîlcită. Îi mărturisi apoi, cu ochii plecați și cu o voce rușinată, în ce constă adevărata ei „muncă" la Old Siolak-Board, dar la ora la care ea ajunsese cu povestitul la acest capitol, tînărul avea deja motive concrete să-i bănuiască „profesiunea".

Apoi se apucă să-i descrie, nu dezinteresată, în ce fel învățase ea să scrie și să citească, la Hull-House, cu vreo trei ani în urmă și, mai ales, de ce era acum obligată să țină

secret acest lucru, să nu-l dea în vileag. Probabil, îi spuse lui Martin, că toată viața va trebui să mă prefac că nu știu să scriu și nici să citesc. Tot timpul poți cîștiga ceva din acest mic truc. Pe vremea aceea, deci, prietena ei cea mai bună era o fată blondă și zburdalnică pe care o chema Polly și, cînd într-o zi o rugase să-i citească dintr-un ziar cuvintele de sub fotografia unui actor care-i plăcuse, ea spusese „lasă-mă, te rog, sînt obosită!", dar cu un ton care i s-a părut Anei foarte disprețuitor, groaznic. Seara a plîns vreo două ore, singură, în camera ei, la căpătîiul băiețelului care dormea; își plîngea de milă ei și copilului și bărbatului pe care nu-l iubise, dar murise de tînăr; își aducea aminte de mama ei, moartă pe cînd ea era mică, acolo, la Loonga, și iar plîngea. Nu ieșise la lucru în noaptea aceea, dar nici nu reușise să doarmă și spre dimineață își amintise că soțul său învățase engleza în primul an de ședere în Chicago, undeva, la o școală pentru toată lumea, care se afla dincolo de Chicago River, în West-Chi., pe lîngă abatoare. Plecase într-acolo în dimineața următoare și, după ce aflase că respectivei școli îi zice Hull House îi fusese ușor s-o găsească întrebînd. Acolo se țin cursuri de toate felurile, de croitorie, de cusături populare, de ceramică, de artă și sînt zeci de cluburi, pentru italieni, greci, sîrbi, albanezi, armeni, mexicani, negri, ruși, spanioli și tot așa. Întrebase dacă nu e vreun curs pentru cei care vor să învețe alfabetul, i se răspunsese mai întîi că nu și pe urmă fusese luată de o femeie în vîrstă și dusă din sală în sală. În fiecare atelier sau club sau studio de repetiții femeia cu părul alb întrebase dacă nu se oferă un voluntar s-o „alfabetizeze". De cîteva ori se oferise cîte un bărbat, dar femeia cu chipul de o bunătate fără seamăn nu fusese de acord și, în cele din urmă, o fată care învăța să picteze se oferise să-i acorde acest ajutor. Pe fată o chema Caroline și era fiica unui om cu deosebită stare în Chicago. I se spunea doctor, dar se pare că era un fel de pastor baptist și pe lîngă casa luxoasă din North-Chicago, mai avea și un *ranch* destul de mare pe undeva pe lîngă Santa Fe. După această fericită întîmplare, Ana se ducea în fiecare dimineață la Hull House și se întîlnea cu Caroline, uneori înainte, alteori după cursurile de pictură ale fetei, și învăța să deseneze literele și cifrele, să facă *spelling*, să silabisească din cartea căreia Caroline îi spunea Abecedar. Cînd venea prea devreme și Caroline era încă ocupată, Ana stătea

cuminte într-un colț al atelierului în care tînărul profesor Dirk, un suedez cu părul roșu ca un scaiete, preda desenul, pictura și noțiuni de scenografie. Mai tîrziu Ana avea să se achite într-un fel față de Hull House și față de Caroline, tot stînd cuminte pe un scaun, dar goală și nemișcată: se numea că e model și pozează pentru ședințele lor de „tehnica nudului".

Caroline era o ființă destul de nefericită, nu atît pentru că era cam urîțică și că avea o față ca o lună plină, cît pentru că era la vîrsta de 19 ani și se tot gîndea la lucrul acela, pe care îl fac băieții cu fetele, într-un mod mult prea intens. Totodată, se temea să încerce să-l facă din cauza tatălui ei, un om foarte sever, și din cauza rușinii pe care și-o închipuia și a neștiinței și a lipsei de curaj de a întreba pe cineva ș.a.m.d. Cînd, în mare, lucrurile fuseseră lămurite, iar încurajările din partea Anei începuseră să devină insistente, Caroline plecă într-o mică vacanță la ranch-ul de la Santa Fe al familiei și se întoarse cu vestea cea bună. Întîlnise acolo un pictor amator, un mexican care ieșea cu un șevalet improvizat la peisaj, și „lucrul acela" se întîmplase, în sfîrșit, într-o colibă mică, părăsită, într-un fel de canion, nu departe de marginea orașului. Tînărul Carlos fusese ușor descumpănit cînd își dăduse seama că ea e fecioară și se crezuse obligat să fie blînd, tandru etc. Dar Carolinei totul i se păruse șters și moale; nimic din extazul la care se așteptase! Așa că Ana trebui să reia lecțiile cu ce urmează după alfabet: speeling, despărțirea în silabe, sintaxa (amorului) și toate celelalte, pînă la stil.

Ana învățase pînă la urmă să scrie, să citească și să socotească destul de bine, dar îi fusese greu pentru că era nevoită să se ascundă, pînă și de Polly — față de care se prefăcea că e analfabetă —, cît și de Tony Grecul, asociatul ei, față de soția acestuia și alții.

Alfabetizarea (reciprocă) durase mai bine de un an. Ana se apucase apoi să examineze cu atenție registrele de casă și actele de proprietate ale celor două pensiuni și înțelese că putea să cîștige mult mai mult din situația în care se afla. La rîndul ei, Caroline se servi și ea din plin de proaspetele cunoștințe achiziționate cu ajutorul Anei și, la fel ca Ana, începuse să înțeleagă că poate să facă rost de bani buni prin

asta. Pînă una-alta, ambele se fereau să se arate prea știutoare (Ana față de Tony, iar Caroline față de părinți) și o făceau pe proastele. Ana se ducea la plimbare cu vaporul pe Lake Michigan, cumpăra o revistă de cinema cînd ajungea înspre North-Chicago, o citea și o arunca înainte de întoarcere.

În acea dimineață însă — spusese ea și se întinsese ca o mîță — fusese surprinsă de Tony citind registrele și acum nu știa ce avea să i se întîmple la întoarcerea acasă. Martin se îmbrăcase alene și o liniștise. Avea s-o conducă el pînă acolo, mai tîrziu. Deocamdată, ea să stea cuminte și să doarmă în camera lui, pentru că el mai are puțină treabă pe la Police Station unde are de dat niște telefoane. Într-adevăr, Martin reveni pe la zece seara, cînd viața în Chicago abia începea, se îmbrăcă în haine civile și o luă pe Anne într-un taxi vechi, cu motor de doi cilindri. În mașină mirosea puternic a mucegai și mult mai puternic a lavandă. Merseră mai întîi în centru, aproape de Loop, într-un local de pe Wabash, în apropiere de Coliseum. Acolo cînta un *band* ce tocmai aterizase din New Orleans. Băură whisky și lichior și Ana se simți foarte bine, liberă și emoționată în același timp. Se gîndise chiar și la Caroline. Așa trebuie să se fi simțit și ea atunci, la a doua sau a treia ieșire cu actorul ăla de teatru, cu care avusese primul orgasm, cînd Ana o făcuse să priceapă că dragostea e încă altceva decît o tehnică bine pusă la punct. Îi venise în minte apoi copilul Liviuț, vecinul ei din satul Lunga, în prezența căruia i se întîmplase cîndva să tremure de plăcere, chiar fără a fi atinsă. Chiar, dragostea este și altceva decît tehnică! Dar dacă pentru partea tehnică oricine poate plăti, oricine poate să vîndă sau să cumpere, pentru restul...

Acest din urmă lucru o făcu să-și amintească de Steve și se îngrijoră la gîndul că poate madame Penelopi nu i-a dat nimic de mîncare după-amiază. Spuse apoi că e obosită și, în fine, luară alt taxi și merseră în East-Chicago. Printre căsuțele mici și buildingurile uriașe mînjite de funinginea care venea în valuri dinspre oțelării, în lumina lunii pline și a felinarelor cu gaz aerian, ea îl conduse pe Martin pînă la Old Siolak-Board.

Martin intră cu ea să mai bea o bere rece, iar Tony, cînd își dădu seama că tînărul în civil e un copoi care se culcă cu Ana, înțelese că va avea de luptat cu această femeie crescută sub ochii lui sau va trebui să încheie un pact cu ea. Martin

se prefăcu, zîmbind pe sub mustață, că nu observă ce se întîmplă în falsa cabină telefonică de lîngă bar, iar cînd Ana se duse după tejgheaua de zinc unde Tony îl ajuta pe Gino, barmanul italian al localului, și-i zise „Sorry, Tony, dar am fost foarte obosită azi și nici n-aveam chef să mă ocup de bort", el îi zîmbi îngăduitor și spuse tare, „Nu-i nimic, dar poate mi-l prezinți și mie pe prietenul tău!" Așa că Martin îl cunoscu pe Tony și se părea că totul se va aranja foarte bine.

În săptămînile următoare, Martin reveni destul de des în local, dar numai în haine civile și după ce ieșea din serviciu. Îl cunoscuse și pe polițistul Speedl, cel care avea în grijă sectorul în care se afla Old Siolak-Board, și se înțelesese de minune cu el. Într-o zi, însă, se petrecu un mic incident. Martin o văzu pe Polly, care de vreun an nu mai „lucra" decît una sau două zile pe săptămînă, urcînd cu un marinar de pe Lake Michigan spre una din cămăruțele de la etaj. O întrebă imediat pe Anne „cine-i fata aia blondă care tocmai a urcat?" și cînd află că e vechea prietenă a Anei își aduse și el aminte unde o mai văzuse. Era de cîteva luni soția unui coleg de stagiu de-al lui Martin, un anume Keele, care fusese detașat la Bloomington pentru că luase mită.

Pînă la urmă, Polly divorțase de Keele fără să poarte pică lui Martin sau Anei, rămase prietenă cu amîndoi și-și văzu de „treabă" în continuare, cu același stil excentric și vesel de pînă atunci. Martin încă ezita în relația lui cu Ana; ce să facă din ea, o iubită, o prietenă, o parteneră de afaceri sau o simplă informatoare? Făcu din toate acestea un fel de *cocktail*, încît lucrurile se aranjară foarte bine; nimeni, în afară de Tony și de Martin, nu mai află că Ana știe să scrie și să citească. Nici că cele două pensiuni au rămas în proprietatea ei definitivă și că, în afară de un comision pe care îl dă lui Tony pentru aprovizionare prioritară și protecție, lui Speedl pentru altă protecție și doamnei Penelopi pentru importanta sa muncă, toate veniturile intrau în contul ei în bancă.

Veniturile, firește, creșteau, chiar dacă războiul cerea acum niște sacrificii importante și americanilor. Anne primi o ilustrată de la Caroline, care se afla la Paris cu Crucea Roșie; se simțea foarte bine și o invita pe Anne să-i facă o

vizită. Nu se duse, pentru că avea acum griji de adevărată proprietară. Trebuia să transforme numele lui *New Swlak-Board* in *Kostur*, al vechii pensiuni în *Sweet Growl* și să mai schimbe cîte ceva în înfățișarea fiecăreia. Apoi Steve începu să meargă la școală și, cum Tony nu mai trecea decît foarte rar pe la *Sweet Growl*, iar Madame Penelopi se plîngea de dureri de șale și adormea în timpul serviciului, Anne trebui să angajeze o portugheză care să o ajute. În general, nu-și mai vedea capul de treburi, chiar dacă banii se adunau, se adunau și America avea mai multe milioane de oameni sub arme. Chicago producea industrial cît jumătate din Europa, ziua de lucru de opt ore și I.W.W. și voturi pentru femei, creioanele se ascut pentru a desena pe hărți frontiere, iar românii din pensiunea *Kostur* s-ar cam întoarce acasă. Iar după ce ministrul României, dl. dr. C. Angelescu, se duce la Wilson în ianuarie 1918 să-i explice că românii din Europa nu vor deloc „autonomie în interiorul unui imperiu, ci independență, domnule președinte, INDEPENDENȚĂ!", acesta îl asigură de înalta sa simpatie. Merci frumos de simpatie, spune masa electorală de 200 000 de cetățeni americani de origine română, organizată în 27 de parohii, posedind 5 ziare. și fiind gata să formeze legiuni de voluntari pentru eliberarea Ardealului! Ministrul Angelescu repetă cuvintele spuse la Casa Albă în fața ziariștilor din Washington, apoi se deplasează în același scop la Chicago. Pe lîngă reprezentanții presei din marele oraș, în fața clădirii unde conferențiază ministrul român se string sute de emigranți, cu drapelele tricolore și americane și cu același „Deșteaptă-te, române!" care face carnea să se înfioare, ochiul să lăcrimeze și inima să bată mai tare. Se întîlnește munte cu munte, dar comloșan cu comloșan în asemenea împrejurări? Ana from Loonga deci, acum o femeie cu stare, îmbrăcată cu o blană scumpă, cu părul strîns în conci sub „cîrpă", cu inele pe mîini și brățări și pandantive și cercei, se trezește trasă de mînecă de o fetiță slăbuță și înaltă, îmbrăcată sărăcăcios, dar curat, cu o privire clară și încrezătoare.

— Tu cine ești? întreabă Ana.

— Hellen. I'm Hellen! spune fetița, și dintr-o dată Ana își amintește de drumul ei la Cleveland cu Mihail, cînd era însărcinată, și de manifestația de acolo, de fetița aia care

avea atunci cinci ani şi acum are doisprezece şi pe care ea a învăţat-o primul cuvînt englezesc. *I am*. Eu sînt. O îmbrăţişează pe Hellen, dar nu are timp să mai rămînă la manifestaţiune. Pune şi ea cinci dolari în cutia de sub afişul „Ajutaţi România, acest centru al civilizaţiei latine din est!" şi pleacă dezamăgind-o pe Hellen care se bucurase atît s-o revadă.

Ea e o femeie ocupată şi n-are timp să se învîrtă pe acolo împreună cu toţi aceşti Ioan Y. (tatăl Hellenei) şi Gheorghe şi Pătru şi Vichentie şi Todoruţ şi părintele Podea din Youngstown, Ohio. Ea nu va şti niciodată că protopopul Ioan Podea îi remite preşedintelui Wilson la 25 februarie 1918, solemnul „Hrisov de închinare şi supunere a românilor ortodocşi din Statele Unite" faţă de mitropolia din Bucureşti, sustrăgîndu-se astfel de sub jurisdicţia celei din Sibiu a „colaboraţionistului Vasile Mangra" şi nici că preşedintele îşi va exprima „întreaga sa simpatie faţă de aceşti cetăţeni americani care luptă pentru unitatea ţărilor de origină". Ea nu va afla nici despre protestul societăţilor „Dorul", „Unirea" şi „Avram Iancu" sau a „Comitetului patriotic român din statul Indiana" împotriva ruşinoasei „păci" de la Bucureşti şi nici de demisia personalului diplomatic român de la Washington cu aceeaşi ocazie. Ea nu va şti nici despre declaraţia de la Darniţa (aprilie 1917), nici despre ce a spus Sever Bocu la Congresul naţiunilor asuprite (noiembrie 1917, Kiev) şi nici despre trenurile cu voluntari români, ardeleni încorporaţi de imperiu, căzuţi prizonieri, duşi în Siberia şi organizaţi apoi în legiuni împotriva Austro-Ungariei, nici despre „Liga Naţională a Românilor din America", din care „un mare număr de flăcăi vor să meargă voluntari pe front, sub steagurile noastre ardelene." Şi nici nu va citi vreodată cuvintele unui astfel de legămînt. „Jurăm să ducem acest steag în Ardeal sau să murim în cutele lui pe drumul spre Alba Iulia!"

Aşadar, pe măsură ce hotelul *Kostur* se goleşte de muncitorii români, în vara lui 1919 mai ales, după ce în Europa s-a terminat cu desenatul liniilor de frontieră pe hartă, Ana începe să cheltuie cu scoaterea paturilor suprapuse şi cu instalaţiuni noi, decoraţiuni, perdele, brocarturi, catifele şi cuvete nichelate, ceva cît mai european. Sigur, ar vrea şi ea să dea o fugă pînă pe continent, *over the ocean*, ţărănoii ăştia se duc direct în România mare acum, şi nu în *K. und K*, au dispărut

din Comloş jandarmii cu pană de cocoş şi ea se gîndeşte într-o doară la Liviuţ, trebuie să fie mare acum, un bărbat, dragostea este însă altceva decît doi oameni într-un pat.

Numai că pe malul lacului Michigan şi în toată America se vorbeşte despre prohibiţie şi închiderea localurilor. Trebuie să mai aştepte, să vadă. Într-adevăr, legea Volstead se votează în iulie 1919 şi intră în vigoare de la 17 ianuarie 1920, cu tot veto-ul preşedintelui. Whisky-ul e interzis în America. Următorii 14 ani stau probabil sub semnul blestemului şefilor de triburi indiene, ca Sitting Bull şi Crazy Horse, care dispreţuiau omul alb şi băutura asta, cu care venise să-i cumpere.

*

Dar un om care vrea să fie lucid şi eficient n-ar trebui să se lase cuprins de entuziasm, nici chiar la vîrsta — frumoasă, ingrată, fragilă, puternică — de numai (sau deja) 19 ani.

Un elev între alţii. Între alţi 1 300. Un român ateu, fost ortodox şi convertit la catolicism, pentru ca o bătrînă ciudată să-i plătească taxele la Liceul Piariştilor. Un licean catolic între alţii, ortodocşi, baptişti şi chiar evrei. Un băiat tăcut, care citeşte şi se emoţionează, suferă sau se bucură. Care găseşte în vara lui 1918 un număr din „Telegraful român" de la Sibiu cu Declaraţia dreptului naţiunilor la autodeterminare semnată de Lenin şi aude şi de cele 14 puncte ale lui Wilson şi se entuziasmează. Citeşte de „zona culturală" a lui Tisza şi se înfurie. Apoi Declaraţia de la Iaşi (6 oct. 1918) şi aceea de la Oradea (12 oct. 1918) şi aceea de la Celiabinsk (29 oct. 1918) şi de formarea regimentului *1 Horea* de voluntari români din Italia. Şi discursul lui Vaida Voevod în Camera ungară, în 18 octombrie 1918 salutat de Kun Béla drept „antinaţionalist" (mai tîrziu, tot el va considera retrogradă intenţia românilor de a se uni cu ţara lor), şi tratativele româno-ungare de la Arad, şi ultimatumul adresat trupelor germane care ocupă regatul de a se retrage în 24 de ore, la 9 noiembrie, şi noua mobilizare generală a armatei române şi armistiţiul cu Ungaria de la 13 noiembrie 1918 şi, în sfîrşit, fierberea teribilă a alegerilor reprezentanţilor pentru Alba-Iulia, la care nu mai rezistă şi se trezeşte că pleacă din Timişoara pe jos şi cu trenul şi în car şi iarăşi cu piciorul pe drumuri de munte, întîi spre Arad, apoi spre Oradea şi de acolo încearcă să ajungă la Cluj, dar nu reuşeşte. Poate entuziasmul sau poate teama şi neîncrederea

l-au determinat să facă tot acest drum. Poate felul lui specific de a nu suporta violența și de a voi tot timpul să-i vadă urmele, să-le constate și să le înregistreze științific pentru o viitoare eradicare a ei l-au făcut să se prezinte în primăvara lui 1919 la Divizia 6 Infanterie a generalului Holban, aflată pe aliniamentul Ciucea-Huedin și să ceară să fie înrolat voluntar. Întrebat dacă știe limba franceză și răspunzînd afirmativ, a fost înrolat cu gradul de soldat și repartizat pe lîngă colonelul Brusson, delegat cu anchetarea abuzurilor săvîrșite în zona Bihariа.

În carnetul-jurnal pe care și l-a făcut atunci (și de care, practic, nu s-a despărțit niciodată) sînt notate la început, pe scurt, cîteva cazuri înfiorătoare anchetate în localitățile Vașcău, Haieu, Finiș, Sohodol, Sighișel, Câmpenii de Jos, Ciutelec și Birtin.

Apoi urmează cîteva note dintr-o traversare a Budapestei, tot împreună cu colonelul Brusson, descrierea afișelor care înfățișau un pumn roșu intrînd pe una dintre ferestrele de la Versailles, distrugînd masa conferinței de pace și făcîndu-i pe Clémenceau și Lloyd George să se răstoarne cu scaun cu tot. *Bitangok! Ezt akartátok?* Sau bustul de ipsos al lui Liebknecht, înalt de doi metri și așezat direct pe trotuar. O experiență inedită a acestei lumi noi care lua naștere după marea conflagrație.

Notele dinspre sfîrșitul jurnalului atestă faptul că Liviu l-a însoțit pe Brusson pînă ce acesta a revenit la unitatea lui, cantonată undeva în Banat. Pe ultima pagină a fost adăugat, probabil mult mai tîrziu, un citat:

„...aci e locul să ne ocupăm de pățania acelor români care în tot timpul războiului au continuat să trimită bani în țară pentru susținerea familiei. Răsboiul izolînd Puterile Centrale, și în special fosta Austro-Ungarie, ungurii agenți de schimb din Statele Unite erau amenințați să moară de foame, dacă nu se reangajau ca muncitori în fabrică. Emigranții încetaseră a mai pleca, cei surprinși acolo nu se mai puteau înapoia, iar în primăvara anului 1916 băncile ungurești aproape încetaseră plățile sumelor transmise din America. De altă parte imigrantul e cu drept cuvînt îngrijorat de soarta celor rămași acasă, știind că el era singurul care ar fi putut să-i ajute. Decît să se ducă să lucreze cinstit în fabrică, agentul

i-a făgăduit românului cîte-n lună și-n soare, înduplecîndu-l să-i încredințeze banii, că va avea el grijă să-i expedieze chiar în satul clientului. Tocmai prin 1920—1921, cînd au început oamenii a se înapoia la casele lor, au aflat că familiile nu primiseră nici o centimă din banii expediați." (Ș. Drutzu)

Scopul pentru care fusese adăugat la sfîrșitul carnetului acest citat nu poate fi dedus din context.

În toamna lui 1920 Tit Liviu devine student al Facultății de Medicină din Cluj. Încă din primul an se interesează mai ales de medicina legală.

*

Fiind deja de cîțiva ani o persoană alfabetizată, imediat după război Ana avu ocazia să-și dea seama și singură cîtă importanță poate avea un simplu cuvînt pentru mersul întregii lumi. Un cuvînt, mai ales un cuvînt scris, avea să constate ea, poate avea urmări mai mari decît un război. Cel puțin în viața ei așa se și întîmplase. Războiul trecuse prin lume, e drept că mai mult prin Europa, prin lumea veche, în general, fără să aducă modificări în afacerile Anei. Doar o creștere a veniturilor ce părea pur și simplu normală, căci nu degeaba se zbătuse atît. În schimb, cuvîntul acela, cînd începuse să circule prin America, din gură în gură și din ziar în ziar, iar apoi în Congres și în fine în textul legii Volstead, schimbase totul. To-tul. Acel cuvînt era cuvîntul *prohibiție* pe care ea, în românește, îl pronunțase la început „prohabiție"; pentru a-l înțelege mai ușor.

Cuvîntul acela îi provocase mai întîi o mare disperare lui Tony, un om care, orice s-ar spune, nu intra în panică pentru orice și care, cînd auzise de război, spre exemplu, se mulțumise doar să-și frece mîinile cu satisfacție. Apoi apăruseră, la același Tony, cuvinte de deosebit respect pentru oamenii al căror nume îl pronunța de obicei în șoaptă: Torrio, O'Bannion, Weiss și atîția alții. Anei i se transferase, cam în același timp, teama fatală a oricărui burghez, oricît de neînsemnat ar fi negoțul acestuia: falimentul. Prohibiția părea la început a fi legată direct de amenințarea falimentului. Lucrurile se aranjaseră, totuși, destul de rapid după ce Tony ceruse o sporire a comisionului său din afacerile Anei și pe care ea, încă speriată de „cuvintele alea", îl acordase fără să crîcnească. Aprovizionarea cu alcool continuase prin grija

aceluiași furnizor, iar cele două localuri ale Anei își schimbaseră numele în „speak-easy". *Spichiziul* era ceva mult mai rafinat decît *bortul*. La prima vedere, într-un *spichizi* se serveau înghețate, siropuri, băuturi răcoritoare și nealcoolizate, prăjituri, se dansa și se asculta muzică fie la un gramofon acompaniat de unul sau doi instrumentiști, fie de la un *band* de negri fugiți din sud unde, orice s-ar spune, se muncea mult mai greu pe plantații și se cîștiga mai puțin. La a doua vedere, în același *spichizi* se servea și whisky (cu 75 de cenți păhărelul) și cocteiluri (cu 1 dolar) și bere și, desigur, se desfășura în continuare vechea și cunoscuta activitate a cărei intrare era falsa cabină telefonică. Într-un astfel de *spichizi* vedeai rareori cîte un român, iar dacă intrau, asta însemna că sînt dintre acela care au strîns ceva bani în America și nici nu dau buzna să se care înapoi în Europa. Pe aceste considerente, Ana, îndată ce întîlnise unul la *spichiziul Kostur*, nu se lăsase pînă nu îl luase de soț. În ciuda prosperității în creștere a localurilor ei, Ana încă se mai temea de ciudatul cuvînt faliment, așa că se gîndise că un avocat cu cont în bancă și care mai și vorbește românește e totdeauna bun la ceva. Mai contribuiseră la această „hotărîre" a ei și sfaturile lui Polly, care zicea că Steve trebuie să aibă un tată, precum și aventurile lui Martin cu alte femei, mă rog, hotărîrea lui evidentă de a nu o considera pe Ana decît o prietenă pentru timpul liber.

La etajul al doilea al lui *Old Siolak-Board*, așadar, fusese aranjat onorabilul apartament al onorabilei familii a avocatului Alexandru Suciu, zis Alexander Sage pe cartea de vizită. Doamna Sage, Ana deci, petrecuse mai întîi vreo două săptămîni, seară de seară, numai în respectivul apartament, citindu-i cu mare greutate lui Steve dintr-o biblie în limba engleză. Părea că are de gînd să înceapă o viață nouă, dar într-o seară ajunse cu lectura la un pasaj care în traducere românească suna cam așa:

„Și a împărțit la tot poporul, la toată mulțimea lui Israel și la bărbați și la femei, la fiecare cîte o pîine, cîte o bucată de carne și cîte *o tartă cu struguri*."

Iar în alt loc găsi:

„Însă vița de vie le-a răspuns: Să mă lipsesc eu care de *sucul meu*, care înveselește pe dumnezei și pe oameni?"

Din vremea cînd era doar o fată de 16 ani și se ducea cuminte la biserica din Comloș duminica dimineața să asculte slujba și să aprindă o luminare pentru mama ei, Ana își amintea că în respectivele locuri era vorba de „o cană cu vin" și de „vinul meu, care înveselește pe dumnezei și pe oameni", așa că deduse că și aceste mîrșăvii erau tot efecte ale cuvîntului „prohibiție". Aruncase biblia într-un sertar și plecase glonț la Kostur, pentru a impulsiona, prin exemplu viu, activitatea angajaților ei. Din acea seară, numai portugheza Herminia se mai ocupase de apartamentul domnului Sage, iar Steve, care ar fi putut să citească și singur din biblie pentru că avea deja 12 ani și mergea la școală, fusese foarte încîntat că nu-l mai bate nimeni la cap.

Pînă la urmă, Sage mai avu doar răbdarea să facă o călătorie în Europa pe banii Anei, înainte de a pleca și el, o dată pentru totdeauna, din Old-Siolak-Board sau Sweet Growl. Ana începuse deja să se îndoiască de faptul că avocatura i-ar aduce acelui om vreun ban și că în vreo bancă din State exista vreun cont pe numele lui. Căsnicia lor funcționa minunat. Singurul punct asupra căruia căzuseră de acord fără prea multe discuții fusese călătoria în România. Așa că mai întîi îl lăsaseră pe Steve în grija Herminiei și a lui Polly, afacerile pe mîna lui Tony și se urcaseră, într-o frumoasă după amiază de mai în trenul de New York. Dimineața, orizontul privirii lor era ocupat, printre altele, de faimoasa Ellis Island. Pentru Ana trecuseră 15 ani de cînd nu mai văzuse peisajul anost al celebrei porți de intrare a tuturor imigranților. Credea că toate rănile pe care le căpătase acolo se vindecaseră de mult. Ei, bine, nu! Abia ghicise prin ceața golfului și printre vapoare silueta masivei clădiri de pe insulă, că le și simțise sîngerînd. Privirea speriată a lui Mihail cînd fuseseră despărțiți unul de celălalt. Consultațiile făcute femeilor de către primii doctori de culoare pe care îi vedea, puzderia de hîrtii pe care le tot completau niște funcționari plictisiți, cuvintele interpretului pe care aveai tot timpul impresia că nu l-ai înțeles și că o nenorocire foarte mare te paște din cauza asta și așa mai departe. Urmele pe care spaima din prima zi petrecută pe pămîntul Americii le lăsase în sufletul ei păreau intacte. Nu sînt de ajuns 15 ani pentru ștergerea unor astfel de urme. Poate nici douăzeci, nici o sută. Așteptarea și spaima.

Aşteptarea a ceva ce nu ştii cum arată şi nici cînd, de unde şi în ce fel va veni. Spaima că nici măcar cu bărbatul pe care, deşi ţi-e soţ, nu l-ai iubit şi nici nu-l vei iubi, nu te vei mai întîlni vreodată. Dorul neaşteptat după o bucată de pămînt aflată dincolo de ocean şi de care credeai că nu te leagă nimic. Nici nu reuşea să-şi aducă aminte cum arată satul Lunga. Simţea doar o rană care se lărgeşte şi ea n-o putea opri să sîngereze. „Rana aia rămăsese aceeaşi de 15 ani, ba parcă începuse iarăşi să crească aici, în preajma insulei Ellis", gîndi Ana. Nici cînd se măritase cu Mihail şi plînsese zile în şir nu simţise o durere asemănătoare. Nici cînd plecase din Comloş. Nici după aceea, pe drumuri cu bagajele în spinare, pe vapor la clasa a treia, printre atîţia străini care se apucau din cînd în cînd să cînte cu adîncă tristeţe nicicînd nu încercase aceeaşi durere. Şi uite cum, după atîţia ani, acea durere de nedescris învia în preajma insulei Ellis. De parcă insula ar fi putut face ţăndări ceva din străfundurile sufletului unui imigrant, ceva în acelaşi timp delicat şi de neînlocuit, ceva ce seamănă cu pămîntul de unde ai plecat şi nu ştii ce e, ceva ca o graniţă lăuntrică, din sticlă subţire, ceva ce se sparge abia aici, pe Ellis Island, şi nu acolo, acasă, cînd pleci sau după plecare. Numai că cioburile rămîn înăuntru, trăieşti cu ele ani în şir, zeci de ani şi, deodată, o amintire le răscoleşte şi nu-ţi mai rămîne decît să te zvîrcoleşti de durere. Ce-ai asta, te întrebi, credeam că de mult am uitat!

Aşa că se îmbarcară amîndoi pentru Europa fără să se întrebe nici unul ce se petrece în sufletul celuilalt. O familie model — ar fi spus oricare dintre pasagerii acelei curse pentru Europa. Ar fi pariat chiar că sînt artişti care pleacă în vacanţă. Sigur, nu tocmai Douglas Fairbanks şi Mary Pickford în „voyage de noces à Paris", dar ceva pe aproape.

*

Către orele şase, spre seară, vaporul ieşi din apele teritoriale americane. Vestea fu anunţată prin megafoane de către un crainic care graseia. Vaporul era sub pavilion francez, însă mai mult de trei sferturi dintre pasageri erau cetăţeni americani. La auzul acestei ştiri de parcurs, toţi americanii care încă-şi mai aranjau lucrurile prin cabina în care trebuiau să-şi petreacă aproape două săptămîni avură, ciudat, acelaşi gînd: să comande ceva de băut. Cei care nu erau în

cabine se aflau instalați într-unul din barurile vasului și comandaseră deja. Soneriile începură să bîzîie îndrăcit. Stewarzii, pregătiți din vreme pentru acest moment psihologic al călătoriei, alergau spre cabine cu tăvile pline, cu zîmbetul pe buze, cu bucuria că vor avea un cîștig frumos și în această nouă cursă.

Sage se trînti în fotoliu și o întrebă pe Ana.

— Nu vrei și tu ceva de băut?

— Ba da. Un Marie Brizzard.

Se auzi o bătaie în ușă.

— Come in! strigă Sage.

Un steward cu părul grizonat și zîmbetul vicios se ivi în cadrul ușii cu o tavă cu pahare. Pline, colorate, givrate, ornate cu feliuțe de portocale sau de lămîie tăiate sub formă de flori sau de pești, cu paie lungi, cu lingurițe argintate. Prohibiția rămăsese la țărm. În largul oceanului și în tot restul lumii, o astfel de imagine nu contravenea în nici un fel legilor în vigoare. Ana era încă în picioare, în fața oglinzii. Îi făcu semn stewardului să se apropie.

— Madame! rosti acesta și se apropie de ea dansînd sau plutind.

După ce Ana își alese paharul de Marie Brizzard, omul cu vesta vărgată se întoarse spre domnul din fotoliu.

— Monsieur!

Sage zîmbi. Ca să se arate cunoscător spuse:

— Calvados, please!

Chelnerul alese de pe tavă un păhărel nu prea mare cu un lichid transparent în el. Îl așeză cu grijă pe măsuța de lîngă fotoliu.

— One more! zise Sage.

Chelnerul repetă gestul. Apoi se înclină și ieși. Ana gustă din paharul ei și-l așeză pe noptieră. Se întinse apoi pe pat și oftă.

— E-he, mister Sage! Poți să-mi spui ce dracu' căutăm noi în Europa?

Bărbatul tăcu multă vreme. Ana tăcea și ea și se uita în tavan.

— Să cheltuim bani, răspunse el într-un tîrziu.

Banii, așadar. Traversezi un ocean în speranța că-i vei avea. Cînd îl traversezi înapoi, îți pare rău să-i cheltui pe nimicuri. Omul ăsta, soțul ei legitim, avocatul păgubos Alexandru Suciu se gîndește la bani tocmai pentru că nu știe să-i facă. La început a zis că vrea să mai vadă și el Clujul, prietenii, locurile copilăriei. S-a bucurat cînd Ana a zis că plătește ea tot voiajul. Acum, nici nu s-a instalat bine pe vas și a început să-i pară rău după niște bani care nici măcar nu erau munciți de el. Drept cine s-o fi crezînd? „Bani aruncați în vînt!" zisese el imediat după îmbarcare. Se corectase apoi. „Aruncați în apă!" „Da, dar în apa oceanului", îi răspunsese ea. Nu mai continuaseră în nici un fel, dar Ana văzuse că, cu fiecare oră ce trece, Sage e tot mai îmbufnat. Calculează probabil în gînd ce ar fi putut să facă el cu sutele astea de dolari. Vreo investiție fără șanse, vreo treabă la care nu se pricepe. De parcă el ar fi spălat vase în *bort* ani în șir, de parcă el ar fi cărat ligheanele cu apă caldă la etaj și ar fi spălat după tot felul de nenorociți. De parcă el ar fi tremurat la fiecare caschetă de polițist pe care o vedea intrînd în local și de parcă s-ar fi tocmit el cu escroci de talia grecului Tony pentru fiecare 5 cenți.

*

Dar pentru o mamă, cel mai important lucru este copilul, situația acelui copil, cu banii, cu sănătatea. Ana și-a luat de mult gîndul că ar putea rezolva viitorul lui Steve cu ajutorul lui Sage. Nici bani, și nici o educație aleasă. Nu numai că omul ăsta nu știe și nici nu poate să-l ajute pe Steve, dar ea, Ana, este convinsă că-l și urăște. Trebuie aranjat totul din timp — își spune Ana de cîte ori îi vin astfel de gînduri. Așa se face că ea a deschis încă de anul trecut un cont într-o bancă din Chicago pe numele fiului ei, cu clauza că banii nu vor putea fi folosiți decît de Steve după ce devine major. Pînă atunci, ea speră să strîngă destui bani ca să-i cumpere fiului ei o băcănie, sau vreun alt negoț cinstit. La vremea potrivită va încerca să și vîndă *Kostur*-ul și pensiunea *Sweet Growl*. E convinsă că nu cu astfel de afaceri va trebui să-și ducă traiul fiul ei. N-o va face pentru că ar crede că pot fi cîștigați destui bani în chip cinstit în America. Ea știe însă ce înseamnă să aștepți cu spaimă o viață întreagă și nu vrea să fie bleste-

mată de propriul ei fiu. Își amintește adesea cum și ea și-a blestemat tatăl de atîtea ori, mai ales atunci, înainte de război, cînd se închidea singură în cameră și plîngea pînă dimineața. În camera alăturată Mihail trăgea să moară, iar Steve dormea în pătuț și respirația lui era atît de ușoară încît ea se oprea din cînd în cînd din suspin și se ducea să vadă dacă mai răsuflă. Pentru nevinovăția aceea a cărnii din carnea ei vrea ea să strîngă destui bani, pentru ca el să nu fie obligat să se vîndă nimănui, niciodată. Pentru asta s-a luptat toată viața de atunci încoace, pentru asta se va lupta și de acum înainte. Lupți, muncești, scoți bani și aștepți cu speranță, cam asta ar trebui să fie viața ei de acum înainte. Așteaptă și speră.

Brusc realizează că ființa care i-a spus prima dată aceste cuvinte avea vîrsta de azi a lui Steve. Ba poate chiar mai puțin. Se trezește întrebîndu-se dacă Steve ar fi în stare acum să spună sau să facă vreun lucru așa cum îl făcea Liviuț atunci. Nu, hotărît, nu. De la unul ca Sage nu va învăța niciodată să fie bărbat. Nici măcar la adînci bătrînețe. Și care, dacă Liviu acum e om în toată puterea bărbăției... ea, Ana, de ce n-ar putea să spere? În fond, diferența de vîrstă nu-i prea mare, iar cu Steve, un astfel de tată s-ar descurca prietenește.

Visul Anei se hrănește astfel din el însuși, cît timp vasul francez traversează Atlanticul. Ar putea să mai strîngă ceva bani, vreo doi sau trei ani, și să cumpere chiar ea o afacere mai puțin mirositoare. Apoi să-l aducă pe Liviu, căruia să-i predea cheile casei și să se facă sclava și amanta lui pe veci. I-ar mai putea face și lui Liviu un copil; încă nu-i o femeie bătrînă, deși a văzut multe și s-a acrit de toate. Se închipuie îmbrăcată în alb și primindu-l pe Liviu într-o casă nouă, undeva în alt stat, poate chiar la o fermă, la țară. S-a săturat și ea de toată mizeria asta din Chicago. Aici e bine să tragi cîțiva ani, să scoți banii cît mai repede și cît mai mulți și apoi să fugi cu ei cît mai departe cu putință. Și-l închipuie pe Liviu un bărbat tînăr și chipeș, o fi purtînd și mustață acum. Poate are și vreo iubită de acolo, din sat. Din Comloș sau Lunga. Inima i se strînse cîteva secunde, apoi se trezi că pufnește în rîs. Asta să fie necazul. Va ști ea cum să facă să-l aducă spre ea. Dacă nici la așa ceva n-a învățat să se pri-

ceapă, atunci... Sau poate el n-o să vrea să plece de acasă. Era un copil care-și iubea părinții și, oricum, și ăia, la bătrînețe, vor avea nevoie de el. N-ar fi rea, la urma urmei, nici o fermă în Comloș. Cum s-o mai fi vînzînd lanța de pămînt pe acolo? Da, dar dracu' știe ce vor fi spus despre ea toți comloșenii care au întîlnit-o pe la Chicago, în ce fel o fi încondeiat-o gura lumii? Din scrisorile tatălui, din mustrările lui de om simplu, nu reieșea deloc că o crede cineva, pe acolo, ușă de biserică. Doar de asta îl și luase pe Sage după ea. Una e să vii singură de peste mări și țări, și alta e să vii însoțită de un bărbat, soț legitim, de meserie avocat, român ca și noi. Trebuie să știi să închizi gura lumii. Măcar în parte, că de tot nu o astupă decît pămîntul. Ar putea să cumpere pămînt și în altă parte a țării. E România mai mare acum, e loc și pentru o femeie venită din America și pătată în ochii celor din sat. Poate se stabilesc într-un orășel mai mic sau chiar la Timișoara. Cumpără niște case și trăiesc din chirii. Liviu ar ține socotelile, iar ea s-ar ocupa de întreținere, de urmărirea datornicilor, de reparații etc.

Trec astfel și zile, și nopți. În bătaia valului, în zgomotul ușor al motoarelor vasului sau în cel puternic al celor două *band*-uri de negri care distrează pasagerii, Ana doarme și se prăjește la soare, bea cîte un păhărel și-și mai dă singură cîte o pasiență în cabină, cînd Sage e la bar și nu o deranjează. În tot acest timp visează. Visează să facă prăjituri și să spele vase și scutece și să nu mai păstreze din Chicago decît amintirea sub formă de bani. Face calculul cît timp i-ar trebui ca să se întoarcă în Chi. și să lichideze totul, să-l ia pe Steve, să-și ridice banii și dobînzile și să plece definitiv în țară, așa cum au făcut atîția români în ultima vreme, unii mai de voie, alții mai de nevoie. Cu ea va fi altfel, mai bine. Nici nu se gîndește să fie rău. A suferit destul pînă acum, îi ajunge. Gata. Trei probleme de rezolvat: banii, Steve, Liviu. Dimineața, cînd iese pe puntea superioară să pîndească răsăritul soarelui din ocean, treburile astea i se par foarte simple. Mai încolo, cînd apare mutra boțită de băutură a lui Sage, o umbră ca un voal se așează pe închipuirile Anei. Apoi soarele se înalță pe cer pînă aproape de zenit. Femei și bărbați se strîng în jurul bazinului de înot de pe puntea de sus, stewarzii se învîrt ca zvîrlugile printre pasageri. Gîndurile negre i se amestecă în minte cu visele cele mai roz.

Cere și ea un alcool, de obicei un aperitiv sau ceva dulce, coboară la masă, se duce în cameră, adoarme. Și, din nou, vise dintre cele mai îndrăznețe și umbre tot mai apăsătoare. Doarme singură în cabină după-amiaza, în timp ce Sage se odihnește la bar. Crede că așa i-ar fi mai ușor să se gîndească, să viseze adică mai realist.

Ancora vasului se înfige pe fundul mării la Havre, abia pe la începutul lui iunie. De aici mai sînt cel puțin trei-patru zile de tren. Dar nu contează. Dragostea a învins mereu depărtările. Anei nu-i pasă. Așa cum nu-i pasă nici de americanul ăsta de Sage care, iată, n-a mai fost treaz de peste o săptămînă și Anei i se pare normal să meargă la căpitan și să-i ceară pentru el un tichet număr, din acelea care se pun la bagaje. Să i-l agațe de gît cu o sfoară mai groasă și bine unsă cu săpun, poate îi vine avocatului vreo idee în sfîrșit bună pentru toată lumea. Oricum, așa ca bagaj, cu sau fără tichet, el trebuie păstrat măcar pînă la Comloș. Pe urmă, va vedea ce s-o alege.

*

Primii pași în gară la Comloș și apoi drumul spre sat, spre Lunga adică, păreau și să semene, și să nu semene cu cei pe care, de atîtea ori în această călătorie, îi făcuse în vis. Nu cumva, se întrebă, toată partea astaa vieții ei, ultimii cincisprezece ani, fusese un vis urît care lua sfîrșit? Dar dacă era chiar viață adevărată și urma să se urîțească și mai tare? O, nu. Măcar banii să-i rămînă și să se înmulțească. Ar putea să-l aranjeze cu ei pe Steve și, cine știe, poate chiar și pe Liviu. După aia, întîmple-se orice!

Cucuruzul în iunie e destul de înalt pe la Comloș, mai alea dacă în mai a plouat. Domnul Sage, cu ochelari de soare și pălărie cu boruri largi, se preumblă prin cîmpul din spatele casei bătrînului Cumpănaș însoțit de acesta din urmă și tot mirîndu-se de ceea ce i se spune. O mirare falsă, desigur. Mai degrabă mirarea amintirii: tot ce aude acum despre semănatul porumbului în cuiburi și despre prima și a doua prașilă știuse și el cîndva. În America, ce-i drept, n-a mai văzut porumbul decît din goana trenului.

Ana stă în curte, pe un scaun cu spătar înalt, un scaun pe care și-l amintește din îndepărtata-i copilărie (îndepărtată

cumva și în spațiu și în timp) și simte că nu reușește să se întoarcă la ea acasă. Îi vede, peste gardul nu prea înalt din spatele curții, pe cei doi bărbați. Ce ciudat: amîndoi îi sînt la fel de străini. Deși unul îi e soț, iar celălalt tată. Între ea și ei e o graniță. Dar nu-și dă seama cum a apărut acea graniță, cine a tras-o, cine o păzește, care îi e rostul. E un fel de graniță mișcătoare, una care se strînge, se strînge, încet, pe nesimțite, pînă ce Ana rămîne singură în spațiul încercuit de ea. Nici măcar mîna nu o mai poate întinde pe deasupra ei ca să aducă pe cineva înăuntru. Nici pe Steve, de acolo din America unde are prieteni negri și polonezi de vîrsta lui, unde a învățat să se bată și să fure și să se joace pe terasele blocurilor vecine, printre coșurile fumegînde și coteţele de porumbei călători. Nici pe Liviu care e la Cluj, în examene, și care, la rîndul său, a ridicat o graniță împotriva ei prin acest salt într-o lume de neatins pentru ea. Asta o lovise cel mai tare, dintre veștile aflate acasă. Cu siguranță că un tînăr student în medicină, care va deveni doctor în mai puțin de doi ani, nu mai poate fi prin nimic atras de o femeie aproape fără știință de carte, mai în vîrstă ca el și de două ori măritată, oricare ar fi ispitele prin care l-ar mai putea atrage. De fapt, prin ce ar putea să-l atragă? Are bani, e proprietară de imobile e încă frumoasă — o frumusețe coaptă care le place tinerilor — trăiește dincolo de ocean și dorește din tot sufletul să-i devină credincioasă pînă la moarte. Ar putea să-l momească așa ceva? Nu știe nimic. Băiețelul din urmă cu 15 ani și bărbatul care-și dă acum examenele de viitor doctor la Cluj nu alcătuiesc în mintea ei unul și același chip, oricît ar încerca să îi apropie.

Poarta dinspre drum se trînti și cîinele prinse să latre. Ana întoarse capul și văzu un băiețel de vreo 12 ani îmbrăcat așa cum nici în America și nici la Comloș nu se îmbracă băieții de vîrsta lui, costum de culoare închisă, cu pantaloni bufanți și încheiați cu nasturi sub genunchi, ciorapi negri și ghete închise; bluză cu guler larg, răsfrînt pe spate ca la costumele marinărești; părul lins, pieptănat cu cărare într-o parte. În ciuda căldurii sufocante a amiezei de iunie, copilul nu pare deloc năduşit. Privirea lui e clară și sclipește de o forță necunoscută Anei. Se apropie cu pași egali, parcă ar fi o păpușă mecanică adusă de la Viena în cutie, întoarsă cu

cheia la cîțiva pași de casa Compănaș și lăsată apoi să pătrundă singură pe poartă.

Bună ziua! spune el cînd crede că se află destul de aproape de femeia de pe scaunul cu spătar înalt.

Bună ziua! îi răspunde Ana.

— Pe mine mă cheamă Trăian. Dacă dumneavoastră sînteți Ana Persida, fata lui nica Ciogu, atunci să știți că m-a trimis Șpăinița să vă chem pînă la conac.

De ce? întreabă Ana.

— Așa. Ar dori să vă vadă.

Șpăinița! Ana nici nu mai avea puterea să se mire. În căldura toropitoare, în aerul încins al zilei aceleia... Cei doi bărbați străini prin porumbul de dincolo de leațuri, păpușa mecanică scoasă ca din cutie... Granița cea nouă pe care a descoperit-o la cîteva sute de metri de casa ei, grănicerii români, falnici băieți bruneți cu mustață și priviri umbrite de dorul casei lor. Granița unei țări pe care, iată, nu o mai poate atinge, deși se află în interiorul ei, căutînd locul natal, amintirea lui Liviu...

— Poftește în casă, domnul Trăian îi spune copilului, nevoind să-l lase în soare cît timp ea se va îmbrăca să meargă la Șpăinița. Deci s-a hotărît dintr-o dată să răspundă invitației. Parcă ar fi intrat brusc sub stăpînirea unei vechi hipnoze. Bătrîna ducesă, pe care și-o amintește de la serbările în costum național pe care le dădea la conac pe cînd Ana era copilă, mesagerul ei elegant și misterios, buimăceala amiezii... Oricum, nu se poate opune. Se va îmbrăca într-o armură de rochie la modă peste ocean. Poate doar așa să se apere de aceste forțe ascunse ce o atrag ca un vîrtej de ape spre un întuneric promițător în care s-a cuibărit și propria-i copilărie.

Cît se dezbracă, lasă ușa întredeschisă și ar vrea să se știe spionată prin deschizătura ei de frumoasa păpușă mecanică ce va deveni peste cîțiva ani un bărbat păstrînd amintiri tulburi din această zi. Dorește din tot sufletul ca foșnetul rochiei de mătase, clinchetul brățărilor să-i aprindă copilului imaginația, în care ea, Ana să rămînă prinsă pe veci. Se parfumează din belșug și iese brusc în cerdacul unde așteaptă Trăian. Îl găsește stînd nemișcat, pe scaunul

pe care îl așezase ea mai devreme, dar cu privirile într-adevăr ațintite spre ușa lăsată întredeschisă ca o momeală.

Drumul pe jos de la casa lor din Lunga pînă la conacul Spăiniței, la Comloș, sub soarele strivitor al verii ce se anunță secetoasă, îl face totuși punîndu-și întrebarea care ar fi trebuit să se nască mai devreme în mintea ei: de ce o fi chemat-o ducesa? ce-i aia că vrea s-o vadă și de ce? de unde își amintește bătrîna de ea? sau, cum face cu toți cei care se întorc din America, a chemat-o doar ca s-o audă vorbind englezește? Ar vrea să refuze, să se întoarcă din drum și să-l trimită pe copil îndărăt singur, să-i spună ducesei că ea n-are timp de vizite la conac, să fie lăsată în pace...

Da, conacul e același ca atunci cînd s-a fotografiat în curtea lui alături de fetele de vîrsta ei, îmbrăcate toate în costume naționale. Poate doar fațada să fie ceva mai scorojită și, desigur, bătrîna ducesă ceva mai bătrînă; trebuie că se apropie de nouăzeci de ani.

Trăian o conduce mai întîi prin curtea interioară pînă la veranda care străjuiește intrarea în aripa din dreapta. Ca o călăuză tăcută, copilul îi deschide cîteva uși, urcă scările și pătrund împreună în bibliotecă. Apoi, printr-o ușă dintre două rafturi burdușite cu cărți, într-o cămăruță mai mică, un fel de budoar. Pe canapeaua de aici se află o rochie albă ca de mireasă.

— Ducesa vă roagă să vă îmbrăcați cu rochia asta înainte de a merge la dînsa, spune Trăian și dă să se retragă în bibliotecă.

Ana ar vrea să-l roage să rămînă, dar nu apucă decît să-i strige copilului:

— Nu închide ușa, te rog.

Copilul ișivîră ca pui între ușă și canat, întreabă:

— Ați spus ceva?

Roabă aceleiași ciudate magii, care îi condusese pașii de cînd Traian intrase pe poarta casei Cumpănaș, Ana își începu să-și descheie corsetul. Vraja trecu într-o fracțiune de secundă pe chipul băiatului. Ochii lui mari sînt acum și mai tare aunciți pe dinăuntru de o forță pe care Ana nu o înțelege, dar a cărei vecinătate îi produce plăcere.

— Am zis să lași ușa întredeschisă, mă simt sufocată...

Cît timp se dezbracă și mai apoi cînd își pune rochia de mireasă fără să se mire de capriciile ducesei, respirînd mirosul ciudat de parfumuri franțuzești vechi de care budoarul este cotropit ca de o ceață, ea îl aude pe Traian plimbîndu-se prin bibliotecă. Pașii lui sînt de bărbat nerăbdător și ea și-l închipuie cu mîinile la spate, trecînd pe lîngă ușa deschisă deja pe jumătate acum și privind doar cu coada ochiului spre ea. Se privește în oglindă, își aranjează părul, ia de pe măsuța de la căpătîiul canapelei, pe rînd, rujul, farba, odicolonul și încearcă să repare cu ele tot felul de semne de pe chipul ei, semne prin care îi vorbește mai ales America. Vede însă că nu sînt de șters aceste urme și cînd crede că gata, a terminat, un mai are nimic de adăugat, descoperă pe măsuță fotografia unui copil îmbrăcat la fel ca Traian. Într-o străfulgerare de amintire, de gînd, de miros, de sunet (al pașilor din bibliotecă), ea își dă seama că băiatul din fotografie este chiar Liviu și se lasă să cadă pe canapea.

Dacă ați terminat, să mergem! aude vocea lui Traian din camera alăturată.

Se trezește. Nu știe dacă din momentul în care a terminat cu farba a trecut un minut sau o oră. Se ridică și se mai privește o dată în oglindă. Ea, oricum, nu mai e aceeași persoană. E altul chipul care o privește acum din oglinda ducesei. Alt chip, dar aceeași vrajă îl stăpînește. Merge ca o somnambulă în urma copilului, traversează biblioteca, holul, coboară scările, iese în verandă, traversează curtea interioară a castelului și intră în cealaltă aripă. Se simte ca atunci, cu atîția ani în urmă, cînd, îmbrăcată în costumul național, urca treptele astea care duc spre culisele scenei împreună cu alte fete de vîrsta ei. Se înghesuiau și rîdeau pe scara întunecoasă. Acum Traian o apucă de mînă să o conducă. E din ce în ce mai întuneric pe scară, simte mirosul de atunci.

— Aici. Așteptați aici! — spune copilul cînd s-au oprit, în plin întuneric, în fața unei uși masive de lemn. Apoi el se întoarce și se îndepărtează cu pași ușori. Mirosurile devin dintr-o dată mult mai puternice din cauza întunericului dens, împiedicînd-o pe Ana să se mai întrebe ce caută în acest loc și pe cine așteaptă.

Deodată ușa se deschide, dar dincolo de ea este la fel de întuneric. Ea simte că se apropie cineva de ea, dar nici un fel de teamă nu o încearcă. O mînă mică și ușoară o apucă pe

a ei. E tot Traian. O face să mai înainteze cîțiva pași trecînd-o, după cum poate să-și imagineze, printre faldurile unei draperii de scenă, care, la atingere, pare a fi făcută din pluș.

Da, știe acum, se află pe scenă, cam la jumătatea distanței dintre culisele din spate și rampă. Muzica unui gramofon țîșnește brusc și cu mare forță în întuneric. Ea se sperie. Copilul își retrage mîna dintr-a ei și se întoarce spre ușa prin care au intrat. E singură acum. Muzica pe care o aude este chiar marșul nupțial. Rămîne încremenită. Lumina electrică a sălii începe să crească, dar ea tot nu vede mare lucru. Toate reflectoarele sînt îndreptate spre ea. E orbită. Ascultă cu ochii închiși muzica asta care o strivește prin măreție și lacrimile încep să-i curgă pe obraz.

Muzica gramofonului se oprește deodată. Se aud niște pocnituri. Lumina scade în intensitate. Ana deschide ochii. Se aprind luminile din sală. În singura lojă, falnică, o lojă de operă adevărată, la numai trei-patru metri de scenă, drept în fața ei, ca un ghem înfășurat în dantele albe, cu ochii sfredelitori ațintiți spre Ana, stă bătrîna ducesă de San Marco.

— Hello, Anne! croncăne ea.

— Bună ziua! îngaimă Ana.

— Apropie-te!

Abia obișnuită cu noua lumină, Ana încearcă să găsească cu talpa locul unde începe scara, ca să coboare din scenă și să urce apoi spre lojă. Se sprijină cu mîna de pereții îmbrăcați în brocart și simte cum înaintează fără voia ei spre locul în care a fost chemată. O forță pe care n-o cunoaște și n-a mai simțit-o niciodată o împinge într-acolo. Nu vrea să se ducă, dar nici să se oprească nu poate. Cînd în sfîrșit, a ajuns în lojă și se întoarce cu fața spre scenă, nu își poate opri o tresărire violentă.

Fundalul scenei este chiar parcul din jurul conacului, aleile cu tei, galeriile de viță sălbatică, una dintre cele două movile, cerul albastru. Ca și cînd peretele ar fi fost spart și din lojă te puteai uita drept spre parc. E totuși un decor pictat, își zice Ana, în timp ce se lasă trasă de mîna ducesei în jos, pe scaunul de lîngă aceasta. Într-adevăr, parcul se vede ca și cînd te-ai uita spre el de lîngă biserică, iar în prim plan, pe un panou ceva mai înalt decît un om, în mijlocul

scenei, chiar lîngă locul în care a stat Ana cît timp s-a auzit muzica, un flăcău chipeș, în costumul tinerilor nobili care o mai vizitau pe ducesă înainte de război, pictat și el în mărime naturală.

— Sorry for all that! spune Spăinița.

Ana nu reușește să spună nimic.

— Cine e, cine e, cine e? se întreabă în timp ce o ascultă pe bătrînă vorbind în engleză, dar nu înțelege nici unul dintre cuvintele ei. Stă ca într-un somn cu ochii deschiși. Parcul și omul acela pe care, sigur, l-a mai văzut cîndva și care era îmbrăcat chiar așa. Cînd mintea ei e gata să explodeze într-un „aha" pentru că l-a recunoscut pe nepotul ducesei, cel care era pe atunci student la Viena, conașul Cristofor Octavian Nasu, vorbele în engleză ale babei ajung în sfîrșit și la înțelegerea Anei:

I'd like to pay you for it.

Înțelegînd, se înfurie și sare în picioare.

I need not your money, you old Wreck!

Se ridică și pleacă din lojă, găsește ușa sălii, aleargă pe culoar, iese în curtea interioară, îl aude pe Traian fugind după ea pe pietrișul din curte, dar nici măcar nu întoarce capul. În mai puțin de cinci minute se dezbracă de rochia albă în care simte că a fost măritată cu un mort, cu o stafie de carton. O aruncă pe jos în micul budoar de lîngă bibliotecă și, plîngînd fără nici o grijă că fardul i se va scurge pe obraz, se îmbracă din nou cu hainele ei. O plată tot i se cuvine pentru felul în care a fost înjosită. Așa că va lua cu ea fotografia lui Liviu, o va ascunde la piept. Va ieși din budoar și, traversînd biblioteca, va asculta mai mult cu spatele vocea tremurată a lui Traian.

— Ducesa m-a însărcinat să vă transmit scuzele ei...

Apoi se duce aproape fugind pînă la Lunga. Cei doi bărbați ai casei dorm toropiți de după amiaza fierbinte, fiecare în altă cameră.

*

Restul zilelor petrecute în Comloș se string într-o amintire grețoasă, usturătoare, ceva ca o beție cu băuturi traficate, cu alcool industrial amestecat cu zahăr ars și ulei mineral. Exact rețeta a ceea ce vinde localul *Kostar*, pe ascuns, sub numele de Old Tennessee (adică Old Tennis Shoes!).

Certurile cu bătrînul ei tată, omul ăsta fără suflet care a măritat-o cu forța și a zvîrlit-o în America aia unde el nu reușise nimic între 1905 și 1908. Furia ei de a-i vedea stînd de vorbă despre Chicago, pe taică-său și pe Sage, ca doi bătrîni ramoliți, gata să profite nerușinat de munca tinerilor, ca și cînd li s-ar cuveni. Sentimentul de neputință care o cuprinse cînd află că Liviu a terminat examenele și că nu vine acasă, ci pleacă la București să facă practică la Morga doctorului Minovici. Sporovăiala femeilor care tot veneau s-o viziteze și să-i admire îmbrăcămintea și pălăriile și pantofii și să-i spună cît o cred ele de fericită și pe urmă întrebările lor cu tîlc despre hotelurile a căror proprietăreasă se știe că este. Zvonurile din sat, vorbele urîte, bîrfele usturătoare pe care le primește înapoi în obraz după cîteva zile de la una sau alta dintre aceste „givăneli" sincere și prietenești. Toate o umplu de scîrbă, dar o și sperie. Simte că nu mai rezistă, va ceda, își va arunca peste bord toate amintirile frumoase ca să rămînă deasupra. Va lupta doar pentru bani și cu ăștia îi va reduce pe toți la tăcere. Nu are altă soluție.

Ea nu venise la Comloș ca să-și vadă tatăl, nici ca să-i ofere lui Sage un prilej de a da o fugă pînă la Cluj, și nici ca să se laude cu toaletele ei în fața cumetrelor grase din Lunga. Ea venise doar pentru Liviu și, pe măsură ce-și dădea seama că nu mai are putere să-l caute, că nu îndrăznește să meargă după el pînă la Cluj sau la București, vedea că și fetița aia care fusese ea însăși în urmă cu cincisprezece ani nu mai era de găsit în adîncul sufletului ei. Murise. De mirare era doar că reușise să o țină în viață pînă atunci. De acum, dacă nici Ana cea mică nu mai trăia în sufletul ei, și nici Liviu nu venea s-o învie, Ana cea mare se simțea, brusc, în afara tuturor granițelor, fără nici un fel de datorie, față de ea sau de altă persoană apropiată. Putea să înșele, să ucidă, să mintă, să fure și să primească bani pentru toate acestea. Granița ei dinlăuntru se spărsese pentru totdeauna și nu mai putea fi regăsită, cioburile ei se măcinaseră și nu mai provocau dureri la nici un fel de mișcare.

În ultima sîmbătă petrecută la Comloș se dusese, cu un zîmbet „americănesc" pe față, la balul de Sfîntă Mărie. Mîncase, băuse, dansase. Îl lăsase pe Sage lîngă bufet să se laude cu ce vrea el, cu America aia unde nu era decît un prăpădit,

și-l trăsese de mînă pe un puștan de vreo 17 ani în întunericul de afară. Nu își făcea iluzii că va recîștiga în vreun fel pierduta vîrstă a Anei care-l iubea pe Liviuț, dar, în mirosul de fîn din șura în care se ascunseseră, în întuneric, simțindu-l pe băiat cum tremură de o nerăbdare vecină cu frica, o singură fracțiune de secundă a așteptat să audă vocea lui Liviu: „Așteaptă, Ană, așteaptă!" Încercase pînă și teama de atunci față de tatăl ei care putea să vină și s-o snopească în bătaie. Apoi totul căzuse din nou în locul acela din afara tuturor granițelor și unde nimic nu se mai numește acasă. Ghiță, așa-l chema pe copil, după ce crezuse el că și-a făcut datoria de bărbat, se umflase în pene și începuse să vorbească de planurile lui de a merge în America. Tatăl lui îl părăsise de mic pentru acea țară. A, nu, el nu ar fi venit acolo ca să-l caute, ci pentru a-i fi Anei iubit credincios și braț tare care s-o apere. Sigur că în acest timp nici Sage nu se neliniștise de lipsa frumoasei lui soții de la bal și nici tatăl ei nu venise să-i tragă o bătaie ca atunci, în ziua dinaintea nunții cu Mihail, așa că ea, în joacă și fără să creadă că se angajează în vreun fel, îi promise lui Ghiță că-l va lua în America. Atît.

*

Orașul Chicago din toamna anului 1924 arăta, pentru Ana, ca un alt Chicago. Avea senzația că în mai, cînd îl părăsise, orașul era încă plin de români care abia așteptau să se ducă pe continent și să se convingă cu propriii ochi că lumea pe care o lăsaseră acolo pierise cu totul și că în locul ei se ivise una nouă. Mulți dintre acești vecini ai ei își puseseră între timp banii într-un ciorap, ciorapul în traistă, traista pe umăr și plecaseră „over the ocean" Clientela *Koster*-ului și a lui *Sweet Growl* nu se împuținase însă din această cauză, ci din cauza aceleiași legi Volstead care se arăta a fi ceva mult mai serios decît o glumă pusă la cale de niște babe bigote. Toată lumea vorbea de scandalurile din Congres, de declarațiile unui anume Charles Curtis care duseseră la arestarea „celebrului" producător de whisky Raymond Gray, supranumit Lamă, și de corespondența acestuia (găsită în apartament) cu numeroși senatori și congresmeni care, din prevedere, își comandaseră din timp băuturile pentru sărbătorile de iarnă. Scăderea evidentă a cifrei de afaceri de la cele două case, ca și brînciul nu tocmai discret pe care i-l

dădu Ana îl făcură pe Sage să dispară cu puţinele lui bagaje la numai cîteva zile după întoarcerea din Europa.

Martin, în schimb, îşi pusese în mod serios candidatura la graţiile lui Polly şi se pare că, în tot timpul şederii familiei Sage în Europa, el o tot ajutase pe fată să-l culce pe Steve mai devreme ca să poată ieşi apoi cu ea la unele localuri din centru. Asta şi pentru că Martin Zarcovitch nu mai era simplul poliţai care fusese cîndva — era acum un om de bază al F.B.I.-ului „Ce dracu' mai e şi asta?" — întrebase îngrijorată patroana Kostur-ului. „Unul dintre acele bancuri nesărate pe care guvernul american şi poporul şi le servesc la intervale regulate," precizase Martin. Apoi, de pe noua lui poziţie de superpoliţist din subordinea lui Hoover, îi explică Anei ce era cu adevărat nou în Chicago. Se oferi chiar să-i faciliteze unele legături cu fabricanţi de alcool care vindeau mai ieftin, rugînd-o numai să fie cît mai discretă faţă de grecul Tony. Era clar că în Chicago se mai schimbase cîte ceva în ultimele luni, dar de unde mirosise copoiul că şi Ana era acum o altă femeie?

Tony îşi deschisese de cîteva săptămîni un restaurant pentru amatorii de rafinamente, ceva cu separeuri şi cu vizoare ascunse în pereţii despărţitori, un deliciu. Aşa că pe Ana o vedea tot mai rar şi nici nu părea că se sinchiseşte de libertatea de aprovizionare pe care şi-o luase valaha.

Prin noiembrie, profitind de absenţa lui Polly, care-şi oferise o scurtă vacanţă în Florida, Martin o luă pe Ana cu el la înmormîntarea lui Dion O'Banion. Abia mai tîrziu avea să înţeleagă Ana că la catafalcul lui OBanion, Zarcovitch nu o adusese numai pentru că el era în misiune şi avea nevoie de o însoţitoare pentru conspirativitate, cît şi din motive pedagogice.

Se spunea că florile din cele 26 de furgoane care au pornit spre muntele Carmel înaintea sicriului lui Dion valorau în jur de cincizeci de mii de dolari. O coroană în formă de inimă făcută din trandafiri îmbobociţi (la jumătatea lui noiembrie!) avea o înălţime de doi metri, iar o coroană de orhidee şi trandafiri ce urma a fi pusă pe mormînt măsura în jur de trei metri. Sicriul arăta ca un obiect adus direct de la Vatican, avea pereţi dubli, de argint şi bronz, un capac de cristal gros şi, în fiecare colţ, colonete sculptate din argint masiv.

Dion era așezat pe o căptușeală de perne de puf îmbrăcate în satin alb și părea că doarme. Nimeni nu s-ar fi gîndit, văzîndu-l, că fusese găurit de șase gloanțe trase de aproape. În jurul sicriului erau plasați zece îngeri de argint care țineau în mîini sfeșnice aurite, iar în acestea ardeau lumînări albe, groase și înalte. Parfumul miilor de flori se amesteca discret cu cel al femeilor îmbrăcate în blănuri scumpe și cu fumul subțire al lumînărilor. Rezultatul era chiar mirosul crimei, al banilor și al nebuniei generalizate. Martin era foarte excitat de ce vedea, iar Ana, fără voia ei, a trebuit să-i strice această plăcere pentru că i s-a făcut rău și l-a rugat s-o ducă repede la o toaletă. După aceea n-au mai putut pătrunde în cortegiul de zeci de mii de persoane. Boss-ul poliției, Collins, dăduse ordin să nu participe nici un polițist din Chicago la înmormîntarea banditului și adusese, pentru ordine, o escortă din Stickney. Martin era foarte nervos, dar nu voia să utilizeze legitimația de F.B.I. ca să pătrundă din nou în cortegiu. Așa că prinseră un taxi și plecară direct în Gary, unde petrecură o după amiază tristă, pe o terasă ascunsă, comunicîndu-și, lîngă o sticlă de whisky, multe adevăruri despre noile raporturi de forțe din Chicago.

La puțină vreme după, un mustăcios cu tenul măsliniu se prezentă la *Kostar*, trezind-o pe Ana în jurul orei zece dimineața. Rămăsese în picioare, lîngă draperia de pluș a ferestrei, și, tot timpul cît îi vorbise, privise undeva în stradă, într-un punct fix, ferindu-se însă să fie văzut.

— Signorita, Boss-ul insistă să-l țineți ascuns aici pe Tony Grecu vreo săptămînă sau două.

Ana tresărise violent.

— Nu vă speriați, signorita! Banda lui Weiss ar vrea să-l lichideze pe Tony pentru a-i face rău Boss-ului, iar Tony nu vrea să părăsească noul lui hotel pînă nu pune la punct toate detaliile la care s-a gîndit. E un pătimaș în meseria lui, dar Al nu vrea să-l piardă pentru că ține la el. Sperăm să ajungem la învoială cu băieții lui Weiss în cîteva zile. Șeful mi-l va da în grijă pe Tony peste aproximativ o oră, dar din această secundă nu vă mai pot lăsa singură, așa că vă rog să mă însoțiți.

Urcară într-un *Cadillac* negru, cu caroseria blindată, cu geamuri incasabile și cu perdele de culoare închisă. Ajunseră

în restaurantul lui Tony în mai puțin de jumătate de oră. Localul ocupa tot parterul clădirii, iar la etaj, prin niște culoare labirintice se putea intra într-un bar cu sală de biliard alături și în cîteva apartamente micuțe. Bucătarul chinez al restaurantului îi întîmpină cu fața desfigurată de groază:

— Fai, fai, dom' Figorelli, ce tracedie! Dom' Tony dispărut, mare boss plecat plîns! Țin nou pușcături noaptea cu noapte!

Unul dintre chelneri îi lămuri. În urmă cu o oră, doi indivizi coborîseră dintr-o mașină pe care scria „MOBILA" și ceruseră să vorbească cu patronul. Tony coborîse, lăsîndu-l pe Capone lîngă masa de biliard. Indivizii scoseseră pistoalele și-l îmbrînciseră pe Tony într-un automobil care se afla în fața camionului pentru mobilă. Pînă ce unul din chelneri l-a anunțat pe Capone, automobilul se făcuse nevăzut. Capone plînsese, într-adevăr, dar scăpase și ceva amenințări: „Mamma mia, Tonito mio! De ce nu te-am luat cu forța de aici și am așteptat să te găsească șacalii? Oh, mamma mia, mă obligați să înec Chicago-ul în sînge! De ce să-l pierd pe Tonito, de ce?"

Cu Tony cam asta a fost totul. Se spune că Al a primit a doua zi un plic alb cu chenar negru: „Sîntem alături de bunul nostru prieten în greaua pierdere pe care a suferit-o." Și mai jos: „În curînd, prietenii tăi vor primi același mesaj." Pe înserat fu găsit cadavrul lui Tony într-o groapă de var. Poliția îl scoase de acolo și-l depuse la morgă. Madame Penelopi se nimerise să fie plecată chiar atunci din oraș, astfel că fu chemată Ana pentru identificarea cadavrului. Nimic de mirare; fuseseră o vreme coproprietari.

În subsolul spitalului *Humanitas*, din partea de răsărit a orașului Chicago, era frig și mirosea puternic a substanțe chimice specifice. Corpul lui Tony arăta ca un manechin alb, cu orbitele goale, scos dintr-o vitrină și aruncat în subsol, pe o masă acoperită cu bucăți pătrate de faianță albastră. Îl recunoscu și leșină.

„S-au gîndit să-i spună John, *și mai cum?* a întrebat notarul, și Herbert și Dillinger, și asta a fost tot. Trei ani nu s-a mai auzit de ei. Însă peste exact trei ani, privind peste aceiași ochelari, notarul vru să știe ce nume să pună după Dillinger. Mollie. Doamna Mollie John Dillinger. A fost ultima oară cînd i s-a spus astfel. Ultima oară înainte de a fi îngropată.

Din investigațiile făcute rezultă că Johnny Dillinger a fost primul copil din Hillside care a avut bicicletă. Deși nu era singurul care purta acest nume — celălalt John Dillinger era propriul său tată — era singurul despre care se vorbea. Singurul invocat și evocat cu plăcere: cum își petrece ore întregi la jocurile de artificii. Cum le cumpără celorlalți copii bomboane. Cum știe să-și aleagă prietenii. Cum se pricepe să-i conducă, să-i seducă, să-i subjuge. Un copil fără mamă. Cîțiva ani, Audrey, sora mai mare, îi ține loc și de mamă, și de tată. Bătrînul Dillinger nu are timp de pierdut cu mofturi pedagogice. Iese din băcănie doar pentru a merge acasă. Pleacă acasă numai ca să meargă la băcănie. Nu s-a abătut de la acest drum nici o dată, vreme de șapte ani. Apoi, brusc, a abandonat itinerariul, cît să o aducă acasă pe Elisabeth Fields. O femeie de treizeci de ani. Micul John avea atunci nouă. Audrey se mărită și ea, mutîndu-se în alt cartier, pe Copper Street. Locul surorii, al mamei al tatălui, îl ia un prieten, Fred Brewer. Tată lui Freddie se ocupa cu vînzarea whisky-ului. Venea acasă doar la sfîrșitul săptămînii. Nedespărțiți, John și Fred aproape că intră în peisajul obliga-

toriu al străzii: nişte anexe permanente ale pavajului. O imagine clasică: Dillinger ţinînd un braţ după umerii lui Fred şi trăgîndu-l, din cînd în cînd, de ureche. Primul trăgaci pe care punea mîna.

Doi inşi purtînd acelaşi nume, într-o singură casă, e prea mult. Încercările reciproce de diferenţiere degenerează în frecvente păruieli — din păcate unilaterale. Doar dinspre mai ştiutorul într-ale vieţii John înspre mai tînărul său neprieten. Motivul discordiei era, cel mai adesea, femeia. Bătrînul adusese în casă o femeie străină — o adusese de hăt departe, de la capătul străzii — profitînd de ascendentul forţei fizice. Însă cînd el, tînărul, într-o galantă presimţire a multiplelor sale aventuri senzuale de mai tîrziu, încearcă să se remarce într-o direcţie asemănătoare, rezultatul e lamentabil. Plasînd discret — dar nu destul de discret — un pachet de gumă de mestecat unei fetiţe din vecini, se loveşte de inflexibilitatea răuvoitoare a tatălui. În loc să simtă umezeala răsplătitoare a buzelor fetiţei — guma de mestecat avea un nume fără echivoc: „Kiss Me" — Johnny se trezeşte îmbrăţişînd capacul de gumă al bidonului de cafea. Dar contactul brutal cu dedesubturile comerţului nu-l descurajează. Îşi şterge urmele de sînge, îi aruncă tatălui o privire încărcată de ură — o ură care nu se diluează în miresmele îmbătătoare ale gumei de mestecat împrăştiate în mijlocul magazinului — şi iese.

Afară îl aşteptau prietenii. *Cei doisprezece ticăloşi.* Nu-i obligase nimeni să-şi ia acest nume. Dar era un nume frumos. Le mîngîia în mod plăcut auzul. Suna cel puţin la fel de bine ca acel „Sărută-mă" al gumei de mestecat. Şi era la fel de exact. Se hotărăsc deocamdată să încerce furtul de cărbuni.

Dar inechităţile continuă. În timp ce tatăl se bucură de binefacerile proaspetei căsnicii, ei încă nu au găsit femeia. Partenerul ideal al primejdioasei afaceri. Gospodina săracă, femeia sărmană care să cumpere cărbunele furat. O găsesc, în fine, covîrşită de griji, bătută de bărbat şi asurzită de ţipetele copiilor. Femeia întreprinzătoare. Un sac de cărbune contra şase cenţi. O antrepriză mixtă, bine ascunsă în fumul sec de cărbunele indiferent la soarta tristă a oamenilor.

Bîlciul de la Riverside Park înghite, însă, mai mult. Femeia simte. Femeia nu scapă prilejul să forţeze: de ce nu

i-ar ajuta, ea însăşi, la adăpostul întunericului, să încarce cărbunele? N-ar da apă la moara zăpăcitelor care cer — la ce bun? — egalitatea între sexe? Egalitatea, deocamdată, de a încărca, umăr la umăr, sacii cu cărbuni. Ei acceptă, grăbiţi cum sînt să ajungă la Riverside. Acceptă şi bani mai puţini, pentru că n-au timp de aşteptat. Brewer stă de pază, ceilalţi operează. În depărtare, o patrulă. Băieţii fug, asociatele sînt prinse.

Pe John l-au luat cu aşternut cu tot. Dormea cu braţele încrucişate, şi tot astfel a apărut în faţa judecătorului. Doar că acum, în timp ce îşi trăgea şapca peste sprîncene, mesteca şi gumă. Judecătorul nu mestecă nimic, nu înghiţea nimic. Grefierul notează: — Băiete, aruncă guma şi scoate-ţi şapca!

John a răspuns propoziţiei cu două gesturi neechivoce, şi-a scos şapca şi a lipit de ea guma de mestecat. Judecătorul: — Am impresia că ţi-ai pierdut minţile.

Sînt iertaţi, dar nu uită. Grefierul n-a mai apucat să noteze ce i-a promis el tatălui: doar ce merită, o corecţiune „spate gios". Mai ales cînd îl vede cu copilul pe care tocmai i l-a dăruit Elisabeth, cu micul Hubert. — O să-i pară rău bobocului, numa' să ajung eu la cuţit şi la pîine.

Pînă să ajungă la cuţit, martor al fericitei sale copilării, ajunge la ferăstrăul mecanic din moara părăsită. Moara se afla chiar lîngă prăvălia tatălui, iar intrările ei dosnice dădeau într-o curte comună. Pătrunzînd în moară prin geamul spart, inventează încă neinventate jocuri ale cruzimii şi violenţei. Prizonierii jocului sînt aşezaţi în faţa ferăstrăului ca deţinuţii în faţa ghilotinei. Nu opreşte maşinăria infernală decît la cîţiva centimetri de gîtul improvizatei victime. Mai rar o asemenea stăpînire de sine. Ar fi meritat să i se dea pe mînă un pistol. Dar, pînă atunci, tatăl îi dă un lanţ. Ba chiar i-l înfăşoară în jurul gleznei, priponindu-l de tejghea, în semiîntunericul prăvăliei.

Cunoscuţii l-au descris pe tînărul Dillinger ca pe o fiinţă sociabilă. Nu-i plăcea să se joace singur. Orice bucurie nemărturisită se transformă pe nesimţite într-o tristeţe neîmpărtăşită — iată o bună deviză a tinerilor săi prieteni. Vara lui 1916 a fost o vară fierbinte. Lungile luni ale iniţierii erotice. Totul se petrecea în comun, sub protecţia şi binecuvîntarea

organizației. Dillinger, mereu activ, dă o mînă de ajutor, un sfat, un brînci. Grota de la marginea orașului se transformă într-o peșteră fermecată: Ali Baba și cei doisprezece ticăloși descoperă comorile plăcerilor ascunse.

Cine vrea să muncească la șaisprezece ani, atunci cînd ar putea să învețe, apăi ăla nu-i normal. N-am desprins citatul din predica inaugurală a școlii de duminică, ci din mărturiile despre Dillinger senior. Pe John, însă, vorbele paterne nu l-au impresionat deloc. „Mă doare în cot de școala aia de tehnicieni și de bunele intenții ale lu' bătrînu'. Să-și vază de ai lui, de bleaga aia de Elisabeth și de mormolocu de Hubert" — sînt cuvinte pe care Johnny le-a repetat de mai multe ori cunoscuților. Nu știm în ce măsură ele transcriu relațiile dintre tată și fiu. Știm doar, din surse obiective, că, odată angajat la moara lui Drinkard, își uimește stăpînii prin îndemînare și abilitate și hărnicie.

Din păcate, o fabrică nu diferă prea mult de o școală. Cam aceleași obligații, cam aceleași ordine. Bine măcar că nu se lucrează noapte și zi. Nopțile petrecute în afara casei ridică din nou tensiunea căminului. Obișnuiți deja, tatăl și fiul își cruță, reciproc, energiile. John senior crede că a sosit timpul retragerii din afaceri. Nu mai e atît de tînăr, tot ce-i mai poate bucura ar fi o viață liniștită, la țară. În plus, a-l lăsa cu bani la el, într-un asemenea oraș, pe un băiat ca Johnny, înseamnă o adevărată calamitate. Indiannopolis e un adevărat putregai. Aerul tare al unei ferme din Mooresville n-are cum să dăuneze. Mai mult, în Mooresville se născuse Elisabeth. Dintr-o singură lovitură va face mulțumiți doi oameni.

Tinerii de la biserica creștină îl primesc pe Johnny cu brațele deschise. La cindu-i, știe să răspundă bunătății cu bunătate. Pe băieți îi plimbă în automobilul tatălui, cu fetele vorbește într-un limbaj îngrijit. Nu supără pe nimeni și nu-l supără nimeni. Vechile obiceiuri par să fi fost uitate. Își arată colții o singură dată cînd, în timpul unei plimbări, o fată îl ia peste picior. Exact piciorul cu care, în chip de replică, apasă pînă la refuz acceleratorul. Fata, purtînd suavul nume al Fecioarei, e gata să leșine. Johnny surîde cu cruzime. Un surîs de bun rămas. A doua zi, nimeni nu mai vorbește cu el. Cînd, pe înserat, trece pe sub geamul fetei,

cîntîndu-i o melodie la modă, se trezeşte în faţa unei ferestre zăbrelite. Dincolo de ea, în luciul mohorît al geamului, se vede pe sine: un corp secţionat de barele negre de fier.

Delbert Hobson locuia peste drum de Johnny, dar asta n-ar fi fost suficient ca să-i împrietenească. Mai lipsea cîrligul, mai lipsea ocazia care să-i aducă împreună. Delbert a fost descris ca un medium perfect pentru pretenţiile de magician al senzualismului preşcolar al lui Johnny. Fire supusă, pentru el Dillinger reprezenta însăşi providenţa. O Providenţă capricioasă, gata să treacă urgent în cealaltă extremă. Uitînd de fete, de părinţi, de bani, de judecători, Johnny se apucă de citit. Cu aceeaşi furie, cu aceeaşi inconştienţă. Eroul lui preferat e Jesse James, pe care-l întruchipează în faţa lui Delbert: un personaj desăvîrşit, curajos pînă la nebunie, lăcrimînd la simpla vedere a unui copil sau a unei femei nevinovate".

CONFLICT DE COMPETENŢĂ: identificare

Orice biograf serios, dublat de un analist (fie şi diletant) poate detecta aici, chiar de la prima vedere, ceea ce se cheamă identificare. *Proces complex. Un adevărat complex în proces. Să dăm cuvîntul specialiştilor: „Conceptul de «mare om» este vag. Interesul pe care-l poate stîrni e legat de influenţa exercitată asupra altor oameni, fapt posibil deoarece aceştia au nevoie de a admira o autoritate, atraşi fiind de orice substitut patern. Caracterele atribuite, de fapt, unui* om mare *sînt cele ale tatălui. Originile trebuie căutate în copilărie. Dar supraestimarea psihică a tatălui nu durează decît o perioadă. Datorită rivalităţii şi a decepţiilor care apar, copilul se desprinde de părinţi şi adoptă o atitudine critică faţă de tată: «romanul familial» al copiilor, sursă a oricărui mit, separă familia, o desparte în două: o parte e nobilă, alta modestă, precară. Se naşte atunci mitul eroului care ia locul tatălui. Acesta din urmă trebuie să dispară... Cultul eroului e, de fapt, un cult al sinelui, căci eroul e primul ideal al eului. O atitudine, fără îndoială, narcisică." Sarah Kofman* (L'enfance de l'art)

Prin iulie 1923, John este gata-gata să afle şi cum este cînd tu eşti tatăl şi celălalt copilul. Tînăra care se pregătea să-i dea o asemenea veste locuia în Indianopolis şi John tocmai sosise în faţa casei ei cu o maşină furată. N-a apucat să primească vestea; s-a trezit înhăţat de guler de un om al legii care, se pare, ştia că maşina aia nu e a tipului care tocmai o parcase. Pînă la urmă, poliţistul s-a ales cu o frumoasă haină cu picăţele (fostă cîndva a bătrînului Dillinger), iar John, păstrîndu-şi cămaşa, stă ascuns peste noapte într-un hambar,

altul decît cel spre care sperase să-l îndrepte copoiul din Indianopolis.

Cum se crapă de ziuă, neștiind că așteaptă un copil și nevoind să mai știe că are un tată, Jonny aleargă la cel mai apropiat comisariat și se înrolează în marină. Spune că e John Dillinger din St. Louis, dar nimănui nu-i pasă de asta. Este înscris pe listă și expediat la Boston, unde, sub ceața păstoasă a unei mohorîte dimineți de iulie (la Boston se mai întîmplă!) i se arată un vas nu prea arătos. Patru litere scorojite susțin că vasul se numește *Utah*, iar pe puntea lui se văd cîțiva marinari beți.

Vaporul nu dă, timp de cîteva săptămîni, nici un semn că ar fi grăbit să iasă din port. În cele din urmă, Johnny își bagă mîinile în buzunare și debarcă fluierînd."

*

Proiecționist:

„Da, da se potrivește întocma. Este egzact așea. Nu știam dă lucrurile astea, da' ele se potrivește la amănunt. Da' cum le-ați aflat? Din documente? Dintr-o carte adevărată dăspre Dillinger? Da' la ce vă trebe? Vreți să scrieți și voi o carte? Aha! Vă luați la întrecere cu americanii! Aha! Ie clar. Acuma să vă spun și io ce știu. Ce-am văzut. S-o luăm cu cinematografu: Cinematografu' erea tot unde îl știți acum. Numai că erea mai nou. Intrai pe ușa mare și dădeai cu nasul de ecran. Un ecran pătrat cu pînză de mătase. Am adus-o chiar io dă la Timișoara. Făceam dă toate: rupeam bilete, măturam, proiectam filme. Da, mi-am adus aminte multe amănunte de care uitasem. Cînd au sosit rolele cu filmu' ăla, am tresărit. Ei, fir-ar să fie, ce-i cu femeia asta în roșu? Îmi aminteam cîte ceva despre o muiere dă aici, din Comloș, dă care știa tot satul. Cred că am și văzut-o dă cîteva ori, da' atunci eram prea mic. Venea des la o vecină. Se știa din America. Erea o femeie frumoasă. Nu, nu se îmbrăca niciodată în roșu. M-am și mirat, dă ce îi ziceau femeia în roșu, dacă ea se îmbrăca în negru? Mie îmi plăcea că avea întotdeauna bomboane la ea. Ne dădea la toți copiii de pe stradă. Ei, și d-aia vă zic. Cînd am văzut rolele, n-am făcut nici o legătură. Eu n-am fost în America. Am numai niște veri care a fost. A adunat bani, a cumpărat pămînt. Sigur,

sigur, pot să vă duc la ei. Da' să nu-mi uit spusa. Şi mă uitam la rolele alea, mari, lucioase, cu lac alb pe margini. Aşa erea atunci. Veneau cu trenul direct dă la Timişoara. Şi acuma e tot aşa. Numa' că vin altfel de filme. Atunci veneau... ei nu-mi mai aduc aminte titturile, da, da, cum ziceţi, «Misterele Londrei», «Piratul din deşert», «Lovitură la Shanghai». Sigur că le vedeam dă mai multe ori. Ce să fi făcut după ce dădeam drumul la bobină? Mă aşezam pă un scăunel, lîngă aparat, şi mă uitam prin geamuleţul meu pătrat. Aruncam şi cîte o privire în sală. Îşi luaseră obiceiul să mai aprindă cîte o ţigare. Da' aveam ac dă cojocu' lor: adunam cîteva sticle cu apă şi cum vedeam jarul de la ţigare aruncam şi io cu apă spre ei. Dacă se întrecea cu gluma, opream proiecţia. Aşa scria la regulament. Vă arăt dacă vreţi. Io adun tot. Nu pierd nimic. «Adună orice căpeţel dă aţă, că nu se ştie la ce-ţi va folosi», îmi spunea buna mare. Ea erea o olteancă pripăşită aici încă înainte dă primul război. Dă la ea am învăţat să adun toate lucrurile astea pă care vi le-am arătat. Şi ziarele şi caietele şi hîrţile. Şi regulamentele. Io cred că fără legi nu se poate. Aţi văzut la ce duce fărădelegea. Aşea, să nu-mi uit iar vorba. Mă uitam la rolele alea, le tot suceam şi învîrteam. Mă ştiam la actori. Pe unii îi vedeam des. Ghery Kupăr, Duglas Fairbeax. Ăştia îmi plăcea mie ăl mai primă. Cu Ghery Kupăr am văzut, să nu zic, vreo treizeci de filme. Şi cu Ferbeax, sau Fairbeax, cum îl pronunţă ei. Că venea la mine şi uica Pătru şi tuşa Lena să-mi spună cum se citeşte numele actorilor în America. Da, uica Pătru s-a născut chiar acolo, la Detroit mi să pare. Aşea. Fiecare rolă avea instrucţiunile ei. Nu ereai obligat să le copiezi, da' io le copiam. Pot să vă arăt. Aşea. Aşea. Nu, nu-i în dosarul ăsta. Nici aici. Nu, nu, dar ştiu sigur. Cum să fi uitat? Că dup-aia, m-am uitat la film dă cincizeci de ori cel puţin. Aveam şi un plaivaz la îndemînă. Scriam vorbele care-mi plăcea mai mult. Hă, hă, că-mi şi vine să mă rîd, cum vorbeam dup-aia cu un prietin. Io-i spuneam ce zicea Dillinger şi el îmi da răspunsu' înapoi. «Măgarii din marină mi-au făcut băgăjelu», îi spuneam ieu, ca cum aş fi fost Dillinger, şi rîdeam, că prietinu' mieu o făcut armata şi el la marină. Da' dă unde ştiţi că aşea începe filmu? L-aţi văzut? Io ştiu, v-am zis, că m-am uitat dă cincizeci de ori la el. Nu, nu să prea potrivea cu aşezarea. Combesu erea un

sat dă munte. În mijlocul satului, pe malul unui lac frumos, întins, cu mult peşte, că se tot vedea pescari venind cu undiţele pe spate, erea un castel. Un castel mare, din cărămidă. Avea şi turnuri albe. Acolo stătea femeia în roşu. Adică, nu. Acolo stătea o contesă bătrînă. Povestea, dar asta la sfîrşitul filmului, cum a înfiat-o contesa. Contesa era o femeie mică. Avea un glas piţigăiat, da' erea o femeie bună. Pă toţi îi ajuta. Şi, pe femeia asta în roşu a înfiat-o ea. Cînd a plecat în America, mama ei, contesa, a plîns mult. Da' astea nu le vedeai pe ecran. Astea le spunea o voce care numai se auzea. Nu vedeai cine vorbeşte. Am scris toate cuvintele, că mi-au plăcut mult. Da, da, le găsesc imediat. Aici, aici, scris cu plaivaz vinăt. «Măgarii din marină mi-au făcut băgăjelu», au nu, asta am mai citit-o. Nu-i aici. Dar să vă spui mai departe. Şi cum mă uitam la rolele alea sucindu-le şi învîrtindu-le, pică dintre ele instrucţiunile de care v-am spus. Adică: filmul nu se lasă în ploaie, nu se ţine la căldură, nu se manevrează decît de amploiaţii legali. Ăsta eream eu, proiecţionistul. Citeam întotdeauna instrucţiunile. Nu se schimba niciodată, dar puteai să ştii? Dacă, cum ar veni, dă la filmu pă care l-am primit se inserie ceva nou? Dacă rolele astea noi şi albe, pe care le tot răsuceam, trebuia să le proiectezi de-a-ndoaselea? Io atîta ştiam: regulamentu e regulament şi el trebuie respectat. Mai erea şi numele artiştilor. Cum să fi uitat? Căz doar erea unul de-al nostru. Da, da, văd că ştiţi. Pe Dillinger îl juca Edvard G. Robinson. Ăla de-a jucat şi-n Robinhud. L-am văzut şi pă ăla dă douăzeci dă ori, prima oară. După un an l-am mai văzut de douăzeci de ori. Ştiţi ceva? Hă, hă, ăsta nu accepta să joace decît cu aceeaşi femeie în filme. În toate filmele lui. Numa el şi Greta Carbo. Hă, hă, văd că aţi ghicit. Ea erea femeia în roşu. Că de-aia nici n-am făcut de la început legătura: tuşa asta Ana avea păru' negru, iar Greta Carbo erea cam ca fetele nemţoaice dă pă la noi. Nu ştiu dacă şi la ochi erea vînătă. Tuşa Ana avea ochii negri ca tăciunele. Ţin minte cum se uita la noi cînd ne dădea bomboane: se uita lung şi avea ochii mari, negri. Ochi dulci, că după ce înghiţeam bomboanele dispăreau şi ei. Aşea, aşea, văd că ştiţi. V-aţi documentat? A, îmi place că respectaţi regulamentele. Nu ca Dillinger. Dillinger ăsta erea cam slobod la gură. Uica Pătru zice că ăştia ai noştri nici nu traductează chiar tot. Da', uica Pătru cel din Detroit.

El zicea că banditu se esprima mult mai, cum am zis, fără perdele. De ce-i zic uica Pătru, cînd eu-s mai bătrîn? Așa ne-am luat cu vorba. Știți cum ie la sat. Și el îmi zice mie uica Chentă. Vichente mă cheamă. Vichente Căpeț. Na, astea-s d-ale noastre. Da' Dillinger vorbea în americana aia a lui tare spurcat. Ce v-am citit io încă nu-i nimic. Ascultați: «Păi, momentan frec mangalu' într-un magazin dă unelte agricole pă ulița fraierilor.» Bine, bine, vi le dau să le citiți. Numa' am vrut să spun că nu știu cum de l-au ales pă Dillinger să fie jucat de Robinson ăsta. Io l-am și cunoscut pe un frate de al lui. Nu știu dacă mai trăiește. Da' am făcut armata cu el. Erea tare afurisit. Primea la fiecare două zile pachet din America. Numa' banane și ciocolată frumos împachetată, în țiplă albastră. Ne dădea și nouă, da' nu la toți. Îi zicea, stați un pic, că am scris și asta, da, da, Vitalie Robaru. Ni se pare că ereau cam închiși la culoare toți din familie. Da' erea un băiat tare bun. Ei, dacă îmi aduc aminte, vedeți cum de vin și se leagă toate, spunea că fratele lui chiar atunci juca într-un film despre Dillinger. Io habar n-aveam cine erea Dillinger ăsta și nici de frati-su nu știam nimic. Destul că după armată am venit la cinematograf și am ajuns să-l văd cu ochii mei pă ala de-i luam cu mîinile mele bananele și ciocolata pă care mi-o dădea frati-su. Da' nici de asta nu mi-am dat seama chiar atunci. Cînd am citit că: Dillinger... Edvard G. Robinson și că: Woman in Red... Greta Garbo, dă unde să fi făcut io legătura cu Talie Robaru? Talie ne dădea la toți ciocolată că, strigam după el, dacă o mînci tu singur toată, te înnegrești și nu te mai spală toate apele din lume. Da' el rîdea și mînca mai departe. Bine, vă spun și cu filmu'. Pînă la urmă am văzut cum stă lucrurile, da' tot nu am crezut că ie vorba și despre tușa Ana a noastră.

Mai întîi stingeam luminile și aprindeam aparatu' de proiecție. În sală se făcea liniște. Se auzea o muzică, și după aia vedeam un leu care răgea furios. Nu știu cine îl înfuria. După aia venea inscrisu'. Primul erea Edvard Robinson. Abia după iel venea Greta Garbo. Chiar dacă filmu se chema *Femeia în roșu*. După aia îl vedeam pe Robinson tînăr cum coboară de pe puntea unui vapor. Pă el scria cu litere mari vaporul *Utah*. Mergea iel cît mergea pînă se întîlnea cu un prieten. Fred Brewster, prietenul lui din copilărie. Da, da: Mneavoastră văz că ați văzut filmul și vreți să rîdeți de mine.

Văz că pă asta nu-l am înscris în dosarele mele. Vă mulţămesc. Şi atunci dă mîna cu prietenul ăsta al lui — erea un artist cu părul creţ, ca o sîrmă ghimpată — şi ăla îl întreabă ce mai faci Johnny. Şi Johnny îi răspunde măgarii ăştia din marină mi-a făcut băgăjelu. Apoi nu mai spun nimic. Apoi prietenul îi spune dacă ai timp Johnny, treci pe la mine. Johnny îi spune că are timp berechet. (Uica zice că aici nu au tradus tot, şi că el a zis ceva mult mai piperat.) Se trece în altă parte, într-o casă dintr-un bloc. Dar pînă să ajungă aici, Johnny îşi aduce aminte cum îl ţinea pă prietenul lui Fred după umeri şi cum îl pişca de ureche. Ajunge în pragul casei, na, acuma îmi bag seamă că am greşit. Nu Johnny merge la Fred. Fred se duce la Johnny. Şi mai înainte or fost şi la o ţuică, la o bodegă. Şi Johnny i-a spus: «Nu mai poci scăpa dă gagicile de la studiourile astea. Tot timpu' mă plimbă pe banchetele din spate ale maşinilor, pînă amețesc dă plăceri. Mă-nţelegi ce vreau să spun» Fred a dat din cap că înţelege. Şi abia atunci au ajuns la Johnny acasă. Le-a deschis uşa o femeie cu un copil mic în braţe. Johnny a sărutat-o şi i-a spus, ia staţi, i-a spus: «Ce dracu, scump», ce-i cu mutra asta de midinetă respinsă la examenul de cercetăşie?» Apoi au intrat. În cameră mai erea un pătuc cu un copil de trei-patru ani. Johnny a spus: «Numai ăsta micu' e al meu. Ălălaltu a rămas din stocurile de dinainte de război.»

Aici mi-am dat seama că Fred n-a priceput. Nici io n-am priceput, cum n-am priceput nici chestia cu midinetele respinse la examen. Da' uica a zis că e bine traducat şi n-am mai întrebat ce şi cum. După aia Fred a zis: Da' ce învieţi? Şi Johnny a zis: Păi, momentan frec mangalu' într-un magazin dă unelte agricole pă Kintaki-Aveniu. Asta e uliţa fraierilor. Pă deasupra, mai plasez şi scule pă care le fac pierdute în ceaţă. Dacă bagi nasu-n cămară la mine, o să zici că-i o sucursală a magazinelor Ford.

Cînd ajungea la cuvîntu' ăsta ford, io tresăream, căci şi aparatu' dă proiecţie-i tot marca ford.

Au mai vorbit ei dă una, dă alta, dă marină şi dă viaţa dă pă vas: «Io mă mir cum rabdă bieţii marinari să aibă atiţia şefi. Nu poţi face un pas fără să urle la tine un gradat.

Nu vezi în fața ochilor decît panglicile de la berete. Dă attea tricouri, în două săptămîni ajungeai să vezi numai în dungi.»

Biograf:

„În răstimpul petrecut în marină, vechiul Johnny parcă ar fi intrat la apă. Ieșea, încet, încet, la suprafață, o copie infidelă, pe care vecinii o vedeau rătăcind ca o corabie prin ierburile din spatele fermei. L-am fi putut zări, ceva mai tîrziu, la Martinsville, dînd tîrcoale casei în care locuia o fată de șaisprezece ani, Beryl Ethel Hovius, și probabil că nu ne-ar fi scăpat rînjetul de satisfacție cu care se pare că l-a anunțat pe John senior: — Tată, ea este soția mea.

Bătrînul spune că își amintește cum atunci a clătinat din cap, și-a scos șorțul vechi, l-a pus pe gard și a intrat în casă. Era 12 aprilie 1924.

Beryl l-a influențat cam tot atît cît „soția" din Indianopolis. Doar că nu s-a grăbit să-i dea prilejul să se fotografieze cu un nou copil. Îl vedem, însă, fotografiat, trei săptămîni mai tîrziu, cu cei douăzeci și unu de pui pe care, împreună cu doi tovarăși, îi fură din ograda lui Homer Zook. După proces, Dillinger senior se prezintă la domnul Zook să-i ceară o semnătură de iertare a lui Johnny. Domnul Zook refuză, dar pînă la urmă afacerea se mușamalizează.

Sătui de aerul fermei, tinerii căsătoriți se mută la Martinsville. Socrii îi întîmpină la fel de entuziaști ca și Homer Zook. Johnny se angajează la o fabrică de mobilă, ca tapițer, și-i uimește, din nou, pe toți cu îndemînarea lui. Din ce am reconstituit, se vede cum își prelungește talentele în jocuri nocturne de cărți, iar viața de familie trece în planul al doilea. Scăpat de responsabilitățile capului de familie, se apucă de baschet, ajungînd în reprezentativa orașului. Se împrietenește cu Ed Singleton, de la uzina electrică din Mooresville. Fac schimb nu numai de pase, dar și de informații. Din vorbă în vorbă, află că B.F. Morgan, proprietarul unei băcănii din West End, își depune cîștigurile la bancă în fiecare sîmbătă, cînd trece pe la frizerie. Bănui că în acea clipă Johnny decide că a sosit vremea să-i plătească o datorie mai veche, pentru o bună lecție de morală creștină predată de Morgan în urmă cu zece ani.

La ora opt și jumătate seara, Morgan aranjă bancnotele și închise prăvălia. Numai că nu luă cu el și banii. Clarviziunea din teren a baschetbaliștilor nu merse însă atît de departe încît să știe că geanta băcanului era goală. Johnny îl preluă în dreptul bisericii și, în chip de binecuvîntare, îi arătă un pistol nou-nouț. Nu se folosi, însă, de el. În schimb, îl lovi pe onorabilul cetățean cu un drug pe care-l ținea în mîna cealaltă. Morgan, bărbat solid, nu fu prea impresionat, dar începu să strige după ajutor. Totodată, îi smulse lui Johnny pistolul din mînă. Pistolul se descărcă. Speriat că l-a împușcat pe Morgan, Johnny o luă la fugă. La capătul străzii ar fi trebuit să-l aștepte, cu o mașină, Ed Singleton. Mașina nicăieri.

Două zile mai tîrziu, în fața fermei oprea o altă mașină. Din ea cobori nu complicele lui Johnny, ci complicele șerifului. *The deputy*. Judecătorul îi promise o pedeapsă ușoară, în caz că-și recunoaște vinovăția, dar el refuză. A doua zi îl vizită tatăl său. Disperat, bătrînul îl sfătui să mărturisească. Judecătorul îi spuse că nici nu era nevoie să-și ia un avocat. Era sigur de clemența juriului. Juriul fu, într-adevăr, îngăduitor, dar între anumite limite: între zece și douăzeci de ani. Dincolo de acest interval, judecătorul avea toată libertatea să-i dea minimul sau maximul de pedeapsă".

Proiecționist:

„... Că io oricum am să evadez". Erea același Johnny, da' parcă era altu'. Îmbrăcat în hainele dungate, parcă era mai lat în umeri. Șefu' închisorii, sau cine o fi fost, numa' ce s-a uitat lung la el și i-a zis: — Dacă ai o evadare, înseamnă că o să ne distrăm de minune împreună.

Ăsta, paznicu, erea un zdrahon cu păr negru. Semăna cu un sîrb care venea la noi la piață cu marfă nemțească. Da' Johnny nu se lăsa. I-a spus tocma' așa, stați să găsesc hîrtia aia cu închisoarea, uite-o: „Dacă asta vă spune ceva, să știți că am să trec chiar prin clădirea administrației:" Și nu știu cum îl lua în aparatu ăla de filmare, că parcă Johnny s-a făcut dintr-o dată mai mare decît gardianu. Mi s-a părut că vine peste noi, peste sala cinematografului și că vrea să smulgă, dă sus, din cabină, aparatul dă proiecție. Cînd ajun-

gea la figura asta, io mă trăgeam mai aproape de aparat și puneam cu grijă mîinile pă el. Regulamentele cerea ca proiecționistu' să păstreze în cea mai bună stare aparatele."

Biograf:

„Închisoarea de stat Pendleton se află la vreo treizeci de mile nord-vest de Indianopolis. Dacă vrei să ajungi acolo cu mașina, simți din plin zdruncinăturile unui drum prost pietruit. Dacă mergi cu trăsura sau călare o să ai nevoie de multe potcoave de rezervă, de roți noi și de curajul de a străbate o cîmpie nesfîrșită, fertilă dar necultivată cum se cuvine. Iar dacă vrei să mergi cu trenul, înseamnă că n-ai aruncat nici o privire pe mersul trenurilor din statul Indiana. Ai fi descoperit că Pendleton nu are cale ferată.

Orașul propriu-zis e o localitate mică, înconjurată de ferme bine întreținute. Locuitorii sînt oameni harnici, parcă mai nervoși decît s-ar fi cuvenit pentru o așezare atît de mică. Însă dacă voiai să afli o explicație, o găseai imediat. Era destul să arunci o privire în jur ca să le înțelegi neliniștea. La vreo milă și jumătate de ultima fermă trona, indiferentă și indolentă, Indiana Reformatory. Construită din cărămidă netencuită, brăzdată, ici și colo de linii albe, care-i dădeau aspectul unei prăjituri cu frișcă, închisoarea avea acoperișul roșu. Zidurile înconjurătoare erau atît de înalte și de solide, încît, dacă ar fi adăpostit niște clienți mai de soi, ar fi putut fi confundate cu marele zid chinezesc

Dar cum neliniștea avansează lesne spre spaimă, s-a zvonit că zidurile închisorii abia fac față presiunii pușcăriașilor care stau în celule ca sardelele în conserve.

Închisoarea avea două mii patru sute treizeci de deținuți, iar gardienii, care lucrau aproape pe degeaba, pentru o sută de dolari pe lună, erau prizonierii unui sistem de autogospodărire. Nu ratau nici unul dintre locurile comune ale obligațiilor la care te împing spațiile închise. Suprapopularea era îngrijorătoare. Ce e drept, disciplina din închisoare ar fi putut da, eventualului vizitator din Pendleton, un sentiment de siguranță. Cînd Dillinger a mîncat în prima seară în marea sală de mese, a avut impresia că se află singur. Și dacă mirosul de dezinfectant, sudoare și mîncare nu l-ar fi obligat la o

stăpînire de sine pe care și-o descoperi instantaneu, impresia s-ar fi transformat în senzație.

Întinsă pe cîteva hotare, închisoarea semăna, în chip suspect, cu un teren de bătălie. Se confruntau două tabere, ușor de distins. Mai greu de descoperit era obiectul luptelor. Dar oricine ar fi putut să-ți spună că e vorba de o continuă stare de asediu."

CONFLICT DE COMPETENȚĂ: Asediu

Precum calul de bătaie al unchiului Toby, sfichiuit (cu bici nervos) de cuvîntul asediu, autorii tresar, toți trei deodată. Zeci, sute, mii de pagini despre asedii îi impresoară. Toate teihomahiile. Bătăliile pentru zid, cum ar veni pe înțelesul civililor. Istoria asediilor în literatură! Istoria literaturii în asedii! Epopei, hronici, romane cavalerești, din nou epopei, romane istorice. O, Ares! O, Marte! Ce năvală ar da ei prin Homer, Herodot, Tucidide, Diodor, Vergiliu, Caesar, Tasso, Ariosto Cervantes, Rabelais, Swift, Cantemir, Sterne, Voltaire, W. Scott, Dumas, Flaubert, Mérimée, Tolstoi, Doderer, Buzzati, Gracq, Borges. Eheu! Se înfrînează la timp, căci doară știu ce este aceea o tactică și mai ales o strategie. Știu cum să atace o temă, cu ce mijloace. Spre a-și înșela dușmanii!

*

„Primele trei luni au fost un iad. Coșmarul sporea o dată cu căderea întunericului. Pușcăriașii mai noi încercau să se tînguie, iar veteranii îi întîmpinau cu fluierături sau strigăte. Din arhivele închisorii se deduce că în 16 octombrie, la apelul de seară, deținutul cu numărul 13225 lipsește. Se dădu imediat alarma, se mai numără o dată. John Dillinger dispăruse. Închisoarea începu să forfotească. Se aprinseră luminile, ordinele scurte, nervoase, ale ofițerilor, se auziră pînă la Pendleton. Fu găsit după o oră, ascuns într-un atelier. O oră care îl costă încă șase luni de închisoare.

Dar cinci zile mai tîrziu se bucură de primele lui clipe de libertate. Îl duseră la Franklin, unde era judecat Singleton. Avocatul acestuia făcu o pledoarie plină de acrobații, la sfîrșitul căreia culese, triumfător, decizia de condamnare la doi ani. Dillinger nu spuse nimic, însă hotărîrea judecătorească îl răni. Singleton era cu zece ani mai bătrîn și nu se afla la prima confruntare cu tribunalul. Amărăciunea era de înțe-

les, dar pedeapsa nu putea fi mai mare. La urma urmelor, participarea lui Singleton se rezumase la o absență.

La întoarcere, la trecerea prin Indianopolis reuși să fugă de lîngă paznici. Fu prins după cîteva minute. În urma lui, poarta închisorii se închise parcă pentru totdeauna, despicînd, ca o ghilotină, legătura dintre el și lume."

Proiecționist:

„... La închisoare îi cunoaște pă mulți inși care erea și ici închiși acolo. Banditi de-ai Americii. Cu doi, într-o scară, vor să fugă iar, dar iar sînt prinși. Mai capătă șase luni dă închisoare. Io n-aș zice că nu-i păsa. Io aș zice că se prefăcea că nu-i pasă. Se vedea pă fața lui. Edvard Robinson ăsta era un artist dat dracului. Parcă s-ar fi născut în cămașă dungată. Așea. Dup-aia urmează cum el își toarnă plumb topit peste picioare. Am uitat să spui că și ei, pușcăriașii, munceau. Lucra la turnătorie. Alții la croitorie. Alții la magazii. Da' gardienii se preface că nici că-i pasă dă piciorul lui cu plumb topit. Atunci el își toarnă peste rană nu știu ce dintr-o sticluță și imediat îl duc la infirmerie.

Atunci începe să stea acolo și nu mai face niciodată pă deșteptu. Se împrietenește cu mulți alții și vorbește despre cum să evadeze. Am scris aici ce vorbesc. Ei vorbesc despre cum să evadeze"

Biograf:

„Dintr-o simplă deducție psihologică, putem risca observația că înțelesese repede deosebirea între cei fără vocație și profesioniștii adevărați. Amatorismul era, și aici, disprețuit. Profesioniștii veritabili, oameni cu vocația clară, erau puțini. Puțini și foarte cunoscuți. Se făcuse chiar o listă a celor zece mii de „inamici publici". Era capodopera F.B.I.-ului, un best seller care rivaliza cu cărțile lui Mark Twain.

Dillinger avu privilegiul să ajungă în preajma unui exemplar admirabil al acestei specii. Un individ la care vocația trecea pe primul plan, umbrind orice altă calitate. Harry Pierpont era un criminal înnăscut. Înalt, frumos, cu un splendid păr castaniu, cu ochi albaștri în care-i puteai citi orice schimbare a gîndurilor, Pierpont îl întrecea pe Dillinger nu

numai cu un an, dar şi cu o vastă experienţă a crimei. La nouăsprezece ani furase, la Indianapolis, o maşină. Prins asupra faptului, Pierpont scoase pistolul şi, fără să ochească, trase de patru ori. Victima căzu, dar se ridică instantaneu şi-i smulse arma.

Mama lui Pierpont era o huidumă de femeie. Ea-l luă din scurt pe guvernatorul închisorii şi-i spuse că băiatul ei n-avusese intenţia să-l omoare pe stăpînul maşinii. Îşi aduse aminte cum il scăpase odată, cînd era copil, în cap, şi cum de atunci o ia cîteodată razna. Mai mult, dacă are amabilitatea să-l cheme la vorbitor, se va convinge că două degete de la piciorul drept îi crescuseră împreună. Nu era cam mult pentru o singură viaţă de om?

Urmă un stagiu în ospiciu. După un an fu prins atacînd banca din Kokomo şi readus la Pendleton Reformatory. Era încă tînăr. Avea tot viitorul în faţă. În spate avea doi şerifi şi şase oameni înarmaţi pînă în dinţi. Îşi dădu un nume fals şi refuză să-l recunoască pe superintendentul Miles. Nu vru să dea nici o declaraţie şi nu se lăsă fotografiat („Ce e aici? Vă credeţi la Hollywoood?"). Şi, ca să-şi epuizeze repertoriul, îi gratulă pe gardieni cu un scuipat.

Două luni mai tîrziu încearcă din nou să evadeze. Prins, este transferat la Michigan. Dar înainte de a părăsi Pendletonul, începu să se întîlnească din ce în ce mai des cu Dillinger. Simţi în el dacă nu un rival, cel puţin un tovarăş de care trebuia ţinut seama."

Proiecţionist:

„... La Pendleton dăştept ie ăla care nu ie dăştept, îi zicea lui Johnny prietenu său. Dăştept ie ăla care tace şi trece neobservat. Şi io cred că Johnny ăsta a ţinut seama dă toate cîte i le spunea Harry. Pentru bună purtare, l-au mutat la croitorie. Ei, şi aici să vezi ce-a făcut. Staţi că am scris ce-a zis cînd a intrat pă uşa croitoriei, care erea cam ca un atelier dă acum: «Aici parcă-i un cămin dă domnişoare.» Aşea a zis. Uica a spus şi el că domnişoarele astea au şi ele dichisurile lor. Da' să vedeţi ce-a făcut. N-a făcut nimic. Da' a zis: «Prin bălţi ca asta accceleratele nici nu fluieră.» Asta însemna că iel ştia unde a ajuns şi că nu ie dă el acolo. El

erea, adicătelea, un accelerat nimerit printre niște impedecați. Da' aici îl întîlnește pe altu' cu care se împrietenește. Pă ăsta îl chema... îl chema, numa' puțin, îl chema Homer Van Meter. Și ăsta erea tare distractiv. Io, ca să vă spun una de-a mea, mie de ăsta mi-a plăcut cel mai mult din tot filmu. Erea lung și deșirat și îi distra pe ceilalți. Ocupația lui de bază erea să-i facă pă alții să rîdă. Un fel dă țircusant, cum s-ar zice p-acilea. Da' să vedeți ce se întîmplă. Fiecare cînd intra în atelier primea o normă. Cine n-o făcea, ajungea «pă rogojină.» Rogojina erea o împletitură de vreo jumătate dă metru pă care pedepsitul erea dus dimineața și nu avea voie să pășească afară din ea dăcît seara.

Acuma, Dillinger trebuia să facă mînecile de la cămăși. Doamne să vezi ce-i umbla mîinile! Erea cel mai prima dintre toți. El îi ajuta și pă ăilalți care nu erea așa dă iuți la mînă. Și, uite-așa, îl ajuta și pe Van Meter. Van Meter îi distra pă deținuți, iară Dillinger îi făcea lui norma. Dar într-o zi sînt prinși. Atunci îi duce pă amîndoi pă rogojină și îi așază acolo. Da' Van Meter nu se astîmpără. Avea în el sîngele dracului. Ce-i trece lui prin cap? Distracția cu număratu' cărămizilor din zid erea veche. Să vezi ce inventează el. El ia o bucată de ață, prinde muște și le trece binișor, ca pe mătănii, prin ață. Cînd ața se umple dă muște, să vezi ce se mai lungește la față gardianu'! Dă unde să știe el că lanțu dă muște erea distracția lu' prietenu ăsta a lu' Dillinger, zi-i, Van Meter."

Biograf:

„Van Meter fugise de acasă pe la treisprezece ani, imediat după moartea tatălui, în urma unei intoxicații alcoolice. De la Fort Wayne, orașul de baștină, pînă la Chicago, făcu trei zile. Nu-și cruță picioarele și nici îndrăzneala de a călători fraudulos într-un vagon de marfă. Nu i-a fost greu să găsească de lucru chelner într-un local. Mai greu i-a fost să reziste printre clienți, note de plată și privirea severă a patronului. La șaptesprezece ani ia cu adevărat viața pe cont propriu, o dată cu o amendă de două sute de dolari pentru tulburarea ordinii publice și beție. În același an fură o mașină. Trimis la închisoarea din Menard își îmbogățește personali-

tatea cu un tatuaj pe brațul drept, sub forma cuvîntului SPERANȚĂ, și cu un sifilis rebel. După treisprezece luni e eliberat, ceea ce-i permite să înceapă o nouă viață. Cunoaște locuri noi și îndeletnicirí noi. După două luni e prins împreună cu un fost pușcăriaș din Menard în timp ce-i ușurează pe călătorii din gara Toledo de cîteva sute de dolari. E trimis la Pendleton, împreună cu o optimistă scrisoare de recomandare a ofițerului poliției din Gary: «Fiți cu ochii pe el. Nu-l scăpați nici o clipă din priviri, pentru că s-ar putea să-l vedeți pentru ultima oară. Nu că ar fugi atît de repede, dar trage al dracului de bine cu pistolul.»

Acest stil epistolar, caracteristic anilor' 20, îl va influența mai tîrziu pe Dillinger însuși.

Trei săptămîni mai tîrziu, scapă, împreună cu un prieten, în curtea interioară a închisorii, imediat după apelul de seară. Cînd să sară al doilea gard, sînt descoperiți. Van Meter îl lovește cu o rangă de metal în cap pe gardianul vigilent, apoi își continuă drumul. Sînt prinși înainte de ultimul obstacol și bătuți pînă ce ofițerul de noapte își dă seama că trebuie duși urgent la spital. Următoarele două luni și le petrece în pivnițele închisorii, unde e bătut noapte de noapte. Cînd revine în celulă, are cu douăzeci de kilograme mai puțin și cinci dinți lipsă. Dar buna dispoziție nu-i piere nici acum.

Peste cîteva luni, Van Meter reface drumul lui Pierpont, poposind la închisoarea din Michigan. Pentru Dillinger, transferul a fost o lovitură dură. Vreme de cîteva zile își reia vechiul stil obstrucționist, apoi se liniștește ca prin miracol. Un an și jumătate își dedică toată energia și întregul talent confecționării manșetelor de cămăși."

Proiecționist:

„Acuma io am vrut să vă mai arăt ceva. Căci cam acuma se vede în film cum Dillinger scrie scrisori. Asta este după ce s-a liniștit. Căci io am uitat să vă spun că pe la mine a mai fost odată un tînăr care mă întreba dă Dillinger. Nu-l cunoașteți? Da, dă la Timișoara. Zicea că-l cheamă, înuma o clipă, că io-mi notez tot, aha, uitați-vă aici, să mă trag mai către lumină, da, aici pă marginea foii, Ion Popeangă.

Cum nu-l știți? A zis că ie scriitor, că ie membru în asociație. A zis că a citit despre Dillinger într-un cenaclu. Zice că n-a putut citi chiar tot. Da' scrisorile tot a apucat. Că astea le-a găsit într-o carte pă care a primit-o dă la un frate din America. Da asta nu trebe s-o spuneți cînd scrieți articolul. Și zice că a tradus-o el singur din limba englezească. Zice că a arătat-o la un mare traducător, la Sibiu, și zice că ăla a zis că îi pare așa dă frumoasă și că să-i deie voie să și-o pună motor la o poezie pe care vrea să o scrie pe loc.

Motto?...

Să poate. Io așa am înțeles. Așea. Uite-le. Ba că nu. Iote una. Citiți-o pă asta pînă mă duc io să aduc o sticlă cu apă:

„Scumpa mea Beryl am văzut că nu ești în apele tale și nici io întrale mele scumpo și data trecută am zis că niciodată no să mai pun mîna pe toc săț scriu Și mam gîndit că dacă es no săț pară rău cu sufletu tău ăla cel mai bun din lumea toată să mă lași săm pară rău cînd o să es de Aici să mă faci să fiu singurel pă lume. Și ce fericiț o să fim cînd o să viu să stăm împreună săț alung mîhnirea că no să fie nevoie de copi ca să stau acasă planton căci cu tine întotdeauna o să stau lipit numai de tine Dulceața vieți mele te iubesc și ce nas da să fi fericită Scumpo. Scumpo nu știu dacă o să opțin luni drept la vorbitor scumpo. Sper din toate puterile căci se usucă inima în mine Scumpo adu niște fotografii. Căci cînd te văd tot mai frumoasă și tot mai dragă și mai scumpă Scumpo nu mă gîndesc decît la fotografi noi. Zici de zmeură da Scumpo eu pe tine te vreau căci totul ie fără gust șiț închipui cum mă perpelesc cum mam fost perpelit și cînd nu ai venit de ziua ta. Parcă mă învîrteam în cușcă vino cînd zici că vi Scumpo, sau nu spune că vi pînă ce nu ști sigur că vi căci nu ști ce înseamnă și ce se întîmplă cu mine cînd cred că o să te văd și nu te văd. Știu că nu din vina ta, tu vi cît de des poți să vi Scumpo. Spunei Mamei tale că no uit. Sper că sînteți bine. Cred că de data asta o scot la capăt. Sărutări dragi către cea mai scumpă soțioară din toată lumea...»"

„Prea puțin sensibilă la acest stil, deloc cinematografic, Beryl își rărește vizitele și pînă la urmă le pune punct. În primăvara lui 1929, plin de speranță, Dillinger primește o scrisoare din partea ei. În locul binecunoscutelor cuvinte gingașe, află că ea vrea să divorțeze. Știrea îl zdrobește. Nu coboară zile întregi din pat. Și cînd coboară, nu trece dincolo de marginea patului, unde rămîne împietrit cu bărbia în mîini. Apoi, dintr-o dată, își revine și cere să fie înscris în clasa a opta la școala închisorii. În scurtă vreme, devine cel mai bun elev. Conduce discuțiile și îl uimește pe profesorul Ernest Ellington. Pînă în 1963, cînd un accident de automobil i-a curmat activitatea la catedră, Ellington se jura că n-a mai avut niciodată un elev atît de silitor. O adevărată mîndrie a sistemului de învățămînt din toate închisorile țării.

La sfîrșitul lunii iunie află că același judecător care îl condamnase pronunță și hotărîrea de divorț. Deși lovitura e la fel de puternică, de data aceasta nu-l țintuiește la pat. Rămîne doar cîteva ore cu bărbia în mînă, pînă cînd află că o comisie specială analizează dosarele pentru eventuale eliberări înainte de termen.

În după-amiaza audierilor, se organizează în curtea închisorii un meci de base-ball cu o echipă semiprofesionistă din oraș. Printre spectatori se aflau și cîteva persoane de ază: guvernatorul statului, Harry Leslie, ziariști, politicieni. Deși înainte nu strălucise la acest sport, în acea zi Dillinger părea o întruchipare a perfecțiunii. Guvernatorul, el însuși fost judecător, îl aprecie în mod deosebit.

Din păcate, impresia pe care o lăsă la audieri fu jalnică. Procesul-verbal păstrează cuvintele președintelui: «Observăm, tinere, că n-ai executat decît o mică parte din condamnare. Sîntem informați că nu prea te conformezi vieții din închisoare. O să mai vedem peste cîțiva ani.»

Adevărul era că în ultimii doi ani — la închisoare se afla în al cincilea — se comportase ireproșabil."

Proiecționist:

„...Dacă tot ați citit scrisoarea asta, mai am una. Da' nu a lui, ci a lu' nevastă-sa. Ia ascultați ce zice în fiim despre scrisoare: „pînă și dulceața de Beryl mi-a tras un picior în fund, ticăloasa dracului, ce să fi așteptat de la un președinte senil? Da' nu ajung eu să-i pun odată mîna în păr? Scrisoarea asta i-a făcut-o nenorocitu' ăla de avocat în cîrdășie cu judecătoru, că ea abia știa să scrie adresa închisorii, bestia de judecător care vrea să mă mai înfunde o dată, după ce am mai intrat pe mîinile lui cînd ca un prost am recunoscut totul." Așa, dați-mi foaia aia și luați-o pe asta:

«Avînd în vedere că între noi s-a așternut un văl de nepătruns, am considerat că este mai bine pentru amîndoi să ne despărțim în mod legal, cu tot regretul, pentru totdeauna, cu sentimente prietenești, Beryl.»

Și atunci l-a mutat și pă el. Să vede cum stă mult cu scrisoarea asta în mîini, cum o pune pe genunchi și plînge. Da' a doua zi îl mută la altă închisoare, unde, ce să vezi, pestă cine dă? Chiar păstă prietenii lui. Păstă artistul ăla, care-am zis că-mi place mie cu glumele, și peste ălălalt, înalt și frumos."

Biograf:

„În seara lui 15 iulie 1929 ajunge la Michigan City. Cînd pătrunse dincolo de zidurile închisorii se făcuse noapte de-a binelea. Pentru cineva sosit de la Pendleton — în fond, un reformatoriu, și nu o închisoare propriu-zisă, contactul cu penitenciarul Michigan era șocant. La Pendleton, deținuții erau tineri. Aici, la apelul de seară, curtea principală se umplea de capete cenușii. Pentru Dillinger, ideea de închisoare se lega mai ales de nebuniile tinereții. Dar vederea unor oameni de vîrsta tatălui său, și chiar mai bătrîni îl puse pe gînduri.

Apatia generalizată, încetineala ritmului păreau să transforme închisoarea într-un azil de bătrîni .Disciplina se ținea cu mult mai puțin efort din partea administrației, iar încercările de evadare erau ca și absente. Nu se mai înregistrase nici o fugă spectaculoasă de dinainte de război.

Şi totuşi, un ochi experimentat ar fi ştiut să vadă dincolo de aparenţe. Acele capete conuşii, atît de docile, atît de indiferente erau încă în stare să reacţioneze violent. Autoritatea lesne acceptată era doar o formă a disimulării. Dincolo de priveliştea monotoniei atotcuprinzătoare, Dillinger începu să descopere nuanţe. Nu toţi deţinuţii acceptaseră cu atîta resemnare soarta ce le fusese rezervată şi nu toţi renunţaseră la planurile de evadare."

CONFLICT DE COMPETENŢĂ: Sufletul, închisoare a trupului

„O carte fundamentală pentru orice referire la starea de arest, la ideea de pedeapsă, la sistemele coercitive, la supunerea corpului şi a sufletului, în fond. Surveiller et punir. Naissance de la prison. *A supraveghea şi a pedepsi. Naşterea închisorii. Un autor fundamental pentru înţelegerea oricărui corp, a oricărui suflet supravegheat şi pedepsit. Să îl citām:*

„Kantorowicz a reuşit pe vremuri o analiză cu totul remarcabilă a «corpului regelui»: un corp dublu, conform teologiei juridice din Evul Mediu, deoarece presupune, în afara elementului tranzitoriu care se naşte şi moare, un altul care, în schimb, dăinuie în timp, menţinîndu-se ca un fel de suport fizic şi totuşi intangibil al regatului... La celălalt pol, s-ar putea imagina corpul condamnatului... Şi el are un statut juridic al său: impune un ceremonial şi un întreg discurs teoretic, cîtuşi de puţin însă pentru a fonda acel «plus al puterii» care ar privi persoana suveranului, ci pentru a coda tocmai acel «minus al puterii», prin care sînt marcaţi cei supuşi unei pedepse. În zona cea mai întunecată a cîmpului politic, condamnatul descrie figura simetrică şi inversată a regelui...! Dacă suplimentul de putere care-i revine regelui îi aduce acestuia o dedublare a propriului corp, puterea excedentară ce acţionează asupra corpului supus al condamnatului nu generează cumva un alt tip de dedublare? Cea a unui «incorporal», a unui «suflet», cum spunea Mably. Istoria acestei «microfizici» a puterii punitive ar fi atunci o genealogie, sau o piesă pentru o genealogie a «sufletului» modern... Nu ar mai trebui să spunem că sufletul este o iluzie sau un efect ideologic. Ci, dimpotrivă, că există, că are o realitate, că este produs mereu, împrejurul, la suprafaţa, în interiorul corpului, prin funcţionarea unei puteri care se exercită asupra celor pedepsiţi — într-un mod mai general, asupra celor supravegheaţi, dresaţi, corectaţi, asupra nebunilor, copiilor, şcolarilor, colonizaţilor, asupra celor împovăraţi cu un aparat de producţie şi controlaţi pe tot parcursul existenţei lor. E o realitate istorică acest suflet, care, spre deosebire de sufletul reprezentat în teologia creştină, nu se naşte vinovat şi gata de a fi pedepsit. El se naşte mai curînd ca un rezultat al modurilor de a pedepsi, de a supraveghea, de a constrînge. Acest suflet real şi incorporal nu e cîtuşi de puţin substanţă; e elementul în care se articulează efectele unui anume tip de putere şi referirea la o întreagă ştiinţă, angrenajul prin care relaţiile de putere dau naştere unei asemenea ştiinţe, iar aceas-

ta, la rîndul ei, redresează și consolidează efectele puterii. Pe buza acestei realități-referințe s-au elaborat diverse concepte și s-au delimitat domenii de analiză: psihic, subiectivitate, conștiință, personalitate etc. Tot ea a întemeiat tehnici și discursuri științifice. Pornindu-se tot de la ea, au fost revalorificate revendicările morale ale umanismului. Dar să nu ne lăsăm înșelați de toate acestea. Sufletului, iluziei teologilor, nu le-a fost substituit un om real, un obiect al științei, al meditației filosofice sau al intervenției tehnice. Omul despre care ni se vorbește și pe care sîntem invitați să-l eliberăm este deja, în sine, efectul unei aserviri mult mai adînci decît el. Un «suflet» îl locuiește și îl poartă prin existență. Un suflet care e el însuși o piesă în mecanismul dominator pe care puterea îl exercită asupra corpului. Sufletul, efect și instrument al unei anatomii politice; sufletul, închisoare a corpului."

*

Biograf:

„În scurtă vreme, se apropie de grupul, invizibil din-afară, al celor care, într-un fel sau altul, își creaseră o poziție deosebită. Li se spunea *tricourile roșii*. Se recrutaseră dintre cei mai nedomoliți pușcăriași, care știuseră să impună gardienilor o anumită relație. Aveau metode personale de a scăpa de plictiseală și de a îndura bătăile și lipsurile."

Proecționist:

„...Da, da, da, era și în film toată treaba asta. Atunci l-am văzut pă Robinson, pă Dillinger adică, mirat dă toate cîte le are de învățat. Un pușcăriaș mai tînăr îl trage de-o parte și îi spune că ăștia-s ăi mai ai dracu' pușcăriași. Aparatu de filmat îi lua, de sus pînă jos, tot cîte unu, iar prietenu lui Dillinger vorbea, ca de undeva din spatele lor. Poftiți de citiți: Nu te apropia de ăștia. Ăștia se simt în închisoare ca acasă. Acuma, fii atent, în închisoare s-a introdus Sistemul Liniștii. Totul se desfășoară în cea mai deplină liniște. De la sculare, mîncare, muncă, nimeni nu are voie să scoată o vorbă. Cînd îți ceri voie la toaletă, ridici două degete, ca la școală. Numai ăștia, tricourile roșii, pe ăștia nu-i doare capul. Li se rupe lor că n-au ziare și cărți și radio. Ei au și învățat să vorbească fără să deschidă buzele și fără

să le mişte. După ce a terminat ăla de vorbit s-a terminat şi cu arătarea «tricourilor roşii». Şi cu asta se încheia prima bobină."

Biograf:

„Pentru cel dornic de perfecţionare, închisoarea Michigan era locul ideal. La Pendleton, criminalii de profesie erau o raritate. Aici formau o adevărată colonie. Jefuitori de bănci, şarlatani, falsificatori, toată fauna pe care o minte bolnavă putea să şi-o închipuie, convieţuiau cu cei mai fioroşi criminali văzuţi vreodată în jurul Chicagoului, şi chiar mai departe, pînă în Ohio.

Prizonier al unui sistem aflat în interiorul altui sistem, Dillinger îi impresionă pe marii rechini ai închisorii cam cît o muscă pătrunsă pe neobservate în sala de mese. Mult mai întreprinzător, Pierpont intrase în conflict cu paznicii închisorii încă din prima zi. După doi ani, nu rămăsese neîncălcat nici un paragraf din regulamentul închisorii. În scurtă vreme, fu recunoscut ca una din cele mai dure persoane din toată închisoarea. Era o legendă vie. Un senior al răului. Se zvonea că pînă şi dungile hainelor sale sînt mai late cu două degete.

Cînd sosi Dillinger, cerîndu-i protecţie şi sfaturi, Pierpont era înconjurat de un adevărat stat major. Asasini, hoţi, spărgători de bănci, paricizi, unii cu păr alb de-a binelea, alţii fără păr, cu chelii mate, cu pielea capului bătătorită şi cu obrajii căzuţi. Alţii tineri, cu nişte feţe de copii îmbătrîniţi peste noapte. Şi toţi aşteptau ordinele acestui tînăr frumos, pe lîngă care anii închisorii trecuseră fără să lase nici o urmă.

Dillinger, «cel mai isteţ băiat de la Pendleton», trecu imediat sub protecţia veteranilor. Deşi prezentat de Pierpont ca un adevărat cap teoretic al puşcăriaşilor din Midwest-ul american, nimeni nu-l auzi folosind alte cuvinte decît cele pe care, de altfel, nu le mai folosea nimeni în toată închisoarea Michigan: «vă rog frumos», «nu, mulţumesc», «am înţeles, domnule».

Populaţia închisorii săltase brusc la 2801, după ce, vreme de cîteva decenii oscilase ca acul unui indicator leneş în jurul cifrei modice de patru-cinci sute. Legea din 1919 pu-

tea să-şi revendice, cu o mîndrie lesne de înţeles, meritul înfloririi fără precedent a infracţiunilor. Oameni care, pînă atunci, se complăcuseră în viaţa tihnită a muncitorului sau a fermierului ori a băcanului fără pretenţii încep, brusc, să viseze la îmbogăţire. Astfel ia naştere contrabanda la scară naţională.“

Proiecţionist:

„Acuma, şi io m-am mirat că Dillinger nu era amestecat în ciorba asta cu evadatu'. Da' el nu se amesteca. El stetea pă margine, îşi muşca pumnii, da' nu se băga. „Asta-i o ciorbă prea fierbinte pentru mine“, zicea el. Io cred că el presimţea că o să-l elibereze păntru bună purtare. Dar lunile trecea şi el îşi dă seama ce prostie a făcut cînd a plecat de la Pendleton. «Acolo eram cineva. Aici nu-s decît un pai putrezit.»

Aşea. Să spui cum erea mai găparte. Erea cam a dracului dă frig. Da' ce-i păsa puşcăriaşilor? Datoria puşcăriaşului erea să evadeze. Numa' că Dillinger iar avea ghinion. El trebuia să fie al treişpelea dintr-un grup în care prietenu' lui, Pierpont, erea primu. Puşcăriaşii face o scară al dracului de uriaşe, ian să vă văd, n-o să ghiciţi în veci, face o scară din paturi dă fier. Auzi! Da' ce folos? Rondu dă noapte se întîmplă chiar cînd ei erea cu picioru pă geam. Afurisenia dracului. Da' să vezi ce bine juca artiştii. Că chiar credeai că vrea să evadeze. Da, da, asta-i altă scrisoare către frate-su. Nu ştiu dacă acuma i-o scrie, că în film el acuma erea la infirmerie. Citiţi-o dacă vreţi. Nu, asta nu-i către nevastă, că acuma nu mai are nevastă. Asta-i către frate-su, Hubert:

> «Nu ştiu cum dracu se face că nu trece zi fără să intru în bucluc. Îmi jur în fiecare zi că trebe să stau deo parte să nu mă amestec cu toată pleava da nu trece un cias şi vin ăştia şi văd că am ascuns sub pat o lingură de aluminiu o farfurie o bucată dă sticlă şi briciu cu care mam bărberit toată săptămîna trecută că îmi creştea o barbă de ţap să nu înnebuneşti ce zici tu dă asta că naş avea motive să mă apuce toţi dracii».

Şi dupe ce termină dă scris scrisoarea asta — da io vă spui că nu-mi amintesc că o a scris, şi nici în dosarele mele nu ie trecută, da' dacă mi-a adus-o traductoru' dă la Timi-

șoara io zic că-i mai bine s-o vedeți — iar îl trimite la muncă. Iar într-un atelier dă croitorie. Iar manșete. Parcă s-or fi încurcat bobinele. Iară el fluiera, chiar ca în rola pă care v-am spus că am pus-o dă o parte. Iar îi ajuta pă deținuți. Le dedea și bani. Lu' unu i-a dat cinci dolari — ehei, pă vremea aia cu cinci dolari trăia ca domnu'o lună încheiată la orice otel, la Los Angeles ori la Chicago. Și la Detroit, poate, da asta n-o mai știu, că comloșenii care a fost la Detroit e mai scumpi la vorbă. Lu' altu îi dedea alți cinci dolari. Lu' altu iar cinci. Îi ținea ascunși într-o manșetă cusută dă iel, că v-am spus că erea cel mai bun la cusături și învîrtitori dă manșete."

Biograf:

„În vara lui 1932, Pierpont și cei trei oameni de bază ai săi formau un perfect careu de ticăloși. Portretul lor robot uimește prin uimitoarea asemănare a detaliilor. Nici unul din ei nu reușise să termine mai mult de opt clase. Fiecare spărsese cîteva bănci. Nici unul nu avea nici cea mai mică șansă de eliberare înainte de termen.

John Hamilton, zis Red, străbătuse drumul normal de la bootlegging la crimă în două etape scurte. Făcuse, mai întîi, o contrabandă îndrăcită cu whisky. Apoi, își consacră experiența și talentul jefuirii băncilor. Un fost paznic ne-a asigurat că, în cinci ani de detenție, nu călcase regulamentul decît o singură dată, cînd sustrăsese niște sfoară din atelierul de croitorie. Totuși, fiind considerat un personaj primejdios, i se respinsese cererea de grațiere.

Cînd l-am descoperit, în arhiva închisorii, nici dosarul lui Charles Mackley, al doilea acolit al lui Pierpont, nu mi s-a părut prea încărcat. Doar obișnuitele măgării ale unui pușcăriaș necioplit. Și totuși, experiența ulterioară a dovedit că nu era lipsit de știința bunelor maniere. Ar fi putut lesne trece drept un președinte de bancă sau un om de afaceri în curs de îmbogățire. Era, la cei patruzeci de ani ai săi, un performer al situațiilor fără ieșire. S-a dovedit capabil, în cursul aceleiași zile, să seducă o fată de bună condiție, să dea o mare petrecere într-un restaurant, de unde a plecat fără să plătească, pentru a-și încheia ziua cu spargerea unei bănci și violarea casieriței.

Al treilea se numea Russell Clark, zis Boobie. Se considera, din start, o victimă a justiției. Unica lui încercare de spargere a unei bănci i-a adus o pedeapsă de douăzeci de ani. Gardienii l-au surprins, de nenumărate ori, vorbind singur, într-o limbă necunoscută. Cu vremea, s-au convins că Boobie nu e chiar în toate mințile. La dosar exista și o piesă ciudată. Rezulta din ea că Russell Clark ar fi făcut studii de drept. Dar la proces se apărase atît de prost pe sine însuși, încît studiile de drept nu puteau fi decît o legendă.

Analizată cu atenție, banda se dovedea foarte echilibrată. Doi dintre membri ei erau personalități explozive, oameni de acțiune, Pierpont și Clark, iar ceilalți doi, Macley și Hamilton, excelenți organizatori. În ciuda acestor calități reunite, încercările lor de evadare erau sortite eșecului. Au ajuns la concluzia că nu pot evada altfel decît cu un ajutor dinafară. L-au găsit repede: John Dillinger. Dar mai aveau de așteptat. Pînă la eliberarea lui Dillinger trebuia plănuit, cu grijă, totul. Pierpont avea, afară, prieteni de nădejde. Trebuia rezolvată problema ascunzătorii și problema banilor.

În cîteva luni, Dillinger era perfect instruit. Unde se află băncile cel mai ușor de atacat, unde se pot găsi ascunzătorile cele mai sigure, cum să dea de prietenii de nădejde. Îi promiseră că, după evadare, el va fi șeful bandei. Mintea lui Dillinger se transformă într-o hartă curioasă pe care pîlpîiau, ca niște beculețe luminoase, cele mai bizare nume și adrese: locuri deochiate unde pot fi vîndute lucrurile sustrase din magazine, ascunzători, case cu ieșiri duble, pivnițe îngropate, ziduri cu uși invizibile, fete de încredere, ateliere de mașini furate. Punct cu punct, totul memorat, repetat, dosit în cele mai ascunse și sigure cute ale minții.

Dillinger, naivul Johnny care visa la vremurile glorioase ale lui Jesse James, nici nu voia altceva. Dintr-o dată, ca dincolo de o cortină magică, în fața lui răsăriră promisiunile unei vieți ca în basme: bani, libertate, lux. Femei. Mai ales femei. Zeci de femei frumoase, șiruri interminabile de releie ale viciului pe care el, Jesse James al doilea, le domina prin simpla lui prezență. Cu un trabuc în colțul gurii, însoțit de garda personală, așa cum auzise că umblă italianul acela norocos, Capone, ascunzîndu-și zîmbetul crud și per-

tele după o pălărie de borsalino lăsată peste ochi, trecea prin șirul de femei frumoase făcîndu-le semne amicale.

Pierpont îi oferea o șansă fără egal. Îi schimba însăși identitatea, însuși sensul vieții. De la puii furați din ograda lui Hon Zook la perspectivele oferite de Pierpont se întindea o distanță astronomică. Zecile de bănci ale Midwestului, casierile fermelor bogate din Illinois și Ohio și, cine știe, într-o bună zi, poate chiar the National Bank...

În schimbul viitoarelor servicii aduse bandei, Dillinger cere o favoare: includerea în grupul viitorilor evadați a lui James Jenkins. Se atașase de el într-un mod suspect, însă individul corespundea din toate punctele de vedere: comisese o crimă așa-numită de „gradul întîi", pe care, bineînțeles, n-o recunoștea. Pe deasupra, era un exemplu de indisciplină, indolență și cruzime. Pierpont acceptă cu greutate, dar totuși acceptă. Un triumf al lui Dillinger așadar.

În lunile următoare, biografia sa făcu o buclă neașteptată, dar firească. Responsabilul secției se văzu nevoit să-l evidențieze drept un «element disciplinat, ireproșabil în muncă». Nu intră în nici o încurcătură, astfel că i se îngădui să-și dubleze numărul de scrisori la care avea dreptul.»

Proiecționist:

„Ați văzut c-am avut dreptate? Știam io că trebe să pomenească undeva dă scrisorile alea. Că cam mi s-a părut mie cînd a venit dă la Timișoara domnu' Popeangă că teancu-i cam groscior păntru cîte scrisori scria în film. Că știți cum ie acolo: artistu' îl vezi tu că scrie, da' parcă poți ști ce scriea el acoloșilea? Știi cum ie artiștii. Ei ie prefăcuți și dați dreacului. Da' dacă și americanu' ăsta zice că Dillinger scria tot mereu la scrisori, cred că vă mai aret una. Asta dă aici, pă hîrtie galbină tre' să fie, că ie vorba dă liberare:

«Dragă Tată, să nu fi surprins dacă în nici o lună două o să te trezești cu mine intrînd în bucătărie derect pe giam sînt tot ieu Johnny al tău cel vechi da cu mințile bine băgate la tărtăcuță ce dracu' am și ieu deja ni treijdă ani perduți pă degeaba miam

dat seama prea tîrziu că nu trebuia să fac toate chestile alea pline dă jeg să mă comport ca ultimu' timpit da' cred că niciodată nui prea tîrziu să începi o viață nouă și io cred că foarte curînd o să încep una am speranțe că mă liberez cît dă curînd și daiat scriu să nu te speri cînd o să mă vez intrînd poate nu pe poartă dă bucurie ci pă vechiul nost' geam al tău iubitor fiu Johnny.»

— Așea. Dați înapoi scrisoarea. Aș mai avea aici un document, care nu ie din film, da' ie tot cu Dillinger. Io, drept să spui, n-am priceput mare lucru. Da' poa' să fie dă folos. E vorba dă cum să întîlnește ăștia patru cu unu Walter Dietrich. E un fel dă articol dintr-o revistă nemțească. Cică ie despre cum s-a împretenit ei și cum a pus la cale evadarea asta. E scrisu' meu dă mînă, ie cam tremurat, căci l-am scris dupe dictare. Cică ăsta erea și el un bandit al dracu'. Cică avea iel niște scheme dă la un baron, numa' o clipită, baronu' Lamm. Asta erea o revistă militară, păntru folosința ofițerilor. Io nu știu cum a ajuns ea la noi în țară: Cred că prin contrabandă. D-aia am scris io cu mîna mea, căci mă interesa. Nu pricepui, cum am zis, mare lucru, da'e tot cu Dillinger, așea că uite-o. Chiar dacă nu pomenește numele lui, ăl de-mi traducea a zis că așea a ieșit iel dă la pîrnaie, citind ce scrie aici. Citiți și dumneavoastră: «Sistemul Lamm cuprinde trei etape. Prima dintre ele este etapa preliminară. Acum, Lamm, singur sau împreună cu unul din tovarășii săi, fac o cercetare a caracteristicilor băncii. Desenează o hartă cît mai exactă a interiorului, observă particularitățile, studiază obiceiurile casierilor și sistemele de alarmă. Sub pretextul unor depuneri sau retrageri repetate de sume, își fac o imagine și asupra sistemului de închidere a seifurilor, și nu uită să-l studieze pe cel care are cheile.

Etapa a doua este o repetare, împreună cu complicii, a scenariului după care vor ataca banca. Nu ezită să confecționeze și machete ale băncilor care urmează să fie atacate, în fața cărora simulează diverse variante de atac. Fiecare membru al bandei are de făcut un anumit lucru și cunoaște perfect intervalul în care trebuie să-l facă. Unul din principiile de bază ale lui Lamm este părăsirea băncii jefuite exact

la timpul stabilit, indiferent cît de mare este suma rămasă necolectată.

A treia etapă, absolut obligatorie, este procurarea unei mașini care să nu atragă în nici un fel atenția. Șoferul, de obicei un veteran al șoselelor, trebuie să cunoască zona de acțiune pînă la cea mai mică piatră din pavaj. El își cronometrează cu exactitate distanța de la un colț la altul al străzii, stabilind mai multe posibilități de evitare a eventualilor urmăritori. Și aceasta presupune nenumărate repetiții, în cele mai deosebite condiții meteorologice.»

Că dă aia vă spusei. Io nu pricepui cum a putut banda și cu Dillinger să iasă din închisoare după planu ăsta. Io cred că ie ceva în neregulă. Da' domnu' Popeangă a zis că ăsta erea un plan «adaptat». Nu știu ce-o fi vrut să zică. Da' nici filmu' nu te lămurește, că acolo baronu' ăsta, Lamm, nici urmă dă piciorul lui pă nici una din bobine. Și, vă spusăi, le-am frecat pînă s-a tocit. Că nu mai recunoșteai care erea Dillinger și care erea ăilalți pușcăriași. Da' așa e filmele. Ele nu-ți spune chiar totu'. Ele te învață să gîndești. Da' io oricît m-aș gîndi, tot nu poci să spui că dă ce nu putea iei să iasă pă poarta închisorii fără să-i ajute baronu' ăsta pă care nu l-a văzut nimeni, Lamm. Poate că bobina aia lipsește, poate că n-am fost vigilent și poate că erea să dau dă dracu' din cauză că s-a pierdut și io n-am avut habar."

Biograf:

„Sistemul Lamm s-a dovedit perfect timp de treisprezece ani. Și dacă o întîmplare absurdă nu i-ar fi pus capăt, poate că el ar fi rămas drept una din cele mai mari realizări ale Americii din perioada Depresiunii. Însă în acea zi de 16 decembrie 1930 avea să se prăbușească încă unul din marile mituri ale visului american. Echipa lui Lamm era alcătuită, atunci, din cinci oameni, cu aptitudini desăvîrșite pentru meseria pe care și-o aleseseră. Cînd apăru în fața băncii din Clinton, însoțit de un bătrîn distins (bătrînul se numea G. W. Landy și avea nu mai puțin de șaptezeci și unu de ani), Lamm nu era muncit nici măcar de o minusculă presimțire.

Landy, care semăna izbitor cu faimosul Henry Ford, adusese unele îmbunătățiri sistemului Lamm. Siguranța acestuia din urmă creștea și mai mult știindu-l în preajmă pe mai tînărul Walter Dietrich, care, la douăzeci și șase de ani, dovedea calmul și precizia unui experimentat șef *navajo*. Imediat după el venea un ins îndesat, cu o față de copil, James „Ocklahoma Jack" Clark. Nici cel mai suspicios polițist nu i-ar fi putut suspecta de cel mai neînsemnat gînd rău. Părăsiră banca după trei minute, ducînd cu ei suma de 15567 dolari. În clipa cînd pășiră în stradă, în fața băncii opri un Buick mare. Intrară în el fără nici o grabă. Cînd ultimul din ei puse piciorul în mașină, din sens opus apăru un tip înarmat cu o pușcă. Era unul din nenumărații voluntari care formau organizația de protecție a băncilor din statul Indiana. Insul, de profesie frizer, își părăsise postul de observație, de vizavi de bancă, neliniștit că prietenul său zăbovește mai mult decît trebuie în interiorul clădirii. «Intrigat, se îndepărtă puțin, ca să nu vină perpendicular pe ușa de intrare, și se apropie din partea dreaptă. În acel moment începu un șir de întîmplări extraordinare, care dovedesc precaritatea oricărui sistem, oricît de perfect ar fi el. Dar și derizoriul care, din umbră, din invizibilele cotloane ale timpului, uzează pînă și ceea ce părea etern. Speriat de apariția acestui individ înarmat, șoferul face o manevră imprudentă și în timp ce întoarce, mașina se ciocnește de un automobil venind din sens invers. Cei cinci coboară în grabă și, norocoși, găsesc un automobil lăsat de stăpîn în stare de funcționare. Din păcate, automobilul nu depășește viteza de treizeci și cinci de mile la oră: din cauza unui sistem de frînare instalat de un fiu grijuliu la mașina tatălui, adică a imprudentului deținător al automobilului pe care Lamm și ceilalți și-l însușesc. Speriați, abandonează mașina pentru un camion însă și acesta are rezervorul de apă spart și, în scurtă vreme, rămîn în pană. Urmărirea încetează în Illinois, unde ultimul automobil pe care îl fură nu are decît doi sau trei litri de benzină.

Bilanțul acestei aventuri este tragic. În luptă cu aproape două sute de polițiști care, în etape scurte, le iau urma, Lamm și șoferul sînt împușcați, bătrînul Landy se sinucide, iar Clark și Dietrich sînt capturați."

Proiecționist:

„— Văd că o știți și pă asta. Da' văz că v-ați dat toț interesu. Cum ziceți? V-ați documentat? Oho, ce filme documentare mai aveam și noi pă aici! Aș putea să vă spui numa' despre ce lucruri se vedea într-un documentar. Ele venea în role separate, dă culoarea prunii coapte, și io mi le proiectam singur, că ăștia din Cornloș nu le prea înghițea. Veneam dă dimineață și după ce dădeam drumu la aparata' dă proiecție coboram în sală și mă uitam la filme. Da' asta erea tare dămult. Așea că nu mai pierd timpu' să vă spui cum erea mai dă dămult. Poftiți aici altă scrisoare:

«Dragă Tată mam gîndit că a sosi timpu săț spun două de la obraz căci pă lumea asta nu poți avea încredere nici în tatăl care te-a făcut cu mîinile lui și țîa dat viață ca săț poți juce dă ca așea că eu mă gîndesc la cem spune un preten aici căi spre binele umanității să te dedici binelui ceiacei mai important decît să fii un Croessus și dasta te rog să te areți ca un părinte să te interesezi și de mine la reverendu Fillmore și la domnu Howard Philips că iei pot să spună vorba cea mică care trage atît dă greu însă în balanța justiției mioape cînd o să vină curînd vremea să ia în discuție dosarul meu care a mucezit dă atita nemișcare în birourile pă care le văz în fiește-care seară numai că ieu sunt dincoace de grati așea cum vreau să vă văd haba pe toți încă în Primăvara asta, da numa că dincolo, pe tine și pe Mama și pe Mary la carei tot scriu scrisori de o milă dă lungi numai că eami răspunde pă scurt ca și cum nar avea altă hîrtie decît un tichet dă tramvai măcar că să se bucure ca de cei scriu ieu că vorba e săm dea drumu liber o oră pe săptămînă și nici nu o să știu ce să fac cu atîta timp unde să mă duc pă cine să văd pă cine să întîlnesc în orașu ăsta în care ieu nu cunosc pă nimeni așea că vezi de ce trebe să vorbești cu reverendu și domnu Philips ca să mă aveț mai repede acasă alături de voi pă mine al vostru care

nu vă uită și vă iubește ca-n prima zi dă arest, Johnny.»

Da, da, da, acuma-mi aduc aminte cum îl lasă liber. Vine o telegramă și-i spune că mama lui e moartă. Mai vine și altă scrisoare, pă care n-o am, cu multe semnături din sat dă la iel, care-i cere lu' guvernator să-l libereze pă Dillinger. Așea erea pă atunci moda. Dacă te cerea mai mulți liber, liber ereai. Am văzut și un film cu treaba asta. Zicea că așea erea în Constituția americănească. Ei, și cînd iese Dillinger din închisoare, peste tot pă unde umbla iel pă străzi, numai jale și faliment. Magazinele erea închise. Foamete și plînsete."

PERTURBATIO ANIMI

Prima amintire a doctorului legist Tit Liviu despre orașul Viena datează din vara lui 1927. Atunci a văzut cu proprii ochi faimoasa capitală de imperiu. Bineînțeles că și pînă în acel moment, prin tot felul de date, relatări, povestiri și contacte indirecte acest buric al Europei avea un corespondent viu și în imaginea despre lume a tînărului medic. Dar în iulie 27, după ce coborîse din tren, dimineața, înainte de răsăritul soarelui, și-și lăsase bagajele în gară cu gînd să meargă pe jos spre Ring și apoi să dea o raită prin Prater, primele cuvinte în limba germană pe care le citise pe un zid îi dăduseră un neașteptat impuls de a se întoarce imediat la gară și de acolo, cu primul tren, în țară.

Tit Liviu nu se putea lăuda cu o foarte bună cunoaștere a limbii germane, însă mesajul pe care l-a văzut toată ziua și în diverse locuri din oraș, tipărit cu litere mari pe o hîrtie ca de ziar, manifestul deci, era cît se poate de clar: „Către prefectul poliției, dl. Johann Schober. Vă somez să demisionați. Karl Kraus". El habar n-avea cine e acest Karl Kraus, dar dacă un om își permite să semneze cu propriul nume un manifest în care prefectului de poliție al Vienei i se cere să demisioneze, asta nu putea să însemne decît că el nimerise în oraș cînd revoluția era în plină desfășurare. Privise cu atenție în jur. Lăptăresele care se mișcau în grabă pe străzile pustii și lumina cenușie a dimineții, băieții încinși cu șorțuri albe care spălau cu furtunul terasele cafenelelor, servitoarele cu plasele pline de cornuri fierbinți care se întorceau spre casele stăpînilor... Nimic nu părea a fi semnul vreunei stări neobișnuite. Prinsese curaj și continuase să urce spre centru. Văzuse imediat încă un manifest cu același conținut, apoi altul și

altul. Pe măsură ce trecătorii se înmulțeau și lumina zilei creștea, apăreau în preajma lui tot mai mulți oameni care citeau și ei manifestul lui K.K., dar nici unul nu se arăta mirat sau încîntat, nimeni nu se revolta și nimeni nu privea speriat în jur. Manifeste cu un conținut asemănător nu erau, polițiști cu cîini sau călare nici vorbă, miros de praf de pușcă pe străzi, nici atît. Mai degrabă un miros suav de kakao cu frișcă și de cornuri calde. Unde era revoluția? se întrebase în gînd, fără a-și stăpîni un zîmbet. Îi făcea să zîmbească propria naivitate, mica spaimă care-l cuprinsese imediat după ieșirea din gară. În același timp, însă, vechea lui oroare de violență îl făcuse prudent și se hotărîse să intre într-una dintre cafenelele care deschideau foarte devreme. Nu-i trebuise mai mult de o jumătate de oră pentru a afla de la ceilalți clienți ai localului, oameni de toate felurile, ca în orice cafenea din preajma gării, ce se întîmplase, de fapt, în Viena. Oamenii vorbeau tare, chiar își adresau cuvîntul de la o masă la alta fără a da impresia că se cunosc mai dinainte. Acest unic semn al nervozității pe care-l prezenta populația orașului îl ajutase și pe Liviu să se lămurească: cineva, un tribunal, o curte, un simplu judecător, dăduse o sentință de achitare a unor polițiști care trăseseră în muncitori, undeva în Burgenland; presa guvernamentală titrase a doua zi: „o sentință dreaptă"; sfidarea fusese resimțită din plin de toată muncitorimea Vienei, care se adunase spontan la Palatul Justiției și, pur și simplu, îi dăduse foc; poliția trăsese din nou: nouăzeci de morți!

Și? — voise să întrebe doctorul Liviu, dar nu avea pe cine. Uitase că nu-i place violența, că nu suportă să vadă cum sînt împușcați oameni, uitase și furia care-l cuprinde cînd face autopsia unui om ucis și eforturile cu care și-o stăpînește ca să rămînă obiectiv. Nu putea să creadă că singura urmă a tuturor evenimentelor, la numai cîteva zile după consumarea lor, era acel manifest admirabil mai ales pentru concizie decît pentru audiența lui în mase. Lîngă doctor se așezase tocmai atunci un tînăr de vreo douăzeci—douăzeci și cinci de ani, un ins cu ochelari, mustață și urechile cam clăpăuge. Locuri libere mai erau și la alte mese, dar tînărul o alesese pe a lui Liviu din două motive: de aici putea să-și supravegheze prin vitrina cafenelei bicicleta pe care o lăsase afară, dar avea și o

perspectivă bună spre masa celor mai guralivi clienţi ai localului. Se amuzară amîndoi ascultîndu-i. Apoi intraseră în vorbă, pentru că Liviu nu înţelegea chiar toate expresiile vienezilor şi tînărul îl ajutase de cîteva ori. Se prezentaseră. Tînărul se arătase curios să cunoască părerile unui român despre toate aceste evenimente. Spunea că s-a născut într-un orăşel din Bulgaria, pe Dunăre, la graniţa cu România. Îşi aducea aminte din copilărie cuvinte româneşti, dar unora le uitase sensul. Era ciudat, spunea el, că în limba bulgară, limba tinerei femei care-i fusese doică, nu înţelegea nici un cuvînt, dar ţinea minte basme întregi — subiectul adică — deşi la vremea aceea le ascultase în bulgară şi nimeni nu i le tradusese între timp.

După aceea, Liviu îl mai întrebase şi dacă văzuse incendiul de la Palatul Justiţiei, dacă se aflase în oraş în acea zi. „Cum să nu" — se lăudase studentul — „imediat ce am văzut coloanele de muncitori îndreptîndu-se spre centru, mi-am luat bicicleta şi m-am alăturat uneia dintre ele." Doctorul ar fi avut chef să-l tragă de limbă pe tînăr, să afle şi alte amănunte de la un om care fusese de faţă şi căruia nu-i lipsea deloc darul povestirii. Nu ştia însă cum s-o facă. Unora nu le place să povestească în ce fel au rămas neatinşi într-un loc unde au fost împuşcaţi oameni. Anumite detalii din povestirea lor pot fi uşor interpretate ca dovezi ale laşităţii. Altora, dimpotrivă, le place să povestească pentru că au impresia că au păcălit moartea. Ei, de fapt, se admiră în timp ce povestesc, iar din evenimentul propriu-zis nu reţin decît suprafaţa, senzaţionalul, cantitatea de risc pe care şi-au asumat-o. Nu-şi dădea seama din ce categorie face parte studentul şi din acest motiv nu ştia cum să-l provoace să povestească. Plătiseră consumaţiile şi ieşiseră împreună din cafenea. „Nu vrei să mergi să vezi cenuşa Justiţiei?" — îl tutuise zîmbind studentul. Liviu se bucurase: «De ce nu?». Tînărul se dovedea a fi dintr-o a treia categorie, cea mai rară: cei care încearcă să înţeleagă obiectiv fenomenul, cei care sînt şi înăuntru, şi în afară, cei care se implică pentru a înţelege şi se retrag pentru a nu avea mintea tulburată de subiectivitate. Îi plăcea. Îi plăcea şi hotărîrea lui bruscă de a nu se mai duce la Institutul de Chimie din Wahringerstrasse numai pentru a mai vedea o dată locul înfruntării din ajun, dar şi modul lui clar, concis, aproape teoretic de a povesti.

Asta fusese, deci, cu aproape trei ani în urmă, atunci cînd Liviu văzuse prima dată Viena și cînd, de fapt, nu reușise să rezolve nici una dintre problemele pentru care venise. Acum, proaspăt sosit și din nou cu bagajele lăsate în gară, plimbîndu-se alene pe același traseu de atunci, încerca să recunoască locurile prin care trecuse. Nu-i era prea ușor, tocmai pentru că atunci o discretă panică, la început, și o stare febrilă, mai apoi, îl făcuseră să vadă lucrurile ușor deformate. În absența misterului pe care micul manifest semnat îl dăduse clădirilor, străzilor și oamenilor atunci, toate acestea păreau acum șterse și fără haz. Vînzătorii de ziare, lăptăresele, slujnicele cu plasa plină de cornuri calde, băieții stropind trotuarele cu furtunuri speciale, prinse din loc în loc pe rotițe mici duble, ca să poată fi trase mai ușor de colo-colo, toate păreau acțiuni fără sens, repetate pentru a mia oară după ce scopul lor fusese de multă vreme uitat. Reuși, totuși, să recunoască vitrina cafenelei în care-l întîlnise pe tînărul student chimist, preocupat, în particular, mai ales de studiul masei de oameni. Se uită chiar, cine știe? să-i vadă bicicleta proptită pe undeva prin preajmă. Ar fi mulțumit să-l revadă, să-i audă opiniile originale și marcate cumva de un jargon al chimiștilor. „Densitatea masei", „masa deschisă", „coeziunea masei", „masa durează cît coeziunea ei care atunci a fost focul!" etc. etc. Intră chiar în cafenea și căută din priviri colțul unde stătuseră atunci. Patronul adusese unele îmbunătățiri localului: cu paravane joase, tapetate cu brocart, făcuse mai multe separeuri de-a lungul pereților, iar pe aceștia îi îmbrăcase cu oglinzi pînă aproape de tavan. Se așeză totuși și ceru un „kapuziner". Sala părea acum mult mai mare decît atunci: poate din cauza oglinzilor, poate pentru că era aproape goală, poate pentru că nu se vorbea cu voce tare și nu era nici fum înăuntru, ca atunci. Studentul, dacă mai era prin Viena, nu ar mai fi avut nici un motiv să intre într-o astfel de cafenea aseptizată. Nu era genul lui. Îi plăcea să-i asculte pe oamenii care vorbesc în gura mare, cei care „se fac ridicoli prin cuvinte", cum spunea el, cei care „nu au puterea discursului și nu fac decît să se lupte cu el zadarnic și fără vină!"

Se surprinse că își amintește despre el mai mult decît ar fi crezut că ține minte. Poate locul, deși nu mai semăna defel cu cel de atunci, să fi avut o vină în această țîșnire de

fragmente din memoria necontrolată!? Atunci, în iulie '27, Liviu ar fi trebuit să rămînă la Viena vreo săptămînă. Primise o procură din partea ducesei de San Marco să ia legătura cu avocatul care îi apăra interesele într-un complicat și infinit de lung procés de succesiune. Liviu ar fi trebuit să asiste, mai întîi incognito, la una dintre înfățișările procesului și apoi să-l caute pe avocat și să-l convingă să meargă la Timișoara, dacă nu chiar la Comloș, pentru a primi noi instrucțiuni din partea ducesei. În plan personal, pe tînărul legist l-ar fi interesat să asculte vreo conferință de-a celebrului doctor Freud, dacă mai ținea conferințe și dacă se putea ajunge acolo. Asupra acestei dorințe a lui, tînărul student îl lămurise imediat. Freud nu ținea nici un fel de conferințe, ci doar consultații, iar pentru astea trebuia să fii recomandat de anumiți oameni din cercurile vieneze, care, probabil, împreună cu Freud și cu toți ceilalți, erau plecați în vacanță. Cît despre avocat, pe care sigur că n-a putut să-l asiste la înfățișare, toate procesele fiind suspendate după incendiul de la Palatul Justiției, l-a găsit atît de speriat de evenimente, încît nici n-a putut să vorbească în clar cu el despre problemele cu care îl însărcinase ducesa. Așa că seara se întorsese la gară și plecase spre Budapesta. Săptămîna și-o petrecuse la Cluj, la o fostă prietenă din studenție care era acum profesoară de franceză la un liceu românesc și, cînd ducesa începuse să se impacienteze și să trimită trăsura la gară de trei ori pe zi în așteptarea avocatului pe care-l va aduce Liviu de la Viena, apăruse și el în Comloș, arătînd obosit și încercînd s-o convingă pe bătrînă că „Viena arde!". „Viena n-o să ardă niciodată!", hîrîise Spăinița. „Ba, zisese Liviu, săptămîna trecută muncitorii au dat foc la Palatul Justiției!" „Prostii!", se înverșunase bătrîna și-i propusese lui Liviu să meargă împreună în sala de teatru din aripa stîngă a Conacului să asculte niște valsuri. Nu o refuzase, pentru că îi datora prea multe.

În loja mică și întunecoasă, bătrîna îl apucase de mînă într-un anume fel, cum nu o mai făcuse niciodată, prelungind momentul cu ochii ațintiți spre scena care se luminase feeric, descoperind privirilor mirate ale doctorului fundalul pictat în trompe l'oeil, reprezentînd parcul din jurul conacului. Abia cînd pe scenă apăruse un băiat de vreo cincisprezece ani, îmbrăcat așa cum și doctorul se îmbrăca pe cînd avea vîrsta

lui și stătea zile în șir în bibliotecă, abia atunci Șpăinița își desprinsese mîna dintr-a lui. Gestul fusese al unei femei îndrăgostite și-l speriase pe doctor. Gerontofilia nu-l bîntuise niciodată, iar în acea zi, după o săptămînă întreagă la Cluj, era chiar obosit de dragoste; s-ar fi simțit îngrețoșat și dacă gestul ăla ar fi fost făcut de o fecioară. Ascultaseră Viena. Viena valsului, desigur, cea despre care ducesa credea că nu poate să ardă, însă el știa încă de atunci că mai există și o Vienă a lui Freud și poate chiar, de ce nu?, o „Vienă roșie"!

La cîteva luni după aceea, doctorul venise la Comloș să-i facă Șpăiniței autopsia. Nu i-o ceruse nimeni, nici rudele, și nici autoritățile, ba chiar trebuise să insiste destul pe lîngă procuror ca să i se dea o delegație. Anumite priviri și gesturi pe care bătrîna ducesă și tînărul Traian le schimbau între ei ori de cîte ori legistul îi văzuse împreună în bibliotecă, în sala de teatru sau chiar în micul budoar de lîngă bibliotecă, îl făcuseră să aibă o curiozitate profesională pe care spera să și-o satisfacă prin acea autopsie. Să nu aibă oare nevroza nici o cauză organică? — se întreba în timp ce autopsierul Matei îl ajuta la operație. Cunoscuse destul de bine maniile și ticurile acelei femei căreia-i datora foarte mult, îi surprinsese chiar unele simptome noi în ultimii ani, așa că problema era doar să știe care semne dinăuntru echivalează cu tot ce știa el de dinafară. Rezultatul fusese mai mult decît dezamăgitor, dezastruos, s-ar putea spune. Nu numai că nu reușise să ducă operația pînă la capăt, dar se întristă atît de tare în ultima parte a ei, încît interesul științific pieri cu totul și fu înlocuit pentru o lungă perioadă de timp cu o indispoziție profundă, inexplicabilă și tenace. Nici măcar îmbucurătoarea știre pe care o primi de la executorii testamentari ai ducesei nu-i alungă starea aceea care-l urmărise aproape un an, pînă prin vara lui 1928. În testament scria clar că doctorului Tit Liviu i se acordă o importantă sumă ce trebuie folosită *numai* spre desăvîrșirea studiilor sale medicale, și numai la Viena și Paris.

Abia acum, în 1930, primise dreptul, din partea Ministerului, să-și ia un concediu de studii de un an și să lase autopsiile din Timișoara și împrejurimi în sarcina unor medici nespecialiști sau detașați, pe rînd, din alte centre ale țării. Se afla deci într-o cafenea de curînd renovată din preajma gării estice a Vienei, își amintea de studentul chimist și de bicicleta lui, avea destui bani și nu știa cu ce să înceapă „desăvîrșirea

studiilor sale de medicină". Chemă chelnerul, plăti kapuzinerul și se hotărî să înceapă prin închirierea unei locuințe confortabile.

*

Va rătăci apoi săptămîni în șir prin această Timișoară mai înaltă cu două-trei etaje sau prin această Budapestă mai înaltă cu un etaj; Kaiser Wilhelm-Ring, Franzensring, Praterul, cafeneaua Prohaska și teatrul Jantsch, Universitatea și Liebenbergdenkmal-ul, Stuben-Ring, Maria Theresien-Platz, Karlsplatz și așa mai departe. Să nu te cunoască nimeni într-un astfel de oraș, să ai această libertate față de tine, față de cum arăți, de cum te miști, față de propriile gînduri, să fii atît de singur și liber între mii de oameni ce par prizonierii prietenilor, cunoștințelor și vecinilor, să te poți gîndi la ce vrei văzîndu-i pe alții cum se zbat să se gîndească doar la ce e necesar pentru supraviețuirea lor sau a imaginii lor, a prestigiului — iată un mod de a lărgi libertatea pînă în pragul unei nebunii speciale, o nebunie ce nici nu s-ar observa din afară.

Și doar în ziua în care s-a hotărît — punîndu-și în portvizit cartea de vizită a baronului Ujváry, care-i servea de recomandare — să caute cabinetul doctorului Freud, tînărul legist Tit Liviu se trezi acostat pe stradă de un om ce părea să-l cunoască. Omul îi plesni mai întîi din spate un pumn, cît pe ce să-i mute omoplatul, și apoi veni în fața lui, îi apucă mîna și începu să i-o scuture ca pe manivela unei pompe de apă.

— Liviucă, striga din toate puterile, ca pe un cîmp de aviație, excentricul personaj, Liviucă, tu aici? Ah, ce mă bucur, God!

După îmbrăcăminte și după gălăgia pe care-o făcea, individul părea, atît pentru Liviu, cît și pentru martorii întîmplători ai scenei, un american get-beget. Numai că vorbea românește. Doctorul se dădu un pas înapoi să-l privească mai bie, apoi se trezi îmbrățișat cu putere și fu nevoit să-și țină pălăria cu mîna, să nu-i cadă. Pălăria de panama a celuilalt se rotogolise în praful drumului, dar lui nu-i păsa, hohotea, gîlgîia, chicotea. Abia cînd se desprinse din îmbrățișare, Liviu își dădu seama că-l are în fața sa pe avocatul Sabin Rusel din Timișoara, figură celebră a Clujului din vremea studenției, devenit între timp american din Chicago.

— Ce faci, un' te duci? Hai să bem ceva!

— Mă duc la o consultație la doctorul Freud, se trezi că mărturisește doctorul Liviu.

— Nu-i nimic, merg și eu, zise americanul, dar mai întîi hai să bem ceva. Trebuie să mă înțelegi, în America nu se bea decît ceai sau suc de ani de zile.

Intrară într-un restaurant care avea pereți plini de tablouri lucrate cu migală, peisaje ce păreau făcute doar din puncte de culoare, altfel foarte agresive ca imagini, țipătoare, enervante. Fețele de masă, albe, strălucitor de albe și semiîntunericul răcoros din sală mai echilibrau puțin atmosfera ce părea să fie pe punctul de a bascula spre delir. În mintea lui, Liviu renunțase să meargă la Freud, nu se simțea pregătit pentru o asemenea întîlnire și, oricum, simpla recomandare a cuiva, fie chiar și a baronului Ujváry nu era suficientă pentru a fi primit acolo. Mai erau necesare și cîteva săptămîni, poate chiar luni de așteptare. Iar el nu era un pacient care să aibă nevoie urgentă de consultațiile maestrului, el doar alesese această cale pentru a încerca să se informeze. Așa că acceptă să mănînce și să bea cot la cot cu excentricul avocat Sabin Rusel din Chicago. Mîncară pe săturate, ca în Banat, și băură și mai abitir, așa cum doar americanii scăpați în Europa își mai permit să bea. Erau cherchheliți bine cînd s-au ridicat de la masă.

Pe unde stă ăsta?, întrebase Rusel cînd ieșiseră din nou în stradă.

Era foarte cald și fiecare minut petrecut în stradă făcea tot mai periculos alcoolul din ei.

Care ăsta? întrebă și Liviu.

Doctorașul ăsta care zice că totul e sexul.

Nu se poate! se miră Liviu. Nu cumva și în America se știe de psihanaliză?

— Cum să nu? Toți bogătașii Americii visează să vină pînă la el și să le spună cît sînt de bolînzi. Numa' n-au timp să vină pînă aici.

Bine, dar... E nevoie de o recomandare, știi...

Păi, tu n-ai?

— Eu am una dar, știu și eu, primește foarte greu doctorul...

— Lasă, domnule, că ne descurcăm noi. Taxi!

Pînă în Berggasse nu erau decît cinci minute de mers cu taxiul. Fură lăsați în fața vitrinei unei măcelării. Măcelăria Kornmehl. Cît timp americanul se tocmi cu taximetristul care n-avea rest la 10 dolari și nu știa nici cursul în șilingi, Liviu admiră vitrina măcelăriei. O calfă a domnului Kornmehl strîngea bucățile de carne crudă care fuseseră expuse sau atîrnate în vitrină în cursul dimineții și le ducea undeva în pivnița prăvăliei, la rece. Funcționalitatea tăieturii e diferită — gîndi el — la un măcelar și la un bun autopsier. Într-un fel tai cînd vrei să cunoști adevărul, și altfel cînd trebuie să le dai oamenilor de mîncare.

Cu acest gînd ciudat în minte pătrunse doctorul, însoțit de avocatul Rusel, pe coridorul lat al casei din Berggasse nr. 19. La capătul culoarului erau două uși de sticlă gravată cu siluete feminine, ca pe vasele antice. Împinseră o ușă și se treziră în curtea interioară cu castani.]

— Nu e aici, zise Liviu, cred că trebuie să mergem la etaj.

Într-adevăr, la dreapta culoarului se afla o scară de piatră care urca făcînd o curbă largă pînă la etaj. Balustrada era din fier forjat, iar treptele foarte late. La capătul scării, cei doi se treziră în fața altei dileme. Pe ușa din stînga scria „Familia dr. Sigmund Freud", iar pe cea din dreapta numai „Dr. Sigmund Freud". La care dintre ele ar fi trebuit să sune? Liviu își scoase portvizitul și începu să scotocească după cartea de vizită a baronului Ujváry. Avocatul Rusel se propti de balustradă. Se clătina, capul îi căzuse în piept, nu era deloc sigur că avea nevoie chiar de o consultație psihanalitică. Mai degrabă, un duș rece și un pat moale.

Doctorul se apropie de ușa din dreapta și-și lăsă cam mult timp degetul pe butonul soneriei. Un mic dezechilibru îl făcuse să nu-și poată ridica degetul de acolo la timp. Așteptară în tăcere. Doar respirația avocatului se auzea pe toată scara. Cînd, în sfîrșit Liviu se gîndea să mai sune o dată sau să-i propună conaționalului său să-și ia tălpășița, în spatele lor, dincolo de ușa din stînga, se auziră pași. O femeie tînără, frumoasă, cu bonetă albă și șorțuleț dantelat, deschise ușa și veni zîmbitoare spre ei, pe palier.

— Aaa, very nice, very nice — strigă americanul, revenindu-și imediat din somnolența care-l apucase.

Liviu îi întinse fetei cartea de vizită a baronului. Fata părea și ea puțin cam veselă, cam prea roșie în obraji. Arăta

chiar ca o slujnică rămasă singură acasă și cu cheile barului stăpînilor la îndemînă. Scoase din buzunarul șorțului o cheie cu care descuie ușa din dreapta palierului și le făcu semn celor doi să intre. Liviu pătrunse primul în sala de așteptare a cabinetului. În urma lui, avocatul se clătină pînă în dreptul fetei și se opri. Cînd Liviu întoarse capul, îi văzu cum stau față în față, pe palier, la numai cîțiva centimetri unul de celălalt și se privesc drept în ochi.

— Cum te cheamă? întrebă Rusel, în timp ce mîna lui deja îi mîngîia fetei partea umbrită de zulufi dintre ureche și claviculă.

— Paula, șopti fata.

Doctorul se întoarse discret cu spatele. Auzi un fel de „nein, nein" nu tocmai convingător și, pe urmă, după celelalte zgomote, își imagină că avocatul o luase în brațe pe Paula și îi strivește buzele de ale lui, împiedicînd-o să mai scoată vreun sunet. Ușa dinspre palier se închise cu zgomot.

Ferestrele mari ale sălii de așteptare erau împodobite cu perdele din dantelă albă. Mobilele erau în stil victorian. O canapea îmbrăcată în pluș roșu, o măsuță rotundă cu două scaune. Pe măsuță, o lampă, cîteva reviste vechi, un album cu fotografii. Pe pereți, la fel, mai multe fotografii înrămate, portrete, vreo patru, și o fotografie mare de grup în care poate fi recunoscut și Freud. Sub aceasta stă scris: Clarck University, U.S.A., 1909.

Cu simțurile deodată foarte ascuțite, de parcă nici n-ar fi băut cot la cot cu smintitul de american, doctorul Liviu încearcă să-și dea seama dacă dincolo de ușa care dă spre cabinet se află cineva, poate Freud, poate unul dintre pacienți. Nu aude nimic dinspre cabinet, dar un chicotit care pare a fi al junei slujnice cu bonetă albă și un mormăit care e probabil al lui Rusel străbat pînă la el prin curtea interioară, prin frunzișul bogat al castanilor. Se hotărăște și apasă clanța ușii cabinetului.

Înăuntru nu e nimeni. Un divan confortabil, plin de perne, șaluri și covorașe mici, orientale, ocupă imediat, fără menajamente centrul de greutate al imaginii. Oriunde ți-ai întoarce privirea, prezența divanului nu poate fi ignorată. Culoarea care domină camera e un roșu închis amestecat cu ocru, o culoare caldă, învăluitoare, culoarea covorașelor orien-

tele care sînt aşezate peste tot, pe pereţi, pe jos, chiar şi pe una dintre măsuţe. Lumina filtrată ce vine tot dinspre curtea interioară, după ce a trecut şi prin coroana bogată a castanilor şi prin perdelele groase de dantele suprapuse, descoperă ochiului, ce abia se obişnuieşte cu acest interior de basm european, o mulţime de obiecte vechi, opere de artă ca într-un muzeu în care se zugrăveşte, iar exponatele din diferite epoci au fost strînse alandala în aceeaşi cameră: două fresce pompeiene alături de un papirus egiptean şi cîteva desene umoristice semnate Busch se află deasupra fotoliului de dincolo de divan, binecunoscutul fotoliu al doctorului Freud, locul din care el ascultă vocile ce vin din ţara necunoscută a inconştientului, ţara tuturor dorinţelor; într-un colţ, pe un mic piedestal, un cap de tînăr roman, în marmură; alături, o vitrină cu figurine greceşti şi, deasupra ei, un cal şi două statuete chinezeşti reprezentînd cine ştie ce zeităţi feminine; o sobă din faianţă, decorată cu albastru pe alb-crem, completează imaginea pe care ar avea-o sub ochi pacientul care ar sta tolănit pe divan. Liviu îşi dă seama că doctorul Freud nu se află pe aproape, poate nici măcar în oraş, e mai mult ca sigur plecat în vacanţă, altfel nu şi-ar fi permis slujnica să zburde în voie în braţele avocatului Rusel. Aşa că Liviu îşi permite să se aşeze pe divan şi să rămînă minute în şir cu privirea pe pereţi şi cu gîndurile în vîrtej lent, ca şi cînd le-ar amesteca puţin înainte de a începe să scoată din ele imagini ce ar putea fi interpretate de maestru. Şi, în fond, dacă doctorul ar fi fost acasă, ce i-ar fi spus acum, de pe acest divan? Ceva despre frumoasa fată a vecinului, Ana lui Ciogu, şi despre cum s-a simţit el frustrat de faptul că tatăl ei o măritase cu forţa? Este asta o formă a complexului castrării? Despre prietenia cu Cristofor Octavian, bărbatul-rival cu mai multe şanse şi cu mai puţine succese faţă de aceeaşi Ana? Un stadiu al narcisismului? Nu vă mai puneţi singur diagnostice, ar spune Freud, încercaţi doar să povestiţi ce vă aduceţi aminte!

Apoi zeul egiptean cu cap de erete, o cămilă mare din epoca dinastiei Tang, un sfinx, cîţiva Buddha, un centaur, o reproducere a templului lui Ramses al II-lea de la Abu-Simbel, un basorelief de la un mormînt egiptean şi zeul Pan, Oedip în faţa sfinxului şi ciudata zeiţă Neith. Liviu se ridică de pe divan şi, fără să vrea, încercînd să se aşeze şi pe foto-

liul lui Freud, atinge în treacăt șnurul aurit care e întins acolo și face să sune strident un clopoțel în sala de așteptare sau, poate, și mai departe, tocmai în apartamentul familiei Freud, unde își imaginează că sunetul deranjează cu siguranță pe cineva. Rămîne cîteva secunde nemișcat, ascultînd. Apoi se îndreaptă spre ușile duble care se deschid spre biroul propriu-zis al psihanalistului. Aici are ocazia să descopere alte și alte obiecte arheologice, din toate epocile și din toate culturile, figuri umane, vase, animale mitologice, cai înaripați, șerpi stilizați în ceramică sau în bronz, umbre ale unor credințe trecute, manifestări de neînțeles acum ale unor dorințe puternice care trebuie că i-au chinuit în fel și chip pe bieții lor purtători.

Tocmai cînd se apleacă asupra biroului, unde probabil că doctorul Freud își redactează operele, scrisorile, conferințele, Liviu aude ușa cabinetului deschizîndu-se și o vede pe tînăra Paula, mai roșie la față decît la sosirea lor, aranjîndu-și din mers boneta, încercînd să fie severă în priviri și serioasă, dar nereușind să-și ascundă o bucurie toropitoare care, în străfundul ochilor, zburdă ca un mînz pe o pășune înrourată.

— Cine v-a dat voie să intrați aici? Domnul doctor Freud e la băi, abia în septembrie începe consultațiile...

— Dar, îngaimă Liviu, doar dumneavoastră m-ați poftit în...

— Vă rog să poftiți afară imediat! zice ea pe un ton din ce în ce mai germanic și se apucă să strîngă cuvertura groasă, gri-argintie de pe divan. O împăturește cu grijă, cu mișcări reflexe, automate, deși scurtul popas al trupului lui Liviu deasupra ei nu a lăsat nici o urmă.

— Scuzați-mă, dar v-am dat o carte de vizită, credeam că...

Fata lasă cuvertura împăturită pe divan și începe să-și scotocească buzunarele șorțului și pe cele ascunse sub șorț. Nu găsește ce caută, dar îl invită pe Liviu afară cu și mai multă insistență. Pe palier, doctorul Liviu dă nas în nas cu avocatul Sabin. Americanul e mai boțit acum, arată de parcă ar fi fost scos din fundul unei lăzi de rufe murdare.

Își trece mîna prin părul răvășit și se îndreaptă spre ușa pe care Paula tocmai o încuie:

— Hey, don't lock it, baby, vreau și eu să fiu consultat de marele Freud.

— Domnul doctor e în vacanță, precizează Paula cu cel mai rece ton de Brunhildă de care e în stare. Vă rog să reveniți după jumătatea lui septembrie.

— Cum adică, întreabă confuz avocatul și încearcă să se uite drept în ochii lui Liviu, așteptînd confirmarea sau un semn care să-l provoace la acțiune. Legistul însă privește peste capul lui și încearcă s-o oprească din drum pe Paula strigîndu-i:

— Bine, dar cartea de vizită? Vedeți că e una bleu. Baronul (Ujváry) scrie pe ea.

Între timp, fata a intrat pe ușa din stînga palierului și a trîntit-o în urma ei.

— Ooo, shit! comentează Sabin.

Liviu încearcă ușa pe care a dispărut fata. Niciodată o ușă nu a fost mai încuiată și mai mută. Parcă totul a fost o părere. Parcă nici nu le-ar fi deschis cineva, parcă s-ar afla la începutul vizitei cînd abia sunaseră și așteptau în tăcere. Abia acum descoperă un carton prins pe ușă cu o pioneză. Doctorul Sigmund Freud este în vacanță. Consultațiile se reiau după 15 septembrie 1930.

Fără să mai schimbe vreo vorbă, cei doi bărbați coboară scara largă de piatră. Ies în Berggasse chiar lîngă măcelăria lui Kornmehl.

ITER SPECTRORUM

(lato sensu)

Ar fi putut să o numească oricum, dar nu o plecare tristă. Nu o desprindere definitivă, nu ridicarea, pentru totdeauna, a punților, chiar dacă acum tocmai pășește pe o punte. Așa pășise și dincolo de ocean, legănindu-se, visind, savurind promisiunea unor zile plăcute, da, da, *pleasant*, zile de odihnă docite atîția ani, trăite chiar în inchipuire, *scrise* o dată cu șirurile de cifre adunate cu grijă, seara, în mijlocul Americii și totuși departe de America, în semiîntunericul odăiței mansardate de la Sweet Growl. Acum, din nou, puntea asta legănătoare este puntea unei plecări. O plecare, oricum, necesară. A doua venire, a doua plecare. Fără cuvinte, acum fără nici un fel de cuvinte, îmbătată încă de buimăceala serilor triste petrecute în lumea asta căreia încă îi mai spune „acasă". Îmbătată de valul de întrebări cărora nu reușește să le facă față și totuși le vede cum se spulberă prin chiar faptul că sînt puse, le vede cum n-au tăria să mai aștepte răspuns.

Cu un gest ușor, aproape neobservat, care de unde deprins, își ridică lungile voaluri, atinge cu talpa covorul pus de matelоți pe scară, încă un pas, încă o treaptă, încă o amintire pierdută, poate, pentru totdeauna. Un pas egal, legănat, lipsit de teama plecării în altă lume, dar și de fiorul desprinderii de prețioasa lume numită *trecut*. Foșnirea discretă, acoperită pentru ceilalți de zgomotul valurilor, a rochiei lungi, de mătase naturală, adusă de *acolo* special pentru acest moment al urcării pe punte. Rochia tremurătoare ca și puntea pe care pășește, parcă împinsă înainte de propria închipuire. Privește în jur și încă nu vede pe nimeni, încă nu poate vedea pe nimeni. Doar puntea îngustă și destul de lungă pe care pune pas după pas, ca-ntr-o predestinare ce nu

admite împotrivire. Sau poate că nici nu-şi dă seama. Poate că lumea ei, adevărata ei lume, alungă asemenea neînsemnate amănunte. Fleacuri peste care trece, a mai trecut, peste care îşi aruncă doar, nepăsătoare, privirea. Aşa cum, urcînd pe punte, rupe orice legătură, orice atingere, cu lumea. Şi cu lumea din care vine, şi cu aceea spre care se îndreaptă. Pentru că, de fapt, din care vine şi spre care se îndreaptă? Două lumi la fel de străine în care trăieşte, încă trăieşte, fără să mai existe, la drept vorbind, în nici una din ele.

Se desprind uşor de mal, de fapt, mai întîi trag puntea, o ridică pe nişte scripeţi nevăzuţi, ascunşi în pîntecul vaporului, în carapacea aceea imensă pe care stă scris cu litere sigure, prea sigure, puternice, dure, un singur cuvînt: ALESIA. Deşi nu vrea, are destul timp să se gîndească ce înseamnă acest cuvînt. Poate e un nume de fată care, cine ştie, păşise cîndva, la fel de nepăsătoare, fără să vadă nimic, fără să ştie prea bine de unde vine şi încotro se duce cu adevărat, pe o punte suspendată, în apele reci ale unui alt august, în urmă cu ani.... Sau poate un nume de zeiţă. Sau numele visat de căpitan în peregrinările prin cîrciumi marinăreşti, printre sticle şi matrozi, cotropit de aduceri aminte şi păreri de rău, auzind fără voie urletele unor mateloţi din nord cu bărbi roşcate şi încîlcite. Poate e numele unei stele îndepărtate din vreo lume despre care nu se ştie nimic, un semn luminos. Sau poate că *Alésia* este....

CONFLICT DE COMPETENŢĂ: Alésia

Toate aceste prea efeminate efluvii o anunţară pe A. că a sosit momentul să intervină în text, să pună capăt epicului bezmetic şi psihologizării (cam de două parale, în fond), pe care ea oricum nu le poate susţine cu firavele-i forţe — confirmînd parcă vechi teorii psihanalitice: în scris, femeile nu au acces la epos, nu au propensiuni, nici emfază de cuceritor, din clare condiţionări social-politice, dar mai ales din cauza mentalităţii patriarhale care le ţine legate de piciorul războiului de ţesut, penelopic, făcîndu-le să urzească felurite texturi în aşteptarea eroului epopeic. Natură feminină uşor aplecată spre natura potrivnică. A. rupe lanţul aservirii şi aşteptării. Precum un nou Toby (dintr-un roman tradus şi în româneşte), ea se pune pe picior de război, urzind un pseudo-strategikos. Un fals tratat de strategie (din care a publicat, de altfel, cu titlul „Despre arme şi litere" cîteva pagini). Asemeni pomenitului unchi, la auzul cuvîntului „fortăreaţă", aşa şi A., la văzul unui singur nume — „Alésia", ţîşneşte ca un izvor multă vreme înfrînat. De ani de zile s-a dedat studiului pirobalogiei, al artei fortificaţiunilor, maşinilor de

război, asediilor și capitulărilor. Cărțile de căpătîi i-au fost Vauban, Ramelli, Cattaneo, Speele, Coehorn, Stevinus, Contele de Pagan, spre a nu mai vorbi de străvechii Xenofon, Asklepiodotos, Flavius Arrianus din Nicomedia, Caesar Flavius Vegetius, Mauricius, Frontinus, Paulus Sanctinus Ducensis. Spre a nu-l pomeni pe Clausewitz decît la urmă. Și atunci? La urma tuturor urmelor, de ce să nu se avînte în luptă? Să iasă în cîmp deschis (prin tuneluri subterane, cum spune marele Cavaler de Ville)! De ce să asculte de spusele lor? „Du-te napoi liniștită și cată de treburi acasă./Vezi de vătale și furcă și-ndeamnă pe roabe să fie/Harnice-alături de tine și las' că de arme purta-vor/Grijă bărbații troieni și cu mai presus decît alții." NU-Nu! Nici o liniște! Nici o vătală și furcă! Nici o penelopiadă! La arme și litere!

Căci, domnilor, ce e romanul?

Amîndoi (și Emunu, *și* Emdoi*) tac. Stau ferecați fiecare într-o cameră-bibliotecă-fortăreață-pușcărie, claustrați de bunăvoie și scriu întruna, au un flux epic nebun, descriu nemaivăzutul, ba chiar ce poate gîndi o femeie, frază după frază, ceva ca o cascadă, din care cauză nici nu aud retorica întrebare.*

„— Doamnă (îi răspunde atunci Michelet), romanul e tocmai ceea ce vă bîntuie acum spiritul. Călușul de bătaie al lui Sterne."

Voilà. Iată calul troian vîrît în carte. Mica strategie de apărat fortăreața Alésia, ce nu poate fi lăsată pe mîna unui neinstruit.

Prin urmare: „Cetatea Alésia se afla pe vîrful unei coline, la mare înălțime, astfel încît se vedea bine că nu poate fi cucerită decît printr-un asediu." Toate astea le spune însuși Cesar, vorbind despre propriile-i fapte de glorie din războiul galic. Alesia e marea fortăreață unde galii, în frunte cu Vercingetorix, sînt împresurați, asediați și învinși. Limpede ca lumina zilei! Destul deocamdată pentru a spulbera orice presupunere ignorantă privind un simplu nume: Alésia.

*

„Gîndurile ei nu au destulă tărie ca să ajungă pînă la țintă. Se uită în jur, lumea bună a categoriei lux. Cîțiva români care merg să studieze, cîțiva francezi în *croazieră*, funcționari de minister în vacanță. Lume puțină, spațiu destul, un alt fel de înstrăinare. O familie de englezi, mama, tatăl și copilul într-o perfectă nemișcare, la plajă, sus pe-o bancă. Primii pași, primele plimbări mai hotărîte, mica și obligatoria explorare a punții superioare. Nu îndrăznește nimeni să intre în vorbă cu ea. Doar viitorii studenți încearcă, de două-trei ori, să o atragă în mijlocul lor. O femeie încă tînără, impunătoare, o femeie elegantă. După cum privește valurile, sigur e o americancă. O turistă, o văduvă hotărîtă să-și uite trecutul în lungi și lenește expediții prin mările și oceanele lumii. Un produs, și ea, al vechiului, marelui război.

Anii nebuni, descătușarea pasiunilor, a sentimentelor aduse la suprafață, chiar acolo, sub privirile lor, expuse fără echivoc, dar și fără ostentație. Într-o poză naturală, firești și inevitabile, ca petele de grăsime ridicate la suprafața mării dintr-un petrolier scufundat. Desigur, nici acestea nu sînt cuvintele ei, și poate că nici ale noastre, ale autorilor. Poate ele sînt doar transcrierea unor prejudecăți, presimțirea, obosită, a unei lumi neatinse decît de o imaginație hrănită de livresc, dependentă și previzibilă, dar nu mai puțin fatală.

— Iată țărmul. Văd și copaci. Văd o plajă.

Se înghesuie în jurul ei, o împresoară, o înfășoară ca într-o blană vie. Prima ei blană adevărată, în urmă cu zece ani, cînd împlinise treizeci. Primul lux pe care și-l putea permite, pe care și-l îngăduia cu ușurința celui care face parte, ei da, dintr-o țară care a învins în război.

— Eu nu văd nimic.

Imobili, englezii privesc și ei în dreapta unde începe să se distingă țărmul. Cornul de Aur, la care ajung pătrunzînd printr-un defileu îngust, dealuri acoperite de copaci, viță de vie și portocali, lămîi și smochini. Bosforul, sfîșiind monotonia acestui peisaj fără oameni, corăbii cu pînze („Doamne, încă există?"), lumea veche, trufașă, o istorie crîncenă o viață crîncenă care trece ușor pe puntea clasei a treia, apoi, forfotitoare, dă un ocol, la clasa a doua, pentru a poposi molcom sus, între cabinele categoriei lux. Englezii și-au schimbat poziția scaunelor, pentru a recădea în aceeași toropitoare absență, indiferenți la tot ce-i înconjoară, în lumina asfințitului ce pare să o îmbrace pe singuratica femeie într-o culoare sîngerie.

Nemișcați, molipsiți parcă de tăcerea englezilor, toți privesc, ca pe un prospect mișcător, peisajul. Cupole și bolți se furișează pe sub privirile lor. Bărbatul se ridică, între timp, în picioare, privind orașul printr-un ochean argintiu. Mama și fiul, lîngă el. Nu spun, nici unul, nimic.

Din spate, glasul unui tînăr:

— Dar ce copil e acesta, care nu întreabă nimic?

Primul ei zîmbet, primul semn că există cu adevărat. Vaporul aproape că intrase în oraș. Drumul spre port se lărgește asemenea unei piețe. („O Agora de apă", spune, pătrunsă de încîntare, aceeași voce; desigur un tînăr școlit, unul din

numele cu care, cine știe cînd, se va mîndri un întreg neam, poate un viitor Doma Iorga, da, da, ce zile frumoase, n-a trecut nici un an de cînd l-a văzut la Chicago, la Indiana Harbor, cînd l-a auzit cu glasul lui subțire și gîlgîitor, un domn înalt, îndemnîndu-i cu gesturi largi, cu un glas care le acoperea aplauzele, un glas devenit atunci, preț de cîteva clipe, tunător: „Acasă toți! Vă găsim loc de muncă; nu vă pierdeți între străini!"). Privește și ea, ceva mai puțin nepăsător, vîrfurile de moschei și minaretele, ca niște omizi mari, cățărate pe picioroange în vîrful unor coline verzi, sub soarele blînd al înserării. O lume pe care n-o credea cu putință, care nici măcar n-o privea. Un simplu punct de tranzit, amestec de apă și pămînt. Nici un interes, nici o plăcere. Stație între două destinații. Priveliște de pămînt, abia acum pămînt, cînd englezii se hotărîse să facă primii pași, trei zone unite sub un singur nume: Constantinopol. Și, reîmpărțit în trei, ca trei degete ale mîinii, Asia Mică, Stambul și Galata. N-o roade nici un gînd al cunoașterii. Nici o dorință de a ști. Ceva în aer, ceva peste ape. Nu, nu vede nimic. I se pare că aude glasuri străine, amestec de sunete necunoscute și de vorbe știute („Sufăr de-un alt blestem decît cel al lui Narcis, care nu se putea cunoaște pe sine și nici distinge imaginea lui de cea a apei", cuvinte care se scurg pe lîngă ea, cine e Narcis ăsta, ce blestăm pe capul lui, ce distins chip vrea să-și descopere).

Cineva-mi spunea, la București, că azi-și creștinii vin aici numai pentru romanță, uitînd să pătimească pentru suferințele strămoșilor, se auzi, din lateral, vocea de-acum familiară. Și uite că vin și mă conving. Romanțe peste romanțe. Unde-or fi, că eu nu le văzui.

Aha, un sudic, un oltean. Răzbătători, ăștia. Cuvinte sfărmate, abrupte, fără moleomeala limbajului ei, diluat în cele mai simple propoziții, *ai liv for tuenti ierz in cicago, mai neim iz ana seigi*, un sudic vorbind engleza cu un accent desăvîrșit, oare unde a învățat-o, la Londra, la Londra.

— Londra e orașul în care mi-ar plăcea să stau, parcă îi continuă el gîndurile. Tot ce se spune despre ceață și ploi e o simplă legendă. Este un fel al lor, ironic, de a se afirma, după cum orientalii ăștia care trec leneși pe sub nasul nostru se afirmă cu parfumurile, brățările și evantaiele și covoarele lor. Dar, stimată doamnă, n-aveți impresia că am fi în țară?

Toată babilonia Lipscanilor s-a strămutat aici. Cuvintele românești se aud mai des decît cele englezești sau franțuzești. Dar cine mai învață astăzi franceza? Francezii sînt predestinați să piardă toate războaiele. Așa se începe: pierzi mai întîi un cuvînt, apoi o propoziție, apoi o frază. Nu-ți mai rămîne decît să te lași cucerit. Englezii au colonizat o lume. Chiar dacă, acum, încep să dea, pas cu pas, înapoi tot mai rămîne ceva. Mai rămîne forța acelei persoane întîi. Ați observat cum se scrie? Un I mare. O rămășiță feudală, veți spune Nu vă contrazic. Nu vă pot contrazice. O femeie ca dumneavoastră nu poate fi contrazisă. Cînd am fost data trecută la Constantinopol, totul era ca acum. Nici un pas înainte, nici unul înapoi. Moscheea sultanei Validé e în exact același loc. (Rîde, discret, apoi tușește în palmă). E felul lor de a se lăsa validați de istorie, he, he. Și apoi, să știți că ei au înțeles ceea ce n-au înțeles filozofii și spiritualiștii de azi. Nu au învățat nimic din higiena și semnificația gestului de a te spăla pe picioare la intrarea în moschee. Noi, pășind pe covoarele lor moi, nu facem decît să respectăm o convenție. Un pact de neagresiune, he, he, he.

Nu înțelege nimic. Hotărît, nu înțelege nimic. Îl privește, doar.

Și deodată zgomotul tălăzuitor al bazarului, spre care se grăbește pasul fără voie. Divăneala tînărului o plictisește de mai bine de o oră cu bazaconii de doi cenți. Simte în aer, cum ar simți un cîine de vînătoare din haita conților Nacu mirosul iepurelui de cîmp, izul specific al comerțului. Știe, fără să arunce măcar o privire peste umăr, că și ceilalți pasageri ai *Alèsiei* care vorbesc românește și care au mers în grup răsfirat prin tot orașul se grăbesc spre marea promisiune de chilipir care este bazarul. Îl vede doar pe student cu coada ochiului, îndreptîndu-se spre o primă dugheană, cu nimicuri istorice. Sînt totuși mari fraieri acești europeni — în stare să pipăie ore în șir niște mîzgălituri cu tuș pe hîrtie de mătase în care nici măcar o femeie nu apare. Stampe! Dar ce, se compară cu pozele pe hîrtie Kodak? Și ce ar voi, pînă la urmă, să facă ei cu stampele astea? Au ei case în care să le atîrne, au timp să le vadă, au musafiri care le-ar înțelege și s-ar lăsa încîntați de asemenea prostii?

Se îndepărtează de ceilalți afundîndu-se în bazar ca un mînz în pustă, primăvara. Simte că respiră, revine la viață,

ce era adormit și plutitor în ea, încă de la plecarea de acasă, s-a trezit acum și e gata să înfrunte orice. Deși nu vrea să cumpere nimic, se apropie de cîte o tarabă stîrnind ploconeli și revărsare de marfă colorată, mirositoare, strălucitoare. Au ghicit că e americancă și sînt gata să-i ofere totul, s-ar zice, pe o singură hîrtie de culoare verde. Vor s-o convingă să accepte măcar o cafea în prăvălia de covoare. Dar ea știe că asta ar însemna moartea concurenței. Nu vrea nici cafea și nici nu scoate bancnota de un dolar s-o fîlfîie o secundă în fața tarabei. Îi lasă să se chinuie, să se tîrască, să implore, să strige *Allah* și *Please* de cîte mii de ori vor ei, acești bărbați care au avut și poate mai au haremuri.

Ce imbecili! Să lase ei atîta marfă să se ofilească sub învelișuri de voaluri și feregele și să-și scuipe bojogii ca să vîndă doar niște rahaturi slinoase și neînsuflețite! Ce prostie să strîngi cinci mii de mici *shop*-uri sub un singur acoperiș și să vrei să și vinzi ceva plictisitei clientele coborîte la promenadă de pe un vapor sau altul! Nu tu fermieri cu punga plină, veniți pentru o zi de pe plantațiile lor ca să cumpere tot și să se și distreze, nu tu muncitori rătutiți de zgomotul furnalelor, arși de dogoarea acestora și însetați de berea ținută în pivniță (în butoaie mari pe care scrie MURĂTURI — PICKLES, de parcă poliția n-ar ști ce se află în ele cu adevărat!).

O întristează bazarul și-i dă totodată sentimentul că e victorioasă, privilegiată, salvată de la suferințe de felul celor încercate de aceste mii de negustori cu prea puțini clienți. O colcăială de mizerabili acest bazar, o adunătură de fraieri fără bani, de ruși care au fugit spre altă lume decît aia a lor, bolșevică, marinari care au văzut de toate și nu mai pot fi păcăliți, turiști din Europa luxului pe care aurul turcesc, de numai 14 carate, îi dezgustă. Englezi plictisiți de anii petrecuți prin colonii. Umorul lor special de a gusta din ceai și a-i da apoi turcului sfaturi de cum e mai bine să-l prepare: ca în China, ca în India, ca în Japonia. Și iar covoare, argintărie, ibrice și narghilele cu incrustații, sidef, mărgele, pînzeturi vechi, damascuri, piei de capră, de oaie, de cămilă, suvenire, arme de colecție, jocuri de noroc și mirosuri trăsnitoare.

Cu dispreț, grăbește și mai mult pasul. Sub lumina piezișă a soarelui ce coboară acum deasupra părții europene a

orașului, caută să iasă cît mai repede din această încercuire a mizeriei. De parcă s-ar teme să nu fie cuprinsă de ea fără putință de scăpare și pentru totdeauna înapoi! Înapoi la vapor pe puntea categoriei lux!

În lumina scăzută a amurgului de august, la capătul de jos al pasarelei, un domn îmbrăcat ca un *dandy* american de acum 7—8 ani, cam ponosit altfel, se ciondănește într-un fel de franceză cu funcționarul companiei de navigație. Ana își îndreaptă pasul leneș spre ei.

— *Io. Aller. Napoli!*

Pas possible. Vous avez billet pour Athènes seulement!

În glasul tînărului care stătea cu spatele și îi bloca drumul, ea recunoscu ceva foarte îndepărtat.

— *Payer. Moi. Supplément!* — insista el.

— *Oui. Tout de suite! Sinon, pas possible!*

Funcționarul o văzu pe Ana apropiindu-se și se înclină respectuos. Tînărul se întoarse și el cu fața, nu atît ca să-i facă loc pasagerei, cît să găsească în minte ceva de îmblînzit funcționarul. Ana rămase încremenită.

— Ghiță! — strigă ea și sări să-l îmbrățișeze pe tînăr.

Acesta nu-și pierdu deloc cumpătul și o luă în brațe învîrtind-o de cîteva ori, silindu-l astfel pe funcționar să se ferească uimit. Apoi se desprinseră și se mai priviră o dată, ca doi oameni care nu s-au văzut de mult, în tăcere și cu bucurie în ochi. Se retraseră cîțiva pași și șoptiră în românește sub privirile funcționarului din capătul pasarelei. După cîteva minute, acesta auzi din gura Anei următorul ordin scurt:

I want to speak to the Captain!

Yes. Please! On the ship.

— *No! Here!* —zise ea și arătă cu mîna pavajul cheiului.

Funcționarul făcu un semn către marinarul din celălalt capăt al pasarelei, acesta lovi scurt clopotul și un alt marinar apăru lîngă el. Vorbiră. Unul plecă după căpitan.

Peste mai puțin de o oră, *Alésia* ridica ancora îndreptîndu-se spre Atena. În barul de la clasa lux, Ana și pasagerul pentru Napoli, purtătorul numelui de Ghiță, stau tête-à-tête bînd șampanie și ascultă *So blue* și *Hallelujah*.

Vasul se urnește greoi, printre numeroase alte vapoare mai mici sau mai mari decît el. Grupul de francezi, studenții români, cei cițiva tineri turci care s-au urcat la Constantinopol (despre care se știe deja că sînt trimiși de Kemal să studieze în America și să ajute pe urmă la modernizarea rapidă a Turciei) s-au strîns la mesele din jurul orchestrei și rîd tare, spun glume, comandă melodii vechi pe care le dansează pe pariuri stupide. Unul dintre stewarzi se bucură să care tot timpul bere și whisky la o masă de lingă fereastră unde s-au strîns familiile de americani și cei trei englezi care au stat toată vremea nemișcați pe puntea de sus, hotărîți parcă acum să iasă din nemișcare, să devină comunicativi și curioși. Sub lună, Marmaraua pare un covor de argint pe care o femeie cu nostalgii ar putea să-și scrie amintirile. Ceva de romanță. Chiță, a devenit vorbăreț după cele cîteva coniacuri franțuzești pe care le-a sorbit ca pe răchie. Îi povestește Anei ce se mai întîmplă în Comloș, în Cenad și în Timișoara. E un bărbat în toată firea acum, nu mai e feciorul pe care l-a cunoscut și „învățat" în vara lui 1924 cînd venise la părinți cu cel de-al doilea soț al ei, avocatul Alexandru. Știe că abia acum, în cabina luxoasă a vaporului, se va putea bucura de el cu adevărat. Atunci fusese mai degrabă pofta de prospețime și plăcerea de a se ști furată lui Alexandru la doar cîțiva pași de el, în natură, în grădina din spatele casei.

— Pe asta ai auzit-o? — întrebă el.

— Care? Nu, n-o știu, spune!

Ea zîmbește îngăduitor, îl lasă să-și facă ocoșeniile; îi place mai ales strigăturile de flăcăi.

— Frunză verde bărăboi/ Faceți hora doi cu doi /Tu te duci și alta vine /Rumenită ca și tine!

Hohotul ei de rîs atrage priviri de la mesele din jurul orchestrei, dar și de la aceea a americanilor care, dezobișnuiți de băuturi adevărate și deciși să se răzbune pe toate „privațiunile" aici, departe de legea Volstead, au priviri de boi aduși cu trenul la abatoarele din Chicago. Doar englezii rămîn cu ochii ațintiți pe fereastra deschisă spre feeria mării sub lună. Saxofonistul orchestrei atacă un solo „hot" din melodia *Twentynight and Dearborn*. Mai toți clienții par leșinați de

plăcere. *A Great! A Great!*. Fața lui Ghiță strălucește de fericire:

— Asta-i ca la voi, în America? zice el.

— Îhî, aprobă ea, prefăcindu-se că are gîndurile aiurea, poate trimise tocmai acolo, peste mii de leghe, la localurile de pe Wabash Avenue sau din Loop, dar gîndindu-se, de fapt, doar la cabina ei de clasa întîi de pe *Alésia*.

Cînd se potolesc aplauzele și unul dintre americani se duce cu pas împleticit să ceară voie să zdrăngăne și el pianul, Ghiță mai scoate pentru ea încă o strigătură din Comloș: „Dacă vrei să fii bicheri /Ie-ți cuțit și revolveri /Cu cuțîtu de tăiat /Cu răvolvu dă pușcat" Și „hă-hă-hă", rîde tot el, pentru că ea doar zîmbește acum, făcînd pe obosita și rugîndu-l pe chelner, printr-un semn, să mai aducă o sticlă nedesfăcută ca s-o ia cu ei în cabină. Pe scară, cu pașii înfundați în covorul roșu, cînd se îndreaptă amîndoi spre puntea cabinelor de clasa întîi sînt urmăriți de sunetul îndrăcit al pianului și de o voce plină, probabil a uneia dintre americane, încercînd *Royal Garden Blues*.

Poate s-a și însurat între timp, gîndește ea, poate are copii acasă și l-a pus dracu' să fugă-n America fără prea mulți bani. Poate crede că totul o să-i stea la picioare. Nu-și mai amintește dacă atunci, printre șoaptele șuierate la ureche în șura din spatele curții, i-a făcut și promisiunea să-l ia cu ea vreodată. Poate că el s-a gîndit de atunci numai la lucrul ăsta, poate că voia să plece spre Chicago acum, neștiind că ea o să vină în Comloș și poate, în gîndul lui ascuns din aceste clipe, se și vede urmîndu-și drumul cu *Alésia* pînă la New York, instalîndu-se la hotel *Kostur* ca un crai, stăpîn peste sufletul patroanei și peste încasările de pe trupul fetelor.

Patul de bronz cu așternut de damasc alb, apretat, așteaptă ca o masă de joc la care va fi dat și răspunsul la întrebările ei. Lavoarul de marmură roșiatică și cele două robinete aurite sînt însă locul adevărului, locul unde, spre dimineață, cuprins de rău, el va deșerta o parte din coniacul franțuzesc băut peste noapte. Apoi îi va zîmbi ca unul care a uitat tot ce-a lăsat în urmă și se străduie să intre în pielea unui Clarck Gable. Dar mai ales, va voi să continue. Ea-l va privi în lumina piezișă a asfințitului de lună și-și va jura să-l

arunce peste bord ca pe un obiect folosit, cu mult înainte de ieşirea, prin Gibraltar, din Mediterana.

— Ce fel de ţară e şi asta?

Văzut de pe punte, ţărmul pare sfărîmicios, galben, murdar. Nişte munţi piperniciţi, golaşi, parcă ruşinaţi de lipsa lor de măreţie. Coboară, acum, printre primii. Zilele petrecute în cabină, aproape fără să iasă la soare, rămîn în urma lor, ca nişte coji de banană aruncate fără simţire pe jos. Portul e un fel de băcănie murdară, slinoasă. Un coridor cenuşiu prin care trec grăbiţi, nerăbdători să pună piciorul pe pămîntul solid. Cheiul e acoperit de lemn putred, din care se desprind aşchii, se desprind bucăţi întregi de scînduri. Bate un vînt fierbinte, aerul e ceva mai curat, însă de nerespirat.

Imediat în spatele lor, tînărul student cu o carte sub braţ. I-a urmărit tot drumul de la distanţă. La îmbarcarea din Constantinopol s-a apropiat de Ghiţă şi l-a întrebat insinuant:

— *Vous connaissez Madame? Elle est inabordable!* Ha, ha!

Ghiţă l-a privit fără să înţeleagă, apoi s-a îndreptat spre ea:

— Vino.

Paşii nesiguri pe puntea vasului îi întăreau încrederea pe care începuse s-o dobîndească în propria lui putere. De data asta, s-a întors el spre student şi l-a privit dispreţuitor. N-avea în mînă decît o geantă mică, iar sub braţ o carte, nu vedea prea bine ce e, scria într-o limbă străină, doar într-un colţ se întrezărea un nume, Plato, o bazaconie, la ce sînt bune cărţile, un ziar, da, înţelege, într-un ziar ai ce să vezi, ai ce să înţelegi, ziarul îţi spune atîtea lucruri, ziarele au fotografii. Da, îşi aminteşte şi acum fotografia femeilor pe plaja din Hawaii, „Veniţi cu toţii în Hawaii /O insulă ruptă din rai". O, numai să ajungă acolo cît mai repede. O femeie încă tînără, o femeie bogată, aşa cum şi-a visat întotdeauna. Cînd a văzut-o prima oară, în 1924, şi-a dat seama că nu-şi va pierde vremea degeaba. Merita să aştepte. Vedea în ea toate făgăduinţele lumii necunoscute. Înaltă, suplă, mişcîndu-se uşor în hainele ei noi, americăneşti, i se părea întruchiparea a tot ce e frumos şi scump pe lume. Cînd a început şi ea să-l privească mai cu băgare de seamă, şi-a dat seama că primul pas fusese făcut.

Mirosul rău, usturător de ciuperci otrăvitoare, îl năpădea de peste tot. De sub lemnul cheiurilor, de pe puntea vaselor. Grămezi de lămîi stricate, urme de cafea strivită sub pașii hamalilor. Parcă nu așa își închipuia marea lui ieșire în lume. Numele Atenei îi răsuna în urechi cu totul altfel. De fapt încă nu se aflau la Atena. Pireul era doar poarta de intrare în frumosul oraș. Își amintește de vocea marinarului care trecuse de la o cabină la alta anunțîndu-i deosebit de politicos, „Ladies and gentlemen, we stay for two days in Athens". Așadar, avea două zile în care să șteargă impresia îngrozitoare pe care o lăsase în seara aceea de pomină. Băuse prea mult, începuse prea devreme să se simtă stăpînul lumii de care ea îi vorbise atît de mișcător. Îl îmbăta amestecul de vorbe necunoscute, de cuvinte pe care nu le auzise niciodată, rostite de o femeie care parcă n-ar fi plecat de la Comloș. Erau cuvintele lor de acasă, cuvintele de toată ziua, împestrițate cu altele, de care, pînă atunci, n-avea nici o știre. Parcă se vedea plimbîndu-se în *dauntaun*, aha, ăsta-i centrul orașului, așa sînt orașele americane, cele mai multe sînt pe marginea unor văi, iar centrul e mai în jos, la volanul unui *car*, hă, hă, un car cu volant, ălea din care era să-l calce unul în cartierul Elisabetin. Și-o să se uite la *bort*-urile de la întretăierea străzilor, prăvălii cu de toate, băcănii și frizerii și poștă la un loc, pe care le țin și cîțiva români, și-o să coboare la *grocerie* să-și ia un *pac* de tutun și la *bucerie* să-și aleagă un kil de carne din a mai faină, iar seara o să se distreze la hotelul de care ea e atît de mîndră cu fetele ei cu nume pe care, după ce le auzi, nu le mai poți uita, Fatma, o, ce i-ar mai plăcea să țină pe genunchi o fată cu numele ăsta.

În Atena adevărată, Atena pe care o căutau, sosesc numai după un obositor drum printre tramvaie și automobile. Pasagerii de pe *Alésia* se răzlețiseră care încotro. Li se păru că-l zăresc pe nesuferitul student trecînd pe lîngă Arcul lui Hadrian.

Fără să-și dea seama, privirile ei zăbovesc multă vreme asupra unui rest de zid, a unei pietre lucind în soare. Ghiță nu înțelegea rostul acestei rătăciri, preumblarea fără țintă printre pietrele mute, dincoace și dincolo de treptele tocite ale unor dărîmături. Se ține cu o jumătate de pas în urma ei,

tăcut, sumbru, presimţind ceea ce ea hotărîse deja. Femeia obişnuită să poruncească păşise în sfîrşit, pe un teren al ei, şi numai al ei. Parcă de totdeauna al ei. De unde învăţase, doamne, să poruncească din priviri? Oare aşa vorbesc între ei americanii? Aşa se înţeleg cînd nu vorbesc la telefoanele lor pe care, auzi, le duc după ei şi în baie? Numai să nu-l lase pe drumuri. Numai de l-ar lua cu ea, dincolo de apa cea mare. Ar fi gata să înghită tot fumul ce iese din ţevile maşinilor. Ar fi gata să coboare şi la clasa a treia, printre turcii ăia nespălaţi, să le rabde behăiturile fără noimă, să le adulmece rîgîielile după ce beau din sticlele alea ale lor băutura rău duhnitoare cu gust de tărîţe, cîntînd la lună cu voci de cîini jalnici, rămaşi fără adăpost. Ei, ce le-ar mai arăta el ce înseamnă o cîntare adevărată, o cîntare pe nas, ca a popii Mehadiu, da' cu alte vorbe, şi nu zisă din strană, ci de acolo, de pe marginea vasului, de deasupra cuferelor încinse, de piele scorojită: „Du-te bade dracului /De la umbra gardului/ Că şi gardul vede bine /Că nu te iubesc pe tine /De mi-ar fi de dumneata /Eu mai altfel m-aş purta /Mai albă, mai rumenită /La faţă mai săpunită."

Nici nu termină de cîntat, în gînd, frumoasele versuri, cînd înaintea lor răsări ca din pămînt studentul.

— Vă văd, stimată doamnă, cucerită de mirificul peisagiu. Nu s-ar putea spune că zămislitorii acestor minunate, înălţătoare monumente n-au avut un dram de diabolism! Ce contradictorii impresiuni ne poate lăsa contemplarea acestor vestigii! Iată, mulţi trec printre aceste coloane convinşi că văd lucruri frumoase. Eu, la fel ca şi dumneavoastră, sînt cercat de o indicibilă tristeţe. Vai, doamnă, tot ceea ce vedem sînt doar rămăşiţe, epave ale unui spirit cîndva biruitor. *Alas, poor Yorick!*

Ghiţă se încruntă. Asta e prilejul cel bun. Acum o să-i redobîndească bunăvoinţa, dacă o scapă de nesuferitul de ciocîrlan orăcăitor, poate o îmbunează. Îi vede privirile pierdute, n-a înţeles nici ea nimic, au poate o fi înţeles, şi atunci înseamnează că nemernicia femeii nu are nici o stavilă, dar el ştie ce are de făcut. Întinde mîna, îşi încordează braţul, ca şi cum ar vrea să prindă de coarne nevăzutul taur care grăia cu vorbe atît de necuviincioase, dar cînd să-l înhaţe,

el se face nevăzut. Ghiță rămîne în mînă cu o carte, pe ale cărei coperți stă scris cu litere mari, albastre: Plato, *The Republic*.

*

Noaptea care a urmat după trecerea prin strîmtoarea Messina, înscrisă pe graficul de lîngă ușa salonului-restaurant în franceză, La Messine, a fost cea mai călduroasă dintre nopțile de pînă acum. Ghiță n-a putut adormi și nici alte lucruri mai plăcute n-a avut de făcut. „Binefăcătoarea" lui s-a cufundat devreme într-un somn adînc. A dracului femeie trebuie să fie dacă poate dormi ca pe zăduful ăsta!

El iese pe punte și stă ore în șir cu ochii țintă în noapte. Cum va face? Oare ce-l așteaptă? Să fie adevărat că Ana are un *Ford* cu care el va învăța să umble și o va duce de colo-colo pe străzile aglomerate ale Chicago-ului? Va duce sumele de bani la protectorii ei mai mari sau mai mici, va ajuta la transportul borii cu camioane camuflate, poate va învăța și el să tragă cu pistolul, vor ieși împreună la celebrele localuri cu „jass", îl va asculta pe marele Armstrong?

Spre dimineață, adică puțin înainte de ora cinci, cînd întunericul nopții s-a subțiat și țărmul Italiei sudice a început să se zărească întîi ca o umbră groasă și apoi cu margini zdrențuite, rămîne cu ochii holbați pînă ce răsare bine soarele. Vasul se tîrăște destul de aproape de țărm și, pe măsură ce înaintează și lumina crește, apar pe punte și alți pasageri epuizați de nesomn și de fierbințeala nopții. În dreapta vaporului se zăresc dealuri pietroase și munțișori împînziți de arbori pitici, schilozi, îndoiți, despre care Ghiță crede că sînt măslini.

Cu puțin înainte de opt dimineața, cînd aproape toată suflarea vasului e instalată pe punți și examinează cu ochiul liber sau cu binocluri țărmul italian, trece și boy-ul cu instrumentul lui care scoate un sunet cristalin și anunță „le petit-déjeuner". Ghiță se grăbește să meargă în cabină s-o trezească pe Ana, mîhnit că nu s-a gîndit să facă asta mai devreme, s-o cheme adică să vadă și ea cît „ii dă frumos", să înțeleagă încă o dată că el ține la ea și ar vrea să-i poarte mereu, cu drag, grija.

— Ană, îi zice el cu glas scăzut și mîngîindu-i părul vopsit în altă culoare acum decît la Atena și, desigur, alta și

decît cea de la Constantinopol. Tre' să aibă multă farbă dă păr cu ea, își zice. Scoală, Ană dragă. S-o clopoțit dă micul dejun.

— Ha! Ce? How much! sare ea speriată din somnul ăl dulce de dimineață. Apoi văzînd-i mutra bofită de nesomn și recunoscîndu-l se lasă să cadă înapoi pe pernă, își întinde oasele evitîndu-i privirea galeșă și uitînd să-l mai sărute, cum făcea pînă acum în fiecare dimineață.

— Micul dejun — repetă el cu glas mieros, cu totul nepotrivit răspunsului, pe care ea i-l dă prin toate gesturile dar și din priviri.

— Du-te tu înainte că viu și eu mai pe urmă. Tre' să mă îmbrac.

— Te aștept zice el.

— Nu, nu! Du-te și așteaptă-mă acolo.

Din nou tonul ăla de poruncă pe care trebuie să-l fi deprins de undeva și care lui Ghiță îi îngheață sîngele-n vine. La Comloș nimeni nu știe să poruncească așa. Se ridică și pleacă smerit spre salonul pentru micul dejun.

Găsește o masă liberă chiar în mijlocul salonului. Toate cele dinspre mare sînt înțesate de oameni care vor să admire țărmul în timp ce mănîncă ouă prăjite. Se așează și-și toarnă un pahar de suc de roșii. Îl bea pe nerăsuflate, nu cu prea multă plăcere, doar pentru că a aflat de curînd că așa fac americanii cînd își încep *breakfast*-ul. Mănîncă apoi în prostie, parcă presimțind zile de foame cumplită: șuncă, ouă fierte, vreo trei, cîteva bucăți de batog afumat și mai multe felii de pîine cu unt și gem de căpșuni, o uriașă omletă cu slănină afumată, apoi clătite cu dulceață, două cafele negre, brînzeturi gustate pe rînd, fiecare din cele cinci sorturi înșirate pe masă, unele puțind îngrozitor, dar bune la gust și în final struguri. Boabă cu boabă, ca-ntr-o uitare de sine, atent doar să scuipe cîte un sîmbure în scrumieră. Abia cînd se lasă pe speteaza scaunului cu gînd să-și aprindă țigara, își dă seama că e singur în sala de mese și că doar cîte un chelner se mai mișcă de colo-colo. Toți pasagerii au plecat pe punte sau în cabine pentru a se pregăti de coborîre, iar Ana încă nu a venit la masă. El a mîncat atît, ca un porc, și la ea nici că s-a gîndit, poate a luat-o somnul și acum va trebui să se grăbească pentru a mai fi servită. Ar fi trebuit,

își spune, să observe mai din vreme lipsa ei, să se ducă din nou pînă-n cabină ca să-i arate și mai apăsat grija ce-i poartă.

Își face loc prin mulțimea de gură cască de pe puntea de sus, e gata să răstoarne o babă cu șezlong cu tot, urcă pe puntea jocurilor care e înțesată de lume și abia acolo, așezată și ea pe un șezlong, într-un loc mai larg din partea stîngă a punții, cu fața spre mare, și nu spre uscat, șade și privește în larg. Ceva îl reține să se apropie în chiar acest moment și rămîne printre cei nerăbdători să vadă Napoli cu o secundă mai devreme. Stă însă cu spatele spre marele port și o privește; de fapt îi vede doar părul, roșcat ca focul astăzi, și o mînă plină de brățări scumpe. Oare la ce s-o fi gîndind? Și cum să facă el acum s-o înduplece să coboare la masă; să fie din nou binevoitoare cu el cum a fost în primele zile?

Un bărbat în uniformă, probabil ofițerul intendent, urcă și el pe puntea jocurilor și se strecoară printre pasageri îndreptîndu-se ață spre ea. „Probabil l-a chemat, își zice Ghiță, dar de ce?" Intendentul se oprește lîngă șezlongul ei și o salută respectuos, rămînînd în poziția unuia care așteaptă ordine. Ghiță profită că amîndoi sînt cu spatele și se apropie cu pași mici, avînd grijă totuși să rămînă înconjurat de ceilalți pasageri. E curios și-și ciulește urechea să nu scape un cuvînt din franco-americano-bănățeana în care îi vorbește ea ofițerului. Dar nu-i trebuie cine știe ce cunoștințe de limbi străine ca să înțeleagă imediat că însuși el este acel „musiu fără bagaj" care trebuie debarcat aici și împiedicat să se urce din nou, că despre el e vorba cînd se spune că „no many", ceea ce e foarte adevărat, și despre ea cînd zice că nu mai dă nici măcar un cent pentru el, ceea ce e o mare măgărie!

Se dezmeticește la timp, o ia la goană pe scări în jos, trece din nou prin salonul-restaurant, pustiu cu desăvîrșire acum și, crezînd că o apucă pe una din ușile care dau spre scara de coborîre pe puntea clasei a treia, nimerește în uriașa strălucitoarea și nichelata bucătărie a vasului, de acolo coboară o altă scară, fără covor, și se trezește în sala magaziilor frigorifice în care doi francezi burtoși, în halate albe și cu bonete de bucătari pe cap, sînt ocupați cu scoaterea peștelui și a cărnii. „Monsieur!" — îl strigă unul dintre ei de cum îl vede alergînd spre cea mai apropiată scară, dar el se

face că nu-l aude și-și continuă drumul pînă-n sala mașinilor unde este, în sfîrșit, înșfăcat de doi negri vînjoși care-l și închid într-o cabină cu un hublou acoperit de apă. Rămîne acolo mai bine de o jumătate de oră, pînă ce transatlanticul ancorează și-i aude pe vorbăreții lui pasageri coborînd pe chei lăsîndu-se întîmpinați de o ceată nu mai puțin gureșă de napolitani, aude voci, dar nu vede nimic, nu-și dă seama ce dracu' se întîmplă și, mai ales, ce vor face cu el de-acum încolo. E furios pe ea că-l aruncă așa, ca pe o cîrpă, și pe el, că s-a lăsat amăgit, că a crezut, iaca, mai bine de șase ani, că nenorocita asta de curvă îl va face pe el, biet comloșan fără curajul de a pleca printr-o agenție de emigrare, un om cu stare tocmai la Chicago. Ar vrea să rupă ceva, să sfîșie sau să muște, dar n-are ce, pentru că în cabină, în afara patului turnat în bronz și acoperit peste salteaua tare cu o pătură cenușie, nu se mai află nimic.

Cînd, în sfîrșit, cei doi negri vin să-l salte și să-l debarce cu forța, aducîndu-i și mica valijoară rămasă în camera ei, furia îl cuprinde și mai tare, se zbate, urlă, primește cîțiva ghionți bine țintiți între coaste și înțelege că trebuie totuși să-și mai amîne explozia. N-are cu cine s-o facă pe furiosul tocmai acum. Este aruncat pe chei ca un bețiv dintr-o cîrciumă de mahala. Valiza zboară și ea prin aer, aruncată de unul din negri. Abia reușește s-o prindă ca să nu se sfarme de pavajul cheiului și, cînd își ridică privirea spre puntea *Alésiei* printre pasagerii care nu s-au grăbit să coboare și printre marinarii rămași la bord, rîzînd împreună cu ceilalți de scenă, o vede pe ea.

— Au, putrădo, au, cățăloaneo! îi strigă și o amenință cu pumnii, o înjură cum îi vine la gură, de mamă, de dumnezei, o blestemă, o scuipă, dar scena trece aproape neobservată pentru personajele de pe chei, ca și pentru mare parte dintre pasageri, pentru că zona abundă în general în astfel de numere. Lîngă părul ei roșcat, lîngă pata de roșu pe care o are în fața ochilor cît strigă și înjură, i se pare că vede mutra spilcuitului de student pe care acum îi pare rău că n-a zdrobit-o cum trebuia atunci, la Atena. Îl înjură și pe el, cu vorbe la fel de grele și pleacă.

Studentul care se afla atunci pe bordul Transatlanticului *Alésia* se numea Peter sau, cel puțin, așa îi spuneau colegii de la Universitatea americană la care a învățat vreo

trei ani. În jurnalul pe care l-a publicat la întoarcerea în patrie nu se află și descrierea debarcării în Napoli dar în ciornele manuscrisului prezentat de el editurii au fost găsite cîteva pagini cu numeroase ștersături și adăugiri și în care se pot citi următoarele:

„Amantul *sans bagage* al misterioasei doamne în roșu a fost aruncat azi pe cheiul portului Napoli de către doi mateloți negri cu ceva mai multă furie decît a valului care aruncă o meduză pe plajă și o lasă să moară sub razele soarelui. În consecință, mi-am făcut curaj și am dejunat cu dumneaei în salonul restaurant, la aceeași masă, consumînd împreună o sticlă întreagă de whisky scoțian și ea acceptînd cu un zîmbet șăgalnic ca nota mea de plată, și nu a ei să fie încărcată cu respectiva consumație. După o scurtă siestă, i-am propus, ar fi bine să mergem să vedem Napoli! Nu e nevoie de nici o siestă, mi-a răspuns ea, dar nu știu dacă a zis așa pentru că dormise foarte bine în noaptea anterioară, pentru că era o femeie care nu obișnuiește să doarmă după-amiaza, avînd o rezistență a trupului ieșită din comun sau, pur și simplu, pentru că nu înțelegea sensul cuvîntului. Vorbește foarte prost românește, iar engleza ei este un fel de negro-franceză. În schimb e foarte frumoasă, frumusețea aceea de după 35 de ani, frumusețea femeilor coapte și cu experiență.

Chemăm așadar un taxi și traversăm în el orașul pînă la Museo Capodimonte, unde intrăm printre ultimii vizitatori. Am marea neplăcere să constat că o expoziție *Caravaggio și timpul său*, probabil cu opera completă a artistului recuperată pentru o perioadă scurtă de timp de la toate muzeele și colecțiile din lume prin care e răspîndită, s-a închis cu o zi înainte, nu mai poate fi vizitată.

Vedem, în schimb, mai multe pînze de-ale lui Tizian, Breugel (faimoșii orbi — o lucrare excepțională!), Bernini. Un alt flamand, Van Ostenzon, face îngerii cu sex bărbătesc vizibil și-i mai înfățișează și cîntînd după note(!). Apoi Pinturicchio, cu o «Înălțare a Mariei» în care îngerii nu au decît capete și aripi, iar sfintele care o acompaniază pe Maria spre ceruri se sprijină pe ei la propriu, călcîndu-i cu picioarele pe cap.

După tratative în numeroase limbi cu niște supraveghetori prost crescuți care nu ne lasă să intrăm în sălile Cara-

veggio pătrundem la secretara profesorului Espinosa, directorul muzeului şi după o aşteptare de o jumătate de oră aflăm că răspunsul formal este nu. Nu poate fi vizitată expoziţia Caravaggio, trebuia să venim pînă ieri. Intrăm apoi în vorbă cu o foarte drăguţă dottoressa, căreia îi explic că sînt student român în drum spre America şi nu obţin nici de la ea mare lucru la început, pentru ca apoi, după ce Ana îi strecoară un bacşiş gras în dolari (sau poate mi s-a părut!), să ne conducă, plină de amabilităţi, chiar ea prin sălile în care muncitorii tocmai dau jos pînzele pentru a le împacheta. Vedem astfel, într-o jumătate de oră, pînze care altfel ar fi trebuit căutate la Uffizi — Firenze, la Borghese — Roma, la New York, Amsterdam, Madrid, Kansas, Berlin, Dresda etc. etc. Cinăm în oraş, la un restaurant cu specific pescăresc şi unde conversaţia noastră nu se prea leagă. Probabil pentru că eu sînt cam nerăbdător, iar ea din ce în ce mai pilită.

După miezul nopţii, în luxoasa ei cabină, îşi revine surprinzător de bine şi are chef de vorbă. Îmi povesteşte viaţa sa cu un savuros lux de amănunte.

Zice că ar fi rămas orfană de mamă cînd avea 5—6 ani şi că la 16 ani tatăl a silit-o să se mărite cu un om ceva mai în vîrstă decît ea şi pe care n-a putut să-l iubească niciodată deşi între timp i-a născut aceluia şi un copil care trăieşte în America. L-ai făcut deci cu primul tău soţ, copilul? o întreb. Rîde cu subînţeles şi adaugă: Sigur, doar eram încă *în acte* cu el cînd s-a născut pruncul! Apoi a rămas văduvă, s-a recăsătorit, a divorţat şi e liberă. Ezit s-o întreb amănunte despre tînărul comloşan, proaspăt lăsat fără un ban la Napoli, dar mai interesantă mi se pare a fi povestea ei cu noaptea nunţii. Mai ales că, după principiile doctorului Freud de la Vinea, care produc atîta scandal în lumea ştiinţifică de azi, povestea aceasta şi faptul că a fost din fragedă copilărie orfană de mamă, puse împreună, pot duce la o foarte coerentă explicaţie a caracterului ei special. Am fost, desigur, puţin surprins cînd, pomenindu-i despre doctorul Freud, s-a arătat a avea cunoştinţă de tezele lui. I-ar fi vorbit cîndva despre complexaţi un anume domn avocat Kohler, în America. Dar nunta ei, care o obseda în acel moment, prima nuntă, a ţinut morţiş să mi-o povestească:

«Părinții lu' Mihail au avut holde și marve multe, au avut și cîta bani și biriși la casa lor, numa' n-au avut noroc de fecior fain la chip și cu mintea limpede. Așa că, dac-o văzut ei că băiatul se apropie de treizeci dă ani și nu să mai gîndește să să-nsoaré s-or pus cu gura pă el, l-or mai silit să iasă în lume, l-or dus pă la Timișoara și tot nimic ...» Pînă la urmă au venit la tatăl Anei și au făcut tocma de nuntă. De cum a aflat ce o așteaptă, Ana s-a pus pe jelit în gura mare, de s-auzea în jumătate din cătun și se-ntrebau oamenii că cine o fi murit, jelindu-și mama de care nici nu-și mai amintea cum arătase și viitorul negru care o aștepta. În vremea asta, socrul ei s-a dus la Buziaș și a tocmit lăutari care să cînte de sîmbătă seara pînă marți, la spartul nunții. Apoi a venit acasă și a pus să se taie două vaci pline. doi viței, două oi și nu știu cîte hoare, «să mănînce tăt natu. De udătură avea în pivniță cîta vin și cîta țuică, numai să fie cine o bea». Toată săptămîna au lucrat femeile în curtea părinților lui Mihail să facă «papricașul dă vițel, fripturi de hoare și marve, plăcinte, salate și colăci», iar pînă în seara de vineri tatăl Anei s-a dus la Timișoara și a venit cu rochie de mireasă și s-a pregătit cu rudele lui de nunta care avea să-nceapă a doua zi.

După ce au început să vină rude de-ale tatălui ei ca nuntași, de, ea a simțit că nu mai are scăpare și a fugit prin fundul curții la vecinii lor. Aceștia erau plecați de acasă, cu munca sau cine știe? și acasă nu era decît Liviuț, băiatul lor de vreo opt-nouă ani. L-a luat pe acesta în brațe și a început să plîngă și mai cu durere. «Uite, Liviuț, mă mărită tata cu urîtu' și mohorîtu' ăla de Mihail», striga ea printre sughițuri de plîns și-l ținea pe băiat în brațe așa cum ține fecioara pruncul. Sigur că observațiile mele au început să meargă și mai intens în linia doctorului Freud, pentru că datele se orînduiau exact cum cere teoria lui. Băiatul, zice, nu s-a speriat, că așa era el, un copil calm și înțelept ca un bătrîn. A mîngîiat-o și i-a spus să nu mai plîngă, ci doar să aștepte. În mîngîierea lui de atunci, spune, a simțit ea prima și adevărata mîngîiere de bărbat (!). După aia a venit tatăl ei și a luat-o de acolo cu bătaia, avînd grijă doar să n-o lovească peste față, să nu fie mireasă cu vînătăi și au dus-o de-au îmbrăcat-o mătușile în mireasă peste noapte și dimineața, duminică, au venit «ghivării» cu mirele și-au-

luat-o la casa mirelui în «cocii» galbene cu armăsari negri înhămați în «sarsamuri» roșii... Ea a plîns doar cînd au cîntat lăutarii din Buziaș «Auzi, ceasul bate unu/Mă duc, maică, mă cununu» etc. Am notat separat tot textul cîntecului așa cum și l-a amintit ea și-l voi comunica probabil studenților care lucrează cu profesorul Gusti.

Numai că după aceea au urmat nopțile în care Mihail nu știa ce să facă, iar ea se gîndea la Liviuț și aștepta. Mihail și Ana erau cununați, dar n-aveau ce-și vorbi și ea nici la muncă nu ieșea pe pămîntul lor care era mult și bogat. În cele din urmă cînd ar fi fost pericol să afle tot satul că nimic nu se întîmplă în patul mirilor și să facă familia de rușine, tatăl lui Mihail s-a sfătuit cu tatăl Anei și au căzut de acord să-i trimită pe copii în America. Umblau atuncea agenți de emigrare pe la sate, pe unde știau că sînt oameni muncitori, dar săraci, și le promiteau marea cu sarea ca să plece peste ocean. Bătrînii s-au gîndit că acolo se vor descurca tinerii mai bine decît la Comloș și că, oricum, de izbucnește rușinea nimeni n-ar' să știe. El mai avea acolo și alte rude, unchi, veri, unii se mai întorceau în Comloș sau în Lungo, plecau iar, erau oameni puși pe strîns avere mare. Așa că de atunci e plecată și nu s-a-ntors în țară decît de două ori. O dată în vara lui 1924, cu cel de-al doilea soț, avocatul Alexandru S., și o dată acum.

Nu părea deloc obosită, aveam să constat mai-apoi că nici nu era, dar nici cheful de vorbă de la început nu-l mai avea. Mi-a spus doar, ca-n treacăt, că l-a căutat pe Liviuț și prima dată, cînd a aflat că-i la Cluj, student în medicină, dar și acum cînd din nou n-a reușit să-l vadă, fiind plecat la Viena pentru o specializare în medicină legală. Apoi mi-a mai povestit și începutul relației ei cu fantele de care tocmai s-a descotorosit și, pentru că se făcuse patru dimineața, ne-am mai și odihnit ca să mergem în ziua următore să vedem Pompei și Herculanum.

Într-adevăr, în dimineața următoare am luat mai întîi un taxi pînă la Museo Nazionale di Archeologia unde am văzut excepționale statui romane și copii după originale grecești în bronz, mozaicuri pompeiene de o delicatețǎ uluitoare, foarte fin concepute artistic, executate din bucățele mici de marmură, unele de numai doi milimetri (!) și în culori foarte vii. Apoi am văzut fresce aduse de la Pompei,

executate în encaustică, adică într-o tehnică asemănătoare cu fresca, dar în care se folosește ceara colorată, ceea ce face ca strălucirea și culoarea să se păstreze foarte bine. O mulțime impresionantă de astfel de mozaicuri și fresce, toate bine păstrate și surprinzător de sofisticate tematic, compozistic și coloristic.

Am dejunat în oraș, la un restaurant mult mai „popular" decît cel de ieri și, după o scurtă plimbare prin cartierul Spacca-Napoli, unde ne-am și fotografiat pe străduțele strîmte, pitorești și, desigur, mizerabile, am luat, pe la orele 2 p.m. trenul Circumvezuvianum și am ajuns la Pompei la 3, pe o căldură toridă. După ce ne-am oprit pentru *refrechment* pe o drăguță terasă umbrită de palmieri, ne-am plimbat ore în șir printre ruinele pompeiene ținîndu-ne de mînă ca doi îndrăgostiți. De fapt, mă gîndeam; femeia asta are și ea drama ei, de ce să o condamn pentru că e ușuratică chiar în timp ce profit de generozitatea sa?

Am fost la teatrul antic și am stat o oră în tribunele lui, nemișcați, închipuindu-ne fiecare altceva pe scena goală și năpădită de ierburi din fața noastră. Apoi am trecut prin cazarma gladiatorilor, pe la for, am intrat în numeroase vile și ne-am bucurat de felul cum cădea lumina în fîntînile din mijlocul curților interioare, am admirat frescele foarte bine păstrate și ne-am încîntat de Vila dei Misteri. La Lupanare am întîlnit două familii de francezi (sau poate belgieni după accent) pe care i-am auzit discutînd niște prostii mai mari decît ei, în gura mare. Crezînd, probabil, că nu înțelegem franceza.

— Pas grande chose! se arăta dezamăgită una dintre doamne, examinînd o frescă în care artistul înfățișase o felație romană.

Abia la 7 și 15 p.m. ne-am întors la gară de unde am luat Circumvezuvianum spre Napoli.

Acesta e, de fapt, un oraș foarte urît. În afara cartierelor vechi, care nu sînt decît „pitorești", adică foarte înghesuite și foarte murdare, restul e și mai lipsit de interes. Orașul e împînzit din toate părțile de fabrici care produc mult fum și de sute de blocuri pentru muncitori, urîte și finisate în grabă, așezate, probabil în numele unui specific local, foarte aproape unele de altele. Sînt prost întreținute

și murdare, astfel că, deși sînt construite de curînd, unele par gata să se dărîme. Am văzut la un balcon o mamă legănîndu-și sugarul la numai 20 de metri de o cale ferată foarte aglomerată, într-un bloc al cărui etaj patru se afla încă în stadiu de schelet. Vă închipuiți cît fum de locomotivă aveau să înghită plămînii nevinovați ai acelui prunc pînă ce avea să se facă mare și să se mute de acolo?

În afara muzeelor și a zonei Pompeiului antic, păstrată în cenușa și lava vulcanică, elemente de o valoare într-adevăr excepțională, toată partea asta a țării pare murdară, coruptă, aridă și agresivă (din punct de vedere al comportamentului oamenilor). Mă întreb cum este Italia și mai la sud?

Frescele porno din Lupanarele de la Pompei arată foarte clar că 2000 de ani nu înseamnă mai nimic pentru specia umană. Sau, cel puțin, că n-au prea însemnat pînă acum. Mi l-am închipuit pe proprietarul acelui bordel din orășelul Pompei cum s-a dus la meșterii „frescari" și cum a vorbit cu ei să vină să-i deseneze pe pereți cîteva scene cu acuplări în diverse poziții stranii pentru a-i excita pe clienți. M-am gîndit la mintea lui simplă de negustor care a calculat că investește o sută de denari și cîștigă o mie pentru că toți pompeienii se vor înghesui să intre măcar o dată la lupanar, nu atît pentru a avea o femeie, cît pentru a vedea o frescă diferită de cele pe care le avea acasă. Cămăruțele alea mici, cu priciul de piatră în formă de pat, lavaboul tot de piatră, cimentuit într-un colț, folosit probabil unul pentru două camere, toate astea mi-au dat aceeași impresie de comerț stradal pe care o dă și Napoli, și Constantinopolul, și Atena și probabil că o dădea și Bucureștiul lui Caragiale. Sigur că azi există luxul tehnologic, filmele cu femei frumoase și aproape dezbrăcate, vitrinele lucitoare, confortul sporit odată cu remizele adăugate de proprietarii de baruri, restaurante, pizzerii, pasticerii, în alte țări chiar și bordeluri — în Italia, nu, din cauza catolicismului și a prezenței Papei, — dar fenomenul este, în general, același. Pînă și iluștrii artiști pompeieni — și se vede că erau niște mari maeștri — și-au pus arta în slujba minților înguste ale soldățoilor, negustorilor și popilor de tot felul. De ce? Și de ce, după ei, la fel au făcut și artiștii greci, romani, paleocreștini, renas-

centişti, barochizanţi, ottocentişti? De ce arta este nevoită, în toate societăţile, să se prostitueze ca să existe?

La întoarcerea pe vapor, am întrebat-o pe Ana cu ce se ocupă acolo, la Chicago, dar n-a vrut să-mi răspundă. A schimbat vorba destul de abil, invitîndu-mă să beau un whisky în cabina ei".

E de presupus că fostul student a exclus în grabă paginile de mai sus din volumul său de însemnări, cu puţin înainte de a fi culese sau chiar din şpalt, pentru că în acel an, 1934, tocmai se căsătorise cu o domnişoară din înalta societate românească.

ANIMUS CONSOLENDI

Ana S. stătea liniştită, ca o încă tînără şi frumoasă şi bogată americancă, într-o seară de pe la începutul lui noiembrie 1931, în camera ei de la hotelul Kostur din Gary, Indiana. Că stătea liniştită, e un fel de a spune. Este, poate, ceea ce credeau mai tinerele ei angajate care o văzuseră urcînd puţin înainte de orele 11 p.m. De fapt, ea nu era liniştită deloc. Stătea în picioare în faţa oglinzii de pe perete, goală-goluţă, şi examina numeroasele pagube pe care i le făcuse un nenorocit de cuvînt pe care-l citise — dracul o pusese să se alfabetizeze? — cu vreo 12 ani în urmă.

Pielea feţei se uscase, se subţiase şi stătea pe oasele pomeţilor şi ale maxilarelor ca o mănuşă prea strîmtă. Pielea de pe trup, în schimb, se căptuşise cu straturi de grăsime care făceau să pară mai mari şi să atîrne forme ce păruseră multă vreme simboluri ale supleţei şi ale vioiciunii. Căderea sînilor, mai ales atunci cînd stătea în picioare, nu mai putea fi în nici un fel ascunsă. Cute adînci îi brăzdau gîtul şi abdomenul. Părul rărit şi ars de nenumăratele vopsiri şi revopsiri i se părea un fuior de cînepă, pus de o babă din Comloş pe furcă şi scos în faţa porţii, să fie tors la un pahar de vorbă în amurg. Dar mai ales pungile de sub ochi şi ridurile de pe faţă o făceau pe Ana să-şi plîngă de milă şi să se înspăimînte în acea seară de noiembrie a anului 1931. Se mai simţise tînără cu numai cîteva luni în urmă, în iunie, cînd fusese invitată şi ea la petrecerea de la New Florence Hotel, dar de atunci, şi poate nu fără o legătură cu acea petrecere, totul mersese foarte prost, iar dezastrul se afla acum în faţa ochilor ei.

În seara aceea se îmbrăcase în rochia ei cea mai la modă, după ce petrecuse aproape toată ziua la salonul de cosmetică şi coafură al unei foste angajate de la Old Siolak-Board, şi era emoţionată cum nu fusese nici la cele două măritişuri, şi nici la party-ul pe care-l organizase cînd grăsanul ei de Steve împlinise douăzeci de ani. La New Florence Hotel fusese invitată de către marele boss al Chicago-ului şi al întregii Americi, „regele" Al Capone. Gangsterul cel mai temut de după război se hotărîse să închidă gurile flămînde ale poliţiştilor şi politicienilor, făcuse un tîrg cu autorităţile federale şi urma să fie condamnat la doi ani şi jumătate de închisoare pentru evaziune fiscală. În felul acesta, toate crimele lui ar fi fost ispăşite şi el ar fi putut să trăiască liniştit mai departe. În cinstea acestei temporare plecări, negociate confidenţial cu oameni ai legii din cele mai înalte fotolii, dădea atunci Capone banchetul de la New Florence Hotel. Ana se emoţionase încă de cînd venise s-o anunţe unul dintre distribuitorii clandestini de whisky, ştia, desigur, că Tony Grecu fusese un bun prieten al lui Capone, dar nu-şi închipuia că localurile ei sînt şi acum, după şapte ani de la moartea grecului, sub protecţia aceluiaşi vechi amic. Italianul care venea săptămînal să încaseze taxa pentru protecţie şi care-i dirija spre ea pe furnizorii de băuturi era un modest patron de florărie din East Chicago, aşa încît nu şi-ar fi închipuit niciodată că între acela şi marele Al poate fi vreo legătură. Cînd ajunsese în la New Florence Hotel se convinsese că totul era posibil. La mesele acelui banchet se aflau oameni pe care îi văzuse la hipodrom şi la ringurile de box, cînd mersese acolo cu Martin, se aflau politicieni şi poliţişti în civil, alţi patroni de case şi hoteluri ca ale ei, pistolari vestiţi ca Mike Kelly şi Paul Ricca, zis Chelnerul, şi însuşi bătrînul Torrio, care se pare că venise din Italia cu acel prilej special. Se băuse şampanie adevărată, franţuzească, whisky veritabil, adus din Scoţia şi numeroase alte băuturi netratate chimic, cum erau cele servite clienţilor obişnuiţi. Lumea era veselă, frumos îmbrăcată, toţi se învîrteau pe lîngă Capone ca să-i prezinte condoleanţe şi urări călduroase. Emoţia Anei fusese însă atît de puternică, încît nu reuşise, toată noaptea, să-şi dea seama unde şi cînd mai văzuse pe obrazul cuiva o cicatrice asemănătoare cu cea pe care o avea marele boss. Simţea că

privise cîndva de foarte aproape acea brazdă în carne — care justifica numele de Scarface ce i se dădea lui Al pe ascuns —, dar nu reușea să-și aducă aminte cu ce ocazie. Al era îmbrăcat într-un costum verde închis și purta pantofi în două culori, maron și alb, cu talonete și vîrf ascuțit, iar Ana tremurase toată noaptea la gîndul că el se va gîndi poate s-o invite la dans. Încă se mai credea tînără atunci și puternică și fără griji, mai ales că îi devenise clar că se bucura de protecția acelui înalt personaj. Pînă la urmă, nu se dansase deloc la acea petrecere și tot ce a urmat poate fi asemănat cu un coșmar.

Pe măsură ce Ana descoperea zilnic cîte un nou semn al bătrîneții, pe măsură ce spaima ei că va fi și ea obligată să ajungă în fața unui tribunal — dacă un personaj ca Al fusese nevoit s-o facă, ea de ce ar fi scăpat? —, știrile proaste se acumulau și o înspăimîntau și mai tare. La o primă înfățișare în procesul lui Capone, judecătorul declarase că „pîrîtul trebuie să înțeleagă că nu poate să cadă la învoială cu această curte", iar avocații se grăbiseră să retragă declarația de culpabilitate a lui Capone. Dar era prea tîrziu. Cu toată generozitatea de care dăduse dovadă Al cînd îl răscumpărase pe milionarul John Lynch cu 250 000 de dolari, de la răpitorii lui necunoscuți, porcii de judecători au continuat să acționeze împotriva lui și, la procesul din octombrie, îi dăduseră 11 ani închisoare. Ceva ca un cuțit rece se strecurase atunci spre inima Anei. Citise sentința în ziar, stînd, ca și acum, goală în fața oglinzii, și se gîndise cu seriozitate la o întoarcere acasă. Era a doua oară cînd în mintea ei încolțea acest gînd. Prima dată i se întîmplase la Indiana Harbor, cu ani în urmă, cînd se dusese la o întîlnire a românilor emigranți cu un bărbos de la Universitatea din București. Ea era în căutare de fete frumoase cărora să le propună o muncă ușoară și bine plătită la hotelul Kostur. (O găsise pe Gini, un exemplar superb, născută la Timișoara și mai tînără decît Ana cu vreo 8—9 ani, dar aceasta era măritată cu un director de la abatoarele din Chicago, avea destui bani și n-o interesa deloc o eventuală rotunjire a venitului personal printr-o colaborare la Kostur.) Cînd bărbosul le strigase de la tribună „de ce nu vă întoarceți acasă, copii, că țara are nevoie de voi și nici voi n-ați mai fi înstrăinați cum

sînteți aici", Gim începuse să plîngă. Se pare că lăsase acasă o fetiță din prima căsătorie și i se făcuse așa de dor de ea, încît zicea că-l va toca la cap pe Rudi al ei pînă va accepta să preia direcția micuțului abator din Timișoara care aparținea tot trustului din Chicago. Scena de atunci o pusese pe gînduri, pe Ana, dar ea trecuse repede peste acele neajunsuri, gîndindu-se că, totuși, copilul ei se afla aici, în Chicago, și că ea era obligată mai întîi să-i facă un rost.

Acum stătea prostită în fața oglinzii și vedea că nici măcar cu o întoarcere acasă nu mai pot fi înlăturate toate aceste ravagii făcute de cuvîntul prohibiție asupra ei. Era miezul nopții, dacă nu mai tîrziu, cînd în ușa camerei cineva bătu cu putere. Acele bătăi în ușă răsunară sinistru. Parcă însuși cuvîntul prohibiție, deghizat pentru cine știe ce carnaval cu coasă și pelerină neagră, s-ar fi rătăcit pe culoarele hotelului Kostur ca să bată în ușa Anei. Fu atît de zăpăcită, încît deschise ușa fără să mai pună nimic pe ea.

Erau doi polițiști, un negru și un alb, iar negrul de parcă i-ar fi știut amărăciunea și ar fi vrut s-o consoleze, scoase un fluierat de admirație cînd o văzu goală în ușă. Apoi albul, care avea grad de sergent, își luă o poză marțial și o întrebă:

— Sînteți cetățeana Anne Sage, proprietara acestui local?

— Da, spuse ea cu gura uscată și vocea pierită de frică.

Dar nu era frica de poliție, pe aceasta și-o învinsese de mult, era spaima aceea a ei și numai a ei pe care nu putuse s-o înlăture în nici un fel acolo, în fața oglinzii, și n-o mai putea înlătura nici în fața celor doi. Negrul continua s-o examineze atent, fără nici o jenă, din cap pînă în picioare și părînd totuși să nu observe numeroasele semne ale cuvîntului prohibiție pe trupul ei devastat.

— Ați încălcat legile federale cu privire la prohibiția băuturilor alcoolice și la practicarea prostituției.

Nu avu puterea să protesteze. Încă înainte de a auzi cuvintele „sînteți arestată" se duse agale spre fotoliul pe care-și lăsase hainele și începuse să se îmbrace. Ușa rămăsese deschisă și polițistul negru tot se mai holba la ea prin locul rămas liber între canat și ușă. În fața dulapului ezită între a-și pune un palton modest sau o blană somptuoasă. Alese blana, pentru că își închipuia că asta îi va da curaj.

A doua zi de dimineață, după o procedură de urgență ieșea din comisariatul de poliție purtînd în geantă copia mandatului de expulzare emis de procuror împotriva ei.

Cuprinsă brusc de o frenezie a disperării, alergă mai întîi la restaurantul Wilson ca s-o caute pe Polly. Aceasta abia sosise la serviciu, era foarte obosită după o noapte veselă și avu nevoie de mai bine de un sfert de oră pentru a înțelege ce nenorocire s-a întîmplat. Apoi se dezmeticise și, fiindcă era o adevărată prietenă, se învoi de la șeful de sală și plecă împreună cu Ana în căutarea celor cîțiva polițiști pe care îi cunoșteau . Trecură mai întîi pe la Kostur să ia niște bani, dar ușile localului erau sigilate. De acolo merseră la Old Siolak-Board unde Ana avea un carnet de cecuri și, spre seară, după ce bătuseră tot orașul Gary și o parte din East Chicago, reușiră să-l întîlnească pe Martin Zarcovitch.

Acesta avea acum grad de sergent și fusese cooptat între agenții F.B.I., nu mai era un simplu sectorist în orașul Chicago. Se bucură cînd le văzu pe fete. Povesti cu mult haz cum o punea pe Polly să facă dragoste cu Steve cînd fusese Anne plecată în Europa. Polly roși, dar Anne nu găsi că e momentul să se supere. Copoiul acceptă deci invitația fetelor la un bar unde se cînta jazz de cea mai bună calitate: *New Orleans Rhythm King*.

Abia spre miezul nopții, după ce mustăciosul se pilise bine, Anne începu să-i povestească despre necazurile ei. Polițistul o făcu la început pe Eliot Ness, spunînd că nu mai merge ca înainte, că Chicago nu-l mai are de primar pe Big Bill Constructorul și că în locul lui a venit marele Cermak, cel care vrea să facă din Chi. un oraș curat în cinstea centenarului și a Expoziției Universale, care se va deschide peste doi ani, că, în fine, nici măcar el, Martin, nu prea e de acord cu unele lucruri care se întîmplă în hoteluri precum *Kostur* și așa mai departe. Mai către dimineață, însă, abia ținîndu-se pe picioare, acceptase să meargă să doarmă la *Sweet Growl*.

Acolo îl trezise pe Steve, rugîndu-l frumos să-i mai dea împreună cu Polly unul dintre acele „spectacole delicioase", știi tu, bătrîne, ca pe vremuri! Steve nu s-ar fi dat înapoi, dar nici nu primi destule încurajări. Martin adormise curînd în fotoliu, iar Little Birdy, adică Polly, cînd auzise sforăiturile lui, se rățoise la Steve:

— Ia ridică-te, mă, și cară-te de aici! Ce, nu ți-e rușine?

În dimineața următoare, după ce se drese cu un whisky veritabil, păstrat de Anne pentru ocazii, Martin Zarcovitch luă cu el copia mandatului de expulzare și cîteva cecuri semnate în alb de Mrs. Sage, în valoare de vreo două mii de dolari. Seara, hotelul *Kostur* se redeschidea ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, iar după miezul nopții ușile lui se închiseră și toți cei care se aflau înăuntru primiră băutură pe gratis pînă la ziuă. Așa se întîmpla, în vremurile bune, în localurile lui Capone cînd șeful trecea întîmplător prin vreunul din ele și voia să se arate generos. Ana se gîndise să-i aducă modestul ei omagiu celui care pleca pentru 11 ani la *jail*-ul din Atalanta sau făcuse asta doar pentru a lupta împotriva propriilor spaime?

Cuvîntul prohibiție și legea Volstead continuau să bîntuie prin America spre disperarea Annei Sage.

*

CONFLICT DE COMPETENȚĂ: Campanie antialcoolică în Banat

Reporter de Vest: *„OMUL BEȚIV SĂ NU POATĂ CUGETA, TÎNĂRUL CUGETĂTOR SĂ NU BEA"* *Aceste rînduri puteau fi citite în ultima zi a lunii ianuarie 1930 pe frontispiciul celei mai proaspete reviste timișorene. ABSTINENȚA.* Organ pentru combaterea alcoholizmului și a stupefiantelor, lunar.

Numai un neștiutor în ale luptei bănățene pe tărîm anti-alcoholic își poate închipui vreodată că toate drumurile spre temperanță și finalmente spre abstinență au fost inaugurate acum, în acest tîrziu 1930. Drumul începe pieptiș la 1754. Un an după cererea (în scris) pe care o face Administrația Camerei Imperiale cu adresă exactă: producătorii autorizați de bere din Timișoara. De ce e proastă berea locală? De ce e o poșircă, tot alkoholul *scos la vînzare? De ce toate mergeau bine, adică tare, concentrat ca un tir de artilerie,* ganz konzentrierte alkoholisches Getrank, *pe vremea cînd — oh,* du libăr Augustinaugustinaugustin! *— soldații din Palanca Nouă aveau misiunea să fabrice bere și spirtoase, bune de vînzare în circiumile lor (spezial!), cu o singură constrîngere (prin Petiție camerală): să-și atîrne deasupra ușii de la intrarea în cort, cazarmă, bastion, un snop de paie (grîu, orz, ovăz, secară) în semn de recunoaștere:* BIRT. *Cînd din cetate pleacă ultimul regiment de artilerie, orașul rămîne fără bere, vinuri și spirtoase. Răsar în schimb, peste noapte, zeci de producători. O dată cu ei țîșnește și nesecata sete a sutelor de bărbați, aruncați cu voie, fără de voie, tocmai aici la mama dracului la capătul imperiului, printre mlaștini, țînțari, malarie, neveste afurisite cicălitoare și reci, mai reci chiar decît marmora primelor cavouri care încep să se înalțe în cimitire. Spre a se mai încălzi puțin aerul, se încinsă un bețivărai fără precedent în trecutul istoric al cetății. Petiții după pe-*

ţiii, scumpiri după scumpiri (impuse de Curte), amenzi, mici pedepse corecţionale nu izbutesc să potolească însetatele făpturi. Îl lasă fără grai însă, amuţiţi de oroare şi jale (pe cîţiva, direct împricinaţi) hotărîrea unui grup de consoarte. Ele-şi reunesc ura împotriva soţilor, a „alcoholului şi a oricărui fel de viciu", într-o societate mică, dar plină de îndîrjire, „Societatea femeilor cu bărbaţi beţivi" (Temeswar, 1754). Ursula S., Aloisia G., Therese W., Grazia U. (şi altele, nu multe) pun creiţar lîngă creiţar, cînd tot ce au primit zestre, bijuterii, pămînturi la ţară şi cumpără un plaţ chiar în inima cetăţii. Un antreprenor răspunde zelului lor şi le ridică, în doar cîteva luni, o casă cu două caturi, nu prea arătoasă, dar bine chibzuită. Cameră lîngă cameră, o mică bucătărie şi o toaletă pentru fieoare chiriaş. „O casă de randevuuri!" se înfiorează la început cetăţenii. Apoi se liniştesc cu mîhnire. O simplă casă de închiriat camere cu bani bunişori. Într-un an, femeile cu bărbaţi beţivi îşi scot pîrleala, recîştigă tot ce-au investit. Cu ce vor cîştiga de-acum încolo poate începe marea bătălie a propagandei „anti-alcoholice" la Timişoara! Nici o istorie a oraşului nu consemnează încă vreun rînd despre acţiunile societăţii. A rămas pînă în ziua de azi doar casa (în Piaţa Doiceşti) şi numele (pe care nu-l ştiu toţi locatarii). „Casa femeilor cu bărbaţi beţivi".

E drept, circulă un zvon că în 1883 (cînd, la mai bine de 100 de ani, după înfiinţarea fabricii de bere, „Deutsch şi fiul" pun mîna pe putere, aduc ultimele cuceriri ale tehnicii şi înalţă fabrica pe piscurile perfecţiunii, încît berea de Timişoara începe să semene tot mai mult cu cea de la München şi Pilsen, cînd şi spirtoasele iau acelaşi avînt european), în „Casa femeilor cu bărbaţi beţivi" un grup misterios închiriază una din camere şi o declară la primărie sediu al Clubului Temperanţei. *Urme foarte slabe dăinuite sub colbul paginilor. Şi totuşi...*

În Posnaşul *(„Călindar dă vreme lungă ce urîtu îl alungă, pe anul visect 1896") apar anunţuri ciudate. „Am nimerit! ziseră mulţi morboşi cari contra morbului au folosit fără rezultat diferite leacuri şi în fine, cu unul dintre ele, probat în decurs de ani, şi-au recîştigat sănătatea. Alături de sucul din erburi banatice, ce vindecă influenta, apoplesia şi viţiul antialcoholic, alături de pravul întăritor Doktor Hill în contra infertilităţei, slăbiciunei puterii mădularului şi în genere contra orişice spezie de slăbiciuni, străluceşte precum soarele pe cer la amiaz, minunea minunilor —* ANTIBETIN! *Vindecă beţia cu cel mai garantat succes! Dosă dublă la patimă cerbicoasă!". Pe adresa* Posnaşului *care a făcut bine reclamă sosesc grabnic scrisori de mulţumire. „Cele trei dose de* Antibetin *tremise au avut efect admirabil la persoanele respective şi chiar la mine, pe care a curat radicalmente de beţie. Primeşte, te rog, mulţămită mare" (Stefan Molnar şi soţia din Izvin).*

„Ţi mulţumesc pentru Antibetin, *ce a avut efect minunat; eu nicicînd nu mai cercetez cîrciuma pentru a lua beuturi spirtoase la mine, chiar cînd stau toată ziua acolo" (Gh. Bortos cîrciumar, Lovrin).*

„Cum am întrebuinţat Antibetinul *D-tale, am observat un efect minunat şi îţi esprim pentru aceasta mulţămirea mea" (I. Pretorian, preot Timişoara)*

Seria scrisorilor publicate de Călindar *(şi înmînate apotekarului Albert W.) poate fi continuată, dar ne înfrînăm aici căci prea sînt multe* chilipirurile *pe care le putea dobîndi orice timişorean morbos, cu patimă*

cerbicoasă de alcohol, tocmai ca să se scape de ea. „Cu numa UN florin, orișice cetățean poate a-și cumpăra 13 requisite de scris, în loc de Un liter cognac francez. Anume: 50 coli hîrtie pentru epistole, 35 cuverte corespunzăioare, 3 condee, 3 ceruze, 24 pene în cutie, 2 foi hîrtie sugătoare, 1 transparent, 1 Notiț. Cu DOI florini, în loc să beaie 2 literi cognac curat frances, cetățenii pot a-și cumpăra 1 armoniu escellent de concert cu căpăcele, tremulo și bas accompagnare, limpid melodic și pompos equipat, ce poate essecuta orice piesă musicală. Iar cu numa 50 creițărași — o doză de Antibetin în glăjuță sau, după puterea înfrînării; 1 ocarină italiană de concert foarte melodiós, sau 1 capcană de șoareci angles (prinde 20 odată!) sau 3 obiecte de jux, glumețice și de rîs. Cine nu se scumpește și dă 3 coroane, poate scăpa de patimă prin cumpărătură de: 1 chil pene de pat din Boemia, albe ca zăpada, moale ca puful. Ori: 1 sticlă mare de apă de păr din Wien, «Vellin», pentru ținut forma la bucle domnii și doamne. Chiar și cînd timpul se umezește, părul își ține forma lui buclată și la domni, și la doamne. Ori: 1 coasă patentată din oțel de argint cu aparat de înțepenire. Favorisare! Cine comandă 50 coase, capătă 20% rabat, transport francat, o cute extrafină, un ciocan și o nicovală și un pachet de prav banatic cu Antibetin".

Articolul program prin care se inaugurează, în *Abstinența*, lupta anti-etilică la Timișoara, subliniază, întîi de toate, drumul spre progresul general al tuturor națiunilor. Străvechea maximă latină „MENS SANA IN CORPORE SANO" e cu grăbire ilustrată de un pamflet vestejitor al viciului beției în Timiș-Torontal, intitulat „Ca la noi, la nimenea". Punct înscris la loc de cinste în însuși programul Ligei Națiunilor, „anti-alcoholismul" american se bucură de toată stima abstinenților bănățeni, care-i închină președintelui Hoover un imn de slavă (ca, de altfel, și bine chibzuitului popor american ce l-a ales în contra-candidatului său, Smith).

Explicația e limpede ca apa de izvor „Acel Hoover a făgăduit înăsprirea prohibițiunei, față de contrarul său candidat, reprezentant doar al temperanței".

Prima acțiune concretă a solilor nobilei, dar grelei misiuni de împingere pe calea progresului e impozanta adunare de propagandă din Sinnicolaul Mare. Acolo, în fața micei, dar îndîrjitei asistențe, Întîiul Sol trage inaugural un paralelism între o economie națională bazată pe prohibiție și situația din acele vremi. Explică temeinic în ce mod economia Timiș-Torontalului își poate valoriza via și fructele, fără să producă „alcohol", dobîndind totuși un cîștig accelerat. Indică uscarea neabătută a prunelor sau transfor-

uiarea acestora în marmeladă, precum și intensificarea acțiunii de popularizare a mustului sterilizat, dulce și hrănitor. Nu omite să mai descrie o dată ravagiile „alcoholizmului". Un tînăr anti-alcoholic local recită cu aplicație primele două strofe din *Dușmanul Alcohol!*:

Ah, tu dulce Românie,
Pînă cînd ai să mai dai
Băutură otrăvitoare
Ce-ți răpește fiii tăi
Azi întreg poporul nostru
A'nbrăcat un trist vestmînt,
Un vestmînt așa sinistru
Ce-l va duce la mormînt.

Distinsa doamnă Laurenția Bacalbașa, conferențiar, îi salută pe cei veniți dezinteresat pentru a propaga o idee atît de nobilă, care este baza „întăririi și reînnoirei poporului român", arătînd că „alcoholizmul" a ajuns cel mai mare viciu al omenirii și dușman al ei. Este convinsă că „toate relele își au obîrșia în alcohol și că această otravă nu poate fi străină nici de desființarea natalității și de înființarea mai vîrtoasă a concubinajului în scumpul nostru Banat. „Faptul incumbă o mare sarcină femeii bănățene."

Apoi, o tînără anti-alcoholică locală recită cu simțire ultimele două strofe din *Dușmanul Alcohol!*:

Alcoholul e dușmanul
Contra căruia luptăm,
Iar țăranul nost', plugarul
Ne ajută să-l înfruntăm

Căci poporul țării noastre
Are fii cari orișicînd
Îl va salva din trista soarte
Depunînd tristul vestmînt!

Iar poporul, masa anonimă, nu învață decît în două feluri: prin imitație și prin constrîngere. Cum pe tărîmul combaterii „alcoholismului", țăranul român nu prea avea pe cine „să imiteze" (căci exemplele pe care le vedea erau

mai degrabă o propagandă pentru alcool, iar nu contra lui, constringerea prin propagandă susţinută rămînea unicul drum.

Primele roade ale acestei cugetări înţelepte se văd în curînd. Două mari adunări poporale anti-alcoholice, una la Pecica, alta la Comloş, fac ravagii în conştiinţele participanţilor. Un răspuns prompt îl dau comloşenii neparticipanţi la reuniune, care, ca şi în alţi ani, aranjează şi de această dată, în paralel, o frumoasă expoziţie de vinuri, încopciată cu joc. *O minunată expunere de beuturi la Comloşul Mare*, vor scrie a doua zi toate foile cotidiene ale Banatului la rubrica „din viaţa satelor noastre". Relatări ample ale reprezentanţilor presei chemaţi la faţa locului în mare grabă descriu cum la expoziţie participă nu mai puţin de o sută de persoane producătoare de vin. Într-o atmosferă plină de voioşie sînt selectate vinurile cele mai „prima". Demne de lauri au fost socotite productele lui Romulus S. (întîiul premiu); Vichentă R. (al doilea) şi Badea lui Ciolac (al treilea). Toţi participanţii, juriul, trimişii speciali ai presei din Banat vizitează apoi pe premiaţi acasă la aceştia, unde servesc din vinul cîştigător. Apoi se reîntorc în sala de expoziţie, cînd, în cîntec de fanfară, s-a petrecut, la un pahar de vin pînă în noapte. Au domnit frăţietatea şi concordia, dovadă grăitoare că solidaritatea umană stă deasupra intrigilor, atunci cînd este în joc ceva nobil şi util.

De aceeaşi părere, dar din sens contrar, par să fie şi nobilii străjeri ai templului abţinerii de la rele. Nu părăsesc sala de expuneri, fără să anunţe onorata asistenţă că în chiar această înălţătoare clipă se deschide un mare

CONCURS LITERAR

avînd ca temă:

1. Ravagiile alcoholizmului la noi în ţară
2. Influenţa destructivă a alcoholizmului la diferite popoare

Vor putea lua parte toţi elevii şcoalelor medii din Regiunea şcolară a Timişoarei, precum şi cei din judeţele Dolj şi Hunedoara, începînd din clasa a treia. Lucrările vor avea

minimum patru pagini scrise. Terminul concursului este peste două luni. Compozițiile vor fi trimise pe adresa Uzinei de gaz din Timișoara, în limba română. Premiul I va fi de 1 500 lei. Al doilea — 500. Cei încununați de laurii triumfului literar vor citi cele scrise în cadrul unei adunări publice de popularizare anti-alcoholică. Se mai precizează că orișicare participant poate ataca tema atît din punct de vedere individual, cît și din punct de vedere social, dar să nu scape din ochi că amîndouă direcțiile au un unic start și țel: abstinența.

Concursul se desfășoară. Putem afla că au participat zece tineri anti-alcoholici: șase din Timișoara, unul din Brad, încă unul din Pecica, încă unul din Sîntana și ultimul din Miniș. Nu este deloc exclus ca acest din urmă demn reprezentant al mănoaselor podgorii să fi dobîndit una mie cinci sute lei la concursul literar, veștejind cu amăreală în gînd și dulceață în stil toți butucii de vie, de la rădăcină la cîrcel, bob cu bob. Dar cine mai poate ști asemenea lucruri în ziua de azi?

În schimb se poate afla cu maximum de precizie că neosteniții soli ai sănătății și însănătoșirii naționale nu își pun năframa albă-n vîrf de băț. Nu le trece prin cap nici cea mai mică idee a capitulării. Își string rîndurile, unindu-se într-un adevărat front de descurajare a „alcoholizmului" și infimilor săi practicanți. Cu forța exemplului personal și puterea persuadării prin constrîngere, ei străpung chiar zidurile cîtorva penitenciare din Timiș-Torontal și Arad. O mare serbare antialcoholică poate fi urmărită în sala de mese a închisorii din Timișoara. În scunda și mohorîta încăpere, sînt adunați și puși să stea pe nenumăratele bănci 375 de pușcăriași (dintr-un total de 391, zece în stare de internare la infirmerie, doi descoperiți lipsă la apel și doi dispăruți, iar restul, pînă la completarea efectivului, cu diferite misiuni în incintă sau în oraș). Cele 375 de suflete încearcă să asculte, cu supunere, vorbele pline de dulceață ale surorii Benedicta. O femeie slabă, cu nas ascuțit și buze subțiri, dintre care se desprind ca picăturile de ambrozie vorbe dezmierdătoare, dar și de îmbărbătare îmbinată cu mustrare blîndă. „Alcoholul" e vina principală a faptelor care duc — nu numai în general, ci mai ales în particular — pe acest jalnic drum și spre tristul lăcaș în care tocmai le

cuvîntă. Finețea sufletului său e simțită și resimțită pînă la amețire de toți cei încă treji. Sora Benedicta, cu vocea ei de mierlă neostenită, le deschide ușa viitorului, arătînd ce trebuie ei să facă pentru societate. Pușcăriașii cu pedepse ușoare, pînă la cinci ani, ascultă deslușit. Cei de la cinci la zece aruncă riviri încărcate de ură spre dușmanele. Singurul vieței a adormit. Gardienii păzesc reuniunea cu vădită lehamite. Urmează încă două cuvîntări. Cel mai simțitor vorbește fratele Melchior, care compune pe loc și redă instantaneu compoziția (cu patimă în glas, în priviri, în mîini).

Testamentul unui bețiv pocăit către fiul său

— De vrei să-ți fie totdeauna sete, fii bețiv!

De vrei să ajungi sărac, fii bețiv și curînd vei ajunge la sapă de lemn!

De vrei să te prostești, fii bețiv!

— De vrei să te asemeni cu porcul, fii bețiv și curînd vei scurma în gunoaie!

De vrei să zaci după gratii, fii bețiv și aici vei rămîne de-a pururi!

Nimeni n-are cum da ascultare retoricelor îndemnuri, meșteșugit compuse de fratele Melchior. În încheiere, surorile împart între condamnați felii de cozonac cu stafide și rahat, precum și pahare de sirop, lăsîndu-i împăciuiți cu ei înșiși. Fețele lor arată din nou supunere și blîndețe.

ANIMUS JOCANDI

Biograf:

„America n-a fost niciodată atît de aproape de prăpastie. Gustul prăbușirii nu-i ademenise pe americani nicicînd cu atîta vicioasă voluptate. Se zvoneau tot felul de grozăvenii, între care cea mai gogonată era candidatura liderului comunist, William Z. Foster, la președinția Statelor Unite.

Prăbușirea întreprinderilor, a organizațiilor de tot felul a deschis gustul pentru un alt fel de aventură: aventura pe cont propriu. Vremea vastelor organizații, tip Al. Capone, trecuse. Exemplul recent al răpirii copilului lui Lindbergh deschisese o pîrtie încă insuficient exploatată pînă atunci. Polițiile locale se găseau legate de mîini și de picioare în fața acestor atacuri neîncetate. Armele erau insuficiente, iar mașinile îi lăsau baltă în mijlocul celor mai palpitante urmăriri. Ca și cum asta n-ar fi fost destul, schimbările politice îi lăsau și ele pe bieții polițiști, de multe ori, pe drumuri. F.B.I.-ul, în al cărui certificat de naștere figurau numele a trei nași iluștri, Scotland Yard-ul londonez, the Royal Canadian Mounted Police și la Prefecture de Paris, instituții din care J. Edgar Hoover se inspirase cînd i se ordonase înființarea acestui organism suprastatal, număra, în 1933, 226 de agenți speciali. Mai mult, activitatea lor era torpilată de interdicții absurde: nu aveau voie să poarte arme decît în cazuri extraordinare, și nu li se îngăduia să efectueze arestări. Pentru acest din urmă caz, trebuia să cheme poliția locală.

Centrul crimei se afla, în primăvara lui 1933, într-un triunghi a cărui bază o formau orașele St. Louis și Kansas

City, iar vîrful se precipita spre lacul Michigan, rotindu-se violent în jurul orașului Chicago. Magazine care vindeau lucruri furate, indivizi care preluau banii furați din bănci, doctori care uitau să declare că trataseră indivizi cu răni suspecte, avocați care știau pe de rost legile doar cu unicul scop de a se feri de ele, croitori care uitaseră să facă altfel de haine decît cu ascunzătoare pentru pistoale, vînzători de mașini a căror viteză se socotea prin comparație cu viteza glonțului și al căror preț creștea în directă proporție cu puterea de rezistență la gloanțele de calibru mare, toate acestea făcuseră din Midwest un soi de cuib de viespi. Dacă mai puneai la socoteală și noul tip feminin, adică femeia amantă și pistolar, acest tablou se întregea cu un aer de sordidă gingășie.

În paralel, apăruseră și un număr de orașe mici care, în această harababură a violenței, aveau un rol bine stabilit: acela de adăposturi. Ele erau astfel diseminate încît să fie accesibile după loviturile scurte și îndrăznețe ale bandelor. Trei orașe își disputau onoarea de locuri «oficiale» pentru clipele de răgaz ale bandiților: orașul Joplin, în Missouri, St. Paul în Minnesota și Hot Springs în Arkansas.

Prima lovitură a lui Dillinger, după eliberare, are drept fundal orașul Indianapolis"

Proiecționist:

„Eroa o căldură a dracu', dar lor nu le păsa. Ei trebuia să atace o bancă, să facă rost dă bani ca să-i scape pă prieteni. Filmu' povestește cum se vede cu prietenii lu' Pierpont și cum ia iei o mașină cu un șofer, bandit și iel, care-i așteaptă în fața ușii. Dillinger avea pă cap o șapcă albă. Nici nu-l cunoșteai că eroa el. Atunci îl arată cum intră și cum o casieriță rîde dă ei și zice: «Ia uite, banda lui Șapcă Albă», da' Dillinger ie mai iute nu numa dă picior, da' și dă limbă: «Bancuri proaste putem face și noi. Așa că ia scuipă încoace bancnota aia dă o sută. Asta în loc dă amendă. Și voi, ăștialalți, luați-o frumușel spre perete și nu cumva să vă împiedicați în mucii vecinului că o să vi-i șterg într-o clipită, fără să-mi scot din buzunar batista». Atunci toți fuge la perete. Un prieten a' lu' Dillinger pune într-un săculeț tot ce găsește.

Ei, da' cînd ajunge iel acasă, noaptea, tată-su îi spune că l-a căutat un poliţist. Iel ridică din umeri şi zice că nu-i pasă, că poliţiştii are treburile lor şi civilii pă ale lor, că aşea ie dă cînd lumea. A doua zi atacă o moară, după aia iar o bancă şi toate ies la fix".

Traductor:

„Am aflat tîrziu de tot, prea tîrziu, că vor să scrie o carte. Au venit la mine cînd intraseră în criză de timp. Îi trimisese nebunul din Comloş. Uitasem complet de el şi de fixaţia lui cu Dillinger. S-a ţinut de mine scai, pînă nu i-am tradus întreaga arhivă de tăieturi din ziare, de broşuri, de cărţi obscure, fără coperţi, n-am avut pace. Bine că nu ştia de scenariul filmului. I-ar fi fost, de fapt, inutil. Nu mi-a venit să cred, dar ştia pe de rost absolut toate replicile filmului. Se mai încurca, dar se încurca într-un mod bizar: confunda, pur şi simplu, filmele. Reproducea, cu aceeaşi precizie, secvenţe întregi din filme cu Gary Cooper şi Douglas Fairbanks, şi cînd le descria pe Mary Pickford sau Greta Garbo cădea în extaz. Intra în rezonanţă cu lumea aceasta de celuloid, care, am înţeles, era propria lui lume. Uşor de explicat: ultimii patruzeci de ani şi i-a petrecut în semi-întunericul sălii de proiecţie, în zgomotul monoton al aparatului cinematografic.

Mai întîi am avut impresia că sînt nişte naivi în căutare de subiecte distractive. Apoi mi-am adus aminte că văzusem numele unuia dintre ei, căruia îi ziceau *şefu'*, chiar cu cîteva zile înainte, într-o revistă pentru elevi, unde dădea un interviu. Revista mi-a arătat-o un nepot, care tocmai se întorsese dintr-o tabără. N-am făcut imediat legătura, dar după aceea, cînd a început să vorbească, mi-am dat seama că mă înşelasem în privinţa lor.

Îmi cereau toate informaţiile pe care le deţineam în legătură cu Dillinger. Le-am arătat copiile după traduceri, însă n-au fost prea entuziasmaţi. Spuneau că le cunosc. Veniseră cu speranţa că mai exista ceva ce nu ştia nici proiecţionistul, pe care am înţeles că l-au tras de limbă foarte abil. Dar am mai înţeles că sperau să mă fi contaminat şi eu de această penibilă dillingeromanie şi că voiau să mă transforme într-un personaj al cărţii lor. Sper că n-au reuşit.

Am fost cît se poate de rezervat. Ca să fiu sincer, nu-mi prea plăceau. Nici *șefu'* ăla al lor, nici celălalt, care n-a zis nici trei cuvinte. Şi nici ea, care se agita cu o vădită ostentaţie, din care am dedus că sugerează că e mai importantă, în literatură, decît lasă să se vadă. Au fost, ca să rezum, absolut terni. Întrebări de rutină, cărora le răspundeam în doi peri. Dar nu s-au lăsat. M-au luat „la coarda sensibilă". Unul din ei a întrebat-o pe ea dacă ştie cum se spune în franţuzeşte «coardă sensibilă». Ea s-a cam răstit şi i-a răspuns că ăştia, anglofilii, fac întotdeauna pe nebunii. Am crezut mai întîi că se referă la mine, dar apoi am înţeles că, de fapt, continuau o discuţie mai veche. În sfîrşit, plictisit peste măsură — chiar atunci îmi pusesem o casetă cu ultimul film al lui Belmondo, cu o subtitrare în greceşte şi arabă, pe care-mi propusesem să-l urmăresc doar prin citirea traducerii, fără să dau drumul sonorului — , am scos scenariul pe care tocmai îl trecusem pe curat. E a şaptea variantă a acestei traduceri, care, cred, este capodopera mea. L-am arătat şi pe acesta lui I. M. şi a fost din nou de acord că am ajuns la o artă a traducerii fără egal între cei din noua generaţie. Mi-a propus să stau, peste vară, la Sibiu, însă nu cred că în următorii doi-trei ani voi reuşi. Am de terminat o versiune completă a poeziilor lui Shakespeare, un *tout Mallarmé*, o refacere finală a cărţilor de bătrîneţe ale lui Goethe şi versiunea bilingvă, pentru o editură din Macedonia, a scrierilor apocrife ale lui Kavafis. Aşa că vizita lor a fost neaşteptată şi din acest punct de vedere. Am crezut că e în legătură cu traducerea depusă la editura locală. Tentaţia de a nu le arăta scenariul creştea pe măsură ce ei se arătau mai nerăbdători. Îl pusesem pe masă şi stăteam sprijinindu-mă cu cotul de el. Îi priveam în ochi. Bronzaţi şi nu prea. Ea purta ochelari fumurii. Cel căruia îi ziceau şefu' arbora un zîmbet superior, care se transformă, însă, am observat, foarte repede, într-o privire scrutătoare. Nu mi-ar plăcea să-l am duşman. Celălalt luase nişte reviste englezeşti şi le răsfoia. Se vedea cît de colo că n-are habar de limbă: privea numai fotografiile*. Dar m-am hotărît foarte repede.

* Dintr-un lesne de înţeles scrupul filologic, şi nu numai, autorii se simt obligaţi să precizeze că era vorba de un exemplar din *World Photographer*.

la să văd ce se întîmplă, totuşi. Le-am înmînat scenariul cu condiţia să mi-l restituie a doua zi. Au promis solemn, mai ales ea, însă nu l-am recuperat decît peste patru luni. Şi atunci numai după îndelungi insistenţe din partea mea. I-am căutat şi la serviciu (am aflat că lucrează în redacţia unei reviste din oraş), însă cred că se ascundeau de mine, pentru că i-am găsit foarte greu. În fine, mi-am recuperat manuscrisul şi mi-am jurat că este ultima oară cînd mă voi arăta amabil cu oricine va încălca teritoriul sacru al muncii mele.

Îmi mai aduc aminte că m-au întrebat dacă ştiu ceva despre obiceiul lui Dillinger de a sări peste uşile de la ghişeele băncilor, şi cred că acesta a fost elementul psihologic determinant. Ştiam multe lucruri despre acest obicei al banditului, şi am fost surprins că aflaseră şi ei. Aşa că atunci am deschis scenariul la pagina 43 şi am citit: «Zi călduroasă de iulie. Un Chevrolet decapotabil opreşte în faţa băncii. (Gros plan.) Aparatul se mişcă pe faţa celui care coboară din maşină (Travelling.) Haină cenuşie, pantaloni albi. (Plan american). Îşi trage pălăria de pai pe ochi. (Prim plan.) Intră în bancă. (Plan de adîncime. Priveşte înapoi şi ridică degetul gros, încurajator, celor doi tip rămaşi în maşină. (Detaliu al degetului.)

Casieriţa, Margaret Good, priveşte îndelung în registre. (Prim plan.) Sugestie că l-a simţit intrînd pe noul venit. Flash back cu scurta ei biografie în bancă: două atacuri în cinci ani. Bărbatul se apropie (plan semigeneral). Are nişte mişcări lente. Pare prototipul însuşi al omului de afaceri.

(Plan întreg) Bună ziua, domnişoară. Aş dori să dau nasu' cu preşedintele băncii.

(Plan mediu) Preşedintele băncii noastre are birourile într-o altă clădire, în partea cealaltă a oraşului. (Plan detaliu, cu buzele ei) Noi sîntem aici o sucursală care deserveşte populaţia din împrejurimi.

Falsul om de faceri aprobă din cap. (Din nou acelaşi plan mediu.) Mda, mda, s-au molipsit de la ameţiţii din vest. După ce le pui praf de strănutat sub nas, trece o oră pînă să-i auzi strănutînd, atît s-au întins cu afacerile lor. Da, casieru, unde-i? Nu cumva a luat-o pe ulei de la ore mici?

(Prim plan cu privirile ei indignate) Domnul Sandori își ia micul dejun. La ora asta e foarte mare liniște în barul de vizavi.

(Aici se impune un record de montaj cu imaginea barului de peste drum și casierul mestecînd liniștit). Se revine la un plan american: — Aha, ha. Bun, atunci putem vorbi ca între băieți. Nu te speria, puicuțo, e vorba de un simplu atac al băncii. Cel care o atacă sînt eu.

Plan general, dinspre intrarea în bancă. Dillinger scoate din buzunar un pistol mare, negru. Imaginea insistă asupra mîinii care ține pistolul. Ecranul se întunecă apoi, pînă cînd camera îl urmărește pe Dillinger care pune piciorul pe una din barele transversale ale grilajului de protecție și își face vînt peste barele de fier. Înălțimea barelor: trei metri. Grosimea: trei centimetri. Material de bază: metal oțelit. Dispunerea barelor: paralelă.) Transfocare pe mîna lui Dillinger care adună, cu gesturi precise, banii din sertarele ghișeului. La ieșirea în sala mare a băncii se reia aceeași imagine. Doar că, de data asta, aparatul de filmat se află ascuns între sacii mari, în care vor fi puși la păstrare în seifuri banii băncii".

Biograf:

„Matt Leach, șeful poliției din statul Indiana, află în aceeași zi de noua ciudățenie. Doi complici ai lui Dillinger, care încercaseră să opereze pe cont propriu, sînt prinși și fac o descriere a celui pe care-l numesc «Dan disperatul». Matt Leach era supranumit «psihologul» poliției din Indiana. Încerca — fără prea mari șanse, ce-i drept — să înnoiască metodele poliției, propunînd o altoire a psihanalizei cu extracte din teoriile sociologismului vulgar, ajunse, nu se știe cum, pînă în America. Guvernatorul McNutt era atît de impresionat de cunoștințele lui Leach încît nu făcea nici un pas fără să-i ceară părerea. Iar uneori i-o cerea ignorînd că Leach avea un șef, care era directorul Siguranței Publice. Se zvonea că simpatia cu care era înconjurat se datora și faptului că, în momentele de mare furie, se bîlbîia îngrozitor. Conștient de acest defect, nu ezita să tragă din el foloase.

Leach hotărî să-l însărcineze pe Frank Hope cu găsirea lui Dillinger. Hope răspundea, din partea poliției statului Indiana, de foștii deținuți eliberați de curînd. Avea atît de mulți clienți, încît pe majoritatea nici nu apucase să-i vadă la față. Ajunse la ferma din Mooresville singur. În tot ținutul nu reuși să găsească un singur polițist disponibil. De altfel, făcu tot drumul degeaba. Dillinger plecase la Indianopolis. La întoarcere, află de la tatăl său că fusese căutat. Ajunse la concluzia că trebuie să dispară. Dar unde?

Prietenul său de la închisoare, Jim Jenkins, avea o soră. Era subiectul lor preferat de discuție. Jim o lăuda cum nu-și lăudase vreodată un frate sora, iar Johnny era un foarte bun ascultător. Cînd i-a arătat fotografia, i-a înțeles exaltarea. Mary era de-o frumusețe răpitoare. Se numea acum Mary Longnaker și tocmai se pregătea să se despartă de cel care-i dăduse acest frumos nume.

Mary ținea o pensiune bunicică în centrul orașului și ducea viața plină de bucurii mărunte a femeilor în situația ei și la vîrsta ei. Johnny a cucerit-o imediat, mai ales că se dădea drept cel mai bun prieten al fratelui ei. Nu se știe precis ce s-a întîmplat între ei, dar după o săptămînă Dillinger se oferi să-i achite taxele de divorț, iar după trei săptămîni porniră împreună cu mașina spre Chicago. Voiau să vadă Tîrgul Mondial. Împreună cu ei se afla și o prietenă a fetei, Mary Ann Buchholtz.

Ajunseră la Chicago a doua zi devreme. Traseră la hotelul Crillon, unde rămaseră trei zile. Trei zile de vis, împărțite între jocurile cu mingea și vizitarea Secolului Progresului. Atenția lui Dillinger fu atrasă de două lucruri: linia de asamblare a lui General Motors și ultima specialitate franțuzească. La Colonie Nudiste. Se distrară pozînd fetele și exponatele și tot atunci Dillinger își găsi una dintre distracțiile preferate, fotografierea polițiștilor. Se oprea în fața lor și îi ruga să zîmbească. La întoarcere, trecură prin Michigan City. Mary voia să-l vadă pe fratele ei. Dillinger se arătă bucuros și-și însoți bucuria de un gest pe măsură. Într-una dintre bananele cumpărate pentru Jim introduse o bancnotă de cincizeci de dolari răsucită. Înainte ca fetele să pătrundă în clădirea închisorii, le rugă să-l sfătuiască pe Jim să împartă banii paznicilor.

A doua zi le aduse pe fete înapoi la Dayton".

„Aşea, aşea. Asta trebe să fie. Eream sigur că o găsesc. Asta scrisoarea care mie-mi place cel mai mult. Am citit-o dă zeci dă ori şi tot nu mă mai satur citind-o. Parcă o văz pă artistă cum o citeşte şi ea, în faţa unei fereşti. Şi lumina bate pă faţa iei şi ea nu se mai satură citind-o:

«Scumpo să nu zici căţ scriu prea repede nu ţiam scris încă de ieri căci atuncia mîna miar fi fript tocul şi nici un rînd nu aş fi putut să termin înainte ca să ia foc hîrtia asta care va ajunge acolo unde eu aş vrea să fiu acu pîrjolit de ochi tăi mîngîiat de şănţuleţele amprentelor tale să fiu ascuns în casa ta şi nimeni să nuş dea seama săi pese. Nu m-ai plec în illinois şi nici în Missouri da nici nu rămîn pe loc întro oră o şterg în est şiaş vrea săţi scriu o scrisoare cu ochii pînă să simţ că iei foc şi că nu mai poţ fără mine şi fără mîna mea în careţ jur că no să am tocul şi nimic alceva numai obraji tăi îmbujoraţ la care o să privesc aşea cum ştiu Scumpo că o să te uiţi şi Tu la scrisoarea mea cînd o să vezi că ea vine şi eu nu căci de cînd team văzut am dat de dracu demi vine săm pun capul la drumu mare şi să fluer din degete. să vină toate otomobilele din indiana să mă facă praf şi apoi să mă ridic la ceruri şi din fluier să se facă vînt care să se domolească deasupra căşii tale unde să cobor prin giamul pe care nul închizi niciodată Scumpo nul închide nici acu că vin şi eu doar săţ spun cît sînt de nebun după tine ştiu că nuţ prea pasă dă mine aşea cum cred că aş merita după toate cîte ţiam arătat de atunci săm spui curat să nu mă perpelesc dejeaba şi să nu dau din mîini să te tot văd căci asta ie mai greu de îndurat decît iadul pe care lam îndurat Scumpo tu nu şti cei aia şi dacă fratele nenorocit alu imbecilu tău dă bărbat îţi mai dă tîrcoale dăm dă ştire şi no săţ mai dea tîrcoale decît terci să iei pă făraş şi săl arunci la gunoi Scumpo mă iubeşti şi tu orişicîtuşi de puţin sau eşti şi tu nebună după mine. Aşa că termin şi cred că de data asta nul vei uita în vis şi săl strîngi în braţe sub formă dă perină pă al tău care te doreşte ca un cîine turbat Johnny».

— Asta încă nu ie totu'. Dupe vreo cîteva zile (se vede cum cade foile dintr-un calendar dă perete) vine cineva și-i aduce lui o scrisoare. Se vede treaba că fata nu erea așa dă dornică ca și iel. Atunci el iar ie nervos și iar sparge o bancă și dup-aia și mai nervos nu să oprește dăcît în patu' cel mai moale din casa dă toleranță. Așa erea pă atunci obiceiurile. Dacă-ți venea chefu plăteai la o cassă taxa dă intrare și îți alegeai după gust. Lu' Dillinger, am băgat dă seamă, îi cam plăcea blondele. Că știți, artistu care îl juca erea cam ca pămîntu'. Și știți cum se zice: extremele se atinge. Da' imediat după aia iar îl arată cum scrie o scrisoare, și iar o trimite lu' Mary:

«Zău Scumpo o să luăm și copi cu noi scumpi de ei. Numa săl scoatem Scumpo cumva pă jimmy dă la pirnaiele alea împuțite săi ducem și pă copi să cunoască și iei lumea să vadă ce ie aia o lume adevărată și nu numai ce ie spune nenorocitu dă bărbatutu căi bine io zic să ne grăbim sigur că nu mă gîndeam că o să plec singur cu tine în america dă Sud da dă unde să fi știut dă tine cînd cocceam planurile alea că egziști nu iereai dăcît un șir dă cuvinte fără șir în gura lu' Jimmy pă care cum dracu săl scoatem mai repede la lumină și se ștergem așea cum Scumpo știu că vroi și ți-e frică să ți-o mărturisești. Așea că Scumpo terog puneți părul pe bigudiuri puneți pă tine rochia neagră cea lungă și făț o fotografie și trimitemio egzact așea cum îmi trimiț fotografile ce zici dă chestia asta?

Ha ha scumpo ști cum sînt io acum ca păianjenul întins pă firul lui și nu mă mișc nici unțol mai încoace încolo fără să știu că firul ăla iese din privirili tele Scumpo da nu mă lăsa să mă înod aici dă unu singur căci io știu că păianjenu ești tu al tău Johnny care vrea să știe totul despre tine cînd o să te vadă din nou».

Traductor:

„Cînd am recuperat scenariul, mi-au arătat și ce scriseseră. Au vrut să știe dacă scrisorile erau, într-adevăr, cele traduse de mine. Mi-am dat imediat seama că le transcri-

seseră după dictare. În linii mari, ele reproduceau intenția mea de a sugera caracteristicile unui autor analfabet. Însă, am constatat, proiecționistul adăugase de la el cîteva nuanțe. Îngroșase, prin egalizarea tonului, efectul de discurs pe jumătate comic, pe jumătate tragic. Totul curgea într-o monotonie, nu știu cum, studiată, diminuînd defectele șocante pe care eu le calculasem după toate legile traducerilor. În versiunea primă, care-mi aparține, era vorba de o adevărată dramă a limbajului, de o comedie a inadecvărilor unui limbaj la caracteristicile social-spirituale ale unui personaj: în transcrierea lor nu mai rămăsese decît precaritatea, de-un comic dubios, a unei personalități care emitea fără control tot felul de cuvinte fără sens.

M-am oferit să-i ajut să reconstituie scrisorile în forma în care o creasem eu. Au acceptat imediat, însă apoi n-au mai dat nici un semn. Cred că nu voiau să implice prea multă lume în această aventură — am înțeles că ei așa o considerau, o aventură, un experiment — a lor. Dar cred că, de fapt, le era teamă de posibilele încurcături pe care le-ar isca intervenția unei mîini străine în munca lor. O teamă, evidentă, de manipulare, pe care, ziceau, unul dintre ei o și teoretizase.

Nu știu ce s-a mai întîmplat cu ei și cartea respectivă, pentru că de atunci nici n-am mai auzit de ei și nici nu i-am mai văzut".

Biograf:

„Pe la mijlocul lui septembrie, Dillinger, purtînd pe cap o pălărie de pai, pătrunse în the First National Bank of Montpelier, un orășel la sud de Fort Wayne, pe rîul Salamonie. Viața semipatriarhală a orașului nu mai fusese tulburată de pe vremea războiului de secesiune. Dillinger pătrunse în bancă arborînd figura omului preocupat de propria-i soartă. Cînd ajunse în fața ghișeului, rosti replica deja uzată de atîta folosință:

— Sus mîinile, nu mișcă nimeni. Scoateți banii!

Înainte ca vreunul din casieri să facă un gest, Dillinger sări peste barele de fier împrejmuitoare și ateriză în fața sertarelor pline cu bani.

Cînd Leach află de această nouă ispravă, ajunse la concluzia că ori are de-a face cu un exhibiţionist, ori că trebuie să se aştepte să dea peste un criminal primejdios. Ambele supoziţii s-au dovedit la fel de valabile. Leach hotărî să pună sub supraveghere atît casa bătrînului Dillinger, cît şi pe aceea a surorii sale, Audrey Hancock şi, ca să aibă impresia că e activ, puse să-l aresteze pe cel dintîi complice al lui Jonny, Ed Singleton. De la ceilalţi doi, arestaţi]mai înainte, află că Dillinger locuieşte undeva în Gary, în cartierul Beverly. Cînd ajunseră la casa cu pricina, înăuntru se găsea doar unul din acoliţii acestuia. Luat din scurt, el mărturisi că Dillinger urma să apară peste cîteva minute. Odată instalată capcana, Leach ordonă ca imediat după apariţia banditului să se deschidă focul. Uitînd de propriul său consemn, Leach trecu la cîţiva milimetri de moarte: aflase, între timp, că Dillinger ia masa într-un restaurant şi hotărîse să se deplaseze cu toată echipa acolo. Leach îşi aduse aminte de ordinul pe care-l dăduse chiar el doar în clipa cînd uşa se descuie brusc şi simţi pînă în străfundul creierului ochiul întunecat al puştii lui Art Keller, şeful micului grup care-l aştepta pe Dillinger în întuneric.

Cînd ajunseră, însă, la restaurant, Dillinger plecase de cîteva minute.

A doua zi fu mai norocos. Cineva de la Agenţia naţională Pinkerton îl informă că Dillinger avea o iubită la Dayton. Nu ştiau cum o cheamă, şi nici ce adresă are, dar bănuiau că e sora unui anume James Jenkins. Despre Dillinger se ştia că are, acum, o maşină nouă, un «Essex Terraplane S», decapotabilă, şi că numărul de înmatriculare ar putea fi unul din acestea: 418-673, 512-979, 703-736, 86-972.

În aceeaşi zi, Mary Longneker îi trimitea lui Dillinger o scrisoare prin care îi cerea să-l vadă cît mai repede. O reproducem păstrînd ortografia originalului: «... Cred că am încurcat-o niţel. Dar nu vreau să-ţ scriu lucruri din astea. Pot numa' să-ţ spun că n-ui ce crezi tu că sa-r cuveni să fie da nu ştiu egzact ce este. L-am văzut., dum., pe ameţitu de bărbatumiu şi sa purtat îngrozitor de drăguţ cu mine cred că no să-m pună nici o pedică la divorţ căci am impresia că şia găsit înfine femeia potrivită pentru el nu o sväpăiată caşi mine. Daca-i putea veni aci întro zi sau două nici nu şti ce plăcut ar fi pentru amîndoi. Ma-m fotografiat da nu ştiu de ce sînt

atît de fără nici o espresie. Nu știu de ce dracu nu es niciodată în poze Mary.»

Dillinger apăru la Dayton exact în intervalul presupus de clarvăzătorii de la Pinkerton. Corespundea pînă și culoarea și marca Essex-ului. Numai că nu fu prins.

Cîteva zile mai tîrziu, poliția din Dayton descoperi numele și adresa surorii lui Jenkins. Doi detectivi se instalară la aceeași pensiune, în apartamentul de vizavi.

În 6 septembrie, chiar la amiază, Dillinger pătrunse, împreună cu doi complici, în banca de stat de pe strada Massachusetts, din Indianopolis. Se apropie de casier și-i spuse cu o voce stinsă:

— Nu mișca și scoate banii!

O formulă pe cît de contradictorie pe atît de comică. Casierul rămase fără reacție. Dillinger trebui să ridice tonul. Banca fu brusc cuprinsă de un freamăt de surprindere. Cînd doi sau trei clienți intrigați întoarseră privirile spre ghișeu, scăpară pana din mînă: la patru metri înălțime, un bărbat escalada barele de fier din jurul casei de bani. Pe cap avea aceeași pălărie de pai, iar în mîna dreaptă ținea neglijent pistolul automat. Spre marea lui uimire, nimerise la bancă într-o zi de plăți. În nici trei minute adună aproape douăzeci și cinci de mii de dolari. A doua zi află din ziare că dăduse o lovitură situată pe locul al doilea pe lista celor mai mari spargeri din statul Indiana.

Sosise vremea să ia legătura cu persoanele care aveau interes să ajute la ieșirea lui Pierpont din închisoare. Întîmplarea a făcut ca principalele puncte de sprijin să fie două femei. Pearl Eliot era telefonistă la una din acele bizare combinații între club de noapte și casă de prostituție, care înfloriseră peste tot, inclusiv la Kokomo, locul unde-și cîștiga existența. Fusese complicele principal al lui Pierpont în atacul băncii de la care i se trăsese condamnarea. Motivele ei erau, deci, duble: recunoștința față de Pierpont, care nu o trădase, pe de o parte, și, pe de alta, un accentuat instinct al binelui, de care se putea convinge oricine trecea prin Kokomo și se interesa de ea.

Cealaltă persoană pe care Dillinger o abordă cu și mai puțină greutate, dar cu mai mult entuziasm, se numea Mary

Kinder. Avea frumoasa vîrstă de douăzeci şi unu de ani şi o calitate rară la femeile de vîrsta ei: deşi măritată şi divorţată, apoi remăritată şi divorţată, păstrase o iubire de neşters unui bărbat. Acel bărbat se numea Pierpont, iar Dillinger ştia cu precizie acest lucru. El mai ştia că doi din fraţii ei şi unul dintre foştii soţi se aflau, în acel moment, în diverse închisori ale Statelor Unite. Căzu imediat de acord să-l ajute pe Dillinger, cu o condiţie: să-l scoată din închisoare şi pe fratele ei, Earl".

Proiecţionist:

„Da' fata asta erea dată dracului. Să vedea şi din fundu' sălii cum îi clipeşte lu Dillinger ochii cînd se uita la ea. Io cred c-ar fi vrut să uite, pă loc, şi de prietenie, şi de obligaţiile de a-i scoate din închisoare pe vechii prieteni. Cred c-ar fi vrut să rămîie cu ea şi să se termine filmu. Da filmu nu se termina. Mai erea două bobine, pă care le schimbam exact cînd erea gata să se întîmple ceva interesant. Da' să vezi cam cum vorbea ei, şi ce curte îi făcea iel: — «Ei, ieu ştiu că e băieţi buni şi unu' şi altu', şi Pete şi frate-tu. Ei, da' să mă vezi pă mine. Io-i înţeleg perfect. Cînd o femeie te atrage, nu mai ie nimic dă făcut. Iar dacă şi ea-i dă acord, înseamnă că trebe să fii mare fraier să o împiedici. Chiar dacă eşti propriu' ei bărbat. Fac ceva pă certificatele alea de însurătoare! Parcă io n-am avut vo două—trei! Şi cine ştie pă unde or mai fi aşa-zisele mele neveste. Habar n-are ele ce-a pierdut. Da', zic tot ieu cu aşea femei mai bine să n-ai de-a face! Nu-s bune dă nimic, nici în bucătărie, nici în dormitor. Pă tine se vede de la o poştă c-ar fi o jignire să te înscrie cineva în categoria asta dă care geme vestu' sălbatic. Păi n-am dreptate?» Şi să vedea pă obrajii şi pă toată faţa ei că îi dă dreptate. După ce termină iei dă vorbit, nu mai ţin minte ce, că n-am scris chiar tot, ea se duce la o prietenă şi face rost dă o cameră, pentru cînd or să vină ăia, puşcăriaşii. Dillinger se duce la altă femeie, aşea, mai bătrîioară, căreia îi dă nişte bani, să-i ducă nu se spune unde. Io cred că erea bani păntru ca să-i plătească pă gardieni. Atuncia, Dillinger se urcă iar în maşina lui neagră şi ajunge la închisoare. Erea seară. Scoate nu se ştie dă unde trei pistoale pă care le înfăşoară în bumbac şi în ziare şi le aruncă păstă zidul închisorii. În jur, nici ţipenie dă gardieni.

Da', nu se știe cum, ca-n filme, pachetu îl găsește alt pușcăriaș, cînd face curățenie dimineața pe lîngă zidu' închisorii. Și fraieru aleargă cu pachetu la gardianu șef. Ăla îl scoate de acolo cu picioare în fund și-i zice să-și denunțe complicii. Da' el erea nevinovat ca un copilaș orfan."

Biograf:

„După acest eșec, Pierpont îi trimite lui Dillinger, printr-un gardian corupt, un mesaj. Îl sfătuiește ca data viitoare să trimită armele în cutiile de materiale pentru atelierul de croitorie al închisorii. Dillinger cumpără armele, la Chicago, le plasă unui complice care, la rîndul său, aranjă cu cineva de la fabrica de ață care furniza materia primă închisorii. Acesta deschise o cutie mare, introduse pistoalele, sigilă cutia la loc și cu asta își încheie rolul. Dar nu înainte de a însemna cutia cu o cruciuliță neagră.

În sfîrșit, după o lună, Dillinger putea să-și vadă și de el. Ajunse la Dayton pe 22 septembrie. Sătui de așteptare, detectivii deciseră să renunțe la această pîndă fără șanse. Avuseseră, însă, grijă s-o oblige pe stăpîna pensiunii, doamna Stickner, să le raporteze orice mișcare suspectă.

Proprietăreasa sună la postul de poliție la miezul nopții. În jumătate de oră, casa era înconjurată. Înarmați pînă în dinți, reușiră să-l surprindă pe Dillinger. Cînd ajunse la postul de poliție, unul din detectivi îi spuse: — Cînd te-am văzut că nu vrei să te predai, eram gata să trag. Bine că ți-ai băgat mințile la cap. — Dă unde să fi știut io că sînteți sticleți?, a răspuns Dillinger. Pă sticleții adevărați îi recunoști după pene, pă ăia falși după uniformă.

Matt Leach află printre primii de această prețioasă captură. Prin urmare, ajunse între primii la Dayton. Întîlnirea cu Dillinger n-avu nimic emoționant în ea. Arestatul stătea într-un colț și scuipa plictisit spre o țintă invizibilă. La percheziție se găsise asupra lui un plan amănunțit al unei clădiri complicate. Planul putea să reprezinte, la fel de bine, o închisoare sau administrația unei grădini zoologice. După o matură chibzuință, șeful poliției din Dayton, Yenders, ajunse la concluzia că erau planurile închisorii Michigan. Leach nu-i dădu nici o atenție. Îl interesa mai mult să-l studieze pe Dillinger;

— C-red c-că c-citiți c-cam multă li-literatură ppp-proastă pe aici, spuse el. M-mai lă-lăsați c-cărțile astea d-de d-doi bb-bani și p-puneți m-mîna p-pe t-treburi ss-s-serioase. V-vă p-patinează i-i-imaginația p-prin l-locuri u-u-unde n-au f-fost ni-niciodată pa-patinoare.

A fost o dovadă neașteptată de obtuzitate din partea lui".

Proiecționist:

„Cînd se ajungea aici, cînd polițistu' bîlbîit intra în vorbă cu Dillinger, erea rupere dă scaune. « N-ai văzut c-că nu-nu se-se p-poate s-scoate ni-nimic de-de la el. Pa-parcă nu-nu-i normal!»

Dillinger nu să lasă mai prejos și i-o zice dă la obraz: «— Ce vorbești? Parcă dă chestii din astea îmi arde mie? Despre ce hîrtie tot pomenești? Io n-am nici o hîrtie. Poate ie planul drumului pînă la closet și voi credeți că-i banca din Washington. Cu mine nu ține trucurile voastre cu suflatu' fumului în nas. Încercați după colț. Auz că acolo ie o asociație dă gospodine în căutarea fericirii.»

Și cam tot atunci prietenii lui iese din închisoare după ce găsește, tot-tot, așa cum plănuise Dillinger, și cutia cu ață și pistoalele. Ei, și să vezi cum ie viața în filmele dă cinema, în timp ce iei iese, Dillinger intră înapoi la bulău. Care-i chestia? Indivizii nu-l scoate cu ei și pă fratele lu' Mary Kinder, care se dădea bolnav. Io cred chiar că erea, căci tare bine se strîngea de burtă artistu' ăla. În schimb, iese cu Pierpont ăsta alți trei asasini. Ptiu, că uriți mai erea! Și cu ieșitu ăsta erea o șmecherie. Pușcăriașii se adună, fiecare din sectoru' lui, seara, la infirmerie. Zice fiecare că-l doare ceva. Unii că-l doare capu', altu' picioru', altu' stomacu'. Știi cum e, ca la armată. Și cînd ajunge ei la infirmerie îl lovește pe un infirmier și trece mai departe, printr-un fel dă curte interioară, unde ei are mai multe aventuri. Una din aventuri este chiar cum iese pe ușă, că le apare în față unu' din șefi. Și șefu' ăla, care erea un negru solid, și-o încasează și rămîne acolo lat. Cum merge ei mai departe după aventuri, vede cum o mașină ie gata să iasă afară din închisoare. Da' șoferu se prinde dă chestia necurată, că-l vede pă negru lat, și bagă viteză. Ei prinde mașina

din mers și ultima aventură în curtea interioară a închisorii e cum schimbă ei veseli vitezele și iese pă poarta mare fără să vadă nimeni. Cînd se dă alarma, ei e departe, și cîntă un cîntec. Io am mai auzit cîntecu' ăsta, într-un film cu Clarc Gheibl, da' nu poci să vi-l cînt, că io n-am voce. Am tot scris în America, la un prietin, să-mi trimită o placă cu muzică din cîntecu' ăsta, da' și iel zicea că nu se mai fabrică asemenea cîntece, cum erea cele din filmele vechi care ne plăcea nouă."

Biograf:

„Mary Kinder deține, după arestarea lui Dillinger, rolul principal. Ea se ocupă de procurarea unor haine noi pentru cei șase evadați, de închirierea unei case și de asigurarea bunei lor dispoziții. Pierpont află cu consternare de arestarea lui Dillinger. Vru să treacă imediat la acțiune, adică la eliberarea lui, însă trebuia să-i aștepte pe ceilalți pușcăriași evadați, de care se despărțiseră imediat după ieșirea din închisoare. Punctul de întîlnire era Hamilton, la vreo sută și ceva de mile de noua pușcărie a lui Dillinger.

Pierpont ajunse la concluzia că le-ar trebui niște bani, iar Mackley propuse imediat o soluție: banca din orașul său natal, St. Marys. Lovitura se petrecu fără nici un incident. Rezultatul ei fu suma de unsprezece mii de dolari. Adică exact dublul sumei pe care mizau."

Proiecționist:

„Mamă, ce dă bani a adunat atunci bandiții! Numa' că ceva nu erea în regulă. Banii era prea noi. Ei trebuia schimbați, cumva, sau învechiți. Atunci Mary, care, v-am spus, a mers cu iei a avut ideea să-i ia bancnotă cu bancnotă și să-i calce cu călcătoru. După ce le calcă de două-trei ori, figura lu' președintele ăla al lor, care erea pă bancnote, erea mai mototolită ca figura lui Joe Louis după meciu' păntru centura cu diamante. Și în timp ce iei se distra, Dillinger stătea singur într-o celulă neagră ca noaptea și scria scrisori. Cred că asta se potrivește la rola dă atunci:

„Dragă Tată, nădăjduiesc că rîndurilemi or să te găsească bine așea cum team lăsat și altă dată. Cred că de data asta Tată am învățat că în Jocul ăsta nu poți ciștiga de multe ori adica nu poț ciștiga niciodată dacă teai născut în mijlocul unui circ și tu Tată ști mai bine cum mam născut io, și știu Tată că pentru tine eu sînt sîmburele ăl mai amar pă care trebe săl înghiți fără încetare careț otrăvește omușorul da-i prea tîrziu săț mai îndulcesc acuma vieața. Io sînt cel mai dă vină căci tu nu așea ceva mai îndemnat cu glasul tău moale de caremi amintesc și aici cum îmi răsună în urechi ca chemarea dimineața a îngerilor tu nu ști că nui numa vina mea căci cum umbla toți pă urmele mele dă să uita și ce îmbuc și cum calc cu pantofu în Prafu ăl mai nenorocit din statu indiana Tată io nu mai rezist în halu ăsta dăl port pă umeri ca pă un trofeu dă porc mistreț pă care nu vrea săl împuște nime da ce face Doris și Francis iar io am zis căi mai bine să fiu judecat aici la Lima unde ăștia nau nimic contra mea și cred că o să fie ferplei cu mine să scap ușor. Tată să nu crez ce scrie la ziar despre mine numa minciuni și invențiuni dă minți bolnave care ar trebui să fie aici în locu meu să le arăt io gasetărie că ăștia are o lupă în loc dă memorie și totu să mărește cînd cazi pă mîna lor a lu nenorociți dă ziariști că io nam dat în viața mia în nime și nuț scriu dăcît ca să ști căs sănătos și aici lumea umblă cu mine ca cu ouăle cele roși scrisoarea vine dă la Johnny."

Biograf:

„Eliberarea lui Dillinger s-a produs fără nici o problemă. Dacă împușcarea unui polițist a însemnat vreodată o problemă pentru cineva, nu Pierpont era acela. Pregătise și o ascunzătoare, în Cincinnati, însă în drum Dillinger avu ideea să atace o bancă. Apoi, prin cap îi trecu un gînd și mai năstrușnic: să ia cu asalt un post de poliție, cel din Aubur, Indiana. Rezultatul celor două acțiuni îngemănate fu suma de zece mii de dolari, două mitraliere și două veste de protecție, plus peste o mie de gloanțe. A doua zi, prinzînd curaj, atacară, în plină zi, postul de poliție din orașul Peru. Din

nou o captură bună: o mitralieră, cîteva apărătoare de gloanţe şi două pistoale automate.

Patru zile mai tîrziu, un raport anunţa că la Peru fuseseră găsite amprentele lui Dillinger, ceea ce-i agrava cu mult situaţia legală.

O consfătuire a poliţiştilor din zonă ajunse la concluzia că Dillinger se pregătea să atace închisorile şi să elibereze puşcăriaşii pe care voia să-i „înroleze" într-o armată. Poliţia statului Indiana îşi mări efectivul cu cinci sute de membri, iar Legiunea Americană şi alte organizaţii formară echipe de voluntari.

Convins că banda nu poate fi lichidată decît din interior, Leach veni cu ideea să semene zîzanie între membrii ei. Pentru poliţie, pentru opinia publică, adevăratul lider al bandei nu putea fi decît Pierpont. Aşa fusese şi în închisoare, aşa fusese şi înainte. Făcea parte din categoria inşilor născuţi pentru şefie. Nu accepta ordinele nimănui. Fire independentă şi mîndră, nu s-ar fi mulţumit cu rolul de vioară a doua.

Leach îi convocă pe toţi ziariştii din Indianopolis şi le expuse planul său. Metoda era pe cît de simplă pe atît de eficientă. Trebuia să-i întărîte pe Pierpont şi pe Dillinger unul împotriva altuia. Nu aveau decît să pună la încercare mîndria lui Pierpont, susţinînd în ziare că adevăratul lider al bandei era Dillinger, şi nu el. Se văzuseră, doar, atîtea cazuri cînd dintr-o banală luptă pentru şefie bandele ajunseseră la autodistrucţie.

Din păcate, Pierpont nu înghiţi momeala. Ştia şi el că articolele din ziare urmăreau un scop ascuns. Pe deasupra, îi purta lui Dillinger o sinceră recunoştinţă. În ce-l priveşte însă, pe acesta din urmă, lucrurile stăteau puţin altfel. Nu se mai sătura să citească şi recitească toate articolele despre el. Mai mult, pe cîteva le decupase şi le pusese la păstrare. Pe scurt, devenise personajul său preferat. Îşi citea aventurile cu o detaşare uimitoare, ca şi cum ar fi fost vorba de altcineva, de un Jesse James al anilor '30.

Pierpont făcu chiar mai mult pentru bunul său prieten: îi aduse o femeie. Se numea Billie Frechette şi nu era tocmai o frumuseţe. Dar fixitatea privirii ei nu trecea neobservată de nimeni. Avea un păr de-un negru strălucitor şi-o

faţă ciupită de vărsat, pe care şi-o trata cu machiaj din abundenţă. Se născuse într-o rezervaţie din Wisconsin, din părinţi indieni, şi se măritase cu un oarecare George Frechette, care tocmai îşi ispăşea o condamnare de cincisprezece ani.

O lună mai tîrziu, se mutară cu toţi, în nişte apartamente din Chicago. Prin urmare, nici vorbă de vreo luptă pentru şefie. Duceau o viaţă de burghezi aflaţi în concediu. În timp ce Mary făcea de mîncare sau curăţenie, bărbaţii discutau în jurul mesei, stabileau planuri de perspectivă, vorbeau despre viitor. Pierpont aduna ideile şi trăgea concluziile, dar cîteodată acelaşi lucru îl făcea şi Mackley. Însă nimeni nu era oprit să-şi spună părerea, după cum nimeni nu putea să ignore părerea majorităţii. Pentru că venise vremea lucrurilor serioase. A marilor lovituri.

La două luni după evadarea lui Dillinger din închisoarea din Lima, bilanţul activităţii lor cuprindea o rubrică foarte încărcată de atacuri armate împotriva posturilor de poliţie. Nenumăraţi şerifi ceruseră să se construiască adăposturi speciale pentru păstrarea armelor. Cererile de mărire a numărului personalului poliţienesc curgeau către biroul guvernatorului McNutt. Întristat, acesta ridica neputincios din umeri, însoţindu-şi gestul de una şi aceeaşi replică: „N-avem bani!"

Încîntat de senzaţiile pe care i le procura Billie, Dillinger propuse ca, împreună cu Mary Kinder şi Pierpont, să se mute împreună şi să înceapă o viaţă de vis. Găsiră o gazdă potrivită pe Clarendon Street.

În ce priveşte distracţiile, n-o duceau deloc rău. Ieşeau în fiecare zi în oraş, se plimbau, mergeau la restaurant. Vecinii ne-au declarat că n-aveau nici un motiv să fie bănuitori: ce să facă două familii tinere în concediu?

Incapabil să-şi domine exhibiţionismul, Dillinger începu să-i telefoneze lui Leach. S-au păstrat transcrierile acestor convorbiri, care aveau loc după următorul tipic: «-Alo, Leach? Aici e Dillinger. Ce mai faci, mă bîlbîitule? Tot te mai încurci în limbă? Cunosc io un gagiu care ţi-o poate scurta, dacă nu ai de gînd să ţi-o înghiţi singur. Io-s gata să te ajut şi într-un caz în, si altu'.»

Leach era obişnuit cu un asemenea tratament. Exhibiţiile lui Dillinger îi confirmau prima impresie. Ajunse la concluzia că acestea erau un semn de slăbiciune. Încercă să-l antreneze în discuţie de cîteva ori, cu speranţa că Dillinger se va trăda în vreun fel sau altul. Fără nici un rezultat. Se alegea doar cu multiplicarea aceloraşi inepţii: «-Salut, bîlbă. Văz că te bîlbîi mai muzical azi. Cred că data viitoare o să iau cu mine şi gramofonu. Sau mai bine o să te pun pe tine să behăi în locul lui.»

Împreună cu o echipă numeroasă, Leach aproape că se mută la Chicago, unde întinse o adevărată plasă în jurul lui Dillinger. Cîteva zile mai tîrziu se ivi o bună ocazie de a-l captura, însă acţiunea eşuează în mod lamentabil. Gazetarii descriseră toată întîmplarea cu un umor negru. Din reportajele lor rezulta că Dillinger reuşise să scape cu o maşină cu trei roţi, dintre care pe una o învîrtea el însuşi cu mîna. Ridicolul situaţiei era definitiv.

În paralel, atunci începură şi neînţelegerile în interiorul bandei. Copeland nu se mai oprea din beţii, iar în ce-l priveşte pe Shouse era evident că nu-l interesează decît un gînd; cum să o seducă pe amanta lui Dillinger. Se pare că nu i-a fost foarte greu. Shouse era frumos, bine crescut şi cheltuitor, pe cînd Dillinger părea să nu mai fie interesat decît de lectura ziarelor care-i descriau isprăvile. Culmea conflictelor este atinsă odată cu izgonirea amantei lui Dillinger. Iritat de comportamentul ei, Dillinger îi făcu bagajul şi o trimise acasă. După nici trei ore, pe o zi ploioasă, plecă el însuşi în căutarea ei.

Semnele de diviziune ale bandei devin din ce în ce mai vizibile. Copeland şi Shouse hotărăsc să acţioneze separat de restul bandei. Sînt prinşi rînd pe rînd, în timp ce Dillinger şi cei rămaşi în jurul lui atacă, încununaţi de succes, bancă după bancă. Buletinul din luna decembrie scos de poliţia din Chicago număra, între primii zece indivizi căutaţi, opt inşi din banda lui Dillinger. La începutul anului următor, căpitanul John Stege înfiinţează un corp de elită, care primeşte imediat numele «detaşamentul Dillinger.» Era o echipă de poliţişti de înalt nivel, cuprinzînd patruzeci de membri, şi care primise o singură instrucţiune: *trage tu primul.* Echipa îşi avea sediul pe South Damen Avenue, la numărul 2259.

După capturarea lui Copeland și Shouse, banda își luă anumite măsuri de protecție suplimentare. Pierpont, Clarck și Hamilton deveniră brusc niște foarte serioși domni bruneți. Dillinger optă, nu se știe din ce cauză, pentru culoarea roșie. Își lăsă și mustață, care trebuia să-i ascundă mica „buză de iepure» datorată unei cicatrice. În fine, hotărîră să se despartă pentru o vreme. Dillinger și Billie Frechette porniră într-o călătorie prin Wisconsin. Pierpont, Mary) Kinder și un nou membru al bandei, racolat aproape la întîmplare, George Nelson, o luară spre nord. Însă acest Nelson căruia i se spunea și „Baby Face", era atît de insuportabil încît nu reușiră să coboare mai jos de Tennessee.

În ajunul Crăciunului, Dillinger se hotărî, în sfîrșit, să scape de Billie Frechette. Îi puse la dispoziție Fordul lui cel nou, o mie de dolari și o lăsă să plece unde voia. În aceeași seară, auziră la radio că banda Dillinger atacase o bancă din Beverly Gardens, de lîngă Chicago. În timpul jafului omorîseră doi polițiști și răniseră pe paznicul băncii. Pierpont și Hamilton se enervară îngrozitor. Dillinger își dădu seama că, de acum încolo, situația devenise fără ieșire: poliția avea să-i pună în circă absolut toate mîrșăviile din lume. Mai aflară, tot de la radio, că banda Dillinger ar fi amestecată în cele mai mari răpiri din ultima vreme. Erau învinuiți de complicitate nu numai cu Jack Klutas, dar și cu Bonnie și Clyde. Asediat din toate părțile de asemenea vești, Dillinger începu să regrete că se despărțise de Billie. Îi anunță pe ceilalți că merge în Wisconsin, s-o convingă pe Billie să-l însoțească în Arizona, la Tucson. Ajuns la Chicago, își reaminti că nu-l mai auzise demult pe Leach. Însă cu aceeași ocazie intră în legătură telefonică și cu Frank Reynolds, unul din șefii «detașamentului Dillinger". Reynolds nu era genul care să se sperie prea ușor, fie și de un individ de teapa lui Dillinger. Mai mult, îl invită pe Dillinger să-i facă o vizită la domiciliu. Firește, acesta n-avea timp de vizite. Era prea grăbit să ajungă în Wisconsin, împreună cu ascultătorul Hamilton.

Articolele de ziar îl convinseseră de ceea ce n-ar fi reușit nimeni altcineva: că el, John Dillinger, e capabil de orice. Că îi reușește absolut tot ce-și pune în cap.

Din păcate, spargerea următoare se soldează nu numai cu frumoasa sumă de douăzeci de mii de dolari, dar și cu

prima crimă pe care o comite, cu sînge rece. În graba retragerii, sînt surprinşi de o patrulă a poliţiei şi, ca să-şi salveze pielea, sînt nevoiţi să deschidă focul.

Reîntîlnirea are loc la 24 ianuarie 1934, la Tucson. Dillinger o convinsese pe Billie să vină cu el. Reluîndu-şi viaţa de mici burghezi, comiseră, însă, o greşeală capitală. Nişte încurcături cu înmatricularea maşinilor îi duseră la poliţie. Ceea ce nu reuşiseră poliţiştii din trei state, rezolvaseră, ca bătînd din palme, trei agenţi de circulaţie din Tucson. Cînd descifrară amprentele nimănui nu-i veni să creadă. Leach îi revendică imediat, aducînd argumente solide, însă Clarence Houston, de la tribunalul din Lima, fu mai iute de picior. Cînd Leach sosi cu cele trei sute de dolari recompensă pentru prinderea bandei, aproape că înnebuni de ciudă. Houston plecase cu prada cea grasă, fără să-şi ia măcar adio.

Dar Houston încă nici nu ajunsese cu ei în Ohio, care prezentase motivele cele mai solide — uciderea lui Sarber era argumentul forte — cînd se dezlănţui o adevărată licitaţie. Poliţia din Wisconsin, cea din Indiana şi cea din Ohio începură un adevărat joc de noroc cu cei trei puşcăriaşi. Pierpont manifesta o voie bună suspectă, Makley era de-un calm desăvîrşit, în schimb Dillinger se învîrtea ca un tigru în cuşcă.

Oficialităţile din Ohio decretară: Îi dăm cui oferă mai mult.

Van Buskirk, avocatul din oficiu al captivilor, îi sfătui să accepte extrădarea în Wisconsin. Motivul era greu de ignorat: în Wisconsin nu exista pedeapsa cu moartea. Guvernatorul statului decise însă altfel. De vreme ce evadaseră din închisoarea statului Indiana, vor fi trimişi acolo. Tot în Indiana urma să fie expediat şi Dillinger, pentru uciderea poliţistului O'Malley.

Pierpont, Makley şi Russell Clark, împreună cu Mary Kinder, care fuseseră colectaţi între timp, fură predaţi în mîinile lui Matt Leach. Dillinger trebuia să fie escortat la Chicago de către Robert Estill.

Drumul pînă la Chicago îl făcură cu avionul. Estill se arătă foarte blînd. Merse cu generozitatea pînă acolo încît

îi oferi lui Dillinger zece dolari, bani de buzunar. La sosire îi aştepta întregul *Detaşament*, împreună cu optzeci de poliţişti înarmaţi pînă în dinţi."

Proiecţionist:

„Ţi se rupea inima cînd îl vedeai cum coboară din avion, legat la mînă cu o cătuşă dă un poliţist solid. Poliţiştii care îl aştepta se aşezase pă două rînduri. Cînd a păşit între ei, Dillinger erea cu lacrimi în ochi. Şefu' lu' poliţişti, lu' care el îi dăduse telefoane cu să mă pupi în cur, pardon dă espresie, care şi el erea un poliţist solid — îl juca, mi să pare — Clarc Geibl — păşeşte spre el, că ştiţi că Dillinger nu erea prea mare dă stat, îl apucă dă cămaşe şi-i zice drept în ochi: «— Bă, stîrpitură, bagă bine la cutiuţă. Dacă încearcă cineva să ne calce pe bătătură, să ştii că prima dată îţi zbor creierii şi abia dup-aia o să văd care-i treaba. 'Nţeles?» Dillinger erea tare palid. Să vedea că nu ie în apele lui teritoriale. Şefu' poliţiei stătea cu puşca în mîini, ca şi cum ar fi vrut să facă Dillinger ceva. Dar Dillinger nu, se uita în jos. Nu-i ardea lui dă făcut pă deşteptu, cu atîta poliţime pă cap. Îl urcă ăia în maşină, şi după iei vine un convoi dă treişpe maşini şi cinşpe motociclete. Dupaia îi vezi că ajunge într-un orăşel care se numeşte Crown Point, unde erea o groază de fotografi şi ziarişti care aştepta. Îi tot punea la întrebări şi el tot rîdea şi le răspundea. Flaşurile dă la aparate scotea o groază dă fum, da' lu' Dillinger nu-i păsa. Lui îi plăcea să fie luat în fotografie. Se tot poza cu toţi din jur, şi cu un şerif care erea femeie, că vedeai cum îi străluce insigna pă pieptii iei mari, şi cu ăla de-l adusese cu avionu."

Biograf:

„Un reporter îi ceru să-l ia pe Estill pe după umeri, ceea ce Dillinger făcu cu plăcere. Ieşi o fotografie minunată: banditul aproape îmbrăţişîndu-l pe poliţist, le zîmbea dulce celor care urmau să-l trimită pe scaunul electric. Fotografia

aceasta, care a doua zi a apărut în absolut toate ziarele din Midwest, a zdruncinat din rădăcini viaţa politică a statului Indiana: a zădărnicit şansele unui politician la funcţia de guvernator al statului şi ale guvernatorului Mc Nutt la preşedinţia Statelor Unite. Din surse confidenţiale, am aflat că însuşi J. Edgar Hoover fusese atît de furios încît era să intre în comă.

Închisoarea din Crown Point era o adevărată fortăreaţă, păzită de cîteva sute de gardieni. În timpul nopţii era iluminată pe dinafară pe o rază de aproape o sută de metri. Se spunea că nici măcar marele Houdini n-ar fi fost capabil să scape de acolo. Despre avocatul ales de Dillinger mai mulţi martori ne-au spus că are mai degrabă manierele unui borfaş, decît ale omului legii. Se numea Piquett. Adoptase o tehnică spectaculoasă care, dacă nu avea alte efecte, reuşea de minune să amîne procesul. Picquett găsea peste tot vicii de procedură: martori care nu soseau, documente care nu se potriveau. Printr-un mijloc pe care n-am reuşit să-l aflăm, Piquett îl convinge pe unul din judecătorii cu faimă din Indiana să-i plaseze lui Dillinger un pistol în închisoare. Ceea ce părea de domeniul fantasticului începea să devină realitate. Sub privirile lumii întregi, păzit de o adevărată armată, Dillinger primi un pistol! În acea zi, de 2 martie, el simţi că mai există o speranţă.

Ocazia de a acţiona se ivi chiar a doua zi dimineaţa."

Proiecţionist:

„În camera, ăsta, nu, în celula lu' Dillinger făcea curăţenie doi puşcăriaşi. Împreună cu iei erea şi un paznic bătrîn. Cînd iei intră în celulă, Dillinger se trage la perete. Iei nu-l vede, căci iei erea după uşe. Puşcăriaşii intră în celulă, Dillinger trece pe lîngă iei şi-i pune lu' gardianu' pistolu' în burtă. Îi spune să-l ducă pînă la birouri, unde erea un fel dă administraţie a lu' închisoare. Acolo dă păsă un tip mic şi al dracu', da' Dillinger îl loveşte şi ia o mitralieră. Pă ăl' micu îl închide în birou' lui propiu. Cînd iese pă coridor, hop, că în faţa lui iese un puşcăriaş mare, negru ca noaptea şi înalt ca muntele. Negru' ăsta erea un criminal.

Repede lasă iel măturiţa şi lopata cu care făcea curăţenie şi urcă împreună nişte trepte care ducea la spălător. Atunci îi vezi cum iei intră în spălător. Acolo ei sparge giamul şi ajunge iar într-o curte interioară. Dă acolo intră într-un garaj. Pune iei mîna pă o maşină, care erea cu cheile în ea şi porneşte repede spre ieşire. Cum ajunge în faţa porţii, la nioi cincizeci dă metri, un gardian vine fuga marş şi dăschide poarta cea mare a închisorii: maşina pă care ei a furat-o erea a lu' comandantu' dă la închisoare!"

Biograf:

„Odată ajunşi în oraş, abandonează automobilul în faţa unui atelier de reparaţii. Pe banchetă lasă şi pistolul care-i ajutase la evadare. Era un pistol de lemn, vopsit cu cremă de ghete. A doua zi, după ce ziarele începură, literalmente, să urle, trîmbiţîndu-i noua ispravă, *evadarea cu pistolul de lemn*, Dillinger fu declarat oficial *Inamicul Public numărul 1 al Americii.*

Ceea ce a urmat în cele cîteva luni de libertate ale lui Dillinger, face parte din istoria publică a Statelor Unite. Urmărit de poliţia tuturor statelor americane, el îşi îngăduie luxul să petreacă la Mooresville, împreună cu întreaga familie, cîteva zile liniştite de vacanţă. Începe să fie văzut peste tot, inclusiv în îndepărtatul oraşel englez Stratford-on-Avon. Se fac spargeri în numele lui, sînt împuşcaţi poliţişti, se aranjează evadări. Afacerea de la Little Bohemia, unde scapă din încercuirea poliţiştilor ca prin miracol, e grăitoare pentru norocul său extraordinar. Refugiindu-se la bunul său avocat, Piquett, îi cere două lucruri: o ascunzătoare sigură şi un chirurg priceput. Piquett se adresează unui oarecare Probasco, proprietarul unei case din Chicago. Doctorul Loesser, asistat de doctorul Cassidy, are îndatorirea de a face să dispară orice legătură între John Dillinger şi cel care avea să-i iasă de sub bisturiu. Urmează o operaţie estetică foarte grea, dublată de ştergerea amprentelor. După convalescenţă, îl roagă pe Piquett să pledeze pentru Billie Frechette, capturată la Little Bohemia. Piquett face tot

ce poate, însă Billie e condamnată la doi ani de pușcărie pentru complicitate. Cu urmele operației încă proaspete, Dillinger atacă banca din South Bend. Dezamăgire: se alege cu doar cinci mii de dolari. Cu gîndul fugii în Mexic, începe să pună bani deoparte. O cunoaște pe o oarecare Polly Hamilton și, cîteva săptămîni, se mută cu aceasta în Gary. Stau la o prietenă a lui Polly, o doamnă încă frumoasă, de vreo patruzeci de ani. O chema Anna Sage și se părea că avusese o viață foarte agitată, și că încă avea încurcături cu poliția din Chicago.

DIES FESTI

Străzile orașului plutesc într-un fum înecăcios. Zeci de luminițe străbat arterele supraaglomerate, într-un urlet necontenit de claxoane, sirene, motoare de automobil turate la maximum. O sîmbătă seara obișnuită, de fapt. Locuitorii Chicago-ului trăiesc din plin ieșirea din criză. Un fel de a spune. Rănile sînt încă vii, dar poate tocmai din cauza asta locuitorii simt nevoia unei schimbări a peisajului. Micul *business* începe să funcționeze din nou, chiar dacă nu exact ca înainte. Zece ani în istoria unui oraș contează enorm. Zece ani de criză, de mizerie, de spaime înseamnă ceva încă și mai grav: teama că vitalitatea sa a fost atinsă. Nu e, însă, cazul acestui oraș și al acestei seri de sîmbătă. Oamenii se simt bine, abia acum au început să se simtă bine. Dinspre lac vine o briză plăcută, care a reușit să înmoaie căldura sufocantă a zilei. Dacă ai fi avut răgazul să urmărești viața orașului în ultimele două săptămîni, ai fi constatat că el se trezește cu adevărat abia după ora zece seara. O trezire bruscă. Luminile semafoarelor nu erau de prea mare ajutor. Învălmășeala automobilelor, șuvoiul mișcîndu-se imperceptibil spre partea de nord a orașului, spre șirul de restaurante și terase de pe malul lacului Michigan, se domoli spre miezul nopții. Vreme de două sau trei ore, automobilele vor aștepta, frumos aliniate în parcările imense, clipa cînd stăpînii lor se vor ridica de la mese, pentru a se întoarce acasă.

Încă din tren, doctorului Liviu i s-a părut că ziua călduroasă care începea avea în atmosferă cîteva grăunțe de nebunie. La Lovrin se urcaseră zeci de oameni îmbrăcați în costume folclorice, purtînd instrumente de fanfară și taraf, ducînd după ei copii încă netreziți bine din somn și sticle pline de rachiu, strigîndu-se, strivindu-se, chiuind, grăbindu-se să ocupe locuri, de parcă ar mai fi avut de mers zile în șir cu trenul acela. La Gotlob s-au urcat alții, ceva mai puțin numeroși și, dar care au făcut exact la fel.

Hărmălaia de pe peronul gării din Comloș i-a accentuat doctorului impresia că nebunia se generalizează. Deși nu erau așteptați decît de doi membri ai fanfarei din Comloș — fiecare cu cîte o trompetă și un steag în mînă — vizitatorii au izbucnit în strigăte ce se voiau urale, dar semănau foarte bine, ascultate de la o oarecare distanță, cu zgomotul unei ploi de vară. Aproape instantaneu, după o cascadă de pupături și îmbrățișări, fanfarele proaspăt sosite s-au încolonat, iar mulțimea civilă, de fapt în costume tradiționale, s-a grămădit în spatele lor. Au început să cînte „Deșteptarea" și apoi au tăcut brusc. Dinspre piața din centrul comunei s-a auzit același cîntec vioi. Coloanele s-au pus în mișcare, urmate de alaiul pestriț al celor ce nu făceau parte din fanfare. Puzderie de ștergare, straițe cu mîncare, steaguri și panglici tricolore, pălării și chiar căciuli aruncate în sus și prinse sau scăpate în praf.

*

Reporter de vest (Comloșul Mare, ceasul 7, pînă la 8 fără un firtai : „Aurora, cu degetele-i sidefii, ridica vălul de abur înspumat al zorilor. Soarele își arăta discul înflăcărat înspre partea răsăriteană a comunei. Sclipirile de aur antic ale razelor se amestecau cu mult farmec printre tinerii și bătrînii copaci din parc, peste acoperișe, căpițe de fin, peste turlele bisericilor ortodoxe și catolice, răsfrîngîndu-se cu același luciu în oglinda bălții ce duce înspre Lunga. Lumina trandafirie a răsăritului limpezea de mult chipul satului, scăldîndu-l într-o baie de flăcări piezișe. O fierbinte zi de iulie se presimțe în aer. În frumoasa piață centrală, muzicile din Comloșul Mare, Comloșul Mic și Lunga repetă reunit «Deșteptarea»,

Dinspre gară se aude, ca un ecou, același son înviorător și, imediat, un banderiu de 50 de călăreți și 40 de bicicliști cu tricolor pornește în întîmpinarea oaspeților ce tocmai s-au coborît din simplonul ce vine de la Gotlob. În marginea parcului, la umbra băgrinilor, repetă cu sîrguință corul bărbătesc din Comloș, condus de domnul profesor Paulian, cor falnic, ce a dobîndit premiul I pentru «Marșul soldaților» din *Faust*, la marea emulațiune a tuturor corurilor și fanfarelor din Bănat în anul 1925. Nu se lasă mai prejos nici fanfara «Gloria», condusă de inimosul compozitor-dirigent, plugarul Nestor Miclea. De altfel cîntecele vor delecta bătrînii și copiii aflați de față, pînă spre prînz."

Văzînd că băieții deja întrec măsura și că sticlele de răchie care la Lovrin erau pline sînt acum înjumătățite sau aproape goale, doctorul rămîne mai în urmă, probabil pentru a nu se compromite. Merge încet, la vreo cincizeci de metri în urma alaiului, singur, cu mica lui valijoară în mîna dreaptă și capul plecat. Din cînd în cînd, privește îngrijorat spre alai, ca nu cumva pașii să-l poarte prea repede și să se trezească în mijlocul lui. Dinspre sat au venit între timp cîțiva bicicliști în costume populare. Aceștia au întors bicicletele și merg încet pe lîngă tamburul major al fanfarei, pe lîngă cei doi comloșeni cu steaguri și trompete. Fanfara intră în sat. Face o nouă pauză. Din piață se aude acum „Deșteaptă-te, române!" Fanfarele invitate trec pe această melodie și-și reiau marșul.

În sfîrșit, doctorul ajunge și el în marginea satului. Vede într-o tufă de măcriș de lîngă gardul primei case un om care se tîrăște pe burtă, prin țărînă, și iese spre drum. Omul privește cu atenție în urma alaiului, apoi întoarce capul și spre gară. Dă cu ochii de doctorul Tit Liviu și, după o tresărire de spaimă, zice: „Să trăiești, Liviucă, tu ești, mă?" „Da!" zice doctorul fără nici un chef de a continua. „Pă mine mă mai cunoști?" „Nu!" „Io mi-s Niculae a lu' uică-tu Petre, mă, cum nu mă cunoști, ai?" „Aaaa, da!" se preface doctorul că s-a lămurit. Habar n-are de care uică Petre e vorba și nici cine e individul. Are cam patruzeci de ani, dar e neras, cu hainele

boțite, deși se pare că sînt hainele lui de duminică, e obosit și arată mai vîrstnic. Totuși, pentru că merg împreună pe drum, doctorul vrea să întrețină conversația. „Da' ce se întîmplă?" — întreabă. Omul, crezînd că e vorba de ciudata acțiune în care l-a surprins Liviu, aduce lămuriri surprinzătoare. „Uite, mă Liviucă, mă-nșală nevasta, mă! N-o văzuși pă la gară?" „Dar n-o cunosc!" „Așa-i, că tu n-ai dă un' s-o cunoști. Să îmbrăcă dă dimineață în costum popular și pleca d-acasă, cică la repetiție! Da' n-o văz pă nicăiri! Dac-o prinz cu vr'unu, o bag în mormînt, uite asta mi-e crucea!"

Fanfara vizitatorilor sosiți cu trenul a ajuns în piața din centrul comunei. Se aud din nou uralele care de departe par huiduieli. Cam în dreptul atelierului de molărit al lui Ulieriu, la intersecția drumului principal cu una din străzile perpendiculare pe ea, doctorul are deodată revelația haosului în care a picat. Mai mulți tineri sînt îmbrăcați ca pentru carnaval: unii au anterie de preoți, alții costume de oraș dar prea largi, cîțiva și-au lipit mustăți sau și-au dat părul cu făină pentru a părea cărunți. Toți răspund „prezent" la apelul unuia dintre ei, care poartă eșarfă tricoloră în diagonală peste piept și joben. Acesta strigă: „Răducanu-Popescu, prefect de Olt!" „Prezent!" îi răspunde un tînăr cu joben, costum popular și mustăți albe. Apoi, colonel Vărgolici, de la Artilerie, prezent! — chipiu de armată austro-ungară, veston de irozi cu tablă de conservă în locul epoleților, mustăți negre, sabie. Doctor Nistor, prefect de Torontal, prezent, Augustin Coman, primarul Timișoarei, prezent, Mihăiescu și Antonescu, subprimarii Craiovei, 'zent, 'zent, domnu' Nicolaescu-Plopșoru, președintele Fundațiilor regale de la Craiova, prezent, Ilie Popescu, deputat de Dolj, 'zent, Biju Traian, directorul liceului din Slatina, prezent, Ludovic Ciobanu, inspector școlar, aici, dr. Isacu, judecător, Timișoara, prezent! Și așa mai departe. Deci toată nebunia asta din sat nu e decît repetiția sărbătorii ce trebuie să aibă loc la 15 august, și toți acești tineri mascați vor face azi figurație în locul personalităților invitate la Comloș în ziua serbării! Doctorul Liviu privește cu nedumerire în jurul său. Nicolae, băiatul lui uica Petre, a luat-o la fugă în urma cortegiului care a ajuns în piață.

Reporter de vest (Comloşul Mare, ceasul opt fix): „Întîiele raze ale dimineţii se înalţă de-acum ca fumul pornit din colosala jertfă a Firii către Ziditorul ei. Răsăritul arde în valurile de foc ale zorilor. Căldura începe a se simţi. A sosit clipa repetirului pentru marile sărbători. În sunetul clopotelor reunite ale tuturor bisericilor din Comloş şi în bubuituri de treascuri, încep serviciile divine. Timpul se scurge necruţător."

Un incident la întretăierea străzilor Dearborn cu bulevardul Jackson: una dintre uriaşele litere care formează numele hotelului „Great Northern" se prăbuşeşte de pe acoperişul clădirii cu treisprezece etaje.

Din fericire, nici o victimă.

Chemaţi de urgenţă, pompierii recuperează uriaşa literă de metal vopsit în roşu şi o pun la locul ei.

*

Printre două case nou construite, doctorul Liviu poate să vadă terenul viran din spatele lor, partea din parcul ducesei de San Marco defrişată în 1931 de Pascu, stadionul comunal, băgrinii rămaşi în picioare şi partea nedefrişată a parcului. Totul e plin de lume pestriţă care se mişcă de colo-colo, aparent fără nici o treabă, dar urmînd probabil trasee bine stabilite dinainte. Uralele care seamănă cu huiduielile izbucnesc din nou pentru că, se pare, dinspre Jimbolia au sosit alţi oaspeţi: corurile din Igriş şi Vizejdia.

Împins de curiozitate, doctorul n-o ia spre dreapta, spre casa părinţilor lui din Lunga, ci se apropie de piaţă ca să vadă de ce sînt în stare consătenii lui. Trece pe lîngă tribuna împodobită cu frunze de stejar şi covoare cu motive naţionale şi se îndreaptă spre biserică. În mijlocul pieţei se loveşte de un domn care merge de-a-ndăratelea cu un cărucior de marcat liniile cu var pe un teren de fotbal. Acesta stabileşte locul destinat fiecărei comune şi este atît de preocupat, încît nici nu-i mai spune doctorului „pardon". După un braţ de crengi de stejar, aruncate nu se ştie de ce pe scena de scînduri

înălțată în mijlocul pieței, Liviu îl vede pe Nicolae B pitulindu-se. Probabil că tot nu și-a găsit nevasta. Un cerc destul de mare alcătuiesc membrii celor trei fanfare într-o latură a pieței. Unii stau pe jos, alții în picioare, schimbă impresii și beau din răchie. Alții își mai încearcă instrumentele. Puzderie de sclipiri aurii din trompete, tromboane, talgere și alte alămuri.

Chicago, Illinois	G M T	Comloșul Mare
orele 0.20	6.20	ceasuri 8 trecute 20

O dulce amorțeală pune stăpînire pe oraș. Sunetele catifelate ale jazz-band-urilor se aud de pretutindeni. Reclamele teatrelor luminează străzile cu asfaltul încins. Opera, luminată feeric, se pregătește să-și închidă porțile, după a două sute cincizecea reprezentație cu *Othello*. Restaurantul și barul elegant al hotelului „Auditorium" găzduiesc o recepție de zile mari: întîlnirea anuală a producătorilor de răcoritoare. Din spatele clădirii, dinspre teatrul „Auditorium", răzbat zgomotele violente ale unui spectacol de *vaudeville*. Peste mai puțin de o jumătate de oră, cîțiva dintre distinșii comercianți de răcoritoare își vor aștepta prietenele la ieșirea teatrului.

Lumea pare să fi uitat de căldura sufocantă și de grijile de peste zi. Șoferii negri, în livrele elegante, au adormit în mașini, cu capetele sprijinite de volane. Orașul petrece.

*

Reporter de vest (Comloșul Mare, ceasul 8 și jum.) „Să poposim puțin din drumul spinos și îngrijorător al vieței de mine și să răsuflăm cu nesaț aerul curat al dimineței, adus de vîntul înviorător al redeșteptărei, bătînd răcoritor de la un capăt la altul al Banatului. O împrejurare fericită a făcut ca tot acum să licărească în inima graniței de vest, în Comloșul bănățean, o făclie nouă foaia independentă de luptă spirituală, culturală și politică, SUFLET NOU.

În aceste clipe sărbătorești, un grup de tineri învățați ai comunei prepară primul număr al revistei ce va apărea peste trei săptămîni. Colectivul de redacție reunit lucrează cu multă aplecare asupra fiecărui rînd. Îi întrebăm, ca între colegi: cine sunteți și ce vreți? Ei ne vor răspunde în curînd."

Desprins, în fine, din nesănătoasa fascinație care-l ținuse pe loc aproape o jumătate de oră în piața forfotitoare a satului, doctorul Liviu se îndreaptă încet spre Lunga. La colțul parcului este oprit de domnul prim-pretor și de fratele acestuia, învățător în Gotlob. „A, ce onoare, domnule doctor!", spun ei într-un glas. Doctorul spune doar bună ziua, cu destulă răceală. „Ați mai venit prin comună? Foarte bine foarte bine!", comentează în continuare prim-pretorul după ce și-a repus pălăria pe freză. „Am venit să-l văd pe tata. E foarte bolnav!", răspunde doctorul. Cîteva încurajări de complezență în lupta cu boala, invitația de a veni mai des prin comună și cu ocazii mai vesele, apoi: „Și... dumneavoastră tot fără partid, tot fără? Se poate, dom' doctor? Tocmai dumneavoastră care, deh...!" „Și în ce partid ai dori dumneata să mă înscriu?", întreabă doctorul, privindu-l nu prea prietenos pe prim-pretor. „Păi, într-un partid de-al nostru, românesc, deh! Nu vedeți că ne-nghit minoritarii?" „Nu prea văd!", răspunde Liviu aruncînd o privire spre piață, de parcă ar voi să vadă acolo oameni înghițind alți oameni. „Ăăă, păi dumneavoastră știți că frate-meu, uite-l, aici de față, se chinuie de cîțiva ani să facă o școală nouă, românească, în Gotlob și nu-l lasă șvabii deloc?! Boicotează, dom' doctor și oameni ca dumneavoastră stau deoparte!" „În schimb vouă vă arde doar de serbări naționaliste!" „Sînt massele, dom' doctor, massele care se bucură din suflet că sînt cu noi!" „Și se mai bucură și de starea de asediu și de cenzură, nu-i așa?" „Tot dușmanul intern ne-a silit și la aceste măsuri temporare..." „Și dacă la toamnă domnul prim-ministru Tătărăscu propune prelungirea stării de asediu?" „Asta numai dacă se va dovedi că e necesară, dom'doctor, da', să știți, nu-mi place deloc cum vorbiți. Eu aș prefera să rămînem prieteni!" „La revedere!", spune doctorul înainte de a se întoarce pe călcîie și de a-i părăsi.

Chicago, Illinois	G M T	Lunga
orele 1,00	700	ceasurile 9

Primii clienți care părăsesc localurile! Plaja lacului este supraaglomerată. Mii de oameni fac baie, astîmpărîndu-și dubla fierbinteală, cea provocată de căldură și cea provocată de alcool.

O patrulă a poliției semnalează un incendiu la Templul Masonic, de pe Randolph Street. Alături, clădirile Ashland și Schiller își înalță, însingurate și indiferente, siluetele. În dreptul hotelului Majestic, de pe West Quincy Street, o crimă multiplă: un japonez, drogat, împușcă șase persoane apoi dispare fără urmă. O mașină a poliției, care sosește la locul faptei, nu poate frîna și se ciocnește cu un automobil condus de o doamnă din înalta societate a orașului. Din fericire, coliziunea nu face nici o victimă.

În mod inexplicabil, cele cinci ferestre ale companiei O'Gara, din clădirea Marquette, de pe South Dearborn Street, numărul 140, situate la etajul al cincilea, se sparg. Nu s-a găsit urma vreunei bombe sau a altui fel de obiect exploziv. Restul clădirii a rămas intact.

În plină stradă, un cetățean pașnic, care se oprise să admire ornamentele baroce ale clădirii Cable, de pe Wabash Avenue, ia foc. Internat de urgență, n-a mai putut fi salvat. Unul dintre medici face observația că e vorba de un fenomen foarte rar, în care corpul omenesc, supraalimentat, începe să ardă, hrănit de propria-i combustie internă.

Postul de observație astronomică semnalează apropierea unui corp ceresc necunoscut.

Doctorul Liviu tocmai deschide poarta dinspre drum a casei, cînd, prin spatele lui, pe mijlocul drumului, trec în pas alergător mai mulți tineri îmbrăcați în tricouri sportive, în chiloți și ghete cu crampoane. Unul din ei ține în brațe o minge de fotbal. Se duc să „întîmpine" echipa de fotbal din Chichinda la punctul grănicieresc de la capătul dinspre vest al satului Lunga. Atracția sportivă a sărbătorii de la 15 august va fi meciul internațional de *foot-ball* între Comloșana și Z.A.K. Chichinda din Iugoslavia. Bineînțeles că azi nu vor veni și fotbaliștii iugoslavi, dar necesitățile repetiției impun această deplasare pînă în apropierea frontierei și, poate, chiar o miuță pe vreun maidan din marginea satului. Doctorul deschide poarta și intră în curte. Apoi ajunge în camera umbroasă în care zace tatăl său. Bătrînul e întins pe pat, are părul albit în întregime, ochii scufundați în orbite, iar mîinile, pe care doctorul i le apucă și le sărută, descărnate.

Un accident cerebral, se gîndește Liviu. Centrul vorbirii a fost probabil atacat și el între timp, pentru că bătrînului îi ies foarte greu cuvintele din gură. E de vină, desigur, și emoția. O lacrimă i se scurge pe obrazul veșted, după ce s-a chinuit să scoată un „ziua bună" șoptit. „Dar mama unde e?" Eforturi uriașe îl costă pe bătrîn rostirea cuvintelor „Pe țarină!".

Reporter de cest (Comloșul Mare, ceasul nouă trecut): „În lumina plină de speranță a dimineții ne-am oprit o clipă în parcul comunal. Acolo, ascunsă parcă sfios la umbra unui bagrin, am descoperit o tînără domnișoară citind cu încordare mută ceva anume, poate o scrisoare de amor.

La rugămintea de a se prezenta, dînsa a răspuns cu emoție că este domnișoara Puși M., elevă la «Carmen Sylva» din Timișoara. Pentru moment, ea se află, laolaltă cu toți tinerii comloșeni studioși, în vacanță, acasă în satul părinților săi, în mare pregătire pentru incidentul de la 15 aug. crt. La întrebarea ce prepară pentru înălțătoarele clipe, d-șoara Puși citește cu multă simțire acest fragment de *Imn* de pe foaia de hîrtie ce o ținea cu emoție în mîini: «Azi e zi de sărbătoare pentru neamul românesc. /Frați răsleți de vremuri aspre iat-acum se întîlnesc. /Dunărea spre noi privește și cu glas tremurător /Cîntă cîntec de isbîndă românescului popor!» Împreună cu celelalte strofe, dînsa va recita întregul imn în fața asistenței, în piață. D-șoara Puși poartă o elegantă rochie de mătase naturală bleu-marine, cu mici ancore albe, plisată mărunt, atît în josul poalelor, cît și la mînecі. Centura de piele strînge rochia atît de tare, încît lasă să se ghicească, bine întinși pe impecabilele sale picioare, extra-modernii ciorapi scurți, care se țin sub genunchi cu un elastic întrețesut. Acești ciorapi repurtează un mare succes în Franța, la Paris, fiind amenințați doar de rochia crăpată pe lături. Aceste rochii crăpate vor omorî cu siguranță ciorapul scurt! Pe cap, distinsa d-șoară, poartă o beretă albă cu numele «Șicul parisian». Îmbujorată, ne răspunde că la serbări va prezenta publicului un superb costum popular moștenit de la străbunica ei. Roșeața prelungă din obrajii săi ne îndeamnă să o mai întrebăm ce gîndește despre maxima: «Farba și albelele/strică bănățenele». Cu ochii plecați parcă a remuș-

care, dînsa ne destăinuie că a folosit cunoscutul carmin Chagrin d'amour (năcazurile amorului), Eau de Princesse (apa prinesei) pentru albirea tenului, precum și odicolonul Venus.

Chicago, Illinois	G M T	Lunga
orele 01.30	7.30	ceasurile 9.30

Liviu iese din cameră și străbate curtea mergînd spre țarina pe care mama lui încă mai prășește porumbul. Femeia s-a sculat, probabil, de cu noapte și zorește să n-o prindă zăduful cel mare. Doctorul aude chiar și de aici, din Lunga, zgomotul pe care-l fac veselii participanți la repetiția din Comloș. O apucă pe rîndul de porumb unde o vede pe maică-sa muncind. Aceasta îi aude pașii și se întoarce spre el. Lasă sapa jos. „Ooo, Liviuțu' mamii, ai venit?". Chiar în momentul în care ei se îmbrățișează, zgomotul acela îndepărtat ca un zumzet de lăcuste încetează. „Înseamnă că unii dintre ei au intrat în biserică și slujba a început!" își spune doctorul.

*

Reporter de vest (Comloșul Mare, ceasul nouă jum.): „Astrul zilei s-a înălțat cu încă o suliță-două. Ne îndreptăm spre sediul redacției «Suflet nou». Acolo, încîntați de muncă, încordare și elan tineresc, redactorii prepară întîiul număr. Voim a ști în primul rînd cît va costa. Un abonament anual — 100 lei; pentru Autorități și Instituții — 300 lei; pentru țărani și studenți — 60 de lei; în străinătate - dublu; în America — doi dolari. Apoi, la întrebarea noastră despre platforma foii, redactorul șef ne întinde, în loc de răspuns, un snop de manuscripte ce vor deschide numărul inaugural: «Cine suntem și ce vrem. La măreția serbării a 200 de ani de la descălecarea oltenilor pe aceste meleaguri — aici, unitatea de români din patru provincii s-a făcut de mult! — vrem să apară un *suflet nou*. Ce vrem cu adevărat? Vrem a duce cultură și civilizațiune adevărată pînă în cele mai îndepărtate cătune. Dar nu cultura și civilizațiunea „deochiată" — ce depășește limita bunului simț.... Ne aflăm în serviciul mai multor idealuri. Vrem să trezim dragostea de carte, simțul de frumos și gustul de cîntare și călătorii. Și ce mai voim? Voim, vorba domnului Mehedinți, să arăm mai adînc, dacă brazdele din față s-au istovit.»

Aceste cuvinte pline de inaripat avint ne emoționează de pe acum. Ecoul lor în inima cetitorilor va fi pe măsura celui dorit, dacă nu și mai mare. Mai vorbim de una, de alta, ca între buni colegi. Sufletul ne e copleșit de admirație cînd aflăm că tinerii redactori sînt reprezentanți ai muncii active fără să fie plătiți. Ei au trecut dincolo de orice plată, dar răsplata le va fi înmiită!"

*

La fel de enigmatic cum apăruse, corpul zburător neidentificat dispare din raza de observație a astronomilor.

Centrul orașului palpită din nou. Pietrele din pavaj dispar sub roțile automobilelor care se întorc spre garaje. Centrul comercial e învăluit în fum. Un ambuteiaj enorm paralizează, vreme de șapte minute și patruzeci și opt de secunde orice mișcare pe un spațiu lung de trei kilometri și două sute de metri. Intervenția trupelor auxiliare ale serviciului de circulație decongestionează principalele artere, însă zgomotul asurzitor al claxoanelor ridică, practic, tot orașul în picioare. În interval de cinci minute sînt semnalate șaptezeci și două de sinucideri.

La capătul străzii South Michigan se produce o încăierare între mai mulți șoferi. Enervați de blocarea circulației, și-au scos pistoalele și au început să tragă la întîmplare înspre mașinile din apropiere. Nu au atins, însă, pe nimeni. Alcoolul pe care-l aveau în sînge le diminuase agerimea privirii.

Guvernatorul statului Illinois își conducea spre ieșire ultimii invitați pe care-i avusese la marele party dat cu ocazia închiderii lucrărilor Camerei. Oprindu-se în pragul ușii, observă trombe de fum ridicîndu-se deasupra orașului.

Chicago, Illinois	G M T	Lunga
orele 2.00	8.00	ceasurile 10.00

Liviu îi controlează bătrînului tensiunea. Mama schimbă uleiul din candelă. „Ce zici, Liviuț, mamă, să chem pe părintele Mehadiu să-l împărtășească?" „Nu!" spune doctorul Liviu. „Păi dă trei zile n-a mîncat nimic și az'dimineață i-a fost rău dă tot. Răsufla așa, greu, parc-ar fi tras la plug!" „Acuma, oricum nu poți chema nici un preot. Sînt toți la

marea liturghie de antrenament!" „Ce-i aia?" „Fac repetiție pentru serbările de la Sf. Mărie!" Ca o confirmare a spuselor lui se aud bătînd deodată toate clopotele bisericilor din comună. „Ooof, țara arde și baba se piaptănă!" — zice bătrîna, închinîndu-se la icoană.

*

Reporter de vest (Comloșul Mare, ceasul 10 și cîtva): „Văpaia lui Helios se face din ce în ce mai simțită în acest sat de la marginea țării, întins ca pe o tipsie de jar. Pentru a ne stîmpăra pojarul, facem o visită distinsului părinte C. Ne primește binevoitoarea preascumpa lui soție, care ne îmbie cu dulceață și apă de la fîntînă. În prînzitor e răcoare, miroase a busuioc și mere. Cîtă modestie! Cîtă simplitate sacră! Vrînd a ști cum și cît a scris învățatul om despre trecutul comunei Comloș, preabuna doamnă ne înmînează manuscriptul integral al unei mici monografii ce va fi tipărită mai apoi. Observăm cîtă grije pentru adevăr dovedesc aceste pagini, cîtă muncă tăinuiesc aceste cuvinte: «În lipsă de documente vechi, sprijinindu-se pe demografie și pe tradiția românească, afirmăm că vechii locuitori ai comunei și ai întregului ținut au fost *precum și* azi sunt: Românii»... «Aici a existat un nucleu etnic românesc plămădit din împreunarea băștinașilor geto-daci cu coloniștii romani aduși de Împăratul Traian, care nucleu necontenit a locuit această comună. Nucleul acesta primar, adecă românii băștinași, ce locuiesc a patra parte din comună, pînă azi mai sunt cunoscuți sub numele de «frătuți», numire dată lor de către românii veniți mai tîrziu de prin comunele din Banat, Crișana și Oltenia... Între românii băștinași din comună, al căror număr s-a redus mult în timpul războaielor dintre turci și austrieci, s-au așezat un număr oarecare de români din Țara Românească, întrebuințați de turci la întărirea cetății Timișoara, cărora, după eliberarea cetății, genialul erou creștin Eugen de Savoya le-a dat învoirea să se așeze prin comunele din Banat...» Pagini sguduitoare, pline de adevăr clocotitor. Ele ne întăresc în gîndul că comunei Comloș i s-ar potrivi ca o cunună de jertfă biruitoare numele dorit de mulți locuitori: «AQUILA ROMANA.»

*

Echipajele poliției lucrează din plin. La fel, ambulanțele spitalelor. Pînă la această oră s-a constatat moartea, din cauza căldurii, a treizeci și opt de cardiaci. Spitalele de urgență au sălile de așteptare pline pînă la refuz. Un alt incendiu, la abatoare.

Cel mai important atac, la Stock Exchange Building, de la război încoace. A doua zi, firmele Lelewer, Knox, precum și restaurantul Shamock. vor da faliment. Autorii n-au putut fi descoperiți.

Chicago, Illinois	G M T	Lunga
orele 3.00	9.00	ceasurile 11.00

Accident de proporții la Grand Central Station: o locomotivă abia sosită de la New York iese de pe linie și, în loc să ajungă la depou, pătrunde prin pereții de metal și sticlă ai magaziei de mărfuri și dărîmă aripa stîngă a clădirii poștei.

*

Doctorul Liviu și-a pus în locul hainelor de oraș niște pantaloni mai vechi rămași pe acasă, o cămașă de-a tatălui său și iese în curte. Se duce spre grădină, spre țarină, vrea să sape el porumbul pe care l-a început maică-sa de dimineață. „Liviucă, dragă, nu ieși pă zăduful' ăsta că te îmbolnăvești, mamă!" Pe stradă trec lălăind fotbaliștii care au făcut un drum pînă la graniță urmați de o droaie de copii. „Lasă, mamă, că nu mi se întîmplă nimic!" zice Liviu. „Dumneata fă supa aia de găină, poate îi dăm și lui tata să mănînce un pic."

*

Reporter de vest (COMLOȘUL MARE — ceasul 11 punct.) „Fierbințeala lunii iulie se simte în toată amploarea sa. Astrul luminos s-a înălțat în tării deasupra creștetelor ce ies plecate, într-un impunător cortegiu, din biserică, spre a repeți primirea troiței și a plăcei comemoriale de la frații olteni. Se rostesc cuvinte înălțătoare despre menirea comloșenilor de a ține mereu aprinsă candela veșnic vie, a proslăvirii strămoșilor care s-au rupt acum două veacuri de la matca lor

și au venit aici să întemeieze o viață nouă. În năvala sentimentelor ce ne copleșesc, abia putem copia cîteva cuvinte. «Frați Olteni! Cu inima plină de dor, cu ochii înlăcrimați și brațele deschise, Vă primim și Vă îmbrățișăm cu dragoste ca pe niște frați adevărați. Fie ca venirea Voastră printre noi să însemneze o nouă și indestructibilă dovadă a dragostei ce însuflețește și încălzește inimile românești de pretutindeni! Fiți bineveniți!» Apoi, după aceste sguduitoare cuvinte, un tînăr și un bătrîn, într-un gest de păgînă splendoare, întrupînd poporul român în trecutul și viitorul său, amestecă pămînt bănățean și oltean, un pămînt rodnic al Comloșului, la poalele viitoarei troițe. Un simbol al nesdruncinatei noastre frății, securități și unități. Un fruct al muncii de veacuri a vrednicilor săteni veniți aici din Oltenia și din alte părți. Tineri premilitari repetă pe loc jurămîntul."

CHICAGO, Illinois orele 3.45	G M T 9.45	Lunga ceasul 11 și un firtai

Mama lui Liviu iese plîngînd din casă și aleargă spre țarină. „Liviuț, Liviuț, mamă, hai că-i e rău lu' tată-tău!" Doctorul aruncă sapa și aleargă în casă. Bătrînul horcăie. Liviu îl apucă de subsuori și-l ridică în capul oaselor. O roagă pe mamă-sa să mai pună două perne peste cea pe care a stat pînă acum bolnavul. Scoate trusa și face o injecție intravenoasă. Bătrînul pare să-și revină ca după o spaimă pe care nu o poate mărturisi. Liviu, dîndu-și seama de natura crizei, se hotărăște să plece spre farmacia din Comloș. „Vezi poate-l chemi și pe popă, Liviuț, să nu.... Doamne ferește, fără împărtășanie!" „Nu e încă nevoie, mamă, stai liniștită!"

Reporter de vest (Comloșul Mare, ceasul 11 și un firtai): „Iată cum timpul se scurge necruțător înspre eternitate. Alaiul trebuie acum să se urnească spre a se reuni în ordine și disciplină, pe locurile dinainte hotărîte, în mijlocul pieței. Acolo privirii noastre i se înfățișează un mic, dar impunător chioșc cu frumoase ornamentații naturale din crăci de brad, stejar, felurite flori, predominînd trandafirii. E locul din care se va face distribuirea panglicilor comemorative la asociațiile de plasă."

*

Cîteva minute de liniște. Orașul pare adormit. Temperatura aerului a devenit, în sfîrșit, acceptabilă.

Chicago, Illinois	G M T	Comloș
orele 3.30	9.30	ceasurile 30.

Reporter de vest (Comloșul Mare, 11 și jum.): „De la frumoasa tribună țîșnesc precum lava unui Vezuv, pline de inflăcărare, înălțătoare cuvinte. Lumea ascultă în nemișcare. «Avem un tineret ca un fagure de miere. În mîinile lui este insuflețirea și entuziasmul de falnic viitor, în inimile lui palpită credința în viitorul de mîine. Să le ridicăm elanul, să le dăm în mînă flamura țării și, proptiți de experiența noastră prinsă în fire de zăpadă, să-i îndemnăm să propage idei noui, mereu schimbătoare.»

De acum, discul de flăcări al zeului solar e în apoteosisul său. El se prăvale dogoritor drept în creștetele celor veniți să soarbă precum ambra cuvintele cele mari. Termometrul arată 34 de grade la umbră."

*

Liviu a ajuns și el în preajma bisericii, tocmai în momentul în care un sobor de preoți se îndreaptă spre un loc în care doi dintre tinerii mascați în personalități de vază amestecă țărînă din Comloș cu țărînă din Oltenia. Se gîndește că poate și farmacistul Grossman se află în mulțimea de gură-cască din jurul bisericii. Îl caută din priviri, în timp ce preoții încep un Te-Deum și sînt apoi urmați de mulțime. Harababură de voci și tonuri false. Tînărul care-l închipuie pe colonelul Vârgolici citește cu voce tare textul care va fi înscris pe troița ce va fi ridicată peste trei săptămîni. Clopotele încep din nou să sune toate odată. Acum Liviu îl zărește și pe Grossman, îmbrăcat în costum românesc și tot aranjîndu-și ochelarii pe nas cu veșnicul lui tic. Se strecoară prin mulțime pînă la el. Cînd reușește să-l atingă pe braț, fanfarele tocmai atacă un marș măreț și bătrînul farmacist tresare ca la cutremur. „Aaa, domnu' doctor, ce surpriză plăcută!" — spune el.

*

Dar telefoanele încep iarăși să zbîrnîie. Șapte sinucideri în mai puțin de zece minute. Maniacii depresivi se cred la ora cea mai potrivită pentru a-și teroriza, din balcoane, vecinii.

Chicago, Illinois	G M T	Comloș
orele 4.00	16.00	amiaza

Plaja este pustie acum. Doar mașinile salubrității lucrează pentru a șterge ultimele urme ale nopții. Zeci de camioane cu gunoaie traversează orașul. Sirenele abatoarelor încep să șuiere amenințător. Clădirile înalte ale orașului sînt atinse, în partea superioară, de o abia perceptibilă undă de lumină roșietică. Doi îndrăgostiți se aruncă, ținîndu-se de mînă, din vîrful building-ului Manhattan. Nu mai pot fi salvați. Tramvaiele și autobuzele, goale, opresc, inutil de altfel, doar în stațiile principale. Orașul își savurează somnul cel dulce dinaintea zorilor.

*

Grossman și doctorul Liviu se întorc dinspre casa farmacistului. Pe tribuna împodobită cu crengi de stejar continuă, în căldura toridă, seria simulatelor discursuri. Mulțimea se antrenează în aplauze. Liviu pune o mînă pe brațul bătrînului farmacist și acesta tresare din nou, ca electrocutat. „Nu vi se pare că ăștia cam exagerează, domnule Grossman?" „Mde Liviucă, știu și eu!" Un grup de tineri în uniforme de premilitari aleargă să se încoloneze la ordinul unui sublocotenent de rezervă, un avocat cam prea burtos pentru vîrsta lui — n-are nici 25 de ani. „Mai lipsește un Führer și ne-am putea considera în Germania "spune Liviu. Farmacistul oftează: „Mde, ce-o fi scris și pentru noi, fiule!" Doctorul îi strînge mîna bătrînului și pleacă. Înainte de a intra pe strada lungă ce duce spre Chichinda, îl întîlnește pe Nicolae ducîndu-și nevasta de mînă spre locul de unde trebuie să înceapă parada. Omul pare acum foarte mîndru de frumusețea-i de nevastă, iar aceasta e dusă cu gîndurile aiurea.

*

Reporter de vest (Comloşul Mare, amiaza trecută cu un firtai): „Dar ce zvon se aude? Ce freamăt? Din cele patru zări, aliniată şi reunită apoi într-o armonioasă coloană, soseşte tinerimea. Începe repetirul pentru marea paradă. Cortegiul defilării e deschis de mîndrele fanfare din Comloş şi Igriş. Urmează frumoasele şi simpaticele d-şoare din Comloş, ale căror costume naţionale strălucesc în lumina soarelui. O adevărată paradă a frumuseţii. Călcînd graţios pe tocurile înalte al eleganţilor pantofi de antilopă sau lac negru, ele salută publicul cu braţul drept ridicat pieziş, nu înainte, ci spre dreapta. Le urmează sănătoasele igrişence şi robuştii saravaleni, în admirabilul lor port. O plăcută impresiune lasă marele grup de şoimi, într-un impozant cortegiu, sărbătoreşte echipat, în frunte cu directorul V. Besu. În urma lor se zăreşte figura unui şoim călare pe un superb armăsar. Este finul d-lui V.G. Farca, care deschide defilarea şoimilor din Sînnicolau. În aplauzele publicului înaintează într-un aliniament desăvîrşit cei 350 de tineri premilitari, viitori ostaşi ai ţării. Recunoaştem în frumoasele lor costume eleganţa liniei pe care, cu siguranţă, numai croitoria şi ceaprazăria militaro-civilă a dlui Ianeu (Timişoara, Palatul Primăriei) o poate impune. Urmează un foarte lung cortegiu de societăţi feminine şi bărbăteşti din numeroase comune timişene, îmbrăcate în specific local. În aclamaţiile mulţimii trec pompierii cu fanfara lor proprie, care cîntă cu foc nestins imnul pompierilor voluntari. Echipamentul impecabil, după cele mai noi cuceriri ale ştiinţei şi tehnicei, tulumbele şi pompele moderne, aduc linişte şi siguranţă în suflete."

Gary, Indiana	G.M.T	Lunga
orele 5.00	11.00	ceasul unu d.a.

Ziua de duminică se naşte ca o zi cu drepturi legale. Pulsul oraşului se reia cu timiditate. Pe străzi, maşini rare. Senzaţie de localitate cuminte, patriarhală, cu gospodine harnice, oameni cumsecade, poliţişti binevoitori. Urmele coşmarului nocturn s-au şters cu desăvîrşire. Viaţa mai palpită cu aceeaşi energie doar în cîteva puncte ale marelui oraş vecin. Doar spitalele, depozitele de ziare şi sediile poliţiei din Chicago îşi continuă activitatea obişnuită.

Liviu și mamă-sa stau așezați la masă în tinda casei. În camera de alături, bătrînul a adormit. Se simte mai bine. Liviu mănîncă fără poftă din supa de găină. Deodată, din depărtare răbufnesc furios tobele și fanfara. „Au terminat defilarea, parada costumelor spune doctorul. „Să-i ia dracu', Doamne iartă-mă, că parcă au înnebunit! Numa' de serbări le arde și sărăcia pe capu' nostru, Liviuț mamă, dacă s-a mai pomenit așa ceva!"

*

Reporter de vest (Comloșul Mare, ceasul unu): „După prînz, la sorbitul cognacului împreunat cu o bună cafea gingirlie, un tînăr sfios și palid s-a apropiat de masa noastră, cu un vraf de manuscripte strînse la piept. S-a recomandat a fi poetul local Vichentie Boran, dorind a înfățișa judecății noastre rodul trudei sale. Plini de bunăvoință am dat ascultare unuia dintre productele junelui Chientă. Nu avem voie să desconsiderăm aceste producțiuni de început cu bun temei ale feciorilor de la țară. Chiar dacă ele nu sunt o mare operă de poezie, i-am dat cîteva sfaturi și îmbărbătări tînărului condeier. Căci după cum din lujerul crud se va ridica într-o bună zi falnicul stejar, din acești poetași începători se formează nucleul de preț al poporului, cari, ca și Badea Cârțan din trecut, formează *axa de rezistență a plugarului român*. Însă cu o singură condițiune: să rămînă un fecund și luminat răscolitor de brazdă, ferindu-se a deveni o ușuratecă și sburătărită pleavă de oraș."

Chicago, Illinois	G M T	Langa
orele 5.30	11.30	ceasurile 4.30 d.a.

Mama doctorului Liviu a terminat de spălat vasele și se duce pe prispa casei să se întindă la umbră pe un pat de scîndură. I se pare ciudat că iar au tăcut ăia cu fanfările lor. Poate că s-a pus masă mare acuma, se gîndește ea, face banchet ca atunci cînd o fost regele Ferdinand, să fie vreo zece ani sau mai bine, hai? Liviu doarme, bătrînul doarme și el.

*

Ultimele ambulanțe din schimbul de noapte se retrag în garaje. Cu ochii înroșiți de nesomn și cu fețele boțite de oboseală, șoferi apatici își parchează mașinile în garajul subteran al spitalului central. Serviciul de gardă a înregistrat peste noapte un număr alarmant de morți. Numai cardiaci au fost vreo cincizeci. Pentru ziua care începe, numărul estimat este dublu.

Chicago, Illinois	G M T	Lunga
orele 6.00	12.00	ceasurile 2 d.a.

Doctorul sare ca ars din somnul dulce de după-amiaza toridă ce l-a cotropit aici, în camera umbroasă ca un cavou. „Hai, Liviuț, mamă, că iar horcăie de parcă ar trage să moară, Doamne ferește!" Merg împreună în camera în care zace bătrînul. Într-adevăr, respiră greu, parcă s-ar sufoca, iar ochii mult măriți acum mărturisesc o sperietură grozavă. Poate vreun coșmar. Liviu îl ridică din nou pe bătrîn în capul oaselor și îi pune cîteva perne sub cap. O nouă injecție intravenoasă. O liniștire miraculoasă. Mama se închină. Îl întreabă pe bătrîn dacă nu ar vrea să mănînce. Acesta aprobă din cap. Îl mută la marginea patului și-l proptesc cu coatele ascuțite de masă. Bătrîna ia o linguriță și începe să-l brănească. „A avut un astm netratat la timp, explică Liviu, și de cîte ori nu mai ajunge suficient oxigen la creier face cîte o criză. Afectarea centrilor nervoși este, oricum, ireversibilă." „Da' dacă l-ai duce la un spital din Timișoara?" Bătrînul face semn cu mîna lui descărnată să nu mai fie brănit. Apoi se sforțează să vorbească. „Mm-m-m-ai bi-bi-ne la popă!" Scoate chiar și un zîmbet chinuit. "Doamne, Dumnezeule!" se închină bătrîna.

Chicago, Illinois	G M T	Lunga
orele 6.30	12.30	amiaza trecută cu jum.

Lacul Michigan pare că se prăbușește cu toată forța peste cartierele mărginașe, dar ăsta nu e singurul lucru cu care cetățeanul are de luptat. Mai e și duhoarea grea de pește, fum și untură rîncedă, care se revarsă în valuri grele. Temperatura a urcat deja pînă la douăzeci și patru de grade.

La sediul central al poliției s-au adunat cîteva dintre persoanele care, cu sau fără voie, vor avea un rol important în cele ce urmează să se întîmple. Sergentul Zarkovitch și căpitanul O'Neill își beau împreună cafeaua. Sînt nervoși, vizibil. Vorbesc puțin, schimbă replici monosilabice. Ei sînt singurii care știu ce au de făcut. Urmează să-i convingă și pe ceilalți.

Mama și fiul stau pe prispa casei și tac. Tatăl, înăuntru, în casă, a adormit din nou. Organismul lui e foarte slăbit. Dacă doarme, e bine. „Numai să nu-l ajungă... Doamne ferește, în somn, să n-apuc, baremi, să-i pun o luminare la cap!" Se aude trîntindu-se portița de lemn dinspre stradă. Amîndoi întorc capul. Un bătrîn gîrbovit a intrat și se apropie cu pași tîrșîiți. Poartă cămașă albă și pălărie neagră, e bărbierit proaspăt. „Ziua bună!" spune. „Bine-ai venit, vecine!" spune mama lui Liviu. „Credeam că te-ai dus și dumneata la serbare, vecine!" zice și Liviu cu gînd să glumească. „No, că-mi arde mie de prostiile lor!" Bătrîna se ridică și se duce în casă după răchie. Vecinul se așează oftînd, lîngă Liviu. „E, mai venişi și tu, Liviucă, p-aci să-l vezi pe tată-tău?" „Da, zice Liviu, nu se simte prea bine!" „Mde, c-așa-i cu bătrîneţile, ce crezi că io o mai duc mult?" „Vezi-ți de treabă, nică, văz că te ții bine, nu vorbi cu păcat!" „Mde, știu io? Că mă ia cîteodată așa pîn foale dă parcă zici că mă arde cu fer înroșit!"

Chicago, Illinois	G M T	Lunga
orele 6.45	12.45	ceasul 3 fără un sfert.

Zarkovitch tace și se uită pe fereastră. Cîteva pînze colorate au și apărut pe lacul Michigan, singurul loc suportabil din toată regiunea. O'Neill răsfoiește plictisit *Herald and Examiner*. Nimic neobişnuit. Aceleași amănunte senzaționale ca în orice altă zi. Regatele de pe lac și maratonul de înot. Cincisprezece mile spre larg. Cîți se vor îneca anul ăsta? O'Neill pariază în gînd cu el însuși că vor fi cu cel puțin 15 la sută mai mult decît în 1933.

Cineva intră și-i anunță că sînt așteptați în biroul lui Melvin Purvis. Lasă cafelele neterminate și-l urmează pe

agentul civil spre aripa izolată a clădirii pe care F.B.I.-ul o cucerește încet și sigur de la o zi la alta.

Purvis e mic, nervos, repezit la vorbă și mai ales la faptă. Cel care îl dublează la conducerea brigăzii, agentul special Sam Cowley, trimis la Chicago de însuși marele Hoover, este un vlăjgan de un metru și nouăzeci de centimetri (seven feet), o sută douăzeci de kilograme și nu se desparte niciodată de o pălărie cenușie pe care o poartă aproape pe sprîncene. Se mișcă încet, ca o reptilă mare și grea, dar are o minte mai rapidă decît expressul. Zarkovitch și O'Neill îl văd pentru prima dată și, nu se știe din ce cauză, au trac. Poate că se jenează. Cowley este epuizat de cît a alergat după Dillinger în ultimele luni, iar ei sînt în stare să-l ofere pe tavă, fără să se fi obosit cine știe ce.

*

"Da' vecinu' ce face, doarme?" „Da", spune Liviu. Bătrîna apare cu glaja de răchie și cu două păhărele pe care le șterge pe șorț. „Nu mai doarme. M-am uitat acuma la el. Stă cu ochii dăschiși și să uită-n tavan." „Aoleo, vecină, nu-mi da răchie că mor, mă ustură stomacu' doar cînd o văd!" „Păi, mi-am zis să te cinstești cu băiatu', că, uite, o mai venit și el p-acasă!" „Nu pot să beau nici fir, vecină, ce, te joci? Hai mai bine să-l văd și io pă vecinu', că d'aia am venit, să mai stau cu el." Se ridică și intră în casă. Liviu și bătrîna intră după el.

Chicago, Illinois	G M T	Lunga
orele 7.00	13.00	ceasurile 3 d.a.

De cum pătrund în marea sală-birou, Purvis le și iese în întîmpinare. Cel care ia cuvîntul, imediat după ce se salută, e Martin Zarkovitch. E vorba de o femeie din Gary, da, o cunoaște foarte bine și de mai mulți ani, e, a fost, mai bine zis, o femeie foarte frumoasă... Lasă astea, se rățoiește Purvis. Și a venit și i-a propus lui, sergentului Zarkovitch, că-l dă pe Dillinger. Cum, nu, nu este o exaltată, este o femeie cu capul pe umeri, a văzut multe și a trăit și mai multe în viață, n-a văzut-o nimeni glumind. Mai ales cu lucruri de astea. Sigur, sigur, că nu din civism o face, ci pentru că, știți cum se întîmplă, oameni sîntem, a avut mari încurcături. Da, și cu

noi, şi cu guvernatorul McNutt. I s-a promis iertarea, i s-a promis că nu se vor lua măsuri împotriva ei, dar, uite, cu legile astea noi care tot apar, nu se ştie niciodată. Nu, cum putea să omită aşa ceva, chiar acum de dimineaţă se vor întîlni. A vorbit cu ea, o să-i mai telefoneze, nici o problemă. Ea va fi la locul întîlnirii. Are tot interesul. Dacă i s-ar putea promite... Cum, nu se poate? Nici măcar aşa, în principiu? Dacă da, atunci el va da chiar acum acel telefon, nu, nu e prea devreme, o femeie singură se scoală întotdeauna mai devreme decît un bărbat singur, ha, ha, nu e o glumă, statisticile spun asta, de pildă, în chestia aia a lui Gallup găseşti tot felul de lucruri din astea şi încă altele, mai gogonate. Pînă şi recordurile nebunaticilor ăştia care încep, spre prînz, să înoate cinşpe mile, auzi, domle, cinşpe mile în apa aia împuţită a lacului.

*

„Ziua bună, vecine, păi aşa te lauzi? Hai, că am venit să mergem cu armăsarii în zăvoi. Tocmai, hăt, încolo pă Tisa, cum mergeam odată, ca flăcăii!" Tatăl lui Liviu scoate un zîmbet chinuit. Bătrîna începe iar să se închine şi plînge. „Hai, mamă, nu mai plînge, te rog. Ce rezolvi dacă plîngi?" — spune Liviu. Bătrînul Ciogu s-a aşezat lîngă pat, pe un scaun. Îl ţine de mînă pe tatăl lui Liviu şi i se uită drept în ochi.

Chicago, Illinois	G M T	Lunga
orele 7.30	13.30	ceasul 3 şi jum.

Telefonul ţîrîie prelung. Nu răspunde nimeni. Zarkovitch încearcă încă o dată. Acum o voce de femeie încă tînără se aude la celălalt capăt al firului:

— Nu, cred că aţi greşit.

Descumpănit, Zarkovitch încearcă iar. Ţîrîit prelung. Apoi, aceeaşi voce:

— Da, Martin, sigur, eu eram. Da' nu puteam vorbi. Tocmai l-am auzit mişcîndu-se dincolo. Da, da, e aici. Nu, nici o schimbare. Da, la opt şi jumătate. Îţi dai seama, o să fiu acolo. Da, ei dorm încă. Bine, bine; la revedere.

Telefonul e atîrnat în furcă. Un clinchet sec. Linişte.

„Duceți-mă afară, la aer!" reușește să spună tatăl lui Liviu. Pare mult mai înviorat dintr-o dată. Cei doi bărbați îl ridică din pat și-l lasă pe propriile picioare. Îl sprijină de sub brațe cu umărul. Mîna lui slăbănoagă strînge ca un cleşte umărul fiului. Reușesc să-l așeze pe prispă, pe banca de lemn peste care a fost așezat un pled. Sticla de răchie și cele două păhărele au rămas neatinse. Tatăl lui Liviu face un gest către vecinul său, tatăl Anei, de parcă l-ar îmbia să guste din băutură. Vecinul se strîmbă. Nu poate să bea, spune grimasa lui, îl ustură stomacul. Arată cu mîinile cum i se zvîrcolește ceva în burtă dacă bea.

*

Vasta sală în care Purvis și-a stabilit biroul e deja înecată în fum. Chiar și Cowley și-a aprins un trabuc și trage din el cu un aer gînditor. Aerul lui de totdeauna, chiar cînd pretextul izolării de lume e mai subțire și decît această perdea de fum.

De cînd se cunosc? rupse, în sfîrșit, tăcerea Cowley.

— Păi, de cîteva săptămîni bune. Femeia asta are o prietenă. Aia l-a adus în casă la ea. Pe prietenă o cheamă Polly Hamilton și ea crede că omul nostru doar seamănă cu Dillinger, dar nu e el. Ea lucrează la un restaurant. E chelneriță. Acolo l-a cunoscut. De fapt, zice, nu ea l-a observat. O colegă i-a atras atenția. Zice că i-ar fi spus: „Fii atentă la tipu' ăla dă la masa ta. Să juri că-i Dillinger, nu alta!". Polly s-a apropiat de el și i-a zîmbit. Tipu' i-a răspuns la zîmbet, și cu asta gata. A făcut și niște glume, că-i tare glumeț. A zis c-a mai auzit chestia asta, cu asemănarea lui cu Dillinger. „Da', zice c-ar fi spus, dacă pă Dillinger nu-l deranjează, ha, ha, de ce m-ar deranja pă mine." Simpatic tip, nu?

— Și după aia s-au mutat la cunoștința dumitale, la Anne Sage, nu?

— Da. Polly a implorat-o să-i închirieze o cameră. Are una izolată, unde s-au și mutat.

— Dar cum de n-a bănuit nimic? insistă Cowley.

— Păi zice și ea ce zice toată lumea. Tipu' e foarte simpatic, plăcut, atent. Cum să-ți treacă prin cap că ăsta e Dillinger?

Gary, Indiana	G.M.T.	Lunga
orele 8.00	14.00	ceasul 4 d.a.

Locul intilnirii nu e rău ales. O piațetă protejată de nenumărate străduțe care se intretaie, in care un om cu pas ferm își poate pierde urma foarte ușor. Piațeta se află chiar in fața lui Children's Memorial Hospital. Anne Sage demonstra o foarte abilă știință a relațiilor cu oficialitățile. Firește, nimeni nu-i putea reproșa excesiva prudență. Ar fi insemnat o jignire inutilă. Și, de altfel, poate că avea dreptate. Nu era exclus să fie urmărită.

*

„Ci-ci-cine cintă?" intreabă tatăl lui Liviu. „E serbare, in parc!" spune bătrina ridicind vocea, de parcă ar vorbi cu un surd. Așa!? pare să spună mișcarea din cap pe care o face bolnavul. „Da, au scos steagurili de la toate bisericile, a venit fanfară din Igriș..." „C-c-cre-cre-deam că-i n-n-nuntă!" articulează cu greu bătrinul și din nou un zimbet amar ii colorează fața.

*

Zarkovitch scrutează drumul care vine din dreapta. Spre marea lui uimire, o vede apărind din stinga. Trece prin fața mașinii cu totală indiferență, deși un gest abia vizibil il anunță pe polițist că femeia i-a reperat. Dispare pe una din străduțele laterale și, după citeva minute, revine din sens contrar. Zarkovitch deschide repede portiera și femeia se așază pe bancheta din spate. Mașina demarează instantaneu.

— Doamna Sage, domnii Cowley și Purvis, face polițistul prezentările.

— Domnul Cowley a fost informat, spuse Zarkovitch. Domnul Purvis știe încă de alaltăieri. Dar ar dori să afle citeva amănunte despre viața de acum a lui Dillinger.

— M-ar interesa, zise Purvis, cum ați descoperit că el este Dillinger.

— Dintr-o întîmplare. Asta s-a petrecut acum cîteva zile. Tocmai dădusem peste un ziar mai vechi cu fotografia lui pe prima pagină. M-a izbit asemănarea. N-am crezut nici eu că e Dillinger, însă cînd i-am arătat fotografia a recunoscut pe loc. Zicea că nu-l interesează dacă am să-l torn sau nu la poliție. Tot n-au să-l prindă. Dar, de fapt, știa că n-am să spun nimic poliției despre el. Într-o seară, acum o săptămînă, cînd am ieșit la un restaurant, s-a întîlnit cu doi bătrîni, soț și soție. Ardeam de curiozitate să aud ce vorbesc. M-am prefăcut că merg la toaletă, am lăsat-o pe Polly cu fiul meu și cu prietena lui și am prins o parte din ce-și spuneau. Bătrînii urmau să plece în Mexic și el le propusese o sumă de bani, cred că vreo zece mii de dolari, să-l dea drept fiul lor. Bătrînii ziceau că nu pot întîrzia nici o zi peste data de douăzeci și trei. Eu cred că douăzeci și trei luna asta. Se potrivește, pentru că e o zi de luni, iar ei spuneau că pleacă la începutul săptămînii. Apoi ne-am întors acasă cu toții. Jimmie — așa-i spunem cu toții, Jimmie — e foarte vesel. Știe o mulțime de lucruri. Povestește foarte frumos. Zice că a fost și în Europa, pe vremea cînd era marinar. Dar nu l-am crezut, pentru că zicea că la Hamburg îl agățau femeile pe stradă cînd ieșea singur în oraș. La Hamburg nu te agață nimeni, nici măcar poliția, ce să mai vorbim despre femei. Cînd le vezi privirile decolorate, îți dai seama imediat că n-au ele ochi pentru alde Jimmie, care, oricum, nu-i prea arătos.

Gary, Indiana	G M T	Comloșul Mare
orele 9.00	15.00	ceasurile 5 d.a.

Reporter de vest (Comloșul Mare, ceasul cinci după-amiază): „După o tihnită mistuire și binemeritată repausare în fi'igoria de sub stejarii și băgrinii umbroși din curtea domnișoarei Puși, vreme în care, la o dulceață de cireșe amare și apă rece am vorbit despre soarta tinerelor femei în lumea de azi, băgînd amîndoi de seamă că timpul trece ca un vis, iar soarele cumpănește bine dincolo de amiază, ne smulgem cu greu din vorbire și, împreună cu ceilalți localnici, scoși din casele lor cu toată buna voie pentru repetir, fugim în piață. La cinci punct începe emulațiunea fanfarelor și corurilor. În sacra zi de 15 ale lunii viitoare, aici se vor înfrunta în fața juriului prezidat de dl Paulian, președintele socie-

tății «Doina» și al Ligii culturale din Turnu-Severin, peste 30 de reuniuni corale și de fanfară atît din Timiș, cît și din Oltenia. Am aflat de la notabilități că premiile vor consta în frumoase cupe, cărți, medalii, diferite obiecte cu simbol, dar și suma de cinci sute lei ca stimulare pentru premiul întîi. În aceste clipe de torpoare, cînd întreaga natură parcă a încremenit mistuită de căldura năbușitoare, în piață repetă înfruntarea numai corul mixt din Comloș, fanfara «Gloria», corul «Armonia» din Saravale și corul bărbătesc din Igriș. Unul dintre organizatorii-dirigenți ne destăinuie, nu fără mîndrie locală, că a aflat, din sursă trimisă la sigur, că formațiunile concurente din Craiova, Slatina și Turnu-Severin vor începe repetirul abia peste două săptămîni. Urînd succes deplin inimoșilor cîntăreți timișeni, ne tragem mai la o parte, unde frumoase fete și femei din Comloșul Mare și Lunga, prezintă juriului superbe costume populare, în chip de antrenament pentru concursul de porturi. Broderia fină, bogăția firelor de aur și argint, splendoarea îmbinării coloristice, dar mai ales grația și demnitatea cu care aceste brave localnice își poartă portul, ne trimit cu gîndul la o mare paradă a modei, spre care orișice capitală din Europa și America ar putea privi cu jind. Cinste acestor sănătoase ființe generatoare de viață și frumusețe!"

*

— Martin mi-a spus că mi se vor acorda asigurări... Cred că știți că și domnul McNutt m-a ajutat de două ori. Domnul McNutt era foarte cumsecade. Odată am ajuns pînă la șeful lui de cabinet. Nu mi-a fost greu să obțin tot ce aveam nevoie. Dar acum... după cum știți... cred că o asigurare scrisă..., spune femeia.

— Scrisă de către cine? intră în discuție Sam Cowley.

— Păi... eu nu știu. O hîrtie din partea celor care hotărăsc expulzările...

— Expulzările le hotărăsc cei în cauză. Ei sînt singurii care, prin comportamentul lor, decid dacă rămîn sau sînt expulzați din Statele Unite.

— Domnule... eu altceva voiam să spun. Cred că ar fi în interesul tuturor să mi se asigure... după aceea... rămînerea în Statele Unite...

— Desigur, se grăbi să o aprobe Purvis. Am discutat la Washington și mi s-a promis că nu veți mai avea nici o problemă în viitor. Washingtonul știe întotdeauna să aibă grijă de cei care au grijă de el. N-o să fiți uitată. Fiți fără grijă!

— Vă mulțumesc din suflet, domnule Purvis. Nici nu vă puteți închipui cît de mare este ajutorul dumneavoastră. N-am să uit asta, domnule Purvis, niciodată n-am să uit.

Urmează un alt moment de tăcere, după care femeiea reia:

— Domnule Purvis, ar mai fi ceva. Martin mi-a promis, adică... Martin mi-a spus că ar fi vorba și de o sumă... de bani. Mă înțelegeți, o femeie singură... cu un copil mare, ce-i drept, dar am pierdut foarte mult în ultima vreme, nimic nu mai merge așa cum ar trebui... deci banii aceia mi-ar prinde foarte bine... să nu credeți că eu... pentru asta... însă știu că oficial... se dau acei bani... și...

— Doamnă, nu vă faceți nici un gînd rău. Încă n-am discutat cu superiorii mei amănuntele dar știu că zilele trecute au mărit recompensa. Cred că, în mod normal, vi se va acorda dumneavoastră. E un drept pe care nu vi-l poate lua nimeni. În ce ne privește, avem posibilitatea să vă oferim, din fondurile noastre, o anumită sumă, pe care, în anumite împrejurări...

Se lasă o pauză mai lungă. Nimeni nu mai are nimic de adăugat.

Chicago, Illinois	G M T	Lunga
orele 9.30	15.30	ceasul 5 și jum.

Liviu a terminat de săpat porumbul din spatele casei. Mama îi toarnă apă dintr-o ulcică de pămînt să se spele. Cei doi bătrîni îl privesc nemișcați, cu atenție, de parcă ar urmări cine știe ce spectacol. Dinspre Comloș se aude cum fanfarele reunite intonează mai întîi imnul iugoslav, apoi imnul regal al României. „Ce-ce-ce-i?" — întreabă tatăl lui Liviu. „E meci de *foot-ball* cu Chichinda!" — explică Ciogu.

*

Reintors la poliție, Cowley cere legătura, prin firul direct, cu Washingtonul. Are noroc. Șeful cel mare e încă la birou.

— Te ascult, Cowley. S-a aranjat ceva?

— Domnule Hoover, totul e pus la cale. Noi ne-am pregătit.

— Cowley, un singur lucru: fără violență. Dacă se poate, fără nici un foc. Știi că în ultima vreme ni se pun în circă tot felul de porcării. N-aș vrea să mai adaugi și tu o piesă la dosarul ăsta din cauza căruia am insomnii.

— Am înțeles. Nu vom avea decît pistoale. Nu le scoatem decît la nevoie. Numai în cazul cînd va fi absolut necesar.

— Și încă ceva. Să n-aud că e rănit vreun trecător sau oricine altcineva care n-are nici un amestec în porcăria asta, că s-a terminat cu tine. Clar?

— Am înțeles.

— La treabă. Aștept la telefon detalii. Pentru tine, voi fi de găsit azi toată ziua.

Cowley așează telefonul în furcă, își cheamă adjunctul, coboară, urcă în mașină și se îndreaptă spre cinematograful *Marbro*. Se circulă intens în ambele direcții. Locuitorii orașului nu mai rezistă căldurii și dau năvală spre plajă. „Pare-ar fi o sărbătoare națională", mormăie Cowley. „N-au alt gînd decît să se tăvălească cu burta la soare, iar eu întind capcane pentru fiara asta hăituită." Cu cît se apropie mai mult de plajă, șoseaua e tot mai aglomerată. Un puhoi multicolor, claxoane, fum. Frumos început de duminică.

Chicago, Illinois	G. M. T	Comloșul Mare
orele 10.00	16.00	ceasul 6 d.a.

Cinematograful *Marbro* e o clădire tipică de la începutul secolului. Un amestec de stiluri, de culori și de unghiuri, în fața căreia nu e bine să zăbovești prea mult. S-ar putea să se lase cu amețeală. Nu e nici în intenția lui Cowley să zăbovească. El dă un tur în jurul clădirii, se oprește în fața fiecăreia din ușile principale, două la număr, a ușilor de evacuare și a celor de incendiu. Apoi se reîntoarce în mașină, urcă la volan și revine la poliție.

*

Reporter de vest (COMLOȘUL MARE — ceasul șase spre seară.) : „Soarele scapără deja spre apus. Peste înălțimile aeriene frămîntate parcă de văi adînci, ca peste un ocean tulburat de valuri, se întinde feeric o splendidă pînză roș-

narie. Un vînticel mîngie coamele despletite ale salcîmilor din parc. Un murmur tainic şi făr' de-nţeles se aşterne. Sufletele se animă parcă de o simţire mai cucernică. Dar numai cîteva clipe doar! Încep marile repetiţii sportive de la Comloş! Tinerii se antrenează în faţa tribunelor pentru uriaşele întreceri ale trupului din 15 aug. Căci comloşenii, în mersul lor înainte, şi-au dat seama ce este progresul, cum spune şi marele Montessori», căci ce este progresul decît a vedea ceea ce nu s-a văzut înainte, de a face ceea ce nu se făcuse, adăugînd lucruri nouă la ceea ce părea complect». Societatea de educaţie fizică înfiinţată aici, la graniţa de Vest a ţării, acum cinci ani, numără 60 membri activi şi este de sine stătătoare. Copii de ţărani, între 16 şi 20 de ani, cu dragoste faţă de exerciţiile ce le fac, fie la fus, fie la paralele, fie cele libere, de toate felurile, sunt demni de văzut. Ei smulg ropote de apluze celor prezenţi, mai ales la salturile mortale. Mişcările mlădioase ale trupurilor lor tinere, venite de la coasă şi seceră, arată celor de faţă foloasele unei educaţiuni fisice complecte".

*

„Du-te, Liviuţ, mamă şi adă-l pă popa Mehadin să-l împărtăşească!" zicea mama în tinda întunecoasă şi cu vocea scăzută, să nu fie auzită de cei doi care stau pe prispă. „Se simte el mai bine, da'... cine ştie? Mai bine să fie!" Liviu aprobă din cap şi trece în camera alăturată să se schimbe.

Gary, Indiana	G M T
orele 10.30	16.30

Un bărbat cu pijama în dungi se întinde leneş în faţa ferestrei. Soarele deja arde, însă el nu trece prin perdeaua groasă, protectoare. Prin uşa întredeschisă prin care a ieşit se zăreşte un căpşor blond, scufundat între perne.

Jimmie... Jimmie, se aude un glas subţirel, ca de fetiţă. Jimmie, nu fi rău... Adu-mi şi mie cafeaua... Azi e duminică, am şi eu dreptul la atîta lucru.

Însă Jimmie n-o aude chiar de la început. Iese din baie, se îndreaptă spre bucătărie, în drum aruncă totuşi o privire. Între timp, fata adoarme.

— 'te-ați a'dracu, dă putori, spune el printre dinți. Toate sînteți la fel, puturoase și mofturoase. Ei, discutăm noi mîine... Mîine la ora asta o să fiu departe... Putori...

Dispare în bucătărie, de unde revine cu o cană uriașă cu lapte, o bucată de șuncă și o franzelă. Le așează pe masă. Zgomotul o trezește pe blondină, care-și trosnește și ea oasele, întinzîndu-se pisicește spre Jimmie:

— Iubitule, te-am rugat să-mi aduci cafeaua...

Jimmie îi aruncă o privire, mușcă din șuncă și se întoarce spre ea:

— Scumpo, te-am rugat și data trecută să nu-mi ceri chestii din astea. Am oroare dă femeile care nu-și știu face dă mîncare. Mă apucă așa o scîrbă că nu mai garantez dă mine. Clar?

Fata se întoarce spre perete și adoarme instantaneu. Jimmie își mestecă mai departe bucățile de șuncă, pe care le smulge cu o poftă dementă direct de pe os.

Chicago, Illinois	G M T
orele 11.00	17.00

Agentul special Cowley și adjunctul său, Virgil Peterson, încep marea mobilizare. În jumătate de oră reușesc să adune aproape tot efectivul. „Detașamentul Dillinger" e cel mai disciplinat dintre toate unitățile poliției din Chicago. Apar primele zvonuri: cum că ar fi o alarmă falsă, cum că e o repetiție în vederea unor acțiuni în mai multe state, cum că Detașamentul se va desființa. Nici una dintre aceste presupuneri nu este, în felul ei, prea departe de adevăr. Dacă un agent cu spirit de observație nu ar fi adus la cunoștința superiorilor săi un anunț pe care-l descoperise în coloanele unui ziar din Indianapolis, probabil că la ora aceasta „Detașamentul Dillinger" ar fi fost dizolvat. Mai ales că după masacrul de la *Little Bohemia* circulaseră insistent zvonuri despre moartea lui Dillinger. Anunțul suna în felul următor: „Multă fericire fratelui meu John cu ocazia celei de-a treizeci și una aniversări a zilei sale de naștere. Oriunde ar fi, sper să citească aceste rînduri, Audrey". Nu putea fi o coincidență. Cîteva zile mai tîrziu, spargerea de la South Bend lămurește lucrurile.

Gary, Indiana — orele 11.15 — G M T 17.15

În vreme ce agenții speciali își consumă ipotezele și nervii pe culoarele poliției, Jimmie și iubita lui reușesc, în fine, să se îmbrace. El își pune un foarte elegant costum alb, pălărie de pai și o pereche de ochelari negri. Are pregătit și un baston lucios, pe care-l mută nerăbdător dintr-o mînă în alta. Fata îmbracă o foarte elegantă rochie albastru-deschis, își strînge părul sub ceafă și tocmai își așază pălăria mare, asortată, într-o oglindă ovală. Sînt singuri în toată casa. Mai bine zis, erau pînă în urmă cu cîteva clipe. În timp ce fata își execută ultimele piruete în fața oglinzii, în hol pătrunde Anne, cu un zîmbet mic în colțul gurii.

Hello, dragilor, v-ați și trezit? De fapt, pe Jimmie l-am auzit azi-dimineață, înainte de a pleca. Dar tu, Polly? Cum ai dormit, scumpa mea?

Ah, Anne, de-ai ști ce minunată noapte am petrecut cu răutăciosul ăsta... Auzi, tu, azi-dimineață n-a vrut să-mi dea nici o cafea! După ce că sînt o fată atît de bună...

— Bagă mare, scumpo, că începe să mi se topească inteligența, spune Jimmie. Dăm o raită prin jur și ne returnăm la așternut. Asta nu-i vreme dă ieșit din casă. Da' parcă poți dă cînd cu sufragetele alea să mai faci o mișcare fără să le calci pă bătăturile lor parfumate? Hai, rade-i viteză, scumpo, că scot foc pă nări...

Afară-i un iad, îl aprobă Anne. Pe mine m-au adus acasă trei tipi cu mașina. Am fost în centru să aranjez niște încurcături cu livrarea de carne. Era să mă sufoc de căldură. Vă sfătuiesc să nu stați mult. Aud că cei slabi de inimă au fost anunțați prin ziar să nu iasă din casă, să-și procure gheață și să nu se enerveze.

— Păi, mie nu-mi mai lipsește dăcît gheața și ascunsu-n dormitor, că dă nervi nu mă pot plînge...

Se apropie de Polly și o sărută pe gură, sub privirile binevoitoare ale Annei.

— Te pupăm pă boticu' ăla al tău scump. Ne reîntoarcem peste vreun ceas-două. Pregătește streșinile, că o să transpirăm ca niște cai rătăciți dă herghelie. Adio!

— Adio, Jimmie!

Sam Cowley, picior peste picior, își revede notițele pe care le-a făcut în grabă pe-o hîrtie de caiet. E un plan al cinematografului *Marbro*, pe care ieșirile și intrările sînt marcate cu un creion roșu. Pe o coală mai mare, alături, e desenat nu numai cinematograful, dar și împrejurimile. Mai aruncă o privire, își țuguie buzele, pune hîrtiile de-o parte își ia pălăria și iese.

Melvin Purvis telefonează în continuare. E nervos din cauza ordinelor primite. A trebuit să-l mintă și pe John Stege, cel care făcuse din cazul Dillinger o problemă personală. Ordinul lui Hoover fusese clar: nici o colaborare cu poliția. Nici măcar cu „Detașamentul Dillinger". Deci, nu mai era nimic de făcut.

Ușa se deschide și în cameră pătrunde însuși Stege.

— Salut, bătrîne! Aud că ați prins un fir sigur. Nu știu de ce vă dați voi întotdeauna așa rotunzi! Uite, eu am fost nevoit să scot pe ușă afară doi indivizi de la poliția din Chicago care mi-au propus să mergem cu echipa să-l lichidăm pe Dillinger. Asta a fost condiția lor: să-l împușcăm fără nici un avertisment. Chestia asta eu n-o pot face. Din cel puțin două motive: unu, că s-a mai întîmplat să omorîm din greșeală pe altcineva, și doi, pentru că oricine are dreptul la o șansă, fie el și John Dillinger.

Purvis îi aruncă o privire în care se citește îndoiala.

— Și ai renunțat tu numai din cauză că niște polițiști mai ai dracu' nu vor să-și facă probleme?

N-avem de ales. Nu se mai poate cu vechile metode. Din cauza asta s-a și ajuns aici. Prea multă violență. Sîntem, de vreo zece ani, detașat, în capu' listei.

— Și tu vrei să rezolvi acuma problemele de palmares, hă? Să știi că ți-ai găsit momentul! Oricum, de îndată ce aflu ceva sigur, te anunț. Azi-dimineață a fost o alarmă falsă. Cineva ne-a anunțat că l-a văzut pe Dillinger îndreptîndu-se spre plajă, într-o mașină, împreună cu două femei. A fost o greșeală.

Privirea lui Stege se umbrește. Abia acum începe să devină bănuitor:

— Deci, nimic nou?

— Nimic. S-a dat cu totul la fund. Poate e deja prin America de Sud, iar noi ne scoatem ochii de atîta privit prin binoclu.

Gary, Indiana — G M T
orele 11.40 — 17.40

Cu un pas ferm, de bărbat care știe ce vrea, pentru care viața nu mai are secrete, Jimmie se îndreaptă spre *Seminary Restaurant*. E locul lui preferat, liniștit și răcoros: Se așează la o masă și, înainte ca Polly să poată deschide gura, spune:

— Ascultă, scumpo, crezi că ți-ar strica la ten o excursie mai lungă? Să zicem pînă în Mexic. Sau poate în Venezuela. Nu ți-ar surîde o treabă ca asta?

Polly îl privește zîmbind. Asta e una din glumele lui obișnuite. Unul din viseie lui cu ochii deschiși. Ce să caute ea în Mexic? Să se topească de căldură? Nu-i ajung cele cîteva zile de caniculă de aici? În plus, toată forfota aia de indivizi nervoși și leneși... Nu, mai bine aici, unde briza lacului înmoaie și cele mai ale naibii valuri de căldură.

Și cînd am face excursia asta?

— Chiar mîine.

Polly izbucnește în rîs. Bine că n-a acceptat. Bancurile lui nesărate. Auzi, să pleci așa, una-două în Mexic! Cu ce bani? Nici Jimmie nu pare cine știe ce scufundat în bogății. Dacă stă să se gîndească bine, cadourile lui sînt cam de două parale. E adevărat, n-a cunoscut în viața ei un tip mai atent și mai sensibil la dorințele ei. Dar, dacă face o socoteală, nici unul din fleacurile pe care i le oferă nu trece de zece dolari. În mod cert, are sufletul mai larg decît punga.

Fie că n-a înțeles de ce rîde, fie că a interpretat totul pe dos, Jimmie se ridică nervos de la masă:

— Atunci o să plec singur.

G M T — Colosul Mare
17.45 — ceasurile 8 fără un sfert, seara

Liviu trece prin fața fostului conac al ducesei de San Marco. Un grup de codane de 15—16 ani, îmbrăcate în costum popular, stau strînse grămadă în fața intrării și chicotesc. Sînt probabil singurele persoane care nu se uită la

meci. Liviu nu le cunoaște, n-ar putea să spună dacă sînt fete din sat sau din satele vecine. Cînd a plecat el la facultate, unele dintre ele abia se născuseră. Se apropie de mulțimea înfierbîntată din jurul terenului de *foot-ball*. Cam greu de găsit părintele Mehadiu în hărmălaia asta. Se apropie de un copac unde sînt urcați copii și vrea să roage pe unul din ei să-i spună dacă nu-l vede pe undeva pe popă. Își dă seama apoi că trebuie să existe și o „tribună oficială", așa că face stînga împrejur și pleacă din nou spre marginea aglomerată a terenului.

G M T	Comloșul Mare
18.00	ceasurile 8 seara

Reporter de vest (Comloșul Mare, ceasurile 8 seara): „Dar punctul de maximum este atins la match. Selecționata locală, *Comloșana*, «aleasa», cum îi spun în grai sătenii, face un match de probă cu «aleasa» — firește tot din Comloș care o întrupează, pentru matchul decisiv din 15 aug. curent, pe echipa jugoslavă *Z.A.K.* din Kikinda. *Comloșana* e hotărîtă să joace ca și cum s-ar afla în fața vecinilor jugoslavi, adică plină de îndîrjire și gravitate. Două fanfare românești intonează cele două imnuri regale. Lumea se scoală cu emoție. Apoi se așează. Puțini, dar inimoși, cei peste două sute de bărbați din tribune nutresc vreme de două reprize emoția pe care vor trebui s-o trăiască luna viitoare circa patru mii de spectatori. Biruința *Comloșenei* a fost și de data aceasta deplină: 9 — 1."

*

L-a găsit pe părintele Mehadiu. E cocoțat pe o bancă de lemn, în picioare și pare nerăbdător. Se bițiie în stînga și în dreapta, după cum mingea este trimisă încolo și încoace pe teren. Îl apucă de pulpana sutanei și-l trage. „Aaa, domnu' doctor Liviu! Ce plăcere! Da' unde-ai stat, bre, că nu te-am văzut pîn'acu!?" Preotul îi dă mîna lui Liviu și-l urcă lîngă el pe banchetă. Cît timp Liviu îi explică de ce-l caută, părintele rămîne atent la desfășurarea meciului. Spune, da, da, sigur, de mai multe ori la rînd. „Domnule, vii sau nu vii?" — ridică Liviu vocea cu o ușoară enervare în glas.

„Ce? Da, viu, Liviucă, viu! Să-l împărtășesc pe bătrîna', da, viu. Numa' stăi să se termine match-ul!" Liviu coboară de pe banca de lemn și pornește spre casă.

Chicago, Illinois — G M T
orele 12.15 — 18.15

Nici cel mai pătrunzător, nici cel mai experimentat doctor psihiatru n-ar putea pătrunde dincolo de masca pe care Sam Cowley și-a pus-o pe față. O privire dură și, în același timp, indiferentă. Se îndreaptă spre sala mare mestecînd impasibil gumă. Sala geme, rîsetele acoperă zumzetele discuțiilor. Rîsete mai degrabă nervoase, alternate numai de căldura care, în ciuda pereților groși și a perdelelor întunecate, a pătruns pînă aici. Cowley începe să vorbească fără nici un fel de introducere. Asta e stilul lui de toate zilele:

Sîntem o mînă de oameni, spune el, după care se oprește.

Zgomotele încetează brusc. În fine, își dau seama că e ceva serios la mijloc. Nu e Cowley omul care să-i cheme în miezul unei zile ca asta doar ca să-i întrebe cum o duc cu viața personală.

Sîntem o mînă de oameni, reia Cowley. Exact cei care ne aflăm acum în această sală. Nu-mi cereți aici un fel de explicații, pentru că n-am să vi le pot da. Vă anunț doar că a sosit un moment important pentru noi. Poate cel mai important. Începînd din această clipă, ochii întregii Americi se ațintesc asupra noastră.

Pauză. Cowley soarbe cîteva înghițituri dintr-un pahar. O voce groasă îi însoțește gesturile:

— Sammy, nu bea prea multă. Am eu aici în gentuță o sticloanță cu o formă artistică. Un corp de balerină reprofilată pe sporturi de saltea, hă, hă! Da' asta încă nu-i totu'! Să vezi ce are înăuntru'!

Cîteva rîsete vulgare se aud din fundul sălii. Cowley nu le bagă în seamă.

G M T — Lunga
18.15 — ceasurile 8 și un sfert, seara

Părintele Mehadiu intră în camera bolnavului. Vecinul și mama lui Liviu stau în spatele lui și se închină. Liviu, avînd scuza că a trecut la catolici încă de cînd era adolescent, stă în cealaltă cameră și citește. Nu vrea să-l vadă pe popă, s-ar enerva, dar nu știe de ce.

Chicago, Illinois   18.20
orele 12.30   G M T

— Ochii întregii Americi s-au și ațintit asupra noastră. Vă cer un singur lucru. Adică vi-l cere domnul Hoover. Multă atenție și multă precizie. Vom participa la o acțiune specială. Încă nu vă pot dezvălui despre ce e vorba. Vă spun doar că ceea ce vom face azi s-ar putea să intre în istorie. Poate că e momentul decisiv al carierei noastre. Și a mea, și a voastră. Și, poate, și a domnului Hoover.

De data asta nu se mai aude nici un comentariu. Zîmbetele le îngheață pe buze.

— Din această clipă, nimeni nu mai părăsește clădirea poliției. Virgil Peterson are o listă a tuturor celor prezenți. Veți mînca aici la cantină și veți aștepta ordinele.

Cowley se ridică la fel de absent precum a venit și iese pe o ușă laterală.

Gary, Indiana   G M T
orele 12.25   18.25

La Gary, Polly și Jimmie tocmai se reîntorc spre casă. Patul e desfăcut. Jimmie aruncă pe un scaun pălăria, sprijină de perete bastonul, se dezbracă și intră în pat. Peste cîteva clipe Polly e alături de el.

G M T   Lunga
18.30   ceasurile 8 și jum.,
    seara

Vecinul Ciogu a plecat împreună cu popa Mehadiu. „N-ar fi rău să mă împărtășești și pă mine, părinte, dacă tot veniși pin' aci!" Liviu și mamă-sa stau la masa din tindă și mănîncă. În tăcere. Reușesc să-l facă și pe bolnav să înghită cîteva linguri de supă. Încearcă apoi să-i dea și puțin miez de lubeniță, dar bătrînul se îneacă și ei doi nu mai știu cum să facă să-i potolească tusea.

Chicago, Illinois   G M T
orele 13.00   19.00

Căldura e, de acum, sufocantă. Pe străzi nu mai circulă nimeni. Cele cîteva automobile parcate lîngă bordură au roțile scufundate în asfaltul topit. Aerul a încremenit deasupra orașului, dogoritor și sumbru.

Sam Cowley își face vînt cu pălăria și privește pe geam. În depărtare, lacul Michigan e o pată albastru-neagră, aburită și sticloasă, prin care ochiul pătrunde cu mare greutate. Concursul de înot e în plină desfășurare.

Gary, Indiana   G M T
orele 13.15   19.15

Jimmie a adormit. Polly se ridică tiptil de lîngă el, se apropie de masă și îi scotocește în portmoneu. Nu găsește altceva decît trei bancnote de cincizeci de dolari, o hîrtie cu un nume pe care nu-l distinge prea bine, doctor Locser sau Loeser, și fotografia veche a unui cuplu în care nu recunoaște pe nimeni. Bărbatul ar fi putut fi Jimmie însă acela are un păr deschis la culoare, pe cînd al lui Jimmie, e negru ca pana corbului. În celălalt buzunar găsește un ceas frumos, plat, pe care Jimmie îl consultă, cînd ies în oraș, din cinci în cinci minute. Nu e nevoie să-i deschidă căpăcelul pentru ca Polly să știe că înăuntru Jimmie pusese fotografia ei, care-i plăcuse atît de mult încît o decupase singur pe măsura ceasului.

G M T   Lunga
19.30   ceasurile 9 și jum.
seara

Liviu s-a retras din nou în camera lui și citește. „Să te culci devreme, Liviucă, mamă, că mîine tre' să te scoli la șase să iei trenu!" „Bine, bine! N-ai grijă!" spune Liviu. În camera lui, bătrînul respiră greu. Abia i s-a potolit tusea. Stă cu ochii ațintiți în tavan. Dinspre Comloș se aude acum o torogoată și niște tobe care-i țin hangul. A început balul care va dura pînă dimineața.

Gary, Indiana   G M T
orele 14.05   20.05

Anne Sage aruncă o privire în garderobă. Caută o rochie anume. N-o găsește chiar din prima clipă. Închide dulapul, trece, în cealaltă cameră. Gesturi febrile, priviri concentrate. O exclamație de ușurare. În sfîrșit, a găsit ceea ce căuta. Ține rochia în mîna stingă, o ridică spre lumina care pătrunde prin fereastră și o mîngiie cu un gest și tandru, dar și plin de curiozitate. E o rochie subțire, cu mîneci scurte, croită simplu, dintr-un foarte frumos material de mătase portocalie. Doar că aici, în penumbra încăperii, ea, de altfel, și în întunericul serii, culoarea ei ar putea să fie luată foarte ușor drept roșie.

Chicago, Illinois	G M T
orele 15.10	21.10

Sam Cowley coboară pe scara de serviciu în curtea poliției. Intră în garaj, aruncă o privire spre cele patru automobile mari, negre, parcate pe mijloc, unul după altul, apoi iese. Privește în sus. Soarele cade perpendicular pe clădire. Curtea e pustie.

G M T	Comloșul Mare
21.15	ceasurile 11 și un fîrtai, noaptea

Reporter de vest (Comloșul Mare, sara tîrziu): „În pacea și liniștea serii, se înalță spre cerul abia întunecat cîntece frumoase, muzici ce învăluie în aceleași dulci simțiri inimi ce bat în același ritm. Deodată totul încetează. În sala teatrului comunal, încîntați de o emoțiune vie și sinceră, membrii cercului studențesc român din Comloș încep repetițiile pentru marea reprezentație din 15 aug. crt. cu piesa populară ocazională în trei acte, «Licuța din Livezi». Subiectul său este o poveste de dragoste dintre feciorul Marin, oltean așezat de curînd în Comloș și Licuța, iubita lui, lăsată la Livezi, pe malul Jiului. Figura luminoasă a Licuței, dorul lui Marin, bărbăția lui Păun și umorul lui Moș Haralambie au descrețit, pe rînd, frunțile celor de față și le-au înduioșat inimile. La tragerea cortinei, ni se înfățișează o odaie țărănească. La masă șade supărat Marin, interpretat cu simț artistic corespondent de junele student în drept la Cluj, Cains G. El poartă un frumos costum oltenesc și-și as-

cultă cu mîhnire cuvintele ce le spune de unul singur, căci mama sa, Stăncuța, interpretată de d-șoara Pușî M., nu este pe moment de față. Valoarea adîncă a vorbelor lui, o valoare de simbol istoric, am putea spune, înflăcărarea lor arzătoare, ne silesc a le transcrie după manuscript, căci nici o istorie a Comloșului nu ar putea oglindi mai grăitor trecutul acestor olteni vitregiți de soarte: «Mi-i dragă, foarte dragă, mamă și mi-i jele de ea că multe am mai pătimit de cînd am venit în pămîntul acesta străin; nu am avut casă, nu am avut masă... Ei, de cîte ori bietul tata, mort acum un an, nu voia să se reîntoarcă în țara lui, acolo, în robia Grecilor, unde bietul român zadarnic muncește din iarnă pînă în iarnă. (Din ochi îi țîșnesc fulgere)... Dar biata mama l-a oprit... Și binele a venit după rugile mamei. Acum avem casă, avem masă, ba chiar pot zice că suntem bogați, și totuși eu nu pot rămînea aici. (Se scoală în picioare). Plec, trebuie să plec la cuibul bătrîn... Nu mai stau aici, pentru că mi se sfîșie sufletul de dorul Licuței din Livezi, mi-e flămîndă inima după pămîntul de la noi. (Oftează). Știu că îmi va fi greu să mă întorc acolo de unde a plecat tot neamul meu, dar o singură dată mai vreau să petrec o seară înstelată pe malul Jiului nostru, cînd în undele lui line se scaldă luna și vine cu pași de căprioară Licuța să-și umple cofițele cu apă. (Îi dau lacrimile).»

După repetiție, am luat cîteva impresiuni asupra rolului ce-l joacă, d-șoarei Pușî. Frumoasa educațiune ce o primește la maici, bunele sfaturi părintești, emulațiunea generală, morală și spirituală din satul natal îi dau parcă aripi pe scenă. Deși este la Comloș din părinți bănățeni, d-șoara Pușî ne declară dragostea ei pentru cei veniți de lîngă Jiu, ca și pentru întregul neam din care, cu îndreptățită mîndrie face parte. Mai mult însă, îi place să vorbim despre filme. Aleasa inimii ei, la care se gîndește cînd joacă rolul Stăncuței, deși l-ar fi meritat cu îndestulare pe cel al Licuței, este Mirna Loy. A văzut-o în repețite rînduri la film, la Timișoara, cînd, în orele de morală, sora Ursula le îngăduie tinerelor mersul în grup, în scop educativ, la «Apollo». Dar a văzut-o și aici, la Comloș, unde proiecțiunea kinescopică nu mai e de mult o minune. Tînăra actriță amatoare destăinuie că a văzut toate filmele cu Mirna Loy aduse în Timiș-Torontal, dar cel mai mult i-a plăcut «Hoțul din Bagdad» și

«Cît prețuiește frumusețea», de unde a împrumutat cîteva delicate și expresive mișcări scenice. Dintre actori, i-ar place să joace alături de Gary Cooper, dacă ar pleca în America și s-ar face actriță. În dl. Caius vede totuși un bun partener pe scena comloșană. Dar în viața privată? Indiscreția noastră aduce roșeață carmin «Chagrins d'amour» în obrajii artistei."

Gary Indiana   G M T
orele 15.35   21.35

Polly se trezește. Îl zgîlțîie pe Jimmie, care deschide un ochi:

— Jimmie, tu n-ai glumit?.

— Cu ce chestie?

— Cu Mexicul. Chiar ai de gînd să pleci?

— Nu, nu, Polly. Am glumit. Unde dracu să mergi pe căldura asta? Poate spre toamnă, după ce se mai răcorește.

Jimmie se ridică. Dă drumul la radio. Un crainic plin de entuziasm relatează ultimele mile din cursa de pe lac.

— Ie-te-te! Ăștia înoată de trei ceasuri și încă nu s-au scufundat! Cine dracu îi pune să facă tîmpeniile astea? Acu', o băiță nu mi-ar strica nici mie. Da-i prea tîrziu ca să ne mai transportăm hoiturile pînă la plajă. V-am promis că mergem la film. Oare Anne s-o fi întors acasă? Ori încă nici n-a plecat? Zicea că mai dă o raită pe la *Kostur*, să vadă cum merg treburile. Azi e zi serioasă de lucru.

Polly își aranjează părul, își pune pe cap o pălărie neagră, apoi alta albastră. Nu-i plac. Încearcă și o panglică de culoare cafenie. Pare-ar fi altceva. Însă, deocamdată n-are chef să se îmbrace. E abia trei și un sfert. Căldura e atît de mare încît pudra i s-a umezit, iar rujul de buze a început să curgă din tub. Pe fața de masă s-a lățit o pată mare, roșie, la care, o secundă, se uită amîndoi speriați.

Gary, Indiana   G.M.T
orele 16.05   22.05

Anne Sage formează numărul de telefon al lui Melvin Purvis. Agentul F.B.I. pătrunde în birou exact în clipa în care, la celălalt capăt al firului, Anne vrea să pună în furcă receptorul.

— Da, Purvis!

— Nici o modificare. Mergem la cinema. Încă nu știu ora. Probabil de la opt. Am să revin.

Închide brusc. La ușă îl aude pe Jimmie. Bărbatul tușește zgomotos. Oare de cînd se află acolo? Dacă a auzit ce a vorbit la telefon? Îi iese în întîmpinare.

— Am vorbit cu Steve, minte ea. Zicea că rămîne toată ziua la părinții lui Henriette. Tocmai s-au întors de la plajă. Nu mai puteau din cauza căldurii și a înghesuielii. Parcă s-ar fi mutat acolo tot orașul. Nici în apă nu reziști prea mult, atît e de caldă.

Jimmie o privește lung. Aruncă o privire înspre telefon. Face un pas în direcția lui.

— Deci, Steve nu vine azi acasă? Cu atît mai rău, ha, ha! O să mă simt ca un crai! Să merg la film cu două femei frumoase! Ei, dacă m-ar vedea prietenii! Cred că ar crăpa ficatul în ei! Eu singur cu două femei, ha, ha, ha!

— Jimmie, te rog lasă glumele! Parcă ar fi prima oară că ieșim împreună în oraș!

— Nu, dar s-ar putea să fie ultima!

Anne Sage se crispează. Oare a ascultat cu adevărat la ușă? În acest caz, ea însăși n-ar mai da pe viitorul ei nici doi bani.

— Sper că glumești, Jimmie?

Jimmie devine brusc serios.

— Anne, scumpa mea, nu glumesc. Nu glumesc deloc. Mîine plec în Mexic. Nu mai pot rămîne aici. Simt că se împute brînza. Ar fi trebuit să plec de multă vreme, însă am avut niște probleme cu banii. Plus toată afacerea asta cu Polly.. Nu, n-am ce să regret, e o fată uluitoare, dar... prea tîrziu.

Anne răsuflă ceva mai ușurată. Dar dacă nu-i decît o capcană în care o atrage?

— Jimmie... uite, dacă vrei, diseară rămînem acasă... Nu mai mergem la nici un film... Stăm și discutăm. Pe la șase o să vină cineva de la hotel să ne aducă mîncare și un vin foarte bun... Dacă tu zici...

— Nu, Anne, am promis, Jimmie Lawrence se ține întotdeauna de cuvînt. Ca și John Dillinger, de altfel, ha, ha, ha... Mergem la *Marbro* sau la *Biograph*. O să plecăm de

acasă mai devreme. Poate se mai răcorește pînă atunci, că mă simt ca o cîrpă.

Jimmie iese. Anne rămîne singură. Nu știe dacă e bine să dea acum telefon din nou. Deci, plecarea lui e sigură. A doua zi. Apoi, s-ar putea să nu meargă la *Marbro*, ci la *Biograph*. Purvis trebuie anunțat neapărat. Dar nu are voie să riște. Acum mai mult ca niciodată, nu are voie să riște. Ultima încercare. De care atîrnă totul.

Chicago, Illinois — G M T
orele 17.45 — 22.40

Purvis rămîne visător. Încă nu știe dacă trebuie să-și anunțe sau nu oamenii. Oricum, e prea devreme. Ar trebui să se consulte cu Sam Cowley. Se răzgîndește. Toate necazurile au început o dată cu venirea lui aici, la Chicago. Cu puterea lui de muncă absolut nebunească și calmul de reptilă, cu starea de veșnică alertă lipsită de orice sentiment. S-a săturat pînă-n gît și de el și de prostiile astea cu uite Dillinger, nu e Dillinger. Reface în minte o fază din ultimul meci de *baseball* văzut, se ridică și se îndreaptă spre fereastră, unde se sprijină de pervaz și își aprinde o țigară.

Gary, Indiana — G M T
orele 17.30 — 23.30

Telefonul sună prelung. Purvis nu se grăbește să-l ridice. Știe, sau crede că știe cine se găsește la celălalt capăt al firului. În sfîrșit, apucă receptorul.

— Alo! Alo, domnul Purvis?

Vocea e puțin speriată. Sau i se pare?

— Da, Purvis.

— Nu pot vorbi prea mult. Acum sînt singură în casă, dar se întoarce imediat. Mergem în seara asta sau la *Marbro* sau la *Biograph*. Așa zicea el. Depinde de ce film este.

— Ei, fir-ar să fie! exclamă Purvis.

— S-a întîmplat ceva, domnule Purvis?

— Nu, nu, absolut nimic. Dar mă gîndeam că...

— Mă iertați, se aud niște pași la intrare. Dacă aflu ceva nou, sun mai tîrziu.

Telefonul se închise brusc, înainte ca Purvis să fi avut timp să îndepărteze receptorul de la ureche.

Mai intîi se aude pocnitura ușii, urmată de o bușitură și de o voce care tună:

— Cowley!

Sam Cowley își dă jos picioarele de pe masă. Simte că s-a petrecut ceva neobișnuit, dacă Purvis și-a călcat pe inimă și s-a deplasat pînă în partea asta a clădirii.

— Ce s-a intîmplat?

— Am feștelit-o. A mai intervenit o variantă. Femeia zice că s-ar putea să meargă la *Biograph*. Încă nu s-au decis.

— La ce oră?

— Stai să mă uit pe program. Așa... La *Marbro* reprezentația începe la opt jumate, la *Biograph*... la *Biograph* tot la opt și jumătate. Să-i dăm bătaie.

— O.K. Știi cumva unde vine *Biograph* ăsta?

— Da, în Gary, în partea de nord a orașului. Cred că nu departe de locuința Annei Sage. Deci șansele de a merge acolo cresc. Avînd în vedere căldura de afară, nu știu dacă au să se aventureze pînă la *Marbro*.

— O să vedem.

Cowley îl cheamă pe Peterson, care apare în trei secunde.

— Virgil, ici trei oameni și plecați urgent la cinematograful *Biograph*. E pe undeva prin partea de nord a lui Gary. Faci o hartă amănunțită a clădirii și a împrejurimilor. Doi dintre oameni rămîn undeva prin preajmă. Vezi să nu se rătăcească în ceață. O să avem nevoie de ei diseară. Spune-le să caște ochii.

— 'Nțeles.

Peterson iese. Purvis rămîne încruntat.

— Deci, cum rămîne? Facem două echipe?

Cowley nu răspunde imediat. Fața îi e la fel de imobilă, doar ochii sînt ceva mai vii.

— Mda. Nu avem de ales. Tu preiei o echipă, eu alta. Aș vrea să-l iau la mine și pe Zarkovitch. O să avem ceva de așteptat, așa că o să stăm de vorbă. Tipu știe o groază de intîmplări interesante. A prins aici, la Chicago, toată perioada nebună. Se zice că e unul dintre cei cinstiți.

Foarte bine. Aş fi de părere să dau şi eu o raită la *Biograph*. Nu strică niciodată să vezi locul de bătălie înaintea duşmanului.

Perfect, domnule Napoleon. N-am nimic împotrivă.

Gary, Indiana
orele 19.10

G M T
1.00 (23 iulie '34)

Telefonul de tip nou, cu sonerie conectată la un difuzor, pare că vrea să dărîme zidurile. Cowley se precipită spre el.

— Alo, aici Anne Sage.

Vorbeşte în şoaptă.

— Sîntem gata de drum. Plecăm peste cîteva minute. Încă nu ştiu unde. Însă a rămas cum ştiţi: avem de ales doar între *Biograph* şi *Marbro*.

Asta a fost tot.

Chicago, Illinois
orele 19.20

G M T
1.20 (23 iulie)

Toţi agenţii se găsesc, din nou, în sala mare. Cowley intră direct în subiect, după cum avea obiceiul.

— Domnilor, situaţia s-a complicat în mod neaşteptat. Pînă acum două ore ştiam că vom participa cu toţii la o singură acţiune. În acest moment, lucrurile s-au schimbat. Ne vom împărţi în două echipe. Una sub conducerea domnului Purvis, alta sub conducerea mea.

O pauză mare, în care nu se aude nici un protest.

Domnilor, a sosit momentul dezvăluirii.

Altă pauză, acelaşi efect.

V-am vorbit de o acţiune de importanţă naţională. Am să vă spun acum că este vorba de mai mult decît atît. E vorba de o acţiune în care onoarea noastră de oameni şi apărători ai democraţiei vor trece pe primul plan. Astăzi îl vom captura pe Dillinger.

Tăcerea se rupe dintr-o dată. Nu lipseşte nici una din obilnuitele tehnici ale isterizării unui şef mai puţin stăpîn pe sine. Fluierături, aplauze, şuşoteli, exclamaţii, îmbrînceli, felicitări, gemete, urlete, rîsete. Cowley pare prea puţin impresionat. Priveşte undeva spre peretele opus, însă privirea îi rămîne suspendată cam la mijlocul încăperii.

— Am spus Dillinger, şi nu un găinar oarecare. Am spus că e vorba de onoarea noastră şi nu de aceea a unor fiinţe abstracte. Ştiţi cu toţii cine e John Dillinger. Îi cunoaştem biografia mai bine decît şi-o cunoaşte el însuşi. N-aveţi decît să nu pierdeţi din vedere aceste amănunte. Ne putem aştepta din partea lui la orice. La absolut orice. Dar şi el din partea noastră. Deşi noi sîntem mulţi, dar nu chiar atît de mulţi cîţi aş dori eu, iar el e singur, dar nu atît de singur încît să ne repezim asupra lui şi să-l măcelărim — va fi împreună cu două femei , partida mi se pare egală. Dacă vom reuşi să-l identificăm şi apoi... ne va scăpa... n-aş vrea să fiu în pielea nici unuia dintre cei de faţă. Va fi o descalificare nu numai a noastră, ci şi a Biroului... S-ar putea ca Dillinger să fie neînarmat. Eu personal nu cred acest lucru. Nu este exclus ca la cinematograf să apară şi alţi membri ai bandei sale. Nu cred nici acest lucru. Vă spun acestea pentru că întotdeauna se iveşte un element necunoscut. Ni s-a spus să încercăm să-l capturăm viu. Dar nu aceasta este condiţia principală a anihilării lui. Doar dacă este posibil. Ni s-a mai spus că ar fi bine să nu avem, în rîndurile noastre, răniţi. Dar nimeni nu ne poate garanta acest lucru. Aşteptăm de prea multă vreme ocazia asta pentru a ne mai opri în faţa unor asemenea considerente. Dar nu pot încheia fără să vă mai spun ceva. Nu înainte de a vă ruga: nu vă primejduiţi viaţa în mod inutil. Fiecare e obligat să gîndească înainte de a trece la acţiune. Dillinger trebuie capturat în aşa fel încît această misiune să fie cea mai importantă din cariera fiecăruia dintre noi. Şi acum, domnilor, la drum. Maşinile aşteaptă.

În sala mare intră Purvis împreună cu Zarkovitch. Sînt vădit neliniştiţi. Cowley se apropie de ei şi întreabă:

— S-a întîmplat ceva?

— Nu, nu, nici o problemă, răspunde Purvis. Doar că mi se pare greu să supraveghem două cinematografe. Vizavi de *Biograph* se află un parc. Dacă l-am scăpat, şansele de a dispărea sînt foarte mari. Am verificat cu un ins de la centrala electrică iluminarea străzii. Totul merge bine. Au schimbat şi cîteva becuri arse din parc. Totuşi trebuie să fim cu ochii în patru.

— Atunci, ce facem?

— Eu propun următoarele: la fiecare cinematograf rămîne o echipă împreună cu cineva care-o poate recunoaște ușor pe Anne Sage. Aș propune ca la *Biograph* să merg eu, iar Zarkovitch, împreună cu Charles Winstead, pe care ni l-a cedat F.B.I.-ul din Chicago, să se ducă la *Marbro*. Tu rămîi, cu echipa de bază, aici. Așteptați semnalul fie dintr-un loc, fie din altul. Între timp, îi anunțăm și pe cei de la cinematograful la care nu se întîmplă nimic, spuse Purvis.

Chiago, Illinois G M T
orele 19.50 1.50

Purvis, împreună cu agentul Ralph Brown și doi subordonați parchează puțin la stînga intrării în cinematograful *Biograph*. Purvis, îmbrăcat, ca de obicei, foarte elegant, pare, mai degrabă, un tînăr de bani gata așteptînd momentul prielnic să intre în vorbă cu fetele drăguțe din cartier. Poartă o haină albastră, pantaloni și pantofi albi și dă impresia că ar fi capabil să aștepte fără să se enerveze pînă la sfîrșitul lumii. Ceea ce este evident fals, pentru că rareori F.B.I.-ul a numărat în rîndurile sale un agent atît de nervos.

Vreme de o jumătate de oră nu se întîmplă nimic. Strada e aproape pustie. Din cînd în cînd, cîte o femeie sau un cuplu de bătrîni trec pe la casierie, își cumpără un bilet și pătrund în sala de proiecție. Pe la opt și douăzeci, animația străzii crește brusc. Tot mai mulți oameni se opresc în fața afișului, îl studiază cîteva clipe, după care intră în cinematograf.

Se face opt și douăzeci și cinci. Purvis deja e agitat. Se plimbă prin fața mașinii, trage nervos din țigară.

— Ăștia sau au intrat în sală înaintea noastră, sau nu mai vin deloc, spune Purvis, transformînd chiștocul țigării pe care o terminase într-un foarte eficient proiectil.

Nici nu-și încheie fraza, că dinspre capătul străzii îi vede. Intră repede în mașină și se apleacă sub banchetă. Anne Sage e împreună cu o altă femeie și cu un bărbat. Femeia poartă o rochie albă, o pălărie albă și pantofi de aceeași culoare. Bărbatul e îmbrăcat în niște pantaloni cenușii, o cămașă albă în dungi și o cravată cu picățele. Pe cap are o pălărie de pai. El intră și cumpără bilete.

Femeile rămîn în micul hol al cinematografului. Anne Sage și-a pus rochia portocalie care, în lumina crepusculă, are culoarea sîngelui proaspăt.

Cei trei dispar în sală. Purvis sare ca un arc la telefonul din colț.

— Alo, Cowley? Aici Purvis. Au sosit. Puneți-vă tălpile și demarați. Se îngroașă gluma.

Chicago, Illinois — G M T
orele 20.40 — 2.40

Purvis își cumpără și el un bilet și intră în sală. E un cinematograf de clasa întîi, cu aer condiționat. Parcă ai pătrunde în altă lume. Se acomodează greu cu lumina proiectorului. I se pare că a nimerit într-un frigider. Se reîntoarce în foaier. Cînd intră din nou în sală, trecerea nu mai e atît de bruscă, așa încît e capabil să distingă siluetele spectatorilor. Scrutează cu atenție sala care, spre marea lui mirare, este aproape plină. „Cînd naiba s-au adunat atîția?" N-are rost să insiste. E atît de multă lume, încît nu va fi în stare nici în trei ore să-i detecteze pe cei care-l interesează. Se reîntoarce în hol, unde se oprește în fața afișului. Un afiș mare, colorat, pe care-l domină mustața parșivă a lui Clark Gable. Filmul se numește *Manhattan Melodrama* și, după cum citește în partea de jos a afișului, durează două ore.

Purvis se întoarce pe călcîie și se hotărăște să meargă la mașină. Ceilalți trei îl așteaptă încordați.

— Ce se întîmplă? întreabă Brown.

— Tipu e înăuntru, asta-i sigur. Da nu-mi pot da seama unde dracu s-a așezat. E plină sala de bărbați care stau între două femei. Parc-am fi în țara bigamilor. Deocamdată, tragem de timp. O să vedem după ce vin întăriturile.

Îi lasă pe Brown și pe ceilalți doi și se întoarce la casierie.

— Domnișoară, filmu durează cît scrie pe afiș?

Casierița, o brunetă planturoasă, numără încasările zilei. Nu prea are chef de vorbă.

— Nu văd nici un motiv pentru care n-ar dura cît scriem acolo, răspunde ea înțepată.

— Vă întreb pentru că uneori se întîmplă...

— La noi nu se întîmplă niciodată asemenea lucruri. Nu dăm decît filme sigilate, și întotdeauna ultimele noutăți. Se vede că sînteți din alt cartier.

G M T 8.05	Lunga ceasurile 5 dim. (23 iul.)

Bătăi cu ciomegele în poarta de scînduri de la stradă îl trezesc pe Liviu din somn. „Domnu' Liviu, domnu' Liviu" — strigă cineva cu o voce răgușită. Doctorul își pune un laibăr peste pijama și dă să iasă. În tindă se întîlnește cu mamă-sa care a ieșit speriată cu o lumînare aprinsă. „Ce-i?" „Strigă cineva!" „Nu ieși, Liviuț mamă, or fi beți, cine știe? Doamne ferește și apără!" „Lasă-mă, domnule să, văd ce vrea, nu ies decît pe prispă!" Liviu deschide ușa și iese în întunericul subțiat de dinainte de mijirea zorilor. „Care ești, mă?" întreabă el îngroșîndu-și puțin vocea. „Domnu' doctor, veniți repede că l-o pălit în cap pă moș Toma Sandu!" „Bine, vin!" răspunde Liviu și se întoarce în casă să se îmbrace.

Chicago, Illinois orele 21.05	G M T 3.05

Purvis se strecoară din nou pe sub nasul plasatoarei, și se reîntoarce la mașină.

În clădirea poliției, *Banker's Building*, Cowley tocmai obține legătura cu Hoover. Marele șef a cerut să fie ținut la curent cu evoluția fiecărei etape. Hoover nu mai e la birou, așa că i se dă legătura acasă, unde șeful F.B.I.-ului, în halat și papuci subțiri, stă tolănit într-un fotoliu din bibliotecă.

— Exact în clipa asta se află în sala cinematografului *Biograph*. Am plasat din vreme cîțiva oameni acolo și, dintr-o clipă în alta, va ajunge și grosul echipei. Nu cred că o să avem nici o problemă, îl informează Cowley.

Hoover tace cîteva clipe, apoi vorbește în emițător:

— Fii atent, Cowley. Gîndește-te foarte bine. Crezi că ar fi indicat să pătrundeți în sală și să-l umflați încă în timpul filmului? Ard de nerăbdare să-l știu în mîinile noastre.

Cowley tuşeşte, apoi răspunde:

— Domnule Hoover, m-am gîndit şi eu la asta. Dar nu cred că e bine. Băieţii m-au informat că sala e aproape plină. Vă daţi seama ce se poate întîmpla dacă Dillinger are o armă. Iese un adevărat masacru.

Hoover îşi freacă vreme de cîteva clipe bărbia. Are faţa trasă şi privirea obosită. Îşi dă seama că Sam Cowley are dreptate.

— O.K., Cowley, faci cum crezi că e mai bine. Dar nu cumva să se întîmple ceva neplăcut, că iese scandal.

— Am înţeles.

G M T 3.45	Comloşul Mare ceasurile 5 din 23 iulie

Doctorul Liviu şi însoţitorul lui, un flăcău slăbănog şi cam macrocefal, purtînd un felinar în mînă, grăbesc spre Comloş. Chiar lîngă sala în care a fost balul, în faţa unei case de gospodar, lume multă înghesuită, discutînd, tremurînd de răcoarea dimineţii venită peste fierbinţeala lor de dansatori. „Feriţi, doctoru, Liviuţ, să trăiţi, săracu' moş Toma,' daţi-vă, mă, la o parte, e mort, ai dracu' de beţivi!" aude Liviu cît traversează ce a mai rămas din masele entuziaste pe care le văzuse după amiază la match. În tinda casei un jandarm şi o femeie în costum naţional care plînge cu capul în mîini. În camera din stînga se văd alte două chipie de jandarm şi în lumina scăzută a lămpii, prin geamul cu perdea al uşii, se mai ghiceşte trupul cocoşat al unui civil aşezat pe un scaun, probabil atentatorul. Liviu deschide uşa din dreapta şi intră.

Pe lîngă el trece prim-pretorul împreună cu ziaristul Sever Ghiţulescu, un papiţoi care face pe corespondentul de Timişoara al ziarului *Universul*. Ies din camera accidentatului discutînd şi fără să-l observe pe doctor. „Asta-i un atentat politic, spune prim-pretorul cu glas aprins — nenorocitul ăla e socialist! Încă unul de-ai noştri care cade pentru ţară! Ce, credeţi că ne e uşor aici, la graniţa de vest a ţării?" Ziaristul dă din cap aprobativ şi notează ceva pe un carnet.

În cameră, mai multe femei care plîng, una care ține o luminare la căpătîiul celui întins pe pat. O baltă de sînge pe cearșaf, în jurul capului. Un alt jandarm, în picioare, cu chipiul în mînă.

Liviu apucă mîna celui întins pe pat și cere să fie aduse lămpile la capul rănitului. Un moment scurt toată lumea tace. Femeile își opresc suspinele, nu se aude nici măcar o respirație.

Dar omul, un bătrîn de vreo 60 de ani, cu părul spicat și cu mustața și sprîncenele încă negre, e mort. Lovitura cu un obiect greu și contondent i-a sfărîmat țeasta. Moartea a survenit, probabil, la numai cîteva minute după lovitură. Bocetele se reiau pe un ton ceva mai înalt. Liviu iese cu jandarmul în tindă. Mulțimea de afară își transmite vestea pe care deja o știa: „A murit, a murit, a murit!" se aude.

Chicago, Illinois	G M T
orele 21.25	03.25

Zarkovitch și Winstead ajung și ei la cinematograful *Biograph*. Tocmai atunci Purvis iese pentru a treia oară din sală. O mai întreabă o dată pe casieriță dacă filmul se termină, într-adevăr, la timpul prevăzut. Casierița devine brusc bănuitoare: „Ei, fir-ar să fie. Nu cumva prichindelul ăsta vrea să atace casieria? Nici ăia de ne-au jefuit acu trei săptămîni nu păreau mai breji. Da' cînd și-au scos pistoalele, am simțit că fac pe mine. Mă duc să-l anunț pe șefu".

G M T	Comlosul Mare
03. 30	ceasurile 5 și jum.

Liviu trece în camera din stînga tindei să-l vadă și pe ucigaș. Acesta stă la masă, cu spatele spre ușă, ușor aplecat. Din ușă i se vede doar spinarea arcuită și, în josul ei, cătușele care strălucesc ca noi. Doctorul ocolește masa și îl vede pe Niculae a lu' uica Petre. Realizează că femeia care plînge în tindă, păzită și ea de un jandarm, este soția lui Niculae. Dar ce să fie cu bătrînul, totuși, se întreabă Liviu, doar nu cumva el a fost craiul!?

Chicago, Illinois	G M T
orele 21.40	03.40

Cowley coboară din maşină chiar în faţa cinematografului. Îi spune lui Purvis să stea la intrarea din stînga. Asta e direcţia mai mult ca sigură pe care a s-o ia, căci e în drum spre casa Annei Sage.

În clipa în care trec pe lîngă tine, îţi aprinzi o ţigară. Asta e semnalul că tipii au apărut. Noi o să fim pregătiţi. Tu, Hollins, o să stai ceva mai încolo, cu Brown. Prefaceţi-vă că staţi de vorbă, dar nu uitaţi să mai aruncaţi cîte o privire spre uşă. Ei, nu chiar una holbată. Discret, discret, ce dracu; parcă n-aţi fi fost instruiţi ca lumea. Purvis, vino acum cu mine.

Cowley şi Purvis mai dau un ocol cinematografului. La fiecare ieşire posibilă stă cîte un agent. De pe partea cealaltă a străzii porneşte o cărare, direct prin parc. E un alt drum probabil. O scurtătură care începe în spatele cinematografului şi o ia în direcţia în care locuieşte Anne Sage. La capătul potecii stau, deja, doi agenţi. Aşteaptă cu privirile aţintite spre cinematograf şi sînt mai nemişcaţi decît statuile care se văd în spatele lor. Cowley e mulţumit. Capcana e bine întinsă. Într-o parte şi alta a cinematografului se găsesc alţi patru agenţi care nu aşteaptă decît semnalul lui Purvis. Cînd acesta o să-şi aprindă ţigara, toţi au să năvălească spre ţintă. Dillinger n-o să mai poată scăpa decît dacă o să o ia în sus. Dar asta nu e o primejdie reală, pentru că Purvis ar fi observat la intrare că are aripi.

Cowley mai plasează patru agenţi şi la dreapta intrării, pentru cazul în care cei trei nu ar fi mers direct acasă. În ce-l priveşte, el are să aştepte, împreună cu Zarkovitch, cu căpitanul O'Neill şi alţi cinci agenţi de cealaltă parte a străzii. Dacă mai pune la socoteală şi pe cei rămaşi în dreptul ieşirilor de incendiu, înseamnă că nici o cărămidă din clădirea cinematografului nu se poate muta fără ştirea lor.

G M T 03.45	Comloşul Mare ceasurile 6 fără un sfert

Într-un grup de bărbaţi şi femei, în faţa sălii de bal, doctorul află, fără să vrea aproape, amănunte. Femeia lui Niculae să ţinea cu învăţătorul, fratele prim-pretorului. Moş

Toma doar le pusese o cameră la dispoziție. Au fost văzuți cînd intrau. Niculae a intrat după ei și cînd moșu' a deschis ușa la tindă să vadă cine mai intră s-a trezit cu capu' spart. Așa-i trebuie și lui, cin' l-a pus? Învățătorul sărise pe geam și fugise. Niculae fugise și el, dar l-a prins lumea în parc.

Chicago, Illinois G M T
orele 22.00 04.00

Tehnicianul de la instalația de aer condiționat a cinematografului iese din clădire să controleze temperatura aerului. Totul e perfect, în afara celor patru indivizi din spatele clădirii. Ce să caute ăștia aici la ora asta? Vine într-un suflet la director, Charles Shapiro:

— Șefu', am impresia că afară sînt niște bandiți. Îi mai ții minte pe ăia de acum o lună? Cred că au de gînd să atace casieria. Ce facem?

Charles Shapiro e un individ înalt, adus ușor de spate, flegmatic.

— Nu-ți fă nici o grijă, Freddy, spune el. Ce dracu să facă niște spărgători în spatele cinematografului, unde n-avem nici măcar bidoanele cu gunoi? Dar dacă tu crezi că te simți mai în siguranță, du-te în centrala termică. Acolo n-o să te găsească nici dracu.

Exact în clipa aceea apare și casierița. Îi debitează aceeași poveste, ca trasă la șapirograf, cu un tip care îi dă tîrcoale. Îi arată un individ care stă nemișcat de vreo oră în fața magazinului de vizavi. Mai mult ca sigur că e în legătură cu ceilalți cinci, șase care se plimbă în sus și în jos. Dacă-l mai pune la socoteală pe prichindelul care a întrebat-o de trei ori cînd se termină filmul, înseamnă că trebuie să fii picat în cap ca să nu-ți dai seama că e ceva putred la mijloc.

Shapiro îl cunoaște foarte bine pe tehnician, știe și că mitomana de casieră nu-i în toate mințile, dar cînd și plasatoarea îi toarnă aceeași poveste cu individul care i-a trecut pe sub nas de trei ori, nu mai are nici un dubiu. O cută adîncă își face apariția pe frunte și, după ce închide ușa biroului, dă un telefon la postul de poliție de la Sheffield Street.

— Alo, Johnny? Aici e Charlie. Auzi, bătrîne, cred că avem de lucru. Mi se pare că niște indivizi vor să-și vîre nasul prin sertarele noastre. Da, am impresia că vor să ne atace. Da, da, am pus încasările în siguranță, dar nu se știe niciodată. Da, te rog urgent, o echipă, ceva. Casiera e speriată de moarte. Da, fix ca data trecută. Te salut, bătrîne.

G M T 04.15	Lunga ceasurile 6 și un fîrtai

Liviu intră pe poarta casei părintești cu un gust mai amar decît a avut vreodată la constatarea unei crime. Și, slavă domnului, a văzut destule cadavre pînă acum! Lumina e aprinsă în camera bătrînilor. Grăbește pasul. În cameră nu e decît tatăl, întins pe pat și respirînd greu. Lampa arde pe masă. Bătrînul pare foarte agitat. Îi curg lacrimi pe obrazul zbîrcit, pămîntiu. Liviu se apleacă asupra lui. „Ve-ve-vecinul!" îngaimă bătrînul. Oribilă noapte, își spune Liviu în timp ce traversează curtea spre poartă și se duce să mai constate un deces și în casa de alături. Moarte naturală, de data aceasta. „O tot striga pe Ana!" — explică una dintre bătrîne. „Săraca, Ana lu' Ciogu, pe unde-o fi ea acuma?" se întreabă alta.

Chicago, Illinois orele 22.20	G M T 04.20

Patrula poliției sosește. Oprește la celălalt capăt al aleii. Doi polițiști coboară încet și se apropie tiptil de cel mai izolat dintre agenți. E Ray Suran. Unul dintre polițiști scoate brusc un pistol și-l îndreaptă spre agentul special.

— Vezi cine e, se aude la volanul mașinii vocea polițistului care conduce.

Suran îi arată insigna de agent special. Spune că se găsește într-o misiune și că a dat de urma unui fugar, care a intrat la film. Polițiștii urcă înapoi în mașină.

Între timp, în biroul lui Shapiro intră alți doi polițiști. Shapiro închide ușa după el și le spune povestea cu atacul casieriei.

— Unde sînt?, întreabă unul dintre polițiști.

— Unde să fie? Păi, afară.

— L-am putea vedea și noi?

— Mă credeți nebun? Eu nu mai ies din birou. Cum ieșiți o să dați peste vreunul.

Polițiștii ies, cotesc la dreapta. Se opresc în dreptul unuia din agenți. Conversația durează doar cîteva clipe. Polițiștii fac stînga împrejur și dispar în întuneric. În sală, filmul atinge cote emoționale rar întîlnite. Sala freamătă. Judecătorul, interpretat de William Powell, își condamnă prietenul pentru crimă. Clark Gable îl privește cu o privire încărcată de cele mai contradictorii sentimente. Tocmai prietenul său! Ce lovitură a sorții! Powell îi oferă, în locul execuției, condamnarea pe viață. Clark Gable refuză demn. Își înalță fruntea cu mîndrie. Ce să facă el într-o închisoare? Mai bine moartea! Asta îi și spune: *Mai bine moartea!* Filmul se încheie cu o imagine duioasă, în care frumosul Gable se îndreaptă, spre disperarea prietenului său, către scaunul electric.

Lumina se aprinde brusc. O lumină violentă. Urmează o mică pauză, apoi niște filme scurte. Bărbatul și cele două femei nu vor să mai rămînă și la completare. Se ridică și ies. Ajung în fața cinematografului exact în clipa în care unul din agenții speciali arată unui polițist insigna și actele. Dar ei nu-i bagă în seamă. Cotesc la stînga și trec chiar prin fața lui Purvis.

Purvis își pregătește chibritul imediat ce primul spectator iese din sală. Simțea cum îi tremură buzele și, o dată cu ele, și țigara. Deodată, îl vede, apărînd între cele două femei. E vesel. O veselie sinceră, netrucată. Un bărbat care iese de la cinematograf însoțit de două femei frumoase. Purvis își aprinde în sfîrșit țigara. Bărbatul îi aruncă o privire. O privire absentă, fără conținut.

Trioul trece mai departe. Agenții știu ce au de făcut. L-au identificat. Hollis și Purvis se găsesc acum unul lîngă altul. Fiecare are în mînă un pistol. Deodată, bărbatul își vîră mîna în buzunarul drept și o ia la fugă. Are în mînă un Colt și pare să nu-l fi auzit pe Melvin Purvis care îl somează să se oprească. Continuă să fugă, în ciuda strigătelor lui Purvis. Hollins și alți doi agenți încep să tragă. Un glonte îl străpunge prin partea stîngă a capului. Al doilea îi intră prin ceafă și îi iese prin ochiul drept. Bărbatul cade. Purvis se apleacă peste el. Îl scutură. Nici o mișcare. Nici un răspuns.

*

Reporter de vest (Comloşul Mare. Impresiuni generale şi Concluziuni) „După representaţiunea teatrală, în sunetele a două orchestre, a urmat dans de înfrăţire pînă-n zori. Doamnele şi domnii, domnişoarele mai ales, au jucat la început cu înfocare dansuri populare bănăţene, oltene, ardelene. Româneşti, în adîncul lor. După miezul nopţii, pentru tineret a doua orchestră, a studenţilor, a cîntat cu aplicaţiune piese internaţionale de foxtrott, rumba, tango, sambu şi multe altele. În timpul dansului, au putut fi admirate toaletele d-şoarelor Puşi M., Steluţa C., Mia V., Anica R. A predominat mătasea şi crepul de China. Stilul modei de la Paris, Wien şi Budapest este respectat. Se poartă linia aerodinamică, adică foarte strîns înainte şi toată amploarea înapoi. Silueta cazac sau silueta 1 800 sînt tendinţe secundare, cu mai puţine posibilităţi aici, la Comloş. Pentru domni, se respectă strict linia modernă. Croiul pe corp, umerii înalţi, pantalonii lungi şi largi. Stofele de haine sunt adesea vărgate. Preferinţele tinerilor domni, din Timiş-Torontal sînt în armonie cu orice gust american sau de la Londra: sacouri bleu-marine cu dungi albe (sau viceversa), pălării de pai. S-au remarcat prin eleganţă, ca scoşi din salonul dlui croitor Guţu de la Timişoara, domnii Caius C., Vincenţiu D., Brutus. J., George G. Asudaţi, dar cu inimile răcorite de bucuria unei misiuni îndeplinite, ei au jucat pînă în zori, cînd negura nopţii abia începea să se ridice. Astfel au decurs marile repetiţuri sărbătoreşti de la Comloş, lăsînd în sufletul celor ce au participat amintiri de neuitat."

ANIMUS CONSOLENDI

Agentul Maxwell Chaffetz spumega. După ce că îl călcaseră toți nesimțiții ăia de jurnaliști, după ce că era să-și dea duhul înecat în formol, după ce că i se făcea scîrbă numai la gîndul că trebuie să stea în preajma autopsierilor ăia puturoși, după ce că abia reușise să ia amprentele — dacă alea erau amprente, el era popă! —, să mai urle și Hoover la el! Ăștia de la F.B.I. și-o cam luau în cap. Cine dracu' se credeau ei? Dumnezeii sistemului? Auzi, necioplitu' ăla de la Washington să știe mai bine decît el, care se găsea la fața locului, ce trebuie făcut! Parcă nu știa și el ce-i aia un secret! Dar la ce bun să nu spună nimănui, cînd hienele alea de la gazete își vîrîseră degetele și în nasul mortului! Și ce-au descoperit? Au descoperit pe dracu'! N-avea în buzunare decît cîteva chei, un ceas cu fotografia unei tipe care purta pălărie și șapte dolari șaptezeci. Nu zău, mare scofală! Bineînțeles că n-o să spună nimănui nimic, bineînțeles că o să-i trimită de urgență formularul cu amprentele! Că doar nu era și el dement ca femeia aia care a venit cu o geantă de bani și a zis că-i oferă pentru fondul poliției dacă o lasă să-și taie o șuviță din părul mortului! Sau ca ainritul ăla de Frank Reynolds, care umblă după Dillinger de luni de zile, și acu' vine una și îl oferă poliției pe tavă, iar el țopăie de fericire și cînd dă cu ochii de cadavru sare la el și-i strînge mîna de parcă l-ar fi felicitat, gata-gata să-i sară de gît și să-l pupe, ce lume, ce lume! Sau sutele alea de *morbizi*, chiar așa le spuneau ăia de la morgă, *morbizii*, care au pătruns pînă la etajul întîi și acuma stau cu banii pregătiți să-i plaseze vreunui om de serviciu ca să-i lase o clipă să-l admire în toată goliciunea lui de cadavru intrat în putrefacție. Să-ți scuipi

în sîn, nu alta, doamne, doamne, ce-au mai putut face din cinematograful *Biograph!* Ușile țăndări, geamurile țăndări, iar mașina aia cu număr de Indiana, aflată acolo din întîmplare, demontată pînă la ultimul șurub! Idioții dracului, așa-și închipuie că vine un bandit la cinematograf? Bine că nu i-au căutat și clopoțeii cu care-și anunța sosirea la ghișeele băncilor! Da' să vezi ce înghesuială, ce bătaie în jurul bălții de sînge de pe caldarîm! Să fi dat o mie de dolari pe o batistă, nu ți-ar fi vîndut-o nimeni! Istericele alea din Gary și-au înmuiat bunătate de batiste de in în sîngele amestecat cu praf și țărînă! Cine n-avea batiste, căuta bucățele de hîrtie, iar care nu și-a procurat nici așa ceva, se mulțumea să-și îmbibe tivul rochiei cu sînge! Să-i fi văzut, dup-aia, bărbați și femei, cît erau de mulțumiți! Parcă ar fi fost toți dublurile lui' Hoover! Pășeau țanțoși arătîndu-și trofeele mai mîndri decît de decorațiile de la 4 iulie! S-a săturat de ei pînă peste cap, cu Hoover ăla cu tot și cu secretele lui de două parale! Ptiu, dracu să-i ia!

*

Toate acestea se întîmplaseră pînă în clipa în care agentul Chaffetz predă la oficiul poștal al poliției din Chicago formularul cu amprentele victimei din fața cinematografului *Biograph*. În loc să potolească isteria pe care însăși existența lui Dillinger o alimentase, așa cum nimeni nu reușise încă în America, moartea „inamicului public numărul unu" avu cîteva consecințe care merită să fie enumerate:

— Un jurnalist din Virginia găsește nimerit prilejul pentru a ataca, încă o dată, metodele F.B.I.-ului: „Probabil că nouăzeci și nouă din o sută de oameni de caracter ar fi intrat în cinematograf și l-ar fi arestat pe Dillinger la fața locului. De ce o haită de lași să fie atît de înspăimîntată de un singur om? Răspunsul e numai unul singur: pentru că F.B.I.-ul e alcătuit doar din lași."

— Doi ani după fatidica zi, spiritele erau încă atît de agitate, încît Hoover s-a văzut nevoit să-i dezvăluie ziaristului Rex Collier date din dosarele secrete, care să dovedească, dincolo de orice dubiu, că asasinarea lui Dillinger era motivată. Nu l-a crezut nimeni.

— Campania publicitară, declanșată chiar din 23 iulie 1934, aduse pe buzele tuturor numele enigmaticei Femei în Roșu. F.B.I.-ul a refuzat să facă orice fel de comentariu. Anne Sage, strînsă cu ușa de întrebările ziariștilor, admise că, într-adevăr, ea fusese una din cele două femei de la cinematograful *Biograph*. Recunoscu și faptul că Dillinger, împreună cu Polly Hamilton, o vizitau deseori, dar nu scoase nici o vorbă cu privire la capcană. Cît despre recompensa promisă, spuse că nu știe nimic. Nici pe ea n-o crezu nimeni.

— John Dillinger a fost înmormîntat în cimitirul din Crown Point. Între vecinii lui de eternitate se numără președintele Benjamin Harrison, trei vice-președinți ai Statelor Unite, doi guvernatori și James Whitcomb Riley. Cinci mii de oameni așteptau la porțile cimitirului, în ciuda anunțului familiei că înhumarea va avea loc abia a doua zi. Trucul sugerat de poliția din Chicago n-a avut nici un efect asupra fanaticilor cetățeni ai orașului. La mormîntul său a vorbit reverendul Charles Fillmore, același care rostise ultimele cuvinte și la dispariția mamei sale vitrege. Cuvîntarea lui a conținut și aceste vorbe: „Mai întîi, ar trebui să facem ordine în propria noastră viață. În propria noastră familie, în școli, în biserici. Sînt absolut sigur că, altfel îndrumat, John ar fi putut să ajungă chiar și un mare predicator." Nu s-a găsit absolut nimeni care să-l creadă.

— Înainte de înmormîntare, cadavrul a fost expus la E.F. Funeral Home. Șase ore mai tîrziu, cinci sute de locuitori din Mooresville au sosit să-l vadă. Cîțiva dintre cei care-l cunoscuseră foarte bine au stat de patru-cinci ori la rînd, ca să-l poată studia în voie. Nici unul dintre ei nu l-a recunoscut. Însă, între miile care-și așteptau și ei rîndul, s-au găsit destui care să-i creadă.

— Se spune că persoane a căror identitate n-a fost dezvăluită au oferit bătrînului Dillinger zece mii de dolari în schimbul trupului neînsuflețit al fiului său. Bătrînul a refuzat cu fermitate, dar s-a arătat dispus să vîndă alte lucruri care-i aparținuseră acestuia.

— De teama eventualilor curioși care ar fi fost în stare să dezgroape cadavrul, bătrînul Dillinger a cerut să se toarne deasupra mormîntului ciment întărit cu bucăți de fier. De-a lungul anilor, mormîntul a fost invadat de zeci de mii de

curioşi, dar încă nici unul nu a încercat să străpungă învelişul de beton.

— La o săptămînă după înmormîntarea lui Dillinger, tatăl şi sora sa au urcat pe scena lui *Lyric Theater* din Indianapolis. Acolo, emoţionîndu-i pînă la lacrimi pe cei care veniseră la spectacolul *Îţi dăruiesc dragostea mea*, au povestit amintiri despre iubitul lor fiu şi frate.

— În lunile următoare, John Dillinger-senior a citit cu ocazia unui carnaval, la o sărbătoare cîmpenească, iar verile următoare şi le-a petrecut la cabana *Little Bohemia*, vorbind mulţimii aflate în vizită la muzeul pe care Emil Wanatka, proprietarul cabanei şi unul dintre trădătorii lui Dillinger, îl improvizase în sala cea mare. Nici una dintre femeile care l-au ascultat nu s-a putut lăuda că nu avea ochii umezi. Una dintre ele a fost văzută chiar sărutînd manşetele pantalonilor pe care Dillinger îi purta în timpul bătăliei de la *Little Bohemia*.

James Probasco, în casa căruia Dillinger suferise operaţia estetică, a fost arestat imediat după moartea acestuia. F.B.I.-ul a început interogatoriul, care s-a terminat foarte repede. Profitînd de o clipă de neatenţie, Probasco a sărit pe geam. Geamul se afla la etajul nouăsprezece.

— În luna august 1934, doi din foştii acoliţi ai lui Dillinger, Pierpont şi Makley, încearcă să evadeze folosind nişte pistoale confecţionate din săpun. Makley este ucis pe loc, iar Pierpont trimis pe scaunul electric. Cu cîteva ore înainte de a fi executat îi scrie avocatului său o scrisoare plină de mistere: „Acuma am rămas ultimul om din lume care ştie cum stau lucrurile. N-o să spun decît că sînt foarte încurcate. Numai eu ştiu ce şi cum. Dar pentru că nu mai am de trăit decît o oră sau două, am să iau cu mine în mormînt acest secret..." Se pare, însă, că în ultima clipă a povestit unei femei, Mary Kinder, nişte lucruri care au îngrozit-o. Oricare ar fi fost acestea, ea a păstrat o tăcere absolută.

În timp ce Clark e în continuare pensionarul închisorii Columbus, condamnat pe viaţă, Baby Face Nelson e declarat Inamicul Public Numărul Unu. Îşi poartă titlul cu mîndrie cam o lună şi jumătate, apoi e lichidat şi el de doi agenţi ai F.B.I.-ului.

— Și alte personaje ale acestor întîmplări au avut o soartă tragică. Ed Singleton, primul complice al lui Dillinger, moare în 1937, adormit la volanul mașinii care e surprinsă de un tren în timp ce traversează linia ferată. Matt Leach, cel care într-un fel a creat mitul lui Dillinger, intră în conflict fățiș cu FBI-ul și în scurtă vreme e dat afară din serviciu, la cererea expresă a lui Hoover. Își petrece următorii cîțiva ani scriind o carte în care arată toate împrejurările cazului Dillinger, dar nu apucă s-o termine pentru că moare, împreună cu soția, într-un accident de automobil. Melvin Purvis își dă demisia din poliție imediat după asasinatul de la cinematograful *Biograph*, iar în 1960 se sinucide. Tatăl lui Dillinger moare în 1943, la optzeci de ani.

Billie Frechette iese din închisoare după doi ani de pedeapsă și se alătură unui circ ambulant unde prezintă numărul special de amintiri din viața dusă alături de John Dillinger: „Îi plăcea să danseze și să vîneze. Dar cel mai mult îi plăcea sosul vînătoresc cu pîine. Astea sînt lucrurile care îi plăceau cel mai mult." Mary Kinder intră și ea într-o asociație asemănătoare, ajungînd cu spectacolele pînă la New York City. Într-un rînd, e întrebată dacă nu cumva ea este Femeia în Roșu: „Dacă aș fi fost eu, nu aș fi acum aici. Eu m-am comportat cu băieții ca o adevărată mamă."

Anne Sage a încasat cei cinci mii de dolari din partea F.B.I.-ului pentru serviciile aduse, dar nu i s-a suspendat mandatul de expulzare. Cînd, într-o ultimă încercare de a modifica această hotărîre, se adresează guvernatorului statului Indiana, Donald McNutt, șeful Siguranței Publice nu-i recunoaște nici un merit în întîmplările din seara lui 22 iulie 1934.

— În ce-l privește pe John Dillinger, soarta lui rămîne la fel de enigmatică. S-au găsit destui care să jure că l-au văzut prin împrejurimile Michiganului, alții care i-au recunoscut vocea pe o plajă din California. Asemenea mărturii au umplut mapele F.B.I.-ului pînă tîrziu, în 1961. Probabil că ele ar mai fi continuat încă, dacă toți cei care ar fi putut să-l recunoască nu ar fi fost atît de bătrîni, încît rareori mai ieșeau din propriile case. Pentru că de crezut se găsește întotdeauna cineva care să le creadă.

Reporter de vest: „Precum roua răcoreşte florile ofilite de arşiţa soarelui, le dă viaţă şi le înveseleşte, astfel se va fi înveselit şi renăscut sufletul tinerelor fete din Banat la primirea scrisorilor povăţuitoare ale bunei învăţătoare Maria Cioban. Ele nu o pot uita nici după terminarea şcolii. Îi scriu. Îi cer sfaturi. Îşi încredinţează tainele inimii. Ea nu le poate, aşijderi, uita. Le răspunde degrabă.

„Iubită Florică,

Pentru un învețător sau învețătoare nu poate fi mai mare bucurie, mai mare fericire, decît atunci cînd vede că învețăturile predate elevilor au prins rădăcină; cînd vede fructul ostenelelor sale scăldat în razele curate ale recunoscinței, căci recunoscința numai în inimi nobile răsare şi se desvoltă, deodată cu alte însuşiri frumoase şi înălţătoare, cari ridică sufletul celor ce le posed preste cei lipsiţi de ele. Astfel s-a bucurat sufletul meu, la primirea epistolei tale, dragă Florică, Anicuţă, după ce am cetit cele scrise şir cu şir. Ce fericit ar fi neamul nostru dacă toate fiicele lui s-ar ocupa serios cu gîndul că pe ce cale i-ar putea folosi şi face bine, cum ved că te cugeţi tu. Ei bine, aşa dară cînd lucrăm noi pentru binele neamului din iubire adevărată? Iubita mea, iubirea de neam nu se mărgineşte numai în aceea a purta tricolorul cu găteală pe haine şi a striga în lume că sîntem Români — ci în multe alte! Ca să folosim neamului, trebuesc fapte, şi nu vorbe goale! Istoria ne spune plastic şi mişcător cu cîte greutăţi şi necazuri s-au luptat moşii şi strămoşii noştri, bunele şi străbunele noastre, ca să apere de nimicire limba, portul şi obiceiurile noastre. Şi aici cu drept ne-am putea întreba că dacă femeile ne-învețate au fost aşa bune fiice naţiunii lor, ce se cere oare de la noi, cele care am învăţat multe de toate? Multe şi de toate se cer. Ţi le-oi spune pe rînd, şir cu şir, căci să sperăm că va aduce Cel de Sus timpul şi pentru noi, Românii, ca şi la noi să se ştie preţui oamenii după gradul lor de intelijenţă, dar nu după miile depuse în cassa de păstrare. Numai cît, draga mea, pînă atunci multe zile vor mai trece şi de multe ori se va suci şi repetă această cîntare veche. Totuşi, de mîngăere îţi scriu o mica poveste pe care şi eu am cetit-o cîndva şi care se potriveşte cu împrejurările de faţă.

A fost odată o peatră mare, mare și țepenită bine în pămînt, și jur-împrejurul ei crescuse mușchi frumos verde de-ți era mai mare dragul cît de bine se odihnea și cum era de lățită în locuința ei bogată, de unde, ca o crăiasă, își înălța capul și se uita împrejur. Cum s-a întîmplat odată, cum nu, destul că un firicel de ghindă, alungat de furtună, a căzut într-o zi și s-a lovit de peatră. «Ah, ce tare ești, așa m-am lovit de rău, că acuș mă sdrobiam în bucăți!», șopti micuța ghindă. «Ha, ha, te cred, dar ți s-a-ntîmplat chear bine, ca să te înveți să nu fii așa nepricepută să te isbești de mine. Sau nu știi tu că eu sînt peatra cea mare și puternică, ear tu — o ghindă amărită! Ha, ha, ha!» Rîsul acela și cuvintele aspre o treziră pe micuța din durere. În căpuțul ei tinăr năvăleau fel de fel de gînduri. Pînă la urmă li spuse peatrei: «E adevărat că tu ești mare și puternică, iar eu amărîtă și săracă, dar și din mine se va alege ceva dacă mă voi sili cu diligință și dacă voi avea inimă bună și curată. Știu eu aceasta de cînd eram acasă, bătrînul meu tată mi-a spus!» «Ha, ha! rîse peatra din nou. Tătîne-tu trebui că a fost nebun! Auzi ce închipuită! Cercă și te înfoae cît îți place și o să vezi de vei pute fi ca mine!» «Voi cerca», spuse ghinda. Aceste cuvinte erau rostite cu multă siguranță și energie. Totuși grija pentru viitor îi coprinse sufletul. Se ascunse plîngînd într-o crepătură de pemînt. Din pleava adunată și resoolită s-a făcut un pătuț moale, apa de ploae a cărat pemînt mărunt, iar din frunzele uscate și-a făcut covor călduț. Acoperindu-se, sărmana mititică a adormit și a dormit toată iarna lin și dulce și a visat visuri frumoase pînă într-o plăcută dimineață de primăvară. O rază lină de soare o deșteptă, și-i spuse: «Deșteaptă-te, mica mea prietenă, și pune-te pe lucru să birui dușmanul». Ghinda s-a deșteptat pe dată, și-a frecat ochișorii și s-a ridicat drept în picioare în forma unui pomișor mititel și drăgălaș. Alta era acuma lumea! Dară și peatra cea mare. «Bună ziua, vecină, a salutat-o ghinda. Mă mai cunoști?» «Ha! Au acuma nu criedzi că ești mai mai mare și mai tare ca să poți vorbi cu mine!?» Ghinda nu se întristă. Ne mai băgînd de seamă ocara și rîsul ce venea de la peatră, ea se apucă de lucru. Din orișice picur de rouă ea își făcea nutrementul trebuitor și din răsputeri se silea a crește, pînă crescu în forma unui stejar mare și puternic. Jos la pemînt, peatra cea rea începu a plînge și ofta, rușinată

pentru purtarea ei nedeamnă față de ghindă, zicînd: «Da, totuși e adevărat aceea că din mic se poate face mare, dacă e diligent și are îndemnul spre desvoltare și înaintare». Asta-i povestea. Așteptînd cu dor răspunsul teu, te salut și sărut. Ți-am scris în fuga gîndurilor mele, scumpă Floricuță. Cu bine, a ta M.C."

Din același îndemn spre înaintare și dezvoltare, prin contribuțiunea femeilor la istoria progresului uman și național, bravele fiice ale acestor locuri scriu cărți după cărți. Una răscolește mai presus de altele conștiința româncelor bănățene și ardelene de pretutindeni. E cartea de căpătîi pentru zeci de mame din țară și de peste hotare. Cercurile feminine de pe lîngă societățile „Speranța" (Chicago, Illinois), dar mai ales „Învingerea Română" (Flint, Michigan), „Fat-nicul Zarand Român" (Chicago, Illinois) și „Sentinela de la Vest" (Sacramento, California) se reunesc special pentru a citi în colectiv „Mama-generatoare de vieață românească" a doamnei Valeria Căliman. Începutul e plin de promisiuni: „Ar fi timpul să se scuture colbul ce acoperă atîtea inițiative feminine și să se stabilească contribuția multor femei la principalele evenimente ale trecutului, pentru ca să cunoaștem Femeia de pretutindeni, Femeia de totdeauna. Numai cînd se va reconstitui din scrisori și mărturii contemporane contribuția acestor femei pline de avînt și de spirit inițiator, vom cunoaște, în adevărata lumină, rolul Femeii în mișcarea noastră de afirmare națională."

În ce ne privește, nu putem cunoaște dacă opul doamnei Valeria a fost carte de căpătîi pentru Anne. Nici măcar dacă i-a trecut prin mîini. Cu siguranță, însă, că unul din capitole ar fi umplut-o de adîncă mîhnire: „*Căsătoria*, așezarea de bază pe care se sprijină și societatea românească, celula cea mai trainică a vieții unui popor. Căci însoțirea celor două făpturi în fața Legii și a Celui de Sus nu e numai o întovărășire fizică între două persoane de sex contrar. Prin convețuire, soții își preschimbă esența lor intrinsecă, dobîndind o nouă forță, rezultat al unei înrîuriri creatoare ce depășește și în calitate, și în cantitate suma elementelor fizice constitutive.

Astfel privită, căsătoria este un act generator de viață. De aceea comit mare păcat față de om și de valoarea lui acele state care înțeleg prin căsătorie o simplă tovărășie vremelnică, bună de legat și deslegat cu ușurință."

Între aceste țări nu se poate număra nici din greșeală America (mai ales în ce-i privește pe emigranți). O clauză strictă (cît să poată fi citită și răscitită pe față, pe dos) nu îngăduie intrarea în United States a persoanelor care au intenția să se prostitueze ori să facă alte fapte imorale, cum ar fi, printre altele, concubinajul. Urmează expulzarea! Deporteișăn! Nenorocirea (pe care nici n-aveau cum s-o presimtă) cade, ca o pildă grea pentru toți cei ce vor a lua calea pribegiei spre America, pe capul unui biet paore din Comloș, Teodor S. (care cunoaște abia după debarcare o mîndră săliștească la biserica din Chicago, Illinois). Află cu bucurie că au venit deodată, cu același vapor și împărtășesc aceleași idealuri. Hotărăse să-și unească viețile în afara legii, pe bazele simțirii curate și înfocate. După trei ani de trai dulce, autoritățile americănești bagă de seamă că Teodor S. concubinează. Fapta sa este dincolo de orice morală. Buna cuviință americană nu mai poate îngădui așa ceva. Teodor S. și mîndra săliștească sînt siliți a lua calea înapoi, la Comloș. Întoarcerea lui pune multă păorime pe gînduri. El însuși, rănit în suflet de expulzare, devine foarte activ și nu pregetă o clipită. Cu hotărîre în inimă și cu aleasa inimii alături se înfățișează dinaintea altarului. Fapta sa înălțătoare tulbură multe conștiințe și ațîță spiritele puse pe croit planuri de viață lungă, departe, în Lumea Nouă. Își reunează astfel forțele și intențiunile, atît morala, cît și chibzuința.

Reporter de vest: „Spre binele poporului, dar și al individului, spre curățirea morală generală, pildă vie pentru însănătoșirea satului bănățean vor avea loc sărbători înălțătoare la frontiera de Vest a Banatului. Domnul ministru Anghelescu, însoțit de nenumărați fruntași ai vieței pulbice, va onora, peste ani, granița de Vest a Timiș-Torontalului, cu o visită. Comloșul Mare, Comloșul Mic, Lunga și Jimbolia

sint haltele unei. Popasurilor sale. Un lung convoi de automobiluri se va îndrepta spre mîndrul cuib de olteni. În apropierea Comloşului vor fi întîmpinaţi de călăreţi şi bicicliştii îmbrăcaţi în splendide costume populare. Aceştia vor însoţi oaspeţii pînă la arcul de triumf special înălţat la intrarea în sat. Se vor rosti scurte, dar simţitoare discursuri. Unul din cele mai înălţătoare momente va fi cununarea religioasă a peste 80 de perechi de concubini. Se va repeta, astfel, impresionanta manifestare din noiembrie trecut, cînd în faţa altarului au fost aduse peste 100 perechi concubini.

În noiembrie anterior, lucrurile s-au petrecut la fel. Conştient de forţa sa, de marea datorie ce i se incumbă pe calea propăşirii, poporul face dovada acestui fapt. Cu poveţele şi pilda grăitoare a lu' Tedi S. (zis American'u') în faţa ochilor, 71 de perechi se lasă purtate spre fericirea cununiei. Interpret al mai puţin obişnuitei sărbători rurale e Seneca Bălan. Tot ce s-a întîmplat e binevenit şi de lăudat. Dar dacă — aşa cum se proectează — acţiunea va fi repeţită cu încă 34 de perechi în martie, cu 57 în aprilie şi aşa mai departe ea nu mai are nici o justificare. Părechile trebuie să se unească în faţa lui Dumnezeu din proprie voie şi plăcere, pătrunse de mentalitatea creştinească, şi nu prin faptă administrativă (ori cine ştie ce gînduri ascunse), cum spune şi marele nostru Eminescu: „Să gîndeşti pentru cel ce nu gîndeşte, să pui în cumpănă dările comunale, să le deslegi oamenilor ochii, ca să nu puie dări peste dări".

Acum vor fi cununate 60 per. concubini la Comloşul Mare şi încă 23 per. la Lunga, întru acelaşi nobil ţel. Perechile şi vor jura credinţă veşnică. Însuşi protopopul va pune pe capul celor 120 de suflete comloşene cununele de tablă poleită, naş fiind tuturor domnul ministru. La Lunga, preotul Medrea va aşeza pe creştetele plecate a 46 de smerite făpturi aceleaşi coroane, naş fiind aşijderi domnul ministru cu suita.

Orice observator obiectiv poate uşor băga de seamă că spiritul poporului din aceste părţi ale Torontalului este în continuu progres, în continuă ascensiune şi că acest spirit este plămădit din suflete strămoşeşti venite din toate provinciile ţării, nu doar din Oltenia, cum caută să susţină unii.

Toate acestea le va putea observa însuși domnul ministru Anghelescu în timp ce convoiul sărbătoresc se va îndrepta spre graniță, de-a lungul satului Lunga. Un sat curățel, cu peste 200 de case. În fapt, o singură stradă, lată ca un bulevard, ce șerpuieşte drept ca lumînarea pînă la fruntariul de vest al țării.

Acolo, în fața unei mici, simple, dar demne căzărmi, străjeri ai hotarelor României, olteni, crișeni, ardeleni, bănățeni, într-un suflet, dau cum se cuvine onorul distinșilor oaspeți."

cu inima plină de durere mam bolnăvit pa 25 Iunie 1920 ss Ioan Y /Bukurica Lumeii intreji de Pace in 7 Nov. /La orele 2 d pe ameaz 1918 /A 2 oară ingădainză Păcii Nov. 11 1918 /La 3 ore d.p. mezu nopţă (cu toc şi cerneală violetă) In Anul 1924 au fost cam secetos car grâu /au fost foarte frumos in paie da in bombă /sarak fimea in 10 Iuli au vint o buroacă /şi lau pălit de tot pe Lanz 8.10 p. 15 chil. /Prune poame Bogate Cucuruz forte mult /in Toamnă puzână ploaie. Earna intreagă fără /neaua cald p = au inceput in 17 Feb. 1925 ploaca /Numirea /Zălele in 5 Limbi /Rom: Sârbes: Engleze: Ungare: Nemzaşte /Luni. Ponedelak. Mondi. Hetfi Montak /Marţ Vtorak Suezdi. Ked. Dinstag /Mercuri. Sreda Wendezdai. Szereda. Mitvuh /Jooii. Şetfârtac. Turzdeii. Citertek. Dunarstak /Wineri, Petok, Fridai. Pentek, Fraitak /Sâm. Subot. Setedi. Zszambot. Sampstak/Dum. Nedeli SundiWasar = = Suntak (cu toc şi cerneală neagră) In Anul 1923 au fost regele Ferdinand in Comloş in 13 Novem. murise Ana lu Macsân /Baba buhulean au murit in 6 No. 1929 /**În anul 1918 sau Unit Ardealu cu Mama Ţara /la 1 Dez. 1918** /Ear in anul 1929 au nins din 20 Dez. p = in an. (acelaşi scris, toc cu peniţă, diferite culori de cerneală, adăugiri) Eram şi eu /pecând eram /floare inflorită /ear acu sunt veştejită (toc, peniţă subţire, cerneală neagră)

Frigul nopții de început de octombrie, oboseala celor două nopți nedormite, cracii pantalonului încă uzi de la descinderea ultimă, gustul amar al nenumăratelor țigări fumate una după alta, bîzîitul continuu al grupului electrogen de lîngă secție, lumina galbenă a becurilor din beciul în care se desfășoară ancheta, toate se string într-o vălmășeală de cețuri moi cu miros iute, probabil de la năduşeală, și-l fac pe tînărul comisar Comșa să-și lase fruntea în palme — coatele sînt proptite de biroul negru, negeluit —, să apese mai întîi cu degetele pe cele două tîmple și să continue masajul cu palmele de-a lungul obrajilor și cu degetele mari pe grumaz. Cînd deschide ochii spre sala aproape plină de mutre infecte îi spune plutonierului Grabnicu:

— Gata! Luați-i!

În lumina scăzută a becurilor din subsol, figurile celor cîțiva arestați, băieți și fete tinere, totuși, își zice, nu au nici cea mai mică sclipire de frumusețe. Aici, e drept, oamenii sînt totdeauna uriți, sperietura, teama de bătaie, de urmări, de privațiunea de libertate, murdăria, răutatea din sufletele lor, sigur că da, n-au cum să fie frumoși, dar, parcă, atunci cînd se ocupa doar de hoți, scandalagii și de fete, mai găsea cîte o privire glumeață sau un chip cu trăsături care deveneau frumoase tocmai în asemenea condiții... Dracu știe, ăștia parcă sînt monștri, parcă au fețele de culoare verde în lumina gălbuie, parcă sînt broaște băgate sub cîte o piele buboasă de om, parcă au fost scoși cu niște forcepsuri zimțate, parcă...

Cei doi subofițeri, ca și femeia-plutonier care se ocupă cu golitul sălii de infectele scursuri nu sînt nici ei mai frumoși, dracu știe, încep să nu se mai spele nici ei, se molipsesc de urîțenia ăstora, parcă și dacă i-ai îmbrăca în ținuta de paradă nu ar mai fi, cît de cît....

Își ia de pe birou pălăria înaltă și cu boruri largi și iese. „Să trăiți!", se aude în spatele lui, apoi zdrăngănitul ușilor de fier dinspre scara ce duce-în sus, la parter, și din nou „Trăiți, don'comisar!" și apoi aerul curat în nări, aruncă țigara și respiră adînc, o dimineață gri-cenușie, rece, ca după o noapte ploioasă de toamnă.

Merge ca o pisică din acelea albe pe care le duce soția șefului la concursuri de frumusețe în străinătate. Calcă, adică, aproape pe vîrfuri și ocolind cu atenție fiecare băl-

toacă; cineva care l-ar vedea de departe ar fi puțin surprins de mersul lui zigzagat, de parcă scîrba teribilă ce l-a cuprins acum de dimineață l-ar urmări și pe stradă, iar el ar face toate mișcările astea derutante tocmai pentru a scăpa de brațele ei descărnate și foarte lungi. Poate sînt bolnav de ficat — își spune — sau de fiere, de stomac, de ceva, trebuie să fie dinlăuntru toată greața asta, nu neapărat provocată de nenorociții ăia, doar am văzut atîția și de toate felurile. Trece prin parc, o apucă la dreapta, pe una din străzile umbrite de castani și de paltini, covor de frunze galbene și roșii, muiate de ploaie, devenite un fel de pastă în care piciorul alunecă, parcă ar fi murdărie umană și sînge, brrr, se scutură, greața asta, ar trebui să bea ceva tare ca să-și revină. Dar dacă e bolnav de stomac sau ficat? Nu i-ar face și mai rău?

Ajunge, în sfîrșit la casa de la numărul 24. Împinge cu umărul poarta, îi e silă să pună mîna pe fierul ei rece și ud, merge cu pași mari pe aleea pietruită ce duce la intrarea laterală a casei. Sună îndelung, apoi bate în rama de metal a ușii cu legătura de chei pe care a scos-o din buzunar. Pe scară se aud pași tîrșiiți și apoi se vede clanța mișcîndu-se. Ușa însă nu se deschide. O voce de bătrînă coclită întreabă:

— Cine e?

— Comșa! spune comisarul, dar vocea lui e prea slabă, abia o șoaptă puțin mai sonoră, repetă: comisarul Comșa, madame Nina, deschideți!

— Cine?! gîjîie vocea de dincolo de geamul givrat.

— Eu sînt, Comșa, domnu' doctor e acasă?

— Cinee? horcăie iarăși madame Nina.

Comisarul e în pragul unui acces de furie.

Respiră adînc și reia dialogul încercînd să fie calm.

— Doamna Nina, sînt eu, Comșa, vreau să vorbesc cu dom' doctor!

— Cu cinee? strigă baba de parcă s-ar afla de cealaltă parte a unei prăpăstii.

Un geam închis cu discreție la etajul întîi este probabil scăpat din mînă și cercevea lui face „clanc" cînd se lovește de pervaz. Comisarul se dă doi pași înapoi și-și ridică privirea spre partea de sus a clădirii. Privește apoi și spre etajul întîi al vilei de alături. Nu reușește să-și dea seama de unde a fost spionat. Bătrîna, în schimb, ca și cînd comisarul nici

n-ar mai exista, se îndepărtează bombănind, tîrşîndu-şi paşii pe scară. Comisarul nu mai e în pragul furiei acum, ci în plin acces. Se repede la sonerie şi o apasă continuu cu stînga, în timp ce cu dreapta bate în geamul givrat, mai-mai să-l spargă. Strigă:

— Deschideţi! Poliţia! Deschideţi!

Paşi grei, de bărbat, se aud zdupăind pe scări, fără o grabă exagerată totuşi. Se deschide mai întîi geamul din dreapta al uşii duble şi în cadrul traversat de gratii din fier forjat apare chipul odihnit al doctorului Liviu.

— Ce e, dom' Comşa? întreabă el calm. Ce s-a întîmplat?

— S-a-ntîmplat pe dracu — strigă comisarul — spune-i mai bine babei ăleia să se ascundă, că altfel o împuşc!

Doctorul zîmbeşte în timp ce întoarce cheia în uşă şi scoate lanţul de siguranţă. Madame Nina, care a privit scena din capul scărilor, se hotărăşte brusc să intre în camera ei, dar, cînd deschide uşa, una din pisici năvăleşte pe scări. Femeia e în mare dilemă, ar vrea să încuie cu cheia pe dinăuntru, dar ar vrea şi să aducă înapoi pisica.

— Bună dimineaţa! spune în sfîrşit tînărul comisar cînd este lăsat să intre. Motanul calin al bătrînei i se freacă de pantalonul umed încă şi rece. Coada lui ridicată drept în sus, ca un catarg, îl înfurie iarăşi pe poliţist.

— Ce-are asta de-o face pe surda cu mine? zice el în timp ce se repede pe scări drept spre uşa doamnei Nina.

Vichentie, dragă, nu fi bolînd! spune doctorul cu blîndeţe.

Uşa de la camera babei e trîntită cu violenţă de perete. Pînă la urmă, dragostea adevărată faţă de bietul motan a învins egoismul bătrînei — uşa a rămas neîncuiată. Între cele cinci pisici zburlite şi urcate dintr-un salt pe diverse mobile, madame Nina, cu părul ei alb-cenuşiu şi nepieptănat, abia dacă pote fi deosebită de ele.

— Ascultă, madame, îţi baţi joc de mine? întreabă comisarul spumegînd.

— Vichentie, dragă, fii cuminte, lasă, nu te mai...! încearcă din nou doctorul să se opună furtunei.

— Dar ce, dragă, nu putea să deschidă geamul şi să vadă cine e? Ce mă ţine atîta la uşă ca pe un prost?

Deşi i s-a adresat doctorului, comisarul a privit tot timpul spre bătrînă cît a rostit aceste cuvinte.

— Să fie cu iertare, dom' comisar, da', știți cum e, umblă tot felul de...! încearcă ea să se scuze îngăimînd cu aceeași voce roasă de tutun cuvinte confuze.

— Dacă se mai întîmplă o dată, dai de dracu cu mine, s-o știi! pune punct polițistul, trîntind ușa și lăsîndu-l din nou afară pe motan. Acesta e la fel de impasibil ca la început.

Doctorul e în pijama și are pe umeri un laibăr. Deschide ușa holului de la apartamentul său și-l invită pe musafir s-o ia înainte spre bibliotecă. Motanul Willy încearcă să se strecoare în urma lor, dar doctorul îl împinge ușurel cu papucul și-l lasă tot pe scările reci unde pînă atunci arătase că se simte foarte bine.

În biroul doctorului e cald și lampa de pe birou arde deasupra unui tom de medicină legală, editat la Paris în 1915. Comisarul se lasă să cadă într-un fotoliu și bombăne ceva despre „hoașca de răgățeancă" în timp ce-și aprinde ultima țigară dintr-un pachet pe care apoi îl face cocoloș și-l aruncă în scrumiera mare din fața lui. Doctorul și-a reluat lectura și notează ceva într-un caiet. Abia după ce termină propoziția ridică ochii spre musafirul lui și-l întreabă:

— Dar ce e, dragă, cu tine la ora asta?

— Nimic, ce să fie, spune Comșa, deja mai liniștit acum, tolănit în fotoliu, fumînd cu privirile rătăcite pe cotoarele cărților din biblioteca lui Liviu, am avut o anchetă toată noaptea, cu nenorociții ăia din Fabric, și simțeam că n-am chef să mă culc, așa că am trecut să te văd.

— Mda! zice doctorul și continuă să citească un lucru foarte interesant din cărțoiul din fața lui.

Pe scară se aude vocea groasă a bătrînei Nina încercînd să fie mieroasă cu cotoiul Willy.

— Willyyyy! Willy Fritsch! răsună în casa scărilor.

— Nu vrei un ceai? întreabă doctorul.

— Ba da, aș vrea, pentru că sînt ca o....

— Stai puțin să termin paragraful ăsta.

După o tăcere scurtă, Comșa își reia mărturisirea, dar vorbește de parcă ar fi singur în încăpere, fără să-i pese, adică, dacă doctorul îl ascultă sau nu.

— Domnule, și de cînd am trecut la biroul de siguranță am parte numai de porcării de astea fără nici o noimă, niște

mizerii. Și sînt urîți, domn'e, urîți ca dracu. A tunat și i-a adunat. Ori am început eu s-o iau razna și văd numai lădoșenii în fața ochilor!

— Ce vrei să spui? întreabă doctorul.

— Dacă i-ai vedea, te-ai cruci!

Dar ce-au făcut?

— E, ce-au făcut! Am găsit un cuib de spioni în strada Pressel-mayer. De fapt numai fete și trei băieți. Material de propagandă, recrutări, una dintre ele se pare că-i trimisă de undeva din afară....

— Mda! zice doctorul și continuă să citească și să noteze ceva în caiet.

— Dar sînt al dracului de urîte, domnule, n-am văzut în viața mea așa adunătură de pocitanii. Una-i slăbănoagă și cocoșată, alta-i sașie și cu bube, două sînt huidume cu păr pe obraz și miros a transpirație de la trei poște. Poți să le zici femei la asemenea monștri?

Doctorul închide cu zgomot tomul în care s-a tot uitat și stinge lumina. Prin fereastră pătrunde acum o altă lumină, lăptoasă și rece, e abia ora 8 dimineața. Figurile celor doi par și ele dintr-o dată mai palide și mai boțite. În pijama și cu același laibăr pe umăr, doctorul se ridică și pornește spre bucătăria pe care o împarte cu madame Nina.

— Mă duc să-ți fac un ceai, zice el.

— Hai că merg cu tine, hotărăște Conișa, nu vreau să stau singur.

Vocea doamnei Nina se aude din nou de pe coridorul de lîngă scară, „Willyy, Willy Fritsch!", dar strigătele nu mai par să-l înfurie pe polițist la fel ca mai înainte.

Doamna Nina s-a născut undeva pe lîngă Galați și a fost „artistă de varieteu". Înainte și în timpul războiului mondial a făcut turnee cu o trupă de teatru prin orașele de provincie. Nu știe nici ea prea bine dacă e moldoveancă sau munteancă și nici cum s-a făcut de a fost uitată de trupă în Timișoara prin 1921. Uneori se surprinde vorbind cu accent moldovenesc și simte nevoia să-și amintească de marile ei succese (teatrale) din garnizoana Iași, alteori îngaimă cîteva cuvinte nemțești și-și amintește de ofițerii imperiali cunoscuți la primul ei turneu, la Cernăuți, în 1909. „Ce vremuri, domnu'

doctor, erai copil, dumneata pe atunci!" Doctorul Liviu îi zîmbește strîmb în astfel de ocazii sau o ironizează pe față. „Ați fost cu toții niște colaboraționiști" îi zice. „Se vorbești dumneata, domnu' doctor? Păi, dacă era nemții proști și îngîmfați, noi di șe să nu li luăm gologanii, ai?"

Acum cei doi bărbați s-au așezat la masa din bucătărie și așteaptă să le fie pregătit ceaiul de fosta glorioasă artistă. Pînă și comisarul pare să se fi împăcat cu prezența ei sîcîitoare prin bunăvoință.

— Tocmai despre asta citeam acum, zice Liviu, despre malformațiuni genetice cu cauze hormonale. Crezi că m-ai putea lăsa să examinez puțin pe „pacienții" tăi?

— Sigur, sigur, deși nu prea aș avea chef să-i mai văd azi.

— Eu cred că Lombroso ăla n-a fost tocmai idiot...

— Care Lombroso? întreabă Comșa.

— ... numai că s-au grăbit să-l critice pe ce zisese el *ad litteram*. Și nu pornind numai de la Darwin îl putem înțelege.

— Asta-i ăla cu omu-maimuță, hi-hi-hi! se amestecă și doamna Nina.

Din samovarul rusesc de care e foarte mîndră, ea le toarnă celor doi cîte o stacană mare de ceai.

— Ca pe vremea țarului, adaugă ea și continuă să chicotească prostește.

Comșa se frige cu ceaiul și începe să înjure pe sub mustață. Apoi desface un pachet nou de țigări, și, după ce își aprinde una, reia o propoziție pe care a părăsit-o în urmă cu mai bine de zece minute.

— Generațiile astea de acum, nu știu, da' parcă toți sînt mai schilozi, mai bolnavi, noi parcă eram altfel.

— Aiurea! Nu gemea lumea de oameni frumoși și sănătoși nici înainte de război, zice doctorul.

— Da, dar noi parcă eram mai altfel...

— Și ce vrei să spui?

— Vreau să spun că s-a stricat lumea, domnule, poate sifilisul, poate viața la oraș, în fum și în zgomot de mașinării de tot felul...

Au ieșit în oraș înainte de nouă și au mers mai întîi la chestură, la biroul de siguranță. Coborînd scările spre beci, doctorul a întrebat pe șoptite:

— Și ce crezi că urmăresc?

E, păi ce? Crezi că iredenta a încetat vreun moment? Aha! Dar de fete ziceai că sînt mai toate nemțoaice.

— Mda, numai cei trei băieți sînt unguri. O să vedem noi.

Apoi, după o pauză, în timp ce gardianul deschidea ușile de metal și-i lăsa să intre:

— Unguroaicele sînt totuși frumoase, cele mai multe.

— Baf! face doctorul a lehamite.

Și, într-adevăr, în prezența comisarului Comșa, care-și mai revenise după greața ce-l apucase în zori, doctorul Liviu a avut de examinat o cazuistică bogată.

Două dintre fetele examinate, deși aveau peste 25 de ani și erau surori, prezentau caracteristicile tipului eunucoid. Talie înaltă, cu picioare totuși scurte, cu bazin dezvoltat și umeri înguști, pilozitate pubo-axilară foarte slab dezvoltată, iar sînii nedezvoltați și cu areolele nepigmentate. O alta, hipoacuzică și pitică aproape, a fost găsită de doctor tipică pentru sindromul Turner feminin, avînd ochii oblici și îndepărtați unul de altul ca și mamelele, nasul înfundat, gîtul palmat, infantilism genital și amenoreică la 22 de ani. Spioanca, despre care Comșa credea că-i trimisă din afară, purta ochelari mici cu ramă neagră, de -2 dioptrii și arăta foarte bărbătoasă atît în comportament, cît și fiziologic. La examinarea ginecologică i s-a descoperit, sub privirile uimite ale lui Comșa și ale plutonierului chemat să asiste și el, un tipic *hermafroditism vera*.

Din cei trei băieți examinați, unul avea caracteristicile sindromului Reifenstein (organe genitale infantile, masculinizare pubertară deficitară și ginecomastie), un altul era normal și ultimul prezenta doar o ginecomastie simplă.

Firește că s-au dus aproape glonț la cafeneaua Lloyd, unde comisarul a băut una după alta două vodci. Apoi au comandat cafelele și doctorul a început să vorbească, dezvoltînd o teorie a lui mai veche despre comportamentul politic al indivizilor cu insuficiențe hormonale, demonstrînd cu argumente numai de el înțelese de ce anumiți indivizi se

înscriu in anumite partide, şi nu în altele. Tabloul era schiţat în linii mari, naţionalitatea celor arestaţi — spunînd el — neavînd nici un rol în totă afacerea. Bine, dar dacă sînt folosiţi cu bună ştiinţă de nişte ticăloşi din afară? întrebase Comşa. Asta e altceva, recunoscuse doctorul, dar trebuie să ştii că la fel de bine ar putea fi folosiţi, de către aceleaşi agenturi, şi români, bulgari sau sîrbi, dacă ei ar prezenta respectivele tulburări şi dacă aceia ar şti să le speculeze.

Greaţa comisarului nu se potolea deloc, drept care îi spuse chelnerului că-l inaintează în grad dacă-i aduce nişte castraveţi acri. Spre surprinderea mai multor persoane care se aflau la acea oră în cafenea — două doamne cu pălării încărcate de flori artificiale de la masa alăturată au şi plecat precipitat — acesta chiar a adus pe o farfurioară elixirul cerut.

— Şi ar trebui să mai ştii un lucru, continuase imperturbabil doctorul, că maghiarii din Transilvania şi din Banat nu prea ar dori să se reîntoarcă la statul maghiar.

— De ce?

— Pentru că aici au nişte privilegii de care nu sînt deloc siguri că le-ar păstra în cazul unei realipiri. Horthy apără proprietatea latifundiară şi ar fi în stare să le ia ţăranilor maghiari pămînturile cu care au fost împroprietăriţi la 1920. Crezi că le-ar conveni?

— Dar ce, ei se gîndesc la asta?

— Oho! Dacă problema naţionalităţii o desparţi de proprietatea asupra pămîntului, poţi avea surprize mari din partea ţăranilor. Şi asta în toată lumea, nu doar la noi.

Comisarul asculta moţăind aproape.

— Ştii ce-am să fac?, spuse el deodată, cu glas energic, de parcă atunci ar fi sărit dintr-un somn odihnitor.

— E?

— Mă duc la „Capitol" să văd un film cu Clara Bow şi Gary Cooper.

— Cum îi zice?

— *Wings* sau *Epopeea aerului!*

Doctorul strîmbă din nas şi făcu din mînă un gest de lehamite. Îl făcea din ce în ce mai des gestul ăsta, devenise un tic.

Vreau să mi clătesc ochii, să văd ceva frumos, niște femei frumoase, ceva... Dacă nu m-aș duce acum să mă culc, cred că aș avea coșmaruri.

Liviu se uită la ceas. Mai avea o oră pînă la deschiderea cabinetului său de la tribunal. Acolo îl așteptau probabil alte examinări de persoane bătute, înjunghiate, violate și așa mai departe. Poate chiar și vreo autopsie. Nu se plîngea, se obișnuise. Așa că se apucă să-i dezvolte lui Comșa o altă teorie desprinsă de el din practică. Aceea că frumusețea dacă nu e pur exterioară, adică dacă nu e meritul croitorului, al coafezelor și al cosmeticienei, atunci ea este rodul unei emanații psihice anterioare. „Și morții — zicea el — unii, sînt frumoși, alții nu, dar nu toți cei despre care se spune că sînt frumoși în viață, sînt frumoși și pe patul de moarte și nici invers. Apoi, chiar la beție, unii urîți devin frumoși cînd beau, iar unii dintre cei frumoși se urîțesc al dracului."

Comisarul aproba din cap, și această mișcare îl aducea aproape în pragul somnului.

— Nu cumva e tot un film cu gangsteri, cu traficanți de alcool și cu polițiști deștepți ca tine? întrebă Liviu deodată, privindu-și amuzat interlocutorul.

— Nu știu. Am văzut doar afișul.

— Cred că e cea mai stupidă chestiune care s-a întîmplat în lume, de la război încoace.

— Care? tresări definitiv din ațipeală Comșa.

— Asta cu prohibiția.

— A, da! aprobă el și se ridică brusc de pe scaun. Simțea că dacă mai rămîne cîteva minute adoarme. Aerul rece avea să-i facă bine.

Se despărțiră chiar în fața cafenelei. Doctorul se ducea să-și cumpere mai întîi ziarele și apoi spre tribunal. Comșa plecă spre Capitol, dar, înainte de a ajunge acolo, fu oprit de ziaristul Goroni, care-i cerea precizări în legătură cu cazul de la Lovrin. Comșa îi spuse cîteva cuvinte care aveau să apară în ziarul din ziua următoare, umflate bine, sub titlul „Hitlerismul în Banat": „tineri din Lovrin care-și conduc la gară trei prieteni cu un steag în bernă — nu se distingeau culorile steagului. Urmărirea celor astfel petrecuți pînă la tren duce la arestarea în cartierul Viile-Fabric a unei organizații de tineret hitlerist compusă din 15 fete și 3 băieți. Biroul de siguranță al chesturii a promis amănunte".

*

Pe la jumătatea lunii martie a anului 1936, într-un orășel din apropiere de Sioux City, Iowa, la marginea unei păduri, patrula călare a poliției descoperi un om într-o ascunzătoare de ierburi și crengi. Omul avea părul vîlvoi, unghiile crescute, chipul îngrozit și hainele zdrențuite, iar în rucsacul jerpelit pe care și-l pusese căpătîi ca să doarmă în mizerabila lui ascunzătoare nu i s-a găsit nici un act. O hîrtie soioasă ruptă pe margini pe care individul o ținea într-un plic la fel de murdar și pe amîndouă într-un buzunar cusut în interiorul cămășii, la piept, s-a dovedit a fi scrisă într-o limbă necunoscută, deși cu caractere latine. Omul părea prostit de frigul îndurat peste iarnă în pădurile din Iowa și nu era capabil să articuleze nici un cuvînt. De cum îi văzuse pe cei doi polițiști apropiindu-se de culcușul lui, se ridicase și înaintase spre ei cu mîinile întinse în față de parcă ar fi vrut să i se pună cătușele. Polițistul Mike G. coborî de pe cal și, apropiindu-se cu multă grijă de ciudatul personaj, i le și puse. Tipul păru foarte mulțumit de acest tratament, ba chiar afișă o mutră mai puțin îngrozită decît la început. Îl legară de șaua unuia din cai cu o funie lungă de vreo doi metri și plecară cu el spre postul de poliție din Le Mars.

Acolo i-au dat mai întîi o gură de whisky și ceva de mîncare și au încercat să afle ce e cu el. Crezînd la început că e mut și apoi neînțelegînd mai nimic din vorbele lui, cei doi polițiști l-au băgat în mica închisoare a postului și l-au predat intact colegilor din tura de noapte. Aceștia nu avură nici ei mai mult chef să-și bată capul cu el, așa că-l lăsară să doarmă liniștit pe patul de lemn din mica lor pușcărie. În acea noapte, 20 spre 21 martie, individul a fost singur în celula unică a postului.

Doar șeriful Cotarb, cînd se înființă dimineața la biroul său, se arătă ceva mai curios decît subalternii lui, și acest defect al caracterului avea să-i provoace, încă o dată, numeroase dureri de cap.

— Ce-a făcut ăla? întrebă el pe unul din polițiștii din serviciul de noapte, imediat ce văzu că în patul de lemn de dincolo de gratii zace o mogîldeață sforăitoare.

— Habar n-am! raportă acesta plin de respect față de șef.

Sesizînd fulgerele din privirile şerifului Cotarb, cel de-al doilea poliţist din serviciul de noapte, numitul Gus J. Gas zis şi „Octan-90", îşi lăsă picioarele să cadă cu zgomot de pe birou şi se apucă să răsfoiască îndatoritor registrul de procese verbale.

L-au adunat Mike şi Paul aseară, da' n-au zis ce-i cu el! continuă să flencăne celălalt, Jeremy, din aceeaşi poziţie în care stătuse toată noaptea, poziţia clasică a unui poliţist plictisit care face serviciu de noapte într-un orăşel liniştit.

Gus puse registrul în faţa şerifului şi acesta citi, silabisind cu voce scăzută, că individul „nu vorbeşte engleza, n-are acte asupra lui şi a fost găsit în marginea pădurii în jurul orelor 18 p.m." Prinsă cu acul de registru, scrisoarea nedescifrată. Şeriful încercă s-o silabisească şi pe aceasta, dar după ce citi de trei ori la rînd primul şir de litere îşi dădu seama că nu înţelege decît cuvîntul director şi o lăsă baltă.

În momentul următor, uşa se deschise şi făcu. loc celui mai conştiincios poliţist al micului *office*, sergentului Oscar Connard. Acesta salută pe toată lumea cu o politeţe care mărturisea mai ales ura constantă ce i-o purta şerifului şi se duse spre colţul în care, într-un dulăpior cu lacăt, îşi ţinea, printre alte obiecte, mînecuţele negre fără de care nu se apuca de lucru.

— Bine că ţi le-ai pus, dragă Oscar, zise şeriful apropo de mînecuţele lui, pentru că trebuie să te apuci de identificare cadavrului, pardon, a arestatului.

Furia mocnită a slăbănogului şi pipernicitului de Connard se auzi ţiuind prin aer în timp ce şeriful se duse hotărît în biroul său. Gus J. Gas rîse fără nici un motiv, iar Oscar îl privi şi el cu aceeaşi bunăvoinţă ca şi pe şerif. Apoi se apucă să scoată din dulăpior placa de marmură, călimara mare cu cerneală de tipar şi rulout care aveau să-i servească la amprentarea deţinutului. Le puse pe toate trei pe masă, lîngă picioarele încălţate cu cizme 45 ale lui Jeremy. Păreau nişte jucării miniaturale aruncate lîngă doi butuci.

Pentru cine nu cunoaşte raporturile dintre cei cîţiva poliţişti de la *office*-ul din Le Mars, trebuie să precizăm că singurul individ cu care nu se poate discuta dintre ei toţi este tocmai acest nesuferit de Oscar Connard, care s-ar putea, din această cauză, să le devină cîndva şef. El însuşi e convins

că merită de mult această onoare, iar şeriful Cotarb simte că, pe zi ce trece, pămîntul îi fuge de sub picioare şi că el se adună, din rapoarte confidenţiale şi alte nimicuri, sub picioarele rivalului său. Mintea lui, încolţită în corzile acestui ring, nu poate să găsească însă nici o soluţie, aşa că toţi aşteaptă ziua instaurării unei dictaturi, paralizaţi şi neputincioşi. Uneori rîd prosteşte închipuindu-şi cum va fi, alteori răbufnesc în atacuri nemotivate la adresa bietului Oscar.

Aşa că Gus J. Gas plecă să-l trezească pe deţinut, iar Jeremy îşi urni trupul greoi pînă la dulăpiorul lui Oscar de unde şuti o gumă de mestecat şi şi-o introduse imediat între fălci. Amprentorul nu observă, fiind ocupat cu căutatul formularelor speciale pentru amprente. După ce deţinutul fu adus dincoace de gratii, Jeremy îi salută pe cei doi colegi ai săi cu un mormăit şi ieşi mestecînd gumă pe uşa postului. La mai puţin de un sfert de oră pe aceeaşi uşă îşi făcu apariţia un individ ce-i semăna leit lui Jeremy, mesteca gumă cu acelaşi sictir, saluta cu acelaşi mormăit, purta bocanci numărul 45 şi uniformă de poliţist. Un străin ar fi zis că s-a întors Jeremy, dar de fapt, cel intrat era Howard Jennings, al şaptelea şi ultimul membru al efectivului postului de poliţie din Le Mars.

Gus şi Oscar tocmai terminaseră de strigat pe toate tonurile „What's your name!" la deţinut şi reuşiseră să noteze pe o fişă ceva ce nu erau siguri că este un nume propriu: *Noospoon Nimik*. Acum erau ocupaţi cu luarea amprentelor. Howard se trînti pe scaun şi-şi puse picioarele lîngă placa de marmoră pe care Oscar tocmai o mînjea cu cerneală.

Operaţia de luare a amprentelor dură numai un minut. Necazurile pricinuite de ea — mai mult de două săptămîni. Întîi, Oscar întinse cerneala cu un rulou de cauciuc pe placa de marmură. Apoi, luă unul cîte unul degetele vagabondului urît mirositor şi le rulă pe placa de marmură şi pe formularele de comparaţie. Cînd termină, ridică privirea îngrozit spre colegul său Gus J. Gas şi spre deţinut. Amîndoi aveau mutre impasibile. Probabil că totuşi lui Gus îi spuse ceva privirea speriată a lui Oscar, pentru că se aplecă să se uite şi el la foile de comparaţie.

Individul nu avea nici urmă de creste papilare pe pulpele degetelor.

Șeriful Cotarb fu scos din biroul său și adus să vadă minunea. Pînă și Howard catedicsi să se ridice de pe scaun și să caște gura mai de aproape la cele două birlii pătate cu negru și la degetele curiosului deținut. Ce i de făcut? — se scărpină în ceafă șeriful Cotarb.

Pentru a înțelege mai bine imposibila situație în care se găseau cei patru polițiști în dimineața zilei de 21 martie (Gus J Gas își terminase, de fapt, serviciul, dar uitase să mai plece acasă) ar fi bine să reamintim situația dactiloscopiei la acea vreme în Statele Unite.

În această țară, amprentele au fost folosite ca dovezi în instanță în anul 1911, împotriva unui spărgător din New York cu numele de Caesar Cella, dar răsunetul în presă al acelui proces nu fusese suficient pentru a duce la unificarea fișierelor de amprente de la Chicago, New York, Fort Leavenworth și Sing Sing. Abia în 1928 autoritățile din statul New York hotărîseră că prelevarea amprentelor de la persoanele arestate este legală. Numeroase crime au rămas nerezolvate în această perioadă din cauză că poliția nu știa sau nu voia să folosească dactiloscopia sau chiar își bătea joc de această metodă.

Pe de altă parte, în 1905, fusese înființat un corp de detectivi în subordinea Ministerului Justiției și cu atribuțiuni federale. Grupul fusese creat de ministrul Bonaparte din ordinul președintelui Th. Roosevelt, fost el însuși comisar de poliție la N.Y., și se numea Biroul de Investigații. Vreo zece ani, acest birou a existat mai mult de formă, iar după războiul mondial, cînd șeful lui era W.J. Burns, numele începuse să fie tot mai des asociat cu mita, corupția și incompetența. Abia în 1924, în timpul președintelui Coolidge, noul șef al F.B.I.-ului, J. Edgar Hoover, s-a apucat să-i concedieze pe detectivii pătrunși acolo prin protecții, pile, corupție și alte fraude și să-i înlocuiască cu experți criminaliști și avocați cinstiți, bine pregătiți profesional. În paralele, J. Edgar Hoover, știind că eficiența unui serviciu federal de poliție depinde de identificarea rapidă a delincvenților, s-a ocupat de aducerea la Washington a tuturor fișierelor de amprente. Oamenii care fac legile spre binele celor care doar le suportă în America, și care votaseră cu ușurință legea prohibiției, nu i-au dat lui Hoover un prea mare ajutor, și abia în 1930 Congresul va fi de acord cu această centralizare. Totodată, nu fără o legătură cu prohibiția, criminalitatea în

Statele Unite a început să crească de la an la an tot cam de prin 1924.

Dată fiind această situație, șeful Biroului Federal de Investigații s-a apucat să-i convingă pe americani de necesitatea amprentării întregii populații ca metodă sigură pentru depistarea rapidă a criminalilor. La o națiune care se consideră iubitoare a principiului libertății individuale, îți trebuie multă răbdare pentru a obține dreptul de prelevare a amprentelor de la cetățeni respectabili și care nu vin niciodată în contact cu poliția sau cu justiția. Hoover avea răbdare, dar și destulă viclenie pentru a nu-i face pe americani să se gîndească și la ce alte scopuri ar putea folosi F.B.I.-ul un fișier cu amprentele tuturor cetățenilor cu domiciliul permanent sau temporar în S.U.A. Cîteva întîmplări l-au ajutat pe Hoover, în aceeași măsură în care l-au și contrariat la vremea lor.

Prima dată, la 6 ianuarie 1934 cînd poliția din Chicago a reușit să-i vină de hac frumosului Jack Klutas (un fost student al Universității Illinois, specializat în răpiri și șantaje) și a constatat că frumosul Jack „nu prea avea" amprente. Hoover a cerut specialiștilor de la Universitatea Northwestern să examineze cu atenție degetele cadavrului și aceștia deduseră că Jack Klutas aranjase cu un doctor să-i înlăture pielea de pe buricele degetelor. Numai că, susțineau ei, pielea nouă, crescută peste răni, conținea vechile linii papilare suficient de distincte.

Apoi, în mai 1934, doi membri ai bandei Barker-Karpis din Chicago au cerut doctorului Joseph P. Moran să le înlăture pielea de pe degete. Moran era un doctor care făcuse pușcărie pentru avorturi ilegale și acum era specializat în tratarea gangsterilor răniți în ciocnirile armate cu poliția sau rivalii. Se pare că pe cei pe care nu reușea să-i salveze îi arunca pur și simplu în apele Michiganului. Era bețiv și morfinoman. El le-a subțiat pielea de pe degete celor doi din banda Barker, pînă ce aceștia au început să urle de durere. Peste încă vreo lună, (după oblojirea rănilor și alinarea durerilor cu morfină, cei doi constatară cu deznădejde că s-au lăsat torturați degeaba pentru că, într-adevăr, vechile creste papilare apăreau din nou, pe măsură ce rănile se cicatrizau. N-au găsit nimic altceva mai bun de făcut decît să se răzbune

pe doctorul Moran, făcîndu-l să se întîlnească în fundul lacului Michigan cu acei pacienţi ai lui care încă nu fuseseră în întregime devoraţi de peşti.

În iulie 1934, cînd John Dillinger fusese împuşcat în faţa cinematografului *Biograph* din Chicago, se constatase şi la el o operaţie prin care se încercase înlăturarea amprentelor. Amprentele luate de pe cadavrul lui John coincideau, în mare, cu acelea din cartoteca lui, care-i fuseseră luate la Pendelton, Michigan Penitentiary şi la alte puşcării pe care le frecventase, dar prezentau *ciudate rupturi pe margini*.

În octombrie acelaşi an, poliţia din Chicago a găsit într-o suburbie a oraşului cadavrul lui Gus Winkler, individ căutat pentru crimă şi pentru jaful unor bănci. I-au luat amprentele, dar, la biroul de identificare, au constatat că deşi degetele lui Winkler aveau creste papilare normale, ele nu conduceau la secţiunea din cazier unde ar fi trebuit să se afle cartoteca lui, ba chiar nu duceau nicăieri. Gus era un individ prea cunoscut pentru a se emite ipoteza că nu el era cel ciuruit de gloanţe aşa că, din nou, cazul fu raportat lui Hoover la Washington. Acesta ordonă să aibă loc o consultare a chirurgilor şi dermatologilor de la universităţile din Chicago şi din nou se obţinu un răspuns favorabil dactiloscopiei. Medicul necunoscut care se jucase cu amprentele lui Winkler se mulţumise să modifice numai cîte un singur detaliu de pe amprentă, cicatrizînd una din formaţiunile delta, dar, asigurau ei, nici această metodă nu avea decît un efect temporar.

Se poate spune că anul 1934 fusese anul de cumpănă al dactiloscopiei şi al viitorului ei ca metodă a F.B.I.-ului. În linii mari, acest stadiu al cercetărilor în domeniu era neschimbat în dimineaţa zilei de 21 martie 1936, cînd micuţul Oscar Connard tocmai se holba la deţinutul fără amprente din faţa lui. Oscar era, orice s-ar zice, un poliţist bine informat, nu degeaba se temea Cotarb că îi va lua locul, aşa că el citise toate revistele de specialitate şi era la curent cu cazurile prezentate mai sus.

Fără să demobilizeze cîtuşi de puţin din cauza uimirii inative în care căzuseră colegii săi, el intră în biroul lui Cotarb puse mîna pe telefon şi sună imediat la poliţia din Sioux City ca să raporteze cazul. Şeriful de acolo, după ce îi puse vreo sută de întrebări tîmpite, îi spuse să închidă şi să aştepte

ordinal. Apoi telefonă el însuşi la Washington pentru a cere instrucţiuni. Pe la prînz, micul orăşel din Iowa era în mare fierbere. Se ştia că în *jail*-ul oraşului, care nu mai fusese folosit de cîţiva ani, zace un foarte periculos criminal fără amprente şi că însuşi şeful cel mare al F.B.I.-ului este în drum spre Le Mars pentru a-l lua în primire.

Ziaristul Carl Zhapitz de la *Tribune of Le Mars* se deplasase şi el la postul de poliţie şi încerca să-i tragă de limbă pe cei patru oameni ai legii. Dar Oscar Connard tăcea ca un sfinx, Howard mesteca gumă şi-şi ţinea picioarele pe birou închipuindu-se J. Edgar Hoover, iar Gus J. Gas se învîrtea de colo-colo prin faţa gratiilor dincolo de care fusese din nou depus „periculosul criminal". La rîndul său, acesta părea să fie dispus să dea lămuriri, era chiar volubil, dar limba în care tot răspundea el la întrebările lui Gus era de neînţeles.

Şeriful Cotarb rezistă ce rezistă în biroul lui, unde se tot prefăcuse că gîndeşte şi scrie cine ştie ce savant raport, dar apoi ieşi în camera din faţă a postului. Pentru că avea un respect secret faţă de intelectuali şi obişnuinţa lor de a şti tot felul de nimicuri, ca de exemplu o limbă străină, dar şi pentru că era din cale afară de curios — calitate ce avea să-i piardă! —, el se hotărî să-i arate lui Zhapitz scrisoarea găsită asupra deţinutului. Sau poate i-o arătase ziaristului doar ca să-şi bată joc de el, cine ştie?

Zhapitz înţelese şi el tot numai cuvîntul director, care era scris în primul rînd al scrisorii. Nu era, cum poate îşi închipuise Cotarb, nici el un poliglot. Ştia din familie doar cîteva cuvinte nemţeşti, în schimb era un bun ziarist, aşa că avu nefericita idee să-i sugereze şerifului să-i caute pe toţi cetăţenii din oraş care au altă origine etnică decît engleză sau germană să le ceară părerea. Între timp, sosiseră la post şi cei doi poliţişti care-l arestaseră pe „criminalul cel periculos" — veniseră probabil cu credinţa că sînt aşteptaţi de Hoover cu decoraţiile sau cu primele ce li se cuveneau — aşa că, după ce propunerea lui Zhapitz fu rumegată cîteva secunde de toate minţile detectivistice prezente, toată masa poliţienească din Le Mars, cu excepţia lui Jeremy care dormea dus la el acasă, fu cuprinsă de un nestăvilit entuziasm. Le era clar că dacă apucau să descifreze scrisoarea pînă la sosirea lui Hoover, meritele lor incontestabile de poliţişti

abili ar fi fost dovedite, iar ploaia de recompense n-ar fi întîrziat.

Îl lăsară pe Howard să-şi mestece guma în continuare, ca chip de paznic al „periculosului criminal" şi se răspîndiră care încotro prin oraş pe jos (Oscar), cu maşina (şeriful Cotarb), călare (Mike şi Paoli) şi chiar cu bicicleta (Gus J. Gas). În mai puţin de o oră, fură duşi pe sus la poliţie vreo zece cetăţeni onorabili ai oraşului. Un frizer italian, un băcan armean, un gunoier turc, un lăptar olandez, un arab casnic — căsătorit cu o americancă de origine suedeză care venise şi ea, proprietarul portughez al unui magazin de pescărie şi alţii. Cum acestora nu li se spusese pentru ce sînt chemaţi, sperietura de pe feţele lor îi făcea foarte ridicoli, iar pe Howard îl făcea să rîdă. Cînd Zhapitz apăru cu o mulatră argentiniană, el se şi apucă să le explice concetăţenilor săi că nu sînt arestaţi, ci sînt chemaţi pe post de experţi. Abia răsuflară uşuraţi experţii că pe uşă intră în sfîrşit şi şeriful Cotarb cu fiul spălăcit la păr şi la sprîncene al unui rus alb. O franţuzoaică se prezentă singură tocmai cînd şeriful scotea din seiful din biroul său buclucaşa scrisoare.

„Experţii" luară pe rînd scrisoarea în mînă şi încercară s-o descifreze. Primii trei încercară în zadar. Al patrulea, italianul, dădu mari speranţe asistenţei, chiar citi cîteva cuvinte, pe sărite, din interiorul scrisorii (direttore, dottore, aqua, lavoro), apoi spuse că se înşelase din cauza emoţiei, că textul nu era în italiană, dar că trebuia să fie scris într-o limbă apropiată de italienă. În consecinţă, scrisoarea trecu imediat la franţuzoaică, la portughezul de la pescărie, la mulatra din Argentina pe care o adusese Zhapitz, dar toţi îşi declarară pe rînd ignoranţa. Nu poate fi descrisă deznădejdea de pe feţele celor strînşi la postul de poliţie din oraşul Le Mars, Iowa, în miezul zilei de 21 martie '36. Nici măcar indiferenţa deznădăjduită a lui Howard Jennings nu poate fi descrisă.

Încercară apoi să vorbească printre gratii cu deţinutul cel misterios, dar nici unul nu reuşi să înţeleagă ce tot bolborosea ăla acolo, cînd furios, cînd rugător. Cel care încă o dată deşteptă speranţe în inimile celor prezenţi fu tot italianul, care obţinu o reacţie pozitivă la cuvîntul „macaroni". Gus J. Gas alergă pînă la *saloon* şi aduse o farfurie de maca-

roane. Deținutul le hăpăi într-un stil care părea european, dar conversația nu se legă deloc în continuare.

Pe fundul de deznădejde care-i cuprinse pe toți, rusul se trezi să întrebe dacă mai are cineva nevoie de el și plecă primul. Apoi mai plecară cîțiva, cu treabă sau pentru că erau dezamăgiți.

În acel moment, Zhapitz avu o nouă idee și toată lumea se uită la el cu admirație și cu recunoștință, inclusiv șeriful Cotarb, care în zilele următoare avea să-l înjure furios din același motiv.

La cîțiva kilometri în afara orașului Le Mars, pe o colină dulce care domina valea lui Floyd River și de unde în zilele senine puteai zări chiar și orașul Sioux City, se afla o construcție ciudată. Era un fel de conac solid, din piatră și cu decorații europene în exterior, dar nimic din aspectul lui impunător nu-l făcea să semene cu construcțiile de tip american din regiune. Cunoscătorii ar fi zis că este o construcție tipică pentru regiunile periferice ale unui imperiu care nu mai exista de aproape douăzeci de ani: Austria-Hungary. Poate din acest motiv casa era cunoscută sub numele de „castelul europeanului". Proprietarul, un anume C.O. Naco, venise la Le Mars prin 1920. Cumpărase imediat ferma și se apucase de ciudata construcție. Antreprenorul care s-a ocupat de execuția casei spunea că s-a lucrat după un plan vechi pe care proprietarul îl adusese cu el probabil din Europa. Tot după un astfel de plan fusese trasat în partea din spate a clădirii și un parc cu alei drepte și semicirculare, iar de-a lungul aleilor fuseseră plantați salcîmi, castani, platani și plopi. În mijlocul parcului, între patru stejari care între timp deveniseră impunători, europeanul construise și o bisericuță de rit ortodox. În împrejurimi nu erau ortodocși, iar biserica, deși fusese sfințită de un preot adus din Youngstown, stătea tot timpul închisă. Ciudatul fermier de la castelul europeanului avea un număr de vreo douăzeci de angajați, indieni în majoritate, pe care îi învățase creșterea oilor și cultivarea grîului. Mai cultiva pe pămîntul lui porumb și cînepă. El însuși stătea mai tot timpul pe terasa castelului, sau iarna, în salonul larg de la etaj și contempla nemișcat cîmpia care se întindea pînă la Missouri.

La acest personaj s-a gîndit, puțin după ora două în ziua de 21 martie 1926, ziaristul Carl Zhapitz. Șeriful Cotarb, polițistul Gus J. Gas zis „Octan-90“ și Zhapitz însuși formară imediat un echipaj. Se urcară în mașină și grăbiră spre conacul lui C.O. Naco. Acesta era, ca de obicei, pe terasă și se uita în zare, spre Sioux City. Era o zi luminoasă de primăvară, era, de fapt, chiar ziua echinocțiului.

Deși văzuse fără îndoială mașina poliției urcînd spre castel, Naco nu se obosi să coboare să-i întîmpine pe cei trei care se tot ambiționaseră împotriva soneriei de la intrare. Pînă la urmă, Gus J. Gas apăsă clanța. Văzură că ușa era descuiată și pătrunseră în castel. Urcară în viteză treptele. Gas în față, cu mîna pe pistolul de sub haină. Pe terasă, proprietarul stătea nemișcat.

— *Good day, sir!* zise Gus.

— *Hi!* răspunse C.O. Naco.

— Șeriful ar vrea să vă vorbească!

— *O.K!* veni răspunsul, dar omul tot nu se întoarse cu fața spre cei trei musafiri.

Ușor descumpănit, Cotarb ocoli fotoliul și se postă în fața lui Naco. Acesta privea pe lîngă el, în zare, spre Sioux City. Șeriful expuse în cîteva propoziții doleanța lor. Naco întinse mîna cu palma deschisă spre Cotarb, continuînd să privească aiurea.

— Ce doriți? întrebă șeriful.

— Scrisoarea.

— Ah, da, făcu acesta, căutîndu-se prin buzunare.

Gus J. Gas alergă la mașină și o aduse. Naco o luă și începu s-o parcurgă cu privirea. Cei trei erau în culmea emoției. Cînd avură impresia că a terminat de citit și-l văzură ridicîndu-și din nou privirea spre punctul ăla de pe orizontul sudic simțiră cîte un nod în gît. Zhapitz spuse:

— Ce scrie?

— Aș vrea să-l văd pe acest om! zise Naco de parcă n-ar fi auzit întrebarea.

Se urcară toți patru în mașină și plecară înapoi la Le Mars. Cînd intrară, toți cei care se aflau în încăpere se ridicară în picioare, inclusiv deținutul și Howard. Naco îi aruncă doar o privire scurtă celui de dincolo de gratii, apoi traduse scri-

scarea cu voce tare. Zhapitz stenografia. Toți ceilalți ascultau cu gura căscată. În momentul de stupefacție care urmă, se auzi vocea deținutului întrebînd, probabil tot în limba în care vorbise și pînă atunci:

— Sînteți aromân, domnule?

Naco negă printr-o clătinare a capului după care adăugă în engleză.

— *We are all Americans!*

Prizonierul își privi palmele lipsite de amprente și încă mînjite de cerneală și-și reluă brusc uzajul limbii engleze:

— *You're right, sir!*

Conținutul scrisorii era următorul:

„Stimate domnule director, mă numesc Al. S. și pînă de curînd am locuit în Chicago. Vă rog să mă iertați că vă scriu în această limbă destul de puțin cunoscută în America, dar, după un atac banditesc al cărui victimă am fost și fiind lovit la cap, am constatat cu uimire că nu mai știu vorbi și scrie decît în limba maternă. Această limbă este aromâna, un dialect al românei, limbă ce se vorbește în Europa de sud est. Sînt convins că nu vă va fi greu să găsiți un translator, cu posibilitățile dumneavoastră. Aromânii sînt destul de numeroși în America. Ei au fugit de prigoana otomană și apoi de aceea greacă și s-au instalat mai ales în New York, Connecticut, Massachusetts și Pennsylvania. Am fost o vreme soțul acelei nefericite femei despre care presa a scris mult în 1934, pentru că ea l-ar fi denunțat pe John Dillinger, inamicul public numărul 1 al Americii. La începutul anului trecut (1934) eram despărțit în fapt de această femeie, dar, într-o zi, întîlnindu-mă cu colegul meu, avocatul Jimmie Lawrence, și acesta spunîndu-mi că a făcut o afacere uriașă și că are foarte mulți bani și vrea să tragem un chef pe cinste, am mers împreună la hotelul *K star* din Gary, Indiana, local ce aparținea fostei mele soții. Aici el a căzut în cap după o prietenă a soției mele, o zburdalnică blondă, numită Polly Hamilton și supranumită Little Birdy. Cred că felul nebunesc în care a început prietenul meu să arunce cu dolari în stînga și în dreapta și atunci, și în zilele următoare, cînd a revenit de unul singur la *K star*, a făcut-o pe fosta mea soție să creadă că prietenul meu este una și aceeași persoană cu John Dillinger, cu care Lawrence și semăna puțin. Peste vreo lună, întîlnindu-l întîmplător pe Jimmie, acesta m-a invitat pe te-

roşa unui restaurant din North-Chicago la o îngheţată. Se simţea urmărit de partenerii lui la acea afacere uriaşă despre care îmi vorbise misterios pe la sfîrşitul lunii mai. Şi, într-adevăr, nici n-a terminat el bine vorba, că ne-am şi trezit luaţi pe sus de doi indivizi înarmaţi şi duşi cu o maşină în casa unui doctor Loeser sau Looser, care vorbea nemţeşte. Acolo eram aşteptaţi de John Dillinger în persoană, care era foarte nervos şi ţinea în mînă un pistol, desigur încărcat. Mai erau de faţă un alt doctor Cassedy sau Cassidy, şi cunoscutul avocat, coleg al meu şi al lui Jimmie, Louis Piquett. Am înţeles în cîteva minute că afacerea pentru care Jimmie încasase o sumă foarte frumoasă de la Dillinger era simplul fapt că îi adusese în acea casă pe Piquett şi pe John însuşi în vederea unei operaţii de ştergere a amprentelor de pe degetele acestuia din urmă. După o lună de la operaţie, lui John i se cicatrizaseră rănile, dar liniile papilare îi crescuseră la loc şi acest lucru îl făcea foarte furios. Furia lui era atît de nestăvilită, încît puţin a lipsit să nu fim împuşcaţi cu toţii, eu, desigur, neavînd decît vina de a fi fost însoţit de Jimmie în acea nenorocită seară. Am fost salvaţi doar de o idee care i-a venit pe loc doctorului Loeser. El a fost de părere că îi poate transplanta lui John pielea de pe degetele altui om. John s-a arătat interesat de soluţie, dar voia amprentele unui individ fără cazier. Dintre toţi cei prezenţi, se pare că doar eu eram în această situaţie, aşa că mi s-a propus pe loc să mi se cumpere pielea de pe degete la preţul de 5 000 de dolari. Vă imaginaţi că nu aveam altă ieşire decît să accept tîrgul şi, oricum, decît împuşcat pe loc, mai bine viu şi cu palmele jupuite. O.K.! — a zis atunci Louis Piquett şi a plecat împreună cu unul din cei doi pistolari care ne aduseseră pe noi. Ceilalţi am trecut într-o cameră alăturată care semăna cu o cameră de spital şi operaţia a început pe la orele 11 p.m. Mai înainte, Dillinger avusese ideea ca amprentele lui să-i fie transferate lui Jimmie, ale lui Jimmie, mie şi ale mele, lui. N-am înţeles atunci de ce a dorit el ca operaţia să fie făcută aşa, în trei, şi nici curaj să întreb n-am avut. Ne-am spălat îndelung, cu apă caldă şi săpun, cei trei pacienţi şi cei doi doctori, la două lavoare care erau instalate în cameră, sub ameninţarea pistoalelor celuilalt om al lui John care rămăsese cu noi după plecarea lui *maître* Piquett. Apoi ne-am aşezat toţi trei pa-

cienții la masa rotundă din mijlocul camerei. În dreptul ei, in tavan, era instalată o oglindă chirurgicală.

Doctorul Loeser ne-a făcut injecțiile de anesteziere și s-a apucat de lucru. A decupat mai întîi pielea de pe cele zece degete ale mele și a așezat bucățelele, în ordine, pe o placă de sticlă. În acest timp, Cassedy făcea același lucru la degetele lui John. Apoi doctorul Loeser a trecut la lipirea pielii mele pe degetele lui John, iar Cassedy se ocupa de ciopîrțirea lui Jimmie. Cînd și această fază s-a terminat, doctorul Cassedy a trecut din nou la John ca să-l bandajeze, iar Loeser i-a făcut și lui Jimmie operația de plantare a pielii noi, aduse de la John. Cassedy a terminat mai repede și s-a dus într-un colț să-și aprindă o țigară. Am văzut cum îi tremurau mîinile cînd a aprins-o. Îmi priveam mîinile jupuite și nu-mi venea să cred că e adevărat ceea ce văd. Trebuie să recunosc că operația era, practic, fără dureri. Cînd Loeser a terminat și cu Jimmie, Piquett și cel de-al doilea pistolar au revenit.

— E O.K., i-a zis Louis Piquett lui John, am vorbit cu băieții lui J.E.!

— Perfect! a zis John. Și, pe cînd?

— Peste vreo lună, după ce vă vindecați! a răspuns Piquett arătînd cu capul în direcția degetelor noastre.

Atunci Loeser l-a rugat pe Cassedy să aibă amabilitatea să se ridice și să aibă el grijă de mine mai departe. În momentul următor am trăit cea mai groaznică secundă din viața mea. Cassedy s-a ridicat și a venit spre masă. A luat plăcuța de sticlă cu cele zece bucățele de piele recoltate de la Jimmie și, îndreptîndu-se cu ele spre mine, s-a împiedicat sau i-a tremurat mîna, oricum, le-a scăpat pe toate peste o lampă de spirt aprinsă, aflată tot timpul pe masă. În aer s-a simțit imediat un miros de carne arsă, eu am rămas înmărmurit, iar Dillinger și cei doi pistolari ai lui au început să rîdă ca apucații. Loeser s-a ridicat și a venit spre masă.

— Idiotule, i-a zis el lui Cassedy. Pansează-l pe Jimmie!

A venit apoi și s-a uitat cu atenție la degetele mele și la bucățile de piele arsă de pe masă. M-a liniștit în cele din urmă spunîndu-mi:

— Lasă, băiete, pe tine te aranjăm noi altfel!

Și, într-adevăr, după ce Cassedy a terminat cu bandajatul lui Jimmie, s-au apucat amîndoi de o operație despre care

spuneau că trebuie să fie „premieră mondială". M-au dezbrăcat, m-au spălat și dezinfectat pe tot pieptul, mi-au făcut cite cinci incizii de o parte și de alta a pieptului, puțin mai sus de stomac, și apoi mi-au potrivit degetele în cele zece incizii. M-au bandajat strîns ca să nu mai pot mișca mîinile și am rămas în acea poziție care seamănă cu gestul unui gras cînd se mîngîie pe abdomen. M-au anunțat că trebuie să rămîn în acea poziție timp de vreo trei săptămîni și că voi fi găzduit în apartamentul lui Loeser. Între timp, John și oamenii lui, precum și avocatul Piquett plecaseră.

Eu am rămas, într-adevăr, în apartamentul doctorului Loeser pînă pe la jumătatea lunii iulie, timp în care Jimmie m-a vizitat aproape zilnic, dimineața, ajutîndu-mă să mă hrănesc și încurajîndu-mă. Îmi spunea că se întîlnește în fiecare seară cu Polly într-o cameră pe care le-o pusese la dispoziție soția mea. Prima mea grijă, după ce dr. Loeser mi-a desprins cu bisturiul degetele de pe piept și mi-a bandajat din nou cicatricile rămase, a fost să mă duc la bancă și să cer un extras după contul meu. Cu trei săptămîni în urmă, în contul meu fuseseră depuși 5 000 de dolari. Mărturisesc că am fost foarte mulțumit de faptul că-mi vîndusem acele părți din piele care certifică identitatea cu un preț așa de bun.

Groaza avea să mă cuprindă din nou către sfîrșitul lui iulie 1934, cînd ziarele din toată America publicau poza lui Jimmie în chip de Dillinger ucis de F.B.I. în fața cinematografului *Biograph* din Chicago. „Dillinger" fusese identificat după mărturisirea fostei mele soții, după amprente și după recunoașterea făcută de sora lui, Audrey. Eu eram unul dintre puținii oameni care știau că primele două probe nu valorează nimic și mi-a fost ușor să-mi dau seama că Audrey, văzînd că i se prezintă un cadavru care nu e al fratelui ei, n-avea nici un interes să spună că acela nu e John. Trebuie să-i fi fost destul de greu să-și ascundă bucuria.

La numai cîteva zile am fost atacat și jefuit pe cînd mă plimbam prin *Jackson Park*. Cînd m-am trezit mi-am dat seama că lovitura puternică pe care am primit-o la cap îmi anulase în întregime capacitatea achiziționată tîrziu de cunoscător al limbii engleze, dar am înțeles și că atacul fusese un prim avertisment pentru mine.

S-ar putea ca dumneavoastră să fiţi într-adevăr în necunoştinţă de cauză, deşi mă îndoiesc (nu cumva la dvs. s-a referit *maître* Piquett cînd a spus atunci „am luat legătura cu oamenii lui J.E."?), dar şi într-un caz, şi în celălalt aveţi obligaţia de a mă proteja. Eu nu sînt acum decît o anexă a documentelor care dovedesc identitatea mea de cetăţean al Statelor Unite. Prin pierderea amprentelor, care pot dovedi oricui că eu sînt eu însumi, am pierdut şi posibilitatea de a mă întoarce în ţara mea de origine. Desigur, toţi americanii care nu sînt indieni au venit cîndva, ei sau părinţii sau strămoşii lor, de pe un alt continent. Dar eu, iată, sînt americanul care a pierdut pentru totdeauna legătura cu acea rădăcină din afara Americii. Dumneavoastră aveţi datoria să mă protejaţi. Aştept răspuns pînă la 1 ianuarie 1936 la rubrica de anunţuri a lui *Globe-Gazette* din Mason City, Iowa, în dreptul numelui Al.S. — cetăţean american."

Aşadar, în după-amiaza zilei de 21 martie 1936, toţi cei care ascultară cele de mai sus în interiorul postului de poliţie din Le Mars, Iowa, rămaseră buimăciţi cîteva secunde. Cînd îl auziră pe deţinut conversînd cu Naco, mai întîi în limba aceea necunoscută şi apoi în engleză, începură pe rînd să-şi revină.

Carl Zhapitz alergă imediat la tipografie şi dădu textul stenografiat la cules. În acea zi, *Tribune of Le Mars* avea să scoată şi o ediţie de seară. Oscar Connard luă scrisoarea din mîinile lui C.O. Naco şi se îndreptă cu ea spre dulăpiorul lui cu lacăt. Şeriful Cotarb se trezi şi el şi se duse mai întîi la Connard să-i ia scrisoarea din mîini. Apoi ordonă lui Gus J. Gas să-l ducă pe deţinut la baie. Acesta îşi reveni şi el din reverie şi plecă să execute ordinul. C.O. Naco îi mai spuse deţinutului că atunci cînd termină treburile cu stimaţii domni — îi arătă cu mîna pe poliţişti — ar fi încîntat să-l găzduiască la ferma lui din afara oraşului, pe drumul spre Sioux City, preciză. Apoi salută politicos şi plecă.

Spre seară, oraşul fierbea, iar *Tribune of Le Mars* bătuse toate recordurile de tiraj din scurta lui existenţă. Cetăţeni curioşi din localităţile învecinate şi chiar de la Sioux City veniseră cu maşinile la Le Mars, iar unii cumpărau şi cîte douăzeci de ziare pentru a le oferi prietenilor. Toţi membrii postului de poliţie, mai puţin Jeremy care continua să doar-

mă, campaseră în interiorul postului și așteptau sosirea lui Hoover, care părea iminentă.

Din păcate, J.E. Hoover se temea probabil să plece cu avionul în acea zi de echinocțiu, avea și el superstițiile lui, și, mergînd cu trenul de la Washington spre Le Mars, ajunse la Sioux City abia în 22 martie la ora prînzului. Cînd i se puse în față ediția din seara precedentă a lui *Tribune of Le Mars*, se înecă cu supa de morcovi din care tocmai gustase și intră într-o criză de furie cum nu mai văzuse de mult Middle West-ul. Mașina poliției din Sioux City îl duse la Le Mars în mai puțin de o jumătate de oră. Acum, poliția din Le Mars avea efectivul complet, iar șeriful Cotarb ieși zîmbind în fața lui Hoover. Ce auziră însă urechile celor șapte polițiști este aproape imposibil de reprodus. Preferăm să nu reproducem deloc decît să dăm o informație incompletă.

Ziarul lui Carl Zhapitz scoase și în 22 martie o ediție specială cu „un interviu pe care domnul J.E. Hoover a avut amabilitatea să ni-l acorde imediat ce a sosit în Le Mars." Acolo se explica pe larg că Al. S. este un nebun din categoria rară a „maniacilor dezidentificării". Respectiva manie fusese descoperită de curînd, ea era mai frecventă printre imigranții de origine europeană sosiți în America după războiul mondial și, desigur, nimeni nu trebuie să pună bază pe elucubrațiile unui maniac, din orice categorie va fi făcînd el parte.

Hoover își luă masa întreruptă la Sioux City abia către orele 19, în casa primarului din Le Mars. Acestuia i se sugeră că „Jeremy, polițistul acela calm și stăpîn pe sine, ar fi foarte bun pentru postul de șerif, iar micuțul Oscar poate să rămînă adjunct, nu se supără nimeni!"

Totuși, textul scrisorii lui Al. S., așa cum fusese el publicat în *Tribune of Le Mars*, nu mai putu fi întors din drumul lui spre marele public. Aproape toți cei care îl preluară păstrară și pedanta filologica notiță a lui Carl Zhapitz: *Translated by C.O. Naco*. El apăru cu această indicație chiar și în *Bulletin de Criminologie* din Paris, France, Europe. În schimb, din motive necunoscute, Al.S. nu i-a făcut niciodată vizita promisă lui C.O. Naco la castelul lui european de pe drumul spre Sioux City.

Toate sunt trecătoare / undes zălele acele departe / departe / Scumpa mea soție / gândurile din zi în zi mă apasă / tot mai greu și mă face / mereu casă mă gândesc la tine / în sfârșit mulțumesc lui Dumnezeu că am înțeles de mata că ești sănătoasă și mai departe îți urez tot / binele până la întâlnire / al tău intim soț Valere Ioan Y. / (creion negru) În anul 1924 a început să ningă / din ziua de 16 Noemvrie și a / ținut 4 zile (cerneală neagră, toc) Suvenire / În fericire și bucurie / Fieți dragă viața ta / Atât îți doresc eu ție / Dar te rog numă uita / Al tău prietin A.H. /(proprietari) / în Comloșul Bănățan (cerneală neagră-scris caligrafic — toc) Macina Ianuar 22 — 103 chile / sfân ilie — 85 chile)§/ în 15 sep. — 185 chile/Dez. 5 — 113 chile/ Ianu Cucă a murit în / 18 Novemb. 1924 în etate de 98 ani/ Porci am tăeat — 22 — 12 — 1924/ vândut mânzu cu 4 mii 7 sute / o Oaie cu 5 sute (creion negru)

Reporter de cest:

„Victorie a lui Titulescu la Liga Națiunilor în contra revizionismului maghiar / *Banatul* / 101 taxiuri în Timișoara / *Înfrățirea* / Petrache Lupu la Timișoara condus de dl. Mihăilescu -Timiș de la ziarul Biruința / *Înfrățirea* / La balul organizat de domnia sa în decembrie 1934, dna Roosevelt își primește musafirii în costum popular românesc brodat cu roșu și auriu. Costumul a fost donat de dna Anișoara Stan din Cluj cu ocazia expoziției de cusături / *Ziarul* / Țărănimea nu citește foile brudăristo-potârchiste / *Vestul*/ Țiganul Rada Nicolae îi taie urechile concubinei sale și le aruncă în Bega / *Înfrățirea* / Un post clandestin de radioemisie la Cluj, în locuința lui Nadin Jonos, str. Iuliu Maniu, nr. 40 / *Banatul* / Înalta curte de casație, sesizându-se de cererea apărării a admis strămutarea procesului celor 19 comuniști în frunte cu Ana P. de la Consiliul de război al corpului I Armată, Craiova / *Înfrățirea* / Führerul treieră din nou aria sa obișnuită cu pericolul bolșevismului / la Lloyd cîntă orchestra Gidalys — Timișoara / numerus valachicus — / — aviatorul Papană, locul I la un concurs aviatic în America — / — anuarul statistic al Germaniei pe anul 1936 are o rubrică nouă: morți din cauză de execuție

capitală — 149 / — C. Doncea și alți doi condamnați fug împreună cu gardianul I. Stoica / barul Palace — baletul rusesc Schlakoff / — pretorul suspendă primarul pentru nesupunere — comisie interimară — rebeliune — arestați - parchet — Comloș / *Deli Hirlap* — deși Timișoara e la vest — «acum cînd orice articol neînsemnat cu aluzie ușoară la careva din corifeii liberali este cenzurat, nimeni nu-și bate capul cu această fițuică șovinistă și iredentistă» / împlinindu-se un an de la asasinarea lui I.G. Duca / reluarea raporturilor diplomatice cu Rusia Sovietică / la Varșovia a fost arestat polonezul Anton Sikovski, fost gangster în America pe vremea lui Al Capone — avere de 1 miliard de lei — expulzat din Polonia, a venit în România, dar se crede că și d'aci va fi expulzat / medicul L.S. din Aiud a trimis o scrisoare din Abisinia — el este medicul șef al armatei Negusului / încăierare într-o circiumă din Arad între șoferul T.M. și ceferistul I.I. din care a căzut victimă sergentul de stradă care a voit să despartă pe cei doui beligeranți / mobile confort. / excelentul film musical / farmacia Iona / fabrica ciorapi s.a. / quo vadim? / criza din Franța / industrie de ață / ajutați studenții / alegerea comitetului / tâlharii desbrăcători / Gorki grav bolnav / miercuri / corală / eterne / ministrul / situația / milă / intenții / popor / Saar / prețul / speranța / atelier / aprilie... toreador... suflete... salonul... cinema... ginere... fier... cri..."

— No! — zise autopsierul Matei — acu' ce ne facem, dom' doctor?

Doctorul Liviu stă la birou și citește un foarte interesant articol dintr-o revistă franțuzească de criminologie. Ridică întîi sprîncenele. Apoi termină de citit praragraful. Notează ceva pe un carnet care stă tot timpul deschis pe birou. Ridică, în sfîrșit și privirea.

— De ce, mă Matei?

— Apăi, fusei pin sală și văzui că tot nu-i clar cu alea din Mehala.

— Ce nu-i clar?

— 'ce dom' avocat că nu le-a otrăvitără cu mătrăgună și că cere contraspertiză. Acu', dacă ne-apucăm să dezgropăm din nou cinci morți, io...

— Mă Matei, tu ești asistent de avocat sau de medic legist?

— Al dumilorvoastră, dom' doctor!

— Atunci nu mai căscă gura la ce spun avocații și lasă-mă-n pace!

— De! Știu io?

Doctorul își apleacă din nou privirea pe *Bulletin de criminologie*. Autopsierul Matei oftează, scoate din buzunar un pachet de țigări și un chibrit și dă să iasă pe hol să fumeze. Liviu știe cît e de frig pe culoarele tribunalului la ora asta și-l oprește cu un gest.

— Aveți f'o treabă cu mine? întreabă Matei după o scurtă așteptare nedumerită.

— Nu te mai duce afară, că văd că numai prostii bagi în cap. Stai și fumează aici.

Se aude o bătaie în ușă și doctorul Liviu spune „Intră!", însă prea încet pentru ca pacientul să audă. Atunci Matei își umflă bojogii și strigă el. „Intrăă!" În fine, ușa se deschide încet și face loc unei femei de vreo patruzeci și cinci de ani, încă frumoasă, purtînd o superbă blană de nurci, un șal de mătase strîns în jurul gîtului și o căciulă din aceeași blană ca și mantoul. Fardată abundent, cu buzele roșii, cu un surîs viclean ce poate să pară și umil și provocator. Mîinile și le ține într-un manșon. Dreapta, cu care femeia a deschis și a închis ușa, reintră la locul moale și cald după ce aruncă în cabinetul medicului, din interiorul tribunalului, o sclipire scurtă de aur și pietre prețioase. Privirea expertă a doctorului Liviu ghicește mai întîi sub ochiul ei sting o vînătaie care n-a putut fi ascunsă de fard. Apoi o recunoaște și pe femeie. Lucrul acesta îl face să se uite deodată foarte încruntat la autopsierul Matei, care s-a ridicat și vrea să plece să-și fumeze țigara în frigul de afară. Țăranul pe care nevoile l-au silit să practice sinistra meserie de măcelar de cadavre umane a învățat și să citească exact în ochii șefului său, așa că oftează din nou și se reașază pe bancheta de lemn de lîngă perete.

— Domnule doctor, spune nou-venita, aș avea nevoie de un certificat...

— Bună ziua! zice Liviu rece.

— Bună ziua! răspunde femeia și caută cu privirea spre scaunul gol din fața biroului doctorului. Apoi se așază fără a mai aștepta invitația, își scoate manșonul și pune cu dezinvoltură un picior peste celălalt. Ciorapii de culoare fumurie și crăpătura laterală a fustei nu ascund unele defecte recente ale picioarelor ei. Îngroșarea gleznelor, varice în curs de extindere.

— Vă ascult!

Cu un gest ce se vrea cochet și zîmbind șiret, femeia își așează o șuviță de păr care a scăpat de sub căciula ei de blană și îi face în același timp un semn discret doctorului. Cu degetul mare îl arată peste umăr pe Matei. Doctorul se face că nu înțelege. Femeia își descheie mantoul de blană și lasă privirii doctorului un piept opulent învelit într-o rochie de tafta prea puțin potrivită cu anotimpul, cu ora și chiar cu locul unde se află. Își drege vocea și începe.

— Știți am fost bă... Nu pot, domnule doctor, să vorbesc în prezența...

— Doamnă, ne aflăm în casa legii și martorii nu sînt niciodată de prisos. Deci ați fost maltratată?

— De unde știți?

— Mai aveți și alte echimoze decît aceea de sub ochiul sting?

— Nu, dar...

— Aduceți un timbru fiscal și încercați să vă curățați singură fardul înainte de...

Ușa se trîntește de perete și în cabinet pătrunde un judecător tînăr, în robă.

— Scuzați! aruncă el grăbit spre doamna îmblănită. Apoi: Liviu dragă, să nu te superi, apărarea cere contraexpertiză în procesul otrăvitoarelor din Mehala...

— Care proces?

— Astea care au otrăvit cinci persoane asigurate în favoarea lor, știi tu, de acum vreo doi ani...

— 'Tu-i peștele-mă-sii! se aude vocea plină de năduf a autopsierului Matei. Doctorul îi aruncă o privire scurtă, apoi zîmbește. Aproape rîzînd îl întreabă pe judecător:

— Cu ce?

— Cu mătrăgună!

— Tu-i mătrăguna mă-sii! dublează Matei.
— Şi? întreabă doctorul.
— Păi, vreau să te întreb, nu te superi dacă le acordăm contraexpertiza?
— Deloc, spune Liviu rîzînd, am toate probele în laborator şi sînt sigilate de voi!
— Doamne ajută! strigă Matei şi o ia spre uşă. Privirea doctorului îl opreşte din nou.
— A, foarte bine, Liviu dragă, foarte bine! spune judele. Merci frumos, dragă, scuzaţi! şi iese cu spatele.
Doamna cu blană, care, tot timpul cît a vorbit doctorul, l-a privit fix de parcă ar fi voit să-l hipnotizeze, îşi schimbă poziţia picioarelor, punînd acum stîngul peste dreptul.
— E, aveţi timbru? — o întreabă doctorul cînd privirile lor se întîlnesc.
Ea tace, cu privirea pierdută în ochii lui, pare transportată undeva, departe. În cele din urmă şopteşte:
— Liviuţ!
— Aţi spus ceva? — se încruntă doctorul.
— Nu pot aşa, te rog!
— Nu înţeleg.
Doamna oftează şi se ridică brusc de pe scaun. Îşi încheie blana şi, părînd înfuriată de ceva, iese grăbit lăsînd uşa să se trîntească.
Doctorul se preface nepăsător şi reia lectura buletinului francez de criminologie. Articolul asupra căruia tot zăbovise mai devreme îl plictiseşte acum, aşa că începe să întoarcă paginile una după alta fără să ia în seamă mai mult decît titlurile şi semnăturile.
— Mama ta de putoare! zice autopsierul Matei.
— Cine-i asta, nea Matei? întreabă doctorul.
— E, n-o cunoaşteţi dumneavoastră, dom' doctor?
— Nu, face doctorul pe neştiutorul. Cine e?
— Păi, americanca aia cu banditu'. Care l-a denunţat! spune Matei, lămurit acum că doctorul se preface şi că vrea să-l audă pe el cum o prezintă.
Uşa cabinetului se deschide din nou. Intră comisarul Comşa zgribulit şi cu mîinile roşii de frig.
— Ce faci, dom' doctor, zice el, faci femeile frumoase să plîngă? D-aia nu te mai însori, să ştii! Cine era?

Doctorul face o grimasă disprețuitoare, apoi se întoarce spre autopsierul Matei.

— Spune-i, bre, cine era!

— 'R-ar coasta ei a dracu', începe Matei, că să duseră toate madaranțele și floorțotinele to'ma-n America. Mastroaca dracului! Asta-i aia, bre, care trăiește cu pilaru ăla dă cai, care umblă cu mașină, și-a luat Ford, procletili și parșivu'!

Comșa începe și el să ridă, vizibil satisfăcut de repertoriul autopsierului.

— Deci e turnătoarea lui Dillinger? zice el către Liviu.

Acesta aprobă printr-o mișcare a capului, apoi se duce spre dulapul metalic de lîngă fereastră. Cîteva secunde privirea lui caută ceva în ciineasca vreme de sfîrșit de noiembrie de dincolo de geam, apoi deschide dulapul și scoate un teanc de reviste. Alege una cu scoarțe de un roșu închis, o răsfoiește și, cînd a găsit ce căuta, se întoarce spre Comșa.

— Ia uită-te puțin aici!

În revistă un articol cu titlul „L'hypothèse Al.S." În cuprinsul său, o parte este culeasă cu aldine și poartă la sfîrșit pedanta notație filologică „translated by C.O. Naco". Este indicația care i-a atras atenția lui Liviu și trece neobservată pentru Comșa. Separat, pe o coală ministerială, același text, tradus de C.O. Naco din aromână în engleză, apoi de un funcționar de la Paris din engleză în franceză, este dactilografiat după ce a fost tradus, nu se știe în folosul cui, de Liviu, din franceză în română. Comșa preferă să citească această formă. Cu franceza se descurcă mai greu. Înjurăturile lui Matei continuă aproape tot timpul cît Comșa citește. „Stimate domnule director, mă numesc Al.S. și pînă de curînd am locuit în Chicago..." etc. etc.

— Mda — spune el cînd termină —, și noi care credeam că-i trimisă cu vreo misiune! Dacă aș avea eu numai un sfert din banii ei...

— Păi, da, că voi numai spioni vedeți peste tot! spune doctorul, așezat din nou la birou acum și scriind pe carnețelul lui, cu un aer gînditor, nostalgic, de mai multe ori la rînd numele C.O. Naco.

Să știi că și sînt, dom' Liviucă, și sînt destui. Chiar ieri am arestat un grup foarte periculos. Bolșevici.

— Nu mai spune! Și ce fac?

Păi, ce să facă, sînt la beci!

— No acuma. Cînd sînt liberi, ce scopuri au?

— Ce scopuri? Să ciopirţească din nou ţara.

— Cum?

— Au legături cu ungurii. Că proletari, că nu ştiu ce...!

— Pe unguri parcă i-am scăpat de bolşevici din 1920!

— Aiurea! Ai timp să-i crezi că sînt bolşevici? Se prefac doar, e o diversiune. Ca să ne rupă iar de ţară.

— Mda, zice doctorul, norocul nostru e că gogo-cuziştii, care îi înjură pe manişti şi pe bochişti, care şi ei îi înjură pe-ai lui Vaida-Voevod cu numerus valachicus al lui, care şi el îi înjură pe liberali, care aşa mai departe... Noroc că ăştia ţin ţara „trează şi unită"!

— Doctore, spune Comşa cu un glas care a devenit brusc foarte sever, văd că nu eşti deloc informat! S-au strîns toţi veneticii între ei şi se-nţeleg de minune. Hai cu mine să-i vezi şi să-mi spui dacă sînt normali, că ştiu că tu numai în asta crezi, bolnav sau sănătos, da' io-ţi spun că ăştia...

Au ieşit în vîntul rece care le taie faţa cu ace de gheaţă. Comşa merge înainte şi continuă să vorbească, „şi au făcut acte false la Leonte Manievici, care numai în Banat a lăsat vreo cincizeci de diplome false de doctori, unii sînt colegii dumitale, zilele astea ţi-i găbjesc băieţii pe toţi, ai să vezi etc. etc." Doctorul merge mai în urmă şi tace. Matei a rămas în tribunal („dom' doctor vine acuş!", spune el cui îl întreabă.

Oameni rari pe stradă. Trec zgribuliţi pe lîngă ei. Unii întorc capul după Comşa crezînd că vorbeşte singur, apoi îl văd şi pe doctor şi-şi continuă drumul. Iar Comşa vorbeşte, vorbeşte, nu se teme că ia aer rece şi poate să răcească la amigdale. Spune că banii pe care crede el că-i are Ana i-ar ajunge două vieţi. În faţa primăriei se salută cu primarul Augustin Coman care tocmai iese ţinîndu-şi pălăria cu mîna şi se urcă în maşină. Doctorul îl apucă pe Comşa de braţ şi-i arată cu mîna cealaltă spre o bucată de piatră sculptată, prinsă în zid lîngă uşa de intrare a primăriei. Încolăcire de litere arabe.

— Ştii ce scrie acolo? îl întreabă.

— Nu, habar n-am!

— „Anii ridicării acestei băi din timpul de groază sub Ibrahim Ehan Hedsa la 1657."

— Ce baie, domn'e? Îți bați joc?

— Nici vorbă, a fost o baie turcească înainte și cam tot asta e și acum.

— Cam liber la gură, Liviucă dragă, dacă și voi intelectualii ați început să...

La chestură au coborît cunoscutele scări către arestul Siguranței.

— Poate-mi faci și un raport așa, informativ, dacă-mi care la Consiliul de război și expertiză medicală asupra lor! zice Comșa.

— Bine, bine, dar n-am luat parafa.

Apoi doctorul trece la treabă într-o cameră în care stau de obicei gardienii. Arestații sînt aduși pe rînd, mai întîi două femei de la „Industria linii" și vreo șapte bărbați. Fețe obosite, răspunsuri clare, constituție fizică normală, reflexe, cursivitate în vorbire, eventualele urme de bătaie nu se iau în considerație, deși pacienții nu uită să le scoată în evidență și vorbesc, toți, despre regimul de deținut politic care nu li se acordă. Cînd Comșa și doctorul rămîn singuri în camera gardienilor, comisarul ia hîrtia pe care logistul a tot făcut note și, neînțelegînd mare lucru, întreabă:

— Ei?

— Oameni sănătoși și cu capul pe umeri, zice doctorul. Unul singur are o istorie evidentă.

— Care?

— Și, apoi, m-ai mințit, sînt și români între ei, nu numai minoritari...

— Lasă asta, spune care-i isteric!

— Neamțu! Wurmbrand său cum îl cheamă!

Polițistul rămîne o clipă cu gura căscată și cu privirea țintă pe fața lui Liviu. Nu cumva minte sau glumește?

— Nu se poate, spune el, ăsta-i agentul nostru provocator.

— Ei, bravos, bine-ați ajuns, halal! zice doctorul și se duce să se spele pe mîini.

La tribunal ajunge puțin înainte de 4 p.m. Autopsierul Matei, cîinele credincios al stăpînului său, fumează în picioare în fața ușii cabinetului. În semiîntunericul coridorului pustiu pare o umbră. Doctorul intră în cabinet, iar autopsierul rămîne să-și fumeze țigara.

Liviu deschide din nou dulapul de metal de lingă fereastră. Deschide cu o cheiță și caseta de lemn pe care o are așezată pe unul din rafturi. Scoate de acolo o poză îngălbenită cu o fată din Comloș îmbrăcată în costum popular. Ia apoi de pe masă foaia dactilografiată pe care mai devreme o citise cu mirare comisarul Comșa. Sub ea se vede carnețelul pe care scrie de mai multe ori C.O. Naco, C.O. Naco. Pune poza învechită și hîrtia bătută la mașină într-un plic, îl lipește. Strigă:

— Noa Matei!

Da, dom' doctor, să trăiți!

— Știi cumva unde stă femeia aia?

Care, bre?

Americanca!

— A, păi cum? Stă cu drăguțul ei dă pilar la *Șase case*, că ăla lucrează și la uzina de gaz, ce crezi? Mai ia și d-acolo bani fără să facă nimic!

— Uite, i-a căzut ceva din geantă cînd a fost aici. Îi duci plicul ăsta și pe urmă poți să te duci acasă!

Neîncrezător, țăranul ia plicul în mînă și se uită cu atenție la figura imobilă a doctorului. Pare nedumerit. Nu-și amintește ca femeia să fi avut vreo geantă cu ea.

— Bine, dom' doctor acceptă el în cele din urmă și pleacă.

Liviu își scoate paltonul, se duce la chiuvetă, se spală pe mîini, apoi se oprește în fața ferestrei și se uită fix în întunericul care se îngroașă dincolo de geam. E, probabil, singurul om care a rămas în tribunal la această oră. Își îmbracă din nou paltonul, dar cînd să iasă aude pași pe culoar, apropiindu-se. Iese totuși, e cu cheia în mînă în fața ușii cabinetului.

— Dom' doctor, un moment strigă omul ai cărui pași se auziseră mai devreme. Pe dumneavoastră vă caut!

Îi întinde o hîrtie bătută la mașină. Cîtă grabă! E raportul cu starea sănătății arestaților din ziua de... Trebuie doar să pună parafa și s-o semneze. Un simplu tabel. Normal, normal, normal... Dar cuvîntul isterie a fost bătut, din greșeală, desigur, în dreptul numelui deținutei Maria K. Provocatorul Wurmbrand reiese că e normal. Doctorul rupe hîrtia cu un gest leneș. Agentul cască gura să zică și el ceva.

Eu nu fac falsuri, domnule agent! Aşa să-i spui lui Comşa, m-ai înţeles?!

— Da, să trăiţi! spune omul legii şi pleacă în grabă. Doctorul stinge lumina. Încuie uşa cabinetului. Pleacă şi el, agale, încă auzind paşii agentului în întunericul holului de tribunal.

*

— Hai, nu fi bosumflat, zise Comşa punîndu-i, din spate, o mînă pe umăr lui Tit Liviu.

Tocmai se stingeau luminile în sala barului Lloyd şi trebuia să înceapă numărul de dans excentric al unui duo cu nume de rezonanţă americană. Apoi luminile se aprinseră din nou şi muzica se opri. Cei doi dansatori scoaseră doar capetele de după cortină, se lămuriră şi dispărură. Undeva, în fundul sălii, trei domni cu un aer de oarecare distincţie îşi trăgeau pumni, palme şi bastoane peste căpăţîni. Comşa se aşeză pe scaunul din faţa lui Liviu şi începu să privească scena din fundul sălii ca pe un foarte amuzant spectacol de revistă. Doamnele de la mesele din apropierea încăierării ţipau cu distincţie. Cîţiva chelneri apărură cu gînd să-i despartă pe beligeranţi. Unul încasă un pumn în nas.

— Viaţă de publicişti şi literaţi, zise Comşa.

— Cine sînt? întrebă doctorul.

— Ăla care o încasează e Simion Dreşer de la ziarul *Înfrăţirea*. Ăla mai înalt, care-i acum cu spatele, e corespondentul lu' *Universul*.

— Şi celălalt?

— Nu ştiu, minţi comisarul. Se bat între ei care să-l laude mai tare pe Mardan pentru cît de mare scriitor e şi să primească gratuit tutun bun şi havane.

Bătaia se mai potolise. Dreşer reuşise să scape, probabil scos de chelneri pe o uşă de serviciu. Ceilalţi doi erau conduşi de alţi chelneri spre ieşirea principală. Cînd trecură pe lîngă masa doctorului, Comşa spuse:

— Sasule, vino-ncoa!

Cel despre care, mai devreme, poliţistul spusese că nu-l cunoaşte, se apropie de masă, încă ţinut de cot de un chelner ras pe cap şi cu mustăţi, cu faţă de turc, unul care de obicei nu servea clienţii.

— Să nu te mai prind pe aici! îi zise Comșa bătăușului.
— Am înțeles! răspunse cel numit Sasu și plecă mai departe cu chelnerul în circă.
— Și aici aveți agenți provocatori? întrebă Tit Liviu.
— Nu, ăsta-i un nenorocit de informator care și-a luat-o în cap. O să-l scoatem din liste.
Lumina se stinse din nou, muzica reîncepu, dansatorii cei excentrici cu nume de americani sadea își începură numărul. Doctorul gustă din paharul cu apă minerală care-i stătea în față. Comșa aprinse veioză mică de pe masă, avea chef de vorbă. Chelnerul se apropie și turnă în pahare.
— Nu cumva toată gloata asta de netoți, pe care voi îi luați drept unelte, se ocupă indirect tocmai cu producerea crimei. Ei așteaptă de la voi recompense, își închipuie că sînt protejați de voi, ajung să se creadă Puterea, cînd nu sînt decît niște unelte ale uneltelor puterii. Și nici nu pot fi trași la răspundere. De multe ori nici nu sînt responsabili de toate actele lor. Sînt niște epave care își compensează complexele cu acest sentiment de putere ocultă pe care li-l dați voi. În urmărirea criminalilor adevărați, voi vă pierdeți capul, cumpătul, siguranța. Vă înțeleg că aveți nevoie de acești „indicatori", dar de ce nu vedeți și crima lor, continuă și insinuantă, urcînd ca apa într-o barcă spartă? Voi o puneți la cale?
— Vrei s-o aperi pe aia? îl întrerupse Comșa.
— Cum s-o apăr? Nu vezi că și ea este tot o criminală din categoria fricoșilor inconștienți? Din interviul pe care i l-a luat Brunea-Fox în vară rezultă că a făcut delațiunea pentru bani și pentru a nu fi expulzată. Dar posibilitatea de a fi fost împușcat un alt om în locul lui Dillinger în contul cui o treceți?
— Astea-s minciuni lansate de agenturile americane. Îți spun eu că asta e infiltrată aici și abia o așteptăm să înceapă să transmită! Banii ei mi-ar fi buni și mie la ceva.
— E analfabetă!
— S-o crezi tu! Știe foarte multe lucruri, dar o cheamă pe una de la fabrica de conserve să-i scrie scrisorile către fiu-său. Tocmai ca s-o credem noi analfabetă!
— Fantezii! Îi și văd pe americani murind de curiozitate să afle ce se întîmplă în tîrgul nostru!

Tăcură. Se opri și muzica și dansul excentricilor „americani" originari din Caraș. Aplauze ici-colo. Apoi Comșa care-l privește drept in ochi pe Fit Liviu!

Și ce, crezi că nu știm că ai fost îndrăgostit de ea în tinerețe?

Doctorul rămîne încremenit, cu paharul de vin în drum spre gură.

— Ați înnebunit. N-aveam nici zece ani cînd a plecat din Comloș.

— Dar ți-era vecină, nu-i așa?

— De unde știi? .

— Mai știm și noi cîte ceva! D-aia vrei să-i iei apărarea.

Doctorul se ridică demn, după ce lasă pe masă banii pentru consumație, și se îndreaptă spre ieșire.

Liviuț! zice Comșa, dar orchestra atacă un nou dans, unul mai puțin excentric, și comisarul nu se mai ridică de pe scaun.

Dinspre garderobă vine Ana și tînărul ei pilar de cai, spilcuit, fericit, cu nasul pe sus, abia dacă zărește un sobru și furios domn, medicul legist al orașului, strecurîndu-se pe lîngă ei spre ieșire. Acesta, în schimb, ghicește disperarea sub zîmbetul galeș pe care i-l aruncă Ana.

ITER SPECTRORUM

(stricto sensu)

Da, acolo e. Acolo va rămîne. Întipărită definitiv în memoria lor. Cel mai frumos personaj întîlnit pe parcurs. De care se despart cu greu. Şi atunci, la Lunga, spre apus, şi acum, cînd scriu despre ea, parcă atît de palid, atît de îndepărtat.

Dar mai ales după un an, spre sfîrşitul lui august '87. Fiindcă între „parcă atît de palid, atît de îndepărtat" şi paragraful care începe cu „dar mai ales după un an" a trecut *exact* un an. Un rînd alb, o simplă mişcare a braţului (maşinii de scris), o înnădire aproape incredibilă spaţiu-timp. Senzaţia că între 27 august 1986 şi 28 august 1987 nu a trecut, de fapt, decît o singură zi. Un singur rînd alb, de la un paragraf la altul. Atît.

O iau din nou de la capăt. Reiterează tot. Traseul Timişoara-Lunga. Apoi, rînd de rînd, cartea pe care au scris-o. Încă n-a apărut. O vor desface iar în fişii. Vor tăia (ca în propria carne vie) pasaje. Vor compune altele. Vor rescrie. Pînă atunci însă, refac acest drum. Umbre? Spectre? Poate. În strictul sens al cuvîntului.

Urcă, aşadar în cursa de persoane 2683. Nu se mai grăbesc. Nu mai pot fi atraşi în nici o capcană. Pleacă la 8,06. Trei bilete cls. II. Fără amendă. Aceleaşi sanvişuri. Aceleaşi banchete pe care, însă, nu le mai şterg de praf. Se aşază aşa, direct, fără să le mai pese de haine. Pe geam, arături şi lanuri de cînepă. Amintiri din copilărie. Despre săgeţi şi arcuri. Se simt bine. O voioşie în aer. Nici o teamă de necunoscut. Acum ştiu unde merg şi ce vor. Pînă la Lovrin, unde schimbă cursa 2683 cu 2663, povestesc despre ce s-a întîmplat *între*.

S-au întîmplat multe. Cu fiecare în parte. Cu tot ce au scris. Şi cu viaţa, şi cu opera. Cu „opera colectivă" — lucruri ciudate. Unele par de-a dreptul neverosimile. Un real care cotropeşte imaginarul.

La scurtă vreme după terminarea cărţii, *mica publicitate* din ziarul local dă un scurt anunţ (rubrica decese). A încetat din viaţă, la 26 octombrie, o altă Persida Cumpănaş din Comloş. Tot la scurtă vreme după „terminarea" cărţii, în casa vecină (celei în care au scris) moare, în condiţii ciudate, doamna doctor (legist) M. 54 de ani. E singură. E descoperită de vecini abia peste cîteva zile de la. Soseşte Profesorul. Autopsierii. Miliţia. E transportată în cimitirul din Calea Buziaşului (zona „săracilor"), cum intri pe stînga. O autopsie în aer liber. Procurorul T. nu poate fi văzut şi întrebat nimic, între cele două veri. Deşi tentative au fost făcute.

Iar cei trei... Dacă ar fi să rescrie în fiecare an cartea, ar putea ieşi un frumos roman autobiografic. Ei ce au făcut între un paragraf şi altul? Au scris. Au trăit. Fiecare după puteri. După cum s-a putut. După cum a fost scris. Ce să facă altceva?

Acum, în schimb, da! Ceva prescris! Nu la voia întîmplării, a soartei! Ci pe traseu. Din nou amprentări. Amuşinind, amuşinînd. Pînă să urce în cursă, au luat-o însă pe urmele propriei lor cărţi. Au recitit-o. Mda. Aşa şi aşa. Acum se văd mai clar punctele de rezistenţă. Dar mai ales fisurile. Ce şi-au propus în acea prefaţă (îmbucătăţită în „nude cogitări"): şi ce-a ieşit în final. Au analizat deja. Au rescris-o în chip de postfaţă. Un fel de concluziuni pe care le citesc încă o dată, ca pe un îndreptar pentru ce mai au de făcut, pe o bancă, în gară la Lovrin, între două trenuri. Între două paragrafe. Deci:

„Lucrul cel mai evident pe care l-am descoperit la sfîrşitul primei părţi a experienţei noastre a fost felul în care senzaţionalul se hrăneşte din senzaţional. El este acelaşi şi la 1936, şi la 1986. O uriaşă construcţie imaginară, atemporală şi atopică, la care participă zeci de minţi şi sute de suflete. Fiecare după puterea sa. Iar stîlpii acestei construcţii nu sînt marile, nobilele sentimente. Nu dragostea şi moartea, ci banii, moartea şi, abia la urmă, ca un factor pertur-

tator și ilogic, dragostea. Nimic mai departe de sentimentalism — și, deci, și de literatura sentimentală — decît senzaționalul. Perpetuu și luxuriant, acest fel de senzațional apare întotdeauna în afara unei iubiri autentice. El este, în cele din urmă, produsul unei organizări sociale, pe care o reflectă și în ale cărei ciudate circumvoluții se reflectă.

Am ales pentru romanul nostru un personaj fără merite evidente. Celebritatea sa — atîta cîtă este — se înfățișează, mai degrabă, ca o tristă performanță. Ea derivă din stratul de adîncime al poveștilor, pe cît de senzaționale, pe atît de reale, ale anilor '30: Chicago, prohibiție, jazz, emigrație, criminalitate protejată politic. Adică niște realități care au primit astfel de nume: Al. Capone, Bonnie și Clyde, John Dillinger. În jurul întîmplărilor adevărate din viața personajului nostru am fabulat fără opreliști. Ceea ce a rezultat nu e decît o palidă versiune — retro, firește — dar ce altceva decît versiunea unei vieți de om este romanul?

De ce am ales, totuși, o biografie care, din start, stătea sub pecetea senzaționalului? Și în ce constă experimentul?

În primul rînd, pentru că deasupra liniilor imaginare străjuite de o parte și de alta de pichete de oameni în uniforme și înarmați se poate comunica și altfel decît prin visarea la o opulență desprinsă de orice morală. Această *altă* comunicare ține tot de spațiul imaginarului — literatura —, iar în limitele ei se confruntă două universuri: unul strict determinat de baraje exterioare, spațio-temporale, celălalt provenind din însăși fatalitatea limitării microuniversului uman. Așadar, o literatură care nu-și poate depăși condiția, *versus* un personaj incapabil să transgreseze limitele propriei sale condiții sociale, ontologice, morale.

Pe de altă parte, n-am pierdut din vedere o altă limitare: a limbii și a limbajelor care îi anihilează pe unii și îi răsfață pe alții. Literatura scrisă într-o limbă care nu este de circulație universală pare condamnată să nu poată intra în circuit decît dacă se împănează cu pitoresc, folcloric și senzațional. Însuși saltul în universalitate — scrie un eminent eseist — este o specie a succesului. Am folosit toate aceste observații homeopatic, iar experimentul literar în trei a fost un fel de exorcizare, de desprindere de complexe foarte vechi ale scriitorului român. Desfăcînd și remontînd mecanismele literaturii senzaționale, am procedat și la o

reducere a ei la elementele prime. Am coborît în subsolurile incandescente în care se fac şi se desfac, după un reţetar simplu, dacă nu simplist, acele cărţi investite cu misiunea de a capta, între filele lor, aerul unei epoci şi tehnologia ineefabilă a fabricilor sale de absolut. «Pentru a izbuti acest lucru — spune Radu Petrescu, referindu-se la „saltul în universalitate" — trebuie să uităm strania prejudecată snoabă că literatura noastră e minoră, chiar şi atunci cînd se consideră aceasta sub aspectul tipului, şi nu al valorii, prejudecată care a stăpînit la noi, între cele două războaie, pe cîţiva intelectuali (uneori eminenţi) de formaţie recentă, speriaţi de periferia zgomotoasă a literaturilor occidentale, şi trebuie să ne ferim şi de cealaltă prejudecată, pe care nu o mai numesc, a căutătorilor de pacotilă pitorească».

Literatura senzaţională — am mai constatat — se iveşte şi dintr-o neadecvare: a limbajelor, a subiectelor a tehnicilor. Suprapuse, compuse, divergente, concurente, ordonează, în cele din urmă, întreaga materie textuală a unei cărţi. A cărţii de faţă, în ultimă instanţă. O neadecvare pe care am urmărit-o permanent, care a devenit însuşi modul de implicare în senzaţionalul întîmplărilor descrise. Poate că astfel am propus soluţii hazardate: tratînd cu un ton ironic subiecte serioase şi reconstituind, într-un limbaj voit solemn, scene de-un abia ascuns derizoriu. Însă nici chiar literatura senzaţională nu se face fără acceptarea unui minim risc. Căutarea tonurilor, a nuanţelor, a cadrelor narative a fost mereu subminată de *ne-adecvarea* lor la tonul, la nuanţa, la cadrul narativ al cărţii, pe atunci în stare de proiect. Prezenţa autorilor ca personaje lipsite de orice date senzaţionale ale acestei cărţi a mărit şi mai mult neadecvarea procedeelor. Regula de bază a propagării senzaţionalului cere ca între autor şi narator să nu existe o identitate. Cel investit cu sarcina amplificării senzaţionalului este *martorul*.

În aceeaşi ordine de idei, suspensia fragmentului în globul interior, şi încă gol, al construcţiei pe cale de a se constitui tocmai din asemenea fragmente şi din asemenea suspensii ale fragmentelor este însăşi neadecvarea fundamentală la regulile clasice de compoziţie literară. Ea a făcut posibilă — punînd-o, simultan, sub semnul întrebării —

scrierea, ea însăşi neadecvată, de trei ori neadecvată, a acestei cărţi. Mişcarea *corsi e ricorsi* la trei nivele diferite, fiecare dintre ele intersectîndu-le pe celelalte două, a creat un alt tip de neadecvare. Ne place, însă, să credem că pe aceasta din urmă am învins-o. Este însuşi pariul cu cititorul.

Experienţa noastră se situează la limita cea mai riscantă a literaturii. Ne-am asumat acest risc nu fără un calcul. Dacă proza înseamnă *dialog*, dialog între mentalităţi, concepţii, ideologii, punere în dialog a unor limbaje diferite care coexistă în fiecare moment într-o societate (v. Bahtin), limbaje care după cum spune George Steiner, pentru a putea fi comunicate trebuie traduse, experienţa de faţă este o încercare *de a pune în dialog limbaje incompatibile*: de la cel, specializat, al — să spunem — rafinatului critic de artă, la cel idiomatic şi argotic al lumii interlope.

Nu cerem cititorului să se lase încîntat de o astfel de experienţă ce pare să ducă la eşec (după cum ne-au asigurat cîţiva din cei care, într-un fel sau altul, au fost martorii scrierii acestei cărţi), ci s-o privească fără prejudecăţi. Adică aşa cum a fost scrisă. Autorii"

Exact aşa, fără prejudecăţi, introduc acest insert (de timp — august '87) în plin *iter spectrorum* (din august, '86). De fapt, poate că drumul acestor umbre abia acum începe. Cînd coboară din tren, la Comloş. Aceeaşi gară. Acelaşi drum spre centru. Reţin, în schimb, o nouă lozincă. Un *mot d'ordre*. Era şi anul trecut. Acum însă dă parcă mai bine în pagină „Înainte de a-ţi spune gîndurile, gîndeşte!" Ehe, dacă ar fi ştiut-o acum un an... Acum o ştiu! Gîndesc şi îşi transpun (în scris) gîndurile. Parcă nu s-a schimbat nimic. Pietrişul, parcul (băgrinii nu-s în nici o floare) magazinele închise, campania în plin, bustul poetului atentator neclintit. Observă mai atent troiţa din Oltenia, cînd cu 200 de ani... Dies festi. Lîngă ea, monumentul eroilor din primul război. „Noauă glorie! Noauă exemplu!" Şi crucea (ridicată în 1912, lîngă biserica ortodoxă, de „următorii comloşeni duşi în America în Chicago" Lista (cioplită în piatră) cu numele donatorilor şi al colectanţilor de bani. Fosta căsînă, fosta sală de bal, fosta şcoală. Doar casele comloşenilor — aceleaşi. Şolocaturile trase. Porţile şi zidurile (ori gardurile de tablă) înalte. Merg direct la fix, la familia V. Se scuză. Au fost aşteptaţi. Totuşi se scuză. Familia V. scoate

cartofi (treabă multă și grea). Amabilitate cît nu cuprinde. Sînt poftiți înăuntru. Pînă se face cafeaua, contemplă mozaicul fostei verande, mobilierul din lemn de nuc, un tablou color, „Traian și solii dacilor" („după tabloul original de la Expoziția Generală Română din anul 1906"). Doamna V. nu prea știe multe povești cu tușa Ana. Ana lu' Ciogu. Doar chestia cu filmu', cînd l-a vîndut pe Dillinger. „Purta o perelină neagră și cînd a scos-o a rămas cu o rochie roșie. Atuncea au tras în el că era semnal". Știe în schimb cîte ceva despre bătrîna Milova. Ducesa de San Marco. Spăinița. Ce înseamnă spăinița? Nu știe. Așa a auzit de cînd era copilă. Ce să însemne? Încearcă etimologii aiurea (pe care nici nu le transcriu, din simplă jenă). În final, ajung la concluzia că trebuie să fie un sinonim dialectal pentru „stăpînă". Un fel de șefă absolută peste ținut. „Păi așa o și fost", spune doamna V. „Cea mai bogată femeie. Aproape toate or fost ale ei. Pămînturi, castel, parc, cai, trăsuri. O mare ducesă o fost. Ca în romane".

Ca în acest roman, cînd trec pe lîngă fostul parc, pe lîngă fostul castel și nu simt, nici de această dată vreo boare romanescă prin curtea bufetului, a grădiniței de copii, a ceapeului. Parcă o urmă, o umbră, un spectru reflectat în ce-a mai rămas. Niște geamuri ciudate. Nu vitralii; firește că nu vitralii. Un cristal gros, puzderie de forme circulare care compun, ca un stup, două mici ferestre. Ochi sticloși, încremeniți. Oare spre ce lume? Spre cine?

Nu vor să mai vadă nimic. Nici o mărturie moartă. Doar martorii vii. Domnul M. A fost în America. Știe multe. Ei și-l închipuie în fel și chip. L-ar face personaj imaginar. Bătrînul de care-ar avea nevoie. Dar nici nu poate fi vorba de așa ceva. Un bărbat trecut de 60 de ani. Alură sportivă. Nici un rid. Un echilibru, un calm aparte, în gesturi în priviri. Stau toți în curte, la o masă. Domnul M. și soția au grijă de cei doi nepoți (un băiat și o fată). Mici. Copiii celor două fete (una la Timișoara, alta la Herculane). Ei vor să știe dacă domnul M. mai știe englezește. Îl întreabă.

— Mai știți englezește?

— I'm an American. I'm from the U.S.A.

Iar amuțesc, ca atunci, cu tușa Lena. Un accent care le taie respirația, în jurul prînzului, la Comloș. *Emunu* atacă,

— *Where did you go to school?*
— *I attended Garfield Intermediate School.*
— *Your pronunciation is faultless.*
— *Yes. Because I was born there; I went to school seven yers. We spoke, me and my friends, only English.*

Deci așa. S-a născut acolo, la Detroit, Michigan. Părinții erau în America din 1910. Tatăl domnului M. a lucrat la uzinele Ford 22 de ani. Erau niște uzine uriașe. Cu 180 000 de muncitori. În trei schimburi. Deci pe poarta uzinelor intrau sau ieșeau deodată 60.000 de oameni. Un orășel. Uzina se întindea pe patru mile. Tatăl domnului M. a lucrat vreme de 22 de ani la turnătorie. Era foarte apreciat. Știa nouă limbi. Era deosebit de inteligent. A simțit în aer criza. A simțit că-se va schimba ceva. A hotărît să se întoarcă. „Hei, chiar mîine, 29 august, o să fie 55 de ani de cînd ne-am întors din America. Da. Chiar mîine".

Ei vor să afle tot ce se poate afla de la un fost copil care a trăit acolo. Care a fost prima lui amintire? De ce nume își amintește cel mai mult? Cu cine era prieten? Cum era la școală?

— Prima amintire, dacă stau și mă gîndesc bine, e cu un pere foarte frumos. Noi stăteam într-un cartier mărginaș, sărăcăcios din Detroit. Dar duminica ne duceau părinții acolo, în Bell Isle. Treceam peste un pod ca să ajungem pe insulă. Erau concursuri atletice, jocuri. *He was terrific. He was great!* Ceva grozav era! Prietenii cei mai buni erau niște copii negri, cu care mergeam la școală (la școala americană, fiindcă seara mai mergeam la altă școală, românească, ținută de doamna învățătoare Mureșanu, nevasta preotului Mureșanu din Rășinari, ca să nu ne uităm limba, obiceiurile). Poate nu o să mă credeți, dar cel mai bun prieten al meu a fost fratele lui Joe Louis, boxerul. L-am cunoscut și pe Joe. Erau șapte frați. Tare săraci. Stăteau lîngă noi. Cam cît ii de-aici pînă la biserică. Tare bine mă înțelegeam cu ei. Eram protejatul lor. Nimeni n-avea curajul să se lege de mine. Să vă arăt și niște amintiri. Ce-a mai rămas după ce ne-am întors de lîngă Brăila, în cincizeci și ceva. Pentru că din America s-au întors mulți la Comloș, dar din Bărăgan doar cîțiva.

Aduce certificatul de naștere. Numele — *Margy Peter*. În dreptul rubricii „Color or Race" e trecută litera W. Da, alb. Apoi *Schoolarship Record*, pe anul 1932, cînd a venit

aici, la Comloș. Carnetul de elev din America. Și o mulțime de fotografii. El copil. Parcă dintr-un film trist al lui Chaplin. Pe niște trepte de piatră. O caschetă jerpelită trasă pe ochi. Privire încruntată, abătută. Pantaloni scurți. Genunchi ascuțiți. Ghete scîlciate, fără șireturi. Apoi, alte poze. Ceva mai mare. Ceva mai bine. În costum americănesc, ca de oameni mari, la două rînduri, revere late. Apoi și mai bine. Pantaloni golf, chipiu, sacou.

— Ei, asta a fost. Ce să-i faci. Oricum, nu te poți întoarce la anii ăia. N-ai cum.

Cei trei tac. Parcă au mai auzit undeva, la cineva, cuvinte asemănătoare. Nici un regret în voce. Nici o tristețe în priviri. O împăcare domnă, cu tot. Cu toate. Parcă încep să înțeleagă. Se smulg cu greu din tăcere. Vor să afle dacă a cunoscut-o, cumva, pe Ana Sage. Dacă-și mai amintește de isprăvile lui Dillinger pe cînd era în America. Dacă a văzut filme sau a citit cărți, reviste cu toată povestea asta.

— Da, sigur că am cunoscut-o. A fost chiar aici, la noi, la Comloș, prin '36. Eu aveam atunci 16 ani. Ea cu tata discuta mai mult. Trăgeam și eu cu urechea, fiindcă auzisem de povestea ei cu Dillinger. L-am prins și eu în America. Vreau să spun că am auzit multe despre el acolo. Era un artist! Ce să zic! Inamicul public numărul unu. Al nostru nu era. Doar marii bancheri, bogătașii tremurau de groaza lui. Ataca bănci. Răpea copii. Țin minte că am citit, copil fiind, într-o revistă, cum a evadat o dată. A sărit din tren tocmai cînd îl duceau la New-York. De pe podul spre Brooklin a sărit. Se zice că a reușit să corupă chiar poliția. Cît despre tușa noastră, Ana, ea era combinată cu tot felul de indivizi dubioși. Între care și Dillinger. L-a vîndut poliției pentru bani. Și ca să scape de expulzare. Dar americanii nu s-au ținut de cuvînt. N-au mai primit-o înapoi, și nici banii, cei 50. 000 de dolari nu i-au dat. Asta știu precis, pentru că i-a povestit lui tata cînd a fost odată la noi. Era foarte elegantă. Părea blîndă, modestă. Nici n-ai fi crezut că e celebra „femeie în roșu". Dacă părea speriată? Nu părea, ci era cu adevărat. Chiar îi spunea lui tata că îi e frică să nu o urmărească bandiții, să îl răzbune pe Dillinger. Tata o liniștea și-i spunea că n-are cine s-o urmărească pînă aici. Dar mai știi? În orice caz, eu cred că in '47 a murit de moarte bună. Cui îi mai păsa de ea pe atuncea?

Pe atunci poate că nu-i păsa nimănui de ea, dar acuma lor le pasă foarte tare, pentru că trebuie să o descrie mai bine, să-i surprindă psihologia, să-i motiveze comportamentul, după toate regulile unui roman adevărat.

Îi mulțumesc domnului M. Își iau rămas bun. Promit că îi vor aduce o carte cu dedicație. S-a făcut deja ora unu. Nu e căldura de anul trecut. Doar drumul spre Lunga, același. Moara deocamdată stă. Gîștele și rațele au dispărut nu se știe unde. Balta aproape secată. Casele parcă mai dărăpănate decît acum un an. Cea cu masa biedermeier în curte e acum zugrăvită pe dinafară într-un albastru electric. Aproape că le sar ochii de atîta seninătate. Mere acre. Prune încă necoapte. Iar le e foame și sete. Văd un afiș scris de mînă. Un match de football între „Fructus" Lunga și „Voința" Lovrin. Le sare brusc și foamea și setea. Dar nu din cauza afișului trăznitor. Simt că se apropie de nr. 42. O emoție ciudată în plex. Nu și-o mărturisește nici unul. Dar se simte.

Peste cîteva minute o vor vedea. O vor revedea pe tușa Lena. Au aflat că a fost foarte bolnavă. Toată iarna. Și primăvara, cînd boala i-a revenit. I-au citit două dintre scrisorile trimise nepotului de la București. „Dragii mei Elena și Viorel, mă bucură fapta căci sunteți bine și sănătoși. Despre mine am scris și în trecut și vă scriu și acuma — căci cum am fost odată nu am să mai fiu. Corpul meu e prea slab să trec atîtea. Eu nu am luat alcoholuri în viața mea, și nici medicamente nu am folosit și corpul meu nu e învățat cu așa ceva. Trebuie să lupt eu cu puterea mea să pot să birui boala — dar e greu, căci ceasul cînd e stricat poate să se oprească ori și cînd. O lucrat destul în viață. Fiecare la rîndul lui. Trebuie să mă feresc de soare și de căldură. Nu prea am voie să lucru, să fac efort. Mă păzesc cît pot, dar nu am ce face așa singură. Asta e viața și nu avem ce face. Am scriat în scrisoarea trecută cum am visat cu o carte care a picat din cer pe mîna mea a stîngă și m-am tot gîndit că ceva o să se întîmple poate cu cartea care a scris-o Mircea Nedelciu. Am înțăles că încă nu s-a tipărit, numa să tot discută despre ea — parcă ar fi cine știe ce bogătate. Ce să facem, la toate în viață trăbuie să aibe omul năroc. Poate pînă la urmă vor eși toate cu bine..."

Acum, peste citeva momente, le va ieşi în cale. Cu bine. Cu faţa luminată de un zîmbet cît nu se poate cuprinde în această frază.

— Helăul V-am spus?! *I'm here.* Tot aicea mi's. Iacă-mă. Da' voi?

S-au emoţionat îngrozitor. Au îmbrăţişat-o. Se vede cît de impresionaţi sînt cei trei (după ochi). A. o ia brusc înainte, pe sub pruni, în curte, ca să nu se observe cum e gata să plîngă. Ce s-o mai întoarcă atîta din condei? Cum chiar plînge, da nu vrea să fie văzută aşa, decît în scris, unde nu-i nici o ruşine să plîngi, ca personaj.

Tuşa Lena. Da, da. *I'm Hellen.* Funde, dantele, ghete înalte, de lac, cu şireturi, ciorapi trei sferturi brodaţi, părul blond bucle. În fond, nu s-a schimbat nimic. Au trecut doar vreo 70 de ani. Acum poartă tot rochia din diftin cenuşiu de anul trecut, puţin desfăcută sub braţ, mai roasă la mîneci, un şorţ de pînză, un laibăr tot din diftin, aceiaşi papuci de casă, şlapi sau şlarfi, cum se zice, încălţaţi peste ciorapii negri, o maramă, o basma, adică, neagră, groasă. Dar în rest... Acelaşi zîmbet larg ca în fotografie, aceeaşi luminozitate în privirile aţintite, ca şi atunci, undeva, *over,* spre un punct numai de ea ştiut.

Intră în prinzitor. Nimic schimbat. Întunecos şi răcoare. Doar pisicile parcă sînt mai multe. Cînd la unul, cînd la altul în braţe. Au plănuit să prinzească împreună. Au adus mîncare de la Timişoara. Tuşa Lena are o prăjitură. Tot un fel de chec. Dar nu apucă să mănînce. Vor toţi să stea de vorbă. S-o asculte cum răspunde la întrebările lor nerăbdătoare.

— Ce-aţi mai făcut, tuşa Lena, de cînd nu v-am văzut?

— Ce să fac? Iacă, ieri chiar o fost una din America la mine. Şi astăzi sau mîine zi v-am aşteptat pă voi. Asta din America tot d-aicea-i plecată. Lucră undeva la o fabrică dă străuberi...

— Ce fabrică? A, de smeură şi mure! Ceva sucuri, gemuri...

— Da, aşa ceva. Ea numa le alege. Capătă zece dolari pă oară. Şi cu una sută ar putea să-şi iele un porc fain. M-am uitat la mînile ei. Puf! Aşa albe şi grase is. Îi faină. Parcă n-ar lucra nimica.

— Dar dumneavoastră? Aveți porc?

— Nău, nău, nău. Ce să fac cu el, că n-am voie să mînc carne grasă. Deși mi-ar plăcea. Da' ce să faci? Cînd sună ceasu', mînci, nu mînci, tot mori. Cu porc, fără porc. Asta-i.

— Dar în grădină ați putut pune ceva anu ăsta?

— Am fost tare bolnavă, da' tot am sămănat și plivit în grădina mică. Ceapă, cartofi, ceva zarzavat, roșii. Am mutat în primăvară pomii din grădina mare în asta mică. Fură tot! N-ai cum să păzești. Acuma am tare mult dă lucru. Ar trebui să măltăresc, să văruiesc un pic. Oi putea, n-oi putea, astea trebuie făcute.

— Tușa Lena, cînd am fost anu' trecut, atîta de mult ne-a plăcut ce-ați povestit despre dumneavoastră, că am și uitat pentru ce am venit de fapt. V-am spus că scriem o carte cu Ana Sage...

— Apăi, din cîte-am înțăles, ați și scris-o. Că am avut chiar un vis. I l-am povestit lu' Viorel într-o scrisoare.

— Ce ați visat?

— Da, o fost un drim tare curios. Numa' ce o picat o carte din cer. Io am văzut cum să sloboade cartea. Eram cu o femeie. Am vrut s-o trag, să n-o lovească. Și mi-o picat mie în mînă. Da' n-am putut s-o dăsfac din ce era învelită. Parcă un ziar. Așa că n-am putut nici să văd ce era scriat înăuntru, în foi. Nu să desfăcea nicicum. Na, ce-i vine omului în vis! Atunci am zis că o fi un semn. Că o apărut. Am zis că s-o fi întîmplat ceva. Da' văd că nu s-o întîmplat nimic.

O pisică, un pui de pisică, a sărit pe masă.

— Mama te iubește, da' nu-i voie, dragă.

Rîd. Abia așteaptă s-o întrebe ce-și amintește, de fapt, despre Anne. Despre ce o punea Ana să scrie. Despre ce îi povestea.

— Apăi, multe îmi povestea. Vorbea și numa' așa îi curgeau lăcrămile. Plîngea după America și după viața ei. Cum o trecut, așa. După ce ați plecat voi, m-am gîndit mult la ea. Și mi-am amintit cîteva lucruri. La Timișoara, io stăteam pe strada Penelopei. Acolo m-o găsit ea cînd o venit din America. Îi era dor dă băiat. M-o rugat să-i scriu. Io am tot scris, da' el nu i-o răspuns niciodată. Tare o fost amărîtă pentru asta. Mai ales că băiatu n-o primit nimic dă la

americani. La Timişoara, pînă o avut bani, toate or fost bune şi frumoase. Era cu bărbatu' ăla mai tinăr, umbla numa întră doamne. Nu-i era frică dă nimic. Mulţi vecini ştiau cine-i ea. Mi-o povestit că atunci cînd o stat în Fabric şi avea geamurile mai jos, tare des găsea aruncate în casă gunoaie dă tot felu'. Da' ei nu-i păsa. Şi la ştrand o avut curaju' să meargă. Aşa mi-o şi spus: *What is gonna come, is gonna come*. Ce-o fi, o fi. Apăi o şi fost. Ţin minte că la început, o venit la mine să ţinem sfat. Să-i spun cum cred io că-i bine să facă. Lena, mi-o spus, *I come again to you, What am I to do now?* Io n-am ştiut dacă are bani sau dacă n-are. Asta n-am putut-o întreba. Da' am spus că ar fi bine să-şi cumpere o casă şi să închiriezo o cameră-două pentru studenţi. Să aibă din ce trăi toată viaţa. N-o făcut aşa. O cheltuit tot cu bărbatu' ăla. Odată o venit la mine cu un taxi. Maşina s-o întors . Aşa am ştiut că-i un taxi şi că s-o întîmplat ceva. Ea nu era prefăcută. Nimic nu era prefăcut in ea. O văd că intră cu un văl negru pă faţă. Am bănuit c-o bătut-o ăla. Aşa o şi fost. Toată o fost vînătă. Ce să fac acuma? m-o întrebat. Io am ştiut că orice i-aş fi spus, viaţa ei aşa o fost scrisă. N-am putut să-i spun — da' parcă asta aţi scriat-o şi anu' trecut. „*Anne, Anne, what are you going to do out of your life*". Iaca ce s-o ales dă viaţa ei. Ar fi vrut tare mult să să-ntoarcă în America. O şi plătit cuiva mulţi bani s-o scoată. Apoi s-o dus la Consulatu' american din Bucureşti. O crezut că îi poate minţi. Că n-o s-o cunoască. Da' nici n-o gătat bine dă spus ce vrea, că imediat consulu' i-o şi spus: „*No, Mrs. Sage, you can't go back*". Şi i-o arătat fotografia ei dintr-o revistă. Cînd s-o întors mi-o spus că atunci parcă i-ar fi tras o palmă, atîta dă ruşine i-o fost. După aia o părăsit-o dă tot şi bărbatu cu care o trăit. Atunci o început să-i fie cumva mai frică. Să trăiască retrasă. I-o venit un gînd. Am uitat să vă spun că tare dă mult, cred că am avut io 26 sau 27 dă ani, eram aici, în ţară . şi ea în America, unde avea toate alea, pă care să ştiţi că i le-o condus unu' Mihai Comloşanu, şi numa ce mă trezesc c-o scrisoare şi o fotografie a lu' un bărbat din America. Ăla putea să mă ia dă nevastă, da' numa aşa, pă hîrtie, să nu trăiesc cu el. Ana o avut gîndu ăsta. Să mă scoată în America şi pă mine. I-o i-am cerut lu' fratele meu, care era şi el în America, o mie dă dolari, că atîta trebuia plătit pentru asta. Cînd o auzit

ce și cum, mai să mă omoare. Că el știa bine ce treburi făcea Ana acolo. Na. Și după ce-o lăsat-o bărbatu' ăla, și o văzut că nu poate pleca înapoi, vine și-mi spune. Mai ții tu minte, Hellen, dă tînăru ăla cu fotografia din America? Hai să-i scriem să facă ceva și să mă ducă. Io i-am făcut pă plac și repede i-am scris. Da' vezi că ăla n-o mai dat nici un semn. Atunci ea o fost foarte tristă. N-o mai avut nici o speranță. Și nu multă vreme după aia o fost moartă. Cine știe ce taine o fi dus cu ea în mormînt. Poate mie nici nu mi-o spus toate cîte le-o trăit. Doamne, după cîți ani de zile să ajungi să vorbești despre cineva care nu-i mai...

— Ați visat-o vreodată?

— Nu, niciodată n-am visat-o.

— Dar despre viața ei în America ce vă povestea?

— Ei, nu prea multe. Parcă nici nu-i plăcea să-și amintească de toate. Că ce-o trăit ea acolo, dragii mei, n-o fost un drim, ci viață. Mai frumos și mai urît ca-ntr-un vis! Așa să știți! O dată mi-o descris mașina lui Al Capone. Altă dată, mi-o povestit despre Dillinger. Cum o sunat pe la trei noaptea la ea și o venit cu un geamantan mic, dar foarte greu. I l-o dat să-l țină la ea. Ea s-o tot gîndit ce poate fi acolo. S-o chinuit și o reușit să deschidă cufărașu. Ce să vezi? Un mășingan! Iau! Atunci s-o speriat foarte tare și și-o dat seama cine era cu adevărat Dillinger. Lui îi plăcea mult dă Stiv. Mereu îl ducea cu el în oraș. Da' nu să despărțea dă un pistol mic, dă damă. Și tot timpul să masca. Povestea cu vîndutu' lu' Dillinger o știți. Ce-am uitat io să vă spun anu trecut cînd ați fost la mine? Că în iulie '47 — da' asta abia atunci mi-am amintit —, deci după ce a murit Ana, am citit despre Little Kid. I-am văzut și fotografia. Cicatricea și degetele care lipseau. Scria acolo în revistă că Little Kid o fost la Timișoara, a tras la hotel „Europa", fără bagaje, o stat două săptămîni și-o dispărut tot așa dă repede cum o și venit. Cine poate să știe ce povești îs și astea. Acuma, dăgeaba-s toate. Că toți or murit. Mai bine să vă spun io altă poveste d-aicea, din Comloș, după ce am venit din America. O poveste cu Șpăinița.

Ați cunoscut-o pe ducesă?

— D-apăi cum! Stați să vă spun. Da' asta-i o poveste adevărată. Io eram deci venită din America. Dintr-un oraș

mare. Aici m-am trezit d'odată într-un sat mic. Mare diferență! Tare greu mi-o fost. Nu știam cum să mă port, cum să vorbesc, ce să fac. Eram îmbrăcată ca domnișoarele. Am ieșit la Comloș la piață la tîrg, într-o zi cu o vecină, prietenă cu mama. Numa' ce-odată văd că oprește lîngă noi o trăsură boierească cu doi cai albi. Nici în America n-ai fi putut vedea așa ceva. Vecina mi-o spus că-i spăinița. Ducesa. Am văzut-o. Era mică, slăbuță, îmbrăcată în negru. Lîngă ea — o altă babă. Doamna dă încredere. Pe-atunci cred că aveam 14 ani. Or oprit trăsura lîngă noi. Ducesa o-ntrebat ceva pă ungurește. Cred că despre mine o întrebat-o pe doamna dă încredere. Numa că io nu înțălegeam nimic. Aia i-o spus cine sînt. Cum am venit din America. Cum știu carte. M-o pus să vorbesc englezește. Am vorbit. Atunci m-o rugat să-i dau numele meu. I l-am dat. Helen Iencău, cum eram învățată în America. Mi-o spus că îl lasă la portar, că vorbește cu mama să mă dea la ea. Să vin, să stau acolo. Cine mai știe ce-o fi vrut? Că n-avea copii. Mama, nici să n-audă dă-așa ceva. Cum să mă deie? Așa că nu m-am dus niciodată la castel. Apoi ea o murit și gata povestea. Credeți că-i gata? Da' dă unde! Să vedeți numa' ce-i și destinu'! În 1962 eram deja la Timișoara. Lucram la o cantină studențească. Tot venea acolo un baron. Ujváry. Șapte limbi știa. Mi-o povestit ce bogat o fost. Mi-o arătat și o carte cu cei mai bogați oameni din Banat. Cine credeți că era acolo? El și spăinița. Ducesa noastră. O cunoștea bine. Să vizitau des. El mergea mult la castel. I-am spus că și io o cunosc pe doamnă. Atunci s-o apropiat și mai mult dă mine. Vorbeam mai mult englezește. Cred că dă asta i-o plăcut să stea dă vorbă cu mine. Mi-o povestit ce bogății o avut la Timișoara pînă l-or dus în lagăr. L-or prins la Oradea și l-or dus. Cînd s-o întors, n-o mai găsit nimic. O venit cu ce o plecat. Cu un costum ca un frac, da' cum putea arăta după atîția ani! Și cu un țilinder. Așa venea și la cantină. Ducea în găleți lături pentru porcii dă la ferma cantinei și căpăta păntru asta mîncare. Așa trăia. Și povestea cu mine. Își făcea planuri mari. Că mai avea avere multă la Viena. Mi-o spus că dacă pleacă să-și ieie averea, mă ia și pă mine cu el, la Viena. Da' n-o mai apucat. O murit dă bătrînețe și boală. Ați văzut ce-i și viața asta? Stau și mă gîndesc cîteodată ce s-ar fi ales dă mine dacă mă lăsa mama la ducesă. Sau dacă m-aș fi dus cu

Ujváry la Viena. Așa, iaca unde am ajuns. Aici, cu voi în prînzitor. Ce poți face? Nimic. Așa o fost să fie. V-o plăcut povestea mea?

Iar au amuțit. Ca atunci, în august trecut. Da, le-a plăcut. Ar scrie alt roman. Ar mai sta. Dar s-a făcut tîrziu. Trebuie să plece, să prindă trenul. Își iau rămas bun de la tușa Anghelina. În poartă, le ia la fiecare palma stîngă și ghicește viitorul. Ceva de vis! Cu un ochi le vine să rîdă, cu celălalt — să plîngă. O sărută. Vor veni. Neapărat se vor întoarce.

— Apăi, puteți veni cînd vreți. Aicea mi-s. *I'm here*. Da, exact aceleași vorbe ca atunci, în august '86. Peste cîteva pagini le vor relua întocmai. Vor reînnoda povestea.

*

222 MINUTE LA COMLOȘ (CONFLICT DE COMPETENȚĂ)

În jurul orei 16 și 20 de minute, pe o bancă din parcul cu salcîmi din centrul comunei, A și M_1 care s-au hotărît să se întoarcă la Timișoara împart proviziile cu M_2 care vrea să rămînă în Comloș pînă la trenul de 20.02 . Pînă la acel tren mai sînt 222 de minute. Minutul 1. Plimbare fără scop precis pe sub băgrinii din fața primăriei. Ocolesc biserica mică și caut din priviri librăria. Oblonul verde tras pînă jos și lacăt. Probabil se deschide la 5 d.a. Minutul 2. Fac stînga împrejur și, tot prin parc, mă îndrept spre magazinul universal sau spre cofetărie.

Minutul 3. Traversez șoseaua asfaltată, deși știu deja că și aceste două unități comerciale sînt închise. Ezit dacă să mă duc din nou pînă la C.A.P., adică la fostul conac al familiei Nucu, sau să caut bufetul cu terasă de lîngă terenul de fotbal.

Minutul 5. Fac o scurtă plimbare prin curtea C.A.P.-ului. Nu mă pot obișnui cu ideea că nu există etaj. Noi am descris acest conac cu totul altfel. Legile ficțiunii cereau ca el să aibă măcar un balcon sau un foișor de unde să poată fi privită ore în șir nesfîrșita cîmpie la vremea înserării. Uite că în realitate clădirea nu are așa ceva. Totul e masiv și lipit de sol. Aripa stîngă — în care se află acum grădinița de copii — este despărțită de aripa dreaptă — cea care adăpostește birourile C.A.P. — de o poartă înaltă și deasupra acesteia se vede locul blazonului. În curte sînt din nou întrebat pe cine caut. Cu destulă siguranță în glas rostesc numele președintelui C.A.P.-ului. Adineauri a plecat. Știam, că doar mai întrebasem o dată în urmă cu nici o jumătate de oră. Mai arunc o privire spre gangul care taie în două corpul de clădiri din fundul curții și ies în cea de-a doua curte a fostului conac. Nu mă mai obosesc să mă duc să văd grajdurile și atelierele mecanice. Ies în stradă.

Minutul 18. Găsesc cu destulă ușurință locul strîmt dintre magazinul universal și locul îngrădit în care au fost instalate cîteva leagăne pentru copii, locul pe unde se pătrunde la grădina de vară, la bufet adică.

Minutul 20. Lîngă scena de ciment, construită probabil pentru spectacole în aer liber și serbări școlare, cîțiva copii joacă „liniuța", un joc cu monezi, asemnălor cu rișca, dar ceva mai complicat. În fața scenei, pe cele trei laturi ale careului, sub acoperișul de tablă ondulată, zeci de mese și scaune de metal vopsite în verde. În fața mea, cum trec pe lîngă scenă și pe lîngă cei trei jucători (acum observ că doar trei dintre copii joacă, ceilalți sînt numai spectatori), deci în extrema stîngă a careului se află bufetul. Construcție mică albă, cu un ghișeu verde ca un ochi uriaș căscat spre terasă.

Minutul 25. Stau în spatele celor doi clienți pe care i-am găsit la ghișeu și care așteaptă ca bufetierul să umple niște halbe cu bere. Vorbesc despre meciul de fotbal între Iugoslavia și URSS pe care l-au văzut sau îl vor vedea la miezul nopții, la televizor. Aruncînd o privire înapoi, descopăr că doar o masă e ocupată; aceea din extrema dreaptă a careului, deci vizavi de bufet. Vreo patru inși stau la acea masă, fiecare cu cîte două halbe dinainte. Numai că aproape toate halbele sînt goale, iar lîngă masă mai sînt și două scaune neocupate. Deduc că sînt așteptați la acea masă cei doi clienți din fața mea. Într-adevăr. Se desprind de ghișeu, fiecare cu cîte trei halbe pline în fiecare mînă.

Minutul 29. E rîndul meu. Bufetierul dă să-mi întindă o halbă. Nu, zic eu, vreau doar un bitter mic. Apoi îl întreb unde aș putea să mă spăl pe mîini. Îmi face semn să ocolesc bufetul și să vin la chiuveta unde spală el paharele. Iau paharul cu bitter, i-l plătesc și mă îndrept spre cele două mese pe care cineva le-a așezat în afara perimetrului sub niște castani cu frunza deja atinsă de toamnă (nu e decît sfîrșitul lunii august) undeva în spatele bufetului, dar și în spatele scenei. Las paharul pe o masă și geanta de voiaj pe un scaun și mă duc să mă spăl pe mîini.

Minutul 33. Mă așez la masă, cu fața spre grădina de vară. Îi văd și pe copiii care se ceartă acum pentru cine știe ce regulă încălcată a jocului și pe cei șase bărbați de la masa din extrema opusă a grădinii. Scot mîncarea din traistă, pun o pungă de plastic negru pe masa de metal și peste ea așez roșiile, ardeii grași, pîinea, bucățile de rasol de vacă. Iau o gură de „aperitiv Bitter" și mă ridic din nou. Am uitat să-i cer bufetierului puțină sare. Îmi dă.

Minutul 36. Bărbatul pe care l-am văzut mai devreme pe stradă sprijinindu-se într-o cîrjă și un baston și pe care îl întrebasem unde locuiește familia V. apare și el în perimetrul bufetului. Își cumpără două halbe cu bere și se așază la o masă din partea opusă mesei celor șase care discută tare despre fotbal. Așa că nu-l mai văd. În timp ce mănînc aud amestecate, fragmente din cearta copiilor în jurul liniuței și din aceea a bărbaților în jurul handbalului („ca Gruia n-a fost nici unu'" „îl avem pe Buligan ăsta acuma '": „așa satisfacții aveam cînd îl vedeam că prinde mingea și face cu mîna așa, că nu e gol știi?") sau fotbalului („Parcă-l văd și acuma, mă, mingea aia, cum a apărat-o și cînd a luat-o, a pupat-o și a dus-o, așa, lîngă bară! Păi ce-o fi fost în inima lui...")

Minutul 39. Grădina se umple de mecanizatori care vin pe biciclete probabil direct din cîmp, pentru că salopetele lor sînt pline de praf și unsoare. Fiecare descrie cîte un cerc larg pe cimentul careului și-și lasă bicicleta sprijinită de scenă. Se îndreaptă apoi spre ghișeul din care ies halbele. („... la a treia lovitură, zice, m-am gîndit că dă în dreapta și m-am

dus în dreapta. La a patra, am riscat și m-am dus din nou în stînga...")
Încă vreo patru mese ocupate între timp, atît de mecanizatori, cît și de alți sosiți între timp. Pe scenă, așezată direct pe ciment și cu picioarele atîrnînd, o femeie cu fustă largă și înflorată bea dintr-o halbă. Un copil blond de vreo opt ani stă în picioare lîngă ea și o privește. Abia cînd pe fundul halbei mai rămîn cîteva înghițituri de bere, femeia se oprește și-i întinde copilului halba să o golească.

Minutul 45. Un bărbat care a cumpărat patru halbe folosește scena drept masă pentru operația de a turna berea din halbe în două sticle de un litru. Ce rămîne bea pe loc. Apoi pune sticlele pline într-o sacoșă și încalecă pe o bicicletă. La una dintre mesele mecanizatorilor cineva a scos din buzunar un mănunchi de mere mici, roșietice. (...„Nu e acre, mă, vezi-ți de treabă! Mușcă din el să vezi ce dulce-i!" „E acru?" „Nu". „Da la bere tot nu merge". „Și la gustarea vinului cînd îs mai multe soiuri cum faci?" „Da mîncarea cum să gustă, mă, care știi?" „Cu cucuruzu fiert!" „Ha-ha-ha-ha!")

Minutul 48. Ies din grădina bufetului și cumpăr de la „Supermagazin" trei pachete de țigări Carpați, fără filtru. De dincolo de parc, dinspre brutărie, se aud voci. E un fel de piață acolo, în spatele bisericii ortodoxe, cam pe lîngă troița de lemn ridicată în 1934. Mă îndrept din nou spre librărie, deci spre drumul de Comloșul Mic. E cinci și zece minute cînd ajung atît de aproape de librărie încît să văd că oblonul verde tot nu a fost ridicat. O fi gestionarul în concediu. Așa că mă hotărăsc să mă întorc la familia V. Pe drum mai notez două din savuroasele panscuri de pe panourile de tablă care străjuiesc drumul. „Comloșul nu-i loc pentru leneși" și „Decît multe calități ascunse, mai bine una vizibilă"

Minutul 60. Doamna V., împreună cu fiul și nora, continuă să muncească la recoltatul cartofilor de pe terenul din fața curții, la stradă. Mă vede venind și-i lasă numai pe cei doi tineri să se ocupe de scosul cartofilor. Îmi propune să mai servesc o cafea înainte de a mă conduce la familia C. Nu refuz.

Minutul 72. Casa lui St. C. e o casă de țară destul de mare și foarte bine întreținută. Are chiar un fel de somptuozitate. Sunăm. Nu răspunde nimeni. Apoi doamna V. deschide poarta și pătrundem în curte. În spate, casa se continuă cu o verandă mare, un fel de acvariu cu măsuțe joase și fotolii de piele maron. Grădina din spate fiind cultivată numai cu flori impresia de somptuozitate este accentuată. Cei cîțiva pruni tineri sînt atît de încărcați de fructe, încît cîteva crengi s-au și rupt.

Minutul 77. Doamna C. apare în verandă, scuzîndu-se că nu ne-a auzit. Era lîngă mașina de spălat rufe. Sîntem invitați să ne așezăm pe fotoliile din verandă. Îi explic doamnei că aș vrea să stau de vorbă cu soțul ei. „În ce problemă?" Îi prezint pe scurt scopul vizitei mele la Comloș și spun că sper să aflu de la St. C. mai multe amănunte despre viața Comloșului dinainte de război. „Da, zice dînsa, soțul a fost și ilegalist, vă poate spune multe. Dar acum nu e acasă. A plecat pînă la primărie și pe urmă cred că mai rămîne pe acolo, prin centru, mai vorbește și el cu oamenii. Astă seară mi se pare că se face și vecernie în biserică. Mîine e sărbătoare". Cîți ani are soțul dumneavoastră?" — o întreb „Șaptezeci și trei!" Asta ar însemna că e născut în 1914 și că, în perioada care ne interesează, avea între douăzeci și treizeci de ani.

Minutul 81. Gazda se hotărăşte să dea un telefon la primărie. Ne lasă singuri pentru citeva minute. Doamna V. îmi arată o fotografie pe peretele dinspre casă al verandei. „Uite, ăla e nenea St.! E cu ginerele şi cu nepoatele". Mă ridic să privesc mai de-aproape ca să-mi întipăresc chipul lui St. C. pentru a-l recunoaşte singur mai încolo dacă mă voi duce să-l caut în parcul din faţa primăriei. Nepoatele sînt două adolescente brunete, cu priviri jucăuşe. Ginerele are o ţinută impozantă, de ofiţer de carieră. Nu reuşesc să-mi dau seama dacă fiica îi seamănă lui St. C. sau soţiei lui. Fotografia e făcută undeva într-un parc sau într-o grădină.

Minutul 89. Soţia lui St. C. se întoarce de la telefon, a oprit şi maşina de spălat între timp, şi ne spune că nu l-a găsit pe bătrîn la primărie. Va trebui să merg eu pînă acolo să-l caut. Mulţumesc şi mă pregătesc de plecare.

Minutul 93. În stradă. O maşină roşie opreşte lîngă mine. Doamna V. îmi spune că omul cu maşina e soţul dînsei şi că are să-l roage să mă ducă dumnealui, înapoi în centru. Mă urc în Dacia roşie şi peste mai puţin de cinci minute sînt din nou în părculeţul din faţa primăriei. Domnul V. coboară şi mă conduce spre intrarea în biserica mică unde sînt strînşi la taifas mai mulţi bătrînei. Mi-l arată de la distanţă pe St. Deşi seamănă foarte bine cu omul pe care l-am văzut în fotografia din verandă nu sînt sigur că l-aş fi recunoscut uşor. Cel puţin doi alţi purtători de ochelari din grup îi seamănă.

Minutul 100. Mă prezint lui „nenea St." şi-i spun, cînd încă mai avem drept martori pe V. şi întreg grupul din faţa bisericii mici, că vreau să-l întreb cîte ceva despre Comloşul anilor '35-45. „Exact perioada în care am lipsit din Comloş", spune el, dezamăgindu-mă din capul locului. Acceptă totuşi să meargă cu mine pînă la una dintre băncile mai izolate din mijlocul parcului şi să-mi dea cîteva date. V. se scuză, politicos, se urcă în Dacia lui şi se duce să-şi ajute familia la scosul cartofilor.

Minutul 100. „De ce spuneţi că aţi lipsit din Comloş chiar în perioada: '35-'45? Unde aţi fost?" „Păi, am plecat la Timişoara, pe urmă am fost în armată..." „Unde aţi făcut armata?" „La 5 Vînători". „Dar mi s-a spus că ştiţi multe lucruri despre istoria Comloşului". „Ştiu aşa, pentru că mi-a plăcut să mă ocup de asta, am adunat documente, am citit monografiile..." „A lui Ciorolanu?" „Da". „Şi a lui Cotoşman?" „Da". „Deşi între ele sînt şi contradicţii..." „Sînt". „Dar dinainte de 1935 ce vă amintiţi? Conacul familiei Nacu era..." „Arăta foarte prost, pentru că ultimul vlăstar al familiei s-a stins prin 1925 sau '27". „Cine era ultimul vlăstar al ramurii ăsteia din Comloş? Parcă mai era o ramură, de Sînnicolau sau..." „Da, mai era una. Dar ultima descendentă din ramura asta era ducesa Mileva de San Marco". „Cum i se spunea?" „Şpăiniţa". „Ce înseamnă Şpăiniţa?" „Nu ştiu. Eu eram copil, ştii, dar aşa îi spunea toată lumea". „Aţi văzut-o vreodată?" „Cum să nu? Ieşea mereu la plimbare într-o cocie cu doi armăsari albi". „Unde se ducea?" „Nicăieri. Ieşea, aşa, la plimbare. Traversa parcul, pe acolo, aşa, se întorcea..." „Cum arăta parcul?" „Aşa, parcul ăla a fost chiar una dintre minunile Comloşului. Era o copie fidelă a parcului de la Palatul Imperial din Viena". „Chiar aşa?" „Da. Păi, ştii de ce? Pentru că atunci

cînd Spăinița s-a măritat cu ăsta, cu ducele de San Marco, era tînără, știi, și era o frumusețe a Vienii din vremurile alea, cea mai frumoasă femeie de la curtea imperială. Și pe ea împărăteasa a pus-o să se mărite cu San Marco ăsta, care era mult mai bătrîn, știi, a cam forțat-o. Și atunci, ca să-i facă plăcere, i-a dat ca dar de nuntă pe grădinarul palatului, unul Knoll. Și ăla a venit aici și a făcut ce știa el să facă". „Dar dumneavoastră l-ați mai prins? Cum arăta?" „Cine, Knoll?" „Nu. Parcul". „Păi, era foarte mare. Se întindea așa, cam de la C.A.P., în partea asta, pînă la drumul spre gară, tot, cît e acuma terenul de fotbal și Supermagazinul și Bufetul și Scena în aer liber, Cofetăria, casele alea de acolo, tot. Și în partea opusă cam tot pe atîta. Pe urmă avea niște alei care veneau așa roată, și de-o parte, și de alta, cu tei bătrîni de peste o sută cincizeci de ani. Între tei crescuse viță sălbatică și era adunată în boltă și forma, așa, ca un tunel. Pe alei nu pătrundea soarele niciodată". „Și movilele?" „Da, erau două movile mari, cam la distanță egală de Conac, de-o parte și de alta". „Și ce era cu ele, adăposteau ceva sau aveau vreun rol?" „Nu. Erau pur decorative. Una avea pe ea un fel de Valea Plîngerii, cu icoane". „O Golgotă?" „Da, o Golgotă. Dar au fost nivelate amîndouă cînd s-a stricat parcul". „De ce s-a stricat?" „Prin 28 sau 29 a fost cumpărat de un neghiob, pe motiv că-l revinde la americani cu două sute de mii parcela". „Ce americani?" „Păi, comloșenii care lucraseră prin America și veneau înapoi cu banii strînși acolo să-și cumpere pămînt și locuri de casă". „Și? L-au cumpărat?" „Nu prea. Ei veneau de acolo după marea criză economică, veneau după o perioadă de șomaj și de lipsuri. De aia și veneau, mai ales. Cumpărau pămînt cînd veneau aici, totuși aveau bani, dar nu cumpărau de la ăsta care se gîndise să facă el o afacere cu parcul". „Avea și cai Spăinița?" „Da, avea o herghelie foarte frumoasă. Rasa Nonius mare." „Și moșie?" „Moșia nu era prea mare. Vreo două mii și cinci sute de lanțe". „Adică două mii cinci sute de hectare?" „Nu. Cam două mii și ceva de pogoane. Deci puțin mai mult de o mie de hectare. Au cumpărat mulți americani din ea". „După moartea ei?" „Și înainte, și după. Pentru că ea voia să vîndă moșia înainte de moarte. Se pare că și Ferdinand, cînd a fost aici, în 1923, tot de asta venise. Ca să cumpere moșia. Da pînă la urmă n-a mai cumpărat-o. Ceva nu i-a convenit lui". „Dar am auzit că era și o sală de teatru". „Da. În conac, în partea aia unde e acum grădinița, era o sală..." „Cu loji, cu scenă, culise și cabine pentru actori?" „Asta nu știu. Da' se pare că s-au găsit niște costume.. În orice caz, e sigur că și Franz Liszt a cîntat aici. Există documente". „Unde există?" „Nu știu exact. Prin arhive, prin biblioteci, la Timișoara". „Deci îi plăceau muzica, teatrul?" „Da. Era mare amatoare de pictură, de fotografii. Punea să i se facă fotografii din tot locul. Noi avem acasă o poză făcută din ordinul ei și se vede cum or treierat cu caii la noi în curte". „Deci presupuneți că obișnuia să-i ajute pe artiști, să facă donații?" „Sigur. Toată familia lor a fost o familie de oameni darnici. Tată-său a zidit școala aia veche de lîngă biserică. Poate că ea, într-un fel, după ce s-a catolicizat, în tinerețe, să nu mai fi fost așa de generoasă decît numai cu catolici. Da' și la Budapesta există o biserică făcută de ea, adică de familia San Marco. Se numește Jó Szive (adică Inimă Bună)."

Minutul 125. Un bătrîn din grupul celor care stăteau la taifas în fața bisericii mici vine spre noi, pe alee, agale. Pare nehotărît. La doi pași de banca pe care stăm se oprește, de parcă n-ar ști încotro s-o apuce.

Rămîne așa, nemișcat, cu fața spre noi, ascultînd ce spune St. C. Mă simt ușor încurcat de felul în care ne privește. Parcă am fi două obiecte neînsuflețite, cu banca pe care stăm, trei. „Doriți să vă așezați?", îl întreb și dau să-i fac loc pe bancă, lîngă mine. „A, nu, nimic!", răspunde el și pleacă înapoi spre biserică.

Minutul 128. „Ce ați dori să-mi povestiți despre Comloș?" „Știu și eu? Poate cînd mai veniți pe aici să vă arăt și ce mai am eu pe acasă, hîrtii, documente". „Aveți și colecția ziarului Suflet Nou?" „Nu. Eu nu o am. Profesorul Galetaru o are. Vrei să te uiți prin ea?" „Nu. Am văzut-o la bibliotecă, număr cu număr". „Și monografiile ziceți că le-ați citit?" „Da". „Io cred că acolo, în monografii, în amîndouă, ceva e greșit". „Ce?" „Păi, ei zic, și Cioroianu și Cotoșman, preoți și ei, de, dar nu se omorau să cerceteze documentele, doar își dădeau cu părerea!, ei zic că oltenii ăștia care au venit aici și s-au amestecat cu vechii comloșeni au fost aduși din Oltenia pentru că austriecii cuceriseră și partea aia pînă la Craiova și i-au strămutat pe ăștia aici. Io zic că nu e adevărat". „De ce?" „Așa. Nu cred că ar fi fost așa". „Dar cum?" „Io cred că oltenii fuseseră aduși la Timișoara de către turci. Aduși în robie, înțelegi? Și cît au stăpînit turcii cetatea Timișoarei, oltenii au stat și ei acolo, că n-aveau încotro. Da cînd austriecii au venit și au luat Timișoara de la turci, ăștia, oltenii, au fost dezrobiți. Și atunci, ei, ce era să facă, dacă erau liberi? Să plece după turci? Ce, erau nebuni? Așa cred că s-au așezat aici și nu prin colonizare cum zic unii". „Ipoteza dumneavoastră mi se pare și mie mai plauzibilă". „Păi, chiar este". „Poate cînd am să vin din nou la Comloș o să-mi arătați și mie pozele, documentele..." „Sigur. Cu plăcere". „Mulțumesc foarte mult". „La revedere".

Minutul 133. Bătrînul se duce înapoi la grupul său de taifăsuitori din fața bisericii mici. Clopotul începe să bată. Eu ocolesc biserica mică prin dreapta și ies pe o alee la drumul spre Comloșul Mic. Librăria e tot închisă. Îmi pare rău că nu o pot vizita. În astfel de librării mici, prin sate sau prin orașele mici, poți avea totdeauna surpriza plăcută să găsești o carte care la București s-a epuizat. Înainte de a ieși din nou pe drumul spre gară, mă opresc în marginea parcului să mai copiez o maximă de pe un panou de tablă. „Natura poate să-ți servească de carte, de profesor, de povățuitor... Nu închide această carte plină de învățături". Apoi traversez drumul spre cofetărie. O Dacie albastră condusă de un milițian în uniformă se oprește pe partea cealaltă a străzii. Omul legii, fără să coboare din mașină, îmi face un semn scurt și energic cu mîna, invitîndu-mă să mă apropii. „Bună ziua", zic. „Bună ziua. Buletinul dumneavoastră" I-l întind. „De unde sînteți?", mă întreabă înainte de a-l deschide. „De la București". „Și la cine ați venit?" Aș vrea să-i spun că mă privește personal, dar îmi aduc aminte la timp că sîntem într-o zonă de graniță și că omul nu face nici un fel de abuz întrebîndu-mă „Am venit să vorbesc cu familia V. și cu Șt. C... O documentare. Am mai fost eu și anul trecut, tot așa, cam prin luna august". „Aha. Da. Mi-aduc aminte". Îmi înapoiază buletinul și demarează.

Minutul 142. Anul trecut eram ceva mai emoționat în preajma graniței. Mi se părea că oamenii din astfel de zone trebuie să aibă un comportament diferit de al celor din interiorul țării. Credeam că aerul și apa dintr-o localitate de pe graniță trebuie să conțină ceva special. Mă aș-

tepiam la un fel de „presimțire a vecinătății graniței" din atmosferă, ceea care mă trimitea cu gîndul la tabloul „Presimțirea războiului civil" al lui Dali. Acum, iată, aproape că uitasem că la capătul celălalt al satului începe o altă țară. S-ar putea să fie din cauza acestei noi idei care se face simțită în lucrul nostru. Că granița nu-i decît o dimensiune interioară a omului, de recîștigat odată pierdută. În timp ce mă gîndesc la cele de mai sus, merg pe drumul spre gară și, în dreptul casei lui V.U., o iau la dreapta spre familia V. Îi și văd de departe, pe toți patru, cum stau aplecați și culeg crumpii pe locul din fața casei

Minutul 148. Mă întîlnesc iarăși cu individul care, probabil în urma vreunui accident, merge sprijinindu-se într-o cîrjă și un baston. Vine dinspre terenul viran din spatele magazinului și al cofetăriei, locul unde odinioară se întindea parcul „imperial", al Șpăiniței. Omul nu are mai mult de patruzeci și cinci de ani, dar arată rău pentru că e nebărbierit și parcă merge și mai nesigur decît înainte. Tocmai cînd îmi amintesc că l-am văzut și la bufet, o femeie cu bicicleta se oprește lîngă el, cumva în spatele meu, pe șosea, și-l ia la întrebări pe un ton răstit: „Unde e, ai găsit-o?" „Păi, nu știu, că eu am fost pe acolo și n-am mai văzut-o..." „Unde, dracu, s-o mai caut? Am alergat ca o nebună tot satul". „Nu știu, da io..." „În soarele ei, unde s-o mai caut?" Femeia încalecă bombănind. Pornește cu bicicleta mai departe. Cît mă depășește o aud: „Că nici d-aia nu ești capabil să te-ngrijești în soarele ei de..." Probabil au pierdut vaca sau vreo capră.

Minutul 155. N-ar fi trebuit să mă mai abat pe la familia V. Îi deranjez din nou pe acești oameni drăguți care nu-și văd capul de treburi. Însă doamna V. m-a amenințat că se supără dacă nu trec pe la ei în drum spre gară. Aflu încă o dată că anul acesta e un an nu prea bun pentru cartofi. Apoi sînt invitat la o gustare. Încerc să argumentez că am mai mîncat și am mîncat pe săturate, în urmă cu mai puțin de două ore. Le înșir și meniul, doar-doar îi voi convinge să renunțe: rasol de vită, vreo patru felii, roșii, ardei gras, ouă fierte. Deși ouă nu am mîncat, dar încerc să continui înșiruirea ca să-i fac să nu se mai deranjeze. Mă conving însă de adevărul absolut că în Banat nu poți refuza o invitație la masă, orice metodă ai încerca să aplici. Așa că bătrînii V. lasă lucrul și vin cu mine în casă. Fiul și nora rămîn să scoată ultimele trei rînduri de cartofi.

Minutul 162. Pe terasa casei lor, tot un fel de verandă înconjurată cu sticlă ca și la St.C., rămîn singur pînă se duce V. să taie șunca și soția sa să spele niște roșii și să facă încă o cafea. Va fi a treia cafea a după amiezii. Un fel de ospitalitate agresivă, dacă exprimarea nu e prea hazardată, practică acești bănățeni. Îmi aprind o țigară și examinez obosit mozaicul elegant de pe jos. Trebuie să aibă aproape o sută de ani. V. intră cu o pîine mare și rumenită ca un cozonac și cu două platouri pe care sînt îngrămădite felii groase de jambon, șuncă, brînză, cîrnat de porc laolaltă cu roșii și ardei grași întregi, cu jumări de porc, cu ceapă și ardei iuți. Apoi dispare cîteva secunde și se întoarce cu o sticlă de un litru de coniac de Teremia „O masă frugală" — spune. Rîd. „Se mănîncă bine în Banat". „Da, zice gazda, d-aia n-a prea dat Banatul mari artiști". „Romantici" — precizez eu.

Minutul 180. Am golit singur cîteva păhărele de coniac de Teremia. Domnul V. nu vrea să bea cu mine pentru că mai are de mers undeva

cu mașina. Îmi povestește, in schimb, cum a fost cînd s-a mutat, mai demult, într-un sat de pe lîngă balta Brăilei. Cum a stat acolo vreo zece ani, a avut casă, rost, acareturi și, pînă la urmă, a lăsat totul și s-a întors aici. A răscumpărat casa părintească și s-a instalat în ea. Îmi arată o ciobitură a mozaicului de pe jos. „Ăia care au stat aici pe vremea aia au spart lemne pe mozaic". „Și de ce v-ați întors?" „Știu și eu? Locul în care te naști lasă, așa, o urmă ca o ștampilă cu tuș negru pe sufletul tău. Nu poți s-o ștergi niciodată". Mai ciugulesc cîte o feliuță de cîrnat sau de roșie și mă gîndesc că, în ipostaza de eventual cititor al acestei cărți, domnul V. ar înțelege ce vrem să spunem noi prin faptul că granița e o dimensiune interioară, o limită încorporată în suflet.

Minutul 188. Doamna V. intră cu un ibric de sticlă de Iena plin cu cafea aburindă și cu o tăviță pe care sînt trei cești. Pe masă sînt sifoane dintre care doar unul e golit pe jumătate. Bem sifon din pahare cu picior înalt, ca niște cupe de șampanie. Apoi apare tînărul V. care a dus un coș de cartofi înăuntru și s-a oprit pe verandă să bea și el un pahar cu sifon. „Gata?" „Nu, mai avem doar un rînd de scos". Zice că ăștia de la sifonărie nu prea bagă acid. Apoi povestește că la nunta lor au avut vreo trei sute de sifoane și că n-au putut fi folosite nu din cauză că n-aveau acid, ci pentru că le-ar fi ținut ei la rece, în ghețărie și că la o anumită temperatură acidul nu mai are putere.

Minutul 202. Am terminat de băut cafeaua și m-am uitat la ceas aproape în aceeași secundă cu V. „Aveți timp" — mă asigură el. „Trenul e la opt și două minute". — îl anunț. „Știu, dar măcar ați obținut datele pe care le doreați de la nenea St.?" „Nu prea. Zice că n-a fost în Comloș în vremea aia". „Mda. Și? Ce faceți?" „Nu știu. Dacă o să fie necesar, poate mai vin pe aici." „Hai să vă duc cu mașina pînă la gară" Deci de asta n-a băut din coniacul ăla foarte bun? „Dar gara e prea aproape ca să mai fie nevoie..." „Nu-i nimic, am drum într-acolo oricum".

Minutul 217. Am cumpărat bilet și mai stau de vorbă cu V. pe peron. Nu mai mult de zece persoane așteaptă trenul dinspre Nerău spre Timișoara. Cînd sosește, îi string mîna și dau să mă urc în vagonul care a oprit cu ușa chiar lîngă mine. Doi inși îl ajută să coboare pe un al treilea, cam afumat. „Mergeți, domnu' Nicu, familia poate că vă așteaptă acasă și nu știe ce e cu dumneavoastră. Mergeți, vă rog" „Las' să m-aștepte", ripostează domnul Nicu de pe peron și dă să se urce din nou în tren. Cei doi, despre care înțeleg că au de gînd să meargă mai departe, sar imediat de pe scara trenului să-l împiedice pe domnul Nicu să urce din nou.

Minutul 222. Trenul fluieră. De pe scară, îi fac cu mîna lui V. Ultimele imagini cu Comloș înainte ca trenul să ia viteză: cîteva șire foarte lungi de baloți de paie și drumul betonat care duce spre crescătoria de porci. Apoi cerul brăzdat de nori arămii deasupra unui lan de cînepă de un verde foarte închis, aproape negru.

PERTURBATIO ANIMI

Așadar, așteptarea și spaima. Spaima care e ca un vîrf de lance îndreptat tot timpul spre inima ei și așteptarea, ca o baltă împuțită căreia nu-i vede marginea. O baltă ca un nor de astfel de lănci plutind asupra ei, voind și să plece și neavînd nici curajul să se miște. Așteptarea e grea totdeauna, dar încopciată cu spaima devine ucigătoare. Spaima, așteptarea, aceste unelte care acționează numai asupra sufletului tău și care sînt mereu în mîna altcuiva. Și să te miști doar atît cît îți permit ele, să faci totul de parcă ai fi comandată de la distanță!

În ce o privește le-a simțit pe amîndouă deodată, luînd-o în ghearele lor și purtînd-o de colo-colo (și doar de șase ori traversase oceanul!) prin toată lumea, le-a simțit de timpuriu. Întîi cînd i s-a spus că mama „trebuie să vină" și cînd a înțeles cu spaimă că ea n-are să mai vină niciodată. Pe urmă. cînd a fost măritată, la 16 ani, cînd era înspăimîntată de ce vor face cu ea și cînd Liviu i-a spus „așteaptă, Ană, așteaptă!" Sigur că da. bărbații știu să aștepte sau nu se tem s-o facă, dracul știe!

O năvală din trup a făcut-o apoi să uite ani buni de spaimă și de așteptare, banii curgeau, izvorul năvalei din trup care se transforma în bani — și banii, ce perfect paravan pentru a uita cîtăva vreme de spaime și așteptări înfrigurate — părea nesecat. Putea să-și bată și joc de ea, atunci, ce proastă fusese să se teamă și, mai ales, să aștepte! Lumea așa-i făcută, își spunea, nu trebuie nici să aștepți și nici să te temi! Ce înseamnă o viață în așteptare și spaimă? Nimic. Mai bine moartea. Ca-n filmul ăla cu Clark Gable pe care

l-a văzut la *Biograph*, lîngă Polly Little Birdy și lîngă un om care trebuia să moară de-adevăratelea la ieșirea din sală! Și cum a stat ea atunci și s-a uitat la film pînă la ultima imagine, fără să tremure, fără să-i pese de mama acelui om, cine va fi fost el și...

Cînd Gable se îndrepta cu fruntea sus spre scaunul electric și cînd se aprindea lumina și omul ăla deja mort într-un fel, numai că n-o știa, le lua de braț, pe ea și pe Polly și ieșea în întunericul în care o sută de guri de revolvere și puști și pistoale erau ațintite spre el, cu piedica trasă! E condamnată să aștepte mereu să se termine filmul și, în sfîrșit, să se aprindă lumina. Și cineva să-i șteargă atunci lacrimile care i-au țîșnit fără voie și să-i spună: „N-a fost decît un film!"

Pînă atunci avusese tot timpul să uite de spaimă, de așteptare și, mai ales, de ce poate să dea combinația dintre ele. Doar din cînd în cînd cîte un mic semnal, repede înăbușit și acela. Cînd venise prima dată înapoi, imediat după război și adusese cu ea gumă de mestecat pentru toți copiii din Comloș, o întîlnise în parc pe Hellen. „*Hellen! I'm Hellen!*" Avea 19 ani acum, era o fată mare, frumoasă, cu privirile totuși pierdute în acel vis aflat la mii de mile distanță, acel vis care fusese viața ei de la 5 la 15 ani, în Cincinnati, Ohio, și-și amintea de negrul care o ducea pînă în fața școlii să nu fie bătută sau scuipată de copiii americanilor veniți mai devreme cu 5—10 ani acolo și care le strigau „hunks, hunks", noilor veniți. Îi întinsese și ei o gumă, iar ea, care știa, desigur, ce e aia o gumă de mestecat, o refuzase delicat „*No, thanks!*" Atunci spaima trecuse pe lîngă ea cu un fîlfîit de aripă mare și grea, care te poate trînti la pămînt. Pusese guma în gură și-și amintise cum o gustase întîia dată. Atît de dulce și bună și moale, încît ai senzația că un om foarte apropiat se ocupă de tine, are grijă să-ți fie bine — dar nu era decît o nadă pentru a vîrî spaima în suflet, adînc, adînc. Pentru că devenea amară, din ce în ce mai amară, și pe urmă văzuse uriașul „building Wrigley" din Chicago, cînd și-a dat seama că a uitat să scuipe guma aia de mult roasă și că de asta are gura așa de amară. Ei, bine, atunci, în 1924, în parcul din Comloș, cînd Hellen a refuzat-o, și-a amintit de *skyscraper*-ul Wrigley — de banii din care a fost făcut — probabil banii emigranților care s-au

întors în țările lor cu cîteva bucățele de astfel de nade pentru spaimă și le-au dat copiilor. Dar Spăinița a ajutat-o să scape de spaimă și să înceapă o altă așteptare. Aștepta să se întoarcă repede în preajma lui Wrigley și să uite.

Pe urmă, cînd se culcase cu Ghiță în șură și simțise că timpul s-a întors înapoi cu zece ani, o secundă-două, pentru ca apoi să revină iarăși într-un prezent al spaimei. Și din nou o alungase cu așteptarea. Trebuie să aștepți, spusese Liviu. Ea încă mai avea timp să-l aștepte. Poate data viitoare nu va fi plecat la Cluj își zicea, tocmai bine va fi terminat cu studiile și va fi liber s-o însoțească în lume, să se bucure amîndoi de sfadența acelei îndelungi așteptări. Numai că Ghiță se legase prea tare de ea acum. Era și el un orfan, tatăl lui murise prin minele de cărbuni ale Americii sau uitase că mai are acasă un copil, o nevastă. El se gîndea la America așa cum se gîndește un băiat fără tată la posibilitatea de a-l învia și de a porni amîndoi împotriva lumii. Prima dată cînd devenise unealta speranței cuiva, dar acel om care se agăța de ea ca de un colac de salvare începea s-o tragă spre adîncurile volburate ale apei. În America învățase că nici mila nu-i bună, tot așa cum nici teama, și nici așteptarea nu sînt bune. Îl aruncase de pe vas la Napoli, adică îl rugase pe căpitan să nu-l lase să continue drumul cu *Alésia* orice ar fi, plătise chiar pentru asta. Nici o spaimă atunci, pe loc! Dar ce răzbunare în' 36, cînd s-a dus la Comloș și știa că are să rămînă multă vreme în țara asta și-l văzuse pe Ghiță venind spre ea și zîmbindu-i ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat! Ei, da, și această spaimă trebuia plătită cu ceva. Mai întîi cu bani, cît a mai avut. Pe urmă, toate ranchiunele lui se revărsaseră peste ea!

Dar spaima cea mai mare de pînă acum fusese aceea de la Gary, la sfîrșitul lui martie' 36, cînd lucrurile păreau într-un fel aranjate și cînd au venit s-o anunțe că ordinul de expulzare a rămas valabil și că ea trebuie să părăsească America în cel mai scurt timp posibil. La început nici nu crezuse. Era o încurcătură administrativă, ce dracu, birocrația asta duce America de rîpă! Și apoi audiența la guvernatorul McNutt al statului Indiana. Toată hăituiala lui Dillinger se făcuse de F.B.I., urmărită prin telefon de însuși domnul Hoover, și oștia din Indiana aveau orgoliul rănit,

sau cine știe ce alte interese de nedescifrat stăteau în spatele întregii afaceri și ea doar fusese condusă de la distanță prin cele două unelte neiertătoare — frica și așteptarea. Cum îl chemase McNutt pe șeful local al F.B.I.-ului, unul nou, care habar nu avea de ce fusese în iulie' 34 și cum ăla, cînd a fost întrebat de guvernator dacă „femeia asta a avut vreun amestec în prinderea lui Dillinger?", răspunsese *nu*, fără măcar să clipească din ochi. „Acesta este răspunsul pentru dumneavoastră, doamnă!" De ce se mai putea lega în continuare? Steve era un om în toată firea, avea o *grocerie* a lui și umbla să se însoare, apucase să-i transfere o parte din capital, era ca un somnambul, probabil și el într-o inconștientă stare de frică și așteptare, parcă nu deschisese ochii spre lume, arăta ca un Tony Grecu adormit și deloc descurcăreț. Plînsese. Zile în șir. Fiu-său dădea semne de plictiseală. Te-au expulzat, te-au expulzat, acum de ce mai plîngi: Du-te în Europa și stai liniștită! Oare de va fi să mor pe aici, oare va veni măcar să vadă unde sînt înmormîntată? E fiul meu, totuși. Carne din carnea mea chinuită!

Nu o condusese decît pînă la gara din Chicago. Nici măcar pînă la New York, nici măcar pînă la Ellis Island, ce știa el ce înseamnă Ellis Island pentru noi, ăștia? Nici măcar pînă la vapor. Doar ziariștii o însoțiseră tot timpul. „Dillinger's Delilah Cries Double-Cross in Adieu to America"; „Dillinger's Delilah on Way Home"; „Woman in Red Held Victim of Race for Glor". Sigur că spusese, strîngînd mînerul unei valize și încercînd să nu plîngă, toate astea: că fost înșelată de F.B.I. că și așa trebuia să plece, pentru că gangsterii îi juraseră moartea, iar ea nu voia decît să-și viziteze rudele din Europa și peste vreun an, doi, avea să se întoarcă, atunci cînd totul va fi fost dat uitării. Sigur că se enervase și spusese că poliția din Indiana, ditamai bărbații, se supărase pentru că ea îi întunecase gloria. Expulzînd-o se răzbunau pe ea ca niște bărbați neputincioși care nu mai suportă să aibă în preajmă dovada neputinței lor. Declarase chiar că îi înțelege și că preferă să le oblojească rănile trufiei plecînd pentru o vreme. Dar numai pentru o vreme! Și, de fapt, ea fusese expulzată pentru totdeauna „over the ocean". Într-o Europă în care gangsterii nici măcar nu se ascundeau. Stăteau în tribunele de la Berlin și Roma și insultau lumea și plănuiau să omoare de un milion de ori mai

mulți oameni decît Dillinger și să jefuiască și să schingiuiască și nimeni nu avea nevoie de o „femeie în roșu" care să-i arate cu degetul la ieșirea din cinematograf.

Rudele din Europa nu existau de fapt. Era Ghiță, orbit poate de furia de atunci și ascunzîndu-și-o bine, ca să tragă oarece profit, să umble cu *Ford*-ul prin Timișoara și să meargă cu ea la Lloyd, la cursele de cai și de cîini, ca să-și dea unul altuia impresia că trăiesc ca în America aceea a visului lor și trăind de fapt spaima de adevărul-adevărat, care apărea încet încet din fundul sacului de bani, pe golite. Apoi, ciudat, singura prietenă s-ar putea spune, era Hellen, deja măritată acum și lucrînd la fabrica de conserve, dar găsindu-și timp să vină la ea, cît a stat la *Șase case*, apoi și mai pe urmă, să-i scrie scrisorile către Steve. Fără spaime femeia asta, senină și împăcată cu toate. O viață totuși atît de vitregă cu ea! Tocmai cînd era pe cale să treacă la *high school*, tatăl ei își pierduse o mînă la mașinile de la Proctor & Gamble, Cincinnati, și toată familia se întorsese în România să se apuce din nou de plugărie în Comloș. Apoi frații ei plecaseră înapoi, rînd pe rînd, și doar ea rămăsese aici să-și îngrijească părinții bătrîni și bolnavi. Încă știind să zîmbească și să spună cu aceeași gingășie de acum 25 de ani, *Hellen, I'm Hellen!* Mai era, desigur, și Gini, care-l convinsese pe Rudi al ei să preia conducerea abatoarelor din Timișoara și trăia aici ca o mare doamnă, pînă la război, așteptînd doar să-și mărite fiica din prima căsătorie cu un fotbalist de la Ripensia și să se care înapoi, acolo, lîngă turnul lui Wrigley. Astea erau toate rudele de dincoace de ocean, dacă n-ar fi fost să-l pună la socoteală pe Liviu, medicul legist al orașului acum, pe care ea se apucase să-l pîndească pe după perdea cînd trecea pe strada Baader însoțit de prietenul lui, un comisar de la biroul Siguranței. Cam puțin pentru a putea lupta cu ei împotriva spaimei și a îndura mai ușor așteptarea.

La sosire, totul fusese prelungirea visului, toți erau drăguți și amabili. Nici nu ajunsese bine, că și fusese întîmpinată de alți reporteri, și mai avizi de senzațional decît cei din America. Întîi domnul Bănciulescu, pe urmă domnul Brunea-Fox de la *Dimineața*, amîndoi curtenitori, prevenitori, într-un fel chiar delicați cu întrebările. „Știa că ziarele din Ungaria și-o revendicaseră?" „Cum adică?" „Așa, au

scris că sînteți de origine maghiară și că v-ați întors în Ungaria. O spuneau cu mîndrie!" Cum adică, se mîndreau cu ea, cu Ana? „Da!" „De ce?" „Păi, totuși, dumneavoastră ați ajutat la găbjirea unei fiare periculoase și, pentru așa ceva, orice mijloc este bun (chiar serviciile unei stricate — gîndeau, probabil, dar n-o spuneau!) și nu sîntem de acord cu opinia unor confrați care consideră că ați săvîrșit un act de felonie, denunțînd un prieten care vă frecventa casa!" Felonie, asta ce dracu o mai fi? „Cu ce vapor ați venit? Și mîndria prostească a ei: „*Président, first class!*" „Ați fost oprită la București și anchetată două zile la Siguranța generală?" „Nu, nici vorbă! Vaporul a sosit în portul Bremen. Și de acolo am luat trenul, am schimbat în Cehoslovacia și am ajuns direct la Timișoara." „Ați călătorit pe numele dumneavoastră sau pe acela de Farcaș, cum susține presa maghiară?" „Pe numele meu, Ana... (scurtă ezitare) Sage!" Interviul fusese publicat în serial toată luna mai și o parte din iunie, se împlineau doi ani de la „felonie" și parcă trecuse un veac de așteptare și spaimă! Domnul Brunea-Fox rămăsese curtenitor și în articol: „bănățeancă frumoasă, robustă, care a știut — nu interesează mijloacele — să țină la distanță colțoasa ofensivă a celor 44 de ani — aceasta-i imaginea femeii în roșu!" Felonie? Unde mai auzise ea acest cuvînt și cînd? „Făptura asta sănătoasă cu ochi verzi și față albă, care a răzbit prin mediul sui-generis al Chicago-ului fără un viciu, fără măcar acela al alcoolului sau al țigaretei, a fost rivala și pierzania lui Dillinger!" „Și, totuși, cum se explică punerea în aplicare a ordinului de expulzare din '32?" Și ea povestindu-le aceleași bazaconii ca și celor de la *Tribune of Chicago*, ei luînd apoi citate din *Daily News* ca să completeze imaginea. „Rolul pe care l-a jucat femeia în roșu în nimicirea lui Dillinger prețuiește mai mult decît învinuirea veche că ar fi patronat o casă de toleranță. Autoritățile trebuie să revie asupra ordinului de expulzare, ca o răsplată pentru imensul bine ce l-a adus obștei, ajutînd la suprimarea sîngerosului bandit."

Și toate aceste cuvinte absolut fără nici un rost, nici măcar de consolare, nici măcar de alungarea spaimei și scurtarea așteptării. „Ce oferă viața asta mediocră Anei Sage, atît de depărtată de Ana C. de altădată, de țăranca care a păs-

cut gîștele pe toloaca de lîngă șosea, a robotit la cărămidărie și a umblat desculță?"

Atunci mă voi putea întoarce fără să fiu remarcată/ *Daily News*/Gloria ei întunecase alte glorii masculine/*Dimineața*/ I s-a dat premiul? Ce mai vrea?/ *Chicago Tribune*/ făcuse nazuri la nuntă/ se exprimă într-un idiom nostim, un amestec de jargon american și bănățenisme/ a lucrat la o fabrică de textile/ devine mamă și rămîne văduvă/ s-a adaptat imediat!/ a plecat din sat cu fustă creață și botine lungi, cu nasturi/ s-a întors cu 14 pălării și superbe inele cu briliante pe degete/ nervi solizi și instincte sigure/ la criminalul O'Bannion s-a găsit o listă cu 300 de polițiști care primeau lunar de la el o sumă de bani — Martin Zarcovitch nu era printre aceștia/Capone e și azi la închisoare pentru că a defraudat fiscul!/ un poem scris de Bonnie pentru Clyde/ un revolver de lemn vopsit cu cremă de ghete/ Little Bohemia/ cinema „Biograph"/........

Și, în sfîrșit, abia acum își amintește unde a mai auzit cuvîntul „felonie". I-l spusese tînărul student cu care vizitase Pompeiul, ultima oară cînd traversase oceanul dinspre Europa spre America.

Apoi, lovitura de grație pe care a primit-o, din întîmplare, tot de la cel mai drag om. Ipoteza Al. S. pe care i-a trimis-o doctorul Liviu, tradusă de el dintr-o revistă franceză. Poate de asta se grăbiseră așa de tare s-o expulzeze chiar atunci. la începutul lui aprilie '36! și toată spaima că Dillinger va apărea sau că, fiind foarte mulțumit că s-a întîmplat să fie salvat de ea, va veni să-i mulțumească! Dar asta ar însemna că acolo, la „Biograph", a murit un alt om și ei toți sau numai cîți știau și au lăsat-o pe ea să creadă că va obține ceva în schimbul acestei crime. A obținut anii ăștia grei de așteptare, de spaimă. Și nimeni nu aprinde lumina să spună că filmul s-a terminat. Nici măcar comisia pentru repatrierea refugiaților de război și politici. „Nu vă încadrați în nici una din categoriile prevăzute!" Păi, sigur, ce poate să însemne pentru ea repatriere? Nimic! Repatriere în spaimă și așteptare, asta da. Dar cine se ocupă și de această categorie? Care Înaltă comisie a aliaților?

Prima oră a primei zile dintr-o caldă săptămină de aprilie a anului 1947 i s-a părut doctorului Tit Liviu, medic legist pe lingă Tribunalul Timiş-Torontal, cel puţin ciudată.

Uşa cabinetului său era închisă cu cheia, deşi, de obicei, lunea dimineaţa autopsierul Matei venea cu mult înaintea lui şi îl aştepta. Pe birou se afla un petec de hirtie cu următorul conţinut:

Parchetul Tribunalului Timiş Torontal/Dos No. 4649/1947 10349/21/4/947 Către

Medicul Legist al Trib. Timişoara

Avem onoare a vă face cunoscut că am delegat prin prezenta de a face autopsia cadavrului Cumpănaş Ana care se află în Timişoara str. Piaţa Mârzescu No. 2 Timişoara III. După care vă rugăm a ne înainta actul medico legal.

Prim Procuror Secretar

Dr. T... (ss indescifrabil) (ss idem)

Cînd termină de citit delegaţia, i se păru că aude geamul dinspre stradă al cabinetului trîntindu-se. Se duse pînă la geam, dar acesta era închis, cu ambele ivăre trase. Controlă apoi uşa, nu cumva asta a rămas deschisă şi de la ea s-a auzit zgomotul? Observă că, din nu se ştie ce reflex, se încuiase pe dinăuntru. Descuie. Se aşeză pe scaun şi începu să privească pe fereastra acum rămasă larg deschisă. Nori alburii, mici şi solzoşi pe cerul limpede de aprilie.

Matei intră abia peste vreo jumătate de oră.

— Să trăiţi, dom' doctor!

— Bună dimineaţa. Ce-i cu tine, Matei, la ora asta?

— Să iertaţi, dom' doctor, da' mă-ncurcai cu duminica Tomii, am un vecin, al dracu', nu să lasă pînă nu...

— Bine. Cheia de la cabinet e la tine?

— Da, dom' doctor!

Matei îşi băgă ambele mîini în buzunarele largi şi adinci, căută cîteva secunde, apoi scoase cheia.

— Mai are cineva vreo cheie?

— Nu, dom' doctor!

— Atunci, cine a pus hirtia asta aici?

— Nu ştiu, dom' doctor.

Matei se apropie de birou și luă în mîini delegația. O examină întîi pe ambele fețe și abia după aceea o citi, silabisind cu voce șoptită. O puse la loc, de parcă ar fi fost un obiect fără dreptul de a exista. O privi prostit, de parcă ar fi vrut să vadă cum dispare prin topire în următoarea clipă. O împinse apoi cu degetul, ca și cum ar fi întărîtat un cățelandru. Hîrtia zbură pe jos. Se aplecă s-o ridice. Își aduse aminte de ceva și citi din nou conținutul hîrtiei.

— Ați văzut cine e, dom' doctor?

Văzut! spuse Liviu și se ridică de la birou, apropiindu-se din nou de fereastră. Se aplecă peste pervaz încercînd să-și dea seama dacă o escaladare din afară ar fi fost posibilă.

Ha-ha, i-a venit și ei rîndu', madaranța și fleorțotina!

- Termină cu prostiile, Matei!

Autopsierul tăcu, dar privirile lui continuau să înjure.

Brusc, ușa cabinetului se deschide și procurorul T. intră însoțit de un tînăr în costum uzat, de culoare albastră. Amîndoi salutară. Unul cu „bună dimineața!", celălalt cu „Noroc, tovarăși!" și un zîmbet. Matei, băgat pe jumătate în dulap, de unde scoate trusele și borcanele pe care le are de dus pînă la locul cadavrului, îl privește peste umăr pe tînărul zîmbitor.

Tovarășul este noul comisar de la Biroul Juridic. Merge cu noi pentru că n-a mai asistat niciodată la o autopsie.

Neacșu Stan, se prezintă tînărul cu o voce răsunătoare și întinde mîna întîi lui Matei, apoi doctorului.

În mai puțin de cinci minute, echipajul astfel format se deplasează cu o mașină a poliției, condusă de tînărul comisar, în piața Mărzescu. Pe drum, Matei, care are limbariță, încearcă să lege vorba.

— Asta a fost mare pasăre călătoare la viața ei, dom' procuror.

— De ce, mă Matei? întrebă T.

— Așa. Vă spui io!

Spune, măi tovarășe, nu te sfii!, aruncă peste umăr și comisarul.

A fost patroană dă bordel în America!

— E, nu mai spune! rîde șoferul.

— Da, da!

— Matei, termină cu prostiile! intervine doctorul. Trebuie să știți — continuă el cu adresă la noul comisar — că în timpul autopsiei nu se adresează cuvinte injurioase cadavrului, nu se fac spirite pe seama lui și nici grimase. Asta e o regulă pe care autopsierul nostru nu o prea respectă. Dar dumneavoastră trebuie să știți care sînt legile autopsiei.

Între timp au ajuns. Coboară din mașină, ocolesc casa de la numărul 2, urcă pe o scară exterioară la etajul I. Procurorul rupe sigiliul de pe ușă și intră toți patru înăuntru.

— Ceea ce facem acum se numește ridicarea cadavrului. Din păcate, aproape nici una din regulile ridicării cadavrului nu mai poate fi respectată, pentru că femeia locuia singură și s-a pătruns ieri dimineață în camera ei prin escaladarea ferestrelor dinspre stradă. Așa e, domnule procuror?

— Da, zice T., Matei, cheamă-l tu pe domnu' comisar Rusu, de alături. El a fost printre cei care au descoperit moarta și, după cîte știu, a promis că va fi acasă la ora asta.

Pe patul nedesfăcut se odihnește cadavrul unei femei de vreo 50 de ani. Doctorul a deschis larg fereastra, astfel că lumina puternică a dimineții de aprilie îi cade pe fața lividă. Comisarul Neacșu a rămas lîngă ușă și nu știe ce să facă. Își învîrte șapca în mîini și evită să se uite spre moartă. Intră comisarul Rusu, urmat de Matei.

— Să trăiți! — spune el și dă mîna cu procurorul și cu doctorul. Pe colegul său mai tînăr îl ignoră deocamdată.

— Dom' procuror, ieri dimineață, pă la opt să fi intrat noi... Adică a venit, dom' Ghiță dă la Uzina de gaz, că el trăise cu ea, știți, cum și...

— Lasă amănuntele. Fă descrierea cum ați găsit-o, că nu avem timp.

— Lăsați-l să povestească, domnule procuror! spune tînărul Neacșu.

— Dînsul cine e? întreabă Rusu.

— Ha-ha, dacă nu ieșeai la pensie ți-ar fi fost șef! rîde procurorul.

— A, da? Să trăiți!

Doctorul scoate din trusă hîrtie și toc și-i face semn tînărului comisar să noteze tot ce aude.

Deci, pe la opt dimineața și-au dat seama că nu mișcă nimic la etaj. Doamna ieșea de obicei mult mai de dimi-

neață, iar în ultima vreme se ducea în fiecare duminică la biserică.

— Păi, sigur, la biserică, să pocăise, ce crezi! — remarcă Matei.

— Ssst, liniște! Ce dracu' ai azi, Matei? zice doctorul.

El, Rusu, îi dăduse telefon mai întîi lui Ghiță F., de care știa că e un fel de rudă cu...

— Rudă, pă dracu'. A trăit cu ea pînă i-a mîncat banii!

— Matei! Te dau afară, să știi!

Matei ridică din umeri. Anumite lucruri, el nu le poate suporta, așa că le spune. La el, ce-i în gușă și-n căpușă!

— Pe scurt, au pus o scară și s-a urcat dom' Ghiță și a forțat fereastra care o vedeți. Aia de acolo. Pe urmă a deschis ușa, că era închisă pe dinăuntru și pînă am ocolit eu casa și am urcat scara nu mai știu ce s-a întîmplat. El era aplecat asupra secreterului de acolo și mi s-a părut că plînge. Nu mișca nimic, i-am zis. Doamna Ana era pe pat, în pijama și cu genunchii la gură.

— Dumnezeu nu doarme, fraților...

— Matei, lasă gălăgia! ordonă doctorul, care între timp a început și el să scrie într-un carnet.

— Pe masă erau două cești din care se băuse ceai. Doamna Ana era o femeie foarte pedantă. Nu le-ar fi lăsat ea pe masă și nespălate. Așa că am zis să nu umble nimeni la ele, să fie duse la analiză. Numai că, cît m-am dus eu pînă jos și m-am întors, mai veniseră niște persoane. O femeie care mai trecea pe la ea mai demult și-i scria scrisorile către fi-su din America, un băiat care zice că-i e nepot, mai mulți. Le-am luat io datele la toți, dar ceștile... Apucase cineva să le spele. Ce dracu' faci, mă, i-am zis lu' Ghiță. Nu ți-am spus să nu umble nimeni la cești? Dacă a fost otrăvită? Vrei să dăm de dracu? Aduseseră și un doctor de ochi din cartier. Ăsta era nervos că voia să se ducă la meci, juca „Electrica" cu „Locomotiva" din Reșița. I-am scris eu numele în declarația care am dat-o ieri. Așa. Și ăsta vine, se uită și zice ăhă, e moartă de aseară.

— Cum și-a dat seama? întreabă, iritat, doctorul Liviu.

— Ar fi tras-o de picioare și a întins-o așa cum o vedeți acuma, s-a uitat la față, i-a luat o mînă, i-a ridicat-o și a lăsat-o la loc, pe urmă a apăsat-o în cîteva locuri și, gata.

— Domnule, hm, hm, tovarășe comisar! zice Liviu către tînărul care continuă să scrie. Stați puțin, să vă explic de ce punem aceste întrebări. După cum vedeți, regulile ridicării cadavrului au fost deja încălcate. Ora morții se stabilește prin examinerea rigidităților și lividităților. La opt ore după deces, rigiditatea, care începe să se instaleze cam la două-patru ore, există, dar se reface după activarea pasivă. La douăsprezece ore, nu se mai reface, la douăzeci și patru de ore dispare spontan.

Doctorul se scoală, ia mîna moartei, o ridică și o lasă să cadă. Surprins, tînărul comisar, care pare să nu fi înțeles mare lucru, lasă capul în jos și se apucă să scrie.

— Lividitățile, continuă medicul legist, apar la trei patru ore după deces, întîi pe fața declivă. În primele 6 ore ele dispar la digito-presiune. După 12 ore nu mai dispar, dar s-au generalizat între timp.

Acum, Matei se duce pînă la cadavru și apasă cu degetul pe pielea unde se văd petele cadaverice.

— Veniți să vedeți, tovarășe!

Comisarul se ridică de pe scaun, dar imediat iese pe scara exterioară și stă o vreme aplecat peste grilaj, cu mîinile pe burtă. Toți cei rămași în camera cadavrului zîmbesc cu înțeles.

— Las' că vă obișnuiți, tovarășe! spune Matei cînd tînărul revine și se așază pe scaun. Pe fața lui se văd semnele unor uriașe eforturi de voință.

— Ce ați lucrat înainte? întrebă procurorul.

— Am fost muncitor la Reșița, spune tînărul cu o voce albă. Apoi, deodată, cu ochii spre fereastra deschisă, trage aer în piept să-și facă mai mult curaj și întrebă pe comisarul Rusu:

— Ce-a făcut ieri „Locomotiva"?

— A bătut cu 3—2!

— Bravo! A scăpat de retrogradare. Cine a dat golurile?

— Bîrdac, două și Mehalic, unu!

Fața lui și-a recăpătat culoarea, ochii strălucesc de bucurie, iar de cadavru pare să fi uitat definitiv.

— Bine, hai să ne facem treaba!, zice Liviu și se apucă de lucru împreună cu autopsierul Matei. După cîteva minute, în timp ce se spală la chiuveta din baie, prin ușa deschisă, îi dictează comisarului Neacșu:

— Noi, Tit Liviu P., Medic-Legist pe lingă Trib. Timișoara, invitat prin delegație de către domnul Prim-Procuror T. de a ne transporta în str. Piața Mârzescu, no. 2 și de a examina cadavrul numitei Ana Persida Cumpănaș, astăzi, 21 aprilie 1947, ora 9.00, transportindu-ne la sus-zisa adresă — în urma depunerei jurămîntului cerut de lege — procedînd la examenul acestui cadavru am constatat următoarele.

(Cînd ajunge aici, doctorul ia prosopul de la Matei, își șterge mîinile și se apropie de comisar. Mai departe va dicta peste umărul acestuia):

— Cadavrul este culcat pe pat în poziția decubitodorsală. Îmbrăcat cu o pijama de mătase de culoare roșie cu dungi negre; el aparține unei femei de circa cincizeci de ani, bine constituită și dezvoltată. Căldura corpului nu e conservată; pe părțile declive lividitățile sînt generalizate; rigiditatea cadaverică este în curs de dispariție; putrefacția nu este începută. Pe suprafața corpului și a membrelor nu există nici un semn de violență. Aspectul general al cadavrului, prin culoare și grimasa feței, duc la concluziunea unei teribile spaime suferite înainte de moarte.

Moartea este reală.

Ea poate data de 24—48 ore.

Nu sînt semne de violență, dar aspectul general, poziția în care declară că au găsit-o primele persoane intrate în cameră precum și existența în încăpere a două cești de ceai — din care nu s-au prelevat probe chimice — fac necesară autopsia pentru a cunoaște adevărata cauză a morții.

Aici, doctorul se oprește, ia stiloul din mîna comisarului și semnează.

— Ia, vezi, Matei, a venit mașina?, întreabă el în timp ce se duce la fereastră. Apoi adaugă:

— A, e aici, ia cadavrul și du-l jos!

Peste cîteva minute Matei iese cu cadavrul pe scara exterioară, iar mulțimea de gură-cască strînsă sub cei doi peri înfloriți din curte începe să se închine, să murmure.

Fostul comisar Rusu și comisarul Neacșu se duc înaintea lui să deschidă ușa mașinii mortuare și să tragă puțin în afară coșciugul căptușit cu zinc. Mulțimea îi urmează și, apoi, formează un semicerc larg în spatele dubei negre. Matei

se urcă în ea, ceilalți trei bărbați în automobilul poliției. Mulțimea rămîne în stradă și începe din chiar această secundă să fabrice ipoteze. Acest proces de fabricație nu va înceta multă vreme.

— Eu, personal, spune doctorul în mașină, în timp ce procurorul somnolează pe bancheta din spate, am învățat să fac autopsiile într-un moment cînd se schimbau legislațiile și erau controverse între profesorii care proveneau din fostul imperiu austro-ungar și cei care veneau de la București, unde lucraseră cu Mina Minovici.

Comisarul Neacșu ascultă cu atenție, spunînd da din cînd în cînd sau aprobînd din cap. Dăscălirea lui Liviu va continua încă vreo trei ore, pînă la sfîrșitul autopsiei, și în tot acest timp comisarul nu va face altceva decît să asculte și să bage la cap, stăpînindu-și cu greu reacțiile de repulsie.

— În primul rînd, concepția tuturor profesorilor noștri era aceea că rezultatele științifice ale unei autopsii nu pot fi nici contrazise și nici împiedicate de autoritățile juridice sau politice. (Matei a terminat între timp de notat toate datele privind aspectul exterior al cadavrului și pune un billot sub capul acestuia. Așază o găleată lîngă masă, cam sub cap și începe secționarea pielii capului. Procurorul s-a așezat pe un scaun și și-a aprins un trabuc.) Dar în practică, toți doctorii din imperiu erau obișnuiți să li se spună de către comisar care e cauza morții și să taie numai pentru confirmarea acelei cauze. Doctorii din vechiul regat aveau și ei numeroase greutăți în a constata obiectiv și științific cauza morții, în primul rînd datorită unor neglijențe ale polițiștilor care ajungeau primii la fața locului, apoi datorită unor carențe din educația populației, care, impresionată de moarte mai mult decît de fireasca datorie de a afla adevărul, acționa în așa fel încît ștergea urmele cele mai utile, muta cadavrul sau îl spăla înainte de sosirea legistului și așa mai departe. (Matei trage lamboul anterior al scalpului peste fața cadavrului, pînă în dreptul arcadelor. Comisarul se întoarce discret cu spatele preferînd să nu vadă. Liviu se uită însă cu atenție și notează ceva în carnet. Apoi face semn lui Matei să continue). Așadar, după primul război mondial, cînd eram eu student, medicii legiști care proveneau din imperiu doreau mai multe împuterniciri față de organele de anchetă, iar cei care proveneau din regat luptau pentru o mai bună educație

medico-legală a acestora și a întregii populații. (Matei a desfăcut și lamboul posterior și l-a introdus între cap și billot. Apucă ferestrăul mare și începe să secționeze oasele craniului deasupra arcadelor. Comisarul își cere voie până afară, probabil pentru că nu suportă acest zgomot, ceea ce și procurorul și doctorul acceptă cu un zîmbet. „Ce-i cu tovarășu' ăsta, domnu' doctor?" întreabă Matei. „E mai sensibil ca o domnișoară! Păi, el crede că așa se face poliție?" „Matei, te rog să nu mai vorbești cînd lucrezi, da?" „Las' că-și revine el!" opinează și procurorul T. cu aceeași figură impasibilă. „Veniți, dom' procuror, să vă arăt niște formațiuni interesante pe creier. "Procurorul face un gest de lehamite cu mîna și rămîne așezat pe scaun". "Lasă, scrie dumneata acolo ce trebuie. Ce, chiar crezi în otrăvire?" „Deocamdată nu, n-am nici o prejudecată". (Comisarul se întoarce și dă cu ochii de creierul de pe tavă. Îi vine să facă stînga împrejur și s-o ia la fugă, dar cu încă un efort, se stăpînește.) Așa, acuma, după al doilea război mondial, nici una, nici cealaltă dintre probleme nu a fost rezolvată; cum ați văzut și în cazul de față. Neglijența de la descinderea primă ne obligă să plecăm cu șanse mai reduse de a afla adevărul. Dacă, să zicem, domnul procuror ar avea cine știe ce interese cu această femeie și ne-ar impune s-o scoatem că a murit de moarte naturală ambele cazuri ar fi ilustrate, iar adevărul s-ar duce dracului.

— E, dragă Liviu, nu-i mai bate omului capul cu tîmpenii de astea! zice, moale, procurorul.

— Sigur că domnia sa este un om corect și nu va interveni în nici un fel, iar dumneata de abia ai venit în orașul nostru și încă n-ai nici un interes. Așa că vei vedea cum se află adevărul cu ocazia unei autopsii. Adevărul ăsta ți-l vei însuși sau nu, acesta e dreptul de totdeauna al autorității, dar dumneata să știi că el totdeauna există!

— Dom'doctor, o-ntoarcem pe spate să scoatem măduva spinării sau o scoatem prin față?

— Las-o așa! Treci la cavitatea toraco-abdominală!

Doctorul trece acum la reconstituirea creierului ciopîrțit, lucrînd cu mănușile de cauciuc, pe tava pe care l-a examinat. Matei îl roagă pe comisar să-l ajute și să pună perna de mușama sub umerii decedatei, ceea ce tînărul polițist, spre uimirea procurorului, reușește să facă fără să vomite.

— Medicii din imperiu, reia doctorul, erau interesați în autopsiile lor de amănuntele cele mai mici, secționau fiecare organ de zeci de ori, observațiile păreau aproape haotice prin mulțimea lor, erau în stare să petreacă și trei zile lîngă un cadavru, încercînd apoi să remonteze fiecare piesă și fiecare informație obținută într-un traseu încîlcit de cauzalități. Ei concepeau trupul ca pe o mașinărie nemțească foarte complicată.

— Mda, normal! zice zîmbind comisarul. E prima oară cînd pe chipul lui ușor speriat apare din nou o urmă de zîmbet.

— Cei din regat considerau că fiecare trup are o cheie a lui și i-o căutau cu intuiția. În momentul găsirii ei, totul devenea dintr-o dată limpede și nimic din concluzia legistului nu mai putea fi clintit. Ei aveau obsesia unei forme mari, globale. Uneori nu găseau cheia acestei forme, fie din cauza ignoranței lor, fie pentru că erau împiedicați datorită necunoașterii condițiilor externe cadavrului. Mă rog, de cînd am terminat eu facultatea și pînă acum, lucrurile astea au mers cam amestecat, și așa, și așa, după cum știa fiecare. Ceva mă face să cred că de acum înainte totul se va schimba încă o dată. Și se va schimba radical. Ori se va merge pe o claritate maximă obținută prin noi metode, ori se vor folosi vechile metode și totul va deveni din ce în ce mai confuz. Dumneata, pentru că ești tînăr și abia ai intrat în meseria asta, vei avea parte de răspunsuri date de fiecare dintre cele trei feluri de medici-legiști. Trebuie să înveți să te orientezi.

Tot timpul cît a vorbit, doctorul Liviu a și lucrat împreună cu Matei asupra diferitelor organe, a secționat, a prelevat probe, și-a mai scos mănușile și a notat cîte ceva în carnet. Acum după ce procurorul a fumat mai bine de un pachet de țigări, iar tînărul comisar a tot ieșit afară din sala de autopsii și s-a reîntors, Matei e ocupat cu așezarea organelor la loc și cusutul cadavrului cu sfoară, iar doctorul și cei doi oameni ai justiției pun sigilii pe borcanele în care se află, în formalină bucăți de organe recoltate.

— De ce crezi că a murit femeia asta, Matei? întreabă doctorul Liviu. Este un obicei mai vechi al lui să ceară părerea autopsierului la sfîrșit, pentru a se amuza de răspunsurile

aiurite ale acestuia. Procurorul îi cunoaşte aceste ticuri şi începe să rîdă înainte.

— A ajuns-o blestemu', dom' doctor!

— Nu!

— Atunci, pentru că n-a mai avut zile, d-aia!

— Nu!

— Credeţi că a fost omorîtă, dom' doctor?

— S-ar putea!

— Otrăvită?

— Nu cred! După analiza de laborator o să se vadă, dar eu nu cred.

— Sufocată?

— Nici. Ai văzut că nu avea leziuni pe partea interioară a buzelor.

— Strangulată?

— Nu.

— Parcă avea nişte urme aici, pe gît!

— Staze. Normale!

— Atunci, ce dracu, doamne iartă-mă, a avut? Doar n-o fi ajuns-o căinţa pentru ce-a făcut ea!

Doctorul începe să rîdă.

— O să vezi în concluziuni! mai zice el şi ies toţi trei pentru a merge la spălător.

— Domnilor, spune în timp ce se spală, este o moarte subită care poate fi cauzată şi de boli dezvoltate în interiorul organismului fără a fi observate, dar ar putea să fie şi provocată de ceva sau cineva din afară!

— Deci o crimă? întreabă comisarul.

— E, crimă, pă dracu! răspunde mai întîi procurorul.

— Vom vedea! Oricum, mai lipsesc ceva date! Într-o oră vă dau concluziunile provizorii.

Pe culoarul spitalului, procurorul se scuză că are şi altă treabă prin împrejurimi şi pleacă înainte. De fapt, peste numai cîteva minute va intra în cafeneaua Palace şi va cere un coniac dublu.

Doctorul îi pune comisarului mîna pe umăr, cu oarecare simpatie s-ar zice, şi-l întreabă dacă nu vrea să mai vadă o dată locul crimei.

— Al crimei? Sînteți sigur? întreabă acesta cu o ușoară tremurare a glasului. Adică la prima lui anchetă să și dea peste o crimă? E cam prea repede. Acceptă să meargă din nou cu Liviu pînă în piața Mârzescu.

— Cine a cerut autopsia? întreabă doctorul în drum pînă acolo.

— Un nepot! Bănuiește că fostul concubin al decedatei ar fi ucis-o cu otravă pentru a-i lua niște bijuterii de mare valoare.

— Aiurea, bijuterii! N-ați văzut mizeria în care trăia?

— Da, dar mai sînt cazuri de avari care mor în mizerie pe cîte o saltea umplută cu cocoșei de aur!

— Nu cred că era cazul!

— Oricum, vom cerceta!

Cînd au ajuns, e aproape ora două. Ziua călduroasă, prea călduroasă pentru aprilie, îi făcuse pe cei cîțiva locatari ai casei de la numărul doi să stea în pat, cu obloanele trase peste ferestre. Cei doi urcă nestingheriți pe scara exterioară și desfac din nou sigiliul pus dimineață. De cum pătrund în camera din care a fost scos cadavrul, doctorul se duce la fereastră și închide și el obloanele. În cameră se face întuneric. Comisarul spune speriat:

— Ce se întîmplă?

Pentru orice eventualitate scoate pistolul.

Doctorul rămîne cîteva minute nemișcat. Apoi deschide din nou obloanele. Nici nu ia în seamă pistolul pe care celălalt îl ține în mînă, la vedere.

— Cred că știu, spune doctorul.

— Ce știți?

— Cînd închid din nou obloanele să vă uitați cu atenție pe ușa dulapului. Chiar în fața patului în care a fost cadavrul.

Într-adevăr, cînd camera se scufundă în întuneric, pe ușa dulapului se disting clar niște litere scrise cu o substanță fosforescentă. *SAGE IS HERE*. Cînd se face din nou lumină, cei doi le notează conștiincioși în carnete.

— Acuma știu, domnule comisar, e o moarte foarte rară, n-am mai avut pînă acum nici un caz. În raport am să vă descriu amănunțit cum se produce. Este moartea de spaimă sau moartea prin inhibiție spontană.

Tînărul nu înțelege nimic, așa că deocamdată subliniază cu două linii cuvintele pe care le-a copiat de pe dulap.

În după-amiaza calmă, călduroasă și frumoasă a primei zile din săptămîna de la sfîrșitul lui aprilie 1947, în biroul lui de la Tribunalul Timiș Torontal, doctorul Liviu avu confirmarea ciudățeniei acelei zile.

Stătea la birou și redacta raportul de autopsie. Scrisese deja vreo șase pagini și se gîndea la posibilitatea de a transforma acest raport într-o comunicare științifică. Un caz foarte rar, cu simptomele și probele perfect păstrate. Tocmai scrisese cuvîntul CONCLUZIUNI și se pregătea să umple pagina din fața lui cu argumente și raționamente. Avea o stare febrilă. În ușă se auzi o bătaie timidă.

— Intră! strigă el.

În cadrul ușii apăru autopsierul Matei. Doctorul se miră. Omul lui nu avea obiceiul să bată la ușă sau, dacă i se mai întîmpla cîteodată, era de mirare doar că tăblia ușii nu se spargc.

— Ce-i cu tine, Matei?, zise doctorul.

— Dom' doctor, sînteți chemat la Siguranță. Vă așteaptă doi ofițeri la ușă.

— Bine, și ce-i cu asta?

— Păi...

Doctorul începu să-și strîngă repede foile raportului de pe masă și plecă cu ele spre dulap. Avea să scrie concluziunile în liniște, la întoarcere. Cînd deschise ușa dulapului, Matei le întoarse cu spatele și-și băgă mîinile în urechi. Asta a suat-o razna, își spuse doctorul. Încuie hîrtiile în dulap și ieși.

În biroul în care fu introdus un sfert de oră mai tîrziu avu surpriza să-l găsească pe tînărul comisar Neacșu Stan. Nu mai părea chiar atît de tînăr acum, ridurile îi erau accentuate de lumina puternică a lămpii de birou cu *abat-jour*-ul ridicat.

— Ce e? întrebă doctorul, ca și cînd ar fi vorbit cu o veche cunoștință.

— Nimic. Trebuie să vă punem cîteva întrebări. Luați loc.

— Dar...?

— Da. Aici lucrez, nu la judiciar. Vă rog să-mi spuneți dacă ați fost prieten cu comisarul Comșa și în ce fel îl cunoașteți?

(Pe la orele zece seara, în 21 aprilie 1947, autopsierul Matei se plictisi să-l aștepte pe doctorul Liviu și se gîndi să plece acasă.)

Era ora la care comisarul Neacșu și doctorul Liviu începuseră să discute generalități, minoritarii în vechiul regat și în Banat, emigrațiile în ultima sută de ani, starea de spirit a populației din zonele de frontieră etc. Un expert grafolog fusese trimis în Piața Mârzescu să verifice dacă scrisul lui Comșa semăna cu cel de pe dulapul din camera Anei. Îl așteptau.

(Autopsierul Matei scotoci prin buzunarele lui largi și scoase cheia să încuie ușa cabinetului. *Cheia nu se potrivea.* Acest lucru il sperie foarte tare. Aproape în fugă ajunse în cămăruța lui închiriată într-un subsol din Elisabetin, își făcu bagajul și se duse la gară. Se urcă într-un tren, primul care pleca, în direcția Lugoj. Se gîndea să se angajeze zilier la vreo fermă.)

— Marile idei sînt împotriva frontierelor, spuse Tit Liviu.

— Vă referiți la ideile religioase? întrebă Neacșu.

— Da. Cruciadele, spre exemplu...

— Nu-i un bun exemplu, întrerupse Neacșu, cruciadele sînt războaie de tip imperialist mascate.

— Dar credeți că ideea creștină conține în ea frontiera?

— Asta nu, ce-i drept, se poate susține ușor că nu!

— Deci și voi, cînd spuneți internaționalism proletar tot...

— Dar nu numai ideile, ci și oamenii refuză, uneori instinctiv, subconștient, să accepte că există granițe!

— Mda, zise doctorul, asta pentru că, mai ales în ultima vreme, controlul la trecere se face pe pipăite, pe dezbrăcate, ceea ce înseamnă, de fapt, „viol" justificat de o linie imaginară.

— Ha-ha-ha, nu m-am gîndit la aspectul ăsta..., cum să-i zic, corporal!

Ușa se deschise și în cadrul ei se opri expertul grafolog. Privirile doctorului și ale comisarului se concentrară spre el o fracțiune de secundă. Cît acesta spuse da, tot din priviri și dintr-o ușoară mișcare din cap.

— E, zise Neacșu, ridicîndu-se în picioare, acum putem fi siguri că domnul Comșa a încercat să treacă granița fără să se mai supună la vreun control. Nu-i așa, domnule doctor?

— Mda, ideile sînt una, și oamenii alta!

— Sînteţi liber! adăugă Neacşu. Acum sînt sigur că nu l-aţi ajutat în nici un fel pe Comşa. Apoi, în timp ce doctorul se îndrepta spre uşa în care încă aştepta expertul grafolog, mai spuse: Iar nepotul doamnei trebuie să ştie că nimeni n-a otrăvit-o pe mătuşa lui, nu-i aşa?

— Da. La revedere!, răspunse doctorul şi ieşi.

*

Cum se apără cetăţenii împotriva duşmanului public Nr. 1 TIFOSUL / Furt din magazia de alimente a sanatoriului Bega / Vînd mobilier de băcănie / Elevele de la liceul „Carmen Sylva" au adunat pentru Moldova suma de lei 5.536.000. / Hollywood-ul maimuţelor la cinema Thalia / Licitaţie de porci — 85 buc. a 110—120 kg. preţul de strigare — 40.000 pro kg / 1 500 lei biletul de tramvai 2 000 lei fisa de telefon / după patru ani de război, doi ani de secetă şi o iarnă grea / vizarea permiselor de port-armă / cinema Regal — zilnic desinfectat — Simfonia americană — producţie 47 *noi linii aeriene — TWA americană: Bucureşti — Timişoara — Trieste şi Bucureşti — Londra prin Budapesta şi Viena.* / generalissimul Stalin — cetăţean de onoare al României / Rezultatele raziei din 23 martie în cartierul Iosefin — 89 persoane fără acte, din care 28 eliberate, 30 repartizate Biroului Juridic pentru verificare, 30 Biroului Administrativ şi *una Biroului de Siguranţă* / Maestrul Enescu a dat eri, 3 aprilie '47, un concert la New York, venitul fiind oferit regiunilor înfometate din ţară „*Mătuşica din America*" de Max Reimann şi Otto Schwartz la Teatrul OMEC / Ministerul Economiei Naţionale a fixat preţul pîinii la 20.000 lei Kg. loco brutărie / („*Făclia Banatului*", Sâmbătă 19 Aprilie 1947, 4 pagini 5 000 lei)

Audienţa generalului Marshall la generalissimul Stalin comentată viu în întreaga lume / Arestarea la Satu Mare a lui Johan Kuntz, călău al lagărului de la Mathausen / Mare Bal al Uniunii Tineretului Socialist din Timişoara — Bufet-Surprize-Jazz. / premiera pe ţară a marelui film ALOMA cu Dorothy Lamour la cinema Thalia şi cinema Urania / Proiect de lege pentru reprimarea speculei şi sabotajului / Tinere fete simpatice dornice de veselie caută însoţitori pentru excursii.

Oferte la ziar sub „iubitorii de natură." / Mare explozie în orașul Texas din America — peste 1 000 de morți — stare de asediu / Imprimat la 17 Aprilie, tipografia Ateneul. („*Făclia Banatului*", Duminică 20 Aprilie 1947 pagini 5 000 lei).

Azi au fost puse în circulație bancnote de 1.000.000 lei / Mare panama internațională: trenuri întregi de sare românească au luat calea bursei negre internaționale / Opera de stat din Timișoara se deschide Duminică 27 aprilie cu „Aida" de Verdi / Proporțiile incendiilor din Texas-City / 8.000 lei biletul de tramvai / Partidul comunist francez și acțiunea de Gaulle / Bijuterii în valoare de 7—800 milioane furate de la Hugo Wentzel, Bvd. Carol 8 / Imprimat la 18 Aprilie, tipografia Ateneul. („*Făclia Banatului*", Joi 24 Aprilie 1947, 4 pagini 5 000 lei).

Decese: ...Ana Persida Cumpănaș, 54 de ani, casnică... Ultimul mercurial valabil — teoretic — pe piața Timișoarei (20 Aprilie 47) cartofi — 35.000 lei / Kg... mere crețești — 20 000... gîște... 100.000 lei / kg... lapte 15 000 lei/l... slănină afumată... 250 000 lei/kg.
Tov. ministru Ion Pas la Timișoara
Complot militar în Portugalia
A murit regele Cristian al X-lea al Danemarcei
Prețuri cerute azi dimineață la ora 8.30 în piața din Cetate: cartofi 80.000, mere — 100.000, gîște — 700.000 (buc.), lapte 23.000 notăm absența cărnățăriei, unturii, untdelemnului.

La cinema Regal — „Păcatele trupului", cu Vivien Romance și J. Gabin (Imprimat la 22 Aprilie, 1947, tipografia Ateneul).

AUTOPSIE

Acum, ei revin în 1986. La fragmentul cu „acum, cînd scriu parcă atît de palid, atît de îndepărtat". După prima vizită la doamna Anghelina. Continuă să meargă, să scrie.

Afară, din nou pe drum. Nu se abat. Dar o iau înapoi. De această dată înspre centru, nu spre margine. S-a mai potolit căldura. Cer fără nori. La Comloş, librăria deschisă. Vor să cumpere cărţi. Nu se poate. Personalul alege fasole (normă de servici). Librăria e a cooperaţiei. Deschisă şi cofetăria. Pot mînca (afară, pe trepte), cîte o îngheţată în pahare de plastic. Li se face foame şi sete. Profesorul de română tot nu s-a întors de la Jimbolia. Au pierdut trenul de după-amiază. Au unul la opt şi ceva, cu întrerupere la Lovrin. Pînă atunci mai e. Să se aşeze undeva. În grădina de vară. Găsesc patru scaune de fier, vopsite în verde. Le trag deoparte, sub un nuc. Bărbaţi din sat beau bere la halbă, risipiţi pe la mese. Ei ar mînca. *Emdoi* îşi cumpără o răchie mare. Toţi trei — o sticlă de apă minerală. Împart ultimul sandvici. Mănîncă bomboane lipicioase. Beau apă. Vorbesc. Timp de vreo două ore vorbesc acolo, în fostul parc, în grădina de vară. Apus. Căldură stinsă. Muşte. Ţînţari. Senzaţie de sfîrşit. Şi totuşi abia acum încep. Îşi amintesc de drumul spre graniţă, de grănicerul cu copil în braţe, de tuşa Lena. Recapitulează tot. Apoi pun la cale. Urzesc planul de atac. Cartea. Încă nu ştiu exact cum se va intitula. Subtitlul e bun: roman/retroversiune. O versiune retro. Dar şi o retroversiune. Aha! Le place propunerea lui *Emdoi*. Da, da. Ceva nostalgic. O nostalgie după un timp pierdut. După o literatură pierdută. Un *après-coup*. Da, da. Cu distanţa şi deta-

șarea cuvenite. Cu subminarea. Cu zîmbetul pe buze, așa să te desparți de o lume! Cum? Rizînd. Hehe, dar nici nu te poți despărți de ea și nici a rîde nu-ți prea vine. Deși e chiar aia: „voioasa apocalipsă". Iar ei — în avanpost. O deriziune a tot ce mișcă. La suprafață, urme, dîre, mușcături, *des traces !* O sfîrtecare, o sfîșiere, cu ghearele și cu dinții. Un corp îmbucătățit, da, da, tăiat sistematic. Nu sfîșiat aiurea, ci riguros, după un plan secret. Cu știință și artă. Cu acest stilet tăios. Cu stilul. Ca un bisturiu de anatomist. De chirurg. De autopsist. O autopsie generală. Cu sînge rece. Pînă în miez, în adînc, în abis. „Autopsie" înseamnă „a vedea cu propriii ochi." Dar și literatura tot asta înseamnă: a tăia pentru a înțelege.

O miză prea mare pentru un subiect atît de... Atît de cum? Da. În fond, de ce nu? Se vor apuca, a doua zi, dimineața chiar, de compunerea și descompunerea acestui corp. De construirea și deconstruirea lui. Riguros, după plan. Vor scrie neabătut, timp de 17 zile, peste 500 de pagini. Vor citi. Vor rescrie unele pasaje. Se vor întîlni cu o mulțime de prieteni. Vor fi întrebați ce fac. Cum lucrează. La ce lucrează, de fapt? Dacă sînt documentați. Dacă nu le e teamă de senzațional. De compromitere. De ridicolul care îi pîndește. De capcanele „genului". Încă o dată: de compromis. Vor răspunde. Le va fi teamă! Se vor încuraja unul pe altul. Vor continua să scrie. Vor răspunde în scris. Vor da seama. Vor încălca mereu cîte ceva. Vor fi judecați și pedepsiți.

Și totuși acest corp se va închega, încetul cu încetul. Din bucăți. Va prinde viață. Va crește amenințător. Aproape îi va cotropi. Atunci vor fi nevoiți să-l suprime. Vor lăsa multe urme. Dactilograme. Deși — crimă perfectă! Apoi corpul va fi desfăcut în aceleași bucăți. Și totuși altele. Într-o altă alcătuire. Cu un obiect tăios. Nu, obiectul acela nu se va putea numi „stil". Va trebui găsit un termen de strictă specialitate. Pentru ca ei să poată începe.

Vor coborî din nou, nu peste mult timp, în subsol. Vor vedea aceeași faianță albastră. Aceeași imagine a corpului deplin, dezgolit, încremenit, întins. Așteptînd.

„— Domnule profesor, am reușit să reconstituim, de la martori oculari, poziția în care se afla cadavrul în dimineața zilei de 20 aprilie 1947. Mai deținem, după cum știți, și aceste

CONCLUZIUNI

La autopsia cadavrului femeii Cumpănaş Ana, în etate de 55 de ani, din Timişoara, am constatat că moartea ei a fost naturală, datorită unei boli de inimă (miocardită şi aortită cronică) precum şi a unei boli de ficat (hepatită şi calculoză biliară).

Pe corpul ei nu am aflat niciun semn de violenţă.

Moartea s-a produs în mod subit.

Medic Legist:

....

Dr. ....

(lipseşte semnătura medicului legist)

Cum ar fi trebuit să decurgă, de fapt, autopsia?

Profesorul va asculta cu atenţie descrierile. Va citi încă o dată concluzinile cu vădită nemulţumire profesionaolă. Apoi le va răspunde:

La început se deschid ochii, urechile...

Acesta era finalul cărţii noastre la sfîrşitul lui august 1986. Acum, după rescrierea din august-septembrie 1987, finalul arată cam aşa:

La început se deschid ochii, urechile...

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. VOLUME

Allsop, Kenneth, *Chicago sub teroare*, Ed. Politică, București, 1978
— Armaș, Matei, prof., *Încrezători tot înainte*, Lucrare închinată „Asociațiunii liceului Traian Doda", Tiparul tipografiei diecezane, Caransebeș, 1937
— Benét, Stephen Vincent, *America*, Pro Pace, 1946
— Binder, Franz, *Alt Temeswar*, 1934, Timișoara
— Botoran, C; Calafeteanu, I; Campus, E. Moisuc, V.; *România și conferința de pace de la Paris (1918—1920)*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1983
— Bourget, Paul, *Outre-Mer, Notes sur l'Amérique*, Plon, Paris, 1918
— Bulai, Constantin; Antoniu, George; Chivulescu, Gheorghe, *Dicționar juridic penal*, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1976
— Buia, Alexandru, Dr., *Plantele noastre medicinale*, Editura „Poporul român," Timișoara, 1944
— Bulei, Ion, *Lumea românească la 1900*, Ed. Eminescu, București, 1984
— Caliani, Aug., *Le développement de l'enseignement primaire dans la „zone culturelle" de Transylvanie*, M.O. — L'Imprimerie Nationale, București, 1937
— Calmet, Augustin, *Dissertation sur les apparitions des esprits et sur les vampires et revenants*, Einsiedten, Kalin, 1749
Canetti, Elias, *Facla în ureche*, Ed. Dacia, 1986
— Comarnescu, Petru, *America văzută de un tânăr de azi*, Editura Adevărul, S.A., București, f.a.

— Conciatu, Iancu, *Probleme economice bănățene*, Editura Curierul Bănatului, Timişoara, f.a.
— Crişan, Traian, Prof. dr., *Medicină legală*, ed. a II-a, lito, IMT, 1985
— Daicoviciu C., Acad. Constantinescu, M., Prof. (sub redacția), *Destrămarea monarhiei austro-ungare*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1964
— Diamandi, Sterie, *Galeria oamenilor politici*, Ed. Cugetarea, f.a.
— *Dictionnaire des biographies*, P.U.F., 1958
— *Dictionnaire de poétique, et de rhétorique*, P.U.F., 1961
— *Dictionnaire des symboles*, Ed. Seghers et Ed. Jupiter, 1973
— Dos Passos, John, *S U A*, vol. I—III, ELU, Bucureşti, 1968
— Draghicesco, D., *Les Roumains de Serbie*, Paris, 1919
— Drutzu, Serban, Popovici, Andrei, *Românii din America*, Ed. C.R., 1914
— Eco, Umberto, *Numele trandafirului*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1984
— Ehrler, J.J., *Banatul, de la origini pînă acum-1774*, Ed. Facla, 1914
— Foucault, Michel, *Surveiller et punir*, Gallimard, 1975
— Frank, Josef, *America dela Franklin la Ford. 23 de biografii* Ed. Scrisul Romanesc, Craiova, f.a.
— Ghimpu, V., *Impresii din America*, Bucureşti, 1940
— Giurescu, C-tin, *Impresii din America*, Bucureşti, 1977
— Girard, René, *Minciună romantică şi adevăr romanesc*, Ed. Univers, 1972
— Gracian, Baltazar, *Oracolul manual şi arta prudenţei. Criticonul*, BPT, Ed. Minerva, 1975
— Griselini, Fr., *Încercare de istorie politică şi naturală a Banatului Timişoarei*, Ed. Facla, Timişoara, 1984
— Ionescu, B; Dumitrache, C; Maximilian, C., *Patologia sexualizării*, Ed. Medicală, Bucureşti, 1980
— Iorga, Nicolae, *America şi românii din America*, Aşezămîntul tipografic „Datina Romanească", Vălenii de Munte, 1930
— Irineu, Cora, *Scrisori bănăţene*, Ed. Facla, 1975
— Kobler, John, *Ardent Spirits. The Rise and Fall of Prohibition*, Fawcett Books, Greenwich, Connecticut, 1973
— Kofman, Sarah, *L'enfance de l'art*, P.U.F., 1971
— *Lexicon militar*, Editura Militară, Bucureşti, 1980

— Lyotard, J.-Fr., *La condition postmoderne. Rapport sur le savoir*, Ed. de Minuit, 1979
— Minaev, V., *Gestapoul american*, Ed. Cartea Rusă, 1951
— Minovici, Nicolae Kernbach, M. Dr., *Tehnica autopsiei medico-legale*, Tipografia Lepage, Cluj, 1926
— Mușat, Mircea, Ardeleanu, Ion, *România după Marea Unire*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986
— Myron, Jack, *America așa cum este*, Ed. Cultura Românească, S.A.R., f.a.
— Neagu, C.; Marinescu, D., *Fapte din umbră*, [vol. IV, Ed. Politică, București, 1983
— *Pagini din gîndirea militară universală*, Ed. Militară, București, 1985
— Pascu, Ștefan, Acad.; Zahiu, Ioan, Prof. univ dr.; Țintă, Aurel, con. univ. dr. (sub redacția), *TIMIȘOARA. Pagini din trecut și de azi*, Ed Consiliului Popular al Municipiului Timișoara, 1969
— Petrescu, Camil, *Trei primăveri*, Ed. Facla, Timișoara, 1975
— *Poetica americană. Orientări actuale*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981
— Popovici, Aurel C., *La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie*, Libraire Payot & C-ie, Lausanne, Paris, 1918
— * * * *Road Atlas of the United States, Canada and Mexico*, Western Publishing Co., 1978
— Roth, Joseph, *Cripta Habsburgilor*, Ed. Univers, București, 1973
— Saroyan, William, *Mă cheamă Aram*, Ed. Tineretului, 1968
— Scarpetta, Guy, *L'impureté*, Grasset, Paris, 1985
— Sémiotique. *Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, Hachette, 1979
— Simion, Al. „*Regimul politic din România în perioada sept. 1940—ian. 1941*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1976
— Sterne, L., *Tristram Shandy*, ELU, 1969
— Stott, William, *Documentary Expression and Thities America*, Oxford University Press, New York, 1973
— Thomas, Henri, *Istoria biografică a Statelor Unite*, Pro Pace, 1940
— Thorwald, Jürgen, *Un secol de luptă cu delincvența*. Ed. Junimea, Iași, 1981

— Toland, John, *The Dillinger Days*, Random House, New York, 1963
— Ungureanu, Cornel, *Imediata noastră apropiere*, Ed. Facla, Timişoara 1980
— Vlădescu, St. *O nouă zonă culturală*, Tipografia „Ateneu", Buc., f.a.
— Wilde, A., *Horizons of Assent: Modernism, Postmodernism and the Ironic Imagination*, The Johns Hopkins University Press, 1981

2. PERIODICE

— *Abstinenţa. Organ pentru combaterea alcoolismului şi stupefiantelor*, Timişoara, 1930
— *Art Press. Spécial Vienne*, nr. 100, 1984
— *Art Press. Special — Que peut le roman?*, nr. 6 (hors série), dec. 1985. — ian. — febr. 1986
— *Banatul*, Timişoara, 1935
— *Dimineaţa*, Bucureşti, 1934—1936
— *Fruncea*, Timişoara, 1934—1936
— *Illustration*, Paris, 1909—1918
Înfrăţirea, Timişoara, 1936
Luminătoriul, Timişoara, 1898
— *Le Mois*, Paris, 1934—1939
— *Orizont Magazin*, Timişoara, 1984
— *Posnaşul*, călindar pe anul visect 1896, Timişoara
— *Realitatea ilustrată*, Bucureşti, 1936
— *Suflet nou*, Comloşul Mare, 1934
— *Temesvarer Wochenblatt*, Temesvar, 1853
— *Temesvarer Zeitung*, Temesvar, 1857
— *Timişoara*, Timişoara, 1934
— *Vestul*, Timişoara, 1935
— *Vrerea*, Timişora, 1936

albèle	— cosmeticale de culoare albă
— băgrin	— salcîm
— bejenie	— pribegie
— bicher	— burlac
— brișcă	— trăsură ușoară de țară
— căsină	— local public (în satele transilvănene, destinat îndeosebi notabilităților, intelectualilor etc.)
cățăloane	cățea
— a clopoți	— a suna
— cocie	— căruță
— crumpi	— cartofi
croafnă	— gogoașă
cucher	binoclu (de spectacol)
— cucuruz	porumb
a divăni (a givăni)	— a sta de vorbă, a sta la sfat
— eșling	— stor
farbă	vopsea, fard
— filigorie	— chioșc (în curți)
a fircăli	a mîzgăli
— firtai	— sfert
— fleorțotină	— curvă, tîrfă
— glajă	— sticlă
— gostie	— ospăț
— griliaș	— zahăr ars
încintat	— înfierbîntat

— încopciat	— împreunat, îmbinat
— lanț (la pl. lanță)	— unitate de măsură agricolă ≈ ½ hectar
— leaț(uri)	— șipcă de lemn
— madaranță	— tîrfă
— marve	— vite
— mastroacă	— tîrfă
— a măltări	— a tencui
— măsăriță	— față de masă
— a molări	— a fotografia
— nănaș	— naș
— ocoșenie	— deșteptăciune, agerime, dibăcie
— ogrăsit	— slab, pipernicit
— paore	— țăran
— părăzol	— umbrelă
— pilar	— geambaș
— a plăci	— a plăti
— poneavă	— cuvertură, cergă
— proclete	— mișel, ticălos, fățarnic
— răchie	— țuică
— rătutit	— zăpăcit
— sobă	— cameră
— straiță	— traistă
— șolocat	— stor
— stănițlu	— pungă (de hîrtie)
— ștafir	— zestre
— a ștricui	— a tricota, a croșeta (dar și a anula, stîrpi)
— sucitor	— făcălete
— tănier	— farfurie
— tipsie	— tavă
— treascuri	— tunuri mici, primitive, folosite la serbări pentru focuri de artificii și pocnitori
— uică	— unchi, nene
— a zburî („zburăște")	— vorbește!, spune!

CUCERIREA ESTULUI SĂLBATIC

*

Întîmplarea (care, în cazul meu, s-ar putea numi, la fel de bine, destin) a făcut ca, în ultimul deceniu și jumătate să mă aflu în preajma celor mai însemnate evenimente istorice din răsăritul Europei. O bursă Fulbright — urmînd unui stagiu de patru ani la București — mi-a prilejuit, în 1977, petrecerea cîtorva luni la Praga. Am trăit, la o intensitate incredibilă, zilele fierbinți ale Cartei '77. Am mărșăluit — acesta e cuvîntul — zile și nopți alături de neobositul Václav Havel. Am trăit, într-un ritm aproape apocaliptic, incertitudinea zilelor și săptămînilor care au urmat. Încetul cu încetul, i-am cunoscut pe toți cei care, apoi, aveau să fie mentorii Forumului Civic. Și Pavel Kohut, și Ludvik Vaculik, Jiri Gruša, Alexander Kliment și, mai ales, Ivan Klima, erau oamenii prin care începeam să descopăr cealaltă Europă.

Tot întîmplarea (dar mai ales prietenia cu Václav Havel) mi-a favorizat întîlnirea de neuitat cu Adam Michnik. M-am aflat alături de el, într-un splendid amurg, în ziua în care a scos de la rotativă primul număr al *Gazetei Wyborcza*.

Și pentru ca biografia mea politică est-europeană să fie completă, am participat, tot la Praga, la cîteva din ședințele Secției de Jazz. În vara lui 1986 am protestat, alături de un mare grup de intelectuali, împotriva arestării lui Zbigniew Bujak (liderul din clandestinitate al „Solidarită-

ții") și am redactat scrisoarea prin care se cerea punerea imediată în libertate a lui Zbigniew Lewicki, eminentul americanist. În octombrie al aceluiași an, participînd, neoficial, la lucrările Forumului Cultural de la Budapesta am luat atitudine fermă contra „campaniei de intimidare" pe care autoritățile maghiare o declanșaseră împotriva unor militanți precum Sándor Leszak, Jenö Nagy, sau György Gado.

În fine, prietenia cu cîțiva intelectuali cehoslovaci m-a transformat în noiembrie 1989 într-un neașteptat mesager de pace pe lîngă Milan Kundera. Odată ajuns în Franța, am rămas consternat să descopăr un scriitor aproape indiferent la marile schimbări din Europa. Întrebîndu-l dacă nu crede că, în acel moment, locul său era acasă, mi-a spus, aproape cu cinism: „Vin, dar mai întîi să-mi termin cartea." (Kundera lucra la ultimele capitole ale *Imortalității*).

Pentru că la începutul lui decembrie trebuia să fiu la Sofia, și pentru că mai aveam suficient timp să ajung la New York, am hotărît să petrec cîteva zile în România. Reveneam după aproape cincisprezece ani și eram mai mult decît curios să văd ce se întîmpla în acest paradis al stalinismului. Lucrurile sînt, astăzi, cunoscute. Presa și televiziunea mondială au făcut, cu multă largheță, în săptămînile din urmă, anatomia ultimei redute a totalitarismului european. Mergeam la București cu o explicabilă strîngere de inimă. Ce vor fi făcînd vechii mei prieteni, oamenii în preajma cărora ajunsesem, deodată cu prima vizită a lui Nixon, și cu care aveam să conviețuiesc aproape patru ani. În 1976, cînd părăsisem România, se simțeau primele semne ale unei deteriorări care, după spusele unora, atinsese acum, în 1989, apogeul. Satele distruse, orașele transformate în așezări medievale, în care vara nu te puteai adăposti de căldură, iar iarna înghețai literalmente, în casă, totul, și mai ales deprimantul cenușiu al străzii și al oamenilor pă-

reau proiecția unei politici coșmarești. De cîteva zile se încheiase un congres al partidului comunist, iar deznădejdea populației atinsese paroxismul. Nici de data aceasta nu se întîmplase nimic. Din contră, securitatea și activiștii începuseră un război fățiș împotriva populației.

Cu inima strînsă, am format, de la o cabină publică (știam că telefonul din hotel este supravegheat) numărul profesorului C., vechiul meu ghid și, aș îndrăzni să spun, prieten, care-mi deschisese cîteva din porțile literaturii române. Prin el ajunsesem să-i cunosc pe cei mai importanți scriitori români ai momentului. Cu teama în suflet, voiam să văd, acum, în ce fel Profesorul însuși fusese afectat de vizibila degradare a existenței în România. L-am regăsit, spre marea mea bucurie, aproape neschimbat. M-a primit cu aceeași nedisimulată bucurie — chiar dacă în apartamentul său era, parcă, mai frig decît afară și chiar dacă, pe stradă (situată, de altfel, în inima Bucureștiului), ca și pe coridorul clădirii, era o beznă cumplită.

Am început, firesc, prin a depăna cîteva amintiri comune. Încetul cu încetul discuția a alunecat spre literatură. Profesorul tocmai se întorsese din Germania, de unde-și adusese două geamantane de cărți, „baricadele", spunea el, „care mă protejează de prostia din jur". Am fost uimit să constat că el cunoștea mult mai bine literatura occidentală decît creația din țările vecine. Situația este explicabilă: cercul de fier cu care Ceaușescu încinsese România își dovedea impermeabilitatea tocmai la literaturile vecine. Românii nu sînt vorbitori nici de sîrbă, nici de rusă, nici de cehoslovacă, sau bulgară. Vei fi, însă, uimit de numărul mare de vorbitori de franceză, engleză sau germană. Tocmai din această cauză, excelenta literatură poloneză sau cehoslovacă a rămas, practic, necunoscută intelectualului român.

— Dar voi, voi ce scrieți? am întrebat.

Profesorul mi-a vorbit de insurgența literară de la începutul anilor '80, despre noua generație de scriitori care se

ridicase, în mod inexplicabil, tocmai în aceste vremuri crunte. Mi-a vorbit, cu multă căldură, despre cîțiva prozatori tineri și, în general despre greutățile pe care le au să-și publice cărțile.

— E o generație radicală, prea puțin dispusă la compromis cu puterea, a subliniat Profesorul. Ei sînt «noii» noștri romancieri, în sensul în care Franța a avut, prin anii '60, un „nouveau roman". Dar nu sînt numai atît. Mult mai rafinați decît un Ricardou, să zicem, ei fac, cu armele lui Sollers, o serioasă opoziție politică. Refuză implicarea — un cuvînt care aici a devenit odios. Refuză manipularea. Refuză înregimentarea în structurile comuniste.

Eram uimit să-l aud pe Profesor vorbind cu atîta patimă anticomunistă, pentru că-l știam un vechi militant de stînga.

— De stînga, da, a recunoscut el. Însă ceea ce se întîmplă în România acum n-are nimic de-a face nici cu stînga, și nici cu comunismul. E un extremism de factură național-fascistă.

Ca să-și exemplifice ideea (sau, mai exact, ideile), mi-a arătat un manuscris, care, după părerea lui, conținea atît o rafinată scriitură, cît și o foarte abilă formă de luptă împotriva oricărui naționalism. Mi-am aruncat privirile asupra dosarului (era foarte voluminos) și l-am răsfoit. Am constatat că româneasca mea era încă destul de bună pentru a nu scăpa nimic din sensurile ascunse ale textului. Mai mult ca să-i fac plăcere profesorului, am cerut îngăduința să iau manuscrisul cu mine la hotel. A încuviințat cu bucurie.

— Aș vrea să-ți spun că e o carte „cu cîntec". Deși n-a apărut încă, are o istorie a ei pe cît de senzațională, pe atît de tristă. După cum vezi, e o lucrare colectivă. E scrisă de trei autori. Unul dintre ei, Mircea Nedelciu, este prozator „de profesie". Aici, e considerat șeful așa-zisei „școli textua-

liste", care-i cuprinde pe majoritatea autorilor tineri. Ceilalți doi, Adriana Babeți și Mircea Mihăieș, sînt eseiști. Ar merita să-i cunoști pe toți trei. Din păcate, numai Nedelciu locuiește în București. Babeți și Mihăieș sînt din Timișoara.

(Am avut o scurtă tresărire. Buna mea prietenă, Nadine Brewer, fusese, pînă în toamnă, lector la catedra de americanistică a Universității din Timișoara și aflînd că am să merg în România aproape că m-a somat să trec prin acel oraș. Avea cîteva mesaje pentru niște tineri, cărora, după cîte aveam să înțeleg mai tîrziu, șederea ei timișoreană le lăsase amintiri de neșters).

— Așadar, este un roman colectiv. Nu vreau să-ți spun mai multe, însă eu cred că e unul din cele mai bune lucruri scrise în România după război.

Tîrziu, spre miezul nopții, mi-am luat rămas bun de la profesor. Drumul pînă la hotel, de altfel foarte scurt, mi l-am petrecut făcînd planuri pentru zilele următoare. Nu veneam, desigur, în România, ca trimis al lui Amnesty International. Distrusesem, înainte de a ajunge la București, orice act care ar fi dovedit apartenența la acest organism care-i dăduse atît de mult de furcă lui Ceaușescu. Mă metamorfozasem, în vederea acestui voiaj, ca și a celui din Bulgaria, în reprezentantul unei firme care prelucra plante medicinale. Aveam mai multe adrese, între care și a unei localități din apropierea Bucureștiului, Fundulea. Hotărîsem ca a doua zi, după ce voi închiria o mașină, să fac un drum pînă în acel sat din Bărăgan.

Oboseala călătoriei, emoția reîntîlnirii cu profesorul C., ori poate alte cauze, m-au făcut să nu pot dormi. Aproape mecanic, am luat cîteva din paginile aflate în dosar și am început să citesc. Ceea ce consideram că fusese, din partea profesorului, simplă politețe, mi s-a relevat a fi o exigentă judecată de valoare. Citeam, de fapt, unul din cele mai

bune romane care-mi căzuseră în mîini în ultimii ani. N-am închis un ochi pînă spre ziuă. Pe la ora nouă, l-am sunat pe profesor și am spus că vreau să-l cunosc neapărat pe autorul care locuia în București. După cîteva minute mi-a dat, la rîndul lui, un telefon, prin care-mi spunea că Nedelciu plecase din București, dar avea să revină spre seară.

Am mîncat, am închiriat o mașină, cu șofer cu tot, și am continuat să citesc și pe drumul pînă la Fundulea. Lectura mă captivase cu totul. Ajuns la sediul Stației experimentale, am luat legătura cu cei din conducere. Cînd să intru în biroul directorului, un tînăr tocmai se pregătea să iasă. M-a salutat politicos și mi-a făcut loc să intru. Am intrat, m-am așezat într-un fotoliu și am început să explic de ce mă aflu acolo. La un moment dat, privirile mi-au fost atrase de o carte aflată pe biroul directorului (de fapt era singura carte). Am putut desluși, deși literele nu se vedeau prea bine, numele autorului: Mircea Nedelciu. M-am ridicat brusc, spre marea uimire a directorului, și am luat obiectul în mînă. Mircea Nedelciu, *Și ieri va fi o zi*.

Directorul a zîmbit.

E chiar tînărul care a ieșit mai înainte din birou. A venit să-mi aducă noua lui carte. Are aici, în comună, o casă și vine destul de des să-și ajute mama la lucru.

— Cum aș putea să-l întîlnesc?

Directorul avu o scurtă ezitare.

— Din păcate, tocmai a plecat la București. Poate ați văzut mașina în fața intrării. Vă pot da numărul lui de telefon de acolo.

Ajuns în București, am sunat și am putut, în fine, să iau legătura cu unul dintre autorii cărții care mă fascina. Am hotărît să ne întîlnim spre seară

În așteptarea întîlnirii, am urcat în cameră și am continuat să citesc. Mi-e greu să redau, acum, senzațiile contradictorii pe care le aveam la lectură. Mă intriga, mai ales,

felul în care fusese scris romanul. Trei autori, dar era aproape imposibil să detectezi vreo discrepanță stilistică. Un control perfect al frazei, al tonului. O adecvare neobișnuită a stilului la conținut. Ironie, sarcasm, umor, erudiție. Aveam de-a face, evident, cu niște profesioniști. Tema era de-o modernitate frapantă. Nu le scăpase nimic, de la totalitarism la problema Europei centrale, la nostalgia unei lumi apuse și la farmecul desuet al comunităților închise, la zborul avîntat într-o Americă pe cît de idilică, pe atît de crudă și nemiloasă. Aveam în fața mea o mostră tipică de roman european. Dezinhibat, erudit, de o deschidere spre politic care l-ar fi făcut să pălească de invidie pe Kundera, și cu o amplitudine a viziunii ce dovedea o bună frecventare a liniei Musil-Broch-Thomas Mann, romanul celor trei români va fi o surpriză editorială de proporții. Într-o Europă contorsionată politic, autorii *Femeii în roșu* fac politică fără să le pese de politică, și scriu un roman al puterii cu un deplin dispreț față de putere. Dizarmoniile savant controlate, barocul parodic și ironia de o rafinată subtilitate probează articularea culturală de certă miză a romanului.

Întîlnirea cu Nedelciu avea să-mi clarifice cîteva din misterele cărții, dar și din povestea ei ulterioară. Scrisă la Timișoara, în numai șaptesprezece zile (adică în ritmul incredibil de treizeci de pagini pe zi!), ea fusese scoasă din tipografie la ordinul unuia din generalii lui Ceaușescu. (Ironia sorții face ca, în chiar aceste zile, generalul cu pricina să se afle sub stare de arest, acuzat pentru crimele din decembrie 1989). Sabotată de fostul Consiliu al Culturii și Educației Socialiste, și de inflexibilul ei șef, Mihai Dulea, cartea ajunge la o altă editură, a scriitorilor. În ciuda poziției favorabile a editorilor, ea nu poate, totuși, să apară. Mîna lungă a securității se opune din nou. Disperați, cei trei scriu un memoriu pe care-l adresează președintelui scriito-

rilor români, Dumitru Radu Popescu. Memoriul (o copie a acestuia am luat-o cu mine și am tradus-o). Tocmai mă pregăteam să-l trimit unei reviste din Statele Unite, cînd vestea căderii lui Ceaușescu a făcut inutilă publicarea lui); memoriul, așadar, a rămas fără rezultat. Autorii aproape se consolaseră cu ideea că n-o vor putea publica niciodată, și că singura ei șansă rămîne exilul. Din fericire, evenimentele recente din România promit că ea va putea apărea în curînd. Cititor privilegiat al ei, într-o Europă ale cărei vechi structuri se prăbușeau, am așternut aceste rînduri convins de virtuțile ei profetice, uimit de imaginea pe care o oferea, în filigran, unei lumi obstinată într-un anistorism vicios. *Femeia în roșu*, poate ultimul mare roman european, legat prin nevăzute fire de tradiția contestatară, de la Karl Kraus și Joseph Roth, la Kundera, Danilo Kiš sau Ivan Klima, cu fascinanta lui plutire spre o lume a structurilor mereu deschise, o lume a „graniței", a mentalităților și a istoriei luate în derîdere din perspectiva cea mai surprinzătoare, dar și cea mai legitimă, a „puterii celor fără de putere", după expresia prietenului meu Havel, este un exercițiu de supraviețuire morală și culturală. O supraviețuire prin nostalgie. Și, mai presus de orice, o polemică împotriva totalitarismului, de o vitriolantă frumusețe, pe care nu o întrece decît uimitoarea ei subtilitate.

Martin Adams Mooreville

(*The New York Literary Journal*, March 29, 1990 p. 18-19.)

SUMAR

Lector : MAGDALENA BEDROSIAN
Tehnoredactor : CONSTANȚA VULCĂNESCU

Bun de tipar : 13.XI.1990. Apărut 1990
Coli de tipar : 27

Com. nr. 239
Combinatul Poligrafic București
Piața Presei Libere nr. 1
România

